

Miguel Pérez Fernández

An Introductory
Grammar of
RABBINIC
HEBREW

Translated by *John Elwolde*

BRILL

Miguel Pérez Fernández, Ph.D. (1975) in Semitic Philology, Madrid, is Professor of Hebrew Language and Literature in the University of Granada. He is series editor of *Biblioteca Midrásica*, in which series he has published translations, with commentaries, of *Pirqa Rabbi Eliezer* (Valencia, 1984), *Sifre to Numbers* (Valencia, 1989) and *Sifra* (Estella, 1997).

AN INTRODUCTORY GRAMMAR OF RABBINIC HEBREW

BY

MIGUEL PÉREZ FERNÁNDEZ

TRANSLATED BY
JOHN ELWOLDE

BRILL
LEIDEN · NEW YORK · KÖLN
1997

Published with financial support from the Dirección General del Libro y Bibliotecas del Ministerio de Cultura, Spain.

Originally published in 1992 as *La lengua de los sabios*, I. Morfosintaxis, by Editorial Verbo Divino, Estella, Spain. © Copyright of the Spanish edition: Editorial Verbo Divino, 1992 and Institución San Jerónimo, 1992.

This book is printed on acid-free paper.

Die Deutsche Bibliothek - CIP-Einheitsaufnahme

Pérez Fernández, Miguel:

An introductory grammar of rabbinic Hebrew / by Miguel Pérez Fernández. Transl. by John Elwolde. – Leiden ; New York ; Köln : Brill, 1997

ISBN 90-04-10890-4

Library of Congress Cataloging-in-Publication Data

is also available

ISBN 90 04 10890 4

© Copyright 1997 by Koninklijke Brill, Leiden, The Netherlands

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, translated, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without prior written permission from the publisher.

*Authorization to photocopy items for internal or personal use is granted by Koninklijke Brill provided that the appropriate fees are paid directly to The Copyright Clearance Center, 222 Rosewood Drive, Suite 910 Danvers MA 01923, USA.
Fees are subject to change.*

PRINTED IN THE NETHERLANDS

FOREWORD

This practical teaching grammar for students who already have a reasonable knowledge of Biblical Hebrew was initially developed over the period 1990 to 1992 as a handbook for courses in Rabbinic Hebrew at the University of Granada. Each unit concludes with vocabulary and twenty exercise texts relating to the grammatical point at issue in the unit. The exercises are generally drawn from tannaitic literature, and the student should find everything required to deal with them in the book. Many of the early exercises come from Abot, which, although not typical of the Mishnah, is more accessible to the beginner in rabbinic language and thought.

Each unit is divided into six sections: Introductory text, Morphology (including a presentation of diachronic matters), Grammar and usage, Phraseology, Vocabulary, and Exercises. The introductory texts and short explanations are designed to introduce the student to the language and concepts of the *tannaim*. Each introductory text exhibits the linguistic feature covered by the unit, although it serves primarily as a starting-point for discussion of literary, theological, historical, and methodological issues.

Overall, the work is divided into four parts: Nouns (including pronouns and adjectives), Verbs, Particles (including prepositions, conjunctions, and adverbs), and Clauses. The part dealing with clauses includes sentence syntax and the use of the conjunctions, but excludes the syntax of the noun and of the verb, which are dealt with in the first two parts.

The Introduction gives an account of the present state of Rabbinic Hebrew research, including a discussion of (1) the relationships of early—or tannaitic—Rabbinic Hebrew to its later—or amoraic—variety, to classical and later Biblical Hebrew, and to the Hebrew of the Dead Sea Scrolls, and (2) the nature of Rabbinic Hebrew as a spoken language in the light of modern studies in phonetics, vocabulary, and dialect. The Bibliography at the close of the book should be helpful to readers wishing to pursue particular issues further, although it is not exhaustive.

It is not only the pedagogical orientation of this book that clearly sets it apart from M.H. Segal's *A Grammar of Mishnaic Hebrew* (Oxford, 1927), but also its use of manuscripts—rather than printed editions—of the Mishnah (notably Codex Kaufmann), its general avoidance of later—amoraic—Rabbinic Hebrew, and its inclusion of texts from the early *midrashim*.

Texts from the Mishnah follow either C. Albeck's edition or, if preceded by 'K', Codex Kaufmann. For the Tosefta, the editions of M.S. Zuckerman and S. Lieberman are followed, and for the Mekhilta, Sifra, Sifre to Numbers, and Sifre to Deuteronomy, those of J.S. Lauterbach, I.H. Weiss, H.S. Horowitz, and L. Finkelstein, respectively.

ACKNOWLEDGEMENTS

I owe a large debt of gratitude to everyone who helped me during the two years I spent preparing the original volume, in particular to Professor Gün-ter Stemberger of the University of Vienna and Professor Luis Girón, of the Complutensian University, Madrid, who read and annotated the first draft in detail, to my colleagues José Ramón Ayaso and Lola Ferre, who helped me with the indices, and to my niece, Esther, for her assistance in computing matters.

Dr J.F. Elwolde of the Dept. of Biblical Studies, University of Sheffield, brought the Spanish original to the attention of scholars through his review in *The Society for Old Testament Study Book List* of 1993. His English version incorporates many minor additions and corrections as well as an improved bibliography and a greatly expanded set of indices. We are extremely grateful to Anne Lee, a student in Dr Elwolde's department, who entered the vast bulk of the exercises into the computer, and who, with Rosemarie Kossov, a graduate student, helped with the proofreading; thanks are due as well to Martin F.J. Baasten of the University of Leiden, for his help with the passage from Contini on p. 186, and Kate Dove Davis, a colleague of Dr Elwolde, who helped with the production of the camera-ready copy. We should also like to record our thanks to the publishers, E.J. Brill, especially in the persons of Hans van der Meij, who oversaw the commissioning and progress of the translation, and Anne Folkertsma and her successor, Mattie Kuiper, for their helpfulness at the beginning and end of the publishing process. The publication has been funded in large measure by a grant to the publishers from the Dirección General del Libro y Bibliotecas of the Ministerio de Cultura in Madrid and was undertaken as part of a research project, *Lengua y Literatura del Judaismo Clásico*, sponsored by the Ministerio de Educación y Ciencia (PB93/1161).

Miguel Pérez Fernández
Granada, March 1997

CONTENTS

<i>Foreword</i>	v
<i>Acknowledgements</i>	vi
<i>Abbreviations</i>	xxi
<i>Introduction</i>	1
1. The language of the Torah by itself, the language of the wise by itself. 2. Tannaitic Hebrew (RH1) and Amoraic Hebrew (RH2). 3. RH1, a spoken language. 4. Foreign influence in vocabulary and the legacy of Biblical Hebrew (BH). 5. BH and RH1—two different languages. 6. RH1, LBH (Late Biblical Hebrew), and the Hebrew of the Dead Sea Scrolls. 7. Influence of BH on RH1. 8. Differences between manuscripts and printed editions. 9. Rabbinic Hebrew (RH) phonetics. 10. Traditions and dialects of RH1. 11. Conclusion.	
<i>Part I Nouns</i>	
<i>Unit 1 Personal pronouns</i>	17
1–2. Abot 1.1: transmission of the Torah. 3. BH and RH personal pronouns. 4. The variations אַנְחֵנּוּ/אֲנֵנוּ, אֲנִי/אֲנִי, אַתָּה/אַתָּה, נַחֲנוּ/הֵן/הֵם, אַתָּה/אַתָּה, אַתָּה/אַתָּה, אַתָּה/אַתָּה. 5. Suffixed pronouns; use of אֶתְּ. 6. Suffixed pronouns with אֵין. 7. Emphatic function of pronouns. 8. Pronoun as copula in nominal clause. 9. Proleptic pronoun before subject. 10. Demonstrative usage (הַהוּא, etc.). 11. Proleptic pronoun before object. 12. הוּא הוּא אֹמֵר. 13. הֵיאָה אֹמֵר. 14. הֵיאָה אֹמֵר.	
<i>Unit 2 Demonstratives</i>	21
1–2. SNm 84.2: fulfilment and harmonization of Scripture. 3. BH and RH demonstratives. 4. Strengthened forms. 5. Pronominal and adjectival uses. 6. Repetition of demonstrative to express movement or reciprocity. 7. Deictic function of אֵתְּ. 8. אֵתְּ as demonstrative. 9. כֹּל-עֵצָם. 10. Demonstrative use of personal pronoun (הַהוּא, etc.). 11. כֹּל-עֵצָם. 12. לְעוֹלָם הָבָא, בְּעוֹלָם הַזֶּה.	

- Unit 3 Article** 25
1. Abot 1.17: study and practice. 2. The article in AH and BH. 3. The article's originally deictic function. 4. Article as vocative. 5. Article with adjectives and participles. 6–7. Attributive adjective without article. 8. Noun with article and attributive adjective without (equivalent to circumstantial clause). 9. Semantically determined phrases without article. 10. Article in proverbs and aphorisms. 11. Absence of article when noun is already determined by proleptic suffix. 12. בָּא הַכּוֹחֵב וְלִמַּד עַל.
- Unit 4 Possessive pronouns and the genitive particle shel** 29
- 1–2. SNm 78.4: proselytes and Israelites. 3. קַל וְחוֹמֶר (קַל וְחוֹמֶר). 4. BH and RH possessive suffixes. 5. Independent possessive pronouns (שְׁלִי, etc.). 6. Composition, orthography, and history of שֶׁל. 7. Table of independent possessive pronouns. 8. שֶׁל and Aramaic דִּי. 9. Independent possessive pronoun as noun (e.g. שְׁלִי שְׁלִי) or in place of pronominal suffix (e.g. דִּבְרַר שְׁלִי). 10–13. Use of שֶׁל compared with construct chain. 14. שֶׁל following proleptic suffix (e.g. שְׁלִי שְׁלִי). 15. מִשְׁלִי, מִשְׁלִי.
- Unit 5 Interrogatives** 34
1. ARN 4: the temple cult and love for one's neighbour; גְּמִילוּת חַסְדִּים. 2. מִי and מָה; vocalization of מָה. 3. New RH interrogatives: אֵיזוֹ, אֵיזוֹ, אֵיזוֹ. 4. Semantic evolution of אֵיזוֹ. 5. מִי and מָה as pronouns and adjectives. 6. מָה הוּא/מָה. 7. Indefinite pronouns מִי שֶׁ- and מָה שֶׁ-. 8. מָה in *gez-erah shawah* comparisons. 9. מָה as part of adverbial expressions (e.g. בְּמָה). 10. אֵיזוֹ, אֵיזוֹ, אֵיזוֹ as pronouns and adjectives. 11. אֵיזוֹ, אֵיזוֹ conveying choice. 12. לְמָה הִדְבַּר דּוֹמָה; structure of *meshalim*. 13. מָה רְאִיתָ, מָה רָאָה, מָה רָאָה.
- Unit 6 Indefinite expressions** 39
1. Abot 3.9: wisdom and works. 2. Indefinite pronoun כָּלֹם. 3. Other forms found in indefinite expressions. 4. כָּל, אֵין דְּבַר, כָּל דְּבַר, דְּבַר, אֵין אָדָם, כָּל אָדָם, אָדָם as indefinite expressions. 5. כָּל שֶׁהוּא, כָּל שֶׁהִיא as indefinite expressions. 6. Statements of universal validity with כָּל- and participle. 7. Interrogatives מִי and מָה as indefinite expressions. 8. מִשְׁהֵן, מִשְׁהֵן, מִשְׁהֵן as indefinite expressions. 9. Use of כָּלֹם. 10. מִקְצֵת. 11. Partitive מִן in indefinite expressions. 12. פְּלוֹנִינִין. 13. Indefinite statements

of general application. 14. וַיֵּשׁ אֲדָמִים. 15. מִכָּל-מְקוֹם.

- Unit 7** *Reflexive and reciprocal structures* 44
1. Pea 1.1: eschatological retribution; כָּנָנָד. 2. תְּלִמּוֹד תּוֹרָה, כָּנָנָד. 3. Reflexive and reciprocal devices in RH. 4. -ל with pronominal suffix; conveying 'middle' or 'ingressive' sense. 5. בֵּינוּ לְבֵין עֲצָמוֹ; מֵאֵלָיו; מֵעֲצָמוֹ, בְּעֲצָמוֹ, לְעֲצָמוֹ, עֲצָם. 6. Expressions using חַיִּים, נַפֵּשׁ, and גּוּף. 7. Reflexive value of קָבַל עָלָיו. 8. Expressions of reciprocity: repetition of demonstrative; גִּבּוֹר לְקָבוֹ; בֵּין ... לְחֵבְרוֹ; אִישׁ ... רַע. 9. מִתְחַיֵּב. 10. קָבַל עָלָיו. 11. בֵּינוּ לְבֵין עֲצָמוֹ. 12. בְּנַפְשׁוֹ. 13. לֹא יֵאמָר אָדָם. 14. קָבַל עָלָיו. 15. לְחֵבְרוֹ.
- Unit 8** *The relative pronoun she-* 49
1. Abot 3.17: wisdom and works. 2-4. Historical development of BH אֲשֶׁר and RH -שׁ. 5. Meanings and uses of -שׁ. 6. -שׁ as relative. A. With retrospective determination via suffixes (e.g. שְׂדֵה שֶׁקָּצְרוּהָ גֵוִיִּים). B. With retrospective determination via adverbs of place (e.g. הַמְּקוֹם שֶׁהֵלַךְ לָשָׁם). C. Without retrospective determination. D. With מִי, מֵה, -כֵּל as antecedent. E. שֶׁל. F. אֵת-שׁ. 7. -שׁ as conjunction. A. Introducing 'object clause'; introducing indirect speech. B. Introducing direct speech, especially in oaths. C. With explanatory or exegetical function. D. עַד-שׁ, מִפְּנֵי-שׁ, כִּשְׁ, מֵשׁ, -שׁ as causal conjunction. 8. -בִּי introducing circumstantial clause; -בִּי ... שֶׁלֹּא מִלְּ-; -בִּי ... שֶׁלֹּא מִלְּ-; -בִּי ... וְהוּא -שׁ, [אֵין]-שׁ. 9. -בִּי ... שֶׁלֹּא מִלְּ-; -בִּי ... וְהוּא -שׁ, [אֵין]-שׁ. 10. אֵת-שֶׁדְּרָכּוֹ לְ-. 11. שֶׁנֶּאֱמַר. 12. בֵּין -שׁ ... וּבֵין -שׁ, -בִּי ... וְשֶׁלֹּא בִּי.
- Unit 9** *Noun patterns* 56
1. Ber 1.5: the justification of *halakhah* through Scripture; רַבּוּי as particle of 'amplification'. 2. Noun types of RH and BH. 3. RH's capacity for creating new nouns. 4. Nouns of type קְטִילָה. 5. Nouns of type קְטִילָה קְטוּלָה. 6. Nouns of type הַקְטִילָה הַקְטוּלָה הַקְטִילָה. 7. Nouns of type קְטִילָה. 8. Nouns of type קְטִילָה קְטוּלָה, קְטוּלָה, קְטִילָה in place of infinitive construct. 9. Semantic development of קְטִילָה type. 10. Semantic development of קְטִילָה type. 11. Nouns of type קְטִילָה הַנְּאֻדָה. 12. אֲסוּרֵי אֲסוּרֵי הַנְּאֻדָה. 13. הַפְּסֵד. 14. מִפְּנֵי חֲקוּן הָעוֹלָם. 15. בְּדַבּוּר אֶחָד. 16. הַפְּסֵד עֲבָרָה, מִצְוָה.
- Unit 10** *Gender and number of nouns* 62
1. SNm 112.4: the exegetical methods of Akiba and Ishmael; עוֹלָמוֹת. 2. Gender and number in BH and RH. 3. Masculine singular. 4. Feminine singular. 5. Masculine

plural. 6. Feminine plural. 7. Dual. 8. RH forms not attested in BH. 9–11. Different meanings associated with masculine and feminine forms of a word. 12. Increased use of dual. 13. מִימִי, מִימִיךָ, מִימִיךָ. 14. דָּרָךְ הַרְבִּים-דָּרָךְ הַיָּחִיד. 15. רַגְלִים לְדָבָר.

Unit 11 Absolute and construct

68

1. Abot 6.2: the *al tiqra* principle. 2. *semikhut*—determinant and determined noun. 3. Inflectional changes to determined noun. 4A–B. Different types of determinative relationship. C. Passive participles determined by agent. D. Determinative relationships with בֵּן, בֵּת, בַּעַל. 5. Plural forms of construct chains. 6. שֶׁל in place of *semikhut*. 7. Prepositions and conjunctions בֵּין, בֵּינִי, בֵּינָה, אַחֲרַי, אַחֲרֵי, אַחֲרֵי-שׁ, לִפְנֵי-שׁ, כְּרִי-שׁ, עַד-שׁ, etc. as determined forms; כְּרִי-שׁ; דָּרָךְ בְּנִי-אָדָם. 8. בְּנִי-אָדָם, בְּנִי-אָדָם. 9. בְּתִיקוּל. 10. בְּנִי-אָדָם.

Unit 12 Greek and Latin words

74

1. Mek 19.4: the midrashic function of parables. 2. Trilingual nature of tannaitic Palestine; Hellenism. 3–4. Transcription and morphological patterning of Greek and Latin words. 5. Inflection of Greek and Latin words. 6–8. Social and literary contexts evidencing Greek or Latin influence. 9. Greek- and Latin-based verbs; syntactic effect of Greek and Latin vocabulary. 10. יָפָה אִמְרָתָהּ. 11. כֹּהֵן הַדְּיוֹט.

Unit 13 Adjectives

80

1. SDt 277: rabbinic argumentation in dialogue form. 2. Adjective types of RH and BH. 3. Predicative and attributive uses, number and gender agreement, particularly with collective nouns. 4. Interchangeability of adjectives and participles. 5. Comparative and superlative forms. A. With comparative מִן. B. With יוֹתֵר מִן. C. With יוֹתֵר עַל. D. Adjective + -שֶׁב־ expressing superlative. E. Superlative with מֵאֹד. F. Expression of superlative through repetition of noun in construct chain. 6. יוֹתֵר מִכֶּאֱן, פְּחוּזָה מִכֶּאֱן.

Unit 14 Numerals

85

1. SDt 329: scriptural proofs of resurrection. 2. Table of cardinal numbers in RH. 3. Gender agreement of numbers one to ten. 4. Ordinal numbers; שְׁנֵי for BH שְׁנַיִת. 5. Syntax of cardinal numbers. 6. Syntax of ordinal numbers; dates; שְׁלֹשִׁית 'three-year old', רִבְעִי 'four-year old'. 7. Distributives. 8. Fractions. 9. פְּעָמִים, פְּעָמִים expressing repeated

or multiple acts. **10.** Denominative verbs based on numerals. **11.** וְאָחַד ... אָחַד. **12.** כָּאֶחָד. **13.** הָאֶחָד בְּעַיִם.

Part II Verbs

Unit 15 Conjugations (binyanim)

95

1. Hag 1.8: the relationship of oral law to Scripture. **2.** Table of BH *binyanim*; prefix, suffix, participial, imperative, jussive, cohortative forms and moods. **3.** The RH verb. **A.** Disappearance of *Pu'al*. **B.** Replacement of *Hitpa'el* by *Nitpa'al*; *Nittaf'al*. **C.** *Nuf'al*. **D.** *Saf'el*, *Shaf'el*. **E.** *Pi'lel*, *Pilpel*, *Pir'el*, *Pi'les*. **4.** Morphology of RH *binyanim*. **A.** *Nif'al*: loss of intervocalic -ה- . **B.** *Pi'el*: assimilation to triradical pattern in *ayin-waw* and *-yod* verbs; שָׁאָר > שָׁיִר. **C.** *Pu'al*: loss of preformative *mem* in participle. **D.** *Nitpa'al*: vocalization as *Nitpa'el*; metathesis/assimilation of -נת- prefix. **E.** *Hif'il*: loss of preformative -ה- in infinitive. **F.** *Hof'al*: *Hof'al* becomes *Huf'al*; הִסְתָּר, הִסְתֵּר. **G.** Quadriliteral conjugations: inflected on model of *Pi'el*: **5.** Meanings of *binyanim*. **6.** *Qal*: loss of stative meaning. **7.** *Nif'al*. **A.** Passive. **B.** Reflexive; נִמְצָא 'turn out'. **C.** Reciprocal: נִחַלְקוּ. **D.** Middle. **8.** *Pi'el*. **A.** Expressing repeated action. **B.** Inchoative. **C.** Replacing *Qal*; as denominative. **D.** Declarative: טִיְהַר, טִמְא, זָכָה, חִיֵּב, מִיַּעַט, חִיֵּב, רִיבָה, רִיבָה. **9.** *Hif'il*; causative; inchoative; expressing change of state. **10.** *Hitpa'el*, *Nitpa'al*. **A.** Reflexive/passive of *Pi'el*. **B.** Reflexive use expressing passivity, toleration, giving of permission. **C.** Inchoative. **D.** Middle. **E.** Reciprocal. **11.** *Saf'el*, *Shaf'el* as causatives; other quadrilaterals as intensive-causatives. **12.** וְנִמְצָא, וְנִמְצָא, וְנִמְצָא. **13.** וְנִמְצָא, וְנִמְצָא, וְנִמְצָא. **14.** מִדַּת הַטּוֹב מְרֻבָּה, מִדַּת הַטּוֹב מְרֻבָּה, וְנִמְצָא, וְנִמְצָא, וְנִמְצָא.

Unit 16 Tenses and moods

104

1. PRE 12: deeds of mercy. **2.** Tenses and moods in BH. **3.** Forms missing from RH. **4.** RH differences from BH in the perfect. **A.** קָטַלְתָּ for קָטַלְתָּ. **B.** הִיחָהּ for הִיחָהּ, etc.; קָטַלְתָּ for קָטַלְתָּ. **5.** RH differences from BH in the imperfect. **A.** תִּקְטַלְתָּ for תִּקְטַלְתָּ. **B.** Disappearance of תִּקְטַלְתָּ. **C.** תִּקְטַלְתָּ for תִּקְטַלְתָּ. **6.** RH differences from BH in the participle. **A.** תִּקְטַלְתָּ for תִּקְטַלְתָּ. **B.** תִּקְטַלְתָּ for תִּקְטַלְתָּ. **7.** RH differences from BH in the imperative: תִּקְטַלְתָּ for תִּקְטַלְתָּ. **8.** RH differences from BH in the infinitive. **A.** Absence of infinitive absolute. **B.** Infinitive construct based on imperfect. **9.**

Summary paradigm of *Qal* of regular verb. 10. 'Tense' and 'aspect' in BH. 11. Disappearance of *waw*-consecutive, etc. in RH. 12. Emergence of a 'tense' system in RH. A. Perfect relates to past (sometimes present). B. Participle relates to present and future; imperative, facultative/jussive. C. Imperfect relates to future; command, intention (aspect), jussive (mood). 13. Periphrastic forms. A. הָיָה + participle. B. -עָתִיד ל־ + infinitive; contrasted with imperfect and participle; indicating eschatological future. 14. בָּצְאוּ, בְּצִאוּ replaced by כִּשְׂפָצָא. 15. Auxiliary verbs. A. Followed by ל־ and infinitive. B. Followed by -שׁ. C. הִתְחִיל 'begin'. D. וְהוֹלֵךְ + participle to indicate continuous or progressive action. 16. מֵה־תִּלְמַד לִדְמוֹר, (ת"ל) תִּלְמַד לִדְמוֹר. 17. לַעֲתִיד לָבוֹא.

Unit 17 Perfect

113

1. Naz 3.6: *ma'asiyyot* in the Mishnah. 2. RH differences from BH in the perfect: קָטַלְתָּ for קָטַלְתָּ, קָטַלְתָּ for קָטַלְתָּ, קָטַלְתָּ for קָטַלְתָּ. 3. *Qal* perfect forms קָטַל, קָטַל, קָטַל absent; יָכוֹל. 4. *Ayin-waw* and *-yod* verbs. A. *Qal*: מָחַ, קָם; בּוֹשׁ, *Nif'al*: נִידוּן/נָדוּן. B. *Pi'el* (etc.): קָיָם; נִתְעַד, קָיָם; כִּיּוּן, שָׁיִל, נִתְעַד, קָיָם; (שָׁאֵר <) שָׁיִר. C. *Po'lel*: עֹרֵר; *Pilpel*: זָנַג. 5. *Lamed-alef* and *-he* verbs. A. *Lamed-alef* verbs inflected like *lamed-he*: קָרִיתִי, קָרִינוּ, קָרִינוּ. B. Third person feminine singular *Qal* in הִיא: הָיָה, הָיָה. C. Third person feminine singular *Nif'al*: נִמְצְאוּ, נִמְצְאוּ. D. Suffixed forms of *lamed-he* verbs inflected like *lamed-alef*: עָשָׂא, עָשָׂא. 6-7. Perfect expresses action that took place at specific point in past; distinguished from general or atemporal statements; effect of disappearance of וַיִּקְטַל construction; use of perfect to begin *meshalim*. 8. Perfect with pluperfect significance; in combination with הָיָה + participle/noun. 9. Perfect with present reference. A. In dialogues and colloquial speech: אָמַרְתָּ. B. Expressing a state or condition that arose in past but persists in present הַכְּשֵׁרְתִי אֶת נֹקֶן. 10. Perfect in declarations of general validity: נִכְסֵי יִשְׂרָאֵל. 11-12. Perfect in protasis of conditional/temporal sentence, in halakhic formulations and narrative; distinguished from liturgical atemporal present. 13. Future perfect, expressing future event regarded as already having taken place. 14. אִם-עָשִׂיתִי עֲשִׂיתִי, מֵה־שָׁעֲשָׂה עָשָׂה expressing irreversibility. 15. לֹא זָכִיתִי מִן הַדִּין. 16. אָמַרְתָּ. 17. (לֹא) יָצָא.

Unit 18 Imperfect

121

1. SDt 41: the motives for studying Torah. 2. *קָטַל*, *תִּקְטַל* for BH *קָטַלְתָּ* and for BH *תִּקְטַלְיָן* (*תִּקְטַלְיוֹן* and *יִקְטַלְיוֹן* sometimes used). 3–4. Absence of BH cohortatives (*אִקְטַלְהָ*, *נִקְטַלְהָ*) and jussives (*תִּאֲמַן*). 5. Biblical and Aramaizing conjugations of *הָיָה*. 6. Confusion of *lamed-alef* and *lamed-he* verbs: *יִקְרָא*, *יִקְרָא*, *יִקְרָא*. 7. *הִפֵּךְ* like *pe-alef* in imperfect: *אִפְּךָ*, *אִפְּךָ*. 8. Stylistic, etc., aspects of the use of the different conjugations of *הָיָה* and of the lengthened and shortened forms. 9. Imperfect expressing (possible) future. 10. Imperfect with modal aspect: cohortative, optative, jussive. 11. 'Persuasive' mood of imperfect replacing imperative; *אַל* + imperfect in prohibitions; *לֹא יַעֲשֶׂה* in impersonal prohibitions. 12. Imperfect expressing durative action. 13. Use of imperfect contrasted with that of participle in *halakhah* and *midrash*. 14. *-שׁ* + imperfect in temporal, final, consecutive, etc., clauses. 15. *אִם* + imperfect expressing possible but unfulfilled condition. *-שׁ עֲתִיד* + imperfect expressing event only possible in future. 17. *שָׂמַח*, *תִּאֲמַר*, *תִּאֲמַר*.

Unit 19 Participle

129

1. SDt 329: the responsibility of the individual before God. 2. RH use of *ת-* in feminine and *ם-ן-* in plural participle. 3. *Qal*. A. Active *קָטַל*, intransitive/stative *קָטַל*; feminine *קָטַלְתָּ* and *קָטַלְתָּ*; morphological and semantic relationship of stative participle and adjective; replacement of statives by actives; *יָכוֹל*, *יָכוֹלָה*. B. Suffixed forms of participle: *שׁוֹמְעֵי*, *פּוֹרְטֵי*, *גּוֹזְרֵי*. C. Feminine singular passive participle in *ת-*: *אֲמֹרָה*, *אֲמֹרָה*; as nominalized adjective: *גְּרוּשָׁה*. D. Feminine singular participle in *ת-* in *ayin-waw* and *lamed-he* verbs: *רָצָה*, *בָּאָה*. E. Active participle in *קָטַל*. F. Passive participle in *קָטַל*: *נִקְטַלְתָּ* preferred over BH *נִקְטַלְתָּ*; *נִקְטַלְתָּ* and *נִקְטַלְתָּ* for *נִקְטַלְתָּ*. 5A. *Pi'el*: BH paradigm retained; *מְגִלָּה/מְגִלָּה*. 5B. *Pu'al*: BH paradigm retained; feminine participle of *lamed-he* verbs in *ת-*: omission of preformative *mem*: *מִמְעַט* for *מִמְעַט*. 6. *Hitpa'el* and *Nitpa'al*: assimilation of *ת-* of preformative more common than in BH. 7A. *Hif'il*: feminine participle in *ת-* (*מִקְטַלְתָּ*) for BH *מִקְטַלְתָּ* (as LBH). 7B. *Hof'al*: with *u* for BH *o* (*מִקְטַלְתָּ*); feminine participle in *ת-* in *lamed-he* verbs: *מִיֻּכַחְתָּ*. 8. Nominal character of participle, especially in 'construct'. 9. Tempo-

ral and modal aspects of participle. **10.** Participle in atemporal statements; relationship of stative participles and adjectives; relationship of *Qal* passive and *Nif'al* participles. **11.** Plural participle, without subject, in impersonal, indefinite, general statements or those that imply God as agent. **12.** Participle expressing habitual actions in past and future (liturgical atemporality) or adding vividness to account. **13.** Participle as adverbial modifier of main verb: עומד, יושב, etc., especially in *meshalim*. **14.** והולך, etc., with participle, expressing continuous or progressive action. **15.** Participle as complement of התחיל 'begin' and הדרך בני אדם 'the way of human beings'. **16.** הָיָה + participle. **A.** Expressing continuous action in past. **B.** Expressing continuous action in future. **C.** Expressing continuous action in imperative mood. **D.** Expressing continuous action in infinitive mood. **E.** Expressing pluperfect. **17.** Participle with future reference. **A.** In idiomatic speech, indicating immediate future or an event about to happen. **B.** In exegetical writing. **C.** In expressions employing imperfect in BH. **D.** סוף ש/סוף + participle expressing eschatological or inevitable future. עתיד + participle expressing eschatological future. **18.** Imperative connotation of participle in expressions of immediate or inevitable future and in halakhic formulations or statements of principles; permissive significance in positive contexts. **19.** Participle in halakhic suppositions. **20.** Passive participle as a gerundive or expressing destiny. **21.** Passive participle with active meaning. **22.** Participle negated with אין, לא, but not אל. **23.** הָיָה יושב ודורש. **24.** (בר"א) במהדברים אמורים. **25.** נמצאו למדים.

Unit 20 *Infinitive*

143

1. SDt 355: development of oral law sanctioned by Moses. **2.** Disappearance of infinitive absolute in RH; infinitive construct with ל-, מל-, ל-, negated by שלא; development of negative form of infinitive in BH, LBH, etc. **3.** *Qal* infinitive based on imperfect; table of forms; occasional retention of BH structures. **4.** Assimilation of *lamed-alef* to *lamed-he* forms of infinitive: לקרות, למלאות. **5–6.** Elision of preformative ה- in *Nif'al* and *Hif'il* infinitive: ליכנס, לרבות, לינשא, ליעשות, ליפדת, ליבטל. **7.** RH infinitive with ל- only accepts object suffixes. **8.** Abandonment of BH בציאתו, בציאתו constructions. **9.** Functions of infinitive: as subject or object (complement) of verb; expressing purpose; used attributively, modifying noun; used modally, as

gerund. **10.** לומר introducing direct speech or quotation. **11.** Infinitive + על with imperative significance; [הרין] עלי-ל as cohortative. **12.** עתיד ל- + סוף ל- + infinitive expressing inevitable; עומד ל- 'be about to'. **13.** מה אני? הא אין עליך לומר/לדון כלשון האחרון אלא... 14. אף/הוא... ל- לעשות. **15.** אין עליך לדון אלא כדין הראשון, כלשון הראשון להביא, להוציא; ... כ-

Unit 21 Imperative

150

1. SDt 49: 'Be gracious and merciful just as God is gracious and merciful'; the *al tiqre* rule. **2-3.** Differences between RH and BH imperative: loss of feminine and lengthened forms (קטלה, קטלה); paradigm of RH imperative; use of *scriptio plena* for 'o' vowel. **4A.** Reappearance of *waw* in *pe-yod* verbs: התודה. **4B.** Loss of *nun* in *pe-nun* verbs: טול, תן. **5.** Imperative of היה as though from הנה; Aramaic influence. **6-7.** Restricted use of imperative even in positive commands. **8.** היה imperative + participle/adjective emphasizing continuity or repetition. **9.** [הרין] אומר. **10.** הנראה ש-

Part III Particles

Unit 22 Prepositions and conjunctions

159

1. Sot 9.15: human virtues and divine gifts. **2.** Prepositions and conjunctions as particles of relation. **3.** Prepositions as nouns in construct state. **4.** Conjunctions as prepositions determined by *-w* clause. **5.** Disappearance of BH particles in RH. **6.** Inseparable and other prepositions in RH; new forms: אביח, אבות-, אבית. **7.** Accumulation of particles in creation of new RH prepositions. **8.** List of conjunctions. **A.** Copulative and disjunctive. **B.** Interrogative. **C.** Comparative. **D.** Temporal. **E.** Conditional. **F.** Causal. **G.** Final. **H.** Consecutive. **I.** Concessive. **J.** Adversative. **9.** Difficulty of categorizing prepositional meanings. **10.** ב-: local, instrumental, adjectival (*beth essentiae*), 'in relation to'; בלא. **11.** זכה ב-, בלא. **12.** ל-: introducing indirect complement (e.g. אומר לו), final clause, expressing 'ethic dative', 'possession', replacing ב-, על, אף, אף. **A.** אף, אף, אף. **B.** אף למדת, אף למדת. **C.** אף למדת. **D.** אף למדת. **13.** Uses of object-marker אף. **14.** מן expressing origin, provenance, separation. **A.** Partitive מן in place of an indefinite pronoun. **B.** הימנה, הימנו. **15.** על: comparative, causal, conveying obligation. **16.** על ידי/על ידי.

A. 'Along with'. B. 'In relation to, as compared with, than'. C. 'Because of, on account of'. D. 'For, in favour of, on behalf of, in place of'. E. 'Through, by'. F. 'By oneself, by one's own endeavours', 'in place of'. 17. **בִּדְמִבֵּיד לִדְמִלִיד**: with verbs of motion, replacing **ל-**, **אֶל**; used literally. 18. **עַל שֵׁם**: 'With regard to, taking into account'; in etymology and wordplay. 19. **מִשּׁוּם/מִשֵּׁם**. A. 'On account of, with regard to'. B. 'In the name of'. 20. **לְשׁוּם/לְשֵׁם**. A. 'For (the sake of)'. B. 'As, in the capacity of, by way of'; replaced by **מִשּׁוּם/מִשֵּׁם**. 21. **בֵּין**: in reflexive, reciprocal, and comparative formulas. 22. **בְּשִׁבִיל**. A. 'Because of, on account of'. B. 'For (the benefit of, the purpose of), so that'. 23. **כְּדַי**: 'sufficient for, as much as is required for/appropriate to'. 24. **מִמָּחַת**: used causally. 25. **מַעֵין**. A. Indicating that one thing is 'of the same type/nature as' another. B. Indicating that one thing is like a reflection or synthesis of, or an extract from, another. 26. **יִצָא יְדֵי חֻבְתּוֹ**.

Unit 23 Adverbs and interjections

171

1. SNm 84.4: God's solidarity with his people. 2. BH adverbs not in RH. 3. New adverbs in RH. 4. Adverbs of manner. A. Affirmatives: **כֵּן**, **וַדַּא/וַדַּי**, **אִין/הֵן**. B. Negatives: **הִיא/הָאִין**, **אֵל**, **אִין**, **לֹא**, **בֵּל**. C. Interrogatives: **הִיא/הָאִין**, **חֲלִילָה**, **שִׁמָּה**, **כַּמָּה**, **מָה**, **כִּיצַד**. 5. Adverbial accusatives, etc.: **לֹא כֹסֶן**, **כֹּסֶן**, **כִּיכֹל**, **סָפֶק**, **סְרוּגִין**, **סָתֵם**, **כָּלֵל**, **לֹא כֹסֶן**. 6. Compound forms. A. With **-כֵּן**: **כְּאַחַח/כְּאַחַד**. B. With **-בֵּן**: **בְּפִירוּשׁ**, **שְׁלֵא בְּטוֹבָה**, **בְּטוֹבָה**, **בְּעֵלִיל**, **בְּלִבָּד**. C. **עַל כְּרַח**. 7. Adverbs of place. 8. Adverbs of time. A. Adverbs of place employed temporally, adverbs of time used locationally: **מִכָּאן וְאֵילָךְ**, **לְאַחֹר**, **כְּן/כָּאן**, **בֵּינֵתִים**, **אֵילָךְ/הֵילָךְ**. B. BH forms: **עוֹד**, **מַעֲלָם/לְעוֹלָם**, **לְמַחְתָּמָחַר**, **עוֹד**. C. New RH forms: **עַכְשָׁיו**, **עַד**, **מִכָּאן**, **עַל יַד**, **מִיד**, **אִימְתִי**. D. Aramaic influence: **אַמֶּשׁ**; **עַל אֲתֵר**, **אַשְׁתַּקֵּד**, **שׁוּב**. E. Other temporal adverbs: **תַּחֲלִילָה**, **בְּרֵאשׁוּנָה**. 9. Interjections. A. Introducing discourse: **הֵרִי שֵׁ-**; **הֵא/הֵא/הֵי**, **הֵרִי**. B. Exclamations: **הֵנְרָאָה**. C. **אֵלֵי**, **אֵי לֹו**, **אוּי לֹו**, **הוּי**. D. **וְהִלְוִי**. E. **הֵנְרָאָה**. 10. Other interjectional forms: **הַמְעוֹדָה**, **הַמְעוֹן הַזֶּה**, **הֵס וְשֵׁלֹום**. 11. Negative propositions. A. **לֹא**, **אֵל**, **אִין**, **לֹא**; **לֹא תַעֲשֶׂה** and **אֵל תַּעֲשֶׂה** distinguished from **אִין עוֹשֵׂין**. B. **לֹא**. C. **בֵּל**. D. **שׁוּם**, **כָּלֹום**. 12. Oaths and vows. 13. Wishes. A. Expression of hope, fear, desire *via* imperfect. B. **וְהִלְוִי**, **וְהִלְוִי**, **וְהִלְוִי**. C. Formulas with **רְצוֹן**. 14. **יְכוֹל** as interrogative or introducing rejected opinion. 15. **הוּאֵיל וְנֵאמַר**. 16. **כִּיכֹל**. **א' בְּחֹרָה סָתֵם**, **וּפְרַט לֶךְ הַכְּתוּב בְּאַחַד**. **מֵהֵן שֵׁ-**

Part IV Clauses

Unit 24 Types of clause

181

1. Mek 13.2: the second liberation will be superior to the first; argument in form of *kelal*. 2. Nominal and verbal clauses: traditional classification; Arabic-based classification; problems of analysing emphasis based on word-order; clauses of identification, clauses of classification; simple and complex nominal clauses; importance of wider context for interpretation; emphasis in verbal clauses. 3. Co-ordination and subordination at syntactic and logical levels. 4. Two-element syntactic construction (protasis and apodosis). 5. Expression of subordination through co-ordinate structures in RH. 6. Two-element conditional constructions in *halakhot*. 7. Asyndetic juxtaposition of main verb and auxiliary. 8. Negation of verbal clauses. 9. Anticipation of element in subordinate clause as object of main clause, especially with *מַעֲשֵׂה גְזֵר*. 10. Modal nominal clauses (circumstantial clauses); negation of nominal clauses; atemporal nature of nominal clauses. 11. Nominative absolute (*casus pendens*): as version of two-element syntactic construction; types found in RH: extraposed element referred to by pronoun in main clause; commencing with *-מי* or noun + *-ש*; resumptive use of *הָרִי* + pronoun referring to extraposed element; in halakhic disputes; in *meshalim*; in statements of comparison; determination of *casus pendens* by *אִתּוֹ*. 12. Adjectival (relative) clauses. 13. Disjunctive clauses: *אוּ... אוֹ-ש*, *אוּ... אוּ*, *אוּ... אוּ*, etc. 14. *וְאֵין אַתָּם*, *וְאֵין אָנוּ*, etc.

Unit 25 Interrogative clauses

191

1. SNm 87.1: grace and law. 2–3. Interrogative particles of BH and RH. 4. The rhetorical question *אֵינּוּ דִין-ש*. 5. *הֲ-*, *כִּלּוּם*. 6. *וְכִי מִפְּנֵי מָה*, *וְכִי אֵיזוֹ*, *וְכִי מָה*, *וְכִי הֵיאָךְ*; *וְכִי*. 7. Direct disjunctive questions with *אוּ*. 8. Indirect questions; disjunctive indirect questions with *אֵם*, *אֵש*. 9. *אֵש*, *אֵם*. 10. *אֵש*, *אֵם*. 11. *מָה אָנוּ ל-*, *מָה אַתָּה ל-*, etc. 12. *הָרִי כִבֵּר נֹאמֵר*, *הָלֹא כִבֵּר נֹאמֵר*.

Unit 26 Comparative clauses

197

1. SDt 8: a rabbinic 'parable of the talents'. 2. RH comparative particles *כִּפּוֹת*, *כִּמּוֹ*, *כִּפּוֹ*. 3. Compounds of *כִּפּוֹ*. 4. RH comparative conjunctions: *כִּמּוֹ ש*, *כִּפּוֹת ש*, *כִּשְׁמֵם ש*, *כִּדְרָךְ ש*, *כִּפּוֹ ש*; with

modal adverbs כִּד, כֵּן, אֵף. 5. Adjectives and comparisons of superiority, inferiority; כְּדִי. 6. Compound prepositions. A. כַּנְגַד. B. כַּדְרֵךְ. C. כִּיּוֹצֵא ב-. 7. כַּשֵּׁם שְׁ- . כַּדְרֵךְ שְׁ- . כַּשֵּׁם שְׁ- . כַּעֲנִין שְׁ- . 8. Formulas expressing analogy: קָה as comparative particle. A. *Gezerah shawah*: אֵף ... קָה. B. *Heqqesh*: דִּין הוּא, קָל וְחִמְרָה שְׁ- + קָה אִם. C. *Qal wa-homer*: אֵף ... קָה. D. אִם לְמַדְתִּי ... אֵף/כִּד. 9. Equalizing comparisons: לַעֲשׂוֹת ... כִּ-, עֲשֵׂה זֶה כְּזֶה. 10. Inclusive formulas of comparison: ל-, ... ב-, ... וְשֵׁלֵא ב-. אֲחֵר/אֲחֵת ... וְאֲחֵר, בֵּין ... בֵּין, בֵּין ... וּבֵין שְׁ- . וְשֵׁלֵא ל-, בֵּין/כִּד וּבֵין/כִּד. 11. כְּמוֹ כֵּן. 12. כְּמוֹת שֶׁהוּא/הִיא. 13. וְאֲחֵת.

Unit 27 Temporal clauses

205

1. SNm 58.1: the thirteenth rule of Rabbi Ishmael; the harmonization of Scripture. 2–3. Lists of temporal conjunctions in BH and RH. 4. Subordination conveyed through parataxis. 5. Simultaneous action expressed through juxtaposed nominal clause. 6. Perfect, participle with temporal/conditional significance. 7. New conjunctions in RH due to loss of consecutive tenses. 8. כַּשֵּׁ- . 9. מִשְׁ- . A. With imperfect. B–C. With perfect (and עַד שֵׁלֵא). 10. עַד שְׁ- . A. With imperfect. B. עַד שֵׁלֵא. C. Used modally: with רְצָה. D. Used exegetically. 11. עַד כִּדִּי שְׁ- . 12. אַחֲרֵי שְׁ-, קוֹדֵם שְׁ-. 13. לְאַחֲרֵי שְׁ-. 14. כִּיּוֹן שְׁ-. 15. Compounds with שְׁעָה and זְמַן. A. כָּל זְמַן שְׁ-, כָּל זְמַן שְׁ-: distributive, conditional/modal, comparative uses. B. Temporal aspect not always central. 16. עַד שֵׁלֵא יֵאמַר יֵשׁ לִי בְדִין.

Unit 28 Conditional clauses

213

1. Ned 3.11: circumcision. 2. Conditional particles of BH and LBH. 3. RH conditional particles: אִם; לִי; לְיָדִי replaced by אֵלָיו; אֵלֶיךָ, אֵלֶיךָ, אֵלֶיךָ (comparative); אִפְּלוּ (concessive); וּבִלְבַד שְׁ-. 4. Formulation of conditions without conditional particle. A. With perfect, participle in protasis. B. רְצוּנָךְ שְׁ-, רְצוּנָךְ לְ-. 5. Two-member halakhic conditional statements: מִי שְׁ-, etc.; הוּא אֵילָן; הִרִי שְׁ- introducing condition. 7. Uses of אִם. A. In real conditions; apodosis with הִרִי; with perfect, especially indicating future perfect; with participle; with imperfect, especially of רְצָה. B. With הִיָּה + participle, expressing pluperfect. C. וְאִם לֹא expressing alternative negative condition. D. In indirect questions. E. In oath formulas. F. In *qal wa-homer* arguments. 8. Irreal particles. A. אֵלָיו. B. אִפְּלוּ/אִפְּלוּ. C. כִּיּוֹן. D. אֵלֶיךָ. E. אֵלֶיךָ מִקְרָא כְּתוּב. 9. אִם לְמַדְתִּי. 10. אִם לְמַדְתִּי, אִם לְמַדְתִּי.

Unit 29 Causal clauses

221

1. Pes 10.5: relieving the first passover. 2. Table of causal conjunctions in BH and RH. 3. Disappearance of כִּי and אֲשֶׁר with causal force in RH. 4. בְּשֶׁבִיל־שׁ as evidence of natural development of RH. 5. הוֹאִיל־וְ. 6. Causal uses of -שׁ: explicative -שׁ; שְׂאֵמָר; שְׂאֵמָר; -שׁ compounded for greater expressivity. 7. מִפְּנֵי־שׁ. 8. מִשּׁוּם־שׁ/מִשּׁוּם־שׁ. 9. עַל־שׁוּם־שׁ/. 10. עַל־שׁוּם־שׁ. 11. בְּשֶׁבִיל־שׁ. A. With imperfect, expressing purpose. B. With participle or noun, expressing cause. 12. מֵאַחַר־שׁ. 13. עַל־שׁ. 14. הוֹאִיל־וְ. A. As fulfilled real condition. B. Marking protasis in comparison, with apodosis in הֲרִי, כֶּךָ, אִף, אֵף. C. Introducing consideration in rabbinic argument. 15. הוֹאִיל־וְאַמְרָה־חֻרָה.

Unit 30 Final and consecutive clauses

229

1. Sanh 4.5: uniqueness and interdependence of human beings. 2. Final/consecutive -שׁ in LBH; table of final conjunctions in BH and RH; origin of שְׂמָא. 3. Table of consecutive conjunctions in BH and RH. 4. Expression of finality through coordination with -וְ in BH and RH. 5A. -לְ + infinitive. 5B. -שְׁלֵא־לְ. 5C. -לְ introducing exegetical infinitive. 6. Final and exegetical -שׁ. 7. בְּשֶׁבִיל־שׁ. 8. כִּדִּי־שׁ, -כִּדִּי־לְ. A. Distinguishing uses of -שׁ and -לְ forms as final conjunctions. B. -כִּדִּי־לְ in statements of quantity. 9. עַל־מִנְהַל־שׁ, עַל־מִנְהַל־לְ. 10. עַל־תְּנַאי־שׁ: as adverbial modifier and as conjunction. 11. שְׂמָא/שְׂמָא: with adverbial and conjunctive values; expressing fear or insecurity; replacing BH פֶּן. A. As negative final conjunction. B. As adverb. C. As preventive final conjunction. 12. Consecutive clauses. A. Expression of consecutive value through coordination with -וְ in BH and RH. B. -כִּדִּי־שׁ with consecutive value. C. -שׁ, -שְׁלֵא following exclamation or emphatic adjective. 13. חִבְּבֵינָּ יִשְׂרָאֵל־שׁ.

Unit 31 Concessive clauses

239

1. SNm 119.2: the 'liberated' tribe. 2. Concessive particles in BH and RH. 3. Conditional clauses expressing concession; אִפְּיֵלִי expressing simple condition. 4. Expression of concessive value through coordination with or without -וְ. 5. אִפְּלוּ: emphasizing unusualness of circumstance. 6. אִף־עַל־פִּי־שְׂאֵן. 7A. אִף־עַל־פִּי־שׁ. 7B. אִף־עַל־פִּי־כֵן. 8. רְאִיָּה לְדָבָר, זְכוּר לְדָבָר שְׂאֵמָר.

<i>Unit 32 Adversative clauses</i>	244
1. SDt 313: Abraham's love for God. 2–3. Adversative, restrictive, and exceptive particles in BH, LBH, and RH. 4. Copulative -ו with adversative value. A. Linking two opposing terms or concepts. B. With different tenses in coordinated clauses. C. With personal pronoun following -ן; -והוא ש-. 5. אָבָל; אָבָל לֹא; אָבָל ... לֹא/אֵין contrasted with לֹא/אֵין ... אָבָל. 6. אָבָל כִּי, אָבָל אִם; אֵין ... אָבָל, sometimes emphasized by בְּלֹבֵד. B. לֹא כִּי אָבָל. C. לֹא אָבָל ... אֵין; אָבָל ... אֵין תִּלְמוּד לְדוֹר. D. אָבָל שְׁ-, אָבָל שְׁ-, without preceding negative. 7. וּבִלְבָד שְׁ-. 8. חוּץ מִן. 9. אֵין לִי אָבָל. 10. ... אָבָל? ... אֵיפֶשֶׁר שְׁ-.	
<i>Bibliography</i>	255
<i>Indices</i>	
Texts	267
Hebrew and Aramaic forms	276
Verb conjugations (<i>binyanim</i>)	303
Types of verbal root	304
Forms of the paradigm verb קָטַל	304
Noun patterns (<i>mishqalim</i>)	305
Forms from other Semitic languages	305
Greek forms	305
Latin forms	306
English glosses	306

ABBREVIATIONS

Mishnah tractates

Abot	Abot	Naz	Nazir
Arakh	'Arakhin	Ned	Nedarim
AZ	'Abodah Zarah	Neg	Nega'im
BB	Baba Batra	Nid	Niddah
Ber	Berakhot	Ohol	Oholot
Beş	Beşah	Orl	'Orlah
Bekh	Bekhorot	Par	Parah
Bik	Bikkurim	Pea	Pe'ah
BM	Baba Meši'a	Pes	Pesaḥim
BQ	Baba Qama	Qid	Qiddushin
Dem	Dema'i	Qin	Qinnim
Eduy	'Eduyyot	RS	Rosh ha-Shanah
Erub	'Erubin	Sanh	Sanhedrin
Giṭ	Giṭṭin	Shab	Shabbat
Ḥag	Ḥagigah	Shebi	Shebi'it
Ḥal	Ḥallah	Shebu	Shebu'ot
Hor	Horayot	Sheq	Sheqalim
Ḥul	Ḥullin	Soṭ	Soṭah
Kel	Kelim	Suk	Sukkah
Ker	Keritot	Taa	Ta'anit
Ket	Ketubot	Tam	Tamid
Kil	Kil'aim	Ṭeb	Ṭebul Yom
Ma'aśrot	Ma'aśrot	Tem	Temurah
Mak	Makkot	Ter	Terumot
Makhsh	Makhshirin	Ṭoh	Ṭohorot
Meg	Megillah	Uqş	'Uqşin
Mei	Me'illah	Yad	Yadaim
Men	Menahot	Yeb	Yebamot
Mid	Middot	Yom	Yoma
Miqw	Miqwa'ot	Zab	Zabim
MQ	Mo'ed Qaṭan	Zeb	Zebaḥim
MS	Ma'aśer Sheni		

Other rabbinic texts

ARN	Abot de Rabbi Nathan, 'A' text, numbered according to the 1987 translation of M ^a Angeles Navarro Peiró
F	L. Finkelstein's 1939 edition of Sifre to Deuteronomy
H	H.S. Horovitz's 1917 edition of Sifre to Numbers
K	Codex Kaufmann of the Mishnah
L	J.Z. Lauterbach's 1933–35 edition of Mekhilta
Mek	Mekhilta de Rabbi Ishmael (followed by Exodus chapter and verse reference)
PesR	Pesiqta Rabbati
PRE	Pirqe de Rabbi Eliezer, numbered according to the 1984 translation of M. Pérez Fernández
S	S. Schechter's 1887 edition of Abot de Rabbi Nathan
SDt	Sifre to Deuteronomy
SLv	Sifra (followed by Leviticus chapter and verse reference)
SNm	Sifre to Numbers
j	Talmud Jerushalmi (Jerusalem, or Palestinian, Talmud)
Tos	Tosefta (according to MSS Erfurt and Vienna)
W	I.H. Weiss's 1862 edition of Sifra

Books of the Bible

Gn Ex Lv Nm Dt Jos Jg 1 S 2 S 1 K 2 K Is Jr Ezk Ho Jl Am Ob Jon Mc Na
Hb Zp Hg Zc Ml Ps Jb Pr Ru Ca Ec Lm Est Dn Ezz Ne 1 C 2 C

Mt Mk Lk Jn Act Rm 1 Co 2 Co Gal Eph Ph Col 1 T 2 T Tit Phlm Hbr Jm
1 P 1 J 2 J 3 J Ju Rv

Other abbreviations (see also Bibliography)

AH	Archaic Hebrew (of early biblical poetry and of inscriptions)
BH	('Classical') Biblical Hebrew (especially of pre-exilic prose)
LBH	Late Biblical Hebrew
RH	Rabbinic Hebrew
RH1	Rabbinic Hebrew of the <i>tannaim</i> ('Mishnaic Hebrew')
RH2	Rabbinic Hebrew of the <i>amoraim</i>

INTRODUCTION

1. *The language of the Torah by itself, the language of the wise by itself*

The student who reads a Rabbinic Hebrew text for the first time will usually be surprised and somewhat disconcerted by a series of striking differences from the grammar of Biblical Hebrew, among them the following:

Merger of final *mem* and *nun*, with masculine plurals usually ending in *nun*;

Relative particle -ו instead of וְאָשֶׁר ;

Genitive particle לְ 'of', partially replacing the construct chain of classical Biblical Hebrew;

Very frequent use of בְּ 'be' with participle;

Complete disappearance of the *waw*-consecutive;

Loss of the infinitive absolute and of special forms for the cohortative and jussive.

Nowadays, Rabbinic Hebrew is generally treated as an historically distinct phase of the Hebrew language, and the saying attributed to Rabbi Joḥanan in AZ 58b—the language of the Torah by itself, the language of the wise by itself—reflects early awareness of its distinctiveness.

In the development of Hebrew, four major periods are discernible: BH (Biblical Hebrew), RH (Rabbinic Hebrew), MH (Mediaeval Hebrew), and IH (Israeli, or Modern, Hebrew). This wide-ranging classification allows for further subdivision and transitional phases. Thus, BH can be subdivided into Archaic Hebrew (AH), the Hebrew of archaic poetry; Biblical Hebrew (BH) proper, the standard language of pre-exilic prose writings; and post-exilic, or Late Biblical, Hebrew (LBH), whereas RH naturally divides into Early Rabbinic Hebrew (RH1), the language of the *tannaim*; and Late Rabbinic Hebrew (RH2), the language of the *amoraim*. This study will focus on RH1.

2. *Tannaitic Hebrew (RH1) and Amoraic Hebrew (RH2)*

In political terms, the tannaitic period is that of the 'restoration' of Judaism after the disasters of 70 and 135 CE; from a literary and theological perspective, this period witnesses the compilation, classification, and editing of an immense corpus of oral law, which is presented, and defended, as being a logical development of the written law of the Bible. The vast literature that emerged over this period (from 70 CE until halfway through the third century) is evidence of the enormous labour and exceptional ability of the tan-

naitic teachers who developed the Mishnah, Tosefta, halakhic *midrashim* (Mekhilta de Rabbi Ishmael, Mekhilta de Rabbi Shimeon ben Yoḥai, Sifra to Leviticus, Sifre to Numbers and to Deuteronomy, Sifre Zuṭṭa, etc.), as well as non-halakhic works such as Seder Olam Rabbah.

The language of these works clearly differs from BH, as is evident from the most cursory examination, and also has features that distinguish it from the Hebrew of the *amoraim* (RH2), who, from the fourth century, compiled the Jerusalem Talmud, early haggadic and homiletic *midrashim* (Genesis Rabbah, Leviticus Rabbah, Pesiqta de Rab Kahana), and the Babylonian Talmud. The main difference is that in the RH2 period Hebrew began to die out as a spoken language, being replaced in this rôle by Aramaic. Other features include the enormous Aramaic influence on RH2 in morphology, vocabulary, and grammar, the large number of Graecisms, and a return to biblical vocabulary and constructions. Indeed, the dictum of Rabbi Johanan given earlier occurs in connection with the claim of a Babylonian *amora* that the plural form רחלים 'sheep', attested in the Bible, was more correct than רחללות. E. Y. Kutscher (1972b, 57) makes the important point that if a BH or Aramaic form is not found in the *tannaim* but 'reappears' in RH2, it was probably never employed by the *tannaim* at all but is an amoraic innovation.

M. Bar-Asher (1990a, 208) lists three characteristic features of RH2 (see also Sokoloff 1969): the demonstrative הַלֵּלִי, first person singular imperfect with initial *nun* (reflecting Aramaic influence), and the expression מְשֻׁהוּ 'something' used in the sense of כֵּל־שֶׁהוּ 'a little'. While some RH2 texts can give the appearance of a linguistic mosaic, other amoraic compositions, such as Midrash Rabbah to Song of Songs (see Girón 1988–89; 1990), employ the language and style of the *tannaim*.

3. RH1, a spoken language

Given the highly technical nature of tannaitic literature (legal, halakhic, exegetical), we have to specify what is meant when we say that RH1 was a spoken language. It could have been spoken just in academic circles, for teaching or in court—in the same way that Latin was used in mediaeval scholarship and, until quite recently, in the Roman Catholic church—but not in everyday life. We know, in any case, that the early rabbinic texts in the form they are preserved in the Mishnah postdate any original spoken version of such material by a considerable period, during which the writing down of the oral law was prohibited (see Rabin 1976, 1008; Stemmerger 1996, 31–44)—although there were a few incomplete collections of written *halakhot*, systematic editing of such works is assumed not to have begun until around 300 CE.

Even so, these considerations do not mean that RH1 should not be regarded as a popular, spoken language. Indeed, it is generally believed that the

Dead Sea Scrolls, specifically the Copper Scroll and also the Bar-Kokhba letters, have furnished clear evidence of the popular character of MH. Moreover, the faithfulness and care with which oral traditions can be transmitted is well known. For example, in the Mishnah (Eduy 1.3) it is stated that 'each person has to speak in the language of his teacher'; however this is to be understood exactly, it clearly functions as a guarantee of fidelity of transmission of rabbinic statements, and in the light of this it comes as no surprise that the Mishnah itself records sayings of Hillel in Aramaic (Abot 1.13), doubtless because they were originally formulated in that language. Finally, without denying the technical nature of most tannaitic literature, the language of which would clearly have differed from the daily vernacular, within the tannaitic corpus itself there are also popular sayings and parables (*meshalim*), *exempla* (*ma'asiiyyot*), testimonies, and descriptive narratives relating to, for example, the royal liturgy in Soṭ 7.8 or the festival of first fruits in Bik 3.2–8, which display a more lucid and popular style.

In terms of dialect geography, at the time of the *tannaim* Palestine could be divided into the Aramaic-speaking regions of Galilee and Samaria and a smaller area, in Judaea, in which Rabbinic Hebrew was used among the descendants of returning exiles. To the south of Palestine, North Arabian dialects would have been spoken, while in the north there were probably a few isolated areas where Phoenician was still spoken. Greek would have been predominant in Hellenistic cities and, along with Latin, was employed as the language of Roman administration, used in official documents and inscriptions as well as in politics and commerce. There would also have been languages spoken by Jews in the diaspora, as well as Biblical Hebrew with its prestigious and insistent presence in the temple cult and synagogue liturgy. It is not simply that at this time there were many languages spoken in Palestine but that the same person would speak a variety of languages. To be more precise, the following three situations are possible (following Rabin 1976).

1. Bilingualism/multilingualism, typical, for example, of exiles who returned speaking both Hebrew and Aramaic or of the children of marriages of Hebrew- and Aramaic-speakers;

2. *Lingua franca*, used by speakers of different native languages who would adopt it as a common 'second' language for communication among themselves in, for example, the realms of administration, commerce, or liturgy—such a language does not require perfect fluency, and, for commercial purposes, for example, an elementary knowledge suffices;

3. Diglossia, or the use, as determined by social convention, of a native language at two levels, popular and literary, is found to some extent in all languages (it is particularly striking in the differences between spoken and literary Arabic), and it is noticeable that switching between levels is not easy for all speakers.

It is obvious, then, that all three situations would have been commonly

found, and it is against this background that the use by the same writer of Hebrew and Aramaic or the abundant production at this time of Jewish literature in Greek—the New Testament, apocrypha, pseudepigrapha, etc.—is to be explained.

As a *lingua franca*, Greek was doubtless employed in a myriad different day-to-day situations, and BH would have served a similar function in liturgical contexts.

Given the different stages and styles of RH, we may conclude that Hebrew-speakers could have found themselves in a situation of diglossia, with the language of the Mishnah and *midrashim* belonging to a level that required a relatively high degree of education in order to understand its grammar and terminology.

Bearing in mind the small area in which it took root—post-exilic Judaea—it is generally accepted that the decisive factor in the extinction of RH1 in Palestine was the suppression of the Bar-Kokhba revolt in 135, with the consequent ravaging of the land, deportations, and an exodus to Galilee.

Although we know that even in the fourth century Hebrew was still used in Palestine for conversation (עברִי לְדַבּוֹר), along with Greek, Latin, and Aramaic (see Mishor 1989), its linguistic isolation and the transfer of Judaeans intellectuals to Galilee caused RH to lose its literary character and the ability to develop. In Aramaic-speaking Galilee, the descendants of Judaeans exiles found it increasingly difficult to maintain RH1 as a living language, with the result that Aramaic became dominant and a new scholarly language, RH2, emerged (see Kutscher 1972b, 57ff.).

4. *Foreign influence in vocabulary*

Given the sociolinguistic facts as described, it is hardly surprising that we find incorporated in RH1 many features of vocabulary and grammar from the surrounding languages. Recent studies suggest that about half the vocabulary of RH1 coincides with that of BH, while of the remainder, a large proportion is shared with Aramaic, with a significant number of Greek—and to a lesser extent Latin—loanwords, as well as words of Akkadian or Persian origin.

4.1 *The legacy of Hebrew*

We begin with an obvious fact, namely, that the Bible does not include all the Hebrew vocabulary spoken in biblical times. In the light of this, it is quite possible that RH has conserved a number of ancient—but non-biblical—Hebrew words. Among those recognized as falling into this category are תָּזַר 'return', קָטַף 'harvest olives', עָצַר 'uproot', צָרִיךְ 'necessary', and טַחֹל 'spleen'.

For some words, early forms, not found in BH, have been preserved, for example, the singular לַיִל 'night' (Nid 4.4) as against BH לַיְלָה, לַיִל and לַיִל; whereas לַיִל and לַיִל are secondary forms resulting from the *loss* of the second diphthong, לַיְלָה results from the *reduction* of this diphthong (**laylay* > *laylā*, with the final *he* as *mater lectionis*), and it is only in RH that the shape of the original form of the word has persisted (see Bar-Asher 1990a, 204).

As might be expected, BH words commonly undergo semantic development in RH, for example מַעֲבָה 'grain' > 'money', מְזוּזָה 'doorpost' > 'mezuzah (attached to doorpost)', עוֹלָם 'eternity' > 'world', גָּזַר 'cut' > 'decree', לָקַח 'take' > 'buy', and מַעֲשֵׂה 'deed' > 'event'.

A word that has thus acquired a new meaning will sometimes undergo a change in its morphological shape (see Unit 9) or in its gender or number (see Unit 10); note, for example, the forms, אֹכֵלָה 'food', הֹלֵכָה 'walk', כְּבוֹד 'honour', הֹלֵךְ *Qal* 'go', *Pi'el* 'walk about'.

4.2 The influence of Aramaic

Perhaps as a reaction to earlier scholarship, which had viewed Mishnaic Hebrew as an artificial language—either Hebraized Aramaic or Aramaized Hebrew—M.H. Segal understated the influence of Aramaic on RH. In fact, without detracting from the independent status of RH1, the presence of Aramaic is obvious, not simply in loanwords and loan-translations but also in the basic grammatical structure of the language, in the inflection of nouns and verbs, as the following examples demonstrate.

1. Pronominal suffixes of the second person singular masculine and feminine in ךְּ- or ךְּ- (see Unit 4.4).

2. The imperatives הֵרִי 'be' (singular) and הֵרוּ 'be' (plural), alongside the corresponding Hebrew forms הִרִי and הִרוּ (see Unit 21.5).

3. The second person singular masculine pronoun אַתָּה, perhaps an archaic dialect form (see Nm 11.15) that has re-emerged under Aramaic influence (see Unit 1.4B).

4. M. Moreshet (1980a) registered 210 RH1 verbs derived from Aramaic as against 241 from BH.

5. Common words like אָבִי 'father', אִמִּי 'mother', שָׁעָה 'hour', and קַמּוֹן 'mammon, wealth' are Aramaic loanwords.

6. New nouns are frequently patterned according to the Aramaic morphological patterns הַקְטִילָה and הַקְטִילָה (see Unit 9.5–6). Aramaic vocalization can also displace what would be expected in Hebrew, for example קָלֵל 'general rule, generalization' for קָלַל.

7. Aramaic influence is also visible in the addition to הִטִּילָה-type nouns of the suffix הִטִּילָה-, expressing verbal action (see Unit 9.10), for example גְּמִילָה 'fulfilment, act of fulfilling', גְּמִילָה 'elevation, act of raising up'.

8. Aramaic has been instrumental in changes of gender in certain words—for example, כּוּס ‘cup’ is feminine in BH, with the feminine plural כּוּסוֹת attested in RH (Pes 10.1), but in the singular it is treated as masculine for the purpose of agreement with adjectives: כּוּס רִאשׁוֹן ‘first cup’ (Pes 10.2).

9. Numerous Aramaic particles have entered RH1, for example אִלַּךְ ‘not’, generally used in disjunctives or as an alternative—negative—condition (‘and if not’; see Units 23.11B; 28.7C). The adversative אִלְּךָ ‘but rather’ is simply a contracted form of Aramaic אִלְּךָ אִתְּךָ—the BH equivalent is אִלְּךָ אִתְּךָ.

10. Although the relative particle שֶׁ is a native Hebrew form, the extent of its use has been influenced by the Aramaic relative שֶׁ.

However, it has been emphasized that not all the Aramaisms of RH are necessarily of recent origin, with some deriving from a common Semitic substratum, and others reflecting a reverse influence, of RH on Aramaic. Statements about the correspondence of the two languages in other areas, such as the syntax of the verb, likewise have to be formulated with care.

4.3 Greek and Latin loanwords

See Unit 12. Although there is an abundance of Greek words in RH1, which became even more pronounced in RH2 (however, it is not always clear when a form entered the language), Greek has not had any significant effect on the morphological or syntactic structure of Hebrew, but has simply enriched the lexicon of RH. The following are a few of the more obvious examples.

1. Loan-translations (calques), translated verbatim from Greek into Hebrew, include אָמַרְתָּ יְפֵה אֲמַרְתָּ ‘you have spoken well (literally, ‘beautifully’)’ (καλῶς εἶπας) and מִכָּל־מְקוֹם ‘in every case (literally, ‘from every place’)’ (ἐκ παντός τόπου).

2. Greek words ending in -η usually have a Hebrew plural in -a’ot, which recalls to some degree the plurals -αι and -ae of Greek and Latin (see Units 10.6; 12.5C). Some native Hebrew words have also adopted this feature in their plurals, for example מִקְוֹת from מִקְוֶה ‘ritual bath’.

3. Various Greek words compounded with ἀρχί- (‘chief’) have passed into RH, for example אֲרֵכִי יוֹדֵי קִי ‘chief judge’ (ἀρχίiudex) (Genesis Rabbah 50.2). In Abot 1.8, there is a striking example, in which this Greek prefix has been placed before a native Hebrew word, yielding the sequence אֲרֵכִי דִינִים, found in Codex Kaufmann and later rather clumsily erased in order to Hebraize ἀρχί- as עוֹרְכֵי ‘arrangers of’ (see Sznol 1990).

4. Only a few verbs are taken from Greek (Moreshet 1980a lists just thirty from Greek and Latin), of which some are native Hebrew denominalizations of loanwords, for example בָּסַס ‘base’ (from βάσις ‘base’), זָוַג ‘join’ (from זִוְג/ζεύγος ‘yoke’), לָטַם ‘assault’ (from ληστής ‘robber’).

The extensive Greek vocabulary of the *meshalim* (see Unit 12.7) shows the influence of Greek in the popular language and the high degree to which it had been integrated within RH at all levels.

4.4 Akkadian and Persian

Akkadian vocabulary has come via Aramaic, as, for example, with תַּרְגוּם 'cock', טָבֵן 'document (of divorce)', תַּרְגוּם 'targum, translation'. The Persian administration of Palestine also left its mark in a few words like רוֹד 'rose'.

5. BH and RH1—two different languages

Nowadays the status of RH1 as a popular, spoken, language is no longer in question, and the linguistic debate has a different focus, namely, whether RH1 should be regarded as the last stage of BH, that is, as representative of BH as it developed in the post-exilic period, or, instead, as a dialect that was already in existence before the exile, which had carried on evolving alongside BH as the language of a particular group or area and which—for whatever reason—emerged as a literary idiom in the rabbinic period.

In support of the first position, it is clear that every language develops over time, and in the case of RH, there are several clear examples of such development.

1. New conjugations, such as the *Nitpa'al* and *Nuf'al*, have to be understood as the result of popular desire to find a more expressive way of stating reflexive and passive verbal relationships. Both examples mentioned result from a merger with the *Nif'al*—of the *Hitpa'el* on the one hand and of the *Pu'al* on the other (see Units 15.3C; 15.4D).

2. The same tendency is seen in the conjugation of stative verbs, like יָרָא 'fear', as reflexives or intensives, thus: יָרָא יָרָא.

3. In vocabulary, semantic changes and the incorporation of new words, especially from Greek and Latin, imply diachronic development. Aramaic vocabulary in particular requires detailed study in this respect (see above, at the end of §4.2).

4. The first person plural pronoun, אֲנִי 'we', has been constructed by analogy with אֲנִי 'I' and with the first person plural object suffix, exemplified in הִשְׁתַּרְנֵנוּ 'he has kept us'. Similarly, the demonstrative אֵלֵינוּ 'these' has supplanted biblical אֵלֵיהֶם in an attempt to express more clearly the demonstrative's plural reference, employing the ה- ending of the third person plural of the verb in the perfect.

On the other hand, it is also clear that RH witnesses to a very early form of the Hebrew language, as seen in the following examples.

1. אַנִּי 'I', widespread in BH and reflected in Ugaritic *'an*, is used in RH to the exclusion of the alternative BH form, אֲנִי.

2. While Aramaic influence might be responsible for the widespread use of אַתָּא 'you' as a masculine pronoun, it is also found in the Bible at Nm 11.15.

3. The feminine demonstrative הַזֶּה/זֹאת 'this', which replaces BH הַזֶּה, seems to have come from a northern dialect of Hebrew (see 2 K 6.19; Ezk 40.45; Ho 7.16; Ps 132.12).

4. The relative particle -שׁ 'that, which' (not a development from שֶׁ) is found in Akkadian and Phoenician as well as in some of the earliest biblical texts (Jg 5–8; see Unit 8.3–4).

5. The extent to which the use of final *nun* in place of *mem* became widespread is perhaps due to Aramaic influence, but the phenomenon itself probably reflects a dialect feature of nasalization found at a very early stage of the language, as evidenced by the Mesha stela (in Moabite) and by Jg 5.10. The use of *nun* is not limited to plurals, in K BB 6.6 we find דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם 'the way of the sons of humankind', although in the printed editions the form דֶּרֶךְ has been systematically 'corrected' to BH דֶּרֶךְ.

6. The RH1 second person singular masculine perfect ending in -הָ, alongside standard BH -ה, is also found in early BH, for example Ps 8.4,7; 68.10; see Unit 16.4A).

7. The archaic third person singular feminine perfect termination in -הָ, instead of -ה, reappears in *lamed-he* (*lamed-alef*) and *lamed-yod* verbs in RH. The form is also attested in the Siloam tunnel inscription (הִיא 'it was') and sporadically in the Bible (see Units 16.4B; 17.5B).

8. The plural יָמִים 'days' for יָמִים, may be due to the influence of Aramaic יָמִים, although it is also attested at Dt 32.7 (see Unit 10.11).

9. In the use of the tenses there are also archaic features, for example עַל קֵן צִפּוֹר יָגִיעַ רַחֲמֶיךָ 'even unto the nest of a bird your mercy reaches' (Meg 4.9), where the durative function of the imperfect is evidenced (see Unit 18.12).

These examples show clearly that RH may be regarded neither as an artificial creation nor simply as the result of evolution from BH. Certain phenomena are best explained by assuming that RH was a living dialect even before the exile and that it developed alongside—but not out of—BH. That is the conclusion of M. Bar-Asher (1990a, 205): 'We have to recognize that it is not a matter of two successive stages of the language, but of two different synchronic systems, reflecting two different dialects. In other words, RH is not the direct result of BH, but rather a related dialect'.

It is not difficult to imagine where and by whom this language was spoken. For C. Rabin (1976, 1015), it was the language used by the inhabitants of the area known in post-exilic times as Judaea; for E.Y. Kutscher (1972b, 57ff.), this area was more precisely that of Jerusalem and its environs, to

which the exiles from Babylonia returned. It is clear that RH was the language of the Pharisees, in which their literature was composed and in which it was for so long faithfully transmitted; it was the language of the oral law, scandalizing the (priestly?) Qumran sectarians, who called it a 'blasphemous, uncircumcised language' (see *Hodayot* 2.18–19; 4.16–17; Damascus Document 5.11–12, cited in Rabin 1976, 1018). What we seem to have in RH is a further sign of the Pharisaic revolution and one of the keys to its success—the ascent of the common people and their language to the realm of religious discourse and debate. There is an obvious analogy here with similar phenomena in the western world, where the introduction of vernacular languages into the Roman Catholic liturgy has marked the conclusion of a centuries-long struggle.

6. RH1, LBH, and the Hebrew of the Dead Sea Scrolls

The eruption of this dialect into literary expression had begun centuries before in various contexts, as demonstrated by the presence of RH syntax and vocabulary in the Hebrew of the later books of the Bible (LBH) and of the Dead Sea Scrolls. The following are a few examples (others may be found in Qimron 1986, 98–104).

1. The BH *Hif'il* participle is formed according to the pattern *מְקַטִּיל* (masculine), *מְקַטִּילָה* (feminine). RH, as ever seeking greater expressivity, adds the feminine marker *ת-* to the second form, hence, *מְקַטִּילָת*, on the analogy of the *Qal* participle, for example, *הָאִשָּׁה אֵין מְדַרְת אַתְּ בְנָה* 'the woman cannot impose a vow on her son' (Sot 3.8). But the same pattern is already found in Esther: *אֵין אֶסְתֵר מְגִדָת* 'Esther did not tell' (Est 2.20; see Unit 19.7A).

2. *בְּזִיּוֹן* 'scorn, shame, opprobrium' is a technical term in tannaitic literature (see SNm 35 [H 39]; 116.1 [H 130]) that had already appeared in Esther (1.18).

3. The RH genitive particle *שֶׁל* 'of' appears in Ca 3.7 (along with the characteristically RH phenomenon of proleptic possessive suffix on the preceding noun): *הִנֵּה מִטָּתוֹ שֶׁל שְׁלֹמֹה* 'behold the couch (literally, 'his couch') of Solomon'. *שֶׁל* also occurs in the Temple Scroll and Copper Scroll from Qumran and in the Bar-Kokhba letters.

4. The Book of Jonah makes an obvious effort to imitate classical BH. But even here, in the space of two verses (Jon 1.7–8), we find, first, RH *בְּשֶׁלְמִי* 'on whose account?', followed by an attempt to recast this expression in a more classical mould: *בְּאִשְׁר לְמִי*.

7. *The influence of BH on RH1*

RH1 should not be regarded as a homogenous body of literature. Some tannaitic literature displays a relatively high level of influence—much of it inevitable—from BH, and we find that biblical structures and meanings have not yielded to their rabbinic counterparts. Three examples, drawn from the work of M. Bar-Asher, are as follows: jussives, although virtually obsolete in RH1, are retained in Abot (1.8; 2.4, etc.; see Unit 18.4–5); the denominative form **הִתְחִיל** ‘he began’ (from **תְּחִילָה** ‘beginning’), found throughout RH1, gives way to the standard BH *Hif'il* form **הִחֵל** (root **חלל**) in Tam 2.2–3; the verb **לָקַח**, which in RH1 gradually develops the meaning of ‘buy’ (Meg 3.1), is still found at RS 1.9 and elsewhere in the biblical sense of ‘take’.

Analysis and evaluation of textual sources is required in such instances, to ascertain whether they represent an earlier stage of literary RH or, instead, a later revision. But in any case, the prestige of the biblical language was such as to maintain certain BH forms in the face of a popular tendency to replace them, for example, the infinitives **לָלֶכֶת** ‘to go’, **לָתֶת** ‘to give’, and **לָאֵכֵל** ‘to eat’, which were used alongside their rabbinic counterparts **לֵיִלֵךְ**, **לֵיִתֵן**, and **לֵיִאֵכֵל** (see Unit 20.3). E.Y. Kutscher claimed that such remnants of BH ‘were not part and parcel of M[ishnaic] H[ebrew]’ (Kutscher 1972b), but that one should not draw wider conclusions from this.

8. *Differences between manuscripts and printed editions*

A superficial comparison of printed texts of the Mishnah with texts found in the earliest manuscripts reveals a large number of linguistic and even literary differences. Evaluating them is of the essence in attempting to uncover spoken RH. The following are some of the differences between C. Albeck’s edition of the Mishnah (Jerusalem, 1952) and Codex Kaufmann (K), dated between the eleventh and thirteenth centuries and unanimously agreed to be the best witness to the language of the Mishnah.

1. In Abot 4.20, Albeck reads **אֵלִישָׁע בֶּן אֲבוּיָהּ** ‘Elisha ben Abuiah’ and **רַבִּי יוֹסִי** ‘Rabbi Jose’, while K has **אֵלִישָׁע בֶּן אֲבִיָּהּ** ‘Elisha ben Abijah’ and **רַי יוֹסֵה** ‘R. Joseh’. Which of the two better reflects the original orthography and pronunciation?

In the same text, Albeck reads four times **הַלּוֹמֵד** ‘the one who learns’, while K has **הַלֵּמֵד** in the same sense. The first is an active participle, the second an intransitive, stative, participle. Are we to believe that over time active forms replaced earlier statives (see Unit 19.3A)?

Also in Abot 4.20, Albeck reads **לְאֹכֵל עֲנָבִים** ‘for him who eats grapes’ and K reads **לְאִכְלֵ עֲנָבִים**, where it is clear that the vocalization does not correspond to the consonantal text. Given the existence of a *Pa'ol* participle, should K’s reading be regarded as more consistent with the spoken

language?

2. In Abot 5.2, Albeck reads *היו מְכַעֲסִין וּבָאִין* 'they were continually provoking'. *וּבָאִין* (literally, 'and coming') is a characteristic participial usage of RH, indicating modality—of movement, progression, etc. (similarly, *וְהוֹלֵךְ* 'and going', *וַיֵּרֵד* 'and going down', etc.; see Unit 19.14). Yet it is precisely *וּבָאִין* that is lacking in K and in other good manuscripts.

3. In Sheq 2.5, Albeck reads *כֹּל שֶׁהוּא בָּא לְשֵׁם חַטָּאת וְלְשֵׁם אֲשָׁמָה* 'whatever he might offer in the name of a sin offering or in the name of a guilt offering'. K reads *מִשָּׁם* instead of *לְשָׁם* and other manuscripts have *מִשָּׁם*. Is *לְשָׁם* the earlier form, or *מִשָּׁם*, and if it is the latter, does *מִשָּׁם* or *מִשָּׁם* better reflect Palestinian pronunciation (see Unit 22.19–20)?

4. In Naz 2.7, Albeck reads *הָרִינִי נָזִיר לְכַשִּׁייהָ לִי בֶן* 'I shall be a Nazirite (for) when I have a son'. K has *כֶּשֶׁ* 'when' instead of *לְכֶשֶׁ*. The same phenomenon is frequently found in respect of other texts, leading us to ask whether the longer form *לְכֶשֶׁ* is a later development (see Unit 27.8). A similar question arises in connection with the conjunction *כִּדְרִי* 'in order to' followed by the infinitive, and *כִּדְרִי* 'in order that' followed by the imperfect (see Unit 30.8), for which K sometimes just has the infinitive or imperfect, as, for example, at Ber 1.1; 2.2.

5. The differences sometimes go beyond the purely linguistic, as, for example, at Pes 10.5 (introductory text in Unit 29), where K lacks completely the citation of Ex 13.8. Similarly, at Abot 3.17 (introductory text in Unit 8), K does not cite Jr 17.6, 8. This seems to reflect a midrashic tendency over time to introduce biblical passages in justification of halakhic statements.

9. RH phonetics

In order to evaluate the differences described in the preceding section and to place them in a sociolinguistic context, a close consideration of the various phonetic phenomena of RH is required, for it is clear that phonetic developments have not always been consistently represented in orthographic practice.

1. There has been a weakening, though not a complete disappearance, of the gutturals, as shown by the Greek transcriptions of Aquila, Theodotion, and Symmachus. Usually, this is a purely phonetic phenomenon with no consequences for orthography. In Meg 24b, there is an explicit testimony regarding the inhabitants of various Galileean villages, who did not distinguish *alef* and *ayin* or *he* and *het*. Doubtless it is this phonetic confusion that helps explain the change from *אֲרָכִי* to *עֲרָכִי* at Abot 1.8 (see above, §4.3.3).

2. There are some instances in which a different pronunciation has had morphological repercussions and created a new word, as, for example, at Taa 3.8, *עָג עֲוָה* 'he made a circle' instead of the expected *הָג עֲוָה* (we find a similar phenomenon at Ben Sira 37.29, where two mediaeval manuscripts have

the form אַל־תַּחַנְנַנְג , apparently for BH אַל־תַּחַנְנַנְג 'do not enjoy yourself'). Elision of intervocalic *he* in *Hif'il* and *Nif'al* infinitives is attested in numerous verbs, for example לְהִכְנַס 'to enter' > לִיְכַנַּס 'to be cut off' > לִיְכַרַּת 'to uncover oneself' > לִיְפָרַע 'to multiply' > לְרַבּוּחַ (see Units 9.5C; 15.4A, E). A few instances of the same phenomenon are already attested in BH, for example לְבִיא 'to bring' < לְהִבִּיא (Jr 39.7; 2 C 31.10) and בְּכַשְׁלוֹ 'in his stumbling' < בְּהִכְשִׁלוֹ (Pr 24.17).

3. *Alef* at the beginning or end of a word may lose its consonantal value and function simply as a *mater lectionis*. For example, the verb שָׁאַר 'remain' has given rise in RH to a *Pi'el* form שָׁיר 'he abandoned', which uses the same pattern that is found in the *Pi'el* of קָוַם 'arise', namely, קָיַם 'he established'. Continuing the analogy with קָוַם , we may surmise that the *Qal* form of שָׁאַר was pronounced not שָׁאַר 'he left', but without the *alef*, as שָׂר , just like קָם 'he arose' (see Units 15.4B; 17.4B).

We also find that original *lamed-alef* verbs can be treated as though they were *lamed-he*—giving rise to such forms as קָרִינוּ and קָרְאִינוּ 'we called' and מָצִינוּ and מָצְאִינוּ 'we found' (see Unit 17.5A)—and vice-versa—thus, some *lamed-he* verbs take an *alef* when suffixes are attached, for example עָשְׂאָן 'he prepared them' (Par 3.5) and עָשְׂאוּהוּ 'they prepared him' (Toh 1.5).

Similarly, at the beginning of a word *alef* can alternate with *he*, and we cannot be sure whether the written forms הֵיכָן and אֵיכָן 'where?' or הַגָּדָה and הֵגָדָה '*haggadah*, legend'—in which the first form in each pair corresponds to the Palestinian tradition and the second to the Babylonian—reflect different pronunciations in which Aramaic influence has had an effect on the weakening/confusion of the gutturals.

4. There is clear evidence that *het* continued to receive a guttural pronunciation. Even in the amoraic era, the Greek word $\kappa\lambda\epsilon\pi\sigma\acute{\upsilon}\delta\rho\alpha$ 'bowl' was transcribed as חַלְפֵי סְדֵרָא (Genesis Rabbah 49), and in Miqw 9.4 *het* is confused with fricative *kaf*: לְחַלּוּזֵי 'soilings of' < לְחַלּוּזֵי .

5. In respect of the *bgdkpt* consonants, RH has clearly taken part in a general process of spirantization evident in Hebrew and Aramaic dialects of the period, and we find Greek *chi* regularly transcribed as *kaf*, for example הַפְּרֵכִינָא 'prefecture' ($\epsilon\pi\alpha\rho\chi\acute{\iota}\alpha$) and פּוֹלִימְרָכּוּס 'general' (πολύμαρχος) in SNm 131.1 (H 170). But the interchange of *bet* and *pe* in, for example, קַפְּפָא for BH גְּבַח 'bald' (Bekh 7.6) or לְהַפְּקִיעַ for לְהַבְּקִיעַ 'to break up' (Taa 2.9), shows that a plosive realization of these consonants was still maintained (this interchange is also attested in very early Hebrew sources; for example, Arad ostracon 24 reads וְהַבְּקִידֵם for BH וְהַפְּקִידֵם 'and appoint them'). Spirantization of *bet* is evident in its interchange with *waw* or *waw-waw*, as in the case of יוֹנָה and יֹנָה 'Jabneh, Jamnia' or אֲבִיר and אִוִיר 'air'.

6. To judge from the Greek transcriptions, there were just two sibilants, with *zeta* representing *zayin* and *sigma* representing *samekh*, *šade*, *sin*, and *shin*, although this might simply reflect the inability of one language to represent the phonemes of another. However, RH orthography has retained

all five sibilants, although some interchange of *samekh* and *sin*—for example BH שרף, RH סרף ‘burn’, BH פשע, RH פסע ‘step’—and *zayin* and *samekh*—for example BH מסך, RH מזג ‘mix’—indicates that in pronunciation they tended not to be distinguished.

7. The alternation of final *mem* and *nun* is a characteristically RH phenomenon, reflecting an old dialect feature (see Unit 10.5A), in which Aramaic has had a considerable influence.

8. Assimilation of consonants occurs as in BH, although in the *Hitpa‘al* and *Nitpa‘al* conjugations, the *taw* of the prefix has a greater tendency to be assimilated in RH (see Unit 15.4D).

Instances of dissimilation are common in transcription of Greek words, for example מרגלית ‘pearl’ (μαργαρίτης) at Kel 26.2 and פלטרין ‘praetorium’ (πραιτώριον) at SNm 134.5 (H 180). Metathesis of consonants is also found, as in the case of Greek λιμήν ‘port’, transcribed in the Babylonian tradition as נמיל—compare the *textus receptus* of Erub 4.2, פעם אחת לא נכנסו לנמל ‘on one occasion they did not enter the port’, with the version in K, פעם אחת לא נכנסו ללמן.

9. Prosthetic *alef* is frequent in the transcription of Greek words beginning with a double consonant, for example אומל < σμίλη ‘razor, scalpel’, אכסני < ξένος ‘foreigner’, אצטלית < στολή ‘garment’ (see Unit 12.4). Prosthetic *alef* can also be found in native Semitic words, such as אנודל ‘thumb’ (Yom 2.1) and אבית ‘in, within, where’ (see Unit 22.6A).

The reverse phenomenon, loss of initial *alef*, especially in proper names, for example אלתזר < לעזר ‘Eleazar’ or אליעזר < לעזר ‘Eliezer’, is another feature attested in inscriptions and the presence of which in Palestine is evidenced by the Gospels in the name Lazarus (Jn 11.1, etc.).

10. As already noted, differences in pronunciation from one dialect to another are evident in the manuscript tradition. To the examples already cited may be added the proper name ‘Hillel’, thus vocalized (הלל) in the printed editions but rendered as הלל in K and other western manuscripts, reflecting Ἑλληλ in the Septuagint, and demonstrating the existence of different dialects in Palestine.

Other examples from K include לבלר (Latin *libellarius, librarius*) ‘scribe’, for לבלר, ספסל (Latin *subsellium*) ‘bench’ for ספסל, חוצפה ‘arrogance’ for חוצפה, and שמא ‘in case’ for שמא. In the first two instances, K has retained the original Latin vowel, while חוצפה exemplifies a tendency to replace original short *u* by an *o*-vowel.

11. The shift of *-em* to *-um* in, for example, שם > שום ‘name’ probably results from labial assimilation. Assimilation also occurs with *r*, as in קרדום > קורדום ‘spade’ ירדן > יורדן ‘Jordan’.

12. Vowel dissimilation occurs in the vocalization נים for Greek νόμος ‘law’.

10. *The traditions and dialects of RH1*

M. Bar-Asher has attempted to classify and evaluate the written and oral traditions of the Mishnah and place them in a sociolinguistic context. For the Mishnah, Bar-Asher distinguishes a Palestinian and a Babylonian branch, with the Palestinian variety represented by manuscripts of the Mishnah alone, that is, without the *Gemara* of the Babylonian Talmud, whereas the Babylonian branch is represented by the text of the Mishnah incorporated within manuscripts of the Babylonian Talmud as a whole. The differences between them are easily noticed by any reader of rabbinic texts. Some of the more obvious are as follows.

1. Orthography. Word-final diphthong *-ay*: Palestinian ' or ' (e.g. שַׁמַּי 'Shammai', יַנַּי 'Yannai'), Babylonian אַ- (יַנַּי, שַׁמַּי); final syllable *-a*: Palestinian הַ- (e.g. עַקִּיבָה 'Akiba'), Babylonian אַ- (עַקִּיבָה); interconsonantal *-a-*: not represented in Palestinian (e.g. כֵּן 'here'), Babylonian אַ- (כֵּן); final *-e*: Palestinian הַ- (e.g. יוֹסֵה 'Jose'), Babylonian ' (יוֹסֵה).

2. Pronunciation. Palestinian מִשּׁם 'because of, in the name of', הוֹרָיָה, 'instruction', חוֹזֵיר, 'pig'; Babylonian מִשּׁוּם, הוֹרָאָה, חוֹזֵיר.

3. Morphology. Plural of nouns in וֹת- (see Unit 10.6B): Palestinian יוֹת- (e.g. מַלְכוּתוֹת 'kingdoms'), Babylonian וִיּוֹת- (מַלְכוּוֹת); preposition מִן 'from' with third person singular suffixes (see Unit 22.6C; 22.14): Palestinian מִמֶּנּוּ 'from him' and מִמֶּנָּה 'from her', Babylonian מִמֶּנּוּ and מִמֶּנָּה; *Pu'al* participle (see Units 15.4C; 19.5B): Palestinian מְרֻעָט 'reduced', Babylonian מְרֻעָט.

4. Syntax. Palestinian: relative *-שׁ* followed by pronoun and participle (e.g. K Abot 5.2: שֶׁהֵן מַאֲבֵדִין 'which they destroy', שֶׁהֵן מְקַיְמִין 'which they establish'), Babylonian: relative *-שׁ* followed by participle (printed editions: שֶׁמְקַיְמִין, שֶׁמַּאֲבֵדִין).

The 'Babylonian' forms do not have to be generally or originally due to the influence of Babylonian Aramaic in the Babylonian Talmud, but might instead be genuinely Palestinian, as indicated by the use of מִמֶּנּוּ and מִמֶּנָּה, מַלְכוּוֹת, and מְרֻעָט in the Dead Sea Scrolls; Babylonian *-שׁ* followed by participle (without an intermediate pronoun) is also found in LBH (Ec 9.12; 10.5; Ps 133.2–3). There is an interesting re-evaluation of 'Palestinian' and 'Babylonian' characteristics in Friedman 1995.

Within the Palestinian branch, Bar-Asher further distinguishes two traditions of pronouncing the same consonantal text, a western tradition represented by manuscripts from the area of Italy (MSS Kaufmann, Parma A, Cambridge, Paris, Florence), and an eastern tradition, represented by MSS Parma B and Antonin 262. To give but one example, the western nominal type קַטְלָן (e.g. גִּזְלָן 'robber') is read in the east as קַטְלָן (גִּזְלָן). Again it has to be said that the western forms are no less Palestinian than the eastern ones, as indicated by numerous Greek transcriptions and the oral tradition of different communities.

In conclusion, both textual and pronunciation differences signal the existence of dialect variants within the spoken Hebrew of tannaitic Palestine and the need for further detailed analysis of texts in order to advance our understanding of this subject.

11. *Conclusion*

In the face of the complex issues raised concerning the texts and traditions of tannaitic literature, the words of M. Bar-Asher (1987, 12), especially those of his final sentence, are encouraging, and provide a rationale for the present work: 'These distinctive features, be they early or be they individual scribal peculiarities, are an integral part of any linguistic description. They must be noted, investigated, and clarified. They must not, however, distract the student of mishnaic Hebrew from the main task at hand, namely, finding and collecting features common to all manuscripts and describing the language according to all its branches and traditions'.

PART I

NOUNS

UNIT ONE

PERSONAL PRONOUNS

I *Introductory text* (Abot 1.1)

משה קבל תורה מסני ומסרה ליהושע ויהושע לזקנים וזקנים לנביאים
ונביאים מסרה לאנשי כנסת הגדולה. הם אמרו שלשה דברים.

Moses received the Torah from Sinai and transmitted it to Joshua, Joshua to the elders, the elders to the prophets, and the prophets to the men of the Great Assembly. They are the ones who made the three statements.

1. The concept of tradition is absolutely basic to Judaism. The word-pair קבל-מסר (cf. English *masorah* and *kabbalah*) expresses the reception and transmission of the Torah in an uninterrupted chain of tradition, 'Moses received the Torah and transmitted it'. The terminology is reflected in New Testament passages (παραδίδωμι, παραλαμβάνω) that emphasize the faithfulness of the process of gospel transmission—I transmitted to you first that which I in turn had received (1 Co 15.3; cf. 11.23).

The Torah from—or received at—Sinai is not simply the Bible, which is a material copy of the Torah, but also its interpretation or spirit, which Judaism labels as the oral Torah (תורה שבעל-פה). In the naïve representation of Moses receiving the written law and the oral law at Sinai, there is an obvious implication, namely that the text of the Bible has to be read and transmitted within the tradition of Israel (see Pea 2.6; Eduy 8.7). מקרא 'Scripture, reading' and משנה 'Mishnah, repetition' are two other terms that express the Torah in its double aspect.

2. The Great Assembly or Synagogue refers in Pharisaic tradition to the assembly of the people, who, on returning from exile, congregated around Ezra to hear the law (Ne 8). Although it is unlikely that the Great Assembly ever became a regular institution, it is around the time of the return from exile that the resurgence of Judaism and the special place in it of the Torah is to be placed.

II *Morphology*

3. The following is a comparative table of RH and BH pronouns.

Person	RH form	BH form
1cs	אני	אני, אנכי
2ms	אתה, אחת	אתה
2fs	את	את
3ms	הוא	הוא
3fs	היא	היא
1cpl	אנו	נחנו, אנחנו
2mpl	אתם/ן	אתם
2fpl	אתן/ם	אתן, אתנה
3mpl	הם/ן	הם, הקה, הקהה
3fpl	הן/ם	הן, הקהה

4. Observations.

A. The form 'I' has disappeared in RH except in solemn liturgy and, of course, in citations of biblical texts, being replaced by אני, a popular form already found in BH that has almost entirely supplanted אנכי in the literary idiom of LBH—Chronicles systematically replaces אנכי in Samuel and Kings by אני; at Jon 1.9 both are found together (in Ugaritic the form 'an is attested).

B. את 'you', undeniably influenced by Aramaic, is frequently used for the masculine, for example את מכרית זרע עמלק 'you will destroy the descendants of Amalek' (SDt 67 [F 132]) and אם אין את בוא 'if you do not come' (K Ned 8.7). It is also found at Qumran and three times in LBH (Jb 1.10; Ec 7.22; Ne 9.6), where the Masoretes have vocalized according to the *qere*—אתה. Such 'corrections' are commonplace in printed editions and manuscripts of the Mishnah. But bearing in mind that the reading את with masculine reference also exists in BH (e.g. Nm 11.15), it is possible that here we have an archaic, dialect, form, which, under pressure from Aramaic, only rose to the literary surface in the final phase of BH and during the rabbinic period.

C. In the first person plural, RH אננו 'we' has completely replaced the BH forms נחנו and אנחנו, the result of internal development in Hebrew, whereby the first person plural suffix in forms like שקרנו 'he has kept us' is used to form a plural pronoun corresponding to that of the singular, אני. אננו is attested at Qumran and as a *ketiv* at Jr 42.6. When occasionally אנחנו re-emerges, it is due to copyists, who, perhaps unconsciously, have reinstated the biblical form.

D. In the second and third persons plural, RH has simplified the various BH forms (a similar phenomenon is the suppression of forms like תקטלנה), resulting in the merger of masculine and feminine pronouns. Aramaic influence and the characteristic alternation of final *mem* and *nun* are both seen here.

5. As in BH, personal object pronouns are suffixed to את, ל-, ב-, אל, על, etc. or directly to finite and infinitive forms of the verb. It is only the plural

active participle that always takes the object-marker **את** before an object pronoun.

6. The negative particle **אין** 'there is not' takes personal suffixes without epenthetic *nun*, thus **איני** 'I am not' (for **אינני**), **אינך** 'you are not', **אינו** 'he is not' (for **איננו**), **אינה** 'she is not' (for **איננה**), **אינן** 'they are not', etc.

III Grammar and usage

7. RH uses the personal pronouns rather less than BH. They tend to be employed for purposes of emphasis, a function that is especially obvious when pronouns are preceded by or follow verbs, which already include reference to a subject in their affixes. Frequently, an even greater emphasis is provided by an associated particle with adverbial or adjectival force, for example, **אף** 'also, indeed', **גם** 'also', **עצמו** 'himself', **עצמי** 'myself', etc.

8. Just as in BH, the third person pronoun, singular or plural, can be used as a copula in noun clauses, as in **לא המדרש הוא העקר** 'study is not the most important thing' (Abot 1.17) or **אם אני הוא הטמא/הטהור** 'if I am impure/pure' (Naz 8.1). For greater emphasis, the pronoun may come at the end of a phrase, as in **הקדוש ברוך הוא** 'the holy one, blessed be he' or **הוא כל מה שאתה רואה שלך הוא** 'everything you see is yours' (SDt 19 [F 31]).

9. A particular way of emphasizing the subject is to anticipate it with its corresponding pronoun. The expression **עומד הטהור** 'the one who is purified may stand up' is made more emphatic in Par 5.5: **הוא הטהור** 'that one, the one who is purified, is the one who may stand up'.

10. The previous example indicates the demonstrative use of the personal pronouns, found also in constructions like **ביום ההוא** 'that day', frequent in BH, in which the pronoun, preceded by the article, functions as an adjective with demonstrative value, 'that, those', alongside the other demonstratives, **זה** 'this' (masculine), **זו** 'this' (feminine), **אלו** 'these'.

11. A characteristic feature of RH is the placing of the pronoun proleptically before an object, as in **מה מהנה להם לישראל** 'What use was it to them—to the Israelites' (Mek 17.11 [L 2.144]), **אין מקרבין לו לאדם** 'they do not come near to him—to the man' (Abot 2.3), or **אין עומדין לו לאדם** 'they do not stand by him—by the man' (Abot 2.3); however, K tends not to use the proleptic pronoun—at Abot 2.3 the **לו** is omitted both times and at Abot 1.17 K reads **היו לרבן** 'they were to our rabbi' as against **היו לו לרבן** in printed editions.

IV Phraseology

12. **הוא היה אומר** 'he used to say' is a common formula used to introduce a saying of an authority who has just been cited. The construction **היה** plus

participle conveys continuity and iteration, as a rhetorical device to signal the correctness or permanent validity of what is being said. The pronoun, which is not strictly necessary, adds a special emphasis that can be conveyed by a rendering such as 'this is what he used to say'.

13. *וְכֵן הוּא אוֹמֵר* 'and in the same sense it says' is frequent in the tannaitic *midrashim*, with *הוּא* always having reference to a biblical text, and is employed to introduce new texts intended to confirm a particular exegesis.

14. *הִרְי אִתָּה דִן* 'behold, you can argue the case yourself' is used in the tannaitic *midrashim* to introduce an analogical, or *gezerah shawah*, argument.

V Vocabulary

אֲלֵא 'but rather' (adversative particle)

אלו 'these' (demonstrative)

אֹהֶב 'friend'

אָסַר (נָחַר from the root הִתִּיר) 'bind-loose, prohibit-permit' (cf. Mt 16.19; 19.18)

בָּזוּז 'robber'

בְּזוּזָא 'pillage, robbery'

דִּין 'judge, deduce logically'

הִרְי 'behold' (contrast BH הִנֵּה)

חֲבִיב 'beloved'

חֲזַן (synagogue) cantor'

טַבְּלָה (Latin *tabula, tabella*) '(writing) tablet'

מְדַרְשׁ 'study, investigation, exegetical or homiletic commentary'

סוֹטָה '(suspected) adulteress'

עֵקֶר 'root, principle, essence'

פָּנֹס (φανός) 'torch, lantern'

פְּרָשָׁה 'pericope, section (of the Bible)' (e.g. פְּרָשַׁת סוֹטָה 'the section concerning the suspected adulteress' [Nm 5.12–31])

קָפַח 'withdraw'

שֵׁ 'that, which' (relative pronoun corresponding to BH אֲשֶׁר)

שָׂכָר 'prize, recompense'

VI Exercises

1. אַנְטִיגֵנוֹס אִישׁ סוֹכּוֹ קָבַל מִשְׁמֵעוֹן הַצַּדִּיק. הוּא הָיָה אוֹמֵר, אֵל תְּהִיו כְּעַבְדִּים.
2. לֹא הַמְדַרְשׁ הוּא הָעֵקֶר אֲלֵא הַמַּעֲשֶׂה.
3. חֲמִשָּׁה תַלְמִידִים הָיוּ לוֹ לְרֵבֶן יוֹחָנָן בֶּן זְכַאִי וְאֵלוֹ הֵן.
4. וְנִאֲמָן הוּא בַעַל מְלֶאכֶתֶךָ שִׁישְׁלֵם לְךָ שָׂכָר פְּעוּלָתֶךָ.
5. לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא.

6. הוא אל הוא היוצר הוא הבורא הוא המבין, הוא הדיין הוא עד.
7. ואמר לו, מכור לי חמורך זה ... [מכור לי] חמורך הוא.
8. הפה שאסר הוא הפה שהתיר.
9. שלנו הוא הפסח.
10. התן רואה ... אבל הוא לא יקרא.
11. ואף היא עשתה טבילה של זהב שפרשת סוטה כתובה עליה.
12. גדולי מלכות קרובין אצלו ואומרים לו, אנו נושלין את הפנס ונאיר לפני בניך. והוא אמר להן, לא.
13. מפני מה אתה בורח? אמר לו, לא מפניך אני בורח אלא מפני המלך.
14. אביהן אמר ... אף אני לא אקפח שכרכם.
15. חביבים הם ישראל.
16. הרי אתה דן.
17. אין נזירה בכל מקום אלא פרישה, וכן הוא אומר, וינזרו מקדשי בני ישראל [ויקרא כב' ב].
18. והלך לו הבן ההוא אצל אוהבו של מלך.
19. אם אתה מבקש אנו נותנים לך כל מה שתבקש ... והוא לא היה מבקש.
20. אתה הוא הלל.

Sources. 1. Abot 1.3. 2. Abot 1.17. 3. Abot 2.8. 4. Abot 2.14, 16. 5. Abot 3.1. 6. Abot 4.22. 7. BB 5.2. 8. Dem 6.11. 9. Pes 9.10. 10. Shab 1.3. 11. Yom 3.10. 12. Mek 13.21 (L 1.185). 13. Mek 14.21 (L 1.228). 14. Mek 14.2 (L 1.233). 15. SNm 1.10 (H 4). 16. SNm 22.4 (H 25) *et passim*. 17. SNm 23.3 (H 28). 18. SNm 86.1 (H 85). 19. PesR 14. 20. Shab 31a.

UNIT TWO

DEMONSTRATIVES

I Introductory text (SNm 84.2 [H80])

ויאמר משה קומה ה' [במדבר י' לה'], וכתוב אחד אומר, על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו [במדבר ט' כג]. כיצד יתקיימו שני כתובים הללו?

Moses exclaimed, Arise, O Y. [Nm 10.35]. But a scripture says, At the voice of Y. they encamped and at the voice of Y. they decamped [Nm 9.23]. How can these two scriptures be fulfilled?

1. A typically rabbinic form of exegesis is to put somewhat contradictory texts alongside each other in an attempt to harmonize them. The text above endeavours to resolve the contradiction between Nm 10.35, according to which Moses used to give the command to decamp, and Nm

9.20–23, according to which it was God himself who gave the command. How can both texts be fulfilled? How can they both be valid?

2. The rabbinic expression ‘fulfilment of scriptures’ extends beyond the fulfilment of prophecy to the truth or verification of the Bible as a whole, and is typically associated with the verb קים in the *Pi’el*, ‘establish’, and *Nitpa’al* or *Hitpa’el*, ‘be established’.

II Morphology

3. The RH demonstratives listed below display a number of differences with respect to their BH counterparts. Some, like אלו, result from developments within RH itself, while others, like זו or זה, appear to derive from an early dialect of BH.

Meaning	RH form	BH form
‘this’ (masc.)	זה	זֶה
‘this’ (fem.)	זו	זֹאת, זֶה
‘these’ (common)	אלו	אלֵּהָ

זאת tends to be replaced in RH by זו or, less often, זה, apparently a northern dialect form (see 2 K 6.19; Ezk 40.45; Ho 7.16; Ps 132.12), which reappeared in LBH. זה and זו are probably older forms, cognate with Aramaic ܙܗ, while זאת is a secondary form, with ת- suffixed to emphasize its grammatically feminine character. The replacement of אלה by אלו is to be understood as resulting from an internal development within RH, whereby the plural reference of the particle is made more explicit by replacing the ה- of אלה with the ו- of the third person plural of the perfect.

4. RH, especially in the amoraic period, also uses the following longer forms of the demonstratives.

Meaning	RH form	BH form
‘this’ (common)	הָלוֹ	הָלוֹ, הָלוֹהָ
‘this’ (common)	הָלָהָ	—
‘this’ (fem.)	הָלוֹהָ	הָלוֹ, הָלוֹהָ
‘these’ (common)	הָלוֹלוֹ	—

הָלוֹ is an abbreviated form (הָלוֹהָ > הָלוֹ > הָלוֹהָ), while הָלוֹלוֹ is a contraction of הָלוֹהָ and אלו, and a form typical of the Palestinian *amoraim*, although already common in both SNm and SDt. In our introductory text, הָלוֹלוֹ is lacking in MS Vatican 32.

III *Grammar and usage*

5. Apart from הַלֵּה, which is only employed as a pronoun, the demonstratives are used both as pronouns, for example זֶה אֹמֵר 'this one says' or זֶה בָּא 'this one comes', and as adjectives, for example בְּעוֹלָם הַזֶּה 'in this world', כְּתוּבִים הַלֵּלוּ 'these writings', and כֹּל הַנִּסִּין הָאֵלֶּיךָ 'all these miracles'. As adjectives, they usually follow the noun, for example פְּרָשָׁה זוֹ 'this passage', but sometimes precede it, for example זֶה מִדְּרָשׁ 'this interpretation' (Ket 4.6) or זוֹ עֵדוּת 'this testimony' (Naz 3.2), perhaps due to the stylistic influence of Aramaic. The BH noun clause construction, exemplified by זֶה פִּתְרוֹנוֹ 'this is its interpretation' (Gn 29.12), is also found in RH, for example

זוֹ עֵדוּת סְתִירָה ... זוֹ עֵדוּת טוֹמְאָה

It is the testimony concerning concealment ... it is the testimony concerning impurity (TosSoṭ 1.2).

6. In listing a number of items, repetition of a demonstrative expresses succession, movement, or reciprocity (see Unit 7.7A), as in the following texts: זֶה בָּא וְחָרַשׁ וְיָשָׁב לוֹ זֶה בָּא וְחָרַשׁ וְיָשָׁב לוֹ 'one after another, they were coming, ploughing, and resting' (SLv 26.13 [W 111b]), וְשׁוּיִן אֵלָיו וְאֵלָיו 'these and the others [i.e. the followers of Hillel and Shammai] agree' (Shab 1.9); זוֹ לְמַעַלָּה לְזוֹ 'one on top of the other' (SDt 10 [F 18]).

7. The particle אֵת strengthens its originally determinative or deictic force.

A. With third person suffix attached, it has a demonstrative and sometimes emphatic function, as in אֵתְּו הַיּוֹם 'this very day' or

וַנְּכַנֵּס אֹתוֹ הַפּוֹעֵל עִמָּהֶם. אָמַר לוֹ לַמֶּלֶךְ לְאֹתוֹ הַפּוֹעֵל

That worker entered with them. The king said to that worker (SLv 26.9 [W 111a]).

B. It is used to emphasize a subject (as sometimes in BH, e.g. Jg 20.46, and especially in LBH) or, in the form אֵת־שׁ, a clause functioning as subject, for example אֵת שֶׁהוּא נִרְאָה עִמּוֹ אִסוּר 'the one that appears alongside it is forbidden' (AZ 4.1). The subject of a passive sentence may also be introduced by אֵת (as also, for example, at Gn 27.42).

C. אֵת as object-marker is employed less often than in BH, and RH maintains the preference found at Qumran for object pronouns attached directly to the verb.

8. In BH, the use of עִצָּם, literally 'bone', in the sense of 'the same' is attested, in phrases like בְּעִצָּם הַיּוֹם הַזֶּה 'on this very day' (Gn 7.13, etc.). This usage is continued and developed in RH, so that (a) עִצָּם can also apply to persons and (b) עִצָּם with suffix is used as a demonstrative particle with intensive or reflexive value (see also Unit 7.4), as in

הָאִשָּׁה עִצְמָהּ מְבִיָּא אֶת־דִּיטָּה

The woman herself is to bring her document of divorce (Giṭ 2.7).

9. The locution כָּל עִצָּם- means 'absolutely, totally', for example:

כל עצמן של שני כתר־ים הללו

These two crowns [of priesthood and kingship], in their totality (SNm 119.3 [H 144]);

כל עצמם אביהם ליסטים היה

All their ancestors, without exception, were robbers (SDt 343 [F 396]).

10. For the demonstrative use of the article followed by third person pronoun, see Unit 1.10.

IV Phraseology

11. לעולם־הבא – בעולם־הזה ‘in this world–in the world to come’; עולם is a word that has undergone a clear semantic development in RH, from ‘eternity’ to ‘world’, employed in eschatological contexts in constructions that contrast the present and future worlds.

12. כָּל־עֲצָם־ ‘all of it, absolutely, without exception’ (see above, §9; for other examples, see Sot 2.3, SNm 70.2 [H 67], and SDt 1 [F 343]).

V Vocabulary

היאך ‘how?’

טעם ‘sense, cause, reason’

יבנה ‘Yavneh, Jamnia’ (near to modern-day Jaffa)

לץ ‘cynical, wicked’

מדה ‘rule, norm, quality’

פטר ‘permit, exempt’

מעה (Tyrian) coin’, plural מעות ‘money’

משום ‘in the name of, in the capacity of, in virtue of’

עסק ‘occupy oneself with’

פרוזדור (πρόθυρον) ‘vestibule’

תלמוד ‘study’

תלמיד ‘pupil, disciple’

VI Exercises

1. שנים שיושבים ואין ביניהן דברי תורה הרי זה מושב לצים.
2. העולם הזה דומה לפרוזדור בפני העולם הבא.
3. יפה שעה אחת בחשוכה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא.
4. כל מי שיש בידו שלשה דברים הללו, מתלמידיו של אברהם אבינו.
5. וכל מי שעוסק בתלמוד תורה הרי זה מתעלה.
6. את־שלפני המטה ואת־של־אחר המטה ... פטורין ... אלו־ואלו פטורין

- מן התפילה.
 7. את שְׁהַעֲדִים נִקְרִין עִמּוֹ כָּשֶׁר.
 8. זֶה מִדְּרָשׁ דְּרָשׁ רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה לְפָנֵי הַכֹּהֲמִים בְּכֶרֶם בִּיבְנָה.
 9. נִמְצָא זֶה אוֹכֵל פִּירוֹתָיו בְּטַהֲרָה וְהֵלָה עוֹשֶׂה צָרְכוֹ בְּמַעוֹתָיו.
 10. וְחִצָּא הֵלִיז מִשּׁוֹם אַחַת אִשָּׁה.
 11. גְּדוּלָה מִדָּה זו.
 12. זֶה אַחַת מִשְׁלֹשָׁה דְבָרִים.
 13. זו מדה בתורה.
 14. והיה לאותו האיש עשרה בנים, זה בא וחרש וישב לו וזה בא וחרש וישב לו.
 15. נִכְנְסוּ כָל הַפְּרוֹת וְאוֹתָהּ הִפְרָה לֹא נִכְנְסָה.
 16. למה משה דומה באותה שעה?
 17. הכרת תכרת הנפש היא [במדבר טו' לא], הכרת, בעולם הזה, תכרת, בעולם הבא. דברי ר' עקיבא.
 18. אלו מביאים טעם לדבריהם ואלו מביאים טעם לדבריהם.
 19. מה עשה אותו הרשע? אומר לגוי אחד חבירו, בא וראה היאך אני משחק ביהודים הללו.
 20. אותו הפה שאמר, אני משחק בהם, התחיל אומר, ברוך שבחר באומה הזו.

Sources. 1. Abot 3.2. 2. Abot 4.16. 3. Abot 4.17. 4. Abot 5.19. 5. Abot 6.2. 6. Ber 3.1. 7. Git 9.5. 8. Ket 4.6. 9. MS 3.3. 10. Yeb 13.7. 11. ARN 1 (S 1). 12. Mek 12.2 (L 1.15–16). 13. Mek 12.5 (L 1.32). 14. SLv 26.13 (W 111a). 15. SLv 26.13 (W 111a). 16. SNm 93 (H 94). 17. SNm 112.4 (H 121). 18. Genesis Rabbah 1.15. 19. PesR 14. 20. PesR 14.

UNIT THREE

ARTICLE

I *Introductory text* (Abot 1.17)

לא המְדַרְשׁ הוא הַעֲקָר, אֱלֵא הַמַּעֲשֶׂה.

The important thing is action, not words.

1. In rabbinic usage, מְדַרְשׁ (from the root דָּרַשׁ 'seek') refers to the investigation and study of Scripture, and is in this sense broadly synonymous with 'study'. מְדַרְשׁ can also denote the exposition and clarification of Scripture, with one of its two plurals, מְדַרְשׁוֹת, meaning 'interpretations' and the other, מְדַרְשִׁים, employed for rabbinic commentaries of an exegetical or

homiletic character (although this form never appears in the tannaitic literature).

Although Judaism gave a special place to the study of the Torah (תלמוד תורה) as the activity for which humankind had been created (Abot 2.8), the saying quoted above, attributed to Simeon ben Gamaliel, demonstrates awareness of the tension that could exist between study and practice (מעשה).

II Morphology

2. In Abot 1.17, each of the three nouns is preceded by the article: המעשה, העקר, המדרש. The definite article as prefixed *ha-* (accompanied by strengthening of the following consonant where possible, or, where not, by alteration of the length or quality of the vowel of the article itself) entered West Semitic relatively late (see Meyer 1992, §32.1) and, although uncommon in AH poetry, remained in this form in BH and throughout the subsequent stages of Hebrew.

III Grammar and usage

3. In origin, the article functioned as a demonstrative with deictic function. It is used less widely in RH than in BH.

4. As in BH, the article can be used as a vocative, as in המלך 'O king', and this usage has given rise to certain expressions that have survived as interjections, for example האלהים 'by God', השמים 'by heaven', העבודה 'by the service (of the temple)', and המעון הזה 'by this abode' (i.e. the temple).

5. Adjectives and participles used as nouns can also take the article: היבש 'that which is dry', היורדים 'those who go down', הקורין 'the readers'.

6. As a general rule, the article is repeated before an attributive adjective accompanying a definite noun, as in BH, for example האיש הזה 'this man', הים הגדול 'the great sea' (i.e. Mediterranean). Very often, though, an indefinite noun is followed by an adjective with article, the purpose of which is to emphasize the importance of the attribute (expressed by the adjective) for the noun or relative to other, indefinite, adjectives. For example, in Mek 13.2 (L 1.133), we find

צרות האחרונות משכחות הראשונות

The latter tribulations erase the memory of the former
and at TosSot 1.2

אי זו היא עדות הראשונה

Which one is the first testimony?

In both instances, the use of the article seems to emphasize the adjective: the *last* of the tribulations (in contrast to all the earlier ones), the *first* of the tes-

timonies (as more important than any subsequent ones).

7. As well as such semantically significant usages of the article with adjective, there are also many set phrases or technical terms where the article is attached to the adjective alone. Such expressions include *כְּנִסְתַּת הַגְּדוּלָה* 'the great synagogue', *אָדָם הָרִאשׁוֹן* 'the first human being', *נָחָשׁ הָרָשָׁע* 'the wicked serpent', and *שַׁעַר הָעֶלְיוֹן* 'the upper gate'. The construction is also occasionally evidenced in BH, at least according to the Masoretic pointing, for example *לְאִישׁ הָעָשִׁיר* 'to that rich man' (2 S 12.4).

8. In the reverse situation, where only the noun has the article, the adjective is sometimes to be understood as forming a circumstantial clause:

נֶאֱמָנִים עַל הַיָּרֵק חַי וְאִין נֶאֱמָנִים עַל הַמְבוּשָׁל

They are to be trusted concerning vegetables when they are raw but they are not to be trusted concerning cooked (vegetables) (Pea 8.4).

In other words, *הַיָּרֵק חַי* functions at a certain level of grammatical analysis as a noun clause: 'the vegetables are raw'. In adjectival constructions of this kind, the absence of the article may be attributable to such factors as scribal error and vernacular usage for which we lack the evidence to analyse systematically.

9. Various other expressions, especially construct chains, are regarded as intrinsically definite and, therefore, regularly omit the article. Examples include *תְּלַמּוּד תּוֹרָה* 'the study of the law', *עַל תּוֹרָה* 'the yoke of the law', *כְּתֹר תּוֹרָה* 'the crown of the law', *כֹּהֵן גָּדוֹל* 'the high priest', *בְּעַל מוּם* 'person/beast with defect', *חֻקִּים אָמְרוּ* 'the sages have said', *דְּרֵךְ אֲרִיץ* 'courtesy, work', and *גְּמִילוּת חֶסֶד* 'deeds of mercy'. Probably in the alternation of *יֵצֵר טוֹב* 'the impulse of goodness' and *יֵצֵר רָע* 'the impulse of wickedness' with *יֵצֵר הַטּוֹב* and *יֵצֵר הָרָע* the article has a euphonic purpose, avoiding two consecutive stressed syllables (Waldman 1989, 133).

10. In proverbs and aphorisms, the absence of the article points to a general or universal significance, as in

מְרַבֵּה תּוֹרָה מְרַבֵּה חַיִּים

One who increases Torah, increases life (Abot 2.7),

with which we might compare

יִרְאֵת י' רִאשִׁית דַּעַת

The fear of Y. is the beginning of wisdom (Pr 1.7),

עוֹר וּפְסוּחַ לֹא יָבוֹא אֶל־הַבַּיִת

The blind and the lame will not enter the temple (2 S 5.8),

and

בְּרַב חֻקִּים רַב־כָּעָס

With great wisdom comes great vexation (Ec 1.18).

Here again, though, there is little consistency, and N.M. Waldman (1989, 132) rightly contrasts *מֵאֲבֵי גוּלוֹה עַל יְדֵי הַבָּנִים* 'the parents are exiled because of the children', with *בְּנֵי כְבוֹד אָב וְעַבְדֵי אֲדֹנָיו* 'sons honour fathers and servants, their masters' (although here it also has to be borne in

mind that in BH poetry, following the example of AH, the article is often lacking in situations where in prose we would expect to find it).

11. The article is not employed before a noun introduced by שֶׁל 'of' if the noun is referred to proleptically by a suffix attached to the preceding noun (see Unit 4.14), for example יָדוֹ שֶׁל עָנִי 'the hand of the poor' (Shab 1.1) and שְׁלִיחוֹ שֶׁל אָדָם כְּמוֹתוֹ 'a person's agent is like the person himself' (Mek 12.3, 6 [L 1.33, 40]). In such cases, the second noun is regarded as already definite due to the construction in which it occurs.

IV Phraseology

12. בָּא הַכָּתוּב לְלַמֵּד עַל 'this text is there to teach about', in reference to the teaching expressed by a particular verse or longer text that has just been cited. Because of that, the article should be rendered as a demonstrative, 'this', and כָּתוּב, literally 'written', as '(scriptural) passage, text', thus, 'this text', 'the verse in question', etc.

V Vocabulary

- גָּרַם 'cause, be the cause of, bring about'
 הוֹכִיחַ (hi. of יָכַח) 'respond, admonish, argue against'
 הִרְבָּה (hi. of רָבַה) 'increase, multiply'
 יְשִׁיבָה 'class, school, rest'
 מִכָּאן 'from here'
 נִתְקַיַּם (ntp. of קָם) 'be fulfilled, continue, endure'
 סִיג 'fence, hedge, protection'
 שִׁיחָה 'conversation'
 שָׁרִי (שָׁאָר BH) 'survivor, remnant'
 שְׁכִינָה 'abode, divine presence' (used as a substitute for the divine name)

VI Exercises

1. שִׁמְעוֹן הַצַּדִּיק הָיָה מְשִׁירֵי כְנֶסֶת הַגְּדוּלָה. הוּא הָיָה אוֹמֵר, עַל שְׁלֹשָׁה דְבָרִים הָעוֹלָם עוֹמֵד, עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוּדָה, וְעַל גְּמִילוּת חַסְדִּים.
2. מִכָּאן אָמְרוּ חַכְמִים, כָּל זְמַן שֶׁאָדָם מְרַבֵּה שִׁיחָה עִם הָאִשָּׁה, גּוֹרֵם רָעָה לְעַצְמוֹ.
3. וַתִּגְלוּ לְמָקוֹם מִים הָרְעִים, וַיִּשְׁחוּ הַחַלְמִידִים הַבָּאִים אַחֲרֵיכֶם וַיִּמְוֹתוּ.
4. יָפָה תַלְמוּד תּוֹרָה עִם דֶּרֶךְ אֲרִיץ.
5. מְרַבֵּה תּוֹרָה, מְרַבֵּה חַיִּים, מְרַבֵּה יְשִׁיבָה, מְרַבֵּה חֻקִּים.
6. קָנָה לוֹ דְבָרֵי תּוֹרָה, קָנָה לוֹ חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא.
7. שְׁנַיִם שִׁיּוֹשְׁבִים וְיֵשׁ בֵּינֵיהֶם דְּבָרֵי תּוֹרָה, שְׁכִינָה בֵּינֵיהֶם.
8. כָּל הַפְּקֻבֵּל עָלָיו עַל תּוֹרָה, מַעֲבִירִין מִמֶּנּוּ עַל מַלְכוּת וְעַל דֶּרֶךְ אֲרִיץ.

9. אם אין קמת, אין תורה, אם אין תורה, אין קמת.
 10. אין לך אדם שאין לו שעה ואין לך דבר שאין לו מקום.
 11. אמר רבן שמעון בן נמליאל, המעון הזה, לא אלהי הלי'לה.
 12. אדם הראשון עשה סיני לדבריו.
 13. באותה שעה היה נחש הרשע נוטל עצה בלבו.
 14. אמר לו, השמים אם עשיתי כן.
 15. בא הכתוב ללמדך.
 16. צרות האחרונות משכחות הראשונות.
 17. ולא יקרא עוד את שמך אברם, וגו' [בראשית ז' ה'], עבר שם הראשון ונתקיים שם השני.
 18. ושרף את הפרה לעיניו [במדבר יט' ה'], לא פרים הנשרפים.
 19. והשורף אותה יכבס בגדיו [במדבר יט' ה'], ולא השורף בגדים המנוגעים.
 20. אמר ר' טרפון, העבורה אם יש בדור הזה מי שיכול להוכיח.

Sources. 1. Abot 1.2. 2. Abot 1.5. 3. Abot 1.11. 4. Abot 2.2. 5. Abot 2.7. 6. Abot 2.7. 7. Abot 3.2. 8. Abot 3.5. 9. Abot 3.17. 10. Abot 4.3. 11. Ker 1.7. 12. ARN 1 (S 3). 13. ARN 1 (S 4). 14. ARN 38 (S 114). 15. Mek 12.3 (L 1.26) *et passim*. 16. Mek 13.2 (L 1.133). 17. Mek 13.2 (L 1.134). 18. SNm 124.2 (H 155). 19. SNm 124.12 (H 157). 20. SDt 1 (F 3).

UNIT FOUR

POSSESSIVE PRONOUNS AND THE GENITIVE PARTICLE *SHEL*

I Introductory text (SNm 78.4 [H 76])

אם לבן ביתו של בשר ודם מטיבים לו
 קל וחומר לבן ביתו של מי שאמר והיה עולם.

If they treat the son of a human family well, how much more the son of the family of the-one-that-spoke-and-the-world-was.

1. This is a comment on Nm 10.29: Moses said to Jobab son of Reuel the Midianite ..., Come with us and we shall treat you well. Jobab is representative of the proselyte, a person who is not by birth a member of the people of Israel, but who incorporates himself into it.

2. The text contrasts the son of a human family (literally, 'son of the house of flesh and blood'), that is, a proselyte, with the son of the divine family (literally, 'son of the house of the-one-that-spoke-and-the-world-was'), that is, a native Israelite. The collocation 'flesh and blood' in rabbinic literature emphasizes the fragility of human beings compared to the power of

the creator (the one who by a mere word calls the world into existence).

3. קל וחומר (also written קול וחומר in some of the best manuscripts, for example MS Vatican 66) is a stereotype phrase (literally, 'light and heavy'), here used to introduce the second term of an *a fortiori* comparison (if ... how much more!). Argument by קל וחומר is the first of Hillel's rules for the interpretation of Scripture (see Unit 26.8C).

II Morphology

4. The RH possessive suffixes coincide with those of BH, except for the second person singular masculine (ך-) and feminine (ך-), in which the influence of Aramaic can be seen and which are reflected to some degree in the Greek transcriptions of Hebrew in the second column (*Secunda*) of Origen's Hexapla (third century CE). These characteristic RH forms were retained in good manuscripts and in the Sefardi and Yemenite oral traditions, although in printed editions they have been 'corrected' and assimilated to their BH counterparts. In the second and third persons plural, BH final ם- is frequently replaced by ך- and vice-versa.

Person	RH form	BH form
1cs	דְּבָרִי	דְּבָרִי
2ms	דְּבָרְךָ	דְּבָרְךָ
2fs	דְּבָרֶיךָ	דְּבָרְךָ
3ms	דְּבָרוֹ	דְּבָרוֹ
3fs	דְּבָרֶיהָ	דְּבָרֶיהָ
1cpl	דְּבָרֵנוּ	דְּבָרֵנוּ
2mpl	דְּבָרְכֶם	דְּבָרְכֶם
2fpl	דְּבָרְכֶיךָ	דְּבָרְכֶן
3mpl	דְּבָרָם	דְּבָרָם
3fpl	דְּבָרָן	דְּבָרָם

(It should also be noted that as well as the endings ם- and ך- there is another possessive suffix, םי-, which has generally been 'corrected' in manuscripts and printed editions.)

5. In addition to the possessive suffixes, RH has developed an independent possessive pronoun, which consists of the particle שֶׁ followed by pronominal suffix (with strengthening of the connecting ל, thus שְׁלִי, etc., as seen in the table at §7, below).

6. שֶׁ is made up of the relative שֶׁ 'that, which, who' (see Unit 8) and the preposition ל־ 'to, of', and corresponds to the BH formula of possession ל־אֲשֶׁר (1 S 21.8; 1 K 4.2, etc.), literally 'which is to', that is, 'belonging to, of'.

Although printed editions normally write שֶׁ as a separate word, good

manuscripts show that it was originally prefixed to the following noun, with assimilation of the ה- of the article if necessary), for example *שְׁלֹבְכַיִם* 'of the sacrifices' and *שְׁלֹמֶלֶךְ* 'of the king'. The structure is already found in LBH at Ca 3.7 *הִנֵּה מִפָּחוּ שְׁלֹמֹה* ('behold, the couch of Solomon') and also in the Temple Scroll from Qumran (6.1: *שְׁלִנְחוֹשֶׁת* 'of bronze'); the construction *שְׁלִרְבִי* 'of Rabbi (Gamaliel, etc.)' occurs twice in late second-century CE and twelve times in mid third-century CE tomb inscriptions from Beth Shearim. Thus, it would seem that *שֵׁל* as a separate word was a mediaeval scribal creation. On the other hand, the discovery of the same form in a fragment of a letter from Bar-Kokhba (5/6HevEp 5: *שְׁהֵיוּ שֵׁל הַגּוֹאֲוִין* 'which were of the gentiles') means that we can no longer regard it as a purely mediaeval phenomenon. It also shows, as E.Y. Kutscher (1971, 1602) points out, 'that the dialect of the Bar-Kokhba letters is not identical with MH as it is known today', and, more generally, that we should be aware of dialect differences within RH, as strikingly reflected in the use of *שֵׁל*.

7. Corresponding to the BH structures *אֲשֶׁר לִי*, *אֲשֶׁר לְךָ*, *אֲשֶׁר לְךָ*, etc. we have, then, the following series of forms based on *שֵׁל*.

Person	With <i>shel</i>	Meaning
1cs	<i>שְׁלִי</i>	my, mine
2ms	<i>שְׁלְךָ</i>	your(s)
2fs	<i>שְׁלִיךְ</i>	your(s)
3ms	<i>שְׁלוֹ</i>	his
3fs	<i>שְׁלָהּ</i>	her(s)
1cpl	<i>שְׁלָנוּ</i>	our(s)
2mpl	<i>שְׁלִכְתֶּם</i>	your(s)
2fpl	<i>שְׁלִכְתֶּן</i>	your(s)
3mpl	<i>שְׁלֵהֶם</i>	their(s)
3fpl	<i>שְׁלֵהֶן</i>	their(s)

8. M.H. Segal (1927, §385) rightly notes that the genitive construction with *שֵׁל* is a genuinely Hebrew development, not an adaptation of Aramaic *דִּי* or *-די*.

III Grammar and usage

9. As we can see from the translations in §7, the independent possessive pronoun (i.e. *שֵׁל* + suffix) may be used like a noun (e.g. *שְׁלְךָ שְׁלִי* 'what's yours is mine') or simply as a replacement for a pronominal suffix (e.g. *שְׁלִי דְבָרִי* in place of *דְבָרִי* 'my word'). The latter usage is standard in connection with loanwords that fit uneasily into normal patterns of Hebrew word formation, or when a suffixed pronoun would have to be added to each of a series of nouns or to an expression consisting of several words. But in the

majority of cases, שֵׁל, like BH אֲשֶׁר לְ-, is used instead of the construct relationship for stylistic variety or for the sake of emphasis.

10. In RH, as in BH, the genitive relationship is also commonly conveyed by means of a construct chain, where two or more nouns are linked together in such a way that the first noun 'belongs to' the second, and the second to the third, etc. The final noun, or *nomen rectum*, remains in its 'absolute' state, that is, it undergoes no changes in the position of its accent (that is, where it is stressed) or, consequently, in its vowels. Any preceding noun, or *nomen regens*, however, is converted into a 'construct' form, that is, a form which usually does undergo such changes, and, in any case, does not bear the accent of the construct chain as a whole; that is borne by the *nomen rectum* (See Unit 11).

11. However, in RH the use of שֵׁל becomes ever more frequent, and, like the construct chain, it expresses not only relationships of possession but also other close associations that might exist between two nouns. In such cases, שֵׁל may more accurately be rendered by 'made from', 'consisting of', etc., for example טַבֵּלָהּ שֵׁל זָהָב 'tablet of gold' (Yom 3.10) and שֶׁבַע כְּתוּבֹת שֵׁל צְדִיקִים 'seven classes of just ones' (SDt 10 [F 18]).

12. As a general rule, שֵׁל is employed when a construct chain would be unwieldy or unclear, if, for example, there is more than one *nomen regens* and/or the *nomen regens* or *nomen rectum* consists of more than one word, or if the *nomen regens* is a loanword for which no special construct form exists, or if, for any reason, a construct chain might be difficult to interpret.

13. Given that there is often no clear motive for the use of שֵׁל rather than the construct chain, it is also possible that the use (and abuse) of שֵׁל has been affected by Aramaic practice.

14. A typically RH device (already seen in Unit 3.11) is to anticipate the word to be introduced by שֵׁל by means of a suffix attached to a *nomen regens*, as in שְׁלוּחֹוֹ שֵׁל אֲדָם כְּמֹתוֹ 'a person's agent is like the person himself' (Mek 12.3, 6 [L 1.33, 40]). The construction also occurs in LBH, at Ca 3.7 (see above, §6); in RH it is especially common when the noun following שֵׁל is a personal name.

IV Phraseology

15. מִשְׁלִי, מִשְׁלְךָ 'of mine, of yours': the forms מִשְׁלִי, מִשְׁלְךָ, etc., which originated as relative clauses ('which is to me', 'which is to you'), can function as possessive pronouns ('my', 'your') or as nominalized relative clauses ('that which is to me, mine', 'that which is to you, yours'), which can also be employed predicatively ('what's mine is yours', etc.). By means of such forms, we find at Abot 3.7 concise and alliterative expression of a fundamental doctrine of Judaism, namely, that a human being is a creation of God and can give nothing to God which does not in fact already belong to

God: 'תן לו משלו, שאתה ושליך שלו' 'Give him of (that which is) yours, for you and yours are his'.

V Vocabulary

- בימה (βῆμα) 'platform'
 בינוני 'central, halfway, average, common'
 הַפְּרָכּוּס (ὑπαρχος) 'governor'
 קְבִיט 'jug, flask'
 חִיצוֹן 'outer'
 מְלָכוּת 'kingdom' (especially in reference to the Roman empire)
 מְקוֹם 'place' (also in metonymic reference to God as omnipresent)
 מוֹצֵא 'exit'; מוֹצֵאי שְׁבֻת/חַג 'the outgoings of (i.e. evening after) the sabbath/a festival'
 פְּלָטְרִין (πραιτώριον) 'palace'

VI Exercises

1. הַלֵּל אֹמֵר, הָיָה מִתְלַמְּדֵי שְׁלֹאֲהֶרֶן, אֹהֵב שְׁלוֹם וְרוֹדֵף שְׁלוֹם.
2. אֵין אֲתָהּ יוֹדֵעַ מִתַּן שְׂכָרָן שְׁלַמְצוֹת.
3. רַבֵּן גַּמְלִיאֵל בְּנֵי שְׁלֵרְבִי יְהוּדָה הַנָּשִׁי.
4. רַבִּי אֲלִיעֶזֶר אֹמֵר, יְהִי כְבוֹד חֲבֵרְךָ חָבִיב עֲלֶיךָ כְּשֶׁלְּךָ.
5. רַבִּי חֲנַנְיָה בֶּן הַכְּהֵנִים אֹמֵר, הָיָה מִחְפָּלָל בְּשִׁלּוּמָה שְׁלַמְלָכוֹת.
6. רַבִּי דוֹסָא בֶּן הֶרְכֵּלֵס אֹמֵר, שָׁנָה שְׁלִשְׁחֲרִית, וַיֵּין שְׁלִצְהָרִים, וְשִׁיחַת הַיְלָדִים, וְיִשִּׁיבַת בְּתֵי כְּנִסְיוֹת שְׁלַעֲמֵי הָאָרֶץ, מוֹצֵאִים אֶת הָאָדָם מִן הָעוֹלָם.
7. אַרְבַּע מִדּוֹת בְּאָדָם, הָאֹמֵר, שְׁלִי שְׁלִי וְשְׁלִי שְׁלִי, זֶה מִדָּה בִּינוּנִית ... שְׁלִי שְׁלִי וְשְׁלִי שְׁלִי, עִם הָאָרֶץ, שְׁלִי שְׁלִי וְשְׁלִי שְׁלִי, חֲסִיד. שְׁלִי שְׁלִי וְשְׁלִי שְׁלִי, רִשְׁעִי.
8. וְשִׁירֵי הַדָּם הָיָה שׁוֹפֵף עַל יְסוּד מְעַרְבֵי שְׁלַמְזוּבַח הַחֲצוֹן.
9. קְבִיטָה שֶׁל זָהָב.
10. בְּמוֹצֵאי יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל חַג.
11. כָּל אֶחָד וְאֶחָד מְכִיר אֶת שְׁלוֹ.
12. לֹא הִיטָה שְׂמֵחָה לִפְנֵי בְּמֵרוֹם עַל אֲבָדָן שֶׁל רִשְׁעִים.
13. כְּשִׁיִּשְׂרָאֵל עוֹשֵׂין רְצוֹנוֹ שֶׁל מְקוֹם.
14. אֵף חוֹלְדָה הַנְּבִיאָה הִיטָה מְבִנֵי בְּנֵיהֶם שֶׁל רַחֵב הַזּוֹנָה.
15. לִפְתַּח פְּלָטְרִין שְׁלוֹ.
16. ר' אֲלִיעֶזֶר אֹמֵר, נָתַן כַּח בְּעֵינָיו שֶׁל מֹשֶׁה וְרָאָה מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ.
17. אָמַר לָהֶם הַפְּרָכּוּס שְׁלוֹ.
18. מֶלֶךְ בָּשָׂר וְדָם יוֹשֵׁב עַל בֵּימָה שְׁלוֹ.
19. שֶׁבַע כַּחוֹת שֶׁל צְדִיקִים בְּגַן עֵדֶן.
20. לְשֶׁבַע שְׂמֻחוֹת פְּנִיהֶם שֶׁל צְדִיקִים דְּרֹמִים.

6. Abot 3.10. 7. Abot 5.10. 8. Yom 5.6. 9. Suk 4.10. 10. Suk 5.2. 11. ARN 2 (S 14). 12. Mek 15.1 (L 2.6). 13. Mek 15.1 (L 2.19). 14. SNm 78.1 (H 74). 15. SNm 134.5 (H 180). 16. SNm 136 (H182). 17. SDt 3 (F 11). 18. SDt 9 (F 17). 19. SDt 10 (F 18). 20. SDt 10 (F 18).

UNIT FIVE

INTERROGATIVES

I *Introductory text* (ARN 4 [S 21])

פעם אחת היה רבן יוחנן בן זכאי יוצא מירושלים והיה ר' יהושע הולך אחריו וראה בית המקדש חרב. אמר ר' יהושע, אוי לנו על זה שהוא חרב מקום שמכפרים בו עונותיהם של ישראל. א"ל, בני אל ירע לך, יש לנו כפרה אחת שהיא כמותה. ואיזה, זה גמילות חסדים, שנאמר, כי חסד חפצתי ולא זבח [הושע ר'].

Once, Rabban Johanan b. Zakkai was leaving Jerusalem and R. Joshua, who was coming behind him, saw the temple in ruins. He exclaimed, Woe to us, for the place where the sins of Israel used to be expiated lies in ruins. He replied, My son, do not torment yourself, for we have a form of expiation that is as (effective as) that. What is it, then? Deeds of mercy; as it was said, For I desire mercy and not sacrifice [Ho 6.6].

1. The destruction of the temple at Jerusalem by the Romans in 70 CE was of enormous consequence throughout the Jewish world, not simply because of national pride but also, and perhaps more profoundly, for religious reasons. Without the temple, and, therefore, without the opportunity to offer atoning sacrifices, the people would remain with their sins before God for ever. From this abject situation, the rabbis were able to point to the prophetic tradition: love for one's neighbour and acts of mercy can take the place of sacrifices.

גמילות חסדים, literally 'fulfilment of mercies', is the technical term for acts of kindness. Lists of such acts are to be found in *Soṭ* 14a, *Ecclesiastes Rabbah* 7.1–3, *Targum Neofiti* to Gn 35.9, *Targum pseudo-Jonathan* to Ex 18.20 and Dt 34.6, and, in the New Testament, Mt 25.35–40. Jewish tradition gave particular emphasis to attending weddings and congratulating newly-weds and to burying the dead and consoling the bereaved as acts of kindness (see PRE 16–17).

II Morphology

2. RH shares with BH the interrogative pronouns **מִי** 'who?' and **מָה** 'what?'. **מִי** is used with both masculine and feminine nouns, generally in reference to persons, rarely, to things, whereas **מָה** usually refers to things rather than persons. As in BH, the vocalization of **מָה** varies, although it usually behaves like the article in that it strengthens the first consonant of the word that follows. In this respect, the pointing **מָה רָאִיתָהּ** 'what did you see?', instead of **מָה רָאִיתָהּ**, at K Eduy 6.3 is noteworthy, as here K treats *resh* as a non-guttural consonant, strengthening it with *dagesh* rather than compensating for lack of strengthening by increasing the vowel length of the interrogative. (In fact, *resh* with *dagesh* is typical of the eastern tradition of Hebrew and only rarely appears in K; see Unit 8.2 and Bar-Asher 1987, 13–14.)

3. RH has also developed another interrogative structure:

Meaning	RH form
which (one)? (masc.)	אֵיזוֹ, אֵיזוֹהוּ
which (one)? (fem.)	אֵיזוֹהִי, אֵיזוֹ
which ones? (common)	אֵיזֵלֶּךָ

The forms **אֵיזוֹהוּ**, **אֵיזוֹ**, and **אֵיזֵלֶּךָ** are composed of the old interrogative particle **אֵי** and the demonstrative pronouns **זוֹהוּ**, **זוֹ**, and **אֵלֶיךָ**. In both manuscripts and printed editions, **אֵיזֵלֶּךָ**, the proper form of the plural interrogative, is often written like the demonstrative **אֵלֶיךָ**.

The form **אֵיזוֹהִי**, in the sense 'whither?, where is?, which?', is found seventeen times in the Bible. In RH, the singular **אֵיזוֹהִי** sometimes, as in our introductory text, has feminine reference and is to be pointed not **אֵיזוֹהִי** but **אֵיזוֹהָ**.

In LBH, at least as represented by Ecclesiastes, the feminine demonstrative **זוֹהִי** came to prominence as a phonetic variant of **זוֹהִי**, although it is also found, always in the company of **זוֹהִי**, in earlier texts (Jg 18.4; 2 S 11.25; 1 K 14.5; 2 K 6.19), as well as in Ezekiel (40.45), regarded as transitional between classical BH and LBH; eventually, in RH, the **זוֹהִי** form became lexicalized as **זוֹ** (which also appears twice in the Bible, at Ho 7.16 and Ps 132.12).

אֵיזוֹהוּ and **אֵיזוֹהִי** are evidently composed of the interrogative and demonstrative particles followed by a suffixed pronoun; in important early manuscripts like K, these forms are also written as separate words: **אֵי זוֹהוּ הִיא** and **אֵי זוֹהִי הִיא**.

4. M.H. Segal (1927, §82) claimed that the semantic development of the RH interrogative can be traced clearly within BH. Thus, at 1 S 9.18, **אֵיזוֹהִי בֵּית הַרְּאָה**, the **זוֹהִי** does little more than emphasize **אֵי** as an independent interrogative, 'where?' (hence, 'where is the house of the seer?'), whereas at 2 K 3.8, **אֵיזוֹהִי הַדֶּרֶךְ נֵעֲלֶהָ**, the emphasis has passed to the demonstrative particle, so that the sense is not so much 'where?' as 'which?' (hence, 'which way shall we go up?'); this second usage is the one that survived, and is

clearly seen in texts like Ec 11.6, אִי זֶה יִקְשֶׁר הַזֶּה אֲרֻזָּה, 'which one will be successful, this one or this one?', where there is no trace of the locational sense found in the Samuel passage. To Segal's observations, we might add that the later, non-locational, meaning of אִיזָה is also seen in the early post-biblical book of Ben Sira (30.40), according to Segal's own reconstruction: בְּאִיזָה דַּן תִּבְקֶשְׁנָה 'by which way will you seek him?.'

III Grammar and usage

5. *מי* is only used as a pronoun, whereas *מה* can function as a pronoun or as an adjective. Both forms may be preceded by a preposition, for example, *בְּמִי* 'with whom?', *לְמִי* 'to whom?', *לְמָה* 'to what?', *בְּמִי* 'by whom?', *בְּמָה* 'by what?', etc.

6. In exegetical literature, the contraction *מָהוּ* is commonly used for *מָה הוּא* 'what is he?, what is it?' when asking about the meaning of a biblical text. Thus, at Mek 17.8 (L 2.138), רִפְיִדִים מָהוּ, literally, '*Refidim*, what is it?', means 'How is one to interpret *refidim*?' In the Tosefta and various *midrashim*, particularly Sifre to Deuteronomy, the expression *מָהוּ אָמַר*, literally 'what is it saying?', is also frequently employed to introduce one of a series of biblical citations and means 'what does this text add?' (here, as in the formula *וְכֵן הוּא אָמַר* 'and in the same sense it says', already encountered at Unit 1.13, *הוּא* always refers to a biblical text).

7. Although the combinations *מִי שֶׁ-* and *מָה שֶׁ-* may represent indefinite pronouns, 'whoever, whatever' (see Unit 6.7), this is not always so. For example, they are used with very definite reference in the divine 'name' *מִי שְׂאָמַר וְהָיָה עוֹלָם* 'the-one-that-spoke-and-the-world-was' (see the introductory text of Unit 4) and in the saying recorded at Abot 2.14:

דַּע מָה שְׂתַּשִּׁיב לְאִפִּיקוֹרוֹס

Know what you have to reply to a heretic.

Sometimes, as in the Bible (e.g. 1 S 20.4 and Est 9.26), the relative particle (*-שֶׁ*) is omitted, for example *אֵין לוֹ מִי יַתִּירָנוּ* 'it has no-one to make it permissible' (Men 4.3) and *אֵין לִי מָה אֲשִׁיב* 'I have nothing to reply' (Kel 13.7).

8. *מָה* can also be used to introduce the first term in a comparison: *מָה ... אֵין* 'like this ... also that', *מָה אִם ... אֵינוּ דִין/דִּין הוּא* 'if this is so ... is it not correct?/it is correct', *מָה אִם ... קָל וְחֹמֶר* 'if it is true for this ... it is even more true for that'. Such formulations are common in rabbinic arguments that employ *gezerah shawah* or *a fortiori* deductions (see Unit 26.8; there are numerous examples in the tannaitic *midrashim*). M.H. Segal's interpretation (1927, §§463; 499–500) of the *מָה* here as exclamatory, 'what!' is debatable; whatever its origins, in RH it simply functions as part of a lexicalized expression introducing the first term in a comparison.

9. *מָה* in particular is also found as part of numerous adverbial expressions, for example *כְּמָה* 'how much?', *בְּכְמָה* 'for how much?', *עַד כְּמָה* 'how

far?', למה 'why?', מפני מה 'for what reason?', and בשביל מה 'on account of what?'.
 Frequently, a preposition is attached to an interrogative, as in

משלמי היו הבהמות
 Whose were the cattle? (Mek 14.7 [L 1.201]).

Compare Jon 1.7:

בשלמי הרעה הזאת לנו
 On whose account has this misfortune come to us?

10. Although איהו and איהו only function as pronouns, איזה, איזו, and אילו may be used as pronouns or as adjectives, for example

ורואים אלו האבנים הראויות להשתבר
 And they examine which stones are likely to break (BM 10.1)

and

ואין ידוע אלו שהפכו ואלו שקדמו
 And it is not known who have changed and who have progressed
 (TosNeg 2.7).

11. איזה, איזו, and אילו imply a choice, as in

על אלו הטמאות הנזיר מנגח
 For which contaminations does the Nazirite have to shave? (Naz 7.1)

and

ואני יודע איזה מכם
 And I do not know which of you two (Naz 8.1).

Followed by the relative -ש, they are employed demonstratively to specify one of a group of items, for example יביא איזו שירצה 'he will bring that which he wishes (from among the offerings promised)' (Men 13.7).

IV Phraseology

12. למה הדבר דומה 'what is this like?'—parables (or narrative *meshalim*) are usually constructed around a series of rigidly defined formulas:

- A. משל 'a parable' or קשלו משל 'they recounted a parable';
- B. למה הדבר דומה 'what is this like?, to what might it be compared?';
- C. ל- 'to a(n)';

D. at the end, the parable's relevance to the lives of the audience or to biblical interpretation is usually stated, with such statements generally introduced by וכך, וכך, etc., 'therefore, in the same way'.

These narrative formulas are found not only in the rabbinic *meshalim* but also in the parables of the New Testament.

13. מה ראה, מה ראו, מה ראית, מה ראיתם 'what did he/they/you see?', a lexicalized expression meaning 'what is the reason why he/they/you?, what is his/their/your basis for?', for example:

אָמרוּ לוֹ לְרַבִּי נְחֻנְיָא, מַה רְאִיתָ לְחַלּוֹק מִדּוֹתֶיךָ

They said to R. Nehunia, What is your basis for distinguishing your norms (i.e. for establishing new rules) (Eduy 6.3).

מה ראו חכמים לומר 'On what basis do the sages interpret?' (SNm 77.4 [H 71]) and

מה ראית לומר עולה בעולה

What is your reason for saying one holocaust (may be offered) for another? (SLv 1.3 [W 5c]).

V Vocabulary

אֵילָן 'tree'

בְּקִשָּׁה 'request'

הַכְשִׁיר 'permit, make suitable or *kosher*'

הִנְיָה 'make use of, benefit from'

הִנְיָה 'advantage'

חָלַץ 'take off sandal (etc.), perform the ritual of *ḥaliṣah* (Dt 25.5–10)'

חַמִּיּוֹם 'thermal waters'

טַבְרִיָּה 'Tiberias'

יָבַם 'fulfil the law of levirate marriage, marry the widow of a deceased childless brother' (Dt 25.5–10)

כִּפְּרָה 'expiation, atonement'

כַּשְׁ-כַּשְׁ 'when' (contrast BH כַּשְׁ-כַּשְׁ)

מִתְּרַח 'permitted' (from the root תָּרַח)

נָאֵה 'beautiful'

עֲבֵרָה 'transgression, sin'

עָשִׂיר 'rich'

VI Exercises

1. אם אין אני לי מי לי, וכשאני לעצמי מה אני?
2. דע מה למעלה ממך.
3. צאו וראו אי זו היא דרך טובה.
4. דע מה שתשיב לאפיקורוס ודע לפני מי אתה עמל.
5. מה נאה אילן זה, ומה נאה ניר זה.
6. בן זומא אומר אי זה הוא חכם? הלמד מכל אדם ... איזה הוא גבור?
7. הלומד [הלמד K] ילד למה הוא דומה? ... הלומד [הלמד K] זקן למה הוא דומה? ... הלומד [הלמד K] מן הקטנים למה הוא דומה? ... הלומד [הלמד K] מן הזקנים למה הוא דומה?
8. חכמים אומרים, מברך על איזה מהן שירצה.
9. רבי שמעון אומר, מיבם לאיזו מהן שירצה או חולץ לאיזו מהן שירצה.

10. מה ראו ישראל לפדות פטרי מחמורים ולא פטרי סוסים וגמלים?
 11. מה הדם מהנה למלאך או מה מהנה להם לישראל?
 12. מה ראית להשחית שער נאה?
 13. מפני מה המן משתנה להם לכל דבר שהיו רוצים?
 14. מפני מה לא ברא המקום חמים בירושלים כחמי טבריה?
 15. ראה משה בעיניו מה שלא הלך יהושע ברגליו.
 16. ראו איזו עבירה עברתי וכמה בקשות בקשתי.
 17. נאמר כאן שמחה ונאמר להלן שמחה מה שמחה האמורה להלן שלמים
 אף שמחה האמורה כאן שלמים.
 18. שלש מצוות ... איני יודע איזה יקדום.
 19. במה הכתוב מדבר?
 20. מה מים מותרים בהניה אף דם מותר בהניה, מה מים מכשירים את
 זרעים אף דם מכשיר את הזרעים.

Sources. 1. Abot 1.14. 2. Abot 2.1. 3. K Abot 2.9. 4. Abot 2.14. 5. Abot 3.7. 6. K Abot 4.1. 7. Abot 4.20. 8. Ber 6.4. 9. Yeb 2.2. 10. Mek 17.8 (L 2.138). 11. Mek 17.11 (L 2.144). 12. SNm 22.6 (H 26). 13. SNm 87.2 (H 86). 14. SNm 89.5 (H 90). 15. SNm 136 (H 183). 16. SNm 136 (H 183). 17. SDt 64 (F 130.1). 18. SDt 67 (F 132). 19. SDt 71 (F 134) *et passim*. 20. SDt 71 (F 136).

UNIT SIX

INDEFINITE EXPRESSIONS

I *Introductory text* (Abot 3.9)

רבי חנינה בן דוסא אומר, כל־שיראת חטאו קודמת לחכמתו, חכמתו מתקימת, וכל־שחכמתו קודמת ליראת חטאו, אין חכמתו מתקימת. הוא היה אומר, כל־שמעשיו מרבין מחכמתו, חכמתו מתקימת, וכל־שחכמתו מרבה ממעשיו, אין חכמתו מתקימת.

Rabbi Haninah ben Dosa says, All whose fear of sin exceeds their wisdom, their wisdom will endure, but all whose wisdom exceeds their fear of sin, their wisdom will not endure. He also used to say, All whose deeds are greater than their wisdom, their wisdom will endure, but all whose wisdom is greater than their deeds, their wisdom will not endure.

1. Haninah ben Dosa was a charismatic miracle-worker from Galilee. Some authors have compared him to another Galilaean, Jesus of Nazareth. Haninah's declaration emphasizes the tension that exists between study and

practice. The dialectic contrast in which the statement is couched is typical of Semitic rhetoric. But Haninah does not claim that the one excludes the other, as if wisdom and practice/piety were incompatible. Set against the isolated wisdom of the scholar, which can lead to pride, he affirms the superiority of charity and humble piety, which form the basis of a pure and enduring wisdom.

II Morphology

2. RH's only indefinite pronoun is **כְּלוּם** '(not) anything, nothing', which, according to M.H. Segal (1927, §437) probably has its origins in **כָּל-מְאוּמָה** (literally, 'all something', i.e. 'everything, anything').

3. Other terms that function as part of indefinite expressions, in RH as in BH, include:

- A. the interrogatives **מִי** 'who?' and **מָה** 'what?';
- B. various nouns of generalized reference, such as **אָדָם** and **אִישׁ** 'person', **פְּלוֹנִי** 'someone', **כָּל** 'all', and **דָּבָר** 'thing';
- C. a number of grammatical constructions.

III Grammar and usage

4. The indefinite function of **אָדָם** 'person, (some)one', **כָּל-אָדָם** 'every-one, anyone', and **אִין אָדָם** 'no-one', of **דָּבָר** '(some)thing', **כָּל-דָּבָר** 'every-thing, anything', and of **אִין דָּבָר** 'nothing' can be seen at Abot 4.3:

אַל תְּהִי בּוֹ לְכָל אָדָם וְאַל תְּהִי מַפְלִיג לְכָל דָּבָר, שְׂאִין לְךָ אָדָם
שְׂאִין לוֹ שְׂעָה וְאִין לְךָ דָּבָר שְׂאִין לוֹ מְקוֹם

Do not despise anyone and do not allow anything to seem impossible to you, for you will find no-one for whom there is not a time and nothing for which there is not a place.

In fact, this usage is presaged in the Bible, where we find at Ec 9.15 the following:

וְאָדָם לֹא זָכַר אֶת-הָאִישׁ הַמַּסְכֵּן הַהוּא

And nobody had mentioned that poor man.

כָּל- may be used as an adjective with any noun, giving that noun a general or indefinite sense, as in

כָּל תּוֹרָה שְׂאִין עִמָּה מְלָאכָה

Any (study of the) Torah that is not accompanied by work (Abot 2.2),

כָּל בְּנִסְיָה שֶׁהִיא לְשָׁמַיִם שָׂמִים

Any assembly that gathers in the name of heaven (Abot 4.11),

and

כָּל כַּתְּבֵי הַקֹּדֶשׁ ... וְאַף עַל פִּי שְׂכַחוּבִים בְּכָל לְשׁוֹן

Any holy writings ... in whatever language they are written (Shab 16.1).

In addition, the formula **מְכַלֵּי מְקוֹם** 'in every case, whatever the circumstance' is used to confirm the overall validity of a conclusion.

5. The expressions **כָּל־שֶׁהוּא** [א], **כָּל־שֶׁהוּא**, and **כָּל־שֶׁהוּן** are employed as adjectives or pronouns and convey the sense of 'whatever it (e.g. quantity, character, etc.) might be', for example **בְּפָתְחֵינּוּ כָּל־שֶׁהוּא** 'with coals in whatever quantity' (Shab 1.11) **אֵלֵינוּ אִסוּרֵינּוּ וְאוֹסְרֵינּוּ בְּכָל־שֶׁהוּן** 'these things, whatever their quantity, are prohibited and cause prohibition' (AZ 5.9).

6. Statements of universal validity usually begin with **כָּל־** followed by participle (see the exercises at the end of the unit), as in several *mishnayot* from Abot, for example **כָּל־הַמְחַלֵּל אֶת שֵׁם שָׁמַיִם** 'anyone who profanes the heavenly name' (4.4).

כָּל־שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל 'whoever' is used in the same way, for example **כָּל־שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל** 'whoever is not able' (Hag 1.1).

7. The interrogatives **מִי** and **מָה** can also have indefinite significance, particularly in the sequence **מִ/מָה־שֶׁ** 'whoever, whatever' (see Unit 5.7) and especially when preceded and reinforced by **כָּל־**, as in **מֵאֲכִיל לְכָל־מִי שֶׁיִּדְצָה** 'feeding whomsoever' (BB 8.7). In the earliest stages of Hebrew, **מִן** appears to have had a similar function, as at Dt 33.11: **מִן־יִקְוֹמוּן** 'whoever rises up'.

8. The terms **מִשֶּׁהוּן** [א], **מִשֶּׁהוּא**, and **מִשֶּׁהוּן** have the sense of 'something, any amount, the smallest quantity' and are usually employed with adverbial force, for example **אִדָּם טוֹעֵה בְּמִשְׁהוּא** 'whoever is wrong in the smallest matter' (Pes 11b), **הַבְּרוֹז לְמִית בְּמִשְׁהוּא** 'iron kills, whatever its size' (SNm 160.5 [H 217]). In AZ 5.8, **מִשֶּׁהוּא** is found alongside **כָּל־שֶׁהוּא** in the same sense; M. Bar-Asher (1990a, 208) claims that in Babylonian amoraic literature the first form eventually replaced the second.

9. **לֹא עָשָׂה כְּלוּם** is usually found in negative sentences of the type **לֹא עָשָׂה כְּלוּם** 'he didn't do anything', for example **הַשְּׁלִישִׁית וְהָרְבִיעִית אֵין לָהֶם כְּלוּם** 'the third and the fourth don't have anything' (Qin 2.3), although it can function as a negative word in its own right, as in **כְּלוּם יֵשׁ לָנוּ אֵלֹא גֶשֶׁמִּים** 'he has nothing for us except rain' (MS Erfurt TosSot 3.7, the import of which is clearer in MS Vienna: 'he only inconveniences himself for us to the extent of giving us a couple of drops of rain').

10. **מִן־הַקְּצָה** '(a) part (of), some (of)' (derived from **מִן־קְצָה** 'from the end of') has a partitive function and usually governs a genitive, for example

מִן־הַקְּצָה רְעִבִים וּמִן־הַקְּצָה שָׂבִיעִים

Some of them were hungry and some of them were sated/

While some were hungry, others were sated (Abot 5.8).

11. An indefinite structure is also formed by partitive **מִן** 'some (of)', as at Mek 15.18 (L 2.80): **חָפַשׂ מֵהֶם, הֲרַג מֵהֶם, צָלַב מֵהֶם** 'some he seized, others he slaughtered, others he crucified' (see also Unit 22.14).

12. **פְּלוּגֵינֵת** 'so-and-so, such-and-such' can be used pronominally or adjectivally with reference to both persons and things, as at Yeb 16.6:

איש פלוני בן איש פלוני מן מקום פלוני מת

Such-and-such a person, the son of such-and-such a person, from such-and-such a place, is dead.

13. Statements of general application, in which the subject is not specified (with a second or third person form of the verb or a participle [see Unit 19.11]), comprise a further class of indefinite expressions. An example is

אם למדת תורה הרבה נותנים לך שכר הרבה

If one has studied (literally, 'you have studied') much Torah, one will be given (literally, 'giving to you') an abundant reward (Abot 2.16).

To this category belongs the standard formulation of conditional sentences in legal and sapiential contexts (see Units 17.10–12; 19.19; 28.4–5), for example *קרא ולא דקדק באותיותיה* ... 'if one reads, albeit without clearly enunciating the letters, one has fulfilled one's obligation' (Ber 2.3) and *הכותב נכסיו לבניו צריך שיכתוב* 'if a person assigns their property to their children, that person must write it down' (BB 8.7).

IV *Phraseology*

14. *ויש אומרים* 'there are those who say', a formula employed to introduce divergent opinions.

15. *מכל מקום* 'in every case, whatever the circumstance' (see above, §4). This appears to be a loan-translation from Greek *ἐκ παντὸς τρόπου*:

תלמוד לומר, קדוש יהיה [במדבר ו' ה'], מכל מקום

The text says, It will be holy [Nm 6.5]—whatever the circumstance! (SNm 25.5 [H 31]).

V *Vocabulary*

קָזָה 'despise'

בְּצָרַת 'drought'

בָּרַר 'clarify, select, choose'

גוּף 'body, essence' (as in *שבעה גופי עברה* 'the seven basic transgressions, the seven capital sins')

הִבִּיא 'bring' (hi. of בוא); in liturgical language, 'offer'; in exegetical texts, 'include, cite, expound'

טָעַן 'load, carry, demand, require', *טענין גניזה*, 'requiring safekeeping'

יָצָא 'go out'; in legal parlance, 'fulfil an obligation'

לִסְטִים (plural לִסְטִים; ληστής) 'robber'

מוֹעֲדוֹת (plural of מועד 'appointed time') 'days on which festivals are held, holidays'

קָמוֹן 'money, wealth'

מתכת 'metal'

סבר 'hope'; סבר פנים 'cordiality'

עשר 'give/take tithe'

פלפל 'pepper'

פירענות (פירעניות plural) 'punishment, retribution'

קמעט-רובה (pu. participles employed as adjectives) 'increase-decrease', 'much-little'

שואבה 'drawing of water', בית השואבה 'house from where water is drawn' (in reference to the temple fountain in the court of the women, from where water was carried in procession for libations during the festival of Succoth)

שחרית 'dawn, morning, morning prayer (in synagogue)'

VI Exercises

1. והוי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות.
2. קל המרבה דברים מביא חטא.
3. איזוהי דרך ישרה שיבר לו האדם? כל שהיא תפארת לעושה ותפארת לו מן האדם.
4. מרבה צדקה, מרבה שלום. קנה שם טוב, קנה לעצמו.
5. קל הפורק ממנו על תורה, נותנין עליו על מלכות ועל דרך ארץ.
6. המחלל את הקדשים והמביזה את המועדות ... אין לו חלק לעולם הבא.
7. איזוהו הקסם? הלומד מכל אדם.
8. יהוי שפל רוח בפני כל אדם.
9. שבעה מיני פירעניות באין לעולם על שבעה גופי עברה, מקצתן מעשרין ומקצתן אינן מעשרין, רעב שלבצרת בא, מקצתן רעבים ומקצתן שבעים.
10. הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו, יצא.
11. איזוהו קטן? כל שאינו יכול לרכוב על כתפיו של אביו.
12. מי שיש לו אוכלים מרובים ונקסים מועטים (ממועטים K), מביא שלמים מרובים ועולות מועטות (ממועטות K)
13. פלפלת כל שהיא ... מיני בשמים ומיני מתכות כל שהן.
14. כל מי שלא ראה שמחת בית השואבה לא ראה שמחה מקימו.
15. אף אדם הראשון לא טעם כלום עד שעשה מלאכה.
16. שמעו לסטים ובאו ... נטלו ממנו כל ממנו, לשחרית אין לו כלום.
17. משביע אני עליך, לא ראית לפלוני יוצא מתוך ביתי טעון כלים?
18. למה הדבר דומה? למי שאמר לו רבו.
19. למה נאמר, כי יפליא [במדבר ו' ב]? להביא את מי שיודע להפלות.
20. גלוי היה לפני הקב"ה שהברול ממית במשהוא.

Sources. 1. Abot 1.15. 2. Abot 1.17. 3. Abot 2.1. 4. Abot 2.7. 5. Abot 3.5. 6. Abot 3.11. 7. Abot 4.1. 8. Abot 4.10. 9. Abot 5.8. 10. Ber 2.3. 11. Hag 1.1. 12. Hag 1.5. 13. Shab 9.6. 14. Suk 5.1. 15. ARN 11 (S 45). 16. ARN 11 (S 47). 17. Mek 22.3 (L 3.107). 18. SLv 1.2 (W 4c). 19. SNm 22.3 (H 25). 20. SNm 160.5 (H 217).

UNIT SEVEN

REFLEXIVE AND RECIPROCAL STRUCTURES

I *Introductory text* (Pea 1.1)

אלו דברים שאדם אוכל פירותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא,
 כבוד אב ואם וגמילות חסדים והקבאת שלום בין אדם לחברו, ותלמוד תורה
 כנגד כלם.

These are the things whose fruits one enjoys in this world and whose capital remains for one in the world to come: honouring one's father and mother, acts of kindness, and making peace among people. But the study of the Torah takes in all of them.

1. Judaism holds that any action, good or bad, must have its recompense; if that has already come in this life it must not be expected again in the next. However, certain deeds, such as those mentioned in this text, endure for ever, and reward for them is obtained not only in the present world but throughout eternity. The belief in heavenly reward/punishment also underlies numerous New Testament texts, such as Lk 6.20–38 (the beatitudes), 14.12–14, and 18.28–30 (a further instance of a double reward, both on earth and in heaven).

In the final clause, the expression כנגד conveys the idea of 'correspondence' (see Unit 26.6A), and we might translate more literally as 'the study of the Torah corresponds to all of them'. תלמוד תורה 'study of the Torah' has to be understood in an extended sense that encapsulates both study and practice: the Torah tells us exactly how to carry out good deeds and prevents us from claiming ignorance of them.

Note that in the first line K reads מהקיימת 'is raised' for קיימת 'stands (i.e. 'remains')', employing the *Hitpa'el* in its 'middle' sense (see Unit 15.10D).

II *Morphology*

2. RH lacks specific reflexive or reciprocal pronouns ('myself', etc.), making use instead of:

- A. -לְ followed by a suffixed pronominal object (לִי, לְךָ, לוֹ, etc.);
- B. the *Nif'al* and *Hitpa'el/Nitpa'al* conjugations of the verb;

C. various expressions based on nouns such as נַפְשׁ 'soul', חַיִּים 'life', גּוּף 'body', לֵב 'heart', and, most importantly, עֵצָם 'bone'.

III Grammar and usage

3. -ל followed by pronominal suffix.

A. The construction is commonly used to express the reflexive, as in BH, for example וַיִּקַּח-לוֹ לְמִדָּה שְׁתֵּי נָשִׁים 'and Lamech took two wives for himself' (Gn 4.19), with which Abot 2.7 might be compared:

קָנָה לוֹ דְּבָרֵי תוֹרָה קָנָה לוֹ חַיֵּי עוֹלָם

If one acquires for oneself the words of the Torah, one acquires for oneself the life of the world to come.

However, K omits לוֹ both times, indicating that it is a kind of 'superfluous dative', which adds little to the meaning of the text; for a similar phenomenon in K, see Unit 1.11.

B. Especially with verbs of motion, the construction can carry instead a 'middle' or 'ingressive' sense, as at AZ 5.4, הִלָּךְ לוֹ 'he betook himself, he went away', Mek 12.1 (L 1.7–8), אֵלַיךְ לִי... אֲבָרַח לִי 'I shall run away ... I shall go away', or Hor 1.2, יָשַׁב לוֹ בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ... הִלָּךְ לוֹ לְמַדִּינַת הַיָּם, 'he kept himself at home ... he betook himself to a distant land'.

C. Ambiguity is often inevitable and only the context can show whether, for example, אָמַר לוֹ means 'he said to another' or 'he said to himself, he thought'.

4. עֵצָם.

A. With pronominal suffixes attached, עֵצָם 'bone, essence' forms not only an emphatic demonstrative ('this very'; see Unit 2.8–9) but also an authentic reflexive pronoun, as in קָנָה שֵׁם טוֹב קָנָה לְעַצְמוֹ 'whoever gains repute, gains it for himself' (Abot 2.7).

B. Apart from לְעַצְמוֹ, the forms בְּעַצְמוֹ and מֵעַצְמוֹ also occur. Their precise meaning can only be resolved in context: 'by oneself', 'separately', 'on one's own initiative', 'with one's own abilities', 'without coercion', etc. At Shab 19.2, יָתֵן זֶה בְּעַצְמוֹ וְזֶה בְּעַצְמוֹ, the sense is 'each one is applied separately'; similarly, AZ 58b, לְשׁוֹן תּוֹרָה לְעַצְמָהּ וּלְשׁוֹן חֻמְרֵיהֶן לְעַצְמָהּ, appears to mean that BH and RH are autonomous languages (see Introduction); at Ber 1.3, וְסִכְנֵיתִי בְּעַצְמִי מִפְּנֵי הַלֹּסְטִים, the sense is 'I myself was in danger because of the thieves'. At SLv 1.15 (W 9a), to indicate that in the burnt offering of birds the head and the body are burnt separately, we find הִרְאָשׁ לְעַצְמוֹ וְהַגּוּף לְעַצְמוֹ 'the head by itself and the body by itself'. A variant of מֵעַצְמוֹ is מֵאֵלָיו 'of itself', as at BM 7.9: בְּזִמְנָן שֶׁבָּאוּ מֵאֵלֵיהֶן 'when they come of their own accord'.

C. בֵּינָם לְבֵין עַצְמָן, literally, 'between himself and himself', 'between them and themselves', etc., implies 'on his/their own, in private, in a hushed voice', and so on. At Bik 1.4, private prayer (בֵּינָם לְבֵין עַצְמוֹ) is dis-

tinguished from that of the synagogue:

וְכִשְׁהוּא מִתְפַּלֵּל בֵּינוּ לְבֵין עִצְמוֹ, אֹמֵר ... וְכִשְׁהוּא בְּבֵית הַכְּנֶסֶת, אֹמֵר

And when he prays on his own, he says ... and when he is in the synagogue, he says.

5. Expressions using חַיִּים, נֶפֶשׁ, and גּוּף.

A. The following example (Abot 4.5) shows how the reflexive is expressed in the first half by the *Nif'al* and in the second by חַיִּים:

כָּל הַנִּהְנֶה מִדְּבַרֵי תוֹרָה נוֹטֵל חַיָּו מִן הָעוֹלָם

All who gain themselves (financial, etc.) advantage from the words of the Torah are taking themselves (literally, 'his life') away from the world (i.e. they are working towards their own destruction).

B. נֶפֶשׁ is commonly used with reflexive significance in BH, for example Jos 23.11: וְנִשְׁמַרְתֶּם מְאֹד לְנַפְשֵׁיכֶם 'and watch yourselves closely'. The same usage continues, although less frequently, in RH, as, for example, at SNm 131.1 (H 169): אֲבֵרַת אֶת נַפְשְׁךָ וְאֲבֵרַת אֶת מְמוֹנְךָ, literally, 'you have lost your soul and you have lost your money'.

C. גּוּף only rarely occurs in reflexive structures, for example:

וְלֹא מִצְאֵתִי לְגוּף טוֹב אֱלֹא שְׁתִּיקָה

And I have found nothing better for myself than silence (Abot 1.17);

כָּל הַמְּכַבֵּד אֶת הַתּוֹרָה, גּוֹפּוֹ מְכַבֵּד עַל הַבְּרִיּוֹת

Everyone that honours the Torah is honoured themselves (literally, 'his body') by humankind (Abot 4.6);

עֲדוּת שְׁבוּנָה

Testimony concerning oneself (TosKet 1.6).

6. The common formula קָבַל עַל followed by a suffixed pronoun referring to the subject has the reflexive value of 'take upon oneself, accept, commit oneself', as in הַמְּקַבֵּל עָלָיו לְהִיּוֹת חֵבֵר 'one who commits himself to be a member of a group'.

7. Just as RH has no specifically reflexive pronoun, neither does it have one that expresses reciprocity ('one another', etc.). Instead, it employs the following devices.

A. Repetition of the demonstrative, as in BH, for example:

שְׁחָרְרוּ זֶה אֶת זֶה

They freed one another (Yeb 11.5);

בְּזִמְנֵן שְׁחָן מֵעִידוּת זֶה אֶת זֶה

When each testifies concerning the other (Ket 2.6).

B. The BH collocation אִישׁ ... רֵעַ 'one ... one's companion' (e.g. Gn 11.3), as in כְּדִי שְׁלֹא יַכּוּ אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ 'so that they do not injure one another' (Pea 4.4);

C. חֵבֵר 'colleague, companion' followed by a suffix that refers to the accompanying noun, especially in the construction בֵּין ... לְחֵבֵר, literally, 'between (a person/thing) ... and their colleague', that is, 'some with others', 'between these and those', 'reciprocally', etc.; examples include:

הַבָּאֵת שְׁלוֹם בֵּין אָדָם לְחֵבֵר

Making peace between one person and another (Pea 1.1, quoted in the introductory text);

אם אין בין קנה לחברו שלשה טפחים

If from one reed to another there is not a gap of three palms (Kil 4.4, illustrating how *חָבַר* can be used of things as well as persons and animals).

D. The *Nif'al* form נחלקו 'they were divided', expressing discrepancy (see Unit 15.7C).

IV Phraseology

8. מתחייב בנפשו 'being responsible for one's (loss of) life, condemning oneself, placing oneself under sentence of death', for example

כל המתחייב בנפשו אינו משלם כמון

No-one sentenced to death pays a fine (Ket 3.2; see also BQ 3.10; Abot 3.4, 7–8; Hul 1.1).

9. בינו לבין עצמו 'privately, on one's own' (see above, §4C).

10. קבל עליו 'take upon oneself, commit oneself' (see above, §6).

11. לא יאמר אדם לחברו 'let no-one say to their neighbour, let nobody say to anyone'; for example

ולא יאמר אדם לחברו בירושלים, הילך יין ותן לי שמן

In Jerusalem let no-one say to their neighbour, Drink wine and give me oil (MS 1.1; see also Shab 23.3; BM 5.9; Sanh 4.5; Abot 5.5).

V Vocabulary

בטלה 'vanity, emptiness, annulment, uselessness'

בְּחָרִין 'free (person)'

ברייה 'creature, human being' (plural ברייות 'humankind')

הבאה 'bringing, taking'

הילך (i.e. ה' 'behold' and לך 'to you') 'here you are'

זהיר 'cautious, prudent'

חייב 'guilty, condemned', התחייב 'be guilty, condemned', חייב-פטור 'exempt-under obligation'

טבע 'mint'

יתרו 'Jethro' (Moses' father-in-law)

כדי ש- 'in order that, so that'

כנגד 'corresponding to, opposite'

לח ויבש 'wet and dry, liquid and dry food' (expressing totality)

מטבע 'coin'

פרי (plural פירות) 'fruit'

צער 'deprive oneself, abstain'

צָרָךְ 'necessity'

ק"ז, abbreviation of קל וחומר 'light and heavy', in the sense of 'how much more!', 'ק"ז ל- ... ק"ז אם ... if this is so ... how much more the other!'

קרן 'horn, principal, initial investment'

יין מצוה ... יין רשות, 'power, authority, government, liberty, permission', 'יין רשות ... wine that it is prescribed to drink ... wine that one is free to drink'

שתיקה 'silence'

VI Exercises

1. וכשאני לעצמי, מה אני?
2. קל ימי גדלתי בין החכמים, ולא מצאתי לגופי טוב אלא שתיקה.
3. אל תאמן בעצמך עד יום מותך.
4. הווי זהירין ברשות, שאין מקרבין לוי לאדם אלא לצורך עצמן.
5. המפנה לבו לבטלה, הרי זה מתחייב בנפשו.
6. יש חייב על מעשה שורו ופסור על מעשה עצמו.
7. המקבל עליו להיות חבר אינו מוכר לעם הארץ לח ויבש.
8. מי שחציו עבד וחציו בן חרין עובד את רבו יום אחד ואת עצמו יום אחד.
9. אם נטמאו ידיי, נטמא גופי.
10. אם אין בין שורה לחברתה שש עשרה אפה, לא יביא זרע לשם.
11. לא ישכור אדם פועלים בשבת, ולא יאמר אדם לחברו לשכור לו פועלים.
12. אדם טובע כמה מטבעות בחותם אחד, וכלן דומין זה את זה, ומלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא טבע כל האדם בחותמו של אדם הראשון, ואין אחד מהן דומה לחברו.
13. לא יניח אדם עטרה מעצמו בראשו, אבל אחרים יניחו לו.
14. ומה אם המצער נפשו מן היין צריך כפרה, ק"ו למצער נפשו על כל דבר.
15. ישמור את נפשך בשעת המיתה.
16. אם יתרו חותנו של מלך לא קיבל עליו, ק"ו לשאר בני אדם.
17. כדי שלא יאמר אדם לחבירו, נלך ונעלה לירושלים.
18. וישמעו [במדבר יב' ב'], מלמד שלא היחה שם בריה, אלא בינן לבין עצמן דברו בו.
19. אבדת את נפשך ואבדת את ממונך ... אבדת את עצמך ואבדת את כבודך.
20. אמר להם, לא מעצמי אני אומר לכם, אלא מפי הקדש אני אומר לכם.

Sources. 1. Abot 1.14. 2. Abot 1.17. 3. Abot 2.4. 4. Abot 2.3. 5. Abot 3.4. 6. BQ 3.10. 7. Dem 2.3. 8. Eduy 1.13. 9. Eduy 3.2. 10. Kil 4.8. 11. Shab 23.3. 12. Sanh 4.5. 13. ARN 11 (S 46). 14. SNm 30.2 (H 36). 15. SNm 40 (H 44). 16. SNm 80.1 (H 76). 17. SNm 89.5 (H 90). 18. SNm 100 (H 99). 19. SNm 131.1 (H 169). 20. SDt 5 (F 13).

UNIT EIGHT

THE RELATIVE PRONOUN SHE-

I Introductory text (Abot 3.17)

כָּל שֶׁחֲכָמָתוֹ מְרֻבָּה מִמַּעֲשָׂיו, לָמָּה הוּא דוֹמָה? לְאֵילָן שֶׁעֲנָפָיו מְרֻבִּין
 וְשָׂרְשָׁיו מוּעָטִין, וְהָרוּחַ בָּאָה וְעוֹקְרָתוֹ וְהוֹפְכָתוֹ עַל פָּנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר, וְהָיָה
 כַּעֲרֵעַר בְּעֵרְבָה וְלֹא יֵרָאֶה כִּי יָבֹוא טוֹב וְשָׂכֵן חֲרָדִים בְּפֹדֶרֶת אֶרֶץ
 מִלְחָה וְלֹא חָשַׁב יִרְמִיָּה יוֹרֵ. אֲבָל כָּל שֶׁמַּעֲשָׂיו מְרֻבִּין מִחֲכָמָתוֹ,
 לָמָּה הוּא דוֹמָה? לְאֵילָן שֶׁעֲנָפָיו מוּעָטִין וְשָׂרְשָׁיו מְרֻבִּין, שֶׁאֵפְלוּ כָּל
 הָרוּחוֹת שֶׁבְּעוֹלָם בָּאוֹת וְנוֹשְׁבוֹת בּוֹ אֵין מְזִיזוֹת אוֹתוֹ מִמְּקוֹמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר,
 וְהָיָה כְּעֵץ שֶׁחֹזֵל עַל-מַיִם וְעַל-יֹבֵל יִשְׁלַח שָׂרְשָׁיו וְלֹא יֵרָאֶה כִּי יָבֹא חֹם
 וְהָיָה עֲלָהוּ רַעֲנָן וּבִשְׁנַת בְּצָרָת לֹא יֵדָאָ וְלֹא יִמַּשׁ מַעֲשׂוֹת פְּרֵי יִרְמִיָּה יוֹרֵ.

Those whose wisdom exceeds their works, what are they like?: a tree whose branches are abundant but whose roots are few, and when the wind blows, it uproots it and knocks it over, as it was said, He will be as a tamarisk in the steppe, and will not recognize good when it comes, for it inhabits a burning desert, salty and inhospitable land [Jr 17.6]. However, those whose works exceed their wisdom, what are they like?: a tree of few branches but abundant roots; even if all the winds in the world were to come and blow against it they could not move it from its place, as it was said, He will be as a tree planted next to water, taking root alongside a stream; when the heat comes it will not be afraid, its foliage will stay green; in a year of drought it will not take fright, it will not cease yielding fruit [Jr 17.8].

1. The explanation and application of Scripture is the most typical function of *midrash*. In the passage above, two texts from the prophetic tradition are adduced in settlement of the issue, possibly more theoretical than real, of the pre-eminence of wisdom (study of Torah) or deeds (fulfilment of Torah).

The same question, couched in very similar terms, is found in the New Testament, where, at Mt 7.24–25, we read of those who hear and practise what they hear (wisdom with deeds) and of others, who hear but do not put what they hear into practice.

In its version of the introductory text, K lacks the biblical quotations, so the passage is also of significance for the study of the development of *midrash* as a literary genre and how this influenced the textual transmission of the Mishnah.

II Morphology

2. The BH relative pronoun **אֲשֶׁר** is almost completely replaced in RH by **-שׁ**, with **אֲשֶׁר** reserved only for biblical quotations and liturgical texts. Where possible, **-שׁ** is accompanied by strengthening of a following consonant, extending even to *resh* in the eastern tradition and occasionally in K, as at RS 1.7, 9: **שְׂרָאוֹ, שְׂרָאָה** (see Unit 5.2).

3. **-שׁ** cannot be regarded as a shortened form of **אֲשֶׁר** that has developed over time, as it is also present at the earliest stage of Semitic in the form of Akkadian *ša*, as well as in Phoenician 'š (with prosthetic *alef*) and Punic š-. In the Bible, it is attested in passages like Jg 6.17 (**אֹתוֹ שָׁמַעְתָּהּ מְדַבֵּר עִמִּי**) 'the sign of which you spoke to me', four more times in Jg 5–8, as well as in other early texts.

4. Probably because it was regarded as a northern colloquialism, **-שׁ** disappeared from the literary idiom of BH but re-emerged in the LBH period (in Ca, Ec, Ps, Jon, and Lm), where it alternates with **אֲשֶׁר**. **-שׁ**, then, appears to be a dialect form that was conserved in the vernacular language. E. Qimron (1986, 82–83) claims that while **-שׁ** was rejected at Qumran as inappropriate for literary composition, the many instances in the Scrolls of **אֲשֶׁר ל-** 'which is to' (or simply **ל-** 'of, to' on its own) echo RH usage of **-שׁ** (and more specifically **שָׁל**). In the Copper Scroll and 4QMMT, **שָׁל** is used extensively.

III Grammar and usage

5. **-שׁ**'s origins as a demonstrative particle is reflected in its use both as a relative pronoun in relationship to an antecedent and as a conjunction in relationship to a following clause. A text such as

בְּרוּךְ י' שֶׁלֹּא נִתְּנָנוּ טְרַף לְשִׁנֵיהֶם

at Ps 124.6 may be interpreted in two, not always mutually exclusive, ways: 'blessed be Y., who did not/because he did not deliver us as prey to their teeth'. In many colloquial situations, **-שׁ** has a purely demonstrative rôle, for example **פָּשַׁט ... וְנָתַן ... אֵן שֶׁנִּטַּל** '(if) he stretched out ... and placed ..., or (even if) he took away' (Shab 1.1).

6. **-שׁ** as relative.

A. Like BH **אֲשֶׁר**, **-שׁ** is indeclinable and requires further grammatical specification through the use of suffixes referring to the antecedent, which are attached to verbs or prepositions. Retrospective determination of this kind is exemplified by

כָּל הַתּוֹרָה שֶׁאֵין עִמָּהּ מְלֵאכָה

Any Torah with which there is not (literally, 'which there is not with her') work (Abot 2.2),

שָׂדֵה שֶׁקִּצְרוּהָ גוֹיִים

A field that gentiles harvested (literally, 'that harvested her') (Pea 2.7),

and

זו שעה שנלכדה בה ירושלם

That is the hour at which Jerusalem was captured (literally, 'which was captured at her') (SLv 26.33 [W 112b]).

B. *-ש* can also be retrospectively determined by an adverb of place (שם 'there', מן שם 'from there', and לשם 'to there', equivalent to בו, מן/ב/נה, and ל/ה) when the antecedent is מקום 'place' or has spatial reference, for example המקום שהלך לשם 'the place to which he went' (Pea 4.1). The same usage is common in BH (e.g. 2 K 6.2).

C. Retrospective determination may be omitted when there is no question of ambiguity, as in ובמקום שאין אנשים השתדל להיות איש 'and in the place that (i.e. 'where') there are no men, make the effort to be a man' (Abot 2.5).

D. *-ש*'s originally demonstrative function is especially clear when it has as antecedent מי 'who?', מה 'what?', or כל- 'all', in structures like מי-ש 'who(m)ever', מה-ש or מה שהיא 'whatever', and כל-שהוא 'all/anyone who(m)' (see Unit 6.5–8).

E. For the particle של (i.e. *-ש* followed by ל- 'to, of') and the independent possessive pronoun, see Unit 4.

F. Relative *-ש* is sometimes preceded by את with no clear antecedent. The resulting construction, את-ש 'that which' may function as an object or as a subject, but its primary rôle is to indicate a greater degree of determination, which is sometimes best expressed by rendering את-ש as 'with regard to that which'. In BH, a similar formulation, את אשר, occurs in structures incorrectly classified as independent relative clauses, which are in reality clauses introduced by determinative אשר (see Meyer 1992, §115.5B–C, where Gn 49.1 is cited; for the demonstrative function of את, see Unit 2.7). Examples of את-ש include:

את שצריך כפרה, יצא מח שכיפרה לו נפשו

With regard to that which requires expiation, the dead are excluded as their soul atones for them (SNm 4.5 [H 7]);

את שדרכו להטביל, יטביל

That which it is customary to immerse, let it be immersed (AZ 5.12);

את שאסור משום נבלה, אסור לבשל בחלב

That which is prohibited because it is carrion, it is prohibited to cook in milk (Hul 8.4).

7. *-ש* as conjunction.

A. With the meaning 'that', *-ש* introduces an 'object clause' where BH would employ כי or אשר. In this sense it is also commonly used to introduce indirect speech, for example אל תאמר שהיא תבוא אחריך 'do not say that it will come after you' (Abot 4.14). (In Ec 5.4 [LBH], we find אשר and *-ש* together: טוב אשר לא תדור בשתדור ולא תשלם 'better is one who does not vow than one who vows and then does not fulfil the vow'.

B. Rarely, וְ also introduces direct speech, as in:

אמר לו בניזרה שתאכל את הדג

He strictly commanded him. Eat the fish (Mek 14.5 [L 1.195]);

העיד רבי פפיס ... שאם גלח את הראשונה יום שלשים

Rabbi Papias gave testimony ..., If one shaves for the first time on the thirtieth day (Naz 3.2);

נאמן אדם לומר שאמר לי אבא

Deserving of credit is one who says, My father said to me' (TosKet 3.3).

Usually, though, direct speech is introduced by an oath formula of the kind אָמֵן וְ , שְׂבוּעָה וְ , קָרְבָן וְ , or קוֹנָם וְ , all of which mean 'most truly', 'I swear', etc. The following example comes from SNm 15.2 (H 20):

ואמרה האשה אמן אמן [במדבר ה' כב'], אמן שלא נטמיתי, אמן
שלא אטמא

And the woman will respond, Amen, amen [Nm 5.22]: Truly I have not defiled myself, truly I shall not defile myself.

The formula נִשְׁבַּע וְ 'swear that' with personal subject is also used in this context, for example

נִשְׁבַּע אָנִי בְּשֵׁם הַגָּדוֹל שֶׁאֵינִי זֶה מִכָּאן עַד שֶׁתִּרְחַם עַל בְּנֵיךָ

I swear by your great name, I shall not move from here until you take pity on your children (Taa 3.8).

C. After a biblical quotation, וְ can have explanatory or exegetical value, 'meaning/teaching/showing that', 'that is to say', etc., for example

ונורעה זרע [במדבר ה' כח], שאם היתה עקרה, נפקדת

And she will have offspring [Nm 5.28], (which is to say) that if before she was barren, now she is visited (with children) (SNm 19.3 [H 23]).

A fuller version of the formula, מְלַמֵּד וְ 'teaching that' or מְגִיד וְ 'declaring that', is often found.

Frequently, though, 'exegetical' וְ has a final sense, 'in order that, so that', as in the common formula שְׁלֵא יֵאמָר וְ '(this is written) so that one might not say' (see also Unit 30.6).

D. Alone or in combination with a preposition, for example עַד וְ 'until, before', מִפְּנֵי וְ 'because', כִּשְׁ- וְ 'when', or מֵאַחַר וְ 'after', וְ introduces causal, temporal, final, and consecutive clauses. Of special note is the use of causal וְ in the meaning of 'if', as in $\text{הָרִינִי נְזִיר שְׁנֵה פְלוֹנִי וְ}$ 'I shall become a Nazirite because/if this is so-and-so' (Naz 5.5) or

אקפח את בני שזו הלכה מקפוח

May I bury my children if this is not a corrupt *halakhah* (Ohol 16.1).

8. The demonstrative function of וְ is especially striking in the adverbial construction שְׁלֵא בְ- וְ introducing a circumstantial clause, for example $\text{הַהוֹרֵג נֶפֶשׁ שְׁלֵא בְעֵדִים וְ}$ 'whoever kills without witnesses' (Sanh 9.5). A similar construction, $\text{שְׁלֵא עַל מְנָה וְ}$, is found at Abot 1.3:

הַמְשַׁמְשִׁים אֶת־הָרֵב שְׁלֵא עַל מַנְת לְקַבֵּל פְּרִם

Who serve the master, not for the sake of receiving remuneration.

The structure -בִּישׁר לֹא בִּ- is found only once in the Bible (Dt 8.9), but is well-attested in the Manual of Discipline from Qumran.

The construction ... שְׁלֵא בִּ- is frequently employed to help express a totality by means of affirmation and denial, for example

אוֹכְלֵי פְרוֹת שְׁבִיעִית בְּטוֹבָה שְׁלֵא בְּטוֹבָה

The fruits of the seventh year can be eaten with thanks and without thanks (Eduy 5.1).

With -לֹ for -בִּ-, the construction is found at, for example, Makhsh 6.8:

לְרִצּוֹן ... שְׁלֵא לְרִצּוֹן

Whether deliberately or not.

The following text exemplifies a structure often found in tannaitic exegetical literature:

כֹּה תְבָרְכוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל [בַּמְדַּבֵּר ר' כִּנְיָן] בַּעֲמִידָה, אִתָּהּ אוֹמֵר
בַּעֲמִידָה, אוֹ אֵינוֹ אֵלֵא בַּעֲמִידָה וְשֵׁלֵא בַּעֲמִידָה?

Thus you are to bless the children of Israel [Nm 6.23]. Standing. Standing, you maintain, but is it not the same whether standing or not standing? (SNm 39.3 [H 42]).

9. The use of -אוֹ שְׁ- (see above, §5) gives an adversative character to the proposition that follows. The Mekhilta text already quoted (§7b) continues

אוֹ שֶׁתִּלְקֶה מֵאָה מִכּוֹחַ אוֹ שֶׁתִּחַן מֵאָה מִנָּה

(Eat the fish) or you will suffer a hundred strokes or you will pay a hundred minas (Mek 14.5 [L 195]).

Similar are שְׁגִלַּח וְהוּא לֹסְטִים 'whether he shaved himself or robbers shaved him' (Naz 6.3) and אוֹ אֲכָלְתוֹ חַיָּה אוֹ שִׁירְדוֹ עֲלָיו גֶּשֶׁמִּים 'if a wild animal devours him or the rain falls upon him' (SNm 112.4 [H 122]). N.M. Waldman (1989, 134–35) repeats J. Blau's finding that a series of alternative propositions beginning with אוֹ requires the repetition of the conjunction that introduced the very first clause (i.e. 'if ... or if', not simply 'if ... or'); similarly, each alternative in a sequence of indirect questions may be preceded by -אוֹ שְׁ- (see Pes 9.9, quoted at Unit 25.9). In other structures expressing alternatives, the אוֹ שְׁ- may be omitted, for example

שֶׁחָזַר שְׁלֵא לְאוֹכְלָיו וְשֵׁלֵא לְמַגְנִיזוֹ

If one slaughters (the lamb), but not for those who might eat it or are numbered (among those who might eat it) (Pes 6.6).

When expressing a contrast, the verb of the antithesis is often introduced by the formula והוּא שְׁ- 'but, nonetheless, he', for example

הֵיכָן שׁוֹרִי. אָמַר לוֹ, מֵת, וְהוּא שְׁנִשְׁבֵּר

Where is my ox? He answered him, It's dead, but in fact it was just lame (Shebu 8.2).

IV *Phraseology*

10. **אֲתֵּשְׂדָּרְכּוּ לְ-** 'that which is the custom of', where **דֶּרֶךְ** 'way' refers to something that occurs habitually; the formula as a whole is continued by an infinitive, for example

אֲתֵּשְׂדָּרְכּוּ לְיִשְׂרָאֵל וְהָיָה שְׂדָּרְכּוּ לִיקָבֵר יָקָבֵר

That which is normally burnt is burnt and that which is normally buried is buried (Tem 7.5; other examples include Dem 2.5; Shebi 8.3; Orl 3.7).

11. **שֶׁנֶּאֱמַר**, literally 'which was said', a frequent way of introducing a quotation from Scripture to back up or exemplify a statement, usually rendered by 'as it is said'.

12. **בְּ-... וְשֶׁלֹא בְ-** 'with ... and without'. See above, §8, and Unit 26.10. A related expression is **בֵּין שְ-... וּבֵין שְ-** 'whether ... or', for example

בֵּין שְׂקֹרֵין קְרִיין וּבֵין שְׂאִין קֹרֵין קְרִיין

Whether they read them ... or do not read them (Shab 16.1).

V *Vocabulary*

אִם אֵינוּ אֵלָּא 'is it not rather?' (introducing an alternative interpretation)

אָגַד 'bind, unite, make a sheaf'

אֵפִילוּ (אֵף אִילוּ) 'even if'

אֵפִי שְ- (אֵפִי) 'although'

בֵּית 'house', often with special reference to the temple: **בְּפָנֵי הַבַּיִת** 'in the presence of the temple' (i.e. before its destruction)

בֵּית דִּין 'tribunal'

גִּזְרָה 'decree, law'

הִנְנִי (הִנְנִי אֲנִי) 'here I am' (BH **הִנְנִי**)

זָז 'move, depart'

כָּלֵל 'totality, general rule, principle, or formula, generalization'

לְקָה 'receive strokes, be whipped'

מִשָּׂא 'transport', **מִקְעַ** 'contact'; **כָּלֵל מִקְעַ/מִשָּׂא** 'the general principle applying to contact/transport' (case-law terms relating to the transmission of impurity)

מֵיִן (מֵן אֵין) 'from where?' (often used in exegetical literature to find out the biblical source-text of a particular conclusion)

נָהַג 'guide, be in use, be applicable, be practised'

נִשְׂכָּה 'bite'

נִשְׂאוֹת כַּפַּיִם 'raising of hands' (in blessing)

קָבַע 'fix, establish, determine'

שׁוּק 'market, town square'

תָּקַן 'prepare, correct'

VI Exercises

1. צאו וראו איזוהי דרך ישרה שידבק בה האדם ... צאו וראו איזוהי דרך רעה שיתרחק ממנה האדם.
2. רואה אני את דברי אלעזר בן ערף, שבכלל דבריו דברים.
3. והיו זהיר בגחלתן שלא תכזו, שנשיכתן נשיכת שועל.
4. והתקן עצמך ללמוד תורה, שאינה ירשה לך.
5. מנין שאפילו אחד שיושב ועוסק בתורה, שהקדוש ברוך הוא קובע לו שכר?
6. המגלה פנים בתורה שלא כהלכה, אף על פי שיש בידו תורה ומעשים טובים, אין לו חלק בעולם הבא.
7. אל תהי דן יחידי, שאין דן יחידי אלא אחד.
8. את שנודג בו משום [משם K] אלוה אסור, ואת שאינו נודג בו משום [משם K] אלוה מתר.
9. את שבא לכלל מגע בא לכלל משא, לא בא לכלל מגע לא בא לכלל משא.
10. בית הלל אומרים, את שדרךכו לאגוד בבית, אוגרין אותו בשוק.
11. שבועה שלא אכל, ואכל כל שהוא, חיב.
12. אמרו לו לחוני המעגל, התפלל שידדו נשמים.
13. בית שמאי אומרים, בפניו, ובית הלל אומרים, בפניו ושלא בפניו. בית שמאי אומרים, בבית דין, ובית הלל אומרים, בבית דין ושלא בבית דין.
14. שתי יבמות, זו אומרת, מת בעלי, וזו אומרת, מת בעלי, זו אסורה מפני בעלה של זו וזו אסורה מפני בעלה של זו. לזו עדים ולזו אין עדים, את שיש לה עדים אסורה, ואת שאין לה עדים מתרת. לזו בנים ולזו אין בנים, את שיש לה בנים מתרת, ואת שאין לה בנים אסורה.
15. כה תברך את בני ישראל [במדבר ו' כג], בנשיאות כפים. אתה אומר, בנשיאות כפים, או אינו אלא בנשיאות כפים ושלא בנשיאות כפים?
16. והזר הקרב יומת [במדבר יח' ז], לעבודה. אתה אומר, לעבודה, או לעבודה ושלא לעבודה?
17. מה נחלה נהנת בפני הבית ושלא בפני הבית, אף מעשר ראשון נהג בפני הבית ושלא בפני הבית.
18. משלו משל, לעבד שהיה לכהן. אומר, אברח לי לבית הקברות, מקום שאין רבי יכול לבא אחרי. אומר לו רבו, יש לי עבדים כנענים כמותך. אומר יונה, אלך לי לחוצה לארץ, מקום שאין השכינה נגלית.
19. משל. למה הדבר דומה? לאחד שאמר לעבדו, צא והבא לי דג מן השוק. יצא והביא לו דג מן השוק מביאיש. אמר לו בגזירה, שתאבל את הדג או שתלקה מאה מכות או שתחן מאה מנה. אמר, הריני אוכל.
20. כשעלה האחרון שבישראל מן הים, ירד האחרון שבמצרים לתוכו.

Sources. 1. Abot 2.9. 2. Abot 2.9. 3. Abot 2.10. 4. Abot 2.12. 5. Abot 3.2. 6. Abot 3.11. 7. Abot 4.8. 8. AZ 3.4. 9. Hul 9.5. 10. Shebi 8.3. 11. Shebu 3.1. 12. Taa 3.8. 13. Yeb 13.1. 14. Yeb 16.2. 15. SNm 39.4 (H 42). 16. SNm 116.6 (H 134). 17. SNm 119.6 (H 146). 18. Mek 12.1 (L 1.7-8). 19. Mek 14.5 (L 1.195). 20. Mek 14.27 (L 1.245).

UNIT NINE

NOUN PATTERNS

I *Introductory text* (Ber 1.5)

מזכירין יציאת מצרים בלילות. אמר רבי אלעזר בן עזריה, הרי אני כבן
 שבעים שנה ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות, עד שדרשה בן
 זומא, שנאמר, למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך ונדברים
 שו' ג'. ימי חייך, הימים, כל ימי חייך, הלילות. וחכמים אומרים, ימי חייך,
 העולם הזה, כל ימי חייך, להביא לימות המשיח.

During the night, one has to mention the exodus from Egypt. Rabbi Eleazar ben Azariah said, I was already seventy years old and had still not been able to prove that the exodus from Egypt was to be recited at night until Ben Zoma explained it in accordance with what had been said: That you might remember the day of your coming out from the land of Egypt all the days of your life [Dt 16.3]: ‘the days of your life’ refers to the days, ‘all the days of your life’ refers to the nights. However, (the) sages affirm: ‘the days of your life’ refers to the present world, ‘all the days of your life’ includes the days of the Messiah.

1. This is an example of the typical tannaitic enterprise of legitimizing *halakhah* through Scripture. The prescription that governed the praying of the *shema* was that at night one did not have to recite the section about phylacteries (Nm 15.37–41) except for the final verse, which mentions the liberation from Egypt. What was the justification for this rule? Ben Zoma saw the answer in the apparently unnecessary use of כל ‘all’ at Dt 16.3, which he understood as a particle of ‘amplification’ (ר׳יב״), that extends the meaning of ‘the days of your life’ to include the nights. It should be said, though, that the value of this *halakhah* does not in any way derive from the fact that it could be justified by Scripture but simply from its inclusion in the halakhic tradition, for in fact the rabbis rejected Ben Zoma’s exegesis.

As we noted in connection with the introductory text of Unit 8 (Abot 3.17), here too K dispenses with biblical quotations.

II *Morphology*

2. The vast majority of RH nouns and adjectives are also found in BH or derive from old Hebrew roots. Even nouns taken from Aramaic are usually

found to have counterparts from the same root in Hebrew. In many cases, Aramaic influence is seen in RH's choice of noun pattern (see Introduction, §4.2.6-7), although these are also always found, albeit to a more limited extent, in BH.

3. RH displays a great capacity for exploiting the noun patterns of BH for generating new words. Particularly striking are the patterns קטילה, קטילה/קטיל, קטילה/קטיל, which express the verbal action of, respectively, the *Qal*, *Pi'el*, and *Hif'il* conjugations, and קטיל, which is used to designate persons who work in particular fields or hold particular offices.

4. Nouns of type קטילה.

A. Nouns of this pattern are created with ease by RH and greatly outnumber instances of the same model found in the Bible—שריקות 'hissings' (Jg 5.16) is one of the few examples found in AH and in classical BH the pattern is only attested in texts of northern origin (for example, perhaps גבירה in the sense of 'lordship' at 1 K 15.13.). However, in the Mishnah alone, the קטילה pattern has given rise to 130 nouns, such as אכילה 'eating', נשיקה 'bite', and שתיקה 'silence'. In the following example, נזירה and פרישה have been created by RH from the verbs נזר and פרש:

אין נזירה בכל מקום אלא פרישה

Abstinence always implies separation (SNm 23.3 [H 28]).

B. The קטילה pattern can be realized in a variety of ways, so that we find, for example, most commonly עבירה, then עבירה, and then עברה 'transgression', but גזירה, then גזרה, and then גזירה 'law, decree'.

C. In *lamed-yod* and *lamed-alef* verbs, קטילה takes the form exemplified by ברירה (בריות) 'creation, creature' (from the root ברא). The form קרייה 'reading, recitation', found at Abot 2.13 in K, is often modified to קראה/קריה (root קרא), perhaps to distinguish it clearly from קריה 'village'. In *ayin-yod* and *ayin-waw* verbs, the קטילה pattern is illustrated by ביאה 'entrance' (root בוא), בינה 'establishing' (root בנה), and בינה 'understanding' (root בין), and מיתה 'death' (root מות), which generally replaces its BH counterpart מתה.

5. Nouns of type קטילה/קטיל.

A. Again, there are numerous examples of new nouns generated according to the קטילה pattern, expressing the verbal action of the *Pi'el*, or intensive, conjugation, as in כבוד אב ואם 'honouring father and mother' (Pea 1.1), חלול השם 'profaning the (divine) name' (Abot 4.4), מיעוט-ריבוי 'multiplication-diminution', דיבור 'speaking', etc. Often, new formations replace older words, for example ציווי, which is used instead of מצוה 'commandment', as in ציווי זה אינו אלא לנו 'this commandment is only for us' (SDt 345 [F 402]), although originally a slight semantic distinction might have been intended (the process or act of commanding as against the commandment that results from this process or act; see below, §10).

B. The frequency of the קטילה variant, also found in BH, is clearly due to Aramaic influence. Examples include קבלה 'reception', בטילה 'annulment,

emptiness', and כְּוָנָה 'intention'.

C. The passive and reflexive conjugations (*Nif'al* and *Hitpa'el*) do not give rise to specific noun patterns; instead, nouns are formed from the corresponding active conjugations (*Qal* and *Pi'el*). Thus, for example, the verbal noun of the *Hitpa'el* הִתְוַדָּה 'confess' is the קָטוּל form וִידוּי 'confession'. On the other hand, the noun קְרָח 'extermination', commonly found in the Mishnah, is simply a form of the *Nif'al* הִכְרַח infinitive (where the form with introductory ל- 'to', i.e. לְהִכְרַח 'to be exterminated', has undergone elision of *he*, giving לִיכְרַח; after removal of the לִי-, now regarded as nothing more than the *lamed* of the infinitive, the nominal form קְרַח is the result; see Segal 1927, §§116–17).

6. Nouns of type הַקְטָלָה/הַקְטַל/הַקְטֵל.

A. Whereas the הַקְטָלָה pattern, exemplified by הַבְדֵּלָה 'separation' and הַפְסָקָה 'interruption', is typical of Aramaic, הַקְטַל and הַקְטֵל, as in הַפְסֵד 'loss', הַיִּקְשׁ 'comparison' (root נִקְשׁ), and הַיִּכְר 'recognition' (root נִכְר), are nominalized forms of the *Hif'il* infinitive.

B. From *lamed-yod* verbs are derived nouns exemplified by the word for 'instruction' (from the verb הִוָּחָה: הוֹרָאָה in the Babylonian tradition, הוֹרָיָה in the Palestinian tradition. From *pe-yod* verbs come nouns like הוֹצָאָה 'extraction' (from הִצָּא) and הוֹרְדָה 'descent' (from יָרַד). An example of a noun derived from an *ayin-waw* verb is הַבָּאָה 'bringing' (from בּוֹא).

7. Nouns of type קְטָל.

Many names of offices, professions, and verbal actions conform to this model, for example בְּקָר 'cowhand', סָפֵן 'sailor', סַפֵּר 'barber', דִּיין 'judge', חַיִּב 'debtor', הַרְג 'murderer', and חַיִּיט 'tailor'. There is a striking concentration of such terms in Qid 4.14:

לֹא יִלְמַד אָדָם אֶת בְּנוֹ חֹמֶר, גַּמַּל, סַפֵּר, סָפֵן, רוֹעֵה וְחַנּוּנִי,
שְׂאֵמְנוֹתָן אֶמְנוֹת לֹסְטִים

Let no-one teach their child (the office of) ass-driver, camel-driver, barber, sailor, shepherd, or shopkeeper, for each is the office of robbers.

8. Nouns of type קְטָלָה/קְטֵלָה/קְטֵלָה.

This characteristically RH noun pattern, employed, like קְטָל, for agents of actions, professions, and permanent attributes, is conserved in the eastern tradition as קְטֵלָה. Thus, for example, at BQ 10.5, וְאִם מִחֲמַת הַגּוֹזֵל, 'if it is on account of the robber', K reads הַגּוֹזֵלָה.

III Grammar and usage

9. The extraordinarily widespread use of the patterns קְטֵלָה, קְטוּל, and קְטֵל in the creation of new words is explicable in terms of a corresponding decrease in the use of the infinitive construct, which had previously functioned as a genuine noun, even to the extent of taking pronominal suffixes

and being governed by prepositions, for example בְּהֵיוֹתָם בְּמִצְרַיִם 'when they were (literally, 'in their being') in Egypt' (1 S 2.27). Already in LBH this kind of usage was beginning to give way to כִּשְׁ- 'when' followed by finite verb and eventually to the use of a noun as such. Using the verb יָצָא 'go out', the process may be schematically represented thus: וַיֵּהָ בְּצֵאתוֹ 'and it was in his going out' > בְּצֵאתוֹ 'in his going out' > כִּשְׁיָצָא 'when he went out' > בְּיָצִאתוֹ שְׁלוֹ 'in his exit'. In this chain of events, Qumran occupies an intermediate position (see Qimron 1986, 72–73).

10. In origin, such new nouns denoted the action of the verbs they derive from and are often incorrectly labelled 'abstract'. In fact, in many cases they have, over time, come to signify the result of an action rather than the action itself. Thus, for example, גְּזֵרָה, '(action of) decreeing' came to mean the decree itself or the law decreed by it and, similarly, צִוּוּי ' (action of) commanding' ended up by denoting the 'commandment' itself, יֹשִׁבָּה '(act of) sitting' came to mean 'session', 'settlement', or the place or type of meeting, and חֲתִיבָּה '(action of) cutting' came to mean, first, 'cut, slash', and then, with a *dagesh* in the *kaf*, the 'piece' that had been cut off. (E.Y. Kutscher [1971, 1601] saw in חֲתִיבָּה a vestige of RH's attempt to form a special pattern, קְטִיבָּה, to express the result of an action.)

In some cases, semantic development went even further. For example, שְׂכִינָה, literally 'habitation' (which, although frequent in the *midrashim* and *targumim*, occurs only twice in the Mishnah and not at all in the Bible), came to denote the divine presence and eventually was employed as a figure for God himself, as at SNm 161.3:

חֲבִיבִים הֵם יִשְׂרָאֵל שְׂאֵעִ"פ שְׂהֵם טַמְאִים שְׂכִינָה בִּינֵיהֶם

How beloved are the Israelites, among whom, even when they are impure, the Shekhinah dwells.

In other instances, though, the original verbal action sense has remained, for example חֲלוּל-כְּבוֹד 'honouring–profaning' and הֲלִיכָה 'walking'.

11. Clearly under Aramaic influence, nouns of the type קְטִיבָּה can be made to re-express basic verbal action by addition of the old feminine abstract suffix -וּת, for example גְּמִילַת חֲסָדִים 'performing deeds of love' and גְּשִׂיאוֹת כַּפַּיִם 'raising of hands'.

IV Phraseology

12. אִסוּרֵן אִסוּר הַנְּאִה 'the prohibition on them is a prohibition on (deriving any) benefit (from them)' (AZ 2.3; see also AZ 2.4, 6, etc.), used in reference to unclean things from which no benefit may be derived in any way whatsoever, for example, by selling them to gentiles.

13. הַפְּסֵד מִצְוָה 'loss that comes from fulfilling a precept', הַפְּסֵד עֲבֵרָה 'loss that results from transgression'. The expression הַפְּסֵד מִצְוָה כְּגֵדֵר שְׂכָרָה (Abot 2.1) means something like 'what is lost by what is gained' (more liter-

ally, 'the loss [that comes through fulfilment] of a precept is in correspondence to its reward').

14. בְּדַבָּר אֶחָד 'with just one word', a formula that concerns the miraculous ability of God to say many things with a single utterance, exemplified by the giving of the ten commandments, as presented at Mek 20.1 (L 2.22):

וידבר אלוהים את כל הדברים האלה [שמות כ' א'], מלמד שאמר
המקום עשרת דברים בדיבור אחד, מה שאי אפשר לבשר ודם
לומר כן ... מלמד שאמר הקב"ה עשרת הדברות בדיבור אחד וחזר
ופרטן דיבור דיבור בפני עצמו

And God spoke all these words (Ex 20.1). This teaches that the omnipresent one spoke the ten commandments by means of only one utterance, something impossible for flesh and blood It teaches that the holy one, blessed be he, spoke the ten commandments by means of only one utterance and afterwards specified them one by one separately.

Other, more prosaic, examples can be found at SNm 102.2 (H 100) ~.d SDt 233 (F 265).

15. מפני תקון העולם 'for the maintenance of the world, for the good order of the world', for example Git 4.6:

אין פודין את השבויים יותר על כדי דמיהון, מפני תקון העולם. ואין
מבריחין את השבויין, מפני תקון העולם

Captives cannot be ransomed for more than their price, so as to maintain the order of the world. Nor may one liberate captives, so as to maintain the order of the world.

V Vocabulary

אֵין/אֵין (אֵין/אֵין BH) 'no(t)', used in front of words beginning with *alef*, e.g.

אֵין אֶפְשָׁר 'impossible'

אִסוּר 'prohibition'

בְּטֵלָה 'empty, null' (participle/adjective from the stative verb בָּטַל)

גָּרַר 'push, lead'

הִלִּיכָה 'walk'

הִנְאִיָּה 'advantage, use, enjoyment, usufruct'

הִפְסַד 'loss, disadvantage'

חָשַׁד 'suspect', חָשׂוּד 'suspected (of)'

חָסַד/חָשַׁד 'set apart, hold back'

יְגִיעָה 'weariness, work, effort'

לְחִישָׁה 'hiss'

עֲקִיצָה 'sting'

עֲקָרָב 'scorpion'

פְּנֵדִקָּא (πανδοχείον) 'tavern, inn'

פְּרִישׁוּת 'separation, withdrawal'

רביעה 'bestiality'
שפיכת דמים 'bloodshed', as in שפיקה 'spilling'

VI Exercises

1. הוי מתלמידיו שלא הרוזן ... אהב את הבריות ומקרנן לתורה.
2. לא מצאתי לנוף טוב אלא שתיקה.
3. והוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עברה כנגד הפסדה, והסתכל בשלשה דברים, ואי אתה בא לידי עברה.
4. יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ, שגייעת שניהם משכחת עון. וכל תורה שאין עמה מלאכה, סופה בטלה וגוררת עון.
5. מרבה ישיבה, מרבה חכמה.
6. שוב יום אחד לפני מיתתך.
7. והוי מתחמם כנגד אודן של חכמים, והוי זהיר בגחלתן שלא תכוח, שגשכיתן גשיכת שיעל, ועקיצתן עקיצת עקרב, ולחישתן לחישת שרף, וכל דבריהם כגחלי אש.
8. שני שישבין ויש ביניהם דברי תורה, שכניה ביניהם.
9. גדרים סיג לפרישות, סיג לחכמה שתיקה.
10. אם אין בינה, אין דעת, אם אין דעת, אין בינה.
11. מצוה גוררת מצוה ועברה גוררת עברה, ששכר מצוה מצוה ושכר עברה עברה.
12. החושך עצמו מן הדין, פורק ממנו איבה.
13. ארבע מדות בתלמידים, מהר לשמוע ומהר לאבד, יצא שכרו בהפסדו, קשה לשמוע וקשה לאבד, יצא הפסדו בשכרו, מהר לשמוע וקשה לאבד, חכם, קשה לשמוע ומהר לאבד, זה חלק רע.
14. ארבע מדות בהולכי לבית המדרש, הולך ואינו עושה, שכר הליכה בידו, עושה ואינו הולך, שכר מעשה בידו, הולך ועושה, חסיד, לא הולך ולא עושה, רשע.
15. כל מיתה שיש בה שרפה יש בה עבודה זרה.
16. אין מעמידין בהמה בפני קאות שלגונים, מפני שחשודין על הרביעה ... ולא יתיחד אדם עמהן, מפני שחשודין על שפיכת דמים.
17. אלו דברים שלגונים אסורין, ואסורין אסור הנאה.
18. חתן פטור מקריאת שמע בלילה הראשון עד מוצאי שבת, אם לא עשה מעשה.
19. כשהיה הדבור יוצא מפי הקדוש ברוך הוא, היה יוצא דרך ימינו של הקדוש ברוך הוא לשמאל ישראל.
20. ואין ישיבה אלא אכילה ושתייה.

Sources. 1. Abot 1.12. 2. Abot 1.17. 3. Abot 2.1. 4. Abot 2.2. 5. Abot 2.7. 6. Abot 2.10. 7. Abot 2.10. 8. Abot 3.2. 9. Abot 3.13. 10. Abot 3.17. 11. Abot 4.2. 12. Abot 4.7. 13. Abot 5.12. 14. Abot 5.14. 15. AZ 1.3. 16. AZ 2.1. 17. AZ 2.3. 18. Ber 2.5. 19. SDt 343 (F 399). 20. TosSot 3.10.

UNIT TEN

GENDER AND NUMBER OF NOUNS

I *Introductory text* (SNm 112.4 [H 121])

הכרת תכרת הנפש ההיא [במדבר טו לא], הכרת בעוה"ז, תכרת לעוה"ב,
 דברי ר' עקיבא. אמר לו ר' ישמעאל, לפי שהוא אומר, ונכרתה הנפש ההיא
 [במדבר טו ל], שומע אני שלש כריתות בשלשה עולמות. מה ת"ל, תכרת
 תכרת הנפש ההיא. דברה תורה כלשון בני אדם.

That person will be exterminated with extermination [Nm 15.31]: will be exterminated, in this world; with extermination, in the world to come as well—words of R. Akiba. But R. Ishmael responded, Because it also says, And that soul must be exterminated [Nm 15.30], do I have to understand that there are three exterminations corresponding to three worlds? The Torah was speaking in the idiom of human beings.

1. Here we see the clear difference of mood and method that distinguishes Akiba and Ishmael. For Akiba, the structure of finite verb followed by its infinitive absolute alludes to the present and future worlds. But Ishmael insists that such a form of expression is simply a matter of emphasis, typical of the way in which human beings speak, which is also the way in which the Bible itself communicates. Because of that, inferences of the type drawn by Akiba are avoided by the school of Ishmael—the mention of the verb ‘exterminate’ in the preceding verse confirms the absurdity of exploiting this kind of linguistic detail for exegetical ends.

Throughout the Mishnah and tannaitic *midrashim*, the plural עולמות ‘worlds’ is found only here and at Uqṣ 3.12 (where the text may well not be original; there is also a further example in a manuscript of the Tosefta), and refers to a fantastic or impossible world (see below, §11).

II *Morphology*

2. From a morphological perspective, RH, like BH, recognizes just two genders in the noun and adjective—masculine and feminine—and three kinds of number—singular, plural, and dual.

3. There is no special marker for masculine singular nouns and adjectives.

4. Feminine singular.

A. A feminine singular noun is not always discernible as such from the viewpoint of morphology, because it does not necessarily result from the transformation of a corresponding masculine noun but can employ a completely different root (as in אב-אם 'father-mother'). As a rule, in RH, as in BH, female creatures, parts of the body occurring in pairs, and countries and cities are all construed as feminine.

B. As in BH, the typical marker of feminine gender is the suffix ה-, which will usually convert masculine adjectives and, less often, nouns into feminine, for example צריכה/צריך 'obliged', גדולה/גדול 'great', נביאה/נביא 'prophet/prophetess'.

C. Because of the ה- ending, therefore, all nouns of type קטילה, קטילה, and הקטילה (see Unit 9) are feminine.

D. The ancient Semitic feminine suffix *-(a)t* is retained in RH much more often than in BH, for example כהנה 'priestess' (i.e. a female member of a priestly family). The *Nif'al* participle feminine is generally of the form נקטלה, not, as in BH, נקטלה; for example, from the verb קרא comes the common form נקראת 'called'. See further Units 16.6 and 19.2.

E. The use of נ- for ה- has to be understood as an Aramaism, dating back either to the original text or to copyists.

F. A characteristic feminine morpheme is the suffix ית- in adjectives and nouns, especially diminutives, for example טלית ' (prayer) shawl, mantle', ארמית 'Aramaic', כדירית 'little jug', and also ות-, in abstracts and in nouns expressing the action of a verb (see Unit 9), for example עשירות 'wealth' and פרישה 'separation'.

5. Masculine plural.

A. The masculine plural marker ם- alternates with ן-, doubtless under the influence of Aramaic, although this is not to deny that the ending *-in* is a feature of the Semitic languages in general and appears in the Mesha stela and at Jg 5.10 (see Segal 1927, §281). E.Y. Kutscher (1982, 121-22) showed how final *-m* passed to *-n*, and not only in the plural, in the final phase of the biblical period. Thus, the pervasive use of final *nun* for *mem* probably relates to nasalization as a dialect feature that can be traced back to the very earliest stages in the development of Hebrew.

B. Some nouns change their morphological shape when pluralized, for example שליח 'emissary' (of type קטיל), שליחין 'emissaries' (of type קטיל)—in this instance, the alternation is really between noun and participle, although the presence in good manuscripts of a *Qal* passive participle in קטיל, 'corrected' in printed editions (see Unit 19.3F), should also be noted.

On occasions, we also find morphological patterns employed for the plural that differ from those used by BH, for example צד 'side', pluralized as צדים in BH but צדדים in RH. (However the form שוורים as the plural of שור 'ox' is not unique to RH, as M.H. Segal [1927, §282] seems to imply, but is also found at Ho 12.2).

C. As in BH, there are many feminine nouns that take a masculine form in the plural, for example חֲטָה 'wheat' (חֲטָיִם) and שְׂעֵרָה 'barley' (שְׂעֵרִים).

6. Feminine plural.

A. The standard marker of the feminine plural is -וֹת, as in BH.

B. However, nouns ending in -וֹת, which in BH would take a plural in -וֹת (e.g. מַלְכוּת 'kingdom', מַלְכוּתִים 'kingdoms'), take -וֹת in manuscripts reflecting the Palestinian tradition of RH (thus, מַלְכוּתִים). There is a considerable increase in nouns of this kind in RH, for example נְזִירֻת (plural נְזִירֻתִים) '(vow of) Naziritehood' (Naz 3.2). Manuscripts belonging to the Babylonian tradition of RH conserve the equally Palestinian form of the plural in נְזִירֻתִים (see Introduction, §10.3).

C. Under the influence of the numerous Greek and Latin words that came into common usage, the ending -וֹת or -וֹת was introduced, not only for Hebraized loanwords but also, by analogy, for native words, for example מִקְוֵה (plural מִקְוֵהוֹת) 'ritual bath' (see Unit 12.5B–C).

D. For אִם 'mother', the plurals אִמוֹת and אִמָּהוֹת are attested. As in BH, the plural of אָחוֹת 'sister' is אָחִיוֹת.

E. Many masculine nouns take the feminine suffix in the plural, for example מִקְרָא 'reading' (plural מִקְרָאוֹת 'comments'), תִּינוֹק 'infant' (plural תִּינוֹקוֹת).

To this group belong the numerous nominalized infinitives of type הַקְטָל/הַקְטֵל (see Unit 9.3, 6), which form their plural in -וֹת, according to the feminine pattern הַקְטֵלָה, for example הַקְדָּשׁ 'consecrated property' (plural הַקְדָּשׁוֹת). The same is true of כְּרָת 'extermination', the nominalized *Nif'al* infinitive הַכְרֵת, which in the plural becomes כְּרִיתוֹת, as though from a singular form כְּרִיתָה.

7. The dual retains the same morphological marker that it has in BH: -ים.

III Grammar and usage

8. Because BH represents just a limited portion of the language used in the biblical period, it comes as no surprise that in the Bible certain words are only known in their singular or plural or masculine or feminine forms. The presence in RH of forms unattested in BH is important simply because they represent the way in which the Hebrew language underwent morphological and semantic developments. And, as N.H. Waldman (1989, 118) has noted, 'gender changes between Biblical and Mishnaic Hebrew are quite dramatic'.

9. RH can obtain an extended meaning for certain words merely by employing them in a different grammatical gender but without any overt morphological change, for example:

כַּף feminine 'palm (of hand)', 'scale (for weights)', masculine 'spoon';

סֶלֶע feminine 'rock', masculine 'coin';

רַגְלָא feminine 'foot' (dual רַגְלָיִם 'feet'), masculine 'pilgrim festival' (plural רַגְלָיִם).

Sometimes, the gender change is due solely to Aramaic influence, as with כּוּס 'cup', which is feminine in BH (Lm 4.21) but masculine in RH (for example כּוּס ראשון 'first cup' at Pes 10.2 and כּוּסוֹת מְשׁוּבְחִין 'exquisite cups' at TosSoṭ 3.4), despite maintaining the plural in -וֹת- (see also Pes 10.1).

10. When a noun develops masculine and feminine forms, these usually mean something subtly different, for example:

גַּן 'garden', גִּנְחָא/גִּנְחָה 'vegetable garden';
 דִּיר 'shed (for animals or logs)'; דִּירָה 'dwelling place (of humans)';
 חוּב 'debt, offence'; חוּבָה 'obligation';
 חוּל 'sand'; חוּלָה 'sand dune';
 חַרְב 'sword'; חַרְבָּה 'knife'.

11. The development of two plural forms, one masculine, the other feminine, implies the addition of a special extended meaning, for example:

יוֹם 'day', יָמִים 'days', יְמוֹת, 'epoch' (always in the construct), a collective sense employed in such phrases as בְּיְמוֹת הַמְּשִׁיחַ 'in the messianic age' or יְמוֹת הַגְּשָׁמִים-יְמוֹת הַחֶמְדָּה 'dry season-rainy season' (here we have once again an archaic form that has reappeared in RH—it occurs at Dt 32.7 alongside שָׁנוֹת);

שָׁנָה 'year', שָׁנִים 'years', שְׁנוֹת, 'age, era' (collective);

קֶבֶר 'grave', קְבָרִים, 'graves', קְבָרוֹת, 'graveyard';

רַב 'much', רַבִּים, 'many', רַבּוֹת, 'teachers' (always with pronominal suffix);

תְּפִלָּה 'prayer', תְּפִלוֹת, 'prayers', תְּפִלָּוִים, 'phylacteries';

עוֹלָמִים/עוֹלָמִים 'world, eternity', עוֹלָמוֹת, 'hypothetical worlds', a difference analogous to that of אֱלֹהִים 'God', אֱלֹהוֹת, 'gods' (note also the tone of exaggeration conveyed by the use of the rare plural יַיִנוֹת, from יַיִן 'wine', at TosSoṭ 3.4:

הִיא הִשְׁקֵתוֹ יַיִנוֹת מְשׁוּבְחִין בְּכוּסוֹת מְשׁוּבְחִין

She [the adulteress] gave him exquisite wines to drink from exquisite cups);

מִדְרָשׁ 'midrash, study', מִדְרָשִׁים, 'midrashic texts' (although this is a mediaeval formation), מִדְרָשׁוֹת, '(midrashic) interpretations'.

12. In its use of the dual, we can appreciate how RH has developed independently of both BH and Aramaic. For the dual, which had been widely used in the early Canaanite dialects but was much less common in BH and virtually unknown in Aramaic, returned in vigorous form to RH to indicate anything found in pairs, for example קַבִּים 'two kabs' or כּוּרִים 'two cors'. RH also preserves dual forms, such as גְּבִים 'backs' (singular גֵּב) and קְרִבִּים 'intestines' (singular קֶרֶב), which are only attested in the Bible in construct or with suffixes.

IV *Phraseology*

13. מִיָּמַי 'from my days', מִיָּמֶיךָ 'from your days', etc. signify, in negative constructions, 'never', as in:

לֹא רָאָה שְׂמֵחָה מִיָּמַי

He never saw happiness/He never knew what happiness was (Suk 5.1);

אִיזוֹ הִיא בְּתוּלָה? כָּל־שֶׁלֹּא רָאִתָּה דָם מִיָּמֶיהָ, אַף עַל פִּי שֶׁנִּשְׂוָאָהּ

Who is a maiden? Whoever has never menstruated even when married (Nid 1.4);

מִיָּמֵיהֶם שֶׁלְכַהֲנִים לֹא נִמְנְעוּ

Ever since priests have existed, they have never abstained (Eduy 2.1).

The construction is found as well in questions, always in a negative context, for example

רָאִיתָ מִיָּמֶיךָ חַיָּה וְעוֹף שֵׁשׁ לָהֶם אֲמָנוּת

Have you ever seen an animal or a bird that had a profession? (Qid 4.14).

14. דֶּרֶךְ הַרְבֵּים-דֶּרֶךְ הַיְחִיד 'private way-public way' (literally, 'the way of only one-the way of many'), a common formula for distinguishing public and private domains.

15. רַגְלִים לְדָבָר, literally 'feet for the thing' or 'the thing has feet', meaning that something has a basis or is probable, that there is evidence to maintain it, for example

רַבִּי נְחֵמְיָה אָמַר, פְּטוּר, שֶׁרַגְלִים לְדָבָר

Rabbi Nehemiah interprets. He is exempt (from responsibility), because there is a basis for it (Naz 9.4; see also 9.2-3).

V *Vocabulary*

בּוֹר 'uncultivated land'

לְעוֹלָם הַבָּא 'in this world' and לְעוֹלָם הַבָּא 'in the future world'

הַזִּיק (hi. of נֹזֵק) 'cause harm'

זָכָה ב- 'take possession of, acquire the right to'

זְכוּת 'benevolence'

כְּרָאוּי 'aptly, as it should be' (as plus רָאָה 'see')

כָּתַשׁ 'strike' (in htp. 'fight')

מַגֵּלָה 'scroll'; used specifically as a designation for the book of Esther

מִיָּד 'from' plus יָד, 'hand' 'immediately'

מַלְכוּת (plural of מַלְכוּת) 'kingdoms', also in reference to biblical verses on the kingdom of God recited on new year's day (see RS 4.5, where זְכוּרֹת and שׁוֹפְרוֹת refer to verses about, respectively, memorials and

sounding of the ram's horn)

-מש- 'from' plus -ש- 'which') 'since, after'

עָנָה 'postpone, delay'

עֲצֵרַת 'conclusion', as a term for the Festival of Weeks (Pentecost)

פֶּאֶה 'corner, angle', also the name of a Mishnah tractate concerned with the obligation to leave aside, without harvesting, a corner of the field to help the poor and the sojourner (see Lv 19.9; 23.22; Dt 24.19–22); להִפְסִיק לַפֶּאֶה 'to interrupt for the corner' refers to the demarcation of fields in order to achieve for the poor as many corners as there are fields (see Pea 2.1).

פְּסוּלָה 'refuse, unsellable stock, unfit item'

שְׁבִיל 'path'

שְׁלוּלִית 'channel, pool'

שְׁתִּיבָה 'foundation, basis'

תְּרֵקַב (תְּרֵי קַב) 'two kabs', a dry measure

VI Exercises

1. יְהוֹשֻׁעַ בֶּן פְּרָחִיָּה אוֹמֵר, עֲשֵׂה לְךָ רֵב, וְקָנָה לְךָ חֵבֵר, וְהָיוּ דָן אֶת כָּל הָאָדָם לְכַף זָכוֹת.
2. אִם יִהְיוּ כָל חֲכָמֵי יִשְׂרָאֵל בְּכַף מֵאֻנִּים, וְאֵלֵעֶזֶר בֶּן הֶרְקָנוֹס בְּכַף שְׁנָיָה, מְכַרֵּעַ אֶת כָּלָם.
3. כִּמָּה יֵהָא כְּעִיר וַיְהִי כְאֲנָשֵׁי הָעִיר? שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ. קָנָה בָּהּ בֵּית דִּיָּרָה, תְּרֵי הוּא כְאֲנָשֵׁי הָעִיר מִיָּד.
4. וְחֲכָמִים אוֹמְרִים, יָמֵי חַיֵּיךָ וְדַבְרִים שׁוֹגִין, הָעוֹלָם הַזֶּה, כָּל יָמֵי חַיֵּיךָ [שָׁם], לְהַבִּיא לַיְמֹת הַמְּשִׁיחַ.
5. הַכּוֹנֵס צֵאן לְדִיר וְנִעַל בַּפְּנֵיהָ כְּרָאוּי, וְצִאָהּ וְהִזְיָקָהּ, פְּטוּר.
6. אָמַר רַבִּי חֲנַנְיָהּ סֵגֵן הַכֹּהֲנִים, מִיָּמֵי לֹא רָאִיתִי עוֹר יוֹצֵא לְבֵית הַשְּׂרָפָה.
7. הָעִיר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ עַל עֲצֻמוֹת שְׁנַמְצָאוּ בְּדִיר הָעֵצִים.
8. מִגְלָה נִקְרָאת בְּאֶחָד עָשָׂר ... כְּרֹכִין הַמְּקַפֵּין חוֹמָה מִיְמֹת יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נוּן, קוֹרֵין בְּחֻמְשָׁה עָשָׂר.
9. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, מִשְׁחָרֵב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, עֲצַרְתָּ כְּשֶׁבַת. רַבִּין גְּמַלְיָאֵל אוֹמֵר, רֹאשׁ הַשָּׁנָה וַיּוֹם הַכַּפּוּרִים כְּרַגְלִים. וְחֲכָמִים אוֹמְרִים, לֹא כַדְבְּרֵי זֶה וְלֹא כַדְבְּרֵי זֶה, אֱלֵא עֲצַרְתָּ כְּרַגְלִים, רֹאשׁ הַשָּׁנָה וַיּוֹם הַכַּפּוּרִים כְּשֶׁבַת.
10. וְאֵלּוּ מִפְּסִיקִין לַפֶּאֶה, הַנְּחַל, וְהַשְּׁלוּלִית, וְדֶרֶךְ הַיְחִיד, וְדֶרֶךְ הַרְבִּים, וְשִׁבִיל הַרְבִּים, וְשִׁבִיל הַיְחִיד הַקְּבוּעַ בַּיְמֹת הַחֶסֶד וּבַיְמֹת הַגְּשָׁמִים, וְהַבּוֹר, וְהַנִּיר, וְזֶרַע אַחֵר.
11. אִם בָּאִים אֲנִי לְדוֹן אַחֵר בֵּית דִּינוֹ שֶׁלְּרַבִּין גְּמַלְיָאֵל צְרִיכִין אֲנִי לְדוֹן אַחֵר כָּל בֵּית דִּין וּבֵית דִּין שֶׁעַמֵּד מִיְמֹת מֹשֶׁה וְעַד עַכְשָׁיו.
12. אֵין מִמִּיתִין אוֹתוֹ לֹא בְּבֵית דִּין שְׁבַעִירוֹ וְלֹא בְּבֵית דִּין שְׁבִיבְנָה, אֱלֵא מִעֲלִין אוֹתוֹ לְבֵית דִּין הַגְּדוֹל שְׁבִירוֹשְׁלַיִם, וּמִשְׁמָרִין אוֹתוֹ עַד הַרְגֵל ... אֵין מִעֲנִין דִּינוֹ שְׁלוּחָה, אֱלֵא מִמִּיתִין אוֹתוֹ מִיָּד, וְכוֹתְבִין וְשׁוֹלְחִים שְׁלוּחִים בְּכָל הַמְּקוֹמוֹת, אִישׁ פְּלוּנִי בֶּן פְּלוּנִי נִחְיִיב מִיתָה בְּבֵית דִּין.

13. מי שזָקָה בקְטָרֶת הָיָה נוֹטֵל אֶת הַכֶּפֶר, וְהַכֶּפֶר דּוֹמָה לְחֶרֶקְב גְּדוֹל שֶׁלֹּזֶהָב.
 14. עֵתִיד הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְהַנְחִיל לְכָל צְדִיק וְצְדִיק שֶׁלֹּשׁ מְאוֹת וְעֶשְׂרֵה עוֹלָמוֹת.
 15. מִשְׁנַטֵּל הָאָרוֹן, אֲבֵן הַיְתָה שֶׁם מִימֹת הַנְּבִיאִים הָרִאשׁוֹנִים, וְשִׁתִּיה הַיְתָה נִקְרָאת
 16. מֵה רֵאוּ חֲכָמִים לומר, מַלְכוּיֹת תַּחֲלִילָה וְאַחֵר כִּךְ זְכוּרֹנוֹת וְשׁוֹפְרוֹת?
 17. מִימֵיהֶם לֹא עָשׂוּ שְׁלוֹם זֶה עִם זֶה, וְכִשְׁבָּאוּ לְהִלָּחֵם עִם יִשְׂרָאֵל עָשׂוּ שְׁלוֹם זֶה עִם זֶה וְנִלְחַמוּ עִם יִשְׂרָאֵל.
 18. אִם פְּסוּלֹת עָרֵי יִשְׂרָאֵל אַרְבַּע מַלְכוּיֹת מִחֲכָשׁוֹת עָלֶיהָ, קָל וְחִמֵּר לִשְׁבַחָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.
 19. אַרְבַּע מַלְכוּיֹת מוֹשְׁלוֹת בְּהֶם בִּישְׂרָאֵל וְאִין בְּהֶם חֲכָם וְאִין בְּהֶם נְבוּן.
 20. אֵלֹו שְׁלֹשָׁה דְרוֹרוֹת שֶׁלִּפְנֵי יְמוֹת הַמְּשִׁיחַ.

Sources. 1. Abot 1.6. 2. Abot 2.8. 3. BB 1.5. 4. Ber 1.5. 5 BQ 6.1. 6. Eduy 2.2. 7. Eduy 8.5. 8. Meg 1.1. 9. MQ 3.6. 10. Pea 2.1. 11. RS 2.9. 12. Sanh 11.4. 13. Tam 5.4. 14. Uqs 3.12. 15. Yom 5.2. 16. SNm 77.4 (H 71). 17. SNm 157.1 (H 209). 18. SDt 37 (F 72). 19. SDt 304 (F 323). 20. SDt 318 (F 363).

UNIT ELEVEN

ABSOLUTE AND CONSTRUCT

I *Introductory text* (Abot 6.2)

וְהַלָּחֵת מֵעֲשֵׂה אֱלֹהִים הִמָּה וְהַמְכַתֵּב מִכְּתַב אֱלֹהִים הוּא חֲרוּת עַל-הַלָּחֵת [שְׁמוֹת לִב' טז]. אַל תִּקְרָא חֲרוּת, אֱלֹא חֲרוּת, שְׂאִין לָךְ בֶּן חֲרוּן אֱלֹא מִי שְׂעוֹסֵק בְּתַלְמוּד תּוֹרָה. וְכָל מִי שְׂעוֹסֵק בְּתוֹרָה תְּדִיר, הָרִי זֶה מִחֲעֵלָה.

The tablets were the work of God and the writing was the writing of God engraved on the tablets [Ex 33.16]. Do not read חֲרוּת 'engraved' but חֲרוּת 'liberty', for you can find no free person who does not occupy himself in studying the Torah. Anyone who is constantly occupied with the Torah will be truly exalted.

1. In order to uncover the Bible's wealth of meanings (as the rabbinic saying has it: יֵשׁ שִׁבְעִים פָּנִים לְמִקְרָא 'there are seventy faces to Scripture' [Numbers Rabbah 13.15–16]), the exegetical schools turned to different procedures or 'rules' (מִדּוֹת), one of which was that of אַל תִּקְרָא 'do not read', that is, of changing the vocalization of the consonants in the biblical text. Of course, this was employed to help justify accepted doctrines, never capri-

ciously or arbitrarily, and the use of such *middot* was governed by rabbinic tradition. Because of its clarity and the interesting nature of its contents, we have selected Abot 6.2 as an example (even though the whole of Abot 6 is a mediaeval addition), but the application of the *al tiqra* principle is also well-attested in the tannaitic tradition (see Unit 21.1).

II Morphology

2. As we have already indicated in Unit 4, RH continued to employ the typical BH system of expressing genitive relationships, whereby a single syntagmatic unit is formed out of the two related nouns, the first of them losing the accent (or retaining only a secondary accent) and being supported by the second noun, which bears the main accent. The first noun is designated **נִסְמָךְ** 'supported' and the second **נִפְרָד** 'separated'. In traditional western terms, the first noun is the '(nomen) regens', in the construct state, and the second is the '(nomen) rectum', in the absolute state. The phenomenon is also known by the Hebrew grammatical term **סְמִיכּוּת** '*semikhut*, support'.

Because in *semikhut* the second element determines or specifies the value of the first, we have chosen to call the second element (absolute, *rectum*, **נִפְרָד**) the 'determinant' and the first element (construct, *regens*, **נִסְמָךְ**) the 'determined' noun.

3. The transformations that a word undergoes in the construct state are the same in RH as in BH: shortening, wherever possible, of vowels and conversion of the masculine plural suffix **־ים** to **־י** and of the feminine singular marker **־ה** to **־הַ**. Sometimes, the only motive for the presence of the article before the determinant is in order to separate two accents that would otherwise be contiguous (see N.H. Waldman 1989, 133 and our earlier remarks at Unit 3.9).

III Grammar and usage

4. The nature of the determination or the kind of specification varies greatly and certainly cannot simply be mechanically rendered by 'of'.

A. When the determined word is a noun that expresses the action of a verb, the determinant is usually the object of the underlying verb, as can easily be seen in the construction **כְּבוֹד אָב וְאִם**, which refers to the honour due to parents (as against **כְּבוֹד אִם** 'honour of mother' and **כְּבוֹד אָב** 'honour of father' [Ker 6.9], which refers to the dignity parents possess just by being parents).

B. Often, it is only the theological, legal, or exegetical context that can provide the precise sense of a particular determinative relationship, for example:

מת מצוה 'dead of precept' refers to a corpse that one must touch in order to carry out the 'act of kindness' of burying the dead, even though one will thereby become contaminated;

הפסד מצוה 'loss of precept' refers to the loss or inconvenience that occurs through fulfilling a commandment—the sense of the determinative relationship here is made clearer through its counterpart, שכר מצוה 'recompense of precept';

יום טובול יום is the person who on a given day has been purified through ritual immersion;

חייבי תטאוח are those who are obliged to present an offering for sin;

באי הארץ are those who have come *to* the land of Israel and עולי בבל are not those that went up to Babylonia but the immigrants who came to Israel *from* Babylonia (see SDt 8 [F 16]).

Compare יורדי בור 'those who go down to the grave' (Is 38.18) and יורדי עפר 'those who go down to the dust' (Ps 22.30).

C. Passive participles are usually determined by their agent through *semikhut*, as at Yeb 11.1:

נולא אדם אנוסת אביו ומפתח אביו, אנוסת בנו ומפתח בנו

A man may marry a woman raped by his father or seduced by his father or a woman raped by his son or seduced by his son.

In fact, every participle has both nominal and verbal characteristics (see Unit 19.8), which helps account for such phrases as באי הארץ and עולי בבל, mentioned above, as well as, for example, עובדי עבודה זרה 'adorers of idols' alongside עובדין את ע"ז 'adoring the idols'.

D. Determinative relationships with בן 'son' and בעל 'lord' specify a type of subject (not necessarily a person), for example בעל השוקה 'convert, penitent', בעל מום 'defective (one)', בעל בשר 'fleshy one' (Shab 19.6, in reference to an incorrectly performed circumcision), בעל חוב 'creditor', בעל קרי 'one who has had an involuntary ejaculation', בן חרין 'free (person)', and בן עיר 'citizen'.

בן and בת are often used to form diminutives; for example, in BB 7.4 a distinction is made between a חריץ, a ditch of six handbreadths, and a בן חריץ, a ditch of half that size.

5. As in BH, the general rule is that with plurals only the determined noun takes the plural marker, as with בני אדם 'people', בעלי תשובה 'penitents', etc.

However, in RH it is also common that both nouns, determined and determinant, are made plural, for example בעלי בתים 'landlords, householders', בתי מדרשות 'houses of study', and בעלי מומים '(priests) who have physical defects' (SLv 1.5 [W 6b]). This phenomenon is seen already in LBH: אנשי שמוח 'famous people' (1 C 12.31), עצי ארזים 'cedar planks' (1 C 14.1), and חרשי עצים 'carpenters' (1 C 14.1).

With בית 'house' as the determined noun, the plural marker is sometimes added only to the determinant, as the two words are perceived as

a single unit, for example:

הַקִּמְחִים וְהַסֵּלֶחֹת שֶׁלִּבֵּית הַשֹּׁקִים טְמֵאִין

Every kind of meal and flour that are in the markets is impure (Makhsh 6.2).

6. For the use of *שֶׁל* in place of *semikhut*, see Unit 4.11–14. The different constructions that arise can often diverge considerably in meaning. For example, the material from which something is made is usually determined by *שֶׁל* ('room [made] of wood'), whereas its purpose or nature tends to be expressed through *semikhut* ('room for wood'). See, for example, Mek 16.33 (L 2.125):

אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁל מָה הֵיא, אִם שֶׁל כֶּסֶף אִו שֶׁל זָהָב אִו שֶׁל בְּרוֹז

I don't know what material it was made of, whether of silver or of gold or of iron.

7. Many prepositions are in origin nouns in the construct state: *בֵּין*, *בֵּינֵי*, *לִפְנֵי*, *אֶחָרֵי*, *תַּחַת*, *לִפְנֵי־שֶׁ*, *אֶחָרֵי־שֶׁ*, and *עַד־שֶׁ* may be seen as no more than prepositions in the construct state determined by a clause beginning with *שֶׁ*.

In RH, there are also new conjunctions, including *כְּדֵי־שֶׁ* 'so that' (< 'as worthy to' < 'as sufficient for'; see Unit 30.8) and *בְּחֻזְקַת־שֶׁ* 'on the assumption that', in the sequences *בְּחֻזְקַת־שֶׁהוּא קַיִם* and *בְּחֻזְקַת־שֶׁהֵן קַיִמִין* 'on the assumption that he is/they are alive' at Git 3.3, 7–8, which has developed out of the common non-conjunctive structure found in a phrase such as *בְּחֻזְקַת־שֶׁהָרָה* 'with a presumption of purity' (Nid 2.4).

IV Phraseology

8. *בְּן־אָדָם* 'son of humankind', *בְּנֵי־אָדָם* 'sons of humankind', the plural version, with reference to 'humankind' in general, being common in both the Mishnah and the tannaitic *midrashim*. Sometimes it is best translated as an adjective, 'human'. Examples include

דִּבְרָה תּוֹרָה בְּלִשׁוֹן בְּנֵי־אָדָם

The Torah spoke according to human language (SNm 112.4 [H 121]; see also SLv 20.2 in the exercises to this unit)

and

וְהָיוּ מַלְאָכֵי הַשָּׂרָת תְּמַדִּין לוֹמְרִים, בְּנֵי אָדָם עוֹבְדֵי עֲבוּדָה זָרָה מֵהַלְכִין בִּיבִשָׁה בְּתוֹךְ הַיָּם

The serving angels were full of wonder, saying, Some humans, idolaters, walking in the middle of the sea as if on dry land (Mek 14.29 [L 1.246]).

But the singular form, *בְּן־אָדָם* is hardly used at all: it never appears in the Mishnah, not even in quotations, or in Sifra; it is found just once in SNm (103.4 [H 102]), in a quotation of Ezk 16.2, five times in Mek, always in quotations (Is 56.2; Ezk 2.1; 17.2; 26.2; 28.2), and eight times in SDt, of

which six are quotations (Ezk 8.12; 17.2; 24.1–2; 33.7,24; 39.17; 44.5). Thus, in the whole of the Mishnah and the tannaitic *midrashim* there are just two original passages where *בֶּן-אָדָם* is employed. In those two texts, the meaning is generic or indefinite, 'one, someone, people':

לֹא תִחַמֵּץ אֶת לִבְךָ (דְּבָרִים טו"ו), יֵשׁ בֶּן אָדָם שֶׁמִּצְטַעֵר
אִם יִתֵּן אִם לֹא יִתֵּן

Do not harden your heart [Dt 15.6]: there are people who worry thinking about whether to give or not to give (SDt 116 [F 175]);

וְלֹא תִקְפּוּץ אֶת יָדְךָ (דְּבָרִים טו"ו), יֵשׁ בֶּן אָדָם שֶׁפּוֹסֵט אֶת יָדוֹ
וְחוֹזֵר וְקוֹפְצָהּ

And do not close your hand [Dt 15.6]: there are people who stretch out their hand, but then close it again (SDt 116 [F 175]).

It is interesting to compare the Vienna manuscript version of TosSo_t 3.12,

אֵין אָנוּ צְרִיכִין שִׁבְאָא בְּנֵי אָדָם עֲלֵינוּ

We do not require anyone to come to us,

with that of MS Erfurt,

אֵין אָנוּ צְרִיכִין שִׁבְאָא אָדָם אֲצֵלֵינוּ

(where the singular is expressed by *אָדָם* and not *בֶּן-אָדָם*).

The contrast with the extensive use of *υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου* in the language of Jesus and the gospels is striking.

9. *בַּת-קוֹל* 'daughter of the voice', possibly with a somewhat diminutive or diminished sense, as it normally refers to a rumour, thunder, or voice, the source of which is uncertain and the authority of which is never accepted unequivocally in the rabbinic tradition, in clear contrast to the clarity of the word, *דְּבָר*, of Y. and the prophets (see Pes 114a and BM 59b, and, in the exercises, Abot 6.2, Yeb 16.6, Mek 18.27, and SDt 357).

10. *דְּרַךְ בְּנֵי-אָדָם* 'the habitual behaviour of human beings', *כְּדְרַךְ בְּנֵי-אָדָם* 'as is the custom':

מִי שֵׁישׁ לוֹ גֵּזֶה לְפָנַי מִגֵּזֶהוּ שֶׁלְחִבְרוֹ, נִכְנָס בְּשַׁעַר שְׂדֵרְךָ בְּנֵי אָדָם
נִכְנָסִים, וְיוֹצֵא בְּשַׁעַר שְׂדֵרְךָ בְּנֵי אָדָם יוֹצֵאִין

Whoever has a vegetable garden within the vegetable garden of another may enter when it is the custom to enter and go out when it is the custom to go out (K BB 6.6; see also Ber 1.3, BQ 6.5, etc.).

V Vocabulary

אֶרְיִכּוּת 'prolongation', *אֶרְיִכּוּת יָמִים* 'longevity'

גְּנִיזָה 'safekeeping, store room'

דִּלְקָה 'fire, conflagration'

דָּרַס 'rape'

הוּאִילֵן 'because'

הַשְּׁמָטָה 'cancellation'

הַכְרִיז 'announce, proclaim'

הרהר 'meditate, think'

אָהַיָּא (hi. of נָשָׂא) 'give in marriage'

מְפֹרָשׁ (pu. participle of פָּרַשׁ) 'explained, explicit'

נָוֶף, נָוֶף 'reprove, excommunicate', 'reprobate'

עֲלִבוֹן 'arrogance, insult, humiliation'

עֵשָׂה ... כ- 'rank alongside, consider equal to'

קָרַי 'accident', as euphemism for involuntary ejaculation

רְאִיָּה 'proof, evidence'

VI Exercises

1. חִזְיָה רְעָה בְּאֵה לְעוֹלָם, עַל שְׂבוּעַת שְׂוֵא וְעַל חֲלוּל הַשָּׁם. גְּלוּת בָּא לְעוֹלָם, עַל עוֹבְדֵי עֲבוּדָה זָרָה, וְעַל גְּלוּי עֲרִיזוֹת, וְעַל שְׁפִיכַת דָּמִים, וְעַל הַשְׁמַטָּה הָאָרֶץ.
2. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, בְּכָל יוֹם וְיוֹם בַּת קוֹל יוֹצֵאת מִהַר חוֹרֵב וּמִכְרֹז וְאוֹמְרָת, אוֹי לָהֶם לְבָרִיחוֹת מֵעֲלִבוֹנָה שְׁלִתוֹרָה. שְׁכַל מִי שְׂאִינוּ עוֹסֵק בַּתוֹרָה נִקְרָא נָוֶף.
3. מִי שֵׁישׁ לוֹ בּוֹר לְפָנִים מִבֵּיתוֹ שֶׁלְחִבְרוֹ, נִכְנָס בְּשַׁעַת שְׁדַרְךָ בְּנֵי אָדָם נִכְנָסִין, וְיוֹצֵא בְּשַׁעַת שְׁדַרְךָ בְּנֵי אָדָם יוֹצֵאִין.
4. בְּעַל קָרַי מְהֻרָהּ בְּלִבּוֹ וְאִינוּ מְבָרֵךְ.
5. אִם הָיָה בְּעַל תְּשׁוּבָה, לֹא יֹאמַר לוֹ, זָכַר מָה הָיָה מַעֲשֵׂיךָ הָרָאשׁוֹנִים. וְאִם הָיָה בֶּן גֵּרִים, לֹא יֹאמַר לוֹ, זָכַר מָה הָיָה מַעֲשֵׂי אֲבוֹתֶיךָ.
6. וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, לֹא מִפִּיהָ אָנוּ חַיִּין. אֵלֶּא הָרִי זֶה בְּחֻזְקָת דְּרוּסַת אִישׁ, עַד שֶׁתִּבְיֵא רְאִיָּה לְדַבְרֶיהָ.
7. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, בְּרָאשׁוֹנָה הָיָה שׁוֹלְחִין אֶצֶל בְּעָלֵי בָתִּים שֶׁבַמְדִּינוֹת, מְהַרְוֹ וְהַתְקִינוּ אֶת פְּרוֹתֵיהֶם.
8. כָּל הַנְּשִׁים בְּחֻזְקַת טְהָרָה לְבַעֲלֵיהֶן. הַבָּאִין מִן הַדֶּרֶךְ, גִּשְׁיָהוּ לָהֶן בְּחֻזְקַת טְהָרָה.
9. שְׁחַטוּ וְנִמְצָא בְּעַל מוֹם, חַיִּב.
10. כָּל כַּחֲבֵי הַקֹּדֶשׁ מְצִילִין אוֹתָן מִפְּנֵי הַדִּלְקָה, בֵּין שְׁקוֹרִין בְּהֵן וּבֵין שְׂאִין קוֹרִין בְּהֵן. וְאִף עַל פִּי שְׁכַחוּבִים בְּכָל לְשׁוֹן, טַעֲגִים גְּנִיזָה. וּמִפְּנֵי מָה אֵין קוֹרִין בְּהֵם? מִפְּנֵי בִּטּוּל בֵּית הַמִּדְרָשׁ.
11. מַעֲדִין לְאוֹר הַנֵּר וְלְאוֹר הַלְבָנָה. וּמִשְׂאִין עַל פִּי בַת קוֹל. מַעֲשֵׂה בְּאֶחָד שְׁעֵמֶד עַל רֹאשׁ הַהָר וְאָמַר, אִישׁ פְּלוֹנִי בֶּן פְּלוֹנִי מִמְּקוֹם פְּלוֹנִי מֵת, הִלְכוּ וְלֹא מָצְאוּ שָׁם אָדָם, וְהִשְׂיֵאוּ אֶת אִשְׁתּוֹ. וְשׁוֹב מַעֲשֵׂה בְּצִלְמוֹן בְּאֶחָד שְׂאִמֵּר, אֲנִי, אִישׁ פְּלוֹנִי בֶּן אִישׁ פְּלוֹנִי, נִשְׁכְּנִי נַחֵשׁ, וְהָרִי אֲנִי מֵת, וְהִלְכוּ וְלֹא הִכִּירוּהוּ, וְהִשְׂיֵאוּ אֶת אִשְׁתּוֹ.
12. מַעֲשֵׂה בְּאֶחָד שְׂאִמֵּר, קָרַבְנִי מִבְּנֵי שׁוֹחֵה מֵים הַיּוֹם. וְיוֹצֵאה בַת קוֹל מִבֵּית קָדְשֵׁי הַקֹּדֶשִׁים וְאוֹמְרָה, מִי שֶׁקִּיבֵל אֶת קָרְבַּנְתֵּיהֶם בְּמַדְבַּר, הוּא יִקְבֵּל אֶת קָרְבַּנְתֵּיהֶם בְּשַׁעַת הַזֹּאת.
13. לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם [שְׂמוֹת כ' כג']. שְׁלֹא תֹאמַר, הוּאִיל וְנִתְנָה תוֹרָה רְשׁוּת לַעֲשׂוֹת [כְּרוֹבוּיִם] בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ, הָרִי אֲנִי עוֹשֶׂה בְּבִתִּי כְּנִסְיוֹת וּבְבִתִּי מִדְּרָשׁוֹת. ת"ל, לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם.
14. רַבִּי יוֹסִי אוֹמֵר, דְּבַרְהָ תוֹרָה כְּלָשׁוֹן בְּנֵי אָדָם בְּלִשְׁנוֹת הָרַבָּה וְכוּלָם

- צריכין להידרש.
15. מיין ושכר יזיר חומץ יין וחומץ שכר לא ישתו [במדבר ו' ג], לעשות יין מצוה כיון רשות.
16. קדוש יהיה [במדבר ו' ה], זו קדושת שער, אתה אומר, זו קדושת שער, או אינו אלא קדושת הגוף?
17. על נפש מת לא יבוא [במדבר ו' ו], שומע אני נפשות בהמה במשמע. ת"ל, לאביו ולאמו [במדבר ו' ז], כמה ענין מדבר? בנפשות אדם
18. לאביו ולאמו אינו מסמא, אלא מסמא הוא למת מצוה.
19. ובדבר הזה תאריכו ימים [דברים ל"ב מו], זה אחד מן הדברים שעושה אותם אוכל פירותיהם בעולם הזה ואריכות ימים לעולם הבא. ומפורש כאן, בתלמוד תורה. בכבור אב ואם מנין? תלמוד לומר, כבוד את אביך ואח אמןך ... [שמות כ"ב].
20. רבי אליעזר אומר, בת קל יוצאת מחוץ המחנה שנים עשר מיל על שנים עשר מיל והיתה מכרזת ואומרת, מת משה.

- Sources. 1. Abot 5.9. 2. Abot 6.2. 3. BB 6.5. 4. Ber 6.4. 5. K BM 4.10. 6. Ket 1.7. 7. MS 8.7. 8. Nid 2.4. 9. Pes 6.6. 10. Shab 16.1. 11. Yeb 16.6. 12. Mek 18.27 (L 2.187). 13. Mek 20.23 (L 2.283). 14. SLv 20.2 (W 91b). 15. SNm 23.1 (H 26). 16. SNm 25.3 (H 31). 17. SNm 26.2 (H 32). 18. SNm 26.2 (H 32). 19. SDt 336 (F 386). 20. SDt 357 (F 428).

UNIT TWELVE

GREEK AND LATIN WORDS

I *Introductory text* (Mek 19.4 [L 2.203])

משל, לאחד שהיה מהלך בדרך והיה מנהג את בנו לפניו. ובאו לסטים לשבותו, נטלו מלפניו ותננו לאחוריו. בא זאב לטרפו, נטלו מאחוריו ותננו לפניו. ליסטים מלפניו וזאב מאחוריו, נטלו ותננו על כתפיו, שנאמר, ובמדבר אשר ראית אשר נשאך י' אלהיך כאשר ישא איש את בנו [דברים א' לא].

A parable: It is like one who was going on a journey with his child in front of him. Bandits came to capture him; he took him from in front and put him behind. A wolf came to devour him; he took him from behind and put him in front. With robbers in front and the wolf behind, he took him and put him on his shoulders, as it is said, And in the desert, where you saw that Y. carried you like a man carries his child [Dt 1.31].

1. The parable attempts to explain Ex 19.4, I carried you *on* eagles'

wings, bringing in Dt 1.31, where Y. appears as a father who carries his child on high (נשׂוּן): as the eagle bears its young upon its wings to protect them from the arrows, so Y. carries Israel upon his shoulders to protect them from their enemies. The midrashic function of the parable is the explanation of Scripture.

II Morphology

2. RH has a large stock of Greek and Latin words. In S. Krauss's dictionary (1898–1900), more than two thousand items are listed. Although over a third of them are doubtful and the timescale is large, the deep penetration of Greek into Hebrew cannot be denied.

Greek words started to enter vernacular Hebrew on a large scale after the conquests of Alexander the Great in the fourth century BCE, as part of the wider cultural phenomenon of Hellenization. Little by little, Palestine in the Hellenistic period became trilingual: Aramaic and Hebrew were spoken by the masses, with Greek as the language of administrators and the upper echelons of society (a situation somewhat analogous to the rôle of Hebrew, Arabic, and English in the State of Israel today; see Mussies 1976, 1051). However, almost everyone would have had a basic knowledge of Greek for day-to-day purposes.

Moreover, the Greek literary output of Palestine (deutero-canonical and apocryphal works, the New Testament, and so on) makes Jerusalem, and indeed all Palestine, of the intertestamental period a very important centre for the use and the study of Greek (see Introduction, §§3, 4.3).

Latin entered the arena with the Roman presence from the first century BCE onward. Its impact was less than that of Greek, although significant in military vocabulary.

3. The difficulties we face today in deciding whether to write 'midrashim' or 'midrashes', 'curricula' or 'curriculum', etc. help us to understand the inconsistencies in RH transcription and inflection of Greek and Latin words.

4. There is no uniform way of adapting these words.

A. Some are made to conform to genuine Hebrew or Aramaic noun patterns, for example כְּלִיבוּשׁ (στολή) 'clothes', תְּלִיבָרְךָ (μαργαρίτης) 'pearl', and אֲרִיבֵי (ξένος) 'stranger, hostel'.

B. Others are simply given a rough phonetic transcription, which displays little standardization, for example יַבְיָבִי (ὠκεανός) 'ocean' or לְיָבֵי (πόλεις) 'city gates', though there are some recurrent features, such as the use of prefixed *alef* when transcribing Greek or Latin words beginning with two consonants, for example כְּלִיבֵי (σμίλη) 'knife', or the use of *sade* to represent *sigma* within a word, for example פְּרִיבֵי (πρόσωπον) 'face, front'. It is noticeable that Palestinian and Babylonian sources differ in their transcriptions,

with the latter displaying less knowledge of Greek.

C. However, many words were not clearly understood and have suffered in the process of textual transmission to the extent that they are scarcely recognizable today.

5. Not surprisingly, the inflection of foreign words posed problems and was avoided wherever possible.

A. Genitive structures with שׁל are preferred to construct chains. However, by the time of the *amoraim*, we have the striking case of ὄχλος 'crowd' used in a construct plural form:

שְׂמַנָּא כְּשֶׁהִיָּת יוֹשֵׁב וְדוֹרֵשׁ בְּהַר הַבַּיִת וְהָיוּ כָל אוֹכְלוֹסֵי יִשְׂרָאֵל
יוֹשְׁבֵין לְפָנֶיךָ

Perhaps when you were sitting down to expound on the Temple Mount and all the multitudes of Israel were seated before you (ARN 38 [S 114]; cf. jBer 9.13c).

B. Plurals are formed regularly, with the suffixes ים - and ות -, although if a word ends in ס - or ת - the suffix is normally ות - rather than ים -, for example טַבְּלָאוֹת (Latin *tabula*) 'tablet, table', טַבְּלָאוֹת (not טַבְּלוֹת).

C. This termination became a distinctive feature of foreign words and is commonly found in plurals of Greek words ending in -η and transcribed as ה -, for example דְּרִיִּתְקָאוֹת (δραστήριαι) 'covenant', דְּרִיִּתְקָאוֹת .

This success of the ות - ending on foreign words was due in part to its similarity to the characteristic -αι and -ae terminations of first declension Greek and Latin nouns. Under the influence of these items, other native Hebrew words sometimes formed their plurals in the same way (see Unit 10.6).

III Grammar and usage

6. Greek and Latin vocabulary is found in every area of life, especially in administrative and legal spheres, commerce, industry, and military life. A short but illustrative list can be seen in Schürer 1979, 53ff.

7. However, so great was the impact of Greek and Latin words that they abound even in the most popular forms of literature. The following examples appear in the *mesalim* of Sifre to Numbers:

אֲנְטִיקַיסָר (ἀντίκαισαρ) 'pro-Caesar, pro-consul' (82.2 [H 78]);

הַפְּרִכָּיָא (ἐπαρχία) 'prefecture' (131.1 [H 170]);

דִּינָר (*denarius*) 'denarius' (131.1 [H 169]);

טְרִיקְלִינִיּוֹן (*triclinium*) 'refectory' (134.5 [H 180]);

סַנְדָּל (σανδάλιον) 'sandal' (115.5 [H 127]);

סַפְּקִלָּטוֹר (*speculator*) 'inspector, executioner' (91.2 [H 91]);

עֶרְכֵּיין (ἀρχεῖον) 'archives, register' (117.1 [H 135]);

פִּידְגוֹן (παιδαγωγός) 'tutor' (87.2 [H 87]; 105.1 [H 103]);

פּוֹלִימָרְכוֹס (πολέμαρχος) 'general' (131.1 [H 170]);

פְּלוֹמְפִּילוֹן (*primipilus*) 'chief centurion' (131.1 [H 169]);

פּלַטְרִין (πραΐτώριον) 'praetorium, praetor's residence' (134.5 [H 180]), sometimes also mistakenly used instead of פּלַטִּין (palatium) 'palace';

קִיטְרוֹן (κοιτών) 'bedroom' (134.5 [H 180]);

קִיטְרִיוֹן (centurio) 'centurion' (131.1 [H 169]).

8. The extraordinary number of Greek and Latin loanwords in RH is well-illustrated in the following two narratives devised by E.Y. Kutscher (1982, 139):

A. The judge יוֹדֵיקָי [iudex] or the chief judge אֶרְכִיזֵיקָי [ἀρχΐiudex], sitting on the podium בִּימָה [βῆμα], questioned the defendant who was standing on a small platform גְּרָדוֹן [gradus]. Having heard the prosecutor קְטִיגוֹר [κατήγορ] and the defense attorney פְּרָקְלִיט [παράκλητος], they either discharged the defendant by giving him דִּמְיוֹס [dimissio] or convicted him by giving him אֶפּוֹפִיסִיס [ἀπόφασις] and turned him over to the executioner סְפֵקְלָטוֹר [speculator].

B. A stranger אֶכְסֵנוֹס [ξένος] who travels the ocean אֹכְאֵנוֹס [ώκεανός] in a ship לִיבֹרְנִי [liburnus] trusted that his skipper קַבְרָנִיט [κυβερνήτης] would be able to avoid the pirates' פִּירָאטִין [πειρατής] ships and arrive safely in port לָמָן [λιμὴν]. From there he travelled sitting in the [carriage] קָרוֹן [carrus] of the highway סְטְרָטָה [strata] which was guarded by the watch-towers בּוֹרְגִין [πόργος/burgi]. When he arrived at the metropolis מְטְרוֹפּוֹלִין [μετρόπολις] he had to enter it through the city gates פִּילִי [πύλαι]. If the stranger was an important personality, e.g., the Caesar קֵיסָר, the inhabitants would greet him with shouts of קְלוֹס [καλῶς]. He might arrive at the city square פּלַטֵּיה [πλατεΐα] and enter a building through the פְּרוֹטוֹדוֹר [πρόθυρον] and sit down in the inner room טְרִיקְלִין [triclinium] on a ... chair קְתֵדְרָה [καθέδρα].

9. The general lack of RH verbs deriving from Greek and Latin is reflected in their absence from Kutscher's two stories. However, various denominative verbs were created from loaned nouns, notably בַּסָּס 'base' (from βάσις 'base'), וּזַג 'couple' (from וּזִג/ζεύγος 'yoke', קִטְרָג [κατηγορέω] 'accuse' (from קְטִיגוֹר [κατήγορος] 'prosecutor', with metathesis), and אֶטַס 'attack, assault' (from ληστής 'bandit, highwayman').

Nevertheless, in spite of the vast size of the Greek and Latin vocabulary of RH, the structure of the language remained unaltered, as the loanwords had virtually no syntactic effect.

IV Phraseology

10. פָּה אָמַרְתָּ (καλῶς εἶπας) 'you have spoken well', a typically Greek turn of phrase; see Naz 7.4 (also Mek 12.31; 18.15; 19.24; SLv 13.3, etc.):

וכשבאתי והרציתי את הדברים לפני רבי יהושע, אמר לי, 'פה אמרת

When I came and explained these things before Rabbi Joshua, he

said to me, You have spoken very well.

11. כהן הַגְדוֹל 'the normal, or regular, priest' as against the כהן הַדְּיוֹט 'high priest'; הַדְּיוֹט is a Hebraized form of ἰδιώτης, in the sense of a private individual or ordinary citizen rather than one who is a נְשִׂיא or a נְבִיא, etc.

V Vocabulary

אָדְמִינִיסְטְרַטוֹר (ἐπίτροπος) 'administrator, person responsible for something, representative'

אָפִירִיּוֹן 'canopy'

אָרוֹס literally, 'betrothal', the name of a musical instrument used at weddings

קָשַׁשׁ 'take into consideration'

כִּיּוֹן-שׁ 'as soon as'

לִיסְטִים (ληστής; plural לִיסְטִים) 'bandit, highwayman'

מִזְג 'mix, pour wine'

מִכָּאן וְאִילָךְ 'from here onwards'

מִצָּר (hi. participle of צָרַר) 'distressed, oppressed'

סְנִיגוֹר (συνήγορος) 'lawyer for the defence'

סְנִיגוֹרִיאַ (συνηγορία) 'defence'

פְּלִמוֹס (πόλεμος) 'war'

פְּמִלִּיאַ (Latin familia) 'household'

פְּרִנְסָה 'sustenance, provisions'

צְלַב 'crucify'

קִיתוֹן (κύαθος, κώθων) 'jug'

קִיתוֹן (κοιτών) 'bedroom'

VI Exercises

1. רבי אליעזר אומר, העושה מצוה אחת, קונה לו פרקליט אחד, והעובר עברה אחת, קונה לו קסיגור אחד.
2. רבי יעקב אומר, העולם הזה דומה לפרוזדור בפני העולם הבא, התקן עצמך בפרוזדור, כדי שתכנס לטרקלין [ליטריקלין K].
3. רבן שמעון בן גמליאל אומר, שני אכסניאין אוכלין על שלחן אחד, זה בשר, וזה גבינה, ואינן חוששין.
4. לא ילמד אדם את בנו חמר, נמל, ספר, ספן, רועה, וחנני, שאמנותן אמנות לסטים.
5. שלשה מלכים וארבעה הדיוטות אין להם חלק לעולם הבא. שלשה מלכים, ירבעם, אחאב ומנשה ... ארבעה הדיוטות, בלעם, רואג, ואחיתפל, וגחזי.
6. בפלמוס שלאספסינוס גזרו על עטרות חתנים, ועל הארוס. בפלמוס שלטישוס גזרו על עטרות כלות, ושלא ילמד אדם את בנו יונית. בפלמוס האחרון גזרו שלא תצא הכלה באפריון בתוך העיר.
7. משלו משל, למה הדבר דומה? לעבד שבא למזוג כוס לרבו ושפך לו הקיתון על פניו.
8. בא לו כהן גדול לקרות. אם רצה לקרות בבגדי בוץ, קורא, ואם לא,

קורא באצטליה לכן משלו.

9. והיו מתחננין לספקלשור, זה אומר לו, אני כהן בן כהן גדול, הרגני תחלה ואל אראה במיתת חבירי, וזה אומר לו, אני נשיא בן נשיא, הרגני תחלה ואל אראה במיתת חבירי.
10. שהצדקה וגמילות חסדים שלום גדול ופרקליט גדול בין ישראל לאביהם שבשמים.
11. משל, למה הדבר דומה? ללסטים שנכנסו לפלטיין של מלך, בזוז נכסיו והרגו פמליא של מלך והחריבו פלטרין של מלך. לאחר זמן ישב עליהן המלך בדין, תפש מהם, הרג מהם, צלב מהם וישב בפלטיין שלו. ואחר כך נתודעה מלכותו בעולם.
12. וארון ברית י' נוסע לפניהם [במדבר י' לג'], ... משל, לאנטיקיסר שהיה מקדים לפני חיילותיו מתקן להם מקום שישרו. כך היתה השכינה מקדמת לישראל ומתקנת להם מקום שישרו.
13. משל, למה הדבר דומה? למלך בשר ודם שגזר על בנו שלא יכנס לפתח פלטרין שלו. נכנס לשער והוא אחריו, לחצר והוא אחריו, לטרקלין והוא אחריו, כיון שבא ליכנס לקישון אמר לו, בני, מכאן ואילך אתה אסור.
14. משל, למלך שהיו לו נכסים הרבה והיה לו בן קטן, והיה צריך לצאת למדינת הים. אמר, אם אני מניח נכסי ביד בני הוא עומד ומבזבזם, אלא הריני ממנה לו אפיטרופס עד שיגדל. משהגדיל הבן ההוא אמר לו לאפיטרופס, תן לי כסף וזהב שהניח לי אבא בידך. עמד ונתן לו משלו כדי פרנסתו. התחיל אותו הבן מיצר. אמר לו, הרי כל כסף וזהב שהניח לי אבא בידך. אמר לו, כל מה שנתתי לך לא נתתי לך אלא משלי, אבל מה שהניח לך אביך הריהו שמור.
15. משל, למלך שמסר את בנו לפידגוג והיה מחזרו ומראה אותו ואומר לו, כל הגפנים האלו שלך, כל הזיתים האלו שלך. משיגע להראותו אמר לו, כל מה שאתה רואה שלך הוא.
16. אמר יעקב לרחל, וכי אנטיקיסר של הקדוש ברוך הוא אני?
17. מיכאל וסמאל דומין לסניגור וקטיגור עומדין בדין. זה מדבר וזה מדבר. גמר זה דבריו, ידע הסניגור שנצח, והתחיל משבח את הדיין שיוציא אפופסין. בקש אותו קטיגור להוסיף דבר. אמר לו הסניגור, החרש ונשמע מן הדיין.
18. משל, למלך שהיה דן את בנו, והיה קטיגור עומד ומקטרג. מה עשה הפדגוג שלבן? כיון שראה אותו מחייב, דחף את הקטיגור ועמד לו במקומו, מלמד על הבן סניגוריא.
19. בשר ודם משמוציא אפופסין אינו יכול לחזור.
20. אמר הקב"ה לישראל, בני, אותם הקרבנות שהכתבתי לכם בתורה, היו זהירין בהן, שאין פרקליט טוב לירידת הגשמים יותר מן הקרבנות.

Sources. 1. Abot 4.11. 2. Abot 4.16. 3. Hul 8.2. 4. Qid 4.14. 5. Sanh 10.2. 6. Soṭ 9.14. 7. Suk 2.9. 8. Yom 7.1. 9. ARN 38 (S 114). 10. TosPea 4.21. 11. Mek 15.18 (L 2.78–79). 12. SNm 82.2 (H 78). 13. SNm 134.5 (H 179–180). 14. SDt 11 (F 19). 15. SDt 19 (F 31). 16. Tanḥuma (Buber) Wa-yeše' 19. 17. Exodus Rabbah 18.5. 18. Exodus Rabbah 43.1. 19. PesR 44. 20. Pesiqta de Rab Kahana 427.

UNIT THIRTEEN

ADJECTIVES

I *Introductory text* (SDt 277 [F 295])

וּאִם אִישׁ עֲנִי הוּא [דְּבָרִים כֹּד' יב']. אִינְ לִי אֵלֶּא עֲנִי. עֲשִׂיר מִנִּי? תִּלְמֹד
 לֹדֶמֶר, וּאִם אִישׁ. אִם כֵּן, לְמָה נֹאמֵר, עֲנִי? מִמָּהֵר אֲנִי לִיפְרַע עַל יְדֵי עֲנִי
 יוֹתֵר מִן הָעֲשִׂיר.

If he is a poor person [Dt 24.12].

In my opinion, here only the poor person is spoken about. From where can it be deduced that the rich person is spoken about too?

From the text that says, If he is a person.

If that is so, why make mention of 'poor'?

I hasten to see to the cause of the poor before that of the rich.

1. Here is another typical example of rabbinic argumentation. The biblical text says that something given in pledge by a poor person must be returned before sunset. The rabbis understand that the prescription extends to every person, rich or poor, because the Bible says 'person'. The specifying of this person as poor implies that God defends the cause of the poor before that of the rich.

The argument is dramatically developed in the form of a dialogue.

II *Morphology*

2. RH adjectives adhere to the noun patterns used in BH. The most common are as follows:

קָטֹל-type: גָּדוֹל 'great';

קָטִיל-type: זָהִיר 'cautious';

קָטִיל-type: passive participles;

קָטִיל-type: active participles;

קָטִיל-type: צְדִיק 'righteous';

קָטִיל-type: חַנּוּן 'compassionate';

Suffixed with -ן or -ין: גָּמֵל 'mature', אַחֲרֵון 'latter';

Suffixed with -י or -יָ: gentilics and ordinal numbers.

III *Grammar and usage*

3. Used predicatively, an adjective agrees with its subject in number and gender.

Used attributively, in apposition to a noun, an adjective will agree with the noun in number and gender and will usually also share its determination, although RH is less consistent than BH in this matter (see Unit 3.6–9).

With collectives, adjective agreement is according to semantic sense, so that grammatically singular subjects can be accompanied by attributive or predicative adjectives in the plural. A regular example of this phenomenon is the name Israel, as in

יִשְׂרָאֵל מְשׁוּנִים בְּמִצְוֹת

Israel (i.e. the Israelites) are distinguished by (adherence to) the commandments (SNm 99.3 [H 99]).

4. Adjectives of the קָטִיל type often replace verbs, as in

מִי־שֶׁחָבִיב קִדְּם אֶת־חֲבִירֹו

Whoever is loved has preference over the rest (SDt 37 [F 70]).

This process affects stative verbs in particular and has led to textual inconsistency due to confusion on the part of scribes between such adjectives and participles as טָהוּר and טָהַר, קָדוּשׁ, קָדַשׁ, and קִדְּשׁ, טָמֵא and טָמְאָה, etc.

5. There are no special comparative or superlative forms of the adjective.

A. Comparison is usually effected through the preposition מִן, which follows the adjective and precedes the second term in a comparison, for example:

יֹסֵף זָכָה לְקַבֹּר אֶת אָבִיו, וְאִין בְּאֶחָיו גְּדוּל מִמֶּנּוּ ... מִי לָנוּ גְדוּל מִיֹּסֵף?

Joseph deserved to bury his father, for there was none among his brothers greater than he Whom do we have greater than Joseph? (Soṭ 1.9)

The widespread RH phenomenon of the accumulation of particles has also affected this construction, leading to such forms as עַל מִן, for example

מַעֲשֵׂה עֵגֶל קָשָׁה עַל מִן הַכֹּל

The matter of the golden calf was graver than everything else (SDt 1 [F 6]).

B. 'more than', used adverbially, can strengthen a comparison, as in a late text, Abot 6.5,

גְּדוּלָהּ תּוֹרָה יוֹתֵר מִן הַכֹּהֲנָה וּמִן הַמְּלָכוּת

Greater is the Torah than priesthood and royalty,

but also in a tannaitic text like SNm 133.1 (H 176):

בָּשָׂר וְדָם, רַחֲמֵיו עַל הַזְּכָרִים יוֹתֵר מִן הַנְּקִיבוֹת

Flesh and blood loves men more than women.

C. A variant of מִן יוֹתֵר is יוֹתֵר עַל, where יוֹתֵר functions as a genuine adjective, taking feminine and plural forms (יִתְרָה עַל and יִתְרוֹת עַל). The sense conveyed is always comparative, 'in excess of, more than', for example:

לא יאכל פועל יתר על שכרו

The worker will not eat in excess of his wages (BM 7.5)

and

לא יהיו פְּרָצוֹת יְתָרוֹת עַל הַבְּנוּן

The empty spaces will be no greater than the built up areas (Erub 1.8).

D. The superlative is expressed through a characteristic construction of RH: adjective followed by **שֶׁב־** ('the greatest that there is in, the greatest of', etc.), for example:

יוסף בן יועזר היה חסיד שבכהנה

Joseph ben Joezer was the most pious of the priests (Hag 2.7);

שׁוֹטִים/שׁוֹמֵה שְׁבַע עוֹלָם

The world's greatest fool (SDt 309 [F 348]; Mek 15.14 [L 2.71]);

הַחֲלָשִׁים שִׁבְכֶם ... הַגְּבוּרִים שִׁבְכֶם

The weakest among you ... the most valiant among you (SLv 26.8 [W 111a]);

טוֹב שְׁבָגוּיִם

The best of the gentiles (Mek 14.7 [L 1.201]).

The construction is often specified as **שְׁבִי־יִשְׂרָאֵל** 'of Israel', as in

וְאִפִּילוֹ עָנִי שְׁבִי־יִשְׂרָאֵל לֹא יֹאכַל עַד שֵׁיטֵב

Even the poorest Israelite will not eat unless he is sitting at table (Pes 10.1).

The same usage, albeit without relative pronoun, is found in LBH, at Ca 6.1 **הַיְפֵי־בְנָשִׁים**, 'the fairest of women', and, earlier, at Jg 6.15:

הַדָּל בְּמַנְשֵׁה

The most wretched of Manasseh.

E. For the absolute superlative, **מְאֹד** 'very' is not employed in the Mishnah with the exception of Abot 4.4,

מְאֹד מְאֹד הוּא שָׂפָל רוּחַ

Be extremely humble,

and Ber 9.5. In the *midrashim*, it only appears in quotations from Scripture.

F. A different way of expressing the superlative is through the repetition of a noun in a construct chain, a formation already known to BH in such phrases as 'holy of holies', 'song of songs', and 'God of gods and Lord of lords' (Dt 10.17), and is seen even in archaic poetry, for example, at Ps 68.34:

לְרֹכֵב בַּשָּׁמַיִם שְׁמַיִם קָדָם

To the one that rides through the remotest skies.

RH examples include the following:

חֲמִי חֲמִים

Very hot waters (Ber 16a);

מֶלֶךְ מְלָכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ

The king of kings of kings, the holy one, blessed be he (Abot 3.1; 4.22; Sanh 4.5),

והקול יורד משמי שמים לבין שני הכרובים
 And the voice would descend from the highest heavens between the
 two cherubim (SNm 58.1 [H 56]);

משה חכם גדול גדולים
 Moses, the wisest and the greatest (SNm 134.5 [H 180]).

This form of expression is also used without *semikhut* but employing מן
 in a variety of constructions that are difficult to categorize, for example

אפילו נכנס אדם חדר לפניו מן החדר
 Even when one entered the most secret of chambers (SNm 83.2 [H
 80]).

IV Phraseology

6. 'יותר מזה, עולה על זה', 'פחות מזה, מתחת זה'; see examples of usage in the exercises and at Kil 4.4; 7.6; Ket 7.1; Kel 29.2,3,7, etc.

V Vocabulary

בּוֹלֵטוֹס (βουλευτής) 'senator, councillor'
 בִּיאָה 'entrance, (sexual) penetration, consummation'
 דְּמִים 'price'
 הִתְקַדַּשׁ 'consecrate oneself, become betrothed', קִידוּשִׁין 'betrothal'
 טָבַח 'butcher'
 טָלַטַל 'move, transfer'
 כְּאִלּוּ 'as if'
 מְשׁוּנָה (pu. participle of שָׁנָה) 'different, distinct'
 פְּסוּק 'verse'
 צָהַב 'defy, insult'
 קְמַעַא '(a) little'
 קִישׁוּי 'difficulty, problem' (e.g. in labour)
 שְׁבוּי (passive participle of שָׁבַח) 'captive'
 שׁוֹטָה 'foolish, stupid, crazed'
 שִׁתְּף 'participate in, associate with', שִׁתְּף 'associate'

VI Exercises

1. אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא, אֶפְלוּ עֲנִיִּים שְׁבִישְׂרָאֵל, רוּאִין אוֹתָם כְּאִלוּ הֵם בְּנֵי חֲרִין שִׁירְדוּ מִנְּכֻסֵיהֶם, שָׁחַם בְּנֵי אֲבָרְהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב.
2. רַבִּי אֶלְיעֶזֶר אוֹמֵר, אִם הָיָה אֲרָכָה יָתֵר עַל רְחֻבָה אֶפְלוּ אִמָּה אַחַת, אִין מְטַלְטֵלִין בְּחֻבָּה.

3. אין פודין את השבויין יותר על כדאי דמיהן, מפני תקון העולם. ואין מבריחין את השבויין, מפני תקון העולם. רבן שמעון בן גמליאל אומר, מפני תקנת השבויין. ואין לוקחים ספרים תפלים ומזוזות מן הגוים יותר על כדאי דמיהן, מפני תקון העולם.
4. עד כמה הוא נותן לפועלים? עד שליש. יתר מכאן, קוצר כדרכו והולך, אפילו לאחר המועד.
5. הקורא בתורה לא יפחת משלשה פסוקים. לא יקרא למתרגמן יותר מפסוק אחד, ובגביא שלשה.
6. שתי הלחם נאכלות אין פחות משנים, ולא יתר על שלשה.
7. כמה הוא קשוי? ... רבי יוסי ורבי שמעון אומרים, אין קשוי יותר משתי שבתות.
8. בת שלש שנים ויום אחד מתקדשת בביאה, ואם בא עליה יכם, קנאה ... פחות מכן כנותן אצבע בעין.
9. טוב שברופאים לגיהנם, והכשר שבטבחים שתפו שלעמלק. רבי נהוראי אומר, כניח אני כל אפניות שבעולם ואיני מלמד את בני אלא תורה, שאדם אוכל משכרה בעולם הזה, והקרן קימת לעולם הבא.
10. הגדול שבדגים אומר, איש פלוני, אשה זכאי, איש פלוני, אשה חייב.
11. משה זכה בעצמות יוסף, ואין בישראל גדול ממנו ... מי גדול ממושה שלא נזעסק בו אלא המקום?
12. איזהו דבר? עיר המוציאה חמש מאות רגלי, ויצאו ממנה שלש מתים בשלשה ימים זה אחר זה, הרי זה דבר, פחות מכאן אין זה דבר.
13. וכלהו גדול עומד ומקבל וקורא ... וגולל את התורה ומניחה בחיקו, ואומר, יותר ממה שקראתי לפניכם כתוב כאן.
14. זה הדבר אשר צוה ל לקטו ממנו ... [שמות טז טז]. אמרו, עכשיו יצא נחשון בן עמינדב וביתו ומלקט הרבה, יצא עני שבישראל ומלקט קימעא.
15. והכהן המשיח תחתיו מבניו יעשה אתה ויקרא ו' טר], מלמד שיהא בן קודם לכל שבעולם.
16. והלא הלכה באר במדבר והיתה מעלת להם דגים שמנים יותר מצרכם?
17. הלא כבני כושיים אחם לי בני ישראל? [עמוס ט ז]. וכי כושים היו? אלא מה כושי משונה בעורו אף ישראל משונים במצוות יותר מכל אומות העולם.
18. אל תוסף דבר אלי, עלה ראש הפסגה [נדברים ג' כז]. מיכן היה רבי אליעזר בן יעקב אומר, יפה תפלה אחת יתר ממאה מעשים טובים, שבכל מעשיו של משה לא נאמר לו, עלה, ובדבר זה נאמר לו, עלה.
19. מנין אתה אומר שאם שמע אדם דבר מפי קטן שבישראל יהא בעיניו כשומע מפי חכם?
20. משלו משל, למה הדבר דומה? לאחד שהיה עומד וצוהב כנגד בוליוטוס בשוק. אמרו לו השומעים, שוטה שבעולם, כנגד בוליוטוס אתה עומד וצוהב.

Taa 3.4. 13. Yom 7.1. 14. Mek 16.16 (L 2.115). 15. SLv 6.15 (W 31d). 16. SNm 95.1 (H 95). 17. SNm 99.3 (H 99). 18. SDt 29 (F 47). 19. SDt 41 (F 86). 20. SDt 309 (F 348).

UNIT FOURTEEN

NUMERALS

I *Introductory text* (SDt 329 [F 379])

ראו עתה כי אני הוא ואין אלהים עמדי. אני אמית ואחיה [דברים לב' לט'].
 זה אחד מארבע הבטחות שניתן להם רמז לתחית המתים, אני אמית ואחיה
 [דברים לב' לט'], תמות נפשי מות ישרים [במדמר כג' י'], יחי ראובן ואל
 ימות [דברים לג' ר'], יחינו מיומים [הושע ר' ב].
 שומע אני, מיתה באחד וחיים באחד.
 תלמוד לומר, מחצתי ואני ארפא [דברים לב' לט']. כדרך שמכה ורפואה
 באחד כך מיתה וחיים באחד.

See now that it is I, I myself, and there is no other God apart from me. I give death and life [Dt 32.39]. This is one of the four promises in which allusion is made to the resurrection of the dead:

I give death and life [Dt 32.39];

May I die the death of the just [Nm 23.10];

May Reuben live and not die [Dt 33.6];

In two days he will give us life [and on the third he will resuscitate us and we shall be revived in his presence] [Ho 6.2].

I interpret [I give death and life] to mean that death refers to one and life to another.

But the text continues, I harm and I heal [Dt 32.39]. Just as injury and cure are in reference to the same person, so also death and life apply to the same person.

1. The resurrection of the dead is a basic tenet of Pharisaic Judaism, which was opposed in Sadducean circles, where only Scripture was admitted as authoritative, and by Hellenizers, who regarded the notion as absurd. Our text presents the four testimonies ('promises' or 'securities' [הבטחות]) of Scripture in support of resurrection. And the possible interpretation of 'I give life and death' as meaning simply that God allows death and birth is countered by reference to the parallel text: just as 'I harm and I heal' has to do with the same person who is injured and then cured, so 'I give life and death' must refer to one person who dies and is then resuscitated.

II Morphology

2. The following table displays the cardinal numbers in RH.

Number	Masculine nouns		Feminine nouns	
	Absolute	Construct	Absolute	Construct
one	אֶחָד	אֶחָד	אֶחָת	אֶחָת
two	שְׁנַיִם	שְׁנֵי	שְׁתַּיִם	שְׁתֵּי
three	שְׁלֹשָׁה	שְׁלוֹשָׁת	שְׁלוֹשׁ	שְׁלוֹשׁ
four	אַרְבָּעָה	אַרְבַּעַת	אַרְבַּע	אַרְבַּע
five	חֲמִשָּׁה	חֲמִשָּׁת	חֲמִשׁ	חֲמִשׁ
six	שֵׁשׁ	שֵׁשׁת	שֵׁשׁ	שֵׁשׁ
seven	שִׁבְעָה	שִׁבְעַת	שִׁבַּע	שִׁבַּע
eight	שְׁמֹנֶה	שְׁמֹנַת	שְׁמוֹנָה	שְׁמוֹנָה
nine	תְּשֵׁעָה	תְּשֵׁעַת	תְּשֵׁעַ	תְּשֵׁעַ
ten	עֲשָׂרָה	עֲשָׂרַת	עֲשָׂר	עֲשָׂר

3. The numbers one and two are treated as adjectives that agree in gender with the noun being counted.

The numbers three to ten are nouns the gender of which is the opposite of the nouns being counted.

4. Ordinal numbers agree in gender with the noun being itemized. The only difference from BH is that the feminine of שְׁנֵי 'second' is not, as in BH, שְׁנִית, but שְׁנִיָּה (plural שְׁנִיּוֹת), as at Qin 2.3:

הָרִאשׁוֹנָה וְהַשְּׁנִיָּה אֵין לָהֶם כְּלוּם

The first and the second have nothing.

III Grammar and usage

5. Cardinal numbers.

A. אֶחָד and אֶחָת generally follow a noun whereas the other cardinal numbers will usually precede it.

B. When preceding a noun, שְׁנַיִם and שְׁתַּיִם usually appear in their construct state (שְׁנֵי and שְׁתֵּי), whereas other numerals can be used either in the construct, determined by the noun being counted (especially in measures, 'two of cors', 'four of logs', etc.), or, more normally, in the absolute state in apposition to the noun being counted:

שְׁנֵי יָמִים טוֹבִים שֶׁלִּרְאֵשׁ הַשָּׁנָה

Two feast days of the new year (Shab 19.5);

הַכּוֹתֵב שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת, בֵּין בְּיָמֵינוּ בֵּין בְּשִׁמְאֵלוֹ,

בֵּין מִשֵּׁם אֶחָד בֵּין מִשְׁנֵי שְׂמוֹת, בֵּין מִשְׁנֵי סְמָנִיּוֹת בְּכָל לְשׁוֹן, חֵיב

Whoever writes two letters, be it with the right hand or the left, one

name or two, or with two inks, in any language is guilty (Shab 12.3);

שְׁלֹשָׁה אֲחִין נִשְׂוּאִין שְׁלֹשׁ נְכָרִיזוֹת

Three brothers married to three foreign women (Yeb 3.9);

אִפְלוּ בֵּית חֲמֵשֶׁת כּוֹרִין, אִפְלוּ בֵּית עֶשְׂרֵת כּוֹרִין

Be it a space of five cors; be it a space of ten cors (Erub 2.3).

C. Thus, the noun being counted is to be understood either as determining a numeral in the construct state or as in apposition to a numeral in the absolute state. The noun being counted can also be viewed as an 'accusative of relation'. In this structure, the noun is in the singular if it follows the numeral and in the plural if it precedes the numeral, for example

עִיר הַמוֹצֵי'אָה חֲמֵשׁ מֵאוֹת רַגְלֵי

The city that provides five hundred foot-soldiers (Taa 3.4).

The following rule of usage is broadly true: the noun being counted is in the plural with the numbers two to nineteen and in the singular with the series twenty, thirty, and so on, up to ninety, and with the series one hundred, two hundred, and so on, up to nine hundred; with compound numbers of the kind twenty-four or two hundred and four, the noun is plural.

D. At times, however, the noun being counted is singular, either because it denotes something that frequently appears in enumerations (month, year, portion, cubit, etc.) or because it is a generic term:

מְחוּל הַכָּרִם, בֵּית שְׁמַאי אוֹמְרִין, שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה, וּבֵית הֵלֵל אוֹמְרִים,
שְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה אַמָּה

Regarding the space around the vineyard, the school of Shammai say that it is six cubits and the school of Hillel say that it is twelve (Kil 4.1);

שְׁתֵּי הַלֶּחֶם נִלוּשׁוֹת אַחַת אַחַת

The two (loaves [חֲלוֹת] of) bread are kneaded one by one (Men 11.1; contrast 11.9).

E. Cardinal numbers can also be used on their own, with the thing being counted understood from context, or can take a pronominal suffix, thus developing a usage known from BH:

חַ'ל, וּזְכַרְתִּי אֶת בְּרִיתִי יַעֲקֹב וְאֶת בְּרִיתִי יִצְחָק וְאֶת בְּרִיתִי
אֲבְרָהָם, מִגִּיד שְׁשֶׁלֶשֶׁתן שְׁקוּלִין

The passage teaches, And I shall remember my covenant with Jacob and my covenant with Isaac and my covenant with Abraham, declaring that the three are equal (Mek 12.1 [L 1.3]).

F. In certain contexts, numbers can be used adverbially:

עַד מַתִּי חַיִּב לְהַכְרִיז? ... שְׁבַעַה יָמִים, כְּדֵי שֶׁיִּלָּךְ לְבֵיתוֹ שְׁלֹשָׁה,
וְיַחְזֹר שְׁלֹשָׁה, וְיַכְרִיז יוֹם אֶחָד

How long is it necessary to proclaim [the discovery]? ... For seven days, so that he can go back home in three days, come back in three days, and proclaim it in one day (BM 2.6).

G. When one number is immediately followed by the next, an approxi-

mate figure is intended:

אילו היינו שם היינו משיבים לו ארבע וחמש פעמים על כל דבר ודבר
 If we had been there we should have responded four or five times to
 every issue (SDt 1 [F 3]);

למד שנים שלשה דברים ביום, שנים שלשה פרקים בשבת ...
 נמצא מעשיר לאחר זמן

If he studied two or three words a day, two or three chapters a week,
 in time he became rich (SDt 48 [F 108]).

6. Ordinal numbers.

A. From 'tenth' onwards, cardinal numbers are used, after the noun. The following example illustrates the difference between יום שלשים 'thirty days' and יום שלשים 'thirtieth day':

מי שאמר, הריני נזיר, מגלח יום שלשים ואחד. ואם גלח ליום שלשים,
 יצא. הריני נזיר שלשים יום, אם גלח ליום שלשים, לא יצא.

Whoever says, I shall be a Nazirite, may cut his hair on the thirty-first day, but even if he cuts it on the thirtieth day, he has fulfilled his obligation. [If he says], I shall be a Nazirite for thirty days, if he cuts his hair on the thirtieth day, he has not fulfilled his obligation (Naz 3.1).

B. When specifying days of the month in dates, יום is usually omitted, as occasionally in BH (see Meyer 1992, §61.4). Cardinal numbers are used with -ב, even for the first to ninth days of the month:

זמן עצי כהנים והעם השעה, באחד בניסן, בני ארח בן יהודה, בעשרים
 בתמוז, בני דוד בן יהודה, בחמשה באב, בני פרעש בן יהודה

There were nine times for the wood offering of the priests and the people: the first of Nisan was for the descendants of Arah ben Judah, the twentieth of Tammuz was for the descendants of David ben Judah, and the fifth of Ab for the descendants of Parosh ben Judah (Taa 4.5).

C. Par 1.1 includes the forms שלשית 'third' and שלשית 'three-year old' and רביעי 'fourth' and רבעי 'four-year old'.

7. Distributives.

A. 'One each', 'two each', etc. is expressed by repeating the numeral, usually without intervening -1:

ששה [משמרות] מקריבין [כבשים] שנים שנים, והשאר אחד אחד
 Six priestly watches would offer two lambs each and the rest one each (Suk 5.6).

B. A characteristic way of emphasizing distribution is by prefixing the repeated numbers with כל- 'every three', etc., although in this construction כל- can also convey the sense of 'each and every'. Both usages are illustrated by the following example from RS 2.9:

אם באין אנו לדרן אחר בית דינו שלר בן נמליאל, צריכין אנו לדרן אחר
 כל בית דין ובית דין שעמד מימות משה ועד עכשיו ... ולמה לא

נחפְּרְשׁוּ שְׂמוֹתֵיךְ שֶׁלֹּא קָנִים? אֵלֵּא לְלַמֵּד שֶׁכָּל שְׁלֹשָׁה וּשְׁלֹשָׁה
שְׁעָמְדוּ בֵּית דִּין עַל יִשְׂרָאֵל הָרִי הֵם כְּבֵית דִּינֵנו שֶׁלֹּמֶשֶׁה

If we were going to test the tribunal of Rabban Gamaliel, we should have to test each and every one of the tribunals that have been established from the days of Moses until now And why were the names of the elders not made explicit? It is to teach that any three who established themselves as a tribunal in Israel were as if they had re-established the tribunal of Moses.

The formula exemplified by כָּל-יּוֹם וַיּוֹם first appeared in LBH, in contrast to the classical BH structure of יוֹם יוֹם, and became common in the Dead Sea Scrolls, Aramaic, and RH (see Qimron 1986, 81).

8. Fractions.

A. As in BH, an ordinal number may be used, with the fractional sense provided by context: שְׁלִישׁ '(a) third', רְבִיעַ '(a) fourth', etc.

B. RH has also developed a special series of terms for fractions, some already known in BH:

Fraction	RH form
half	מִחְצָה, חֲצִי
third	שְׁלִישׁ
quarter	רֹבֵעַ, רְבִיעַ
fifth	חֹמֶשׁ
sixth	שִׁשִּׁית
—	—
eighth	שְׁמִינִי
ninth	תִּישְׁרֵעַ
tenth	עִשְׂרֵי

C. Fractions of less than a tenth are expressed by cardinal numbers preceded by מִן '(out) of', for example אֶחָד מִשְׁלֹשִׁים 'a thirtieth'.

9. To express repeated or multiple acts, RH employs the cardinal numbers followed by פְּעָמִים 'time' or פְּעָמִים 'times', as in

וְצָרִיךְ לִכְבֵּס שְׁלֹשָׁה פְּעָמִים לְכָל אֶחָד וְאֶחָד

Each one has to be scrubbed three times (Nid 9.7).

פְּעָמִים and פְּעָמִים can sometimes be omitted but supplied from context, as in

הָיָה מְטֻמָּא לַמַּתִּים כָּל הַיּוֹם, אֵינֶנּוּ חֹיֵב אֵלֵּא אֶחָד

If he is polluted by a corpse the whole day, he is only guilty the first time (Naz 6.4).

10. RH also has *Pi'el* denominative verbs based on the numerals: שָׁלַשׁ (in *Hif'il* and *Hitpa'el* as well) 'divide by three, pass three times' (e.g. Mak 1.3); רִבַּע 'square, do for the fourth time' (e.g. SdT 306); חִמַּשׁ 'divide into five parts'; תִּשְׁעַ 'divide into nine parts'; and עִשְׂרַ 'tithe, take/give tithe' (e.g. Shab 2.1).

IV *Phraseology*

11. **אָחַד ... וְאָחַד** 'be it like this ... or like that', an expression similar to **בֵּין שְׁ-... וּבֵין שְׁ-** 'whether ... or' (see Unit 8.12):

אָחַד עֶשְׂרֵה וְאָחַד עֶשְׂרֵה רַבּוּא

Whether they be ten or they be a hundred thousand (Ber 7.3);

אָחַד אֵילִן סֶרֶק וְאָחַד אֵילִן כַּאֲכַל רוּאִין אוּתָן כְּאֵלוֹ הֵם הַתַּאֲנִים

Be it a wild tree or a fruit tree, it is regarded as a fig tree (Shebi 1.3);

אָחַד עוֹלָה נְדָבָה וְאָחַד עוֹלָה חוּבָה, זֶוּוּ שְׁעִנּוֹת סְמִיכָה

The voluntary burnt offering and the obligatory burnt offering are the same: both require imposition of hands (SLv 1.4 [W 5d]).

12. **כְּאַחַת, כְּאַחַד** 'jointly, at the same time, equally':

שְׁלֹשָׁה שָׂאֲכְלוּ כְּאַחַד, הִיבִין לְזִמָּן

When three eat together, they are obliged to summon another (Ber 7.1);

אֲבֵל הַקֶּבֶ"ה אָמַר עֶשְׂרֵת הַדְּבָרוֹת כְּאַחַד, מֵה שְׂאֵי אִפְשֵׁר לְבָשָׂר וְדָם לַעֲשׂוֹת כֵּן

The holy one, blessed be he, pronounced the ten commandments all at once (or, 'by means of only one utterance'), something impossible for flesh and blood (Mek 15.11);

אֵין מְשַׁקֵּין שְׁתֵּי סוּטוֹת כְּאַחַת

One should not force two adulteresses to drink [the bitter waters] at the same time (TosSoṭ 1.6).

13. **הָאַרְבָּעִים** 'the forty lashes', in reference to the punishment prescribed at Dt 25.1-3 (see Mak 1.1; 3.10; Shab 7.2):

וְהִיזְתָּה שׁוֹתֶה בֵּין וּמְשַׁמָּא לְמַתִּים, אֵינָה סוֹפְגַת אֶת הָאַרְבָּעִים

And [a woman] drinking wine and polluting herself with corpses does not incur the punishment of the forty lashes (Naz 4.3).

V *Vocabulary*

אֲב בֵּית דִּין 'president of the Sanhedrin'

בְּעוּר 'removal, distancing'

הַזִּיד (hi. of **זִיד**) 'act deliberately, with premeditation', as against **שָׁגַג** 'do by mistake, inadvertently'

הִסַּב (participle **סֹבֵב**; hi. of **סָבַב** 'surround') 'sit at (table)'

הִעֲשִׂיר 'become rich'

קָל (root **חֹל**) 'occur'

יְסוּר 'test, correction, (corrective) punishment, suffering that results from punishment'

לִיתֵן (infinitive of **נתן**) 'to give' (BH **לָתַת**)

נְשִׂיא 'patriarch'

סָגַל 'save, keep'

קָמַד 'support, lay hands on'
 פְּרָגְמַטִּיא (πραγματεία) 'business'
 פָּרַט 'specify, determine'
 פָּרַנַס 'sustain, provide for'
 צָרַף 'join, transform, change for'
 שָׂרָרָה 'power, authority, command'

VI Exercises

1. קָל הַמְחַלֵּל שֵׁם שְׁמִים בְּסֵתֶר, נִפְרָעִים מִמֶּנּוּ בְּגִלּוֹי, אֶחָד שׁוֹנֵג וְאֶחָד מִזִּיד בְּחִלּוֹל הַשֵּׁם.
2. הָיוּ יוֹשְׁבֵינָא לְאֹכּוֹל, כָּל אֶחָד וְאֶחָד מְבָרֵךְ לַעֲצָמוֹ, הַסְּבּוֹ, אֶחָד מְבָרֵךְ לְכֶלֶן.
3. הָרֵאשׁוֹנִים הָיוּ נְשִׂאִים, וְהַשְּׁנָיִים לָהֶם אֲבוֹת בֵּית דִּין.
4. כָּל סֵאָה שֵׁישׁ בָּהּ רְבַע מִמִּין אַחֵר, יִמַּעַט.
5. לֹא מִצְאוּ [אֶפְרַן] מִשְׁבַּע [הַפְּרוֹת], עוֹשֵׂין מִשֵּׁשׁ, מִחֶמֶשׁ, מֵאַרְבַּע, מִשְׁלֹשׁ, מִשְׁתֵּים, וּמֵאֶחָת. וּמִי עֲשָׂאן? הָרֵאשׁוֹנָה עֲשָׂה מִשֵּׁה, וְהַשְּׁנִיָּה עֲשָׂה עֲזָרָא, וְחֶמֶשׁ מֵעֲזָרָא וְאֵילָךְ, דְּבַרְי רַבִּי מֵאִיר. וְחֻכְמִים אוֹמְרִין, שְׁבַע מֵעֲזָרָא וְאֵילָךְ, וּמִי עֲשָׂאן? שְׁמַעוֹן הַצְּדִיק וְיוֹחָנָן כִּהֵן גְּדוֹל עָשׂוּ שְׁתֵּים שְׁתֵּים, אֵלֶיהֶן עֲנִי בֶן הַקּוֹף וְהַנְּמַל הַמְּצָרִי וְשִׁמְעוֹן בֶּן פִּיֹּאבִי עָשׂוּ אֶחָת אֶחָת.
6. כָּל מִצְוֹת הַבֵּן עַל הָאָב, הָאֲנָשִׁים חַיִּים, וְהַנְּשִׁים פְּטוּרוֹת, וְכָל מִצְוֹת הָאָב עַל הַבֵּן, אֶחָד אֲנָשִׁים וְאֶחָד נְשִׁים חַיִּים.
7. וְשֹׁלֵשׁ שׁוּרוֹת שְׁלֹתֵמִידִי חֻכְמִים יוֹשְׁבֵינָא לִפְנֵיהֶם, כָּל אֶחָד וְאֶחָד מְכִיר אֶת מְקוֹמוֹ. הָיוּ צְרִיכִין לְסַמֹּךְ, סוֹמְכִין מִן הָרֵאשׁוֹנָה, אֶחָד מִן הַשְּׁנִיָּה בָּא לוֹ לְרֵאשׁוֹנָה, וְאֶחָד מִן הַשְּׁלִישִׁית בָּא לוֹ לְשְׁנִיָּה, וּבּוֹרְרִין לָהֶן עוֹד אֶחָד מִן הַקָּהֵל וּמוֹשִׁיבִין אוֹתוֹ בְּשִׁלִּישִׁית.
8. מִי שֶׁהָיוּ לוֹ פְּרוֹת שְׁבִיעִית וְהִגִּיעַ שְׁעַת הַבַּעֲוֹר, מַחְלֵק מִזֶּן שְׁלֹשׁ סַעוּדוֹת לְכָל אֶחָד וְאֶחָד. וְעַנְיִים אוֹכְלִין אַחֵר הַבַּעֲוֹר, אֶבֶל לֹא עֲשִׂירִים, דְּבַרְי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי יוֹסִי אוֹמֵר, אֶחָד עַנְיִים וְאֶחָד עֲשִׂירִים אוֹכְלִין אַחֵר הַבַּעֲוֹר.
9. יוֹם טוֹב הָרֵאשׁוֹן שְׁלֹחַן שְׁחָל לְהִיּוֹת בְּשִׁבְתָּ, כָּל הָעַם מוֹלִיכִין אֶת לִוְלַבֵּיהֶן לְבֵית הַכְּנֶסֶת. לְמַחְרַת מְשַׁכְּמִין וּבָאִין, כָּל אֶחָד וְאֶחָד מְכִיר אֶת שְׁלוֹ, וְנוֹטְלוֹ.
10. נִשְׁתַּיְרוּ שֵׁם אַרְבָּעָה עָשָׂר כְּבָשִׁים לְשִׁמּוֹנָה מִשְׁמְרוֹת. בְּיוֹם הָרֵאשׁוֹן, שְׁשָׂה מְקַרְבִּין שְׁנַיִם שְׁנַיִם, וְהַשְּׂאֵר אֶחָד אֶחָד.
11. הָאוֹכֵל תְּרוּמָה שׁוֹנֵג מִשְׁלֵם קָרָן וְחֶמֶשׁ.
12. בְּרֵאשִׁית בְּרֵא אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ [בְּרֵאשִׁית א' א']. שׁוֹמַע אֲנִי, כֹּל הַקּוֹדֵם בְּמִקְרָא קוֹדֵם בְּמַעֲשֵׂה. תִּל, בְּיוֹם עֲשׂוֹת יי אֱלֹהִים אָרֶץ וּשְׁמַיִם [בְּרֵאשִׁית ב' ד'], מְגִיד שְׁנַיִם שְׁקוֹלִין כֹּאֶחָד.
13. וּמְקַלֵּל אָבִיו וְאָמוֹ ... [שְׁמוֹת כ"א יז'] ... מִשְׁמַע, שְׁנַיִם כֹּאֶחָת, וּמִשְׁמַע, שְׁנַיִם אֶחָד אֶחָד בְּפָנֵי עֲצָמוֹ עַד שִׁפְרוּט לֶךְ הַכְּתוּב יַחְדָּיו.
14. וּמִנִּין לִיתָן אֶת הָאֹמֵר בְּכּוֹלָם בְּכָל אֶחָד וְאֶחָד?
15. רַבִּי שְׁמַעוֹן אוֹמֵר, מֵה תִּל, גַּמֵּל גַּמֵּל, שְׁנֵי פַעְמִים? אֶחָד גַּמֵּל שְׁנוֹלָד מִן הַגַּמְלָה וְאֶחָד גַּמֵּל שְׁנוֹלָד מִן הַפְּרָה.
16. שְׁלֹשָׁה כְּתוּרִים הֵם, כְּתַר תּוֹרָה וְכַתַר כְּהוֹנָה וְכַתַר מַלְכוּת ... וְאֵם תֹּאמֵר, מִי

גדול משניהם? היה רבי שמעון בן אליעזר אומר, מי גדול, הממליך או המולך? הוי אומר, הממליך, העושה שרים או העושה שררה? הוי אומר העושה שרים. כל עצמן של שני כתרים הללו אין באים אלא מכחה של תורה.

17. חביבים יסורים ששלש מתנות נתנו להם לישראל שאומות העולם מתאווים להן ולא נתנו להם אלא על ידי יסורים, ואלו הם, תורה וארץ ישראל והעולם הבא.

18. רבי שמעון בן יוחי אומר משל, לשני אחים שהיו מסגלים ממון אחר אביהם. אחד מצרף דינר ואוכלו, ואחד מצרף דינר ומניחו. זה שהיה מצרף דינר ואוכלו נמצא אין ביד כלום, וזה שמצרף דינר ומניחו נמצא מעשיר לאחר זמן. כך תלמידי חכמים, למד שנים שלשה דברים ביום, שנים שלשה פרקים בשבת, שנים שלש פרשיות בחדש, נמצא מעשיר לאחר זמן.

19. ויקרא יעקב אל בניו... (בראשית מט' א'), מאחר שהוכיחם כל אחד ואחד בפני עצמו, חזר וקראם כולם כאחד.

20. ומשה בן מאה ועשרים שנה (דברים לד' ז'). זה אחד מארבעה שמתו בן מאה ועשרים שנה, ואלו הם, משה והלל הזקן ורבן יוחנן בן זכיי ורבי עקיבה. משה היה במצרים ארבעים שנה ובמדין ארבעים שנה, ופירנס את ישראל ארבעים שנה. הלל הזקן עלה מבבל בן ארבעים שנה ושימש חכמים ארבעים שנה ופירנס את ישראל ארבעים שנה רבן יוחנן בן זכיי עסק בפרגמטיא ארבעים שנה ושימש חכמים ארבעים שנה ופירנס את ישראל ארבעים שנה. רבי עקיבה למד תורה בן ארבעים שנה ושימש את חכמים ארבעים שנה ופירנס את ישראל ארבעים שנה. שש זוגות ששנותיהם שוות, רבקה וקהת, לוי ועמרם, יוסף ויהושע, שמואל ושלמה, משה והלל הזקן, ורבן יוחנן בן זכיי ורבי עקיבה.

Sources. 1. Abot 4.4. 2. Ber 6.6. 3. Hag 2.2. 4. Kil 2.1. 5. Par 3.5. 6. Qid 1.7. 7. Sanh 4.4. 8. Shebi 9.8. 9. Suk 3.13. 10. Suk 5.6. 11. Ter 6.1. 12. Mek 12.1. 13. Mek 21.17 (L 3.47). 14. SLv 3.5 (W 14c). 15. SLv 11.3. (W 48c). 16. SNm 119.3 (H 144). 17. SDt 32 (F 57). 18. SDt 48 (F 108). 19. SDt 31 (F 53). 20. SDt 357 (F 429).

PART II

VERBS

UNIT FIFTEEN

CONJUGATIONS (*BINYANIM*)

I *Introductory text* (Hag 1.8)

מקרא מעט והלכות מרבות.

The biblical text is short but the oral legislation based on it is immense.

1. The text reflects a clear conviction that often the oral law goes well beyond what the Bible says—a freer rendering might be ‘so much regulation from so little text’. From the same passage of the Mishnah comes the saying that various rules are ‘like mountains hanging by a hair’. Thus, for some elements within rabbinic Judaism the legitimacy of a particular *halakhah* did not depend on its being explicitly mentioned in the Bible.

II *Morphology*

2. The following table displays the major conjugations (or *binyanim*) of the BH verb (rarer forms are omitted).

Simple	<i>Qal/Pa'al</i>	Passive	<i>Nif'al</i>
Causative	<i>Hif'il</i>	Passive	<i>Hof'al</i>
Intensive	<i>Pi'el</i>	Passive	<i>Pu'al</i>
		Reflexive	<i>Hitpa'el</i>

Each of these structures has a prefix (imperfect) and suffix (perfect) form, as well as infinitive, participial, imperative, jussive, and cohortative moods, which will be examined in the following units.

3. In comparison, the RH verb exhibits the following features.

A. The *Pu'al* disappears in all but the participle.

B. In the perfect, the *Hitpa'el* is replaced by a *Nitpa'al* conjugation, apart from with certain verbs, such as השתחווה ‘bow down’ and התפלל ‘pray’, where the *Hitpa'el* is still found in the perfect. In some instances a *Nittaf'al* form is probably attested (see Mishor 1983a, 205).

C. In *pe-nun* verbs, the *Nuf'al* emerges as the passive of *Qal*, and is regarded by some (for example, M. Moreshet [1980b]) as a special *binyan* of RH. At *Soṭ* 9.12, some manuscripts read ונטל טעם הפירות ‘the taste of the

fruits has disappeared', and in a liturgical text (the prayer *אֵלֶּהָ יִצְרָח*), we find *תּוֹסֵף כְּבוֹד מִבֵּית חַיֵּינוּ* 'the glory has been removed from the house of our life'. Possibly the same conjugation is also to be seen with other verbs, such as *וְנוֹגְאָלוּ* 'they were redeemed' and *נִוּלְדָה* 'she was born', and it may be that quite often a form pointed as *Nif'al* ought to be corrected to *Nuf'al* (see Waldman 1989, 121).

D. In certain verbs, the archaic causative conjugations in *Saf'el* and *Shaf'el* (see Meyer 1992, §72.1D) reappear, probably under Aramaic influence.

E. Also due to Aramaic influence is the development of intensive quadriliteral conjugations like *Pi'el*, *Pilpel*, *Pir'el*, and *Pi'les*, for example *עֲרַב* 'mix, confuse' (root *עֲרַב*), *דַּקַּק* 'crush, examine in detail, carefully enunciate' (root *דַּקַּק*), *קָרַס* 'cut, prune' (root *קָרַס*), and *פָּרַס* 'supply, sustain' (root *פָּרַס*).

4. Morphologically, the RH *binyanim* coincide with those of BH, with the following exceptions.

A. *Nif'al*. The loss of intervocalic *-ה-*, as part of the gradual weakening of the gutturals, is seen in infinitives preceded by *-ל*, so that, for example, *לְהַפְרֹת* 'to be cut off, exterminated' becomes *לִיפְרֹחַ* and *לְהִכְנֹס* 'to enter' becomes *לִיכְנֹס*:

אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם עֹתִיד לִיפְרַע

I am Y., your God, who will be avenged (SNm 115.5 [H 129]);

שֹׂאִינָן כְּשֶׁרִין לִיקָרֵב

For they are not fit to be offered (SLv 1.3 [W 5d]).

The same trend is well-represented at Qumran (see Qimron 1986, 48) and also evidenced in LBH: *וּבִקְשָׁלוֹ* 'and when he stumbles' (Pr 24.17).

B. *Pi'el*. In *ayin-waw* and *-yod* verbs, we find new forms such as *קִיִּים* 'establish, maintain' (already seen in LBH; root *קִיִּים*), *בִּיִּישׁ* 'shame, insult' (root *בוֹשׁ*), *טַיִיב* 'do good' (root *טוֹב*), etc., as part of a more general trend of assimilation to the triradical pattern (see Waldman 1989, 120). Similarly, the root *שָׂאֵר* behaves as an *ayin-waw* verb in the formation of the *Pi'el*: *שָׂיַר* 'leave, reserve' (see Introduction, 9.3).

C. *Pu'al*. In the participle (the only mood RH retains in this *binyan*), loss of preformative *mem* is common, so that, for example, *מְמוּעָט* 'reduced' becomes *מוּעָט*. The first form is characteristic of the Palestinian branch of RH (K Hag 1.8), whereas the second is typical of Babylonian RH. However, the Palestinian origins of *מוּעָט* are clearly evidenced by the appearance of this form in the Dead Sea Scrolls.

D. *Nitpa'al*. This *binyan* is a fusion of the *Nif'al* and *Hitpa'el*. Its vocalization as *Nitpa'al* is an incorrect composite form of copyists and publishers—the Sefardi and Yemenite traditions have retained the original pronunciation in *a*. As in the BH *Hitpa'el*, the *taw* of the *-נַת-* prefix undergoes metathesis or assimilation before sibilants and dentals. For example, at Ket 1.8 and 7.6, Jastrow reads *מִדְּבָרָח* 'becoming intimate with', that is, a

Hitpa'el participle (on the other hand, K [Yalon] has a simple *Pi'el*: מְדַבֵּר 'speaking'). Similarly, at Orl 3.3, manuscripts alternate between מְקַדְּשִׁין 'sanctifying themselves' and מְקַדְּשֵׁין 'making holy'. The switch from *Nif'al* to *Nitpa'al*, and vice-versa, was that much easier, and more confusing for copyists, as it did not require alteration of the consonantal text, for example נִטְפָא and נִטְפָא or נִמְלֵךְ and נִמְלֵךְ.

E. *Hif'il*. As in the *Nif'al* infinitive, so in the *Hif'il*, preformative ה־ can disappear after ל-, so that, for example, לְהַרְבֹּחַ 'to increase' becomes לְרַבֵּחַ, as in

אוּ אִם רָצָה לְרַבֵּחַ יִרְבֶּה?

Can he increase the number if he prefers? (SNm 107.12 [H 111])

But this feature is not found as consistently in the *Hif'il* as in the *Nif'al*, and there are numerous instances of the retention of *he*, at least in the written form of the language, for example לְהַחְמִיר 'to be rigorous, harden' and לְהַקְלֵל 'to be tolerant, mitigate', as in

רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבִּי עֲקִיבָא לֹא זָזוּ מֵאַרְבַּע אַמּוֹת, שֶׁרָצוּ לְהַחְמִיר
עַל עֲצָמָן

Rabbi Joshua and Rabbi Akiba did not move more than four cubits, because they wanted to be rigorous with themselves (Erub 4.1).

There is a striking contrast between the text of TosSot 3.2 as it appears in MS Vienna, לְהַרְאוֹת קְלוֹנָה 'to show her shame', and in MS Erfurt, לְרַאוֹת אֶת קְלוֹנָה, which appears to reflect the actual pronunciation. A BH example is provided by Jr 39.7:

לְבִיא אֹתוֹ בְּבִלְיָה

To bring him to Babylonia.

F. *Hof'al*. It is a characteristic of RH that the BH *Hof'al* becomes *Huf'al*, with the *u* vowel sometimes written *plene* (הוּ-, מוּ-, דוּ-), doubtless because of the association of *u* with the passive (in the BH *Pu'al* and the *Qal* passive participle in קָטוּל). Of particular importance are the frequently-employed הִתְּרַח and מִתְּרַח '(it was) permitted', the *Hof'al* perfect and participle of נָתַר, as in

בְּשֶׁר הַנֶּכְסִים לְעִבּוּדָה זָרָה מִתְּרַח

Meat that is introduced into idolatrous worship is permitted (AZ 2.3).

G. The quadriliteral conjugations, usually intensive or causative in function (*Saf'el*, *Shaf'el*, *Pi'lel*, *Pilpel*, *Pir'el*, *Pi'les*) are inflected on the model of the *Pi'el*:

Infinitive	לְפָרַס	לְשַׁחַרַּר
Perfect	פָּרַס	שַׁחַרַּר
Imperfect	יִפְרַס	יִשַׁחַרַּר
Participle	מְפָרַס	מְשַׁחַרַּר
Imperative	פָּרַס	שַׁחַרַּר.

Quadrilaterals can also be patterned according to other conjugations if necessary, for example משחרר and משחררת 'freed' (*Pu'al* participle) and נשתחרר 'he was freed' (*Nitpa'al* perfect).

III Grammar and usage

5. According to E.Y. Kutscher (1971, 1597), 'The exact meanings of the different conjugations still remain to be clarified'. As a general rule, we may say that the regular conjugations maintained the values they possessed in BH, although certain usages specific to RH have to be borne in mind.

6. *Qal*. This is used as in BH, although Kutscher notes that an intransitive form like גָּדַלְתָּ, which could mean in BH either 'you were great' or 'you became great, you grew', in RH can only have the second meaning ('became great, grew'), with the stative sense of 'be great' expressed through the adjective גָּדוֹל:

כָּל יְמֵי גְדַלְתִּי בֵּין הַחֲכָמִים

All my life, I grew up among the wise (Abot 1.17);

יְבָם קָטָן שָׁבָא עַל יְבָמָה קְטָנָה, יִגְדְּלוּ זֶה עִם זֶה

If a levir who is still a minor has sexual relations with his sister-in-law who is also a minor, they have to wait until both of them grow up (Yeb 13.12).

SNm 133.2 (H 176) is especially interesting as it clearly exhibits the contrasting meanings:

בֵּא הַכְּחוּב לְלַמֵּדךְ שֶׁכָּל צְדִיק שֶׁגָּדַל בְּחֵיק רָשָׁע וְלֹא עָשָׂה כְּמַעֲשֵׂיו ...
לְהוֹדִיעַךְ כִּמְה צְדִיקוֹ גָּדוֹל שֶׁגָּדַל בְּחֵיק רָשָׁע וְלֹא עָשָׂה כְּמַעֲשֵׂיו

This passage is intended to teach you that any righteous person who *grows up* among the wicked and does not behave according to their deeds ..., to show you how *great* is that person's righteousness, who, although having *grown up* among the wicked, does not behave according to their deeds.

7. *Nif'al*.

A. Passive, as in BH, for example in the common midrashic question לְמָה נֵאֶמַר 'why was it said?'

B. Reflexive, for example

בְּרֵאשׁוֹנָה הָיָה גִטְמָן יוֹם שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ

In former times, he (the buyer) would hide himself on the (last) day of the twelfth month (Arakh 9.4).

Note the striking use of נִמְצָא in the sense of 'turn out, end up', for example

מָכַר לוֹ חֲטִימִים יְפוֹת וְנִמְצְאוּ רָעוֹת

If he sold him wheat as good, but it turned out (to be) bad (BB 5.6), a common exegetical idiom (see below, §12).

C. To this reflexive usage is added an element of reciprocity in the struc-

ture נחלקו 'they were divided, they disputed among one another', a form often found in the context of arguments or discrepancies among different schools, for example

ואם נחלקו לא נחלקו אלא על קהלה

Although they used to disagree, they would only disagree in respect of Ecclesiastes (Yad 3.5; see also MS 3.6, Erub 1.2, Ket 13.1–2, etc.).

D. Closely related to the reflexive usage is a subtle middle sense that appears in certain verbs, for instance נזכר 'remember', נפרע 'collect payment, take revenge', נכנס 'enter, get into, meet', and נשאל 'consult, ask about, or for, oneself'. The following texts illustrate how these verbs are used:

היה עומד בתפלה ונזכר שהוא בעל קרי

If, when already standing for prayer, he remembers that he had had an involuntary ejaculation (Ber 3.5);

והנבאים ... נפרעים מן האדם מדעתו ושלא מדעתו

The tax collectors get their payment whether it is paid willingly or not (Abot 3.16);

משעה שהפגנים נכנסים לאכול בתרומתן

From the moment the priests enter to eat their offerings (Ber 1.1);

מי שגדר בגזיר ושאל לחכם

Whoever had taken a Nazirite vow and consulted with a sage (Naz 5.3).

8. *Pi'el*.

A. The primarily intensive function of this *binyan* makes it appropriate for conveying repeated action. The distinction between הליך 'go' and הלך 'walk about, go to and fro' is characteristic of RH (although, surprisingly, N.M. Waldman [1989, 120] claims there is no difference in meaning). הלך, which is occasionally found in the Bible, as well as in Ben Sira and the Dead Sea Scrolls, occurs, for example, in the following passages:

שבשבילם הילכה שכינה בו ביום שלשים וששה מילין כדי שנכנסו ישראל לארץ

For because of them, the Shekhinah had to travel thirty-six miles in a single day so that the Israelites might enter the land (SNm 84.1 [H 80]);

רבן גמליאל ורבי אלעזר בן עזריה הלכו את כלה

Rabban Gamaliel and Rabbi Eleazar ben Azariah went through (the boat) from top to bottom (Erub 4.1).

B. The *Pi'el* can also convey an inchoative sense, for example:

יורד אדם לתוך שדהו ורואה האנה שבכרה, אשכול שבכר, רמון שבכר

When someone goes down into his field and observes that the fig, the grape cluster, and the pomegranate have started to ripen (Bik 3.1).

C. Sometimes, however, the creation of a *Pi'el* form does not imply a

new meaning but simply replaces a corresponding *Qal* that has lost its expressive power. On other occasions, the *Pi'el* is employed as a denominative, for example, at Shebi 2.2, בָּל 'prune', אָבַק 'spread earth', and עָשָׂן 'fumigate, burn incense'.

D. Although often difficult to distinguish in sense from the *Hif'il* used causatively, a typical rabbinic usage of the *Pi'el* is declarative, as in the word-pairs טָהַר and טָמֵא, usually 'declare pure' and 'declare impure' (rather than 'purify' and 'contaminate', the less frequent meanings) and זָכָה and חָיַב, 'declare innocent' and 'declare guilty'. Both pairs are found at Bekh 4.4:

זָכָה אֶת הַחַיִּב, וְחָיַב אֶת הַזָּכָאי, טָמֵא אֶת הַטָּהוֹר, וְטָהַר אֶת הַטָּמֵא.
מִזֶּה שֶׁעָשָׂה עָשָׂי

If he declares the guilty innocent and the innocent guilty or the pure impure and the impure pure, whatever he has done is done.

Another interesting word-pair is קִיַּעַט and רִיבָה, 'diminish' and 'increase'—the first element is found in the following text from Taa 4.6:

מִשְׂכַּנְסֵי אָב מִמַּעֲטִין בְּשִׂמְחָה

As soon as the month of Ab comes in, joy is diminished.

9. *Hif'il*. Apart from conveying its usual causative function, the *Hif'il* sometimes also expresses an inchoative element, as in נָחַן סֶלַע, וְהֵעֵשִׂיר 'he gave a coin and began to be rich' (Arakh 2.1). The *Hif'il* can also be used to express a change of state, for example יַחֲכִים 'make oneself wise'.

10. *Hitpa'el*, *Nitpa'al*.

A. Their basic function is to provide a reflexive or passive version of the *Pi'el*. The *Nitpa'al*, a cross between the *Hitpa'el* and *Nif'al*, is a reflection of the language's need to find ever more expressive structures.

B. A reflexive value is found in, for example,

הוּי מִחֶאֱבָק בְּעַפְרֵי רַגְלֵיהֶם

Cover yourself in the dust of their feet (Abot 1.4).

In this usage, there is a strong undertone of passivity, toleration, or giving permission ('let yourself be covered'), as at Abot 1.10:

וְאַל תִּתְרַדַּע לְרִשׁוֹת

And don't let yourself know (or, 'become familiar with') power.

C. An inchoative sense, expressing entry into a new condition or situation, can be appreciated in

הָבֵא עַל ... הַשְּׂפִיחָה ... וְשֹׁנְתֵיגִירוֹ וְשֹׁנְתֵיחֲרָרוֹ

Whoever has sexual relations with a slavegirl ..., whether of those who have become proselytes or who have obtained manumission (Ket 3.1).

D. Related to this inchoative usage is the expression of a middle value by the *Hitpa'el/Nitpa'al*, especially in verbs of thought or emotion such as 'fear', 'propose', 'desire', for example:

פְּתָאוֹם נִתְיָרָא מִשָּׂה וּפְתָאוֹם נִדְבַר עִמּוֹ

All of a sudden Moses was filled with terror and all of a sudden he was spoken to (by God) (SNm 102.1 [H 100]);

לא נתכנו להקריב אלא מה שמקום שונא

They proposed only to offer what the omnipresent one hates (SDt 81 [F 147]);

גזל ועריות שנפשו של אדם מתאנה להן ומחמדתן

Robbery and fornication that a person craves and desires (Mak 3.15; K reads a *Nitpa'al*: ומחמדתן).

A middle sense is also found in other verbs that appear to us to be active or transitive, for example:

התקבלתי ממך מנה

I have received from you a mina (Ket 5.1);

אלמנה ... נתקבלה כתובתה

A widow ... who has received her dowry (Ket 11.4).

E. The *Hitpa'el/Nitpa'al* also expresses reciprocity, in verbs like *נשתתף* 'associate with', *נתערב* 'mix with', or reconciliation, as in

וכשהודה ראובן על המעשה נחרצו לו [אשר] אחיו

When Reuben confessed the deed, his brothers were reconciled with him (Asher)' (SDt 355 [F 420]).

11. *Saf'el, Shaf'el*. The few verbs that appear in these *binyanim* convey a causative meaning. The most commonly encountered are *שעבד* 'enslave' and *שחרר* 'free'. The other quadrilateral *binyanim* also usually function as intensive-causatives.

IV Phraseology

12. *ונמצא, ונמצאו* 'it turned out', indicating that the conclusion of something was a particular change or result:

מכר לו חטים יפות ונמצאו רעות ... רעות ונמצאו יפות ...
 יין ונמצא חמץ, חמץ ונמצא יין

If he sells him wheat as good, but it turns out to be bad, or bad and it turns out to be good, or wine that turns out to be vinegar or vinegar that turns out to be wine (BB 5.6).

In exegesis, the formula *ונמצאתם מקים* 'and so you find yourself fulfilling' usually concludes a successful attempt at harmonizing two apparently contradictory texts (see, for example, SNm 84.2 [H 80]).

13. *מדת פורענות ממועטת* 'the measure of punishment is restrictive', *מדת הרוב מרובה* 'the measure of mercy is expansive' (see SNm 18.1, 115.5 [H 129], 156, 160.13, Mek 12.33 [L 1.103] etc.); these formulas, which allude to the divine attributes (*middot*), are employed in *a fortiori* arguments as an interpretative axiom—interpretative principles must accord with divine principles/attributes.

14. *נכסים בנִי־חֵרִין* 'free, unmortgaged property', as against *נכסים משעבדים* 'mortgaged property':

הפלוה את חברו בשטר, גובה מנכסים משעבדים. על ידי עדים,

גובה מנכסים בני חרין

A person who lends to another on the basis of a bond, that person may claim back the loan from mortgaged property. If it was done with witnesses, the lender may claim back the loan from unmortgaged goods (BB 10.8).

V Vocabulary

- גָלוּי (passive participle of גָּלָה) 'revealed'; בגָלוּי-בְּסֵתֶר 'in secret—in public'
 מִמֶּנּוּ (= מִמֶּנּוּ) 'from him'
 הִסְתַּכֵּל (htp. of סָכַל) 'observe, consider'
 הֶעֱרִייה 'sexual contact'
 זִיבָה 'venereal disease'
 כַּלְפֵי 'towards, against'
 מֵאָמַר 'word, command, order'
 מָקַק 'perish, decay'
 נָדַר 'vow', נָדַר מִן הָעִיר 'vow not to go to the city'
 סָבַר 'hope, think, imagine'
 עִבּוּר 'city boundary'
 עַל אַחַת כְּמָה וּכְמָה 'how much more in a similar situation!', an elliptical formula that replaces the conclusion of an *a fortiori* argument
 מַעֲלָה עָלָיו הַכְּתוּב כְּאֵלּוּ 'the passage treats him as though'
 הִעֲלָה עָלָיו 'impute to'; הִעֲלָה עָלָיו 'impute to'
 פָּרַסְם 'divulge, make public, publish'
 צָעַר 'distress'
 רוֹק 'single, unmarried'
 שָׁלַט 'rule'
 שָׁמַשׁ 'serve'
 תַּחֲוִים 'district, area'

VI Exercises

- הוא היה אומר, כל שפעשיו מרבין מחכמתו, חכמתו מתקימת, וכל שחכמתו מרבה ממעשיו, אין חכמתו מתקימת.
- בעשרה מאמרות נברא העולם. ומה תלמוד לומר [לומר K lacks]? והלא במאמר אחד [היה + K] יכול להבראות? אלא להפרע מן הרשעים, שמאבדין [שהן מאבדין K] את העולם שנברא בעשרה מאמרות, ולתן שכר טוב לצדיקים, שמקימין [שהן מקימין K] את העולם שנברא בעשרה מאמרות.
- אמר רבי יוסי בן קיסמא, פעם אחת הייתי מהלך בדרך, ופגע בי אדם אחד, ונתן לי שלום והחזרתי לו שלום.
- הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו, יצא ... קרא ולא דקדק באותיותיה,

- רבי יוסי אומר, יצא.
5. נתקשרה האשה, נשתחרר העבד, חיבין לשלם.
6. עבד שנשבה ופדאיהו, אם לשום [לשם K] עבד, ישתעבד. אם לשום [לשם K] בן חרין, לא ישתעבד. רבן שמעון בן גמליאל אומר, בין כך ובין כך, ישתעבד.
7. מי שיש לו אוכלים מרבים ונכסים מעטים [ממעטים K], מביא שלמים מרבים ועולות מעטות [ממעטות K], נכסים מרבים ואוכלים מעטין, מביא עולות מרבות ושלמים מעטין.
8. הנודר מן העיר, מתר לננס לתחומה שלעיר, ואסור לננס לעבורה.
9. רבי שמעון בן אלעזר אומר, ראייה מ'מ'יד חיה ועוף שיש להם אפנות? והן מתפרנסין שלא בצער, והלא לא נבראו אלא לשמשני, ואני נבראתי לשמש את קוני, אינו דין שאחפרנס שלא בצער?
10. והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל... [שמות י"ז]. וכי ידיו של משה עושות מלחמה או שוברות מלחמה? אלא לומר לך, כל זמן שהיו ישראל מסתכלים כלפי מעלה ומשעבדין לבם לאביהם שבשמים, היו מתגברים, ואם לאו, היו נופלים.
11. עשה לך שרף ושים אתו עלנס, והיה כל הנשודך וראה אתו וחי [במדבר כא' ה']. וכי נחש ממית, או נחש מחיה? אלא בזמן שיש ישראל מסתכלים כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהן שבשמים, היו מתרפאים, ואם לאו, היו נמוקים.
12. לפיכך נברא אדם יחיד, ללמדך שכל המאבד נפש אחת מישראל מעלה עליו הכתוב כאלו אבד עולם מלא, וכל המקים נפש אחת מישראל מעלה עליו הכתוב כאלו קים עולם מלא.
13. הכל מטמאין בזיבה, אף הגרים, אף העבדים, בין משחררין בין שאינן משחררין.
14. משה אמר, ומח כל בכור בארץ מצרים [שמות י"ז ה'], והיו סבורין שכל מי שיש לו ארבעה או חמישה בנים אין מח אלא הבכור שבהם. והם לא היו יודעין שנשיהם חשודות על העריות והיו כולן בכורות מרווקין אחרים. הן עשו בסתר והמקום פרסמן בגלוי. והרי הדברים קל וחמר, ומה אם מדת הפורענות מעושה העושה בסתר המקום מפרסמו בגלוי, מדה טובה מרובה על אחת כמה וכמה.
15. שמעון בן יוחי אומר, משלו משל, למה הדבר דומה? לאחד שהיה מהלך בדרך ופגע בו זאב, וניצל ממנו והיה הולך ומספר מעשה הזאב. פגע בו ארי וניצל הימנו, שכח מעשה זאב והיה הולך ומספר מעשה ארי. פגע בו נחש וניצל ממנו, שכח מעשה שניהם והיה הולך ומספר מעשה נחש. כך ישראל, צרות האחרונות משכחות הראשונות.
16. וכן אחזה מוצא שכל אומה ולשון ששעבדה את ישראל, שלטה מסוף העולם ועד סופו בשביל כבודן של ישראל.
17. למה הדבר דומה? למלך בשר ודם שהיה מהלך בדרך ונהג אוהבו עמו. כשהוא נוסע אומר, איני נוסע עד שיבא אוהבי, וכשהוא חונה אומר, איני חונה עד שיבא אוהבי. נמצאת מקיים, על פי משה יחנו, ונמצאת מקיים, על פי יחנו, ועל פי משה יסעו, ועל פי ייסעו.
18. אני יי אלהיכם, אני עתיד לשלם שכר. אני יי אלהיכם, עתיד ליפרע.
19. למה נאמר עני ואביון [דברים כד' יד']? ממהר אני ליפרע על ידי עני

ואביון יוחר מכל אדם.
20. והסלים והבכורים ניתנים לכהנים בשביל לרבות מתנה לכהנים.

Sources. 1. Abot 3.9. 2. Abot 5.1. 3. Abot 6.9. 4. Ber 2.3. 5. BQ 8.4. 6. Giṭ 4.4. 7. Hag 1.5. 8. Ned 7.5. 9. Qid 4.14. 10. RS 3.8. 11. RS 3.8. 12. Sanh 4.5. 13. Zab 2.1. 14. Mek 12.33 (L 1.103). 15. Mek 13.2 (L 1.133). 16. Mek 14.5 (L 1.196). 17. SNm 84.2 (H 80). 18. SNm 115.5 (H 129). 19. SDt 278 (F 296). 20. SDt 300 (F 318).

UNIT SIXTEEN

TENSES AND MOODS

I *Introductory text* (PRE 12)

אמר הקב"ה למלאכי השרת, בואו ונגמול חסד לאדם הראשון ולעזרו, שעל מדת גמילות חסדים העולם עומד. אמר הקב"ה, חביבה גמילות חסדים מזבחים ועולות שישראל עתידים להקריב לפני על גבי המזבח שנאמר, כי חסד חפצתי ולא זבח [הושע ו'].

The holy one, blessed be he, said to the ministering angels, Come, let us exercise mercy towards the first man and his spouse, for the world is founded on the attribute of deeds of mercy. The holy one, blessed be he, said, Deeds of mercy are more cherished than the sacrifices and burnt offerings that the Israelites have to present to me on the altar, as it is written, For I desire mercy and not sacrifice [Ho 6.6].

1. For the nature of 'deeds of mercy' or 'acts of kindness', see Unit 5.1 and the corresponding introductory text, ARN 4 (S 21). The PRE text above, which presents God as a model for humans to follow, officiating at, and helping to celebrate, a wedding, continues the prophetic and tannaitic emphasis on charity. It is significant that in the Gospel of John, Jesus begins his ministry by attending a wedding and assisting the newly-weds (Jn 2.1–11).

II *Morphology*

2. Note that in this and the following units, we shall concentrate on the *Qal* of the regular, or 'strong', verb.

BH distinguishes the following tenses and moods:

Prefix conjugation (imperfect), according to the model יִקְטֹל
(originally יִקְטַל);

Suffix conjugation (perfect), according to the model קָטַל;

Cohortative, a lengthened form of the first person imperfect:
נִקְטַלְהָ, אִנְקַטְלָה;

Jussive, an abbreviated form, where possible, of the second and third persons of the imperfect;

Infinitive absolute, according to the underlying model קָטַל: קָטוּל;

Imperative;

Infinitive construct, which normally follows the underlying models
קָטוּל, קָטִיל or קָטַל;

Active participle, according to the underlying model קָטִיל; כּוֹתֵב;

Stative participle, according to the model קָטִיל; כּוֹבֵד;

Passive participle, according to the model קָטוּל; כּוֹרוּב.

3. In contrast, RH does not use special forms for the cohortative or jussive and does not employ the infinitive absolute.

4. In the morphology of the perfect, RH witnesses to the following changes.

A. Alongside קָטַלְהָ, the *plene* variant קָטַלְתָּהּ is common, as in:

הָא וְתָרָה כָּל מָה שֶׁעָשִׂיתָהּ לִי, זֶה קָשָׁה עָלַי יוֹתֵר מִן הַכֹּל

See that although there are many things you have done to me, this is much more serious for me than anything else (SDt 1 [F 6]).

The ending תָּהּ- is standard at Qumran and is attested in archaic BH:

יָרַח וְכּוֹכָבִים אֲשֶׁר כִּנְנַתָּהּ

Moon and stars, which you established (Ps 8.4);

כָּל שֶׁפָּתַח תַּחַת רַגְלָיו

Everything you placed beneath his feet (Ps 8.7);

אֲתָהּ כִּנְנַתָּהּ

You established it (Ps 68.10).

We find the same form reading in K, although it has been replaced in printed versions, for example, K Eduy 6.3:

מָה הָאֵיזָהָה לְחֻלּוֹק מִיִּדְתָּךְ

What is your basis for differentiating your norm (i.e. establishing a different norm)?

Contrast the text of Albeck, quoted at Unit 5.13.

B. In *lamed-he* and *-yod* verbs, the third person feminine singular retains the archaic ending in תָּ-, thus הָיְתָה 'she was' (as well as הָיְתָהּ). The same phenomenon has sometimes escaped copyists' correction in related types of verbs, such as *lamed-alef*, for example

פָּרָה שֶׁשָּׁתָה מִי הַמַּיִם

The cow that has drunk the waters of purification (Par 9.5).

The shift of final *mem* to *nun* (see Unit 10.5A) means that the difference between masculine and feminine versions of the second person plural has disappeared, with קָטַלְתֶּן as the common form. The use of final *mem* in

manuscripts and printed editions often represents correction or deliberate archaizing.

5. In the morphology of the imperfect, the following changes can be seen in RH.

A. Continuing a process already underway in BH, complete disappearance of the archaic second and third person feminine plural form תִּקְטְלֶנָּה , which is replaced by the corresponding masculine forms תִּקְטְלוּ (second person) and יִקְטְלוּ (third person).

B. Even when their Aramaic counterpart has exactly the same form, BH forms of the verb with final *nun*, such as the second person feminine singular תִּקְטְלִי , have almost entirely disappeared from RH, although the second and third person masculine plural forms תִּקְטְלוּ and יִקְטְלוּ are occasionally employed in addition to the regular structures תִּקְטְלוּ and יִקְטְלוּ .

C. Although there is no linguistic reason for it, the יִקְטְל conjugation is usually vocalized *plene*, thus אִיקְטְלוּ , a phenomenon also observed at Qumran.

6. Participle.

A. In the active participle, RH prefers the feminine ending *-et*, with the exception of *ayin-waw* verbs (for example בָּאָה from בּוֹא) and, sometimes, *lamed-yod* and *-alef* verbs (see Part II of Unit 19 for more details).

B. In the masculine plural, endings in both *mem* and *nun* are found.

7. Imperative.

The archaic form קְטַלְנָה has disappeared from RH, leaving only קְטַלוּ for both the masculine and feminine plural. *Plene* orthography is normally employed, thus קְטוּל .

8. Infinitive.

A. Of the two BH infinitives, only the construct is attested in RH, always with prefixed *lamed*, to which any other relevant preposition (normally מִן) is prefixed, for example $\text{אָסוּר מִלְהַכְבִּישׁ וּמִלְהוּצִיא}$ 'prohibited from putting in or taking out' (Erub 2.6). Similarly, negation of an infinitive is expressed by placing שֵׁלֹא in front of the *lamed*, as in

מִקוֹם שֶׁנֶּהְגוּ שֵׁלֹא לַעֲשׂוֹת [מִלְאֲכָה], אֵין עוֹשִׂים

Where it is not usual to do (work), it is not done (Pes 4.1).

B. As a general rule, the infinitive construct (like the imperative) takes the form of the imperfect without prefix, thus imperfect אִיקְטוּל , infinitive קְטוּל (with *plene* spelling preferred). The systematic application of this principle has led to the emergence of popular forms considerably different from those of BH. Below are some examples (see Unit 20.3 for further details).

Perfect	Imperfect	Infinitive	
		RH	BH
נָתַן	יִתֵּן	לִיתֵּן	לָתַת
יָדַע	יִדַּע	לִידַע	לָדַעַת
לָקַח	יִקַּח	לִיקַח	לָקַחַת
אָמַר	יֹאמַר	לְוֹמַר	לְאֹמַר

9. Summary paradigm of the *Qal* of the regular verb.

Perfect		Imperfect	
קטלתי		אֶקְטֹל	(BH + קטלה)
קטלתה/קטלתו		תִּקְטֹל	
קטלת		תִּקְטְלִי	
קטל		יִקְטֹל	
קטלת/קטלה		תִּקְטֹל	
קטלנו		נִקְטֹל	(BH + נקטלה)
קטלתן	(BH + קטלתם)	תִּקְטַלְנָה	(BH + תקטלנה)
קטלו		יִקְטַלְנָה	(BH + תקטלנה)
Participle		Infinitive	
קוטל, קוטל		לִקְטֹל	
קוטלות, קוטלי/ים		קְטֹל	(BH + קטלה)
		קְטֹלִי	
		קְטֹלוּ	(BH + קטלנה)

RH can also employ pausal forms in the perfect, for example אָקַר and אָכַל, and the imperfect, for example יִקְטֹלוּ, תִּקְטֹלוּ (see Bar-Asher 1990c).

III Grammar and usage

10. Nowadays, scholars prefer to speak of the prefix (imperfect) and suffix (perfect) conjugations of classical BH, and avoid the term 'tenses', since in Hebrew and other Canaanite languages it appears to have been *aspect*—narrative, intensive, durative, jussive, energetic, punctual—that predominated in the verbal system. In Hebrew the introduction of the suffix conjugation (in essence, an adjective plus personal pronoun) meant that this structure took on, for example, preterite and narrative aspects, previously expressed through the prefix conjugation. But the earlier system is still visible in structures that employ the so-called *waw*-conversive, a convenient but rather superficial term that disguises the consecutive or narrative function of such forms and the essentially modal and narrative basis of the two conjugations.

11. According to E.Y. Kutscher (1982, 130), '[t]he most revolutionary change between BH and MH [Mishnaic Hebrew] occurred in the area of the tenses and moods'. Typical of RH is the culmination of a trend begun in LBH, namely, the disappearance of the *waw*-conversive forms. The narrative mood, as well as other modal aspects such as finality, command, etc., find other means of expression in RH.

12. In RH, we may indeed speak of a system of tenses, although it is an oversimplification to discount the modal aspects that remain. With A. Ben-david (1967, §222), we may say that the forms (*surot*) of the conjugational patterns (*mishqalim*) do not necessarily or exclusively refer to specifications

of time (*mashma'im zemanim*), in other words, that it is not possible, even in RH, simply to identify every קטל as past ('*avar*), every קטיל as present (*howeh*), and every יקטל as future ('*atid*). However, the following general principles may be stated.

A. The perfect covers the area of past activity. However, M.H. Segal (1927, §306) overstates his claim that forms like ידעתי can never have present significance in RH, for, in fact, we find in rabbinic literature certain idiomatic turns of phrase, such as אָתָּה אֲסַמְרֵתָּ, in which the present is clearly signified (see Unit 17.9).

B. The participle refers to the present and the future, as in:

על שלשה דברים העולם עומד

On three things the world rests (Abot 1.2);

רוח הקדוש מביאה לידי תחיית המתים ותחיית המתים באה על ידי אליהו זכור לטוב

The holy spirit *brings about* the resurrection of the dead and the resurrection of the dead *will come* through Elijah, of blessed memory (Soṭ 9.15).

Often, the participle can have an imperative or facultative/jussive significance:

האיש מדיר את בנו בנזיר, ואין האשה מדרת את בנה בנזיר

A man may make his son take a Nazirite vow, a woman may not make her daughter take it (Naz 4.6);

מזכירין יציאת מצרים בגלילות

During the nights, the exodus from Egypt should be remembered (Ber 1.5).

For further details about the participle in RH, see Unit 19.

C. The imperfect can refer to the future, especially in subordinate clauses that in other languages might employ a subjunctive form of the verb, and conveys command and intention as aspectual features as well as expressing the jussive mood (see Mishor 1983a and Sharvit 1980). Kutscher (1982, 131) summarizes thus: 'The imperfect denoting the future tense is mainly restricted to the subordinate clause; in the main clause it is chiefly used to indicate desire or command'. Examples include:

וכן לא יאמרו שניהם, הרי אנו נוין אותה כאחד

And so neither of them *will be able to say*, We shall provide for her together (Ket 12.1);

הריני ממנה לו אפיטרופוס עד שיגדל

I am going to name him a tutor until he *grows up* (SDt 11 [F 19]).

A more detailed treatment can be found in Unit 18.

13. Periphrastic forms.

A. A continuous or repeated action in the past or future (or in the imperative or infinitive mood) can be expressed with the verb הָיָה (in the perfect, imperfect, imperative, or infinitive) followed by the participle of the corresponding verb, for example:

היו נוֹעְלִין וּמַנְחִין אֶת הַמַּפתָח בַּחלּוֹן שֶׁעַל גַּבֵּי הַפֶּתַח

They used to lock up and leave the key in a window above the door (Erub 10.9);

מֹשֶׁה תָקַן לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל לֵהֵיוֹת שׂוֹאֵלִים בְּעִנִּין וְדוֹרְשִׁים בְּעִנִּין

Moses ordered the Israelites to keep on inquiring into and investigating the matter (SNm 66 [H 62]).

For the formula הָיָה אֲזַמְרָא, see Unit 1.12, and for the past conditional (לִיִּלְאֵל followed by הָיָה and participle), see Unit 28.8D.

B. A clear expression of the future as against the present is provided by the construction עָתִיד ל־ followed by the infinitive. עָתִיד is an adjective, which can be inflected (עָתִידִים, עָתִידָה) so as to agree in gender and number with its subject, for example:

עֵרַת קָרַח אֵינָהּ עָתִידָה לְעֵלוֹת ... עֲשָׂרַת הַשִּׁבְטִים אֵינָן עָתִידִין לְחַזֵּר

The generation of Korah will not be resurrected ... the ten tribes will not return (Sanh 10.3).

In BH, עָתִיד has the sense of 'prepared, ready' (see Jb 15.24; Est 3.14; 8.13), and it was not difficult for this to shift in RH to 'disposed to, will'. In fact, in RH עָתִיד still occasionally appears with its BH meaning ('ready'), and even when referring to the future can function as an ordinary adjective:

עָתִידָה שְׁעָה שִׁיהֵא אָדָם מִבְּקֶשׁ דְּבַר חוֹרָה וְאֵינוּ מוֹצֵא

The time is coming when a person will seek the word of the law but will not find it (TosEduy 1.1).

For M. Mishor (1983a, 124), the difference between the periphrastic structure with עָתִיד and the imperfect is that, although they are sometimes confused or used interchangeably, עָתִיד simply indicates the future whereas the imperfect conveys modal features of desire, prayerfulness, etc.

Perhaps the use of עָתִיד is better illustrated when contrasted with the participle, which indicates the present or near future, whereas עָתִיד ל־ usually points to a distant, often eschatological, future, as, for example, in this text from Abot (3.1), in which the past/present sense of the perfect, present/immediate future sense of the participle, and eschatological future sense of עָתִיד are perfectly laid out:

דַּע מֵאַיִן בָּאתָ וּלְאַן אָתָּה הוֹלֵךְ וּלְפָנֵי מִי אָתָּה עָתִיד לָתֵן דִּין וְחֶשְׁבוֹן

Know where you have come from, where you are going to, and before whom you will have to settle up.

(A similar sequence appears in Abot 4.22; for L. Girón [1992], the distinctions are not so clear-cut.)

14. Constructions of the type בְּצִאתוֹ and בְּבִיאָתוֹ, in which the infinitive construct functions as a noun (taking prepositions and suffixes), are replaced in RH by structures of the type בְּשִׁעָצָא or by the verbal noun (see Unit 9.9), as at Ber 9.4:

הַנִּכְנס לְכָרֶךְ מִתְפַּלֵּל שְׁתַּיִם, אֶחָד בְּכַנִּיסָתוֹ וְאֶחָד בְּיִצְאָתוֹ

Whoever enters the city should recite the prayer twice, once on entering and once on leaving.

Compare Ps 68.8, אֱלֹהִים בְּצֵאתְךָ לִפְנֵי עַמֶּךָ 'O God, when you used to go out before your people', with SNm 95.1 (H 95),

הֲלֹא כִּבְרָ נֹאמַר בִּיצִיאָתָם מִמִּצְרַיִם, וְגַם עָרַב רַב עֲלֵיהֶם וְצֹאֵן וּבִקְרָ
[שְׂמוֹת יב' לַח']

Was it not already said that when they went out from Egypt, There also went up with them a great crowd and flocks and herds [Ex 12.38]?,

and with AZ 3.4: וְכִשְׂצֵא אָמַר לוֹ 'and on going out, he said to him'.

15. Auxiliary verbs. There are numerous possible constructions employing auxiliary verbs (see Kutscher 1971, 1602–1603), of which we note here only the most common; others will become evident as the different 'tenses' are discussed.

A. Auxiliary verb followed by ל־ (of infinitive) and infinitive, as commonly found in BH but also employed to introduce a final clause ('in order to').

B. Auxiliary verb followed by שֵׁ, not only to introduce a subordinate clause but also as part of periphrastic imperatives, for example צָרִיךְ שֵׁיֹאמַר 'it is necessary that he says'.

C. The verb התחיל 'begin' can be continued by a participle instead of the expected infinitive. M.H. Segal (1929, §328) believed that in such cases the infinitive להיות should be understood before the participle; whether or not this is correct, the construction became widespread and can be rendered with modal force, for example, התחלתי מביא להם ראיות 'I began bringing them proofs' (Neg 7.4).

D. The participle of הולך, והולך (see Unit 19.14), is used with the participle of another verb to convey the modality of continuous or progressive action, as in

מִתָּר אָדָם לְהַשְׁכִּיר מִשְׁכוֹנוֹ שֶׁלְעֵנִי לִהְיוֹת פּוֹסֵק עָלָיו וְהוֹלֵךְ

It is permitted to hire out an item given in pledge by a poor person so that one gradually reduces the debt (BM 6.7).

In later usage, והולך, which was usually placed after the main verb, lost the *waw* and, formally speaking, became the main verb, as in:

וְהָיָה הַיָּם הוֹלֵךְ וְסוֹעֵר עֲלֵיהֶם

And the sea continued to rage against them (PRE 10);

הוֹלֵךְ וּמְדַבֵּק בַּעֲבוּדָה זָרָה

Becoming ever more attached to idolatry (SDt 46 [F 96]).

The construction is a survival or restoration of the biblical idiom exemplified at 1 S 17.41:

וַיֵּלֶךְ הַפְּלִשְׁתִּי הַלֵּךְ וַיִּקְרַב אֶל־דָּוִד

Little by little, the Philistine drew nearer to David.

IV *Phraseology*

16. תלמוד לומר (ת"ל) is evidently an abbreviated expression of introduction to a biblical text. The meaning is the same as that conveyed by הפסוק מלמד 'the passage teaches', and perhaps the underlying formula was something like יש תלמוד בכתוב לומר 'there is a teaching in the text, which says'. תלמוד לומר is usually intended to refute an erroneous interpretation by pointing out biblical teaching on the matter. Similarly, the formula מה תלמוד לומר asks for the relevant biblical teaching. It is usually raised when the literal or obvious sense of a biblical text appears either superfluous or inadmissible for some reason and its real significance needs to be ascertained: 'but in that case, what is this text meant to teach?' (see Pérez Fernández 1987b).

17. לעתיד לבוא, an expression referring to the future, as against the present (עכשיו) and the past (לשעבר). An eschatological future is not necessarily intended, although at times the expression seems similar to לעולם הבא. The following two examples are from the end of SDt 333 [F 383]) and from Ber 9.4:

גדולה שירה זו, שיש בה עכשיו ויש בה לשעבר ויש בה לעתיד
לבוא ויש בה בעולם הזה ויש בה לעולם הבא

Great is this song, for it speaks of the present and the past and the future, of this world and the world to come;

ונותן הודאה לשעבר, וצועק לעתיד לבא

And he gives thanks for the past, and asks for the future.

V *Vocabulary*

אימתי 'when?', מאימתי 'from when?'

גלגל '(eye)ball

לדון/דין 'judge' (*Qal* infinitive לדון, ni. infinitive דיין)

הושיט (hi. of יושט) 'stretch out the hand'

הקב"ה, abbreviation of הקדוש ברוך הוא 'the holy one, blessed be he'

הרף 'trembling', הרף עין 'blink of an eye, instant'

ועד 'meeting, appointment'

חתם 'seal', לחתום (infinitive) 'to conclude, to quote a concluding formula'

(cf. להאריך 'to lengthen a form of words, to recite a long prayer')

טיל (pi. of טול) 'go for a walk'

ילוד 'born, alive, living being'

מדר 'dwelling place'

מרד 'rebelliousness'

מרה 'poison'

סעודה 'banquet, feast'

עכב 'detain'

רשאי 'free, able, 'authorized', empowered', 'with the capacity for'

VI Exercises

1. יהי ביהודי בית ועד לחכמים, והוי מתאבק בעפר רגליהם, והוי שוחה בצמא את דברייהם.
2. רבי יהושע אומר, עין הרע ויצר הרע ושנאת הבריות מוציאין את האדם מן העולם.
3. הוא היה אומר, הילודים למות, והמתים להחיות, והחיים לדון, לידע להודיע ולהודיע שהוא אל, הוא היוצר, הוא הבורא, הוא המבין, הוא הדין, הוא עד, הוא בעל דין, והוא עתיד לדון.
4. מאימתי קורין את שמע בשחרית? משיכיר בין תכלת ללבן.
5. מקום שאמר, להאריך, אינו רשאי לקצר, לקצר, אינו רשאי להאריך, לחתום, אינו רשאי שלא לחתום, שלא לחתום, אינו רשאי לחתום.
6. מאימתי מתר אדם לקח ירק במוצאי שביעית? ... רבי התייר לקח ירק במוצאי שביעית מיד.
7. ליל שמורים הוא לי וגו' (שמות יב' מב). בו ננאלו ובו עתידין להגאל, דברי רבי יהושע ... רבי אליעזר אומר, בו ננאלו אבל לעתיד לבא אינם ננאלים אלא בחשרי, שנאמר, חקעו בחדש שופר וגו', מפני מה? כי חק לישראל הוא וגו' (תהלים פא' ד-ה). ומה תלמוד לומר, הוא הלילה הזה לי [שמות יב' מב]? אלא הוא הלילה שאמר המקום לאברהם אבינו, אברהם בלילה הזה אני גואל את בניך, וכשהגיע הקץ לא עיכבן המקום אפילו כהרף עין.
8. ויט משה את ידו על הים [שמות יד' כא]. התחיל הים עומד כנגדו. אמר לו משה בשם הקב"ה שיבקע ולא קבל עליו.
9. עשה פלא [שמות טו' יא], עשה פלא עם האבות ועתיד לעשות עם הבנים, שנאמר, כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות [מיכה ז' טו]. אראנו מה שלא הראית לאבות, שהרי נסים וגבורות שאני עתיד לעשות עם הבנים יותר הם ממה שעשית לאבות.
10. כיון ששמעו אומות העולם שהמקום מגביה קרנם של ישראל ומכניסן לארץ התחילו מתרגזין.
11. נמצאת מרבה לו והולך לעולם.
12. [הכתוב] מלמד שתניק מן ישראל עתיד להושיט את ידו לתוך גלגל עינו של צפעוני ומוציא מרה מתוך פיו.
13. כך עתיד הקב"ה משייל עם הצדיקים בנן עדן לעתיד לבוא.
14. כמה גרים ועבדים אתה עתיד להכניס תחת כנפי השכינה.
15. לא במקום אחד ולא בשנים המקום חולק כבוד לזקנים, ובכל מקום שאחה מוצא, זקנים, המקום חולק כבוד לזקנים ... רבי שמעון בן יוחי אומר, מגין שאף לעתיד לבא כן המקום חולק כבוד לזקנים?
16. אני "אלהים אני עתיד לשלם שכר, אני "אלהים עתיד ליפרע.
17. התחילו הם בוכים ורבי עקיבה מצחק. אמרו לו, עקיבה, מפני מה אתה בוכים ואתה מצחק?
18. וכיון שמת משה היה יהושע בוכה ומצעק ומתאבל עליו במרד והיה אומר, אבי אבי, רבי רבי, אבי שגדלני, רבי שלמדי תורה. והיה מתאבל עליו ימים רבים עד שאמר לו הקב"ה ליהושע, יהושע, עד כמה אתה מתאבל והולך? וכי לך לבדך מת משה?

19. נתקבצו כל ישראל אצל משה. אמרו לו, רבינו משה, אמור לנו מה טובה עתיד הקדוש ברוך הוא ליתן לנו לעתיד לבא.
 20. אמר יונה ללויתן, בשבילך ירדתי לראות מקום מדורך, שאני עתיד לחן חבל בלשונך ולהעלותך ולזבוח אותך לסעודה הגדולה של צדיקים.

Sources. 1. Abot 1.4. 2. Abot 2.11. 3. Abot 4.22. 4. Ber 1.2. 5. Ber 1.4. 6. Shebi 6.4. 7. Mek 12.42 (L 1.115–116). 8. Mek 14.21 (L 1.227–228). 9. Mek 15.11 (L 2.66). 10. Mek 15.14 (L 2.71). 11. SLv 14.2 (W 70a–b). 12. SLv 26.6. (W 111a). 13. SLv 26.12 (W 111b). 14. SNm 80.1 (H 76). 15. SNm 92.4 (H 92). 16. SNm 115.5 (H 129). 17. SDt 43 (F 94). 18. SDt 305 (F 327). 19. SDt 356 (F 424). 20. PRE 10.

UNIT SEVENTEEN

PERFECT

I *Introductory text* (Naz 3.6)

מי שנקזר נזירות הרבה, והשלים את נזירותו, ואחר כך בא לארץ, בית שמאי
 אומרים, נזיר שלשים יום, ובית הלל אומרים, נזיר בתחלה. מעשה בהילני
 המלכה, שהלך בנה למלחמה, ואמרה, אם יבא בני מן המלחמה בשלום,
 אהא נזירה שבע שנים, ובא בנה מן המלחמה, והיתה נזירה שבע שנים,
 ובסוף שבע שנים עלתה לארץ, והזרחה בית הלל, שתהא נזירה עוד שבע
 שנים אחרות, ובסוף שבע שנים נטמאת, ונמצאת נזירה עשרים ואחת שנה.

If someone vows to be a Nazirite for a long period, fulfils the vow, and then enters the land (of Israel), the school of Shammai says, The person will still be a Nazirite for another thirty days, and the school of Hillel says, The person must fulfil their Nazirite vow (again) from the beginning. It happened that Queen Helena, when her son went away to war, said, If my son comes back from the war safely I shall become a Nazirite for seven years. Now her son returned from war and she fulfilled her Nazirite vow for seven years. At the end of the seven years, she went up to the land (of Israel) and the school of Hillel told her that she would have to fulfil the Nazirite vow another seven years. When the seven years ended, she contracted an impurity, and so it turned out that she had to fulfil the Nazirite vow for twenty-one years.

1. The Nazirite vow is an ancient feature of Israelite life, which brought with it abstinence from wine and spirits, leaving the hair uncut, and avoidance of contamination through contact with a corpse. It was still practised at a late period, apparently despite some opposition from the rabbis.

The Mishnah, which is basically a corpus of *halakhot*, at times presents important historical material (*ma'asiyyot*), such as we find in this text about Helena of Adiabene, a proselyte of the fifth decade CE. Through this account, we learn of the exceptional piety of Helena, who takes her place alongside other figures of legendary asceticism, as well as of the difference between the schools of Hillel and Shammai—here, contrary to expectation, it is not Shammai who is the stricter.

II Morphology

2. Morphological differences between the BH and RH perfect are not especially striking. Those relating to the second person singular masculine (קָטַלְתָּ as well as קָטַלְתָּ), the third person feminine singular (קָטַלְתָּ as well as קָטַלְתָּ), and the second person masculine and feminine plural (קָטַלְתֶּם) have already been outlined in Unit 16.4.

3. In the *Qal* of the regular verb, the perfect follows two models known from BH, קָטַל and קָטַל, with the choice between them depending in part on whether a given verb is active or stative/intransitive (for example, בָּטַל 'cease', קָשַׁר 'be appropriate', and קָרַב 'be near'). The BH pattern קָטַל does not occur in RH in the perfect, with יָכוֹל found only as a participle: יָכוֹל, יְכוּלָה, יְכוּלִים, יְכוּלוֹת; the BH perfect structures יָכַלְתָּ and יָכַלְתָּ have been replaced by perfect forms of the verb הָיָה followed by the participle יָכוֹל.

4. *Ayin-waw* and *-yod* verbs.

A. In the perfect, all three patterns are known, with *a*, *e*, or *o* (for example, קָם, בָּשָׂא, and בָּשָׂא).

Note the *Nif'al* perfect form נִדְוֶן or נִדְוֶן.

B. In the intensive conjugations (*Pi'el*, *Pu'al*, *Hitpa'el*, and *Nitpa'al*), these verbs tend to double the *yod* or *waw* of the root, giving rise to perfects such as קָיָם (קָיָם), נִגְרָה (נִגְרָה), נִיָּל (נִיָּל), and כִּיָּן (כִּיָּן).

The verb שָׁאַר also forms its *Pi'el* in a similar way: שָׁיַר 'leave', which seems to indicate the complete loss of consonantal value for *alef*, to the extent that RH could construct as parallel forms from *qam* a *Pi'el* *qiyem* and from *shar* a *Pi'el* *shiyer*.

C. *Ayin-waw* and *-yod* verbs also gave rise to secondary conjugations, either through reduplication of the final radical (*Po'el*), as in עוֹרַר 'awaken, arouse', from עוֹר, or by repetition of the two 'strong' radicals (*Pilpel*), as in וְגַרְגַּר 'make clear', from וְגַר.

5. *Lamed-alef* and *-he* verbs.

A. In RH, *lamed-alef* verbs tend to be inflected as though they were *lamed-he*: קָרַחְתָּ and קָרַחְתָּ, קָרַחְתָּ and קָרַחְתָּ, קָרַחְתָּ and קָרַחְתָּ, etc. This confusion points to the progressive influence of Aramaic and also, perhaps, scribal negligence. Deterioration in the consonantal value of the gutturals has clearly been a decisive factor.

B. It is in these verbs that we often find the archaic termination *-āt* in the third person feminine singular, as in *הָיְתָה* (alongside *הָיְתָהּ*) and *שָׁחָתָהּ*, for example at Par 9.5: *פָּרָה שֶׁשָּׁחָתָהּ מִי חֲמָאָה* 'the cow that has drunk the waters of purification'. Segal 1929, §205 lists other instances of similar variant readings in manuscripts and printed editions.

The same inflection is found in Aramaic and appears at Dt 32.36 (*אֲזַלְתָּ*) and in the *ketiv* of 2 K 9.37 (*וְהָיְתָה נְבִלַת אִיזָבֵל* 'and the body of Jezebel will remain'); perhaps *הָיְתָה* in the Siloam tunnel inscription should be understood in the same way (see Kutscher 1982, 67). Thus, we appear to have here a further example of an early form that has been preserved in a popular dialect (according to Kutscher 1982, 128, the fact that the feature is attested only in *lamed-he* verbs means that Aramaic influence on its own does not provide a sufficient explanation).

C. A similar phenomenon is found in the third person feminine singular of the perfect *Nif'al*, with the BH forms *נִגְלְתָהּ* 'was revealed' and *נִמְצְאָהּ* 'was found' often being replaced by *נִגְלִיָּהּ* and *נִמְצֵאָהּ* (forms that are easily confused with the feminine participle, which also prefers a *-t* ending; see Unit 19), for example

וְאִם מִשְׁנִשְׁמַת בְּאֵר עֵדִים, הָרִיזוּ לָא תִצָּא

If witnesses appear after she has married, she must not be dismissed (Ket 2.5)

and *שְׁבוּיָהּ שֶׁנִּפְדִּיָּהּ* 'the captive who has been ransomed' (Ket 3.2).

D. Frequently, *lamed-he* verbs behave like *lamed-alef* ones when a suffix is attached, as in

נִפְלוּ שְׁנֵיהֶן כְּאֶחָת. עֲשָׂאוּהוּ שְׁנֵי

If both fall at the same time, they contaminate it with second-degree impurity (Toh 1.5).

Note also *עָשָׂאָן* at Par 3.5.

III Grammar and usage

6. In RH, the main function of the perfect is to express an action that took place at some specific point in the past, for example:

יָרַד עַל סִיחוֹן וְהָרְגוֹ, יָרַד עַל עוֹג וְהָרְגוֹ

He fell upon Sihon and killed him, he fell upon Og and killed him (SNm 101 [H 99]).

The perfect is not only to be distinguished from forms of the verb that relate to the present or future but also from general or atemporal statements construed with participles. M. Mishor (1983a, 27) cites SNm 136 (H 182):

נִתְּן כַּח בְּעֵינָיו שֶׁל מֹשֶׁה וְרָאָה מִסוּף הָעוֹלָם וְעַד סוּפוֹ. וְכֵן אַחַר מוֹצֵא
בְּצַדִּיקִים שְׂרוּאִים מִסוּף הָעוֹלָם וְעַד סוּפוֹ

Power was given to the eyes of Moses and he saw from one end of the world to the other. Thus, you find that the righteous can see

from one end of the world to the other.

7. With the disappearance of the BH **יִקְטֹל** construction, the perfect became the dominant narrative verb-form for expressing events that had occurred in the past:

משל, למה הדבר דומה? למלך בשר ודם שכעס על בנו, והלך לו הבן
ההוא אצל אוהבו של מלך. אמר לו

A parable: to what may this be compared? To a king of flesh and blood who was annoyed with his son, and then that son went off to a friend of the king and said to him (SNm 86.1 [H 85]).

All *meshalim* begin their narratives in the perfect, according to the pattern 'it is like someone who *did* so-and-so'.

8. In certain contexts the perfect has pluperfect significance, generally in subordinate clauses (introduced by **שְׁ**, **כִּשְׁ**, etc.):

כשרד משה מהר סיני נחקצבו ישראל אצלו. אמרו לו

When Moses had gone down from Mount Sinai, the Israelites gathered and said to him (end of SDt 307 [F 346]);

זה טיטוס הרשע, בן אשתו של אספסינוס, שנכנס לבית קדש הקדשים
וגדר שתי פרכות בסיף

This is Titus, the impious, the son of Vespasian's wife, the one who had entered the holy of holies and torn down the two curtains with a sword (SDt 328 [F 378–79]).

A sentence with **הָיָה** followed by a participle or noun and linked by **-ן** to a perfect indicates action prior to that expressed by the perfect:

למלך ששכר פועלין הרבה והיה שם פועל אחד שעשה עמו מלאכה
ימים הרבה

It is like a king who hired many workers when he already had a worker who had worked with him many days (SLv 26.9 [W 111a]);

למלך שיצא לטייל עם ארים בפרדס והיה אותו ארים מיממר מלפניו

It is like a king who went out to walk in the orchard with his labourer and the labourer had concealed himself from him (SLv 26.12 [W 111b]).

9. In BH, the perfect is often employed with present reference, a function normally taken over in RH by the participle (see Bendavid 1967, §§244ff.). But in certain contexts the usage survived.

A. In dialogues and colloquial speech, notably in the common expression **אָמַרְתָּ** 'that's what you say' (in rabbinic arguments), or in such formulas as **לֹא זָכִיתִי מִן הַדִּין** 'I do not arrive at this through deductive reasoning' (see below, §15). Particularly striking is the form of greeting recorded in Bik 3.3:

וְכָל בְּעָלֵי אֲמָנוּת שְׁבִירַשְׁלַיִם עוֹמְדִין לְפָנֵיהֶם וְשׂוֹאֲלִין בְּשָׁלוֹמָם
אֲחֵינוּ אֲנָשֵׁי מְקוֹם פְּלוֹנֵי, בְּאַחַם לְשָׁלוֹם

All the artisans of Jerusalem arose before them and greeted them,
Our brothers of such-and-such a place, you are welcome.

B. When expressing a state or condition that arose in the past but persists

in the present, for example

כָּל שֶׁחֲבֵטִי בְּשִׁמְרָתוֹ, הַכְּשֵׁרְתִי אֶת נֹקִי

For everything that I have taken it upon myself to look after, I take responsibility for any damage (BQ 1.2).

10. The perfect is also used in declarations of general validity, which allow no exception, for example רָצַח סוּד וְנִכְסֵי יִין, 'wine went in, the secret went out' (Erub 65a). In fact, such sentences amount to conditional clauses, 'if/when/whenever wine enters ...'; compare Pr 18.22:

מָצָא אִשָּׁה מְצָא טוֹב

If you have found a woman, you have found a treasure.

11. Because of that, the perfect is the form normally used when raising a supposition or condition ('in the case that', 'if', 'when'), generally followed by a declaration or command ('then', 'in that case', 'one must'):

מִזְגֵּי לוֹ אֶת הַכּוֹס, וְאָמַר, הֲרִינִי נָזִיר מִמֶּנּוּ, הֲרִי זֶה נָזִיר

If they prepare him a drink and he says, I have to abstain from it, then he is a Nazirite (Naz 2.3);

מִי שֶׁאָמַר, הֲרִינִי נָזִיר, מִגִּלְחַת יוֹם שְׁלֹשִׁים וְאֶחָד

If someone says, I shall be a Nazirite, their hair is cut off on the thirty-first day (Naz 3.1).

The perfect in the protasis here is equivalent to a real (as against irreal) condition (see Unit 28).

12. This structure is typical of the halakhic-judicial style, and numerous *halakhot* begin with a perfect. But the same perfect, with hypothetical or temporal function, can also be elegantly employed in a narrative sequence, inserting a sense of liveliness and realism into a series of participles, as at Bik 3.4:

הַחֲלִיל מִכָּה לִפְנֵיהֶם, עַד שֶׁמִּגִּיעִים לְהַר הַבַּיִת. הִגִּיעוּ לְהַר הַבַּיִת,
אָפִילוּ אֲגְרִיפֵס הַמֶּלֶךְ נוֹטֵל הַסֵּל עַל כַּתְּפוֹ וְנִכְנֵס, עַד שֶׁהוּא מִגִּיעַ
לְעֶזְרָה. הִגִּיעַ לְעֶזְרָה, וְדִבְרוּ הַלְוִיִּם בְּשִׁיר

The flute is played before them until they reach the Temple Mount. *When they reached* the Temple Mount even King Agrippa carries the basket on his shoulders and goes in as far as the courtyard. *When he reached* the courtyard, the Levites began to sing.

In a halakhic context, we find the same usage at, for example, Ber 2.3:

הַקּוֹרֵא אֶת שְׁמַע וְלֹא הִשְׁמִיעַ לְאָזְנוֹ, יֵצֵא

If someone recites the *shema*, even though it could not be heard, they fulfil their obligation.

M. Mishor (1983a, 27) contrasts narrative set in the past that uses the perfect with halakhic formulations that use the participle; at Soṭ 7.8, we find a description of what takes place in the liturgy of a royal ceremony, using participles (the liturgical atemporal present; see Unit 19.12), but with the specific historical actions of the king expressed in the perfect:

פָּרְשַׁת הַמֶּלֶךְ כִּי צֵדָה? ... עוֹשֵׂינָם לֹא בִּמְהַר שְׁלֵעִין בְּעֶזְרָה, וְהוּא יוֹשֵׁב
עֲלֶיהָ ... חֲזַן הַכִּנֹּסֶת נוֹטֵל סֵפֶר תּוֹרָה וְנוֹתְנָהּ לְרֹאשׁ הַכִּנֹּסֶת ... וְכַחֵן

גדול נותנה למלך, והמלך עומד ומקבל וקורא יושב. אגריפס המלך
עמד וקבל וקרא עומד ושבחהו חכמים

How did the royal liturgy use to unfold? ... They make him (the king) a platform of wood in the courtyard, and he sits down on it ... The minister of the synagogue takes the book of the law and passes it to the leader of the synagogue ... and the high priest passes it to the king and the king receives it standing up and reads it sitting down. But King Agrippa *received* it standing up and *read* it standing up, and the sages *praised* him for it.

(Here, the change of tense helps emphasize the contrast between the expected and the exceptional; see also Unit 32.4B.)

13. Within a narrative, the perfect can also be incorporated in a series of imperfects expressing the future (future perfect) to indicate an event that is regarded as already having taken place (or an inevitable, albeit future, consequence of that event), for example at Abot 1.11:

חכמים, הנהירו בדבריהם, שמא תחובו חובת גלות ותגלו למקום מים
הרעים, וישאו התלמידים הבאים אחריכם וימותו, ונמצא שם שמים
מתחלל

Sages, take care with your words in case you commit an error punishable by exile and are exiled to a place of harmful waters—the disciples who follow you might drink them and die and the name of heaven will have been (literally, ‘has been found’) profaned.

(On נמצא, see Unit 15.12.)

14. Expressions of the type מה־שעשה עשה or אם־עשיתי עשיתי ‘what is done is done’, emphasizing the irreversibility of a particular deed (see Mishor 1983a, 69–71), are common: for example

מה שעשית עשיתה, אבל לא תשנה לעשות כן

What you have done you have done, but don’t do it any more
(TosTer 2.13).

The sequence perfect followed by participle is also possible, as in

מה שעשה עשוי

What he did is done (Ter 2.2).

IV Phraseology

15. לא זכיתי מן הדין ‘I do not arrive at this through logical deduction’ is employed when a rabbinic debate is concluded by giving priority to the meaning of the biblical text over any logical argument (דין), as at SNm 153.6 (H 202):

לא זכיתי מן הדין. תל, אלה החקים אשר צוה י את משה [במדמד
ל' יז]

But I do not arrive at this through deduction. There is a text that says, Such are the statutes that Y. prescribed to Moses [Nm 30.17].

16. אָמַרְתָּ, literally, 'you said', is usually found in a concessive or adversative context, replying to a stated opinion, 'all right, but you said', 'that is what you say', 'you just said', with a touch of irony. Almost certainly, this usage underlies the words of Jesus at Mt 26.25,64; 27.11. The following rabbinic example is from SNm 76.2 (H 70):

על הצר הצרר [במדבר י' ט]. במלחמת גוג ומגוג הכתוב מדבר. אתה אומר, במלחמת גוג ומגוג הכתוב מדבר, או אינו מדבר אלא בכל המלחמות שבתורה? ת'ל, ונושעתם מאויביכם [במדבר י' ט]. אמרת. צא וראה איזו היא מלחמה שישאל נושעים ממנה ואין אחריה שעבוד. אין אתה מוצא אלא מלחמת גוג ומגוג. וכן הוא אומר, ויצא י' ונלחם בגוים ההם [זכריה יד' ג].

Against the enemy that attacks you [Nm 10.9]. This passage refers to the war of Gog and Magog. You argue that this passage refers to the war of Gog and Magog. But could it not refer to any of the wars that are in the Torah? The text teaches, You will be saved from your enemies [Nm 10.9]. *You said it!* Go and see which is the war that Israel comes away from in safety and after which there is no return to servitude; you will find none apart from the war of Gog and Magog. And that is why it says, Then Y. will go out and fight against those peoples [Zc 14.3].

17. אָצָא [לֹא] '(fail to) fulfil one's duty', a juridical expression often found in *halakhot*, for example Ber 6.2:

בְּרַךְ עַל פְּרוֹת הָאֵילָן, בּוֹרֵא פְּרֵי הָאֲדָמָה, יֵצֵא, וְעַל פְּרוֹת הָאֲרָז,
בּוֹרֵא פְּרֵי הָעֵץ, לֹא יֵצֵא

If over the fruits of the tree someone recites the prayer, (Blessed are you, O Lord) creator of the fruits of the earth, they fulfil their duty, but if over the fruits of the earth someone recites, (Blessed are you, O Lord) creator of the fruits of the tree, they do not fulfil their duty.

The longer form of the expression, אָצָא ידֵי חֻבְתּוֹ, is presented in Unit 22.26.

V Vocabulary

גָּדַף 'scrape (clean)'

גִּזְבָּר 'treasurer'

גְּנִיחַ 'blemish, fault, disgrace'

גְּרוֹגֵרֶת 'dried fig'

דִּיתִיקִי (δικαιόλογος) 'pact, testament'

זִין 'supply, feed'

חָבָה 'love'

לְמַפְרַע 'irregularly, without order, back to front'

מְצֻפּוֹת (pu. participle plural of צָפָה) 'covered'

סִימָן 'sign'

סָגַן 'prefect, head'

עִיסָה 'dough'

עָלְיָה 'ascent' (especially the ascent to Jerusalem)

פָּחָה 'noble'

פָּסַק 'agree'

צִימוֹק 'raisin'

רְחִיצָה 'bath'

שָׂוָה 'equal, equivalent'; בְּשָׂוָה 'for what is right, for a fair price', בְּפָחוּת 'for a lower price'

VI Exercises

1. מי שמח ומצא את דיתיקי קשורה על ירכו, הרי זו אינה כלום.
2. הניח בנות גדולות וקטנות, אין הגדולות מתפרנסות על הקטנות, ולא קטנות נזונות על הגדולות, אלא חולקות בשוה.
3. הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו, יצא. רבי יוסי אומר, לא יצא. קרא ולא דקדק באותיותיה, רבי יוסי אומר, יצא. רבי יהודה אומר, לא יצא.
4. הקרובים מביאים תאנים וענבים, והרחוקים מביאים גרוגרות וצמוקים. והשור הולך לפניהם, וקרניו מצפות זהב ועטרה שלזית בראשו. החליל מכה לפניהם, עד שמגיעים קרוב לירושלים. הגיעו קרוב לירושלים, שלחו לפניהם, ועטרו את בכוריהם. הפחות, הסגנים והגזברים יוצאים לקראתם. לפי כבוד הנכנסים היו יוצאים. וכל בעלי אקניות שבירושלים עומדין לפניהם ושואלין בשלומם, אחינו אנשי מקום פלוני, באתם לשלום.
5. גר שנתגיר, והיתה לו עיסה, נעשת עד שלא נתגיר, פטור, ומשנתגיר, חייב.
6. הורו בית דין, ועשו כל הקהל או רבן על פיהן, מביאין פר, ובעבודה זרה, מביאין פר ושעיר, דברי רבי מאיר.
7. הקורא את הפגלה למפרע, לא יצא. קראה על פה, קראה תרגום, בכל לשון, לא יצא.
8. מי שאמר, הריני נזיר, ושמע חברו ואמר, ואני, ואני, כלם נזירין.
9. מי שנדר בנזיר והלך להביא את בהמתו ומצאה שנגנבה, אם עד שלא נגנבה בהמתו נזר, הרי זה נזיר, ואם משנגנבה בהמתו נזר, אינו נזיר.
10. מצינו שעשה אברהם אבינו את כל התורה כלה עד שלא נתנה.
11. פעמים הרבה קריתי לפניו בדינאל.
12. כיון ששמעו כנעניים שישאל נכנסים לארץ עמדו ושרפו את הזרעים וקצצו את האילנות וסתרו את הבנינים וסתמו את המעינות.
13. כיון ששמעו אומות העולם שאבד פרעה וחילו בים ובטלה מלכות של מצרים ושפטים נעשו בעבודה זרה שלהן, התחילו מתרגזין.
14. ויאמר אם שמוע תשמע [שמות טו' כו']. מכאן אמרו, שמע אדם מצוה אחת, משמיעין אותו מצות הרבה, שנאמר, אם שמוע תשמע [שם]. שכח אדם מצוה אחת, משכחין לו מצות הרבה, שנאמר, והיה אם שכח תשכה [דברים ח' יט].
15. משל, למה הדבר דומה? לבת מלכים שנישאת כשהיא קטנה, ופסקו עם אמה שתחא משמשת עד שעה שתלמוד בתה. אף כך אהרן תחילה היה

- לוי, שנאמר, הלא אהרן אחיך הלוי? [שמות ד' יד], כשנבחר להיות כהן גדול אמר לו הקב"ה למשה, אחה תשמעני עד שילמוד אהרן.
 16. עכשיו ישראל אומרים, לא נתגייר יתרו מציבה. כסבור היה יתרו שיש לגרים חלק בארץ ישראל, עכשיו שראה שאין להם חלק, הניחם והלך לו.
 17. מפני מה לא ברא המקום חמים בירושלים כחמי טבריה? כדי שלא יאמר אדם לחבירו, נלך ונעלה לירושלים. הא אם אין אנו עולים אלא בשביל רחיצה אחת, דיינו. ונמצאית עלייה שלא לשמה.
 18. גדפת את כל הקערה כולה ולא שיירתה ממנה כלום.
 19. רבי נתן אומר, סימן טוב הוא לאדם שנפרעים ממנו לאחר מיתתו. מת, לא נספד ולא נקבר, אכלתו חיה או שירדו עליו גשמים, הרי זה סימן טוב שנפרעים ממנו לאחר מיתתו.
 20. עבר י' [דברים לד' ה']. לא בגנותו של משה הכתוב מדבר, אלא בשבחו, שכך מציונו בנביאים הראשונים שקראו עבדים.

Sources. 1. BB 8.6. 2. BB 8.8. 3. Ber 2.3. 4. Bik 3.3. 5. Hal 3.6. 6. Hor 1.5. 7. Meg 2.1. 8. Naz 4.1. 9. Naz 5.4. 10. Qid 4.14. 11. Yom 1.6. 12. Mek 13.17 (L 1.172). 13. Mek 15.14 (L 2.71). 14. Mek 15.26 (L 2.95). 15. SLv 8.15 (W 41c). 16. SNm 80.1 (H 76). 17. SNm 89.5 (H 90). 18. SNm 112.3 (H 120). 19. SNm 112.4 (H 121–22). 20. SDt 357 (F 428).

UNIT EIGHTEEN

IMPERFECT

I *Introductory text* (SDt 41 [F 87])

והיה אם שמעו חשמעו אל מצותי אשר אנכי מצוה אתכם היום לאהבה את יי' אלהיכם [דברים יא' יג']. שמא תאמר, הריני למד תורה בשביל שאעשיר, בשביל שאקרא רבי, בשביל שאקבל שכר לעולם הבא, תלמוד לומר, לאהבה את יי' אלהיכם. כל שאתם עושים לא תהו עושים אלא מאהבה.

If you obey the commandments that I command you today, loving Y. your God [Dt 11.13]. So that you cannot say, I'm going to study Torah to get rich, or to be named a rabbi, or to receive a reward in the next world, the passage teaches, Loving Y. your God. Everything you do you must do out of love!

1. Three possible motives for studying the law are listed: financial reward, obtaining the title or status of rabbi, ensuring a place in the next world. The three are perfectly gradated, from the most prosaic to the most spiritual. In a parallel text, a slightly different formulation is attested:

I am going to study Torah in order to be called wise, to be able to take my seat in the academy [ישיבה], to prolong my days in the world to come (SDt 48).

Such texts are significant because of the way they reflect social aspects of Jewish life of the period—compare Mt 23.6–8. More important, though, is the theological message, which unambiguously states that the only valid reason for spending one's life in the study of the Torah is love for God, nothing else.

II Morphology

2. As we have already observed (Unit 16.5A), RH sees the disappearance of the second and third person feminine plural form תִּקְטְלֶנָּה, which is replaced by the corresponding masculine forms תִּקְטְלוּ (second person) and יִקְטְלוּ (third person). In the Qumran texts studied by E. Qimron (1986, 45), תִּקְטְלֶנָּה is only found three times. Also (see Unit 16.5B), despite their similarity to Aramaic, BH forms ending in *nun*, such as the second person feminine singular תִּקְטְלִי, disappear, with the archaizing (perhaps Aramaic-influenced) forms תִּקְטְלוּ and יִקְטְלוּ sometimes being used instead of their regular counterparts תִּקְטְלוּ and יִקְטְלוּ, apparently purely for stylistic reasons. At Qumran, the suffix *-un* is scarcely attested.

3. The lengthened, cohortative, forms of the first person singular, אֶקְטֹל, and plural, נִקְטְלֶנָּה, have also practically disappeared, except in attempts to imitate biblical style.

4. A similar fate has overtaken the shortened, jussive, forms, although in the *Hif'il* a few have survived (probably due to the influence of the Aramaic *Af'el*), for example, at Abot 2.4,

וְאַל תִּתְאַמֵּן בְּעַצְמְךָ

Don't trust in yourself

(but K reads the non-jussive form תִּתְאַמֵּן), and in other common verbs, clearly under biblical influence, as at Abot 1.8:

אַל תַּעַשׂ עִצְמְךָ כְּעוֹרְכֵי הַדְּבָרִים

Don't turn yourself into an advocate.

The clustering of such jussives in manuscripts of Abot might suggest that Abot originates in an early stage of literary RH.

5. The verb הִיָּה has been especially affected by Aramaic pressure on the one hand and by the persistence of biblical structures on the other, leading, in effect, to two conjugations, biblical and Aramaizing.

Among the biblical forms retained are the jussives יִהְיֶה and תִּהְיֶה, which are employed particularly in proverbial and liturgical contexts, for example

יְהִי קָמוֹן חֲבֵרְךָ חֲבִיב עֲלֶיךָ כְּשֵׁלְךָ

May the property of your neighbour be as dear to you as your own (Abot 2.12).

This biblicalizing jussive is typical of Abot (see also 1.4,5; 2.10,12,13; 4.3,8,12,15; 5.20), although there is always the possibility that the form יהי should be vocalized according to an Aramaizing pattern, יהי.

As well as the biblical forms אֶהְיֶה, תִּהְיֶה, יִהְיֶה, etc., we also find the Aramaizing structures אֶהְיֶה, תִּהְיֶה, יִהְיֶה, etc. (also with final *yod*: אֶהְיֶה, תִּהְיֶה, יִהְיֶה), which gained ground in colloquial usage, for example אֶהְיֶה נָזִירָה שֶׁבַע שָׁנִים 'I shall be a Nazirite for seven years' (Naz 3.6). The following table displays the two sets of forms.

Biblical		Aramaic	
אֶהְיֶה		אֶהְיֶה	אֶהְיֶה
תִּהְיֶה	תְּהִי	תִּהְיֶה	תְּהִי
יִהְיֶה	יְהִי	יִהְיֶה	יְהִי
נִהְיֶה		נִהְיֶה	נְהִי
תִּהְיֶה		תִּהְיֶה	
יִהְיֶה		יִהְיֶה	יִהְיֶה

The form תִּהְיֶה only occurs in quotations from the Bible.

6. The confusion, already noted (Unit 17.5), between *lamed-alef* and *lamed-he* (or *lamed-yod*) verbs has led to such forms as יִקְרֵא for יִקְרֵא and תִּקְרֵא for תִּקְרֵא; contrast the late text at Abot 6.2,

אל תִּקְרֵא חֲרוּת אֱלֹהֵי חֲרוּת

Read not *harut* but *herut*,

with Mek 17.8 (L 2.138): אל תִּקְרֵא שְׁפָטִים אֱלֹהֵי שְׁפָטִים 'read not *shefaṭim* but *shippuṭim*'.

7. The verb הִפֵּךְ 'turn, go back, change' behaves in the imperfect as though it were a *pe-alef*, evidently as a result of the confusion of *he* and *alef* and through analogy with frequent verbs like אָמַר and אָכַל. Thus, we find in the first and third persons יִפְכֵּךְ and יִפְכֵּךְ (like אֹמַר and יֹמַר), for example at Kil 2.3:

לֹא יֹאמַר, אֲזַרְעֶנּוּ וְאַחַר כֵּךְ אֲפַיֵּךְ, אֲלֵא הֲפִיךְ וְאַחַר כֵּךְ זֹרַע

One should not say, I shall sow first and then I shall turn up [the ground]; instead, one should turn up [the ground] first and then sow.

III Grammar and usage

8. With regard to the verb הִיָּה, there is no appreciable difference in meaning between the biblical form הִיָּה and the standard rabbinic יִהְיֶה, although the biblical form tends to be employed in more literary contexts or when attempting to imitate biblical style (in prayers, proverbs, etc.); even here, though, choices vary with individual authors and schools of writing. Similar comments apply to the use or non-use of the lengthened and shortened forms of the imperfect.

9. As already said in Unit 16.12C, the imperfect can be used for expressing the future. Through it, an action that has not yet taken place can be represented or a series of future events narrated, as at Abot 1.11:

חֲכָמִים, הִזְהָרוּ בְּדַבְרֵיהֶם, שֶׁפֶּאֱחָזְבוּ חֹבֶת גְּלוֹת וְתִגְלוּ לְמָקוֹם מִים
הָרָעִים, וְיִשְׁחָזוּ הַתַּלְמִידִים הַבָּאִים אַחֲרֵיכֶם וְיָמוּתוּ.

Sages, take care with your words in case you are punished by exile and have to be deported to a place of harmful waters and the disciples who follow you have to drink them and die.

10. In a main, or independent, clause, the imperfect almost inevitably has a modal aspect, cohortative (expressing volition), optative (expressing a wish), jussive (expressing a command), for example:

אִם אֱלֹהִים הוּא, יָבוֹא וְיִמָּחֵה

If he is God, let him come and destroy (SDt 328 [F 379]);

מָה אֶעֱשֶׂה

What can I do? (Sanh 3.7);

בְּשִׁלְשָׁה אוֹמֵר, נִבְרָךְ

If they are three, he says, Let us bless (Ber 7.3).

(Mishor 1983a and Sharvit 1980 include numerous further examples, classified by mood.)

A typical optative form is that of *מִי* followed by the imperfect, as in BH. Compare

מִי יִגְלֶה עָפָר מֵעֵינַי, רַבֵּן יוֹחָנָן בֶּן זִכְאִי

Who could wipe the dust from your eyes, Rabban Johanan ben Zakai! (Soṭ 5.2)

with

מִי יֵאָכְלֵנוּ בֶּשֶׂר

Who would give us meat to eat! (Nm 11.4).

11. The 'persuasive' mood of the imperfect has effectively displaced the imperative in prayers, petitions, and so on (see Unit 21.7). A prohibition or negative command or wish is commonly expressed by *אַל* followed by the imperfect, as in

אַל תְּרַבֶּה שִׁחָה עִם הָאִשָּׁה

Don't talk too much with women (Abot 1.5).

In halakhic idiom, the imperfect with *לֹא יַעֲשֶׂה* (*לֹא יַעֲשֶׂה*) is used alongside *אַין* with participle (*אַין עוֹשֶׂה*) to express a more impersonal form of prohibition. The first structure is found with singular forms of the verb, the second with plural forms (see Unit 23.11A).

12. In various proverbial and sapiential contexts, the imperfect has retained one of its earliest functions, namely, expressing durative action (see Meyer 1992, §100.2A–B), for example

עַל קַן צִפּוֹר יִגִּיעוּ רַחֲמֶיךָ

Unto the nests of the birds your mercy reaches (Meg 4.9).

13. A. Bendavid (1967, §235) notes that many sequences in which BH employs the imperfect appear in RH with participles, although the difference

in meaning conveyed is not always clear—compare, for example, *כִּיצַד הוּא עוֹשֶׂה* ‘how must he act?’ (Men 5.6) with *כִּיצַד יַעֲשֶׂה* ‘how will he have to act?’ (Men 11.8). It may be true that the imperfect tends to express instruction or command, whereas the participle tends to convey information or news, or that the imperfect relates to the normative and the participle to the commonplace. But the carrying through of such distinctions, even though they might inform a writer’s thinking, is subjective, and we can find in the same *halakhah* the simultaneous use of participle and imperfect, apparently in the same sense. For example, in *halakhot* of the type ‘where it is the custom’ (מקום שֶׁנֶּהֱגוּ), both participle and imperfect are used to express the action to be realized, as at BM 5.5 (see also Shebi 2.5; Pes 4.1; Meg 4.1, etc.):

מקום שֶׁנֶּהֱגוּ לְחַלּוֹק אֶת הַחִלְדוֹת מִיָּד, חוֹלְקִין, מִקּוּם שֶׁנֶּהֱגוּ לְגַדֵּל, יְגַדְלוּ

Where it is the custom to share out the offspring immediately, then share them out [participle]; where it is the custom to rear them, then rear them [imperfect].

A striking example of the confusion of participle and imperfect is seen in the following texts from the same *midrash*:

הוֹדִיעֵנִי אִם אֶכְנֶס לְאַרְץ אִם לֹא. ... הוֹדִיעֵנִי אִם מִמְנָה אֵתָהּ עַל־יָדֶיךָ
פְּרַנְסִים וְאִם לֹא

Tell me if I'm going to enter the land or not ...; tell me if you're going to assign them leaders or not (SNm 138 [H 185]);

הוֹדִיעֵנִי אִם אֲנִי נִכְנֵס לְאַרְץ וְאִם אֵינִי נִכְנֵס

Tell me if I'm going to enter the land or if I'm not going to enter (SNm 134.5 [H180]).

As a general rule, nonetheless, in halakhic compositions (Mishnah and Tosefta) the tendency is to formulate impersonally and, thus, to prefer the participle, whereas in midrashic writings, the tendency is towards a more personal and persuasive form of expression, which employs the imperfect.

14. The imperfect is regularly used in subordinate clauses—temporal, final, consecutive, etc.—usually in association with *-שׁ* or a compound of *-שׁ*: *שְׁמָא* ‘in case, so as not to’, *כִּי־שׁ* ‘so that’, *בְּשֶׁבִיל־שׁ* ‘in order to, so that, because’, *עַל מִנַּת־שׁ* ‘on condition that’, *לְאַחַר־שׁ* ‘after’, *לְכֶשׁ-* ‘(for) when’, *עַד־שׁ* ‘until’, etc.—or with the phrases *גִּזְרֵנִי־שׁ* ‘I order that’, *שְׁבוּעָה־שׁ* ‘I swear that’, *צָרִיךְ־שׁ* ‘it is necessary that’, and *וּבְלִבְד־שׁ* ‘provided that, only if’. However, it should be noted that it is also possible to employ the perfect with some of these forms, depending on exactly what meaning is intended (see Bendavid 1967, §233; Mishor 1983a, 125–27). The following examples can be supplemented by the exercises:

שְׁמָא תֵּאמַר, לְמַדְתִּי חִכְמַת יִשְׂרָאֵל, אֲלֶךְ וְאֶלְמַד חִכְמַת הָאוּמוֹת

In case you say, I have learned the wisdom of Israel, now I am going to learn the wisdom of the nations (SDt 34 [F 61–62]);

שְׁמָא תֵּאמַר, הֲרִינִי לְמַד תּוֹרָה בְּשֶׁבִיל שְׂאֵעִיר

In case you say, I am going to study the Torah to make myself rich (SDt 41 [F 87]);

הרי זה גטך, על מנת שתתני לי מאתיים זוז

Here is your document, on condition that you give me two hundred zuz (Git 7.5);

ובלבד שיהא הכסף משלאחרים

Provided that the money comes from others (Qid 1.3).

15. The imperfect following ׀ expresses a possible but unfulfilled condition, an infrequent construction (see Segal, 1927, §486) that is normally formulated with the temporal conjunctions כש-, לכש-, בזמן ש-, עד ש-, etc.:

אם יהיו כל חכמי ישראל בקף מאזנים

If all the sages of Israel were on one balance of a pair of scales (Abot 2.8).

See as well Unit 28, on conditional clauses.

16. Alongside the construction עתיד ל- followed by the infinitive (see Units 16.3B and 20.12) is that of עתיד ש- with the imperfect, used to express an event that could only take place in the future. But it is rare in the tannaitic literature, occurring not at all in the Mishnah, Sifra, SNm, and Sifre Zuṭṭa, just once in the Tosefta (TosSoṭ 12.1), three times in SDt 306 (F 329–30), and twice in Seder Olam Rabbah (3 and 15):

עתידה כנסת ישראל שתעמוד בדין לפני המקום שאומרת

The assembly of Israel will arise before the omnipresent one and will say (SDt 306 [F 330]; see Girón 1992).

IV Phraseology

17. שפא תאמר/תאמרו 'in case you interpret, lest you interpret, so that you do not say' comes after a biblical quotation to introduce an interpretation regarded as erroneous. To underline that the point of the biblical text is that such an interpretation be avoided, the text is sometimes reintroduced by תלמוד לומר 'because of that, the text says' (see further, Unit 30.11C). The formula is widespread in SDt and Sifra, very rare in Mekhilta, and completely absent from SNm:

ושחוד לא תקח (שמות כג ח'). שפא תאמר, הריני נוטל ממון ואיני מטה את הדין. תל, כי השחוד יעור עיני חכמים (דברים מז יט).

Do not accept a bribe [Ex 23.8]. In case you say, I am going to receive money without it affecting my judgment, the text says, For a bribe blinds the eyes of the wise [Dt 16.19] (Mek 23.8 [L 3.172]);

שפא תאמרו, הרי מאכל והרי משחה, אם אין שלום אין כלום, תל, ונתחיי שלום בארץ (ויקרא כו ו').

[And you will eat your bread to satiety and live securely in your land (Lv 26.5).] So that you might not say, We have food and drink but without peace there is nothing, the text says, I shall set peace in the land [Lv 26.6] (SLv 26.6 [W 111A]);

וירד מצררמה (דברים כו ה'). שפא תאמר שירד ליטול כתר

מלכות, תלמוד לומר, ויגר שם [שם].

And he went down to Egypt [Dt 26.5]. So that you might not say that he went down for a royal crown the text says, And he settled there [ibid.].

V Vocabulary

אָהָבָה 'desire'

בָּטַל 'annul'

בֵּית סָאָה 'space occupied by one seah'

גְּבוּל 'limit', specifically of that which is beyond Jerusalem and the temple

גְּזַר 'decree'

דְּפוּס 'impression, tattoo'

חָגוּן 'worthy (of)'

הִמְתִּין (hi. of מָתַן), 'keep, leave, postpone, wait'

הִנָּזַר (ni. of נָזַר) 'abstain, deprive oneself'

הִתְלַיַּע (hi. of תָּלַע) 'decay, ripen'

נִמְלַךְ (ni. of מָלַךְ) 'take advice, reconsider, change one's mind'

עָרַעַר 'protest'

פָּנָה 'turn', ni. נִפְנָה 'be free, have time'

פַּסְיָקִיא (Latin *fascia*) 'girdle, brassiere'

קִבְעָה 'institution'. i.e. something fixed and established

רַבִּיעַה 'autumn rain'

שָׁנָה 'repeat', specifically 'study Mishnah, oral tradition'

תֵּלֵם 'furrow'

VI Exercises

1. הוא הִיָּה אֹמֵר, עֲשֵׂה רְצוֹנִי כְּרְצוֹנְךָ, כְּדִי [כְּדִי K lacks] שִׁיעֲשֵׂה רְצוֹנְךָ כְּרְצוֹנִי. בָּטַל רְצוֹנְךָ מִפְּנֵי רְצוֹנִי, כְּדִי [כְּדִי K lacks] שִׁיבְטֵל רְצוֹן אֲחֵרִים מִפְּנֵי רְצוֹנְךָ. הִלֵּל אֹמֵר, אֵל תִּפְרוֹשׁ מִן הַצְּבוּר, וְאֵל תֵּאֱמָן [תֵּאֱמָן K] בְּעֶצְמְךָ עַד יוֹם מוֹתְךָ, וְאֵל תְּדִין אֶת חֶבְרֶךְ עַד שֶׁתִּגְיַע לְמִקְוֵמוֹ. וְאֵל תֵּאֱמַר דְּבַר שְׂאֵי אִפְשֵׁר לְשְׁמוֹעַ, שְׂסוּפוֹ לְהִשְׁמַעַ. וְאֵל תֵּאֱמַר, לְכַשְׁאִפְנָה אֲשַׁנָּה, שְׂמֵא לֹא תִפְנָה.
2. וְכַשְׁאִפְנָה מִתְּפַלֵּל, אֵל תַּעַשׂ תְּפִלְתְּךָ קִבְעָה, אֵלֵא רַחֲמִים וְתַחֲנוּנִים לִפְנֵי הַמָּקוֹם בְּרוּךְ הוּא... וְאֵל תְּהִי רִשְׁעָה בְּפְנֵי עֶצְמְךָ.
3. מְקוֹם שֶׁנִּהְיָ לְהַטִּיל מִים בֵּינָן, יִטְלוּ.
4. הִיָּתָה שְׂדֵהוּ זְרוּעָה חֲטִים וְנִמְלַךְ לְזָרְעָה שְׂעוּרִים, יִמְתִּין לָהּ עַד שֶׁתִּתְלַיַּע, וְיִוִּפֵּךְ וְאֲחֵר כֶּךָ זָרַע, אִם צִמְחָה. לֹא יֵאֱמַר, אֲזָרַע וְאֲחֵר כֶּךָ אִוְפֵךְ, אֵלֵא הוֹפֵךְ וְאֲחֵר כֶּךָ זָרַע. כִּמָּה יִהְיֶה חוֹרֵשׁ כְּתַלְמֵי הָרַבִּיעַה. אֲבָא שְׂאוּל אֹמֵר, כְּדִי שְׂלֵא יִשִּׁיר רִבְעָה לְבֵית סָאָה.
5. מְקוֹם שֶׁנִּהְיָ לְבָרֵךְ, יְבָרֵךְ, וְשְׂלֵא לְבָרֵךְ, לֹא יְבָרֵךְ.

6. הרניני נזיר על מנת שאהא שוחה יין ומטטא למחים, הרי זה נזיר, ואסור בכלן.
7. שלח לו רבן גמליאל, נחרני עליך שפבא אצלי במקלף ובמעותיך.
8. וסעודות גדולות עושין להם [לעדים] בשביל שיהו רגילין לבא.
9. שבועה שלא אכל, ואכל כל שהוא, חיב.
10. משביע אני עליכם, כשחדעון לי עדות שתבואו ותעידוני, הרי אלו פטורים, מפני שקרמה שבועה לעדות.
11. ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים [והמים להם חמקו] [שמות יד' כט]. והיו מלאכי השרת תמהים לומר, בני אדם עובדי עבודה זרה מהלכין ביבשה בתוך הים. ומנין שאף הים נתמלא עליהם חמה? שנאמר, והמים להם חמה [שם]. אל תקרי חומה אלא חיקה.
12. ויוצא משה את העם לקראת האלהים [שמות יט' יז]. אמר רבי יוסי, יהודה היה דורש, 'מסיני בא [נדברים לג' ב']. אל תקרא כאן אלא 'לסיני בא, ליתן תורה לישראל. ואני איני אומר כן אלא, 'מסיני בא, לקבל את ישראל, כחתן זה שהוא יוצא לקראת כלה.
13. אם חבול תחבול וגו' [שמות כב' כה]. רבי ישמעאל אומר, בא הכתוב ללמדך שתהא עושה מצוה ותהא נוטל את שלך.
14. וביום השביעי יהיה לכם קדש וגו' [שמות לה' ב'], שלא יהו ישראל אומרים, הואיל ומותרים בעשיית מלאכה בבית המקדש, נהא מותרין לעשות מלאכה בנבולין. ת"ל, וביום השביעי יהיה לכם קדש, לכם קדש ולמקום חול.
15. נבוכדנצר היה הגון שיעשה נס על ידו, אבל אתה מלך רשע אתה ואין אתה הגון שיעשה נס על ידך.
16. אם בחוקתי תלכו [ויקרא כו' ג']. מלמד שהמקום מתאוה שיהו ישראל עמילים בתורה.
17. משל, למה הדבר דומה? למלך בשר ודם שהיה לו בן בית ונתן לו שדה אחת כמתנה ... בא אחד וערער כנגדו על השדה. אמר לו המלך, כל מי שירצה יבא יערער כנגדך על השדה ...
18. והיא מוציאה דפוס של פעור מתחת פסיקיא שלה ואומרת לו, רבי, רצונך שאשמע לך, השתחזה לזה [...] רצונך שאשמע לך, הנזר מתורתו של משה.
19. כי אם שמור תשמרו את כל המצוה הזאת אשר אנכי מצוה אתכם לעשותה לאהבה את 'אלהיכם [נדברים יא' כב']. שמא תאמר, הרניני למד תורה בשביל שאיקרא חכם, בשביל שאשב בישיבה, בשביל שאאריך ימים לעולם הבא.
20. ולא ירבה לו נשים [נדברים יז' יז], אלא שמגה עשרה. רבי יהודה אומר, מרבה הוא לו ובלבד שלא יהו מסירות את לבו.

Sources. 1. Abot 2.4. 2. Abot 2.13. 3. BM 4.11. 4. Kil 2.3. 5. Meg 4.1. 6. Naz 2.4. 7. RS 2.9. 8. RS 2.5. 9. Shebu 3.1. 10. Shebu 4.9. 11. Mek 14.29 (L 1.246). 12. Mek 19.17 (L 2.218–19). 13. Mek 22.25 (L 3.150). 14. Mek 35.2. (L 3.207). 15. SLv 22.32 (W 99d). 16. SLv 26.3 (W 110c). 17. SNm 117.1 (H 135). 18. SNm 131.1 (H 171). 19. SDt 48 (F 113). 20. SDt 159 (F 210).

UNIT NINETEEN

PARTICIPLE

I *Introductory text* (SDt 329 [F 380])

ואין מידי מציל [דברים לב' לט'], אין אבות מצילין את הבנים, לא אברהם מציל את שמעאל ולא יצחק מציל את עשו. אין לי אלא אבות שאין מצילין את הבנים. אחים את אחים מניין? תלמוד לומר, אח לא פדה יפדה איש [תהלים מט' ח']. לא יצחק מציל את שמעאל ולא יעקב מציל את עשו, ואפילו נותן אדם לו כל ממון שבעולם, אין נותנין לו כפרו, שנאמר, ואח לא פדה יפדה איש ... ויקר פדיון נפשם [תהלים מט' ח-ט']. יקרה היא נפש זו, שכשאתם חוטא בה אין לה תשלומים.

And there is no-one who frees from my hand [Dt 32.39]: fathers cannot rescue sons—Abraham does not free Ishmael nor Isaac Jacob. This only shows me that fathers cannot free their sons. From where is it deduced that brothers cannot free brothers either? From the text that teaches, Truly, no-one can redeem a brother [Ps 49.8]: Isaac cannot free Ishmael nor Jacob Esau—even if someone paid all the money in the world, it would not be sufficient for their ransom, for it is written, Truly, no-one can redeem a brother ... the redemption of their life is very costly [Ps 49.8–9]. This life is worth much, and when one sins against it no payment is possible.

1. With regard to the supreme gift of life, a person is completely in the hands of God—one's personal merits or those of one's parents or siblings count for nothing; it is entirely a matter of God's grace.

II *Morphology*

2. A characteristic feature of RH is the use of *-t* in the feminine participle (see Unit 16.6), a result of the search for greater expressivity in the spoken language. In the plural, the endings *-m* and *-n* alternate.

3. *Qal*.

A. RH retains all three BH models, the active קָטַל, and the intransitive or stative קָטַל and קָטַל, as in the following table.

שָׁמַר	שָׁמְרָה	שֹׁמְרִין	שֹׁמְרוֹת
בָּטַל	בָּטְלָה	בֹּטְלִין	בֹּטְלוֹת
יָכוֹל	יָכוֹלָה	יָכוֹלִין	יָכוֹלוֹת

As well as the feminine in קטלה, we occasionally find קוטלה, as at SNm 131.1 (H 170):

וקטנה קוראה ואומרה לו מבפנים

A younger one was calling him and saying to him from inside.

(MS Vatican 32 has אומרה, but note that the structures in the version above could simply be forms of the perfect that have resulted from assimilation: קראָה > קראָה and אָמרה > אָמרה, i.e. ā > ō before a labial or *resh*.)

The stative participle קטל has the same semantic value as an adjective, and, like an adjective, forms its feminine in *-ah*, for example טמאה, טמאה 'impure'. Sometimes, such structures exist alongside active forms of the participle, for example למד, למדה 'learned' and למד, למדת 'student'. There is a tendency to replace the stative forms by the active, as at Abot 4.20, where the standard text reads

הלומד מן הקטנים, למה הוא דומה

A person who learns from little ones, who is such a person like?,

but K has הלומד מן הקטנים (note also SNm 131.1 [H 169]:

כל פרשה שהיא סמוכה לחברתה למידה הימנה

Any pericope found next to another is illuminated by it).

In these instances, there is a difference in aspect between לומד (more active) and למד (more stative), but in others the difference is more subtle, if there is one at all, giving rise to alternation and confusion of forms. A typical example is at Abot 1.5, where the standard text reads

בוטל מדברי תורה

Neglecting the study of the law,

but K has בטל. Other examples relate to דולק and דלק and אבד and אובד. Possibly, the influence of the Aramaic participle in קטל has had a bearing on this matter (as pointed out to me by Dr José Ribera Florit of the University of Barcelona).

The only remnant of the קטל model in RH is יכול—as seen in Unit 17.3, the perfect and imperfect forms have disappeared. E.Y. Kutscher (1971, 1599) notes the vocalization of the feminine in יכולה, for יכולה, accentuating its stative character.

B. The first person subject pronoun can be attached as a suffix to the participle, giving rise to the common forms גזרני (from גזר אני 'I decree'), as at Taa 3.8, פורטני (from פורט אני 'I specify'), as at SNm 1.2 (H 1), and שומעני (from שומע אני 'I interpret'), as at SNm 1.4 (H 2).

C. The passive participle regularly forms the feminine with *-ah*, for example אמרה, אמורה 'said, mentioned', as at Soṭ 7.3:

מה ענינה האמורה להלן בלשון הקדש, אף כאן בלשון הקדש

Just as the response mentioned there was given in the holy tongue, so also here it has to be given in the holy tongue.

Some passive participles have effectively become nominalized adjectives, for example גרושה 'divorcée'.

D. In *ayin-waw* and *lamed-he* verbs, the BH form of the feminine

singular participle, in *-ah*, is maintained, for example בָּאָה 'coming' and רָצָה 'desiring'.

Participles of *lamed-alef* verbs can be inflected as though they were *lamed-he*, thus קָרִין and קָרְאִין 'calling'. In the feminine singular, the participle can take either *-ah* or *-t*: יוֹצֵאת (K יוצאת) and יוצאת 'going out':

במה אשה יוצאת ובמה אינה יוצאת

What may a woman go out with and what may she not go out with? (Shab 6.1);

בית דין הגדול ... שפסקו יוצאת תורה לכל ישראל

The supreme court ... from which teaching extends to all Israel (Sanh 11.2).

Doubtless, יוצאת is a biblicizing form—at Sanh 11.2 and Yeb 14.1, K reads יוצאת for, respectively, יוצאת and יוצאת. Already in LBH, we find:

כשגגה שיצא מלפני השליט

Like an error that proceeds from a ruler (Ec 10.5).

E. An active קטול participle is well-attested in good manuscripts, even though it has been confused with the passive קטול or corrected to the standard קוטל model. Thus, whereas the standard text of Abot 4.20 reads

הלומד מן הזקנים למה הוא דומה? לאוכל ענבים

A person who learns from old people, who is such a person like? (Like) one who eats (ripe) grapes,

K has לאכול, pointed לאכול (Mishor 1983a provides a complete list of such participles).

F. The model קטול for the *Qal* passive participle, alongside the usual קטול, is attested in good manuscripts, but only very rarely, for example שְׁלוּחָה 'her emissary' (K Qid 2.1)—possibly it is this participle that underlies the wordplay with ἀπεσταλμένος at Jn 9.7.

4. *Nif'al*.

In the feminine singular participle, the suffix *-t* (נִקְטְלוּת) predominates, as against the BH model in *-ah* (נִקְטְלוּהָ), for example

ומנין שהארץ עתידה להיות נזרעת ועושה פירות בין יומה

From where is it deduced that in the future the land will be sown and yield fruit in a day? (SLv 26.4 [W 110d])

Even in *ayin-waw*, *lamed-he*, and *lamed-alef* verbs, we find participial forms like נִקְרְאוּת, נִעֲשִׂית, etc. An example with בָּנָה and עָשָׂה is seen at Sanh 10.6:

לכמו שהייתה אינה נבנית, אבל נעשית היא גנות ופרדסים

It may not now be rebuilt in the form it used to be, but may be changed into gardens or orchards.

In the masculine singular participle, the forms נִעֲשָׂה and נִעֲשָׂה, instead of BH נִעֲשָׂה, in K and other good manuscripts, result from assimilation of the verb עָשָׂה to the *lamed-alef* model (see Unit 17.5).

For the verb דָּין, we find the *Nif'al* participles נִדוֹן, functioning more as a noun, and נִדוֹן, which carries more verbal force (see Bar-Asher 1990d).

5. *Pi'el* and *Pu'al*.

A. In the *Pi'el*, the BH paradigm is maintained: מְדַבֵּר, מְדַבְּרָה, מְדַבְּרִין, מְדַבְּרוֹת. The *Pi'el* participle of דָּבַר is attested twice in the Talmud, in two different forms מְדַבְּרָה (Ket 40b) and מְדַבְּרָה (Qid 18a), but not at all in the Mishnah or tannaitic *midrashim*.

B. Of the *Pu'al*, it is only the participle that survives in RH, and this, again, usually follows the BH model: מְדַבְּרָה, מְדַבְּרִין, מְדַבְּרוֹת. However, in *lamed-he* verbs, the feminine participles take *-h*, for example מְדַבְּרָה/מְדַבְּרָה. As already noted (Unit 15.4C), the preformative *mem* is often omitted in the Babylonian tradition; hence, מְדַבְּרָה becomes מְדַבְּרָה, as at Hag 1.8:

מְקַרְא מְעַט וְהִלְכֹת מְרֵבֹת

Many laws from little Scripture (K מְעַט מְרֵבֹת).

6. *Hitpa'el* and *Nitpa'al*.

As well as the *Hitpa'el* participle in מְתַפְּאֵל, there is also a *Nitpa'al* participle in נִתְפַּאֵל. It is often thought that the latter has been corrected by later copyists to the former, perhaps because of the orthographic similarity of נִ and מְ. In such participles, the assimilation of the ת- of the preformative is more common than in BH, although in unvocalized texts it is not always possible to distinguish the resulting forms from participles of other conjugations, for example, the *Pu'al*.

7. *Hif'il* and *Hof'al*.

A. In the *Hif'il*, a more colloquial form, מְקַטְלֵת, is found alongside the BH feminine מְקַטְלָה:

כִּךְ מְטִיבָה, כִּךְ מְרִיעָה

Doing good in this way, doing harm in this way (Sanh 7.10);

הָאִישׁ מְדִיר אֶת בְּנוֹ בְּנִזִּיר, וְאִין הָאִשָּׁה מְדִירָה אֶת בְּנָהּ בְּנִזִּיר

A man may impose a Nazirite vow on his son, but a woman may not impose a Nazirite vow on her son (Sot 3.8).

The form in *-t* is already encountered in LBH:

אִין אֶסְתֵּר מְנַדָּת מוֹלְדָתָהּ

Esther did not declare her family background (Est 2.20).

In *lamed-he* verbs, the feminine participle מְעַלֵּת is found instead of מְעַלָּה, for example, in the best manuscripts of SNm 95.1 (H 95):

וְהִלָּא הִלְכָה עִמָּהֶם בְּאֵר בְּמִדְבָּר וְהִיְתָה מְעַלֵּת לָהֶם דְּגִים שְׂמִינִים יוֹתֵר מִצְרָכָם

Did not there accompany them in the desert a well, which brought up for them enormous fishes, beyond their need?

B. The RH *Hof'al* is characterized by the vowel *u* in the preformative, rather than *o*, which tends to highlight the passive character of the conjugation. Thus, the participle follows the model מוֹקְדָּמָה, מוֹקְדָּמָה. In some *lamed-he* verbs, the feminine participle also ends in *-t*, as in the phrase מוֹכַחַת עֵץ 'wounded by a piece of wood' (in reference to accidental loss of virginity) at Ket 1.3.

III Grammar and usage

8. A participle may be viewed as both noun and verb (see Unit 11.4C), and, as a noun, it can be found in the 'construct' state, for example, in *בְּאֵי הָאָרֶץ ... עוֹלֵי בָבֶל* 'followers of idolatry' (Mek 18.3 [L 2.168]), *בְּאֵי הָאָרֶץ ... עוֹלֵי בָבֶל* 'those who entered the country ... those who went up from Babylonia' (SDt 8 [F 16]), and *שׁוֹפְכֵי דָם* 'spillers of blood' (Soṭ 9.6)—the same usage is seen in BH, for example *כָּל-יֹרְדֵי עָפָר* 'all who go down into the dust' (Ps 22.30).

Nominal and verbal uses can appear alongside each other, as in the well-known wordplay of SLv 26.6 (W 111a):

אמר ר'ש, אימתי הוא שבחו של מקום? בזמן שאין מזיקים או בזמן שיש
מזיקים ואין מזיקים?

Rabbi Simeon argued, When should one praise a place? When there are no evil powers [מזיקים]? Or when there are evil powers but they do not cause harm [מזיקים]?

There are numerous other examples of this sort, intended to have a rhetorical effect, for example *הַקּוֹרֵא קוֹרֵא* 'the reader reads' (Mak 3.14) or *אֵין הַתּוֹרֵם תּוֹרֵם* 'the one who collected *terumah* would not collect it (without saying ...)' (Sheq 3.3), etc.

At Abot 5.14, *בְּהוֹלְכֵי לְבֵית הַמְדַרְשׁ* 'among those who go to the house of study', there is a degree of grammatical incongruence, with the participle used as noun (governed by a preposition and in the construct state) but with a complement (also governed by a preposition), *לְבֵית*, more appropriate to a verb. This oddity derives from the ambivalent nature of the participle and can be traced back to the earliest stages of the Hebrew language (see Meyer 1992, §97.3D; note the *ketiv* of 2 S 10.9, *בַּחֲזִירֵי בִישְׂרָאֵל*, corrected by the Masoretes).

9. See Unit 16.12B and 13A for an indication of the way in which the participle relates to the area of the present and future and its imperative, facultative, and iterative moods. See Unit 24.10 for modal (circumstantial/extraposited) noun clauses.

10. An unfolding state or action expressed by a participle is either taking place in the present or has a timeless quality, for example:

הַתּוֹכְהָה מְבִיאָה לְיָדֵי שְׁלוֹם

Correction leads to peace (SDt 2 [F 10]);

הַקּוֹרֵא אֶת הַמְּגִלָּה עוֹמֵד וְיֹשֵׁב

One who reads the scroll can be standing or sitting (Meg 4.1);

שְׁלוֹשָׁה מִנִּים אֲסוּרִין בְּנִזִּיר

Three sorts of things are forbidden to the Nazirite (Naz 6.1).

The atemporal nature of the participle is particularly striking in stative verbs, for which the participle can be replaced by an adjective (see Unit 13.4), with the forms *קָטַל*, *קָטֵל*, and *נִקְטַל* alternating among the different manuscripts, or appearing alongside one another in the same text without any apparent difference in meaning (see above, §3A). The virtual equivalence of

נזָכָר, זָכָר, and זֹכֵר is especially striking.

In practice, the participle of the *Qal* passive, קָטוּל, and that of the *Nif'al*, נִקְטַל, are not always distinguished, although analysis of a good number of texts suggests a certain regularity, namely, that קָטוּל signifies the present result of a past action whereas נִקְטַל indicates the activity itself in process, as seen clearly at SNm 61 (H 59), which says that God showed Moses מְנוֹרָה עֲשׂוּיָה וְנַעֲשִׂית 'the lampstand made and being made', that is, not just the finished product but also the process whereby it was made.

11. The participle, especially the plural participle, employed without an explicit subject, is ideal for expressing the impersonal or indefinite nature of a proposition or its general applicability (see Unit 6.13), and for indicating, without actually naming, God as the author of an action, for example:

אִם לְמַדְתָּ תוֹרָה הַרְבֵּה נֹתְנִים לְךָ שְׂכָר הַרְבֵּה

If you have studied the Torah a lot, you will be given an abundant reward (Abot 2.16):

הַלּוֹמֵד עַל מַנְהַל לְלַמֵּד מְסַפֵּיקִין בִּידוֹ לְלַמֵּד וּלְלַמֵּד

One who studies with the intention of teaching will be enabled to study and to teach (Abot 4.5);

הֵיאָר' מֵאִיר אָמַר, מִנֵּן שְׁמִידָה שְׂאֵדָם מוֹדֵד, בַּה מוֹדֵדִין לוֹ

Rabbi Meir used to say, From where is it deduced that people will be measured by the same measure that they themselves use? (TosSot 3.1; cf. Sot 1.7; Mt 7.2; Mk 4.24; Lk 6.38).

Parallel to the formula 'שֶׁאָמְרִין יֵשׁ' 'there are those who say, it is said' (see Unit 6.14), are other impersonal constructions like 'שֶׁקֹּרְאִין יֵשׁ' 'there are those who read, it is read' or 'שֶׁמְבִיאִין יֵשׁ' 'there are those who offer, it is offered'.

12. The participle is employed with especially vivid results when used to describe the past as a story unfolding before our eyes, as in this lengthy account from Sot 7.8:

פְּרָשַׁת הַמֶּלֶךְ כִּיצַד? יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁלְחַג, בְּשִׁמְיָי בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית, עוֹשִׂין לוֹ בֵּימָה שְׁלֵעֵץ בַּעֲזָרָה, וְהוּא יוֹשֵׁב עָלֶיהָ ... חָזַן הַכֹּהֵנִסְת נֹטֵל סֵפֶר תוֹרָה וְנֹחֲנָה לְרִאשׁ הַכֹּהֵנִסְת, וְרִאשׁ הַכֹּהֵנִסְת נֹחֲנָה לְסֵפֶן, וְהַסֵּפֶן נֹחֲנָה לְכַהֵן גָּדוֹל, וְכַהֵן גָּדוֹל נֹחֲנָה לְמֶלֶךְ, וְהַמֶּלֶךְ עוֹמֵד וּמִקְבֵּל וְקוֹרֵא יוֹשֵׁב. אֲגֵרִיפּוֹס הַמֶּלֶךְ עֹמֵד וּמִקְבֵּל וְקוֹרֵא עוֹמֵד וּשְׁבַחְוָהוּ חֲכָמִים

What used to happen in the royal liturgy? At the close of the first festive day of the feast (of Tabernacles), in the eighth year at the end of the sabbatical year, they make him [the king] a platform of wood in the courtyard, and he sits down there ... The minister of the synagogue takes the book of the law and passes it to the leader of the synagogue, the leader of the synagogue hands it to the prefect, the prefect hands it to the high priest, the high priest passes it to the king, and the king receives it standing up and reads it sitting down. But King Agrippa received it standing up and read it standing up, and the sages praised him for this.

In this narrative, it is obvious that the description of habitual actions exactly as they used to occur and as they should continue to occur (liturgical atemporality) is expressed through participles, whereas the punctual, specific historical, action of Agrippa is related in the perfect. Another example of liturgical atemporality is the following description from TosSoṭ 2.1:

ממנה רואה וכותב, לא חסר ולא יתר, יוצא ועומד בצד סוטה קורה
ודורש ומדקדק כל דקדוקי פרשה

He carries on looking and writing from it [tablet], without omitting or adding anything, he goes out and stands at the side of the suspected adulteress, reading, explaining, and enunciating all the letters of the passage.

Another vivid usage of the participle occurs in the story of the Ammonite and Moabite women who tempted Israel, at SNm 131.1 (H170):

באותה שעה אדם יוצא לטייל בשוק ומבקש לישראל לו חפץ מן הזקנה
והיתה מוכרת לו בשוה, וקטנה קוראה ואומרת לו מבפנים

Then someone went out to wander through the market and wanted to buy something from an old woman who was selling it at the right price, when a younger woman calls to him from inside and says to him.

13. In the text from Soṭ 7.8 quoted in the preceding section, note the phrases קורא יושב and קרא עומד, where יושב and עומד function as adverbial modifiers of the main verb, 'read standing', 'read sitting down'. Such participles, which act as additional complements to the subject or as verb modifiers, are widespread, with קורא and קנה especially common in this function:

היו שונים ואומרים, אנו ליה וליה עינינו

They continued repeating, We are Y.'s and our eyes are on Y. (Suk 5.4);

יכול משאומרים להם דברי נחומים חוזרים ואומרים להם דברי
תוכחה

Perhaps after speaking words of consolation to them, they will again speak words of reproof to them (SDt 342 [F 392]).

Other participles appear to have a purely decorative character, like יושב in stereotyped phrases of the kind 'he sat down and said' or עומד in the sense of 'be about to, will':

הוא יושב ומפקדו ואומר לו

He sat down, commanded him, and said to him (SNm 87.2; SDt 43);
הוא יושב ומשקלו ואומר

He sat down, pondered, and said (SLv 26.25 [W 112a]);

היה יושב ומצפה ואומר

He sat down, looked around, and said (SNm 89.5);

אם אני מניח נכסי ביד בני הוא עומד ומבזבזם

If I leave my riches in the hands of my son, he is going to squander them (SDt 11 [F 19]).

All these examples are taken from parables (*meshalim*), an indication of their status as literary clichés, a rôle that is especially clear at SNm 88.2 (H 88):

היה יצר הרע יושב ומצעתו כל הלילה ואומר לו

The evil inclination was tormenting him, all the night saying to him.

Another stereotyped formula is הָיָה יוֹשֵׁב וְדוֹרֵשׁ 'he sat down and interpreted, he sat down to interpret' or simply 'he interpreted, he set about interpreting', presented in §23, below.

14. The participle וְהוֹלֵךְ can accompany another participle, this time having a significant semantic effect by conveying the continuous or progressive nature of the main activity. To the examples already provided in Unit 16.15D, may be added:

הוא מוציא והולך, עד שיציא את כל הכיס

He continued spending (literally, 'taking out'), until he had spent the entire purse (Mei 6.6);

תינוק יונק והולך כל עשרים וארבע חדש ... יונק תינוק והולך אפילו עד חמש שנים

The child continued suckling for twenty-four months ... The child continued suckling even up to five years (TosNid 2.3).

Other participles, such as וְנָאָה, וְיִוָּרַד, וְעוֹמֵד, וְעוֹלָה, and וְיוֹצֵא, can also be used like וְהוֹלֵךְ:

כל זמן שהיה משה עומד על שפת הבאר, היו המים צפין ועולין לקראתו

While Moses was waiting at the mouth of the well, the waters kept on coming up towards him (ARN 20 [S 72]);

היה מצטער ובא עד שהגיע לנמילה של יפו

He became sadder and sadder until he arrived at (or 'as he drew ever nearer to') the port of Jaffa (TosKippurim 2.4; MS Erfurt reads וְאוֹכֵל for וְבָא);

כל הדורות היו מכעיסין וְנָאָה עד שהביא עליהם את מי הפּוֹבֵל

All the generations were provoking him one after the other until he brought upon them the waters of the flood (Abot 5.2; K and MS Parma read וְנָאָה לְפָנָיו for וְנָאָה).

מחלחל ויורד

It penetrates, corroding as it passes down (TosSot 1.6).

15. A participle regularly functions as the complement of הִתְחִיל 'begin', as in

התחילו כל העם שורפין

All the people began burning them (Pes 1.5),

although an infinitive complement is still retained on some occasions, as in this example from the story of Honi the circle-drawer, where both constructions appear alongside one another:

התחילו הגשמים מְנַטְפִין ... התחילו לִירֵד בְּזַעַף

The rains began dripping ... they began to fall with force (Taa 3.8).

Some other verbs also take a participle as complement:

לא נמנעו עושים

They are not prevented (from) using (Yeb 1.4);

מה בכור אדם רשיי נותנו לכהן

Just as one is free to give it (redemption fee) to the priest for the firstborn of a human being (SNm 118.2 [H 138]).

The well-known formula *דְּרֵךְ בְּנֵי אָדָם* 'the way of human beings', in reference to habitual behaviour, may be continued by an infinitive or by a participle:

עד שעה שדרך בני אדם לאכול בשר

Up to the time that people normally eat meat (Ned 8.6);

מי שיש לו בור לפני מביתו של חברו, נכנס בשעה שדרך בני אדם
נכנסין, ויוצא בשעה שדרך בני אדם יוצאין

If someone owns a well behind a neighbour's house, that person may enter at the time people are accustomed to enter and leave at the time people are accustomed to leave (BB 6.5).

16. The use of the participle with *הָיָה* is rare in BH, although it starts being employed with some regularity in LBH (see, for example, Ne 2.13, 15; 2 C 24.12; 30.10; 36.16), and in his Qumran corpus, E. Qimron (1986, 70) finds no less than fifty examples of the construction. In RH, it is commonplace as a way of emphasizing the continuous or iterative nature of an action, and is used in reference to both the past and the future, and in the imperative and infinitive moods. The following examples illustrate the different contexts in which the construction is found.

A. Continuous action in the past:

כשתיקח מחפצלו על החולים, הָיָה אומר, זה חי וזה מת

When he prayed for the sick, he used to say, This one will live, this one will die (Ber 5.5 see Unit 1.12 for the formula *הוּא הָיָה אומר*).

B. Continuous action in the future:

הרני נזיר על מנת שאהא שותה יין ומטמא למתים

I'll be a Nazirite so long as I can carry on drinking wine and polluting myself with dead bodies (Naz 2.4).

C. Continuous action in the imperative mood:

בכל מדה ומדה שהוא מודד לך הוי מודה לו במאד מאד

Whatever the measure he measures out to you, you must continue to thank him without ceasing (Ber 9.5).

D. Continuous action in the infinitive mood:

חזר רבי עקיבא להיות שונה כבן עזאי

Rabbi Akiba retracted so as to teach like Ben Azzai (Taa 4.4).

E. *הָיָה* (perfect) with participle, conjoined (by *-וְ*) with a perfect, expresses an action prior to another in the past (pluperfect); see Unit 17.8 for examples.

17. Participle with future reference.

A. In idiomatic speech, the participle can designate the immediate

future, or at least an event that seems to the speaker to be on the point of happening, as in *אני מת* 'I'm just about to die' (Yeb 16.6) or *זה מת* 'this one is going to die' (Ber 5.5), a usage also found in the Bible: *הנני מביא את המבול* 'behold, I am going to cause a flood' (Gn 6.17). In RH, a more distant future may sometimes also be expressed in the same way:

אבל לעתיד לבא אין נגאלין אלא בתשרי

But in the future, they will be redeemed in Tishri (Mek 12.42 [L 1.116]).

B. In exegetical writing, for example:

ושכבתם ואין מחריד ויִקרא כו'ו]. לא יראים מכל ברייה

You will lie down with none to disturb you [Lv 26.6]. You should not fear any creature (SLv 26.6 [W 111a]).

C. Often, expressions that employ the imperfect in BH are formulated with the participle in RH—compare *אני נתן* at 2 S 21.6 with *אני נותן* at the beginning of SDt 3, both in the sense of 'I'm going to give' (see Unit 18.13 and the detailed comparison of BH and RH in Bendavid 1967, §§224–43).

D. The eschatological or inevitable future can be expressed by the formula *סוף* with (*-ש* and) the participle (although the infinitive is more usual in this construction; see Unit 20.12):

אמר לו הקב"ה, אחת רצית לפרוש עצמך מבני אדם, סוף בני אדם נפרשים ממך

The holy one, blessed be he, said to him (Nebuchadnezzar), You wanted to separate yourself from humanity, but it will be humanity that separates itself from you (Mek 15.7 [L 2.46]);

חבלת חבולה אחת, סוף שחובלין בך חבולות הרבה

If you give one loan, you will end up taking out many loans (Mek 15.26 [L 2.97]).

E. A not uncommon construction (especially in the RH of the *amoraim*; see Girón 1992) is *עתיד* with the participle, a variant of the more usual formula with the infinitive, to express the eschatological future:

כך עתיד הקב"ה מטייל עם הצדיקים בגן עדן לעתיד לבא

In the same way, the holy one, blessed be he, will be walking about in the garden of Eden with the righteous in the future to come (SLv 26.12 [W 111b]).

18. There tends to be an imperative connotation in expressions of the immediate or inevitable future:

משישב המלך על כסא י' את מכרית זרע עמלק

After the king has sat down on the throne of Y., you will destroy the descendants of Amalek (SDt 67 [F 132]).

At SNm 115.5 (H 127), we find a series of imperatives followed by *הולך*,

נעול לי ... וטול ... והולך

Help me put on (my sandals), take (my things ahead of me), and go (to the bath-house),

although here *הולך* might be interpreted as a modal participle (see above,

§14) or as elliptical for הָרִי הוֹלֵךְ (see Unit 21.8).

This imperative use of the participle is standard in halakhic formulations or in statements of principles couched impersonally:

אִין מַעֲמִידִין בַּהֶמְכָּה בַּפְּנֵי קְאוֹת שְׁלֵגוֹיִם, מִפְּנֵי שֶׁשׂוֹדִין עַל הָרִבִּיעָה

One must not leave livestock at inns of gentiles, because they are suspected of bestiality (AZ 2.1).

However, when the construction is employed in a positive context, it has to be borne in mind, for interpretative and translational purposes, that it can also have a permissive significance ('one may', not 'one must'), a usage clearly exhibited at Meg 4.1:

הַקּוֹרֵא אֶת הַמְּגִלָּה עוֹמֵד וְיוֹשֵׁב

Whoever reads the scroll may be standing or seated (see also, for example, Ber 1.5 and Naz 4.7).

19. In halakhic formulas of the kind 'if/when/in case ... then', the supposition expressed in the first clause may employ the perfect (see Unit 17.11) or the participle, as in:

הַאֹמֵר, אֵדָא, הָרִי זֶה נִזְיֵר

If someone says, I shall be, then they've already become a Nazirite (Naz 1.1);

הַמוֹצֵא מֵת בַּתְּחִלָּה מִשְׁכַּב כְּדַרְכּוֹ, נוֹטְלוֹ וְאֶת תְּבוּסָתוֹ

If someone finds a corpse for the first time, lying down in the normal way, they may remove it and the soil around it (Naz 9.3).

20. The passive participle may also be used as a gerundive (see Segal 1927, §334), that is to say, it can express not only a quality or state already acquired ('*amatus*, beloved'), but also one yet to be acquired ('*amandus*, one that must be loved'), or one that has the potential to be acquired ('*amabilis*, lovable'), as, for example, in בְּדִבְרֵי הַנִּמְחָה 'with something that can be erased', not 'with something erased' (SNm 16 [H 21]; see also Qid 2.9 and Yom 6.1).

Thus, the passive participle can be used to indicate the 'destiny' of a subject in such well-established expressions as הַמוֹתְקִים 'those who are to be put to death' (Sanh 6.2) or those well-known because of their biblical allusion; for example, הַשּׂוֹר הַנִּסְקָל is not 'the ox that has been stoned' but 'the ox destined to be stoned', according to the rules prescribed at Ex 21.28; similarly, עֵגְלָה עֵרִיפָה is not 'a calf that has had its neck broken' but 'a calf that is due to have its neck broken', as prescribed at Dt 21.1, and הַשְּׂעִיר הַמְּשֻׁלַּח does not refer to 'the goat that has been sent off' but to 'the goat that has been chosen to be sent off' into the desert, in accordance with Lv 16.20–22.

This usage is also attested in the Bible (see Meyer 1992, §104.2A), for example נְחָמֵד 'desirable' (Gn 3.6), לְעַם נוֹלָד 'to a people yet to be born' (Ps 22.32), and הַחַיָּה הַנִּיֶּאֱכָלָת 'an animal that may be eaten' (Lv 11.47).

21. When the passive participle expresses a state resulting from an action, such a state will sometimes have an active sense, and the passive par-

tiple will need to be translated accordingly. For example, someone who is עָסוּק 'occupied' is not occupied by others but by their own concerns, hence, 'busy', זָכוֹר can denote not someone who is 'remembered' by others but someone who has many memories, hence, 'mindful', טָעוּן is something that is not 'demanded' but 'requiring', מְקַבֵּל can designate not the thing 'received' but the 'recipient' of it, סָבוּר is not what is 'thought', but the person who is 'thinking' it (as in כְּסָבוּר 'as imagining, thinking, convinced that'), etc. Other participles of this type include שְׂקוּד 'watchful' and תְּלוּי 'depending'. The following examples can be supplemented by the exercises at the end of this unit (see also Segal 1927, §§333, 336; Kutscher 1982, 131; Mishor 1983a, 209-11):

מְקַבֵּל אֲנִי מֵרַבִּי מֵאֵשָׁא, שְׂקַבֵּל מֵאַבָּא, שְׂקַבֵּל מִן הַזְּנוּת,
שְׂקַבְלוּ מִן הַנְּבִיאִים, הִלְכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי

I have received from Rabbi Measha, who received from Abba, who received from the *zugot*, who received from the prophets, a *halakhah* of Moses at Sinai (Pea 2.6)

(here, מְקַבֵּל has a special force, as it indicates the final recipient, the repository of the tradition that had been handed down);

זָכוֹר הָיִיתִי בְּפִלּוּנִית שִׁצְתָהּ בְּהִינוּמָא וְרֵאשָׁה פְּרוּעַ

I recall a woman going out in her veil with her hair let down (Ket 2.10)

(זָכוֹר, as against זָכוֹר, emphasizes that the memory had persisted in the speaker's mind);

יָדַעְתִּי אֲנִי שֶׁהַנְּזִיר אֲסוּר בַּיַּיִן, אָכַל סָבוּר הָיִיתִי, שֶׁחֻקִּים מִתִּירִים לִי

I knew that a Nazirite was forbidden wine, but I believed that the sages would permit me to have it (Naz 2.4);

כָּל הַמְּסִיד אֶת רַגְלָיו טָעוּן טְבִילָה, וְכָל הַמְּטִיל מִים טָעוּן קְדוּשַׁת יָדַיִם
וְרַגְלָיִם

Anyone who defecates requires a ritual bath and anyone who urinates has to purify their hands and feet (Yom 3.2);

כָּל הַמִּנְחוֹת שְׁבִחוֹת טְעוּנוֹת שֶׁמֶן וְלֶבְנָה

All the cereal offerings mentioned in the Torah require oil and frankincense (TosSot 1.10).

22. The participle, given that it can also function as a noun, may be negated with אֵין, although לֹא is commonly employed too, and the reason for choosing the one or the other is not always clear. אֵין is never used with the participle. See Unit 23.11A.

IV Phraseology

23. הָיָה יוֹשֵׁב וְדוֹרֵשׁ 'he was sitting down and interpreting, he sat down to interpret/teach', describes the activity of study or teaching (דְּרָשׁ) of a rabbi; in the formula, יוֹשֵׁב alludes to the posture adopted while teaching or to the

position held by the rabbi in a *ישיבה*, and, thus, implies instruction that is public or authorized (compare Mt 5.1–2). It is also possible to omit *יושב* in translation, where it is clear that it has a purely clichéd or decorative function:

הא כיצד היה יושב ודורש ולא היה יודע מהיכן הוא אוכל ושותה
How could he sit down to interpret not knowing how he would eat or drink? (Mek 16.4 [L 2.104]);

זה אחד משלשה דברים שהיה רבי ישמעאל יושב ודורש כמין משל
This is one of the three things that Rabbi Ishmael used to interpret allegorically (Mek 21.19 [L 3.53]).

See also SNm 112 (H 120), Mek 15.3 (L 2.69), etc.

24. *נמצינו למדים* ‘we find ourselves informed’, introduces the specific point arising from an exegetical discussion of a biblical text; the formula is sometimes followed by *מן התורה*, emphasizing that the point has been furnished by the Bible itself. For example, in Mek 15.1 (L 2.1), after quoting the biblical text, the author of the *midrash* concludes that the resurrection of the dead is attested in the Torah:

נמצינו למדים תחיית המתים מן תורה
We find ourselves informed about the resurrection of the dead from the Torah.

At SDt 222 (F 255), following the citation of Ex 23.5, the text concludes:

נמצינו למדים שהוא עובר על מצות עשה ועל מצות לא תעשה
We find ourselves learning that this transgresses both the positive and the negative commandments.

See also SNm 116 (H 135), SNm 150 (H 196), etc.

25. *במה דברים אמורים* (בד"א) ‘what are these things said about?, what does this apply to?, when is this rule applied?’, a formula characteristic of the halakhic idiom of the Mishnah, where it occurs no less than fifty times (see BB 3.1, 3; Soṭ 8.7, etc.).

V Vocabulary

מעשה-אמירה ‘saying-deed’

גלח ‘shave, cut one’s hair, make the Nazirite hair offering’

השפיל-הגביה ‘praise-humble’

יישוב ‘settled land, civilization’, as against *מדבר* ‘unpopulated land’

קאס ‘tire of, reject, despise’

ל[מ]עלה-ל[מ]טה ‘below-above’

מיתה ‘death’, *קמוך למיתה* ‘close to death’ (*קמוך* ‘support’, *קמוך* ‘near, leaning on’)

מעשה בראשית ‘the work of creation, creation, the order in which creation occurred’

פרע ופרם ‘let down (one’s hair) and tear (one’s clothes)’ in mourning (see Lv 10.6)

שְׁנֵה 'change, alter, transform'

תְּחִיַּת הַמֵּתִים 'resurrection of the dead'

'inferiors—superiors, terrestrial beings—celestial beings', etc.

VI Exercises

1. רבי נחמיה בן הקנה אומר, כל המקבל עליו על תורה, מעבירין ממנו על מלכות ועל דרך ארץ, וכל הפורק ממנו על תורה, נוהגין עליו על מלכות ועל דרך ארץ.
2. רבי יוחנן בן ברוקא אומר, כל המחלל שם שמים בפסח, נפרעין ממנו בגלוי. אחד שוגג ואחד מזיד בחלול השם.
3. מי שיש לו גנה לפניו מגנתו שלחברו, נכנס בשעה שדרך בני אדם נכנסים, ויוצא בשעה שדרך בני אדם יוצאין.
4. מזכירין יציאת מצרים בלילות.
5. במה דברים אמורים? בעני שבשראל, אבל במכבד, הכל לפי כבודו.
6. שלשה בתי דינין היו שם, אחד יושב על פתח הר הבית ואחד יושב על פתח העזרה ואחד יושב בלשכת הגזית. באים לזה שעל פתח הר הבית ואומר, כך דרשתי וכך דרשו חברי, כך למדתי וכך למדו חברי. אם שמעו, אומרים להם, ואם לאו, באין להם לאותן שעל פתח העזרה ואומר, כך דרשתי וכך דרשו חברי, כך למדתי וכך למדו חברי. אם שמעו, אומרים להם, ואם לאו, אלו ואלו באין לבית דין הגדול שבלשכת הגזית, שממנו יוצאת תורה לכל ישראל, שנאמר, מן המקום שהוא אשר יבחר יי [דברים יז י]. חזר לעירו ושנה ולמה כדרך שהיה למד, פטור.
7. מה בין האיש לאשה? האיש פורע ופורם, ואין האשה פורעת ופורמת, האיש מדיד את בנו בפניו, ואין האשה מדרת את בנה בפניו, האיש מגלח על זירות אביו, ואין האשה מגלחת על זירות אביה, האיש מוכר את בתו, ואין האשה מוכרת את בתה, האיש מקדש את בתו, ואין האשה מקדשת את בתה, האיש נסקל ערם, ואין האשה נסקלת ערמה, האיש נתלה, ואין האשה נתלית, האיש נמכר בגנותו, ואין האשה נמכרת בגנותה.
8. רבי יוסי אומר, רד מטה למעלה, ולמעלה למטה. כל המגביה עצמו על דברי תורה, סוף שמשפילין אותו. וכל המשפיל עצמו על דברי תורה, סוף שמגביהין אותו.
9. רבי אומר, אין כתיב כאן אלא, או ישיר משה [שמות טו א']. נמצינו למדין תחיית המתים מן התורה.
10. רבן שמעון בן גמליאל אומר, בא וראה כמה חביבין ישראל לפני מי שאמר והיה העולם. ולפי שהם חביבין עליו שנה להם מעשה בראשית, עשה להם עליונים תחתונים ותחתונים עליונים. לשעבר היה הלחם עולה מן הארץ והטל יורד מן השמים, ועכשיו נתחלפו הדברים, התחיל הלחם יורד מן השמים והטל עולה מן הארץ.
11. רבי יהושע אומר, שונה אדם שתי הלכות בשחרית ושתי הלכות בערבית ועושה במלאכתו כל היום, מעלין עליו כאלו קיים כל התורה כולה.
12. נמצאת מרבה לו והולך עד לעולם.
13. וחי אחד עמך ויקרא כה לרין. זו דרש בן פטורי, שנים שהיו הולכים

- במדבר ואין ביד אחד אלא קיתון של מים, אם שתהו אחד מגיע ליישוב, ואם שתים אחתו שנים שניהם מתים. דרש בן פטורי, ישתו שתיהם וימותו, שנאמר, וחי אחיך עמך.
14. הא כל שאינו למד ואינו עושה, סוף שהוא מואס באחרים.
15. ויהי בחדש הראשון ... [שמות מ' יז]. נמצינו למדים שבעשרים ושלושה באדר התחילו אהרן ובניו המשכן וכל הכלים לימשח.
16. עכשיו ישראל אומרים, לא נתגייר יתרו מחיבה. כסבור היה יתרו שיש לגרים חלק בארץ ישראל, עכשיו שראה שאין להם חלק, הניחם והלך לו.
17. מפני ארבע דברים אין מוכיחים את האדם אלא סמוך למיתה, כדי שלא יהא מוכיחו וחזור ומוכיחו, ושלא יהא חבירו רואהו ומתבייש ממנו, ושלא יהא בלבו עליו, וכדי שיפרש ממנו בשלום.
18. רבי שמעון בן יוחי אומר, משל, למה הדבר דומה? למלך בשר ודם שהיו לו בנים ועבדים הרבה, והיו נזונים ומתפרנסים מתחת ידו ומפתחות של אוצר בידו. כשהם עושים רצונו, הוא פותח את האוצר והם אוכלים ושבעים, וכשאין עושים רצונו, הוא נועל את האוצר והם מתים ברעב.
19. כך אמר להם משה לישראל, אם אי אתם זכורים נסים וגבורות שעשה לכם הקדוש ברוך הוא במצרים, הזכרו כמה טובות עתיד ליתן לכם לעולם הבא.
20. אם אמר ליתן ונתן, נותנים לו שכר אמירה כשכר מעשה.

Sources. 1. Abot 3.5. 2. Abot 4.4. 3. BB 6.6. 4. Ber 1.5. 5. Ket 5.9. 6. Sanh 11.2. 7. Soṭ 3.8. 8. ARN 11 (S 46). 9. Mek 15.1. (L 2.1). 10. Mek 16.4 (L 2.102–103). 11. Mek 16.4 (L 2.103–104). 12. SLv 14.2 (W 70b). 13. SLv 25.36 (W 109c). 14. SLv 26.14 (W 111b). 15. SNm 44.1 (H 49). 16. SNm 80.1 (H 76). 17. SDt 3 (F 10). 18. SDt 40 (F 83). 19. SDt 309 (F 349). 20. SDt 117 (F 176).

UNIT TWENTY

INFINITIVE

I *Introductory text* (SDt 355 [F 418])

ויתא ראשי עם [דברים לג' כא'] ... מלמד שעתיד משה ליכנס בראש כל חבורה וחבורה, בראש חבורה של בעלי מקרא ובראש חבורה של בעלי משנה ובראש חבורה של בעלי תלמוד, ונחל שכר עם כל אחד ואחד, וכן הוא אומר, לכן אחלק לו ברבים, ואת עצומים יחלק שלל [ישעיה נג' יב].

And he came with the heads of the people [Dt 33.21] ... This teaches that Moses will enter at the head of each group, at the head of the group of Bible scholars, at the head of the group of Mishnah scholars, at the head of the

group of Talmud scholars, and will receive the same reward as each of them. This is why it says, Therefore, I shall give him a portion with the many and with the powerful he will divide spoil [Is 53.12].

1. This representation of Moses receiving the reward with each group of scholars in the written and oral traditions demonstrates an understanding that the entire law, both the written Torah and its immense development in the oral tradition, stems from Moses at Sinai, and is, in some sense, contained in what Moses transmitted.

II Morphology

2. RH witnesses the complete disappearance of the infinitive absolute. The infinitive construct prefixed with the prepositions -ב and -כ is restricted to a few liturgical usages that are imitations, or perhaps genuine remnants, of biblical idiom, at least when they are not the result of mistakes or of correction by copyists. Standard RH knows only the infinitive construct with prefixed -ל , which can be negated by a preceding שלא , or prefixed by the preposition מן (thus, -מל followed by infinitive construct). In practice, the infinitive construct simply does not occur except with prefixed -ל .

The development of the negative form of the infinitive may be traced as follows (see Qimron 1986, 78–79): BH לבלתי with infinitive; LBH לא/אין with -ל and infinitive; Qumran Hebrew לא/אין with -ל and infinitive, לא with -ל and infinitive; RH שלא with -ל and infinitive (a construction already found in Biblical Aramaic, at Ezr 6.8: דיללא לבטלא ‘so as not to stop’):

מקום שאמר, להאריך, אינו רשאי לקצר, אינו רשאי
להאריך, לחתום, אינו רשאי שלא לחתום, שלא לחתום, אינו
רשאי לחתום

Where it is established practice to recite the long formula, it is forbidden (here and elsewhere, literally, ‘not authorized’) to recite the short one, and where the short formula is established, it is forbidden to recite the long one; where it is established practice to recite the concluding formula, it is forbidden not to recite it, and where it is established practice not to recite the concluding formula, it is forbidden to recite it (Ber 1.4);

אנשי חצר ששכח אחד מהם ולא ערב, ביתו אסור מלהכניס
ומלהוציא לו, אבל להם מותר

If one of the residents of a courtyard forgets to prepare the ‘erub, that person is not allowed to take anything into or out of their house, but the others are (Erub 2.6).

3. In the *Qal*, even with *pe-nun*, *pe-yod*, and *pe-alef* verbs, the infinitive has the same form as the imperfect minus preformative. Thus, just as the BH infinitive לקטל corresponds to the imperfect יקטל , so in RH ליתן corre-

sponds to יָתַן. This popular standardizing of irregular forms extends to other verbs, like לָקַח and הִלָּךְ. The following is a list of those most commonly encountered.

Perfect	Imperfect	Infinitive		Meaning
		RH	BH	
אָכַל	יֹאכַל	לֹאכַל	לְאָכַל	Eat
אָמַר	יֹאמַר	לֹאמַר	לְאָמַר	Say
יָלַד	יֹלַד	לִילָד	לְלָדַת	Give birth
יָרַד	יֹרַד	לִירָד	לְרָדַת	Go down
יָשַׁב	יֹשֵׁב	לִישֵׁב	לְשִׁבַת	Dwell
יָדַע	יֹדַע	לִידַע	לְדַעַת	Know
נָתַן	יֹתֵן	לִיתֵן	לְתַת	Give
נָשָׂא	יֹשֵׂא	לִישֵׂא	לְשַׂאת	Raise
לָקַח	יֹקַח	לִיקַח	לְקַחַת	Take
הִלָּךְ	יִלָּךְ	לִילָךְ	לְלָכַת	Go

Nonetheless, the occasional verb resists such attempts at regularization, for example יָצָא 'go out', which maintains the biblical form of the infinitive, לְיָצֵאת, throughout the Mishnah and tannaitic *midrashim*. The verb אָכַל is also very resistant to change, with the new form, לֹאכַל, appearing in very few texts (for example Sifra W 59d; M.H. Segal [1927, §163] only mentions it as occurring in Palestinian texts). However, when they are not written *plene* (לְאָכַל, לְאָמַר), it is possible that לֹאכַל and לְאָמַר were read *lokal* and *lomar* (Girón 1992). In other verbs too, the biblical form has not completely disappeared, for example לְלָכַת (Nid 4.2), לְתַת (Shab 17.2; Ned 11.1; AZ 2.6–7; Zeb 10.7); a set-phrase like לְשַׂאת וּלְתַת 'to trade' is obviously more stable, although this too is found in a non-biblical version, לִישֵׂא וּלִיתֵן, at Sifra Nedabah *parashah* 13.9 (MS Vatican 66). Of course, we also have to bear in mind the constant attempts of copyists to make rabbinic structures conform more closely to those of the Bible.

Examples of texts containing RH forms of the infinitive include the following:

מִפְּנֵי שֶׁיִּכְוֹל לִילָךְ לַחוּץ וּלְאָכַל

Since it is possible to go outside and eat (Erub 3.1);

אֵל תְּהֵי קוֹרְא, אִישׁ יֹשֵׁב [דְּבָרִים ל"ב כ"ה] אֵלָּא, אִישׁ יֹשֵׁב, מִלְּמַד
שְׂכֻלָּם רְאוּיִם לִישֵׁב בִּישֵׁבָה

Do not read, Man of grey hairs [שִׁיבָה; Dt 32.25] but, Man of session [יֹשֵׁבָה], teaching that all of them are worthy to take a seat at the session (SDt 321 [F 370]);

אם תזכו לשמור את השבת, עתיד הקב"ה ליתן לכם שלושה מועדות,
פסח ועצרת וסוכות

If you succeed in observing the sabbath, the holy one, blessed be he, will allow you to hold three festivals, Passover, Pentecost, and Tabernacles (Mek 16.25 [L 2.119]).

M.H. Segal (1927, §169) shrewdly observes that these forms might be at least as old as their biblical counterparts, with ליתן at 1 K 6.19 a hybrid of the popular ליתן and the literary ליתן (see also 1 K 17.14).

4. The assimilation of *lamed-alef* to *lamed-he* verbs has led to לקרות becoming the normal form of the infinitive of קרא instead of לקרא, and to the mixed form למלאות for למלא, as at Ket 1.10:

מעשה בחינוך שירדה למלאות מים מן העין

It happened that a little girl went down to take water from the fountain.

5. As already noted at Unit 15.4A, in the *Nif'al* preformative ה- tends to be elided after the ל- of the infinitive (a consequence of the general weakening of the gutturals and especially of intervocalic *he*), which gives rise to such forms as ליבטל (for להבטל), ליבטל (for להבטל), ליעשות (for להעשות), לינשא (for להנשא), etc.

6. The same phenomenon occurs to a lesser extent with the *Hif'il* (see Unit 15.4E): לרבות (for להרבות), etc.

7. The RH infinitive with ל- can only take an object suffix (not one that functions as subject, as in BH בצאתי), for example:

המשכיר בית לחברו ... אינו יכול להוציאו מן החג ועד הפסח

A person who lets a house to another ... may not turn them out from Tabernacles to Passover (BM 8.6).

III Grammar and usage

8. On RH's abandonment of BH constructions of the type בצאתו and בצאתו, see Units 9.9 and 16.14.

9. In its use, the RH infinitive coincides with that of the BH infinitive construct with ל- (see Meyer 1992, §102.4): it is like a noun, it may be the subject or object of a verb, and it can express purpose, as in the exegetical formulas להוציא 'in order to exclude' and להביא 'in order to include' (see Unit 30.5). The infinitive may also be used in an attributive function, modifying a noun, for example מה לעשות 'task' (literally, 'what to do'), תבואה

תבואה 'harvest to be gathered', תינוק למול 'child to be circumcised', etc., or modally, as a gerund, for example לומר לאמר 'saying'.

As the object or complement of a verb, the infinitive is equivalent to -ש with the imperfect:

מוטב לי להקרא שוטה כל ימי

I should prefer to be called a fool all my life (Eduy 5.6);

מוטב להן לציבור שיהו שוגגין

It is better for the community that they be wrong (TosSot 15.10).

It can sometimes be difficult to decide among manuscript variants in this matter; for example,

ראויה היתה לבוא עליה פורעניות

It was predestined (for) punishments to fall upon her,

at TosSot 2.3, has a variant with שיבואו.

10. The infinitive לומר is used to introduce direct speech or a quotation from a text (in BH, לאמר can serve the same function, for example, at Jr 7.4), a usage that is sometimes best omitted from translation or rendered as a gerund:

אפלו עבד, אפלו שפחה, נאמנין לומר, עד כאן תחום שבת

Even slaves, male and female, deserve credit when they say, The sabbath limit reaches to this point (Erub 5.5).

On the expression תלמוד לומר, see Unit 16.16.

11. With imperative significance, the infinitive is usually found with the preposition על, in reference to the person upon whom an obligation falls:

אמר רבי ישמעאל, אלעזר בן עזריה, עליך ראיה ללמד, שאהיה
מזחמיר, שכל המחמיר עליו ראיה ללמד

Rabbi Ishmael said, Eleazar ben Azariah, you have to provide evidence, for you are stricter in your ruling, and anyone who gives stricter rulings is obliged to furnish evidence (Yad 4.3).

Usually, the formula הריני עָלֵי ל- serves as a cohortative, as at Naz 2.5:

הריני נזיר ועלי לגלח נזיר

Now I am a Nazirite, I will make the Nazirite hair offering'.

12. עתיד ל- (see Unit 16.13B) and סוף ל- (see Unit 19.17D) with the infinitive are characteristic RH constructions for expressing events that are regarded as having a secure or inevitable place in the future, especially the eschatological future:

עתה קרח אינה עתידה לעלות ... עשרת השבטים אינן עתידין לחזור

The company of Korah will never arise again ... the ten tribes will never return (Sanh 10.3);

רבי יונתן אומר, כל המקים את התורה מעני, סופו לקימה מעשר,
וכל המבטל את התורה מעשר, סופו לבטלה מעני

Rabbi Jonathan says, Anyone who fulfils the Torah in poverty will surely fulfil it in wealth, and anyone who despises it in wealth will surely despise it in poverty (Abot 4.9).

Very occasionally in the tannaitic literature, we find עתיד ל- replaced by עתיד ש- with the imperfect (see Unit 18.16).

The formula 'be about to' עומד ל- is an amoraic idiom which began to be used in the same way as עתיד ל-. Through the copyists, it has also entered some tannaitic texts, to which M. Mishor (1983a) has suggested corrections. Thus, for example, at BQ 9.1, פרה העומדת לילד, 'a cow about to give birth' might have been פרה מעוברת לילד 'a pregnant cow, for giving birth' and

רחל טעונה 'a ewe ready for shearing' might have been רחל העומדת ליגוז 'a ewe that needs to be sheared'.

For the formula לעתיד לבוא, see Unit 16.17.

13. Another idiomatic RH construction is ל... למה אני אעשה/הוא, meaning 'may I/you/he do so-and-so?', for example:

מה אני להביא זרע אל תחת המותר

May I plant a seed beneath what remains? (Kil 6.4);

מה אנו לירד

May we go down (i.e. 'disembark')? (Eruv 4.2).

IV Phraseology

14. **הא אין עליך לומר/לדון כקשון האחרון אלא כקשון הראשון** 'Thus, then, you should not interpret/argue according to the first form but according to the last' is a formula typical of the school of Ishmael and especially common in SNm and Mek. Following an exegetical discussion in which two positions are set out, a decision between them is made (see SNm 23.2; 49.2; 55, etc.). In SDt (217, 249, 397), there is a variant, **אין עליך לדון אלא כדין הראשון** 'you should only argue according to the first argument'.

15. **לעשות ... כ-** 'to make X like Y, to rank one thing with another' is commonly used when grouping together women with men, or minors with adults. It is an exegetical formula that, after the quotation of a biblical text, abruptly introduces an interpretation (see further, Unit 26.9)—an introductory expression along the lines of **בא הקהוב** 'this passage (is intended to make X ...)' is to be understood.

Among other infinitives with exegetical rôles are להוציא 'to exclude' and להביא 'to include':

איש או אשה (במדבר ר ב), לעשות נשים כאנשים

If a man or a woman [Nm 6.2]: (this is said) in order to rank women the same as men (SNm 22.2 [H 25]);

איש או אשה (במדבר ר ב), להוציא את הקטנים

If a man or a woman [Nm 6.2]: (this is said) in order to exclude minors (SNm 22.3 [H 25]).

V Vocabulary

אילונית 'infertile'

חפץ 'desirable object, trinket'

חרב 'destroyed, in ruins'

פנסיה 'assembly, meeting'

לידון (ni. infinitive of דון) 'to be judged'

לקח 'take', specifically in RH, 'buy'

לתן דין וחשבון 'to settle an account'
 מחלוקת 'controversy'
 פקח 'intelligent'

VI Exercises

1. עקביא בן מהללאל אומר, הסתכל בשלשה דברים ואי אתה בא לידי עברה, דע מאין באת, ולאן אתה הולך, ולפני מי אתה עתיד לתן דין וחשבון.
2. ואם עמלת בתורה יש לך שכר הרבה לתן לך.
3. רבי יוחנן הסגדלר אומר, כל כנסיה שהיא לשם שמים, סופה להתקיים, ושאינה לשם שמים, אין סופה להתקיים.
4. הוא היה אומר, הילודים למות, והמתים להחיות, והחיים לדון, לידע להודיע ולהודע שהוא אל, הוא היוצר, הוא הבורא, הוא המבין, הוא הדין, הוא ער, הוא בעל דין, והוא עתיד לדון.
5. כל מחלוקת שהיא לשם שמים, סופה להתקיים, ושאינה לשם שמים, אין סופה להתקיים. איזו היא מחלוקת שהיא לשם שמים? זו מחלוקת הלל ושמואי. ושאינה לשם שמים? זו מחלוקת קרח וכל עדתו.
6. היה רוכב על החמור ונתפלהו, ירד, ואם אינו יכול לירד, יחזיר את פניו, ואם אינו יכול להחזיר את פניו, יכון את לבו כנגד בית קדש הקדשים.
7. מקום שנהגו לאכול צלי בלילי פסחים, אוכלין, מקום שנהגו שלא לאכול, אין אוכלין, מקום שנהגו להדליק את הנר בלילי יום הכפורים, מדליקין, מקום שנהגו שלא להדליק, אין מדליקין.
8. אילונית וזקנה ושאינה ראויה לילד, לא שותות ולא נוטלות כתבה. רבי אליעזר אומר, יכול הוא לשא אשה אחרת ולפרות ולרבות הימנה. ושאר כל הנשים, או שותות, או לא נוטלות כתבה.
9. שהוא [הכלב] פקח, שאין דרכו להניח את המזון ולילך לפים.
10. בו ביום בא יהודה גר עמוני ועמד לפניו בבית המדרש, אמר להם, מה אני לבא בקהל? אמר לו רבן גמליאל, אסור אתה. אמר לו רבי יהושע, מתר אתה.
11. אמרו ישראל למשה, רבינו משה, מה עלינו לעשות? אמר להם, אתם תהיו מרוממים ומפארים ומשבחין ונותנין שיר ושבח וגדולה וחפארת למי שהמלחמות שלו.
12. וזה אחד משלשה דברים שעתיד אליהו להעמיד לישראל, צלוחית של מן וצלוחית של מים וצלוחית של שמן המשחה.
13. ועכשיו גלוי היה לפני מי שאמר והיה העולם שפורענות גדולה עתידה לבא בדורנו.
14. אני הוא שעשיתי לכם ניסים במצרים, אני הוא שעתיד לעשות לכם כל הניסים הללו.
15. והיתה ארצכם שממה ועריכם יהיו חרבה [ויקרא כי לגן]. זו מידה קשה לישראל, שבשעה שאדם גולה מתוך כרמו ומתוך ביתו וסופו לחזור, כאלו אין כרמו וביתו חריבים. אתם אין אתם כן, אלא, והיתה ארצכם שממה ועריכם יהיו חרבה. מפני מה? שאין סופכם לחזור.

16. באותה שעה אדם יוצא לטייל בשוק ומבקש ליקח לו חפץ מן הזקנה והיתה מוכרת לו בשווי, וקמנה קוראה לו ואומרה לו מבפנים, בוא וקח לך בפחות, והיה הוא לוקח הימנה ביום הראשון וביום השני.
17. והוא לא אויב לו ולא מבקש רעתו [במדבר לה' ג'], לפסול את השונאים מלישב בדין.
18. ואת הערים אשר נבוא אליהם [דברים א' כב'], לידע באיזו דרר אנו באים עליהם.
19. משל למלך שהווי לו שני עבדים וגזר על אחד מהם שלא לשחות יין שלשים יום. אמר, מה גזר עלי שלא לשחות יין שלשים יום? איני טועמו אפילו שנה אחת, אפילו שתי שנים.
20. עבר אדם על מצוה קלה, סופו לעבור על מצוה חמורה. עבר על, ואהבת לרעך כמוך [ויקרא יט' יח'], סופו לעבור על, ... לא תשנא את אחיך, [ויקרא יט' יז].

Sources. 1. Abot 3.1. 2. Abot 4.10. 3. Abot 4.11. 4. Abot 4.22. 5. Abot 5.17. 6. Ber 4.5. 7. Pes 4.4. 8. Soṭ 4.3. 9. Toḥ 3.8. 10. Yad 4.4. 11. Mek 14.14 (L 1.215). 12. Mek 16.33. (L 2.126). 13. Mek 22.22 (L 3.142). 14. SLv 26.13 (W 111b). 15. SLv 26.33 (W 112b). 16. SNm 131.1 (H 170). 17. SNm 160.11 (H 219). 18. SDt 20 (F 32). 19. SDt 28 (F 44). 20. SDt 186 (F 226).

UNIT TWENTY-ONE

IMPERATIVE

I *Introductory text* (SDt 49 [F 114])

ללכת בכל דרכיו [דברים יא' כב']. אלו הן דרכי המקום, י' אל רחום וחנון [שמות לד' ו'], ואומר, והיה כל אשר יקרא בשם י' ימלט [יואל ג' ה']. וכי היאך איפשר לו לאדם לקרא בשמו של מקום? אלא נקרא המקום רחום, אף אתה היה רחום, הקדוש ברוך הוא נקרא חנון, אף אתה היה חנון ... נקרא המקום צדיק ... אף אתה היה צדיק ... נקרא המקום חסיד ... אף אתה היה חסיד.

Walking in all his ways [Dt 11.22]. These are the ways of the omnipresent one: Y, compassionate and gracious God [Ex 34.6], and also, Everyone who is called by the name of Y. will be saved [Jl 3.5]. How can a person be called by the name of the omnipresent one? Simply, if the omnipresent one is called compassionate, you too must be compassionate, if the omnipresent one is called gracious, you too must be gracious ..., if the omnipresent one is called righteous [Ps 11.7], you too must be righteous, if the omnipresent one is called kind [Jr 3.12] ..., you too must be kind.

1. This interpretation of Dt 11.22 understands 'ways' as 'conduct', so that to follow the ways of God is to imitate his conduct and to be like him: compassionate, gracious, righteous, kind. A similar formulation is found at Lk 6.36: be merciful, just as your father is merciful.

That a person may receive the names ascribed to God, and, therefore, become like him and be able to imitate him, is demonstrated by reading at Jl 3.5 'everyone who is called (קָרָא) by the name of Y.' in place of the Masoretic Text, 'everyone who calls [קָרָא] upon the name of Y.', employing the interpretative rule of *al tiqra* (see Units 11.1; 18.6; 20.3 [the quotation of SDt 321]).

II Morphology

2. 'The imperative survived apparently unchanged', according to E.Y. Kutscher (1971, 1601), a statement that is true, with certain modifications, in respect of both morphology and syntax.

3. The special feminine form of the plural, קַטְלָנָה, has disappeared in RH, as has the emphatic lengthened form of the masculine singular in *-ah* (קַטְלָהּ), with a few exceptions in imitation of biblical idiom or for liturgical purposes, for example, הוֹשִׁיעָה נָא 'save'; imitation of biblical style is evident at Mek 18.3 (L 2.168):

תנה לי את ציפורה בתך לאשה

Give me your daughter Zipporah as a wife.

In the *Qal*, then, the paradigm of the imperative is as follows.

2ms	קַטּוּל	
2fs	קַטְלִי	
2pc	קַטְלוּ	
	קַטּוּלוּ	(pausal)

Note that as in the participle and infinitive, *scriptio plena* with *waw* for the 'o' vowel is normal.

4. In other conjugations and in weak or defective verbs, RH practice generally corresponds with that of BH.

A. In some *pe-yod* verbs, where an original *waw* reappears in certain conjugations, we encounter imperatives like הִתְוַדֶּה 'confess' (from יָדָה), as, for example, at Sanh 6.2:

הִיָּה רְחוּק מִבֵּית הַסִּקְלָה כְּעֶשְׂרֵי אַמּוֹת, אֹמְרִים לוֹ, הִתְוַדֶּה

When he was some ten cubits from the place of stoning, they would say to him, Confess.

B. As in BH, in *pe-nun* verbs, the *nun* is usually dropped; thus, תֵּן (from נָתַן) and טוּל (from נָטַל), etc.

5. The verb **הָיָה** forms its imperative as though from **הָיָה/הָיָה** and **הָיוּ**. Aramaic influence is also seen in the alternative vocalization: **הָוִי/הָוִי** and **הָוִי/הָוִי** (see Kutscher 1971, 1600). The following examples, with somewhat contrasting messages, are from Abot 2.3 and 3.2:

הָוִי זְהִירִין בְּרִשְׁתָּא

Be careful with power (K הָוִי);

הָוִי מַחְפָּלֵל בְּשְׁלוֹמָא שְׁלַמְלִכּוּת

Pray for the peace of the empire.

The forms **הָיָה** and **הָיוּ** are also encountered:

נִקְרָא הַמְּקוֹם רַחוּם, אִף אַתָּה הִיָּה רַחוּם, הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא נִקְרָא
חַנוּן, אִף אַתָּה הִיָּה חַנוּן

If the omnipresent one is called compassionate, you too must be compassionate; if the omnipresent one is called gracious, you too must be gracious (SDt 49 [F114]);

אָמַר לָהֶם, הָיוּ יוֹדְעִים שֶׁסָּרְבִּין וְטָרְחָנִין הֵם

He said to them, You should know that they are vexatious and demanding (SNm 91.1 [H 91]).

III Grammar and usage

6. As in BH, the imperative is used for positive commands in the second person (see Meyer 1992, §100.4D). Negative commands employ the imperfect, participle, or infinitive with the corresponding negative particle: **אַל**, **אַיִן**, **אַל**, **שְׁלֵא** (see Unit 23.11A).

7. However, even in positive commands, the imperative is little used in RH, as in this function it has been taken over by constructions with the imperfect (see Unit 18.11), the participle (see Unit 19.18), or even the infinitive (see Unit 20.11). In fact, the imperative is practically restricted to positive orders directed to specific individuals, and is not normally used in *halakhot*, legal decrees, or even in prayers. Its presence in the sayings of Abot, then, provides a striking contrast with its absence from the *halakhot* of other tractates.

8. Typical of RH is the periphrastic construction of the imperative of **הָיָה** followed by participle (or adjective), the effect of which is to emphasize the continuous or repetitive nature of the verb (see Unit 16.13). Within the Mishnah, it is especially characteristic of Abot, which contains 28 of the 33 mishnaic usages of **הָוִי/הָיָה** with participle/adjective, for example Abot 1.9:

הָוִי מְרַבֵּה לַחֲקוֹר אֶת הָעֵדִים, וְהָוִי זְהִיר בְּדַבְרֶיךָ, שְׂמָא מִתּוֹכֶם יִלְמְדוּ
לְשִׁקֵּר

Examine the witnesses at length and be careful of your words in case through them they learn to lie.

(K has **הָוִי** in both instances; see the exercises for further examples.)

IV *Phraseology*

9. **הָרִי אֹמֵר** 'say, you ought to say, you should recognize', etc. is an expression not found in the Mishnah but occurs in the tannaitic *midrashim* to introduce a piece of evidence, in which context it may sometimes be appropriately rendered as 'evidently', 'obviously', or the like. Usually, it comes in response to alternative possibilities, introduced by either **מִי** or **אִיזָה**:

אִיזָה מִדָּה מְרוּבָה, מִדָּת טוֹבָה אוֹ מִדָּת פּוֹרְעֵנוֹת? הָרִי אֹמֵר,
מִדָּת הַטּוֹבָה

Which measure is the more generous, that of mercy or that of punishment? Evidently, the measure of mercy (SNm 8.8 [H 15]);

מִי גָדוֹל, הַאוֹהֲבִים אוֹ הַמֵּאֲהִיבִים? הָרִי אֹמֵר, הַמֵּאֲהִיבִים

Who are greater, those who love or those who cause others to love?

Evidently, those who cause others to love (SDt 47 [F 106]).

That **הָרִי אֹמֵר** had become a lexicalized expression is evident when the participle **אֹמֵר** drops out, leaving just **הָרִי**. In such instances, many understand **הָרִי** to have a similar sense to **הָרִי** (הִנֵּה) (BH), or they read instead the interjection הוֹי 'alas'. However, **הָרִי** should be regarded as an elliptical form of **הָרִי אֹמֵר** as a whole:

אֵל מְקוֹם דַּם הָאִשָּׁם [וַיִּקְרָא יֵד' כַּח], הוּי אֵין דַּם גּוֹרֵם אֵלֵא
הַמְקוֹם גּוֹרֵם

Over the place of the blood of the guilt offering [Lv 14.28]: evidently, the place is the cause, not the blood (SLv 14.17 (W 72b).

SDt 342 (F 392) is especially instructive: to the question

יְכוּל מִשְׁאוּמְרִים לָהֶם דְּבָרֵי נִיחוּמִים חֲזוּרִים וְאוֹמְרִים לָהֶם דְּבָרֵי
תּוֹכַחַת

Perhaps after speaking words of consolation to them, they go back to speaking words of reproach to them?,

the answer given is:

הוּי מִשְׁאוּמְרִים לָהֶם דְּבָרֵי נִיחוּמִים אֵין אוֹמְרִים לָהֶם דְּבָרֵי תּוֹכַחַת

It is obvious that after words of consolation they do not speak words of reproach to them.

Occasionally, the imperative **אֹמֵר** is used:

אֵימְתִי הוּא שְׂבַחוּ שֶׁל מְקוֹם? בּוֹמֵן שְׂאִין מְזִיקִים אוֹ בּוֹמֵן שִׁישׁ מְזִיקִים
וְאֵין מְזִיקִים? אֹמֵר בּוֹמֵן שִׁישׁ מְזִיקִים וְאֵין מְזִיקִים

When should one praise a place? When there are no evil powers? Or when there are evil powers but they cause no harm? Evidently, when there are evil powers but they cause no harm (SLv 26.6 [W 111a]).

10. **הִנְרָאָה ש-** is used in the following three passages from SNm:

הִנְרָאָה שְׂתַגִּיעַ עִמָּנוּ אֶצֶל מוֹשֶׁל עֵכוּ

Do come with us to the governor of Akko (SNm 84.1 [H 80]);

הִנְרָאָה שְׂחַעֲמִידִי בְּשִׁבִיל שְׂאִנִי הוֹלֵךְ לִיתֵן

Do make me get up, for I am going to give (an inheritance) (SNm 84.2 [H 80]);

הנראה שלא יאכל מאכל רע ואל ישחיה משקה רע

Don't eat bad food or drink bad drink (SNm 87.2 [H 87]).

The contexts indicate that הנראה ש- introduces an insistent request, corresponding to 'I beg you to', 'please', or even to an interjection, 'hey!'.

The structure is usually vocalized as a *Nif'al* with prefixed interrogative, הנראה, although it can also be regarded as the first person plural of the imperfect (as in K.G. Kuhn's rendering: 'werden wir es sehen?'). But it seems likely that the form is compounded of the deictic particle הן and the imperative ראה, on the pattern of expressions such as צא וראה 'go out and see'. Whatever the exact interpretation, it is clear that הנראה ש- has already become a lexicalized formula.

V Vocabulary

אומן 'artisan'

איים 'warn'

בזיון 'scorn, shame'

דיני נפשות 'laws concerning financial disputes', דיני נפשות 'laws concerning crimes punishable by death'

זרעיות (plurality) 'family, descendants'

חתך 'cut'

מעלה 'height' (also a designation of God to avoid pronouncing the divine name)

להחליש כח של מעלה 'weaken', להחליש כח של מעלה (hi. participle of החליש) 'weaken the power of (the) height, put God off' (the forms of this verb have been influenced by those of the more common החליש)

עדי נפשות 'witnesses to crimes punishable by death'

שומרי חנם 'unpaid custodians', שומרי חנם 'paid custodians', שומרי שחר (in reference to artisans, creditors, etc. who are entrusted with the property of others)

VI Exercises

- הגלל אומר, הווי תלמידו שלא תהרוג, אוהב שלום ורודף שלום.
- הווי זהיר בקיריית שמע.
- רבי אלעזר אומר, הווי שקוד ללמוד תורה, ודע מה שתשיב לאפי קורוס, ודע לפני מי אתה עמל.
- יהודה בן תימא אומר, הווי עז כנמר, וקל כנשר, ורץ כצבי, וגבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים.
- חזיב אדם לברך על הרעה כשם שהוא מברך על הטובה ... בכל מדה ומדה שהוא מודד לך הווי מודה לו במאד מאד.
- כל האמנין שומרי שחר הן. וכלן שאמרו, טל את שלך והבא מעות, שומר חנם. שומר לי ואשומר לך, שומר שחר. שומר לי ואמר לו, הנח

- לפני, שומר חנם.
7. כיצד מאימין [את העדים] על עדי נפשות? ... הווי יודעין, שלא כדיני ממונות דיני נפשות. דיני ממונות, אדם נותן קמון ומתכפר לו. דיני נפשות, דמו ודם זרעיותיו תלוין בו עד סוף העולם.
8. ואומרים לו, אישי כהן גדול, קרא אתה בפיך, שמא שכחת או שמא לא למדת.
9. צא וראה איזה דרך שהיא מביאה את האדם לחיי העולם הבא. הווי אומר, יסורין. רבי נחמיה אומר, חביבין יסורין שכשם שהקרבת מרצין כך היסורין מרצין.
10. אם עבד יגח השור [שמות כא' לב']. בכנעני הכתוב מדבר, או אינו מדבר אלא בעברי? כשהוא אומר, כסף שלשים שקלים יתן לאדוני, [שם], הווי בכנעני הכתוב מדבר.
11. רבי שמעון בן יוחי אומר, הרי הוא אומר, ואוהביו כצאת השמש בגבורתו [שופטים ה' לא']. מי גדול, מי שהוא אוהב את המלך או מי שהמלך אוהבו? הווי אומר מי שהמלך אוהבו.
12. כי אני י' אלהיכם והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני י', [ויקרא יא' מד'], כשם שאני קדוש כך אתם קדושים, כשם שאני פרוש כך אתם היו פרושים.
13. והייתם לי קדושים כי קדוש אני י' [ויקרא כ' כר'], כשם שאני קדוש כך אתם היו קדושים, כשם שאני פרוש כך אתם היו פרושים.
14. אמר משה לפני המקום, אדוני, כלום הגון להם שתתן להם ותהרגם? אומרים לחמור, טול כור של שעורים ונחתוך ראשך? אומרים לאדם, טול ככר זהב ורד לשאול?
15. רבי שמעון בן אלעזר אומר, מי גדול, הממליך או המולך? הווי אומר הממליך. העושה שרים או העושה שררה? הווי אומר העושה שרים.
16. משל, למה הדבר דומה? למלך שהיתה אשתו נפטרת מן העולם. היתה מפקדתו על בניה. אמרה לו, בבקשה ממך, הזהר לו בבניי. אמר לה, עד שאת מפקדתי על בני, פקדי את בניי עלי שלא ימרדו בי ושלא ינהגו בי מנהג בזיון.
17. רבי אליעזר בן יעקב אומר, הרי הוא אומר, כי את אשר יאהב י' יזכיה וכאב את בן ירצה [משלי ג' יב']. מי גרם לבן שירצה לאב? הווי אומר, אלו יסורים ... אי זה הוא דרך שמביאה האדם לעולם הבא? הווי אומר, אלו יסורים.
18. כך אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל, בני, בראתי לכם יצר הרע שאין רע הימנו ... היו עסוקים בדברי תורה ואינו שולט בכם, ואם פורשים אתם מדברי תורה הרי הוא שולט בכם.
19. בקשתו להיטיב לכם, חזרתם בכם ואמרתם לעגל, אלה אלהיך ישראל, [שמות לב' ד']. הווי כל זמן שאני מבקש להיטיב לכם אתם מתישים כח של מעלה.
20. ועדין הדבר תלוי, אין אני יודעים אם תפילה קודמת לברכה, אם ברכה קודמת לתפילה. כשהוא אומר, וזאת הברכה [דברים לג' א'], הווי תפילה קודמת לברכה, ואין ברכה קודמת לתפילה.

Sources. 1. K Abot 1.12. 2. K Abot 2.13. 3. Abot 2.14. 4. Abot 5.20. 5. Ber 9.5. 6. BM 6.6. 7. Sanh 4.5. 8. Yom 1.3. 9 Mek 20.23 (L 2.280). 10. Mek 21.32 (L 3.89). 11. Mek 22.20 (L 3.138). 12. SLv 11.44 (W 57b). 13. SLv 20.26 (W 93d). 14. SNm 95.1 (H 95). 15. SNm 119.3 (H 144). 16. SNm 142.1 (H 187). 17. SDt 32 (F 56–57). 18. SDt 45 (F 103). 19. SDt 319 (F 365). 20. SDt 342 (F 393).

PART III
PARTICLES

UNIT TWENTY-TWO

PREPOSITIONS AND CONJUNCTIONS

I *Introductory text* (Soṭ 9.15)

רבי פנהאס בן יאיר אומר, זריזות מביאה לידי נקיזת, ונקיזת מביאה לידי טהרה, וטהרה מביאה לידי פרישות, ופרישות מביאה לידי קדשה, וקדשה מביאה לידי ענה, וענה מביאה לידי יראת חטא, ויראת חטא מביאה לידי חסידות, וחסידות מביאה לידי רוח הקדש, ורוח הקדש מביאה לידי תחית המתים, ותחית המתים באה על ידי אליהו זכור לטוב, אמן.

Rabbi Phinehas ben Jair used to say, Asiduous work leads to innocence, innocence leads to purity, purity leads to abstinence, abstinence leads to holiness, holiness leads to humility, humility leads to fear of sin, fear of sin leads to the spirit of holiness, the spirit of holiness leads to the resurrection of the dead, and the resurrection of the dead will come through the mediation of Elijah, of blessed memory. Amen.

1. This long chain of human virtues and divine gifts begins with diligent work, on the part of human beings, and culminates with the gift of ultimate resurrection, on the part of God.

II *Morphology*

2. Prepositions and conjunctions are both particles of relation, either modifying a noun, converting it into the complement of another noun (prepositions), or connecting clauses by coordination or subordination (conjunctions).

3. It seems that in Proto-Semitic there were no prepositions properly speaking but rather nouns in the adverbial accusative governing other nouns in the genitive (Meyer 1992, §87). Such nouns were eventually fossilized to the point of simply expressing relationship and lost their accent in the process. Thus, we may say, in general, that many prepositions are simply primitive nouns in the construct state, for example *בין*, *ביני*, *תחת*, *לפני*, and *תוך* (תוך) (לתוך, מתוך, בתוך)

4. Viewed carefully, conjunctions of the type *עד ש-*, *לפני ש-*, and *אחרי ש-* are simply prepositions determined by a clause introduced with *ש-*. In other

words, the determinant of the noun/preposition is not another noun but an entire clause (see Unit 11.2–3, 7).

5. RH witnesses the disappearance of the biblical particles **מִלְּ**, **בְּגִלְלֵל**, **מִן**, **לְמַעַן**, **פֶּן**, and **אִתּוֹ** (in the sense of ‘with’).

6. The so-called ‘inseparable prepositions’, **-בְּ**, **-כִּי**, and **-לְ**, are still used, as are **אִתּוֹ** (deictic), **בֵּין**, **עִם**, **בֵּין**, **אֶל**, **אֶצֶּל**, **נֶגַד**, **עִם**, **אִתּוֹ** (although this is in decline), **עַל**, **עַד**, **עַל**, **עַד**, **מִן**, **פַּתַּח**, **אֲחֵרֵי**, **אֲחֵרֵי**, etc.

A. Alongside **בְּבֵית**, we also find **אֲבֵית**, in the sense of ‘in, inside’. This does not represent a new preposition but rather the well-known phenomenon of prosthetic *alef* being added to a word-initial geminated consonant in order to make pronunciation easier (**בְּבֵית** > *bbet* > *ab-bet*; see Meyer 1992, §29.1). It is a typically Palestinian feature, found in one of the Bar-Kokhba letters (Mur 42.4) and at Qumran (1QpHab 11.6; see Qimron 1986, 39); in Sifra, it is commonly found in the expression **אֲבֵית הַבְּלִיעָה** ‘in the stomach’, and occurs as well, for example, at SNm 17.1 (H 21): **אֲבֵית הַדָּשֵׁן** ‘among the ashes, where the ashes are’. The phenomenon is also widespread in the Samaritan tradition, although not always reflected orthographically.

B. **-כִּי** is attached to pronominal suffixes by means of the lengthened forms **כִּמּוֹ** and **כִּמּוֹתָ** (see Unit 26.2).

C. Similarly, **מִן** is still used in the reduplicated form known from BH when attached to pronominal suffixes: **מִמִּנִּי**, **מִמִּנּוּ**, etc. For the third person singular, RH employs **הִימְנֵהוּ** and **הִימְנֵהָ** as well as **מִמִּנּוּ** and **מִמִּנָּהּ**. These new forms, unique to RH, were only known through the Babylonian tradition, although they reflected a typically Palestinian pronunciation or dialect, as now evidenced by their presence in the Bar-Kokhba archives from Murabba‘at and Naḥal Hever.

D. As well as **אֲחֵרֵי** and **אֲחֵרֵי**, RH also employs the form **אֲחֵרֵי** (dual construct of **אֲחֵרֵי**).

7. In BH, there is already a tendency to accumulate particles in the creation of new prepositions (**לְתוֹךְ**, **מִתּוֹךְ**, **לְתוֹךְ**, **מִתּוֹךְ**, **עַל פְּנֵי**, etc.) and this process is accelerated in RH, where there is an abundance of such combinations, many unknown in BH. Among the most frequent are **בְּצַד**, **בְּשֵׁבִיל**, **כְּדִי**, **בְּשֵׁבִיל**, **עַל פְּנֵי**, **מִתּוֹךְ**, **לְתוֹךְ**, **עַל פְּנֵי**, etc. (פה + ל-) **לְפִי**, **לִידִלִיד**, **לְאִפֵּי** (+ כ-) **כְּלִפֵּי**, **מִעֵין**, **מִן** **מִתּוֹכָהּ**, **לְעֵנֶן**, **עַל מִנַּת**, **עַל יְדִיעָל**, **עַל נֶב**, **לְשׁוֹם/לְשָׁם**, **מִשׁוֹם/מִשָּׁם**, **עַל שָׁם** (the alternation **עַל שָׁם** may be due to assimilation of the vowel to the labial consonant, for example **-em** > **-um**, under Aramaic influence; see Introduction, §9.11).

8. Conjunctions.

The following is a list of conjunctions and clause-connecting particles, indicating where further details of form and use can be found in the following units.

A. Copulative and disjunctive:

-ו (*passim*);

אִו and **אִוְ-אִו** (24.13; 25.8–9);

אִם (25.9).

B. Interrogative:

- הָ (25.3, 5);
- וכִּי (25.3, 6);
- כְּלוּם (25.3, 7);
- אִם (25.9);
- אוֹ (25.8).

C. Comparative:

- כְּמוֹ שֶׁ-, כְּמוֹ שֶׁ- (26.4, 12);
- כְּמוֹ כֵּן (26.11);
- כְּשֶׁם שֶׁ- (26.4, 7);
- כַּדְרֵךְ שֶׁ- (26.4, 7);
- כַּעֲנִין שֶׁ- (26.4, 7);
- כְּאִילוֹ (26.4; 28.3, 8A);
- וְקָה אִם/קָה אִם, קָה (26.8);
- בֵּין שֶׁ- ... בֵּין שֶׁ- (8.12; 26.10);
- לִּ- ... וְשֶׁלֹּא לִ-/בִּ- ... וְשֶׁלֹּא בִּ- (8.12; 26.10).

D. Temporal:

- כֶּשֶׁ-, לְכֶשֶׁ- (27.2-3, 8);
- מֶשֶׁ- (27.2-3, 9);
- עַד שֶׁ- (27.2-3, 10, 16);
- עַד כְּדֵי שֶׁ- (27.2-3, 11);
- אַחַר שֶׁ-, קֹדֶם שֶׁ- (27.3, 12);
- כִּיִּן שֶׁ- (27.3, 13);
- אִימָחִי שֶׁ- (27.3, 14);
- בְּזִמְנֵן שֶׁ-, בְּזִמְנֵן שֶׁ- (27.3, 15);
- כֶּל שְׁעָה שֶׁ-, בְּשְׁעָה שֶׁ- (27.3, 15).

E. Conditional:

- אִם (28.3, 7, 9);
- אִלּוּ (28.2-3, 8A);
- אִלּוּלִי (28.2-3, 8B, D);
- אִלְמָלִי (28.3, 8B-C, 10);
- הוּאִילֹ- (28.5; 29.5, 14).

F. Causal:

- שֶׁ (29.2-4, 6);
- מִפְּנֵי שֶׁ- (29.2-4, 7);
- מִשּׁוּם שֶׁ- (29.2-4, 8);
- עַל שׂוּם שֶׁ-/עַל שֶׁם שֶׁ- (29.2-4, 9);
- לְפִי שֶׁ- (29.2-4, 10);
- בְּשִׁבִיל שֶׁ- (29.2-4, 11);
- מֵאַחַר שֶׁ- (29.2-4, 12);
- עַל שֶׁ- (29.2-4, 13);
- הוּאִילֵן- (28.5; 29.2, 5, 14-15).

G. Final:

- ל with infinitive (30.2, 5);
- שְׁ (30.2, 6);
- כְּדִי לְ-, כְּדִי שְׁ- (30.2, 8);
- עַל מִנַּח לְ-, עַל מִנַּח שְׁ- (30.2, 9);
- עַל חֲנֹאִי (30.2, 10);
- בְּשִׁבִיל שְׁ- (29.11; 30.2, 7);
- שָׂמָּה (30.2, 11).

H. Consecutive:

- שְׁ (30.2-3, 12-13);
- כְּדִי שְׁ- (30.2-3, 12).

I. Concessive:

- אִם (31.2-3);
- אִפְּלוּ (31.2-3, 5);
- אִף כֶּשֶׁ- (31.6);
- אִף עַל פִּי (31.2, 7-8).

J. Adversative:

- אֲבָל (32.2-3, 5);
- אֲלֵא (32.2-3, 6, 9-10);
- וּבְלִבְדָּ שְׁ- (32.3, 7);
- חֹוֶץ מִן (32.3, 8).

III Grammar and usage

9. The following observations represent only a tentative presentation of some meanings and uses of certain prepositions, as often texts reveal senses and usages that are difficult to categorize.

10. בְּ-

A. Apart from its local and instrumental meanings, 'in' and 'by, with', בְּ- can also have an adjectival value, 'as, in the rôle of' (*beth essentiae*):

אִם רָצָה לְהִקְרִיב, מִקְרִיב שִׁכְהוֹן גְּדוֹל מִקְרִיב חֶלֶק בְּרֹאשׁ וְנוֹשֵׁל
חֶלֶק בְּרֹאשׁ

If he desires to make an offering he makes it, for as head the high priest offers his portion and as head he takes his portion (Yom 1.2) (with effectively the same meaning, K reads מְרֹאשׁ 'in the first place').

B. בְּ- can also mean 'in relation to, with respect to', as in the well-known phrase בְּמַה דְּכָרִים תֹּאמְרוּרִים 'what does this apply to?' (BB 3.1,3; Soṭ 8.7, etc.); see Unit 19.25.

C. בְּלֹא 'without':

שָׁכַן מִצִּיּוֹנוֹ כִּשְׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בְּמִדְבַּר אַרְבַּעִים שָׁנָה קָרְבוּ כִּבְשִׁים בְּלֹא
לֶחֶם, אִף כֵּאֵין יִקְרְבוּ כִּבְשִׁים בְּלֹא לֶחֶם

Just as we found that during the forty years Israel were in the desert they offered lambs without bread, so also now they may offer the

lambs without bread (Men 4.3).

בלא is also employed to negate a participle (in a circumstantial noun clause):

נכנס רבי טרפון בלא מתכוון

Rabbi Tarfon entered (a town) without intending (to spend the sabbath there) (Erub 4.9)

D. The characteristic RH verb זָכָה 'acquire the right to, take possession of' governs its object through the preposition -ב, as in BM 1.4:

רָאָה אֶת הַמְצִיָּאָה וְנָפַל עָלֶיהָ, וּבֵא אַחֵר וְהִחְזִיק בָּהּ, זֶה שֶׁהִחְזִיק בָּהּ
זָכָה בָּהּ

If someone finds lost property and rushes towards it but someone else arrives and seizes it, the person who seizes it is entitled to keep the property.

In RH, as in BH, this use of -ב is also found in connection with other verbs (בָּחַר בְּ-, הִחְזִיק בְּ-, etc.).

11. For -ב, כָּנַד, כָּדַרְך, and כִּיּוֹצֵא ב-, see Unit 26.6,9.

12. -ל.

In RH, -ל extends its range of meanings, so that as well as introducing an indirect complement (אָמַר לוֹ), or, with an infinitive, a final clause, and expressing the 'ethic dative' (הֵלֵךְ לוֹ 'he went away') or 'possessive' relationships of various kinds (for example

סֵפֶר דְּבָרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל

Chronicle of the kings of Israel),

-ל also extends into the domain of -ב, עַל, and אֵת, and to a great extent replaces אֵל.

A. The formulas אֵם לְמִדְתִּי and אֵם לְמִדְתָּ (see Unit 28.9) regularly employ -ל, or occasionally עַל, but never the expected -ב, to specify an object:

אֵם לְמִדְתִּי לְמִנְוָרָה שֶׁעָשָׂה בָּהּ אֵת הַבָּנִים כְּאָב, אִף הַקְטוּרֶת נַעֲשֶׂה
בָּהּ אֵת הַבָּנִים כְּאָב

Seeing that *in connection with* the lampstand sons are treated the same as their father, it follows that in the offering of incense sons are also treated the same as their father (SNm 60.2 [H 58]).

B. Objects of כָּפַר 'expiate, forgive' are usually introduced by -ל, not עַל, the regular BH choice:

אֲנִי הַשֵּׁם, כָּפַר נָא לְעֲוֹנוֹת וּלְפִשְׁעֵים וּלְחַטָּאִים, שְׁעוֹתַי וְשִׁשְׁפִּיעֵתִי
וְשִׁחַטָּאתִי לְפָנֶיךָ, אֲנִי וּבֵיתִי

O God, forgive the offences, transgressions, and sins with which I have offended, transgressed, and sinned before you, I and my house (Yom 3.8).

C. קָנָא אֶת אִשְׁתּוֹ 'he is suspicious of his wife', at Nm 5.14, is reformulated at Sof 1.1: הַמְקָנָא לְאִשְׁתּוֹ 'one who is suspicious of his wife'.

D. In passive sentences, -ל introduces the agent (as also in BH, e.g. Lv 26.23):

וְנֹאכְלִין בְּכָל הָעִיר לְכָל אָדָם

And they (the thanksgiving and Nazirite offerings) can be eaten throughout the city by any person (Zeb 5.6);

חביב בנימין שנקרא ידיד למקום

How beloved is Benjamin, who has been called favourite by the omnipresent one (SDt 352 [F 509]).

13. את.

See Unit 2.3. As distinct from BH, personal object pronouns are usually suffixed directly to personal and infinitive forms of the verb, with את being used much less frequently (a phenomenon already found at Qumran; see Qimron 1986, 75–77). However, the plural participle always employs את to introduce a pronominal object (see Cohen 1982–83).

14. מן.

מן is used to express origin, provenance, or separation.

A. A striking usage is of partitive מן in place of an indefinite pronoun (see Unit 6.11):

חפש מהם, הרג מהם, צלב מהם

Some he seized, others he slaughtered, others he crucified (Mek 15.18 [L 2.80]);

אפילו שמע מן הנשים אומרות ... אפילו שמע מן התינוקות אומרים

Even though he heard some women saying ... even though he heard some children saying (Yeb 16.5).

The same usage is found in BH: 'and some of the king's servants died' (2 S 11.24).

B. הימנה and הימנו are used exactly the same as the regular constructions ממנה and ממנו; whereas at Men 8.5, we read

הראשון שבראשון אין למעלה ממנו

The very first (oil) is the best of all, in SLv 24.2 (W 103c), the same declaration employs הימנו. Akiba formulated the hermeneutical principle of contiguity in the following terms:

כל פרשה שהיא סמוכה לחברתה למידה הימנה

Every passage that occurs alongside another is explained by the other (SNm 131.2 [H 169]).

15. על.

Although the usages attached to על in BH are maintained, it can also be used where BH would have -ל; in comparisons, יתור על has the same function as יתור מן (see Unit 13.5C). על can also express cause:

על שלש עברות הנשים מתות בשעת לידתן

For three transgressions, women die at childbirth (Shab 2.6).

Construed with an infinitive, על designates the one upon whom an obligation is laid (see Unit 20.11), similarly, with a verbal noun:

אין שבתתו עליהן

They are not obliged to uphold the sabbath rest (Shab 16.6).

With personal passive constructions as well, when the agent is introduced by על, an element of obligation is conveyed:

הניח בנות גדולות וקטנות, אין הגדולות מתפרנסות על הקטנות
ולא הקטנות נאזנות על הגדולות

If someone leaves older and younger daughters, the older ones do not have to be maintained by (at the cost of) the younger ones, nor do the younger ones have to be fed by (at the cost of) the older ones (BB 8.8).

16. על יד/על יד.

A great variety of meanings is discernible, depending on context.

A. 'Along with': אס אין מקדש, תקבר על ידי עורה 'if the temple no longer exists, it (the animal) is to be buried along with its skin' (MS 1.6).

B. 'In relation to, as compared with, than', with the verb קטט 'diminish, become less', expressing the relationship between two elements:

אלא מעת לעת ממעטת על יד מפקידה לפקידה

Only if the interval of 24 hours is less than the interval between one inspection and another (Eduy 1.1; cf. Ohol 13.5–6).

C. 'Because of, on account of':

האב גולה על ידי הבן

The parents are exiled on account of the children (Mak 2.2);

על ידי כל העריות מקבין חוץ מן הקטן וממי שאינו איש

They may become jealous on account of incestuous unions other than those with minors or with what is not human (Soṭ 4.4).

D. 'For, in favour of, on behalf of, in place of':

מביא אדם על ידי בנו, על ידי בתו, על ידי עבדו ושפחתו קרבן עני

One may present a poor person's offering on behalf of a son, daughter, servant, or maidservant (Neg 14.12);

ממהר עני ליפרע על ידי עני יוחר מן העשיר

I make greater haste to take revenge on behalf of a poor person than (I do on behalf of) a rich one' (SDt 277 [F 295]);

E. 'Through, by' (a sense also expressed by ביד/ביד):

ועליו הוא מפורש על ידי יחזקאל

And an express statement is made about it by Ezekiel (Tam 3.7; cf. Mid 4.2);

וכן כתוב בספר תהלים על ידי דוד מלך ישראל

For thus it is written in the Book of Psalms by King David (Abot 6.9 [late]).

F. In certain contexts, על ידו has reflexive significance, 'by oneself, by one's own endeavours'. But note that in the exercise text 9, (Mek 17.14 [L 2.150]), the meaning of על יד and על ידי כלם is rather *pro*: '(annul a decree) in place of/overriding (the one who issued it)', that is, to cancel what another has prescribed.

17. ביד/ביד; ליד/ליד.

Generally, ליד/ליד is used with verbs of motion, ירד, קרב, and especially בא, extending into the territory of אל, ל-, and אצל:

ורוח הקדש מביאה לידי תחיית המתים

And the spirit of holiness leads to the resurrection of the dead (Sot 9.15, the introductory text for this unit).

Like **בְּיַד־אֱלֹהִים לְיַד־לֵוִי** can be employed more literally:

אֵין בְּיַד־אֱלֹהִים רְשׁוּתוֹ

In his hand, means, (In) his possession (Mek 21.16 [L 3.45]);

אוֹ כֶּשֶׁם שְׁנוּתֵינִים פְּדִיּוֹן לְמוֹמְתִים בְּיַד־שָׁמַיִם כִּי יִהְיוּ נוֹתְנִים פְּדִיּוֹן לְמוֹמְתִים בְּיַד־אָדָם

In the same way that it is possible to pay a ransom for those whose death is in the hands of heaven (i.e. 'God'), so one can pay a ransom for those whose death is in the hands of human beings (SNm 161.1 [H 221]).

18. **עַל שֵׁם**.

'With regard to, taking into account' (see Unit 29.9 on the conjunction **עַל שֵׁם שֵׁ**, the meaning of which casts light on the prepositional usage):

בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֵד נִדוּן עַל שֵׁם סוֹפוֹ

An obstinate and rebellious son is to be judged taking into account what would have been his end (i.e. the outcome of his behaviour) (Sanh 8.5);

הֶבֱאָה בְּמַחְתָּרַת נִדוּן עַל שֵׁם סוֹפוֹ

Someone (i.e. a thief) who enters surreptitiously will be judged with regard to what they would have done eventually (Sanh 8.6).

Like the related conjunction, **עַל שֵׁם** is often found in statements of etymology and in wordplays:

נִקְרְאוּ מְרִים עַל שֵׁם סוֹפֵן שֶׁמִּמְרָרִין אֶת הַגּוֹף וּמֵעֲרֵרִין אֶת הָעֵינָן

They are called 'bitter' with regard to their end, since they will fill the body with bitterness and expose iniquity (SNm 11.4 [H 117]);

לִמָּה נִקְרָא, לְדָם עֹנֵי (דְּרַבִּים טו' ג') אֱלֹהִים עַל שֵׁם עֵינָי שֶׁנִּתְעַנוּ בְּמִצְרַיִם

Why was it called, Bread of affliction [Dt 16.3]? Simply, because of the affliction with which they were afflicted in Egypt (SDt 130 [F 187]).

19. **מִשְׁוֹם/מִשֵּׁם**.

A. Causal, 'on account of, with regard to', widely used when justifying a deed or statement with a text or precept from the Bible or oral tradition (a similar usage attaches to the related conjunction; see Unit 29.8 and Bacher 1899, 121):

וְאֵלוֹ עוֹבְרִין בְּלֹא תַעֲשֶׂה ... עוֹבְרִים מִשְׁוֹם, לֹא־תִתֵּן (וַיִּקְרָא כה' לו'), וּמִשְׁוֹם, בְּלִי־תִקַּח מֵאִתּוֹ (וַיִּקְרָא כה' לו'), וּמִשְׁוֹם, לֹא־תִהְיֶה לוֹ כְּנֶשֶׁה (שְׁמוֹת כב' כד')

These transgress the negative precept ...; they transgress it with regard to 'you are not to give' [Lv 25.37], with regard to 'you are not to take from him' [Lv 25.36], and with regard to 'you are not to be to him as a creditor' [Ex 22.24] (BM 5.11).

B. 'In the name of', introducing a scholar who has helped transmit a tra-

dition:

רבן שמעון בן גמליאל אומר משום רבי יהושע

Rabban Simeon ben Gamaliel says in the name of Rabbi Joshua (Soṭ 9.12).

20. לשם/לשם.

A. 'For (the sake of)', signifying the motive or motivation of an action or attitude, as in the characteristic formula לשם שמים, which expresses the purest form of motivation (similar to διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν 'for the kingdom of heaven' at Mt 19.12):

כל מחלוקת שהיא לשם שמים, סופה להתקיים, ושאינה לשם שמים, אין סופה להתקיים. איזו היא מחלוקת שהיא לשם שמים? זו מחלוקת הלל ושמאי. ושאינה לשם שמים? זו מחלוקת קרה וכל ערותו

Every controversy undertaken for the sake of heaven (i.e. God) will end up successfully, but not if it is not for the sake of heaven. What controversy was for the sake of heaven? The one of Hillel and Shammai. What controversy was not for the sake of heaven? The one of Korah and all his followers (Abot 5.17; see also Abot 2.1,12; 4.11).

B. 'As, in the capacity of, by way of', like על שם, specifying the purpose of an action:

זה הכלל, כל שהוא בא לשם חטאת ולשם אשמה, מותרין נדבה

This is the general principle: everything that is offered by way of a sin offering or a guilt offering, the residue is for the freewill offering (Sheq 2.5).

In various manuscripts, משום/משום is found in the same sense.

21. בין.

'Between, among', in the formula בין ... ל- and בין ... ו-; בין is also found in reflexive, reciprocal, and comparative formulas, for example בינו לבין עצמו 'on one's own', בין ... לחברו, and בין ... בין ... (see Units 7.4C,7C; 8.12; 26.10).

22. בשביל.

A. Expressing cause, 'because of, on account of', as in Sifra Mekhilta de Millu'im (SLv 9.23 [W 44d]):

בשבילי לא ירדה שכינה לישראל

Because of me, the Shekhinah did not descend on Israel.

B. The dominant sense is, however, of purpose or benefit, 'for (the benefit of, the purpose of), so that':

המכבה את הנר מפני שהוא מתירא מפני גוים ... ואם בשביל החולה שישן, פטור

One who puts out a candle for fear of the gentiles ..., or so that someone ill can sleep, is exempt (Shab 2.5).

See also Shab 16.8 (exercises text 8) and Unit 29.11.

23. כרי.

'Sufficient for, as much as is required for/appropriate to', in statements

of measures and quantities (for an extensive discussion, see Unit 30.8B):

לֹא יִרְבֶּה לֵדוֹ סוּסִים [דְּבָרִים י' טו], אֱלֵא כְּדֵי מִרְכָּבָתוֹ

He is not to increase his horses [Dt 7.16]: only those required for his chariot (Sanh 2.4);

וְכַמָּה הִיא טוֹמְאָה? כְּדֵי בִיאָה, וְכַמָּה כְּדֵי בִיאָה? כְּדֵי הָעֵרָאָה

How much (time is regarded as necessary) for impurity (to be contracted)? As much as is needed for (a completed act of) intercourse (to take place). And how much is needed for intercourse? As much as is needed for contact between genitals (to occur) (TosSoṭ 1.2).

24. מִחֻמָּה.

This construction has lost its etymological sense of 'out of anger' and has become a causal particle:

עָלּוּ בּוֹ צִמְחִים, אִם מִחֻמָּת הַמַּכָּה, חֵיב, שֶׁלֹּא מִחֻמָּת הַמַּכָּה, פְּטוּר

If ulcers appear on him because of the blow, he is liable, but if not because of the blow, he is exempt (BQ 8.1).

25. מֵעֵין.

The underlying meaning, 'of the eye of', that is 'as a reflection of, of the same kind as', gives rise to distinct usages.

A. Indicating that one thing is 'of the same type/nature as' another:

הַעוֹשֶׂה מְלָאכֹת הַרְבֵּה מֵעֵין מְלָאכָה אַחַת, אֵינוֹ חֵיב אֱלֵא חֲטָאת אַחַת

Someone who carries out many tasks (on the sabbath), but all of the same kind, is only liable to one sin offering (Shab 7.1).

B. Indicating that one thing is like a reflection or synthesis of, or an extract from, another:

רַבֵּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, בְּכָל יוֹם מִתְפַּלֵּל אָדָם שְׁמוֹנֵה עֶשְׂרֵה. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, מֵעֵין שְׁמוֹנֵה עֶשְׂרֵה. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, אִם שְׁגוּרָה חִפְּלוּ בּוֹ בְּפִיו, יִתְפַּלֵּל שְׁמוֹנֵה עֶשְׂרֵה, וְאִם לֹא, מֵעֵין שְׁמוֹנֵה עֶשְׂרֵה.

Rabban Gamaliel used to say, Each day, one should recite the eighteen benedictions; Rabbi Joshua said, A summary of the eighteen benedictions; Rabbi Akiba said, If the prayer is fluent on his tongue, he is to recite the eighteen benedictions, if not, just a summary (Ber 4.3).

IV Phraseology

26. יָצָא יָדָיו חוּבְתוֹ, literally, 'he went out from (the power of) his obligation', i.e. he fulfilled his duty:

רַבֵּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, כֹּל שֶׁלֹּא אָמַר שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים לֹא יָצָא יָדָיו חוּבְתוֹ, וְאֵלּוּ הֵן, פֶּסַח, מַצֵּה, מְרוֹר

Rabban Gamaliel used to say, Anyone who does not explain these three terms during the celebration of passover has not fulfilled their duty; and these are the three terms: passover, unleavened bread, and

bitter herbs (Pes 10.5).

See also Suk 2.1; 3.13, etc. As we have already noted at Unit 17.17, the formula is often reduced to just **אֲצִי**.

This use of **דִּי** as preposition is also found in other phrases, as, for example, at Sheq 3.2:

לְצַחַת דִּי הַבְּרִיּוֹת ... לְצַחַת דִּי הַמָּקוֹם

To do what is required by mortals ... to do what is required by God.

V Vocabulary

אִיפִיטִיקוֹס (ὐπατικός) 'consul' (i.e. the emperor's consular delegate)

אָרַע 'occur'

דִּיקוּרִיּוֹן (Latin *decurio*) 'decurio, commander'

דֶּשֶׁן '(sacrificial) ashes'

הַתְּקִין (hi. of תָּקַן) 'prepare, arrange'

כַּבֵּשׁ 'ramp, grade, bridge'

מָחַק 'crush, dissolve, destroy'

נֶפֶשׁ 'soul', עַל דִּי נֶפֶשׁוֹת, 'because of a capital offence'

סִיעַ 'accompany, attend, support'

סָפַן 'respect', סָפִין 'distinguished'

פָּסַק 'separate, distribute, assign'

צְבוּר 'community'

צְהִיבָה 'jealousy, envy, fever'

קָרִיבָה 'approach, coming near'

רַגְלִים (plural) 'pilgrim festival'

תְּבֵל '(inhabited) world'

תְּבֵל 'spice, condiment'

VI Exercises

1. וְכָל הָעֲמָלִים עִם הַצְּבוּר, יִהְיוּ עֲמָלִים עִפְהֶם לְשֵׁם שְׁמַיִם, שְׂכוֹת אַבְוֹתָם מִסִּיעָתָן וְצַד קָתָן עוֹמֶדֶת לְעַד.
2. רַבִּי יוֹסִי אוֹמֵר, יְהִי מִמּוֹן תְּבֵרֶךְ חֲבִיב עֲלֶיךָ כְּשֶׁלֶךְ, וְהַתְּקַן עֲצָמְךָ לְלִמּוּד תּוֹרָה, שְׂאִינָה יִרְוֶשָׁה לְךָ, וְכָל מַעֲשֶׂיךָ יִהְיוּ לְשֵׁם שְׁמַיִם.
3. רַבִּי יוֹחָנָן הַסַּנְדְּלָר אוֹמֵר, כָּל כְּנִסְיָה שֶׁהִיא לְשֵׁם שְׁמַיִם, סוֹפָה לְהַתְּקִים, וְשְׂאִינָה לְשֵׁם שְׁמַיִם, אֵין סוֹפָה לְהַתְּקִים.
4. מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי יוֹחָנָן בֶּן מֵתִיא שֶׁאָמַר לְבִנּוֹ, צֵא שֹׂכֵר לְנוּ פּוֹעֲלִים. הִלֵּךְ וּפָסַק לָהֶם מְזוֹנוֹת, וְכִשְׁבָּא אֶצְלוֹ אָבִיו אָמַר לוֹ, בְּנִי, אֲפִלּוּ אֵתָּה עוֹשֶׂה לָהֶם כְּסַעֲוֶדַת שְׁלֹמֹה בְּשַׁעֲתוֹ, לֹא יֵצֵאת דִּי חוֹבְתֶךָ עִפְהֶן, שֶׁהֵן בְּנֵי אַבְרָהָם, יֵצֵקוּ וְיַעֲקֹב.
5. הָאִשָּׁה שֶׁנִּחְבְּשָׁה בִּידֵי גוֹיִם, עַל דִּי מִמּוֹן, מִתְּרַת לְבַעֲלָהּ, עַל דִּי נֶפֶשׁוֹת, אֲסוּרָה לְבַעֲלָהּ.
6. הָאֵב גּוֹלָה עַל דִּי הַבֵּן, וְהַבֵּן גּוֹלָה עַל דִּי הָאֵב. הַפֶּל גּוֹלֵין עַל דִּי

- ישראל, וישראל גולין על ידיהן, חוץ מעל ידי גר תושב. וגר תושב אינו גולה אלא על ידי גר תושב.
7. אין היחיד נאמן על ידי עצמו.
8. נכרי שהדליק את הבר, משתמש לאורו ישראל, ואם בשביל ישראל, אסור. מלא מים להשקות בהמתו, משקה אחריו ישראל, ואם בשביל ישראל, אסור. עשה גוי כבש לירד בו, יורד אחריו ישראל, ואם בשביל ישראל, אסור. מעשה ברבן גמליאל חקנים, שהיו באין בספינה, ועשה גוי כבש לירד בו, וירדו בו רבן גמליאל וחקנים.
9. אמר משה לפני הקב"ה, רבנו של עולם, שמא דרכיך כדרכי בשר ודם? אפטרופס גוזר גזירה, כלירכוס מבטל על ידו, כלירכוס גוזר גזירה, דיקוריון מבטל על ידו, דיקוריון גוזר גזירה, היגמון מבטל על ידו, היגמון גוזר גזירה, איפרכוס מבטל על ידו, איפרכוס גוזר גזירה, איפיטיקוס מבטל על ידו, איפיטיקוס גוזר גזירה, ובא המושל הגדול ומבטל על ידי כלם, מפני שהן ממונין זה למעלה מזה וזה למעלה מזה.
10. גם את ארי גם הדוב הכה עבדך (שמואל א' י"ז), אלא אמר דוד, וכי מה אני ספון שהכתי חיות רעות הללו? אלא שמא דבר עתיד לארע את ישראל והם עתידין להניצל על ידי.
11. יחידי שיפול מהם, הרי הוא עלי ככלם. מלמד שאף אחד ממעט על ידי כלן. דבר אחר, יחידי שיוטל מהם, הרי הוא עלי כנגד כל מעשה בראשית, שנאמר, כי ל' עין אדם וכל שבטי ישראל [זכריה ט' א'].
12. ולא ימות ונפל למשכב [שמות כא' יח]. מגיד שהצהיבה מביאה לידי מיתה.
13. אלעזר בן אחווי אומר, יכול היה מדבר עמו לצורך עצמו? תלמוד לומר, לאמר [ויקרא א' א'], לאמר לישראל היה מדבר עמו ולא היה מדבר עמו לאורך עצמו.
14. מפני מה זכו הכנענים לישב בארצם ארבעים ושבע שנים, שנאמר, וחברון שבע שנים נבנתה לפני צוען מצרים [במדבר י"ג כג]? אלא בשביל שכר, שכברו את אברהם אבינו שאמרו לו, שמענו, אדוני, נשיא אלהים אתה בחוכינו [בראשית כג' ו']. בני אדם שכברו את אברהם אבינו זכו לישב בארצם שבע וארבעים שנה.
15. וידבר ' אל משה ... ואל אהרן ... ואל בני ישראל [ויקרא כב' א'-ב'], הזהיר את אהרן על ידי הבנים ואת הבנים על ידי ישראל ואת הבנים זה על ידי זה.
16. נמחקה המגילה ואמררה [הסוטה], שמאה אני, המים נשפכים והמנחה מתפזרת אבית הדשן, ואין מגילתה כשרה להשקות בה סוטה אחרת.
17. משל, למה הדבר דומה? למלך שנשבה בן אוהבו, וכשפדאו לא פדאו לשום בן חורין אלא לשום עבד, שאם יגזור ולא יהיה מקבל עליו, יאמר לו, עבדי אתה, ... כך כשפדא הקב"ה את זרע אברהם אוהבו, לא פדאם לשום בנים אלא לשום עבדים, כשיגזור ולא יהיו מקבלים עליהם יאמר להם, עבדיי אתם.
18. נמצאת אתה אומר שתי קריבות הם, אחת קריבה שהיא לשום שמים ואחת קריבה שאינה לשום שמים. ותקרבו ויעמדון תחת החר [דברים ד' יא'], זו קריבה לשום שמים, ותקרבו אלי כלכם [דברים א' כב'], זו קריבה שאינו לשום שמים

19. עד לא עשה ארץ וחוצות וראש עפרות תבל [משלי ח' כו']. ארץ, אלו שאר ארצות, וחוצות, אלו מדברות, תבל, זו ארץ ישראל. למה נקרא שמה תבל? על שם תבל שבחוכה. איזהו תבל שבחוכה? זו תורה, שנאמר, בגוים אין תורה [איכה ב' ט']. מכאן שהתורה בארץ ישראל.
20. ובאת שמה והבאתם שמה [דברים יב' ו'], לקבעם חובה, שלא יבואו אלא ברגל הראשון שפגע בו. יכול אם עבר רגל אחד ולא הביא יהא עובר עליו משום, בל תאחר? תלמוד לומר, אלה תעשו לי' במועדיכם [במדבר כט' לט'], הא אין עובר עליו משום, בל תאחר, עד שיעברו עליו רגלי שנה כולה.

Sources. 1. Abot 2.2. 2. Abot 2.12. 3. Abot 4.11. 4. BM 7.1. 5. Ket 2.9. 6. Mak 2.3. 7. RS 3.1. 8. Shab 16.8. 9. Mek 17.14 (L 2.150). 10. Mek 17.14 (L 2.157). 11. Mek 19.21 (L 2.225). 12. Mek 21.18 (L 3.53). 13. SLv 1.1 (W 4b). 14. SLv 18.3 (W 85c). 15. SLv 22.1 (W 96a). 16. SNm 17.1 (H 21). 17. SNm 115.5 (H 127). 18. SNm 136 (H 182). 19. SDt 37 (F 70–71). 20. SDt 63 (F 130).

UNIT TWENTY-THREE

ADVERBS AND INTERJECTIONS

I *Introductory text* (SNm 84.4)

וכן אתה מוצא, כל זמן שישראל משועבדים, כביכול, שכניה משתעבדת עמיהם, שנאמר, ויראו את אלהי ישראל ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר [שמות כד' י'], וכן הוא אומר, בכל צרתם לו צר [ישעיה סג' ט']

And thus you find that whenever Israel is enslaved, the Shekhinah, if one may speak in such a way, is also enslaved with them, as it is said, And they saw the God of Israel and under his feet was a pavement of sapphire [Ex 24.10], and that is why it says, He suffers with them in all their suffering [Is 63.9].

1. This is a key text in which Israel expresses how close it feels to God. The sapphire pavement beneath the throne of glory is throughout Jewish tradition a perennial memorial before God of the people's suffering; the difficult Isaiah text is read in a way that exacts the greatest degree of commitment on the part of God.

II Morphology

2. In RH, many BH adverbs have disappeared or are in obvious decline: **אֵילִי**, **אֵינִי**, **אֵינִי**, **אֵינִי**, **אֵינִי**, **אֵינִי**, etc. (see Segal 1927, §294).

3. On the other hand, in RH we find new adverbs, some of them of Aramaic origin. For practical purposes, the following presentation employs a traditional, albeit rather simplistic, classification, with adverbs categorized as being of manner, place, or time, even though there are some that belong to two categories and others which are difficult to classify at all.

4. Adverbs of manner.

A. Affirmatives: **הֵן** (occasionally written **אֵין**, easily confusable with the negative **אֵין**), **בְּכַף**, **בְּכַף**, **בְּכַף** (from the root **קָדַח** 'confess'), **בְּכַף**.

B. Negatives: **אֵין** (or **אֵי** before words beginning with *alef*), **לֹא**, **לֹא**, **לֹא**, **בַּל**.

C. Interrogatives: **הֵי אֵין/אֵין** 'how?', **כִּי צָד**, **מָה** and **כִּמָּה** 'perhaps?', **יָכוֹל** 'is it possible?'.

5. Various words employed as adverbial accusatives, as well as adjectives and participles with modal value (see Unit 19.13–14), also function as adverbs of manner: **חֲלִילָה** 'in turn, again', **לוֹכְסוֹן** (**λοξόν**) 'diagonally, crosswise', **כָּלֵל** 'generally, absolutely', **סָתֵם** 'without comment, implicitly', **סָרְוִיגִין** 'alternately, crosswise', **סָפֵק** 'doubtfully', **יָכוֹל** 'possibly', etc.

6. Some frequently-used compound forms with adverbial value are listed below.

A. Compounds with **כֶּ-בְּ** **כַּאֲחֵת/כַּאֲחֵד** 'jointly, at the same time', **בְּגוֹן** 'for example', **כַּדְרֵכּוֹ** 'according to usual practice, in its usual way' (see Units 8.10; 11.10; 26.6B), **כִּיּוֹצֵא בְּ-** 'analogously to' (see Unit 26.6C), **כְּלוּמַר** 'that is to say, i.e.'.

B. Compounds with **בְּ-** **בְּלֻבָּד** 'only', **בְּעֵלִיל** 'clearly', **בְּטוֹבָה** 'thankfully, gratefully, with permission', **שְׁלֵא בְּטוֹבָה** 'without authorization/permission', **בְּפִירוּשׁ** 'distinctly, clearly'.

C. Other: **עַל כִּרְחַח** 'by force, of necessity'.

7. Adverbs of place:

לְהַכְּאֵן, **מֵהַכְּאֵן**; **כְּ/כֵּאֵן** 'here';

לְהַיְכֵּן, **מֵהַיְכֵּן**; **אֵי/הַיְכֵּן** 'where?';

אֵילְךָ וְאֵילְךָ הַיְלְךָ וְהַיְלְךָ 'over here and over there, on both sides' (see, e.g., Mak 3.12);

לְהַלְךָ 'there';

לְהַיְכֵּן, **מֵהַיְכֵּן**; **אֵין** 'where?';

בְּיַנְתִּים 'meanwhile';

לְהַחוּץ, **מִבְּחוּץ**, **בְּחוּץ** 'outside';

לְפָנִים 'inside';

לְמַטָּן, **לְמַטָּה**; **מִטָּה** 'below';

לְמַעְלָן, **לְמַעְלָה**; **מֵעַלָּה** 'above';

לְמַפְרֵעַ 'backwards, the other way round, in a disorderly way';

שָׁם 'there', **לְשָׁם** (in place of BH **שָׁמָּה**).

8. Adverbs of time.

A. Sometimes, adverbs of place are employed in a temporal sense (or adverbs of time in a locational sense): לְאַחֲרָיִם, בֵּינְתַיִם, אֵילָךְ/הֵילָךְ. Note the formula מִכַּאן וְאֵילָךְ 'from now on, from here onwards' (SNm 134.5 [H 180]).

B. BH forms are: עוֹד 'still, again', לְמָחָר/מָחָר 'tomorrow', מֵעוֹלָם/לְעוֹלָם '(from) for ever', כְּבָר 'already, then' (LBH).

C. Forms found for the first time in RH are: מִיָּד 'when?', מִיָּד 'immediately', עַל יָד 'gradually', מִכַּאן 'from now on', עַדְיָן 'still', עַכְשָׁיו 'now', תָּדִיר 'continually, always'.

D. Aramaic influence is obvious in the use of שׁוּב (infinitive: 'to return'), a calque of Aramaic חַוֵּב in the sense of 'again' and אֲשַׁמְקֶךָ 'last year', a shortened form of Aramaic קְרַמְיָא; שָׂמָּה; from Aramaic אַחַר 'place' has come the expression עַל אַחַר 'on the spot, immediately'. All the more surprising, then, is the use of אֲמָשׁ 'yesterday' in place of BH אֲתֵמֹל, when Aramaic also uses this latter form.

E. Other forms employed as temporal adverbs include בְּרֵאשִׁית 'in the first place' and תְּחִילָה 'firstly'; for the meaning of מִיָּמִי, see Unit 10.13.

9. Interjections.

A. Those most commonly used for introducing a discourse are הִנֵּה and הִנְיָה, equivalent to BH הִנֵּה 'behold, look':

הֵילָךְ יַיִן וְסֵן לִי שֶׁמֶן

Here you have (literally, 'behold for you') wine, and give me oil (MS 1.1).

-הֵרִי שֶׁ can carry the sense of 'suppose that' (see Unit 28.6), as at Bik 1.9:

הֵרִי שֶׁהֵבִיא מִמִּין אֶחָד וְקָרָא, וְחָזַר וְהֵבִיא מִמִּין אֶחָד, אֵינִי קוֹרֵא

Suppose that he brought the firstfruits of one kind and performed the recitation, and that he then brought those of another kind—he does not have to perform the recitation.

B. Exclamations of complaint, sadness, joy, or surprise: אֵי לֹ, אֹי לֹ, הוּי, אֵלֵלִי.

C. אָנָּה is a liturgical interjection, directed to God:

אָנָּה הַשֵּׁם, עוֹו פִּשְׁעוֹ חַמְאוּ לְפָנֶיךָ עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל. אָנָּה הַשֵּׁם, כִּפֵּר נָא לְעֲוֹנוֹת ...

O God, your people, the house of Israel, have transgressed, offended, and sinned before you. Forgive, O God, the transgressions ... (Yom 6.2)

D. וְהִלְוֵאִי expresses desire, 'if only'.

E. For the meaning of הִנְרָאָה, see Unit 21.10.

10. Any word or phrase can be used in exclamation or converted into an interjection, as in the well-known examples of הִמְעוֹן הַזֶּה 'by this abode' (i.e. the temple), הָעֲבוֹדָה 'by the service (of the temple)', הַשָּׁמַיִם 'by heaven', הֵס וְשָׁלוֹם 'heaven forbid', etc. (see Unit 3.4).

III *Grammar and usage*

11. Negative propositions.

A. According to a reasonably long-established classification, negative particles may be categorized in the following way:

לא is used in verbal clauses:

אין/אין, in keeping with its origins as an adverb of existence ('there is not, there does not exist'), is used in nominal clauses to negate nouns and participles;

אל is used with the imperfect for prohibitions and negative commands.

This model may be further characterized as follows: in negative halakhic precepts, לא plus the imperfect (לא תעשה) and אין plus participle (אין עושין) have an impersonal character, whereas אל plus the imperfect (אל תעשה) conveys a more personalized and persuasive mood. This characterization is reflected in the rule, albeit not of universal application, that אין עושין and לא תעשה express a permanent prohibition, whereas אל תעשה states a prohibition applicable here and now.

To distinguish the use of אין and לא in halakhic prohibitions, S. Sharvit (1980) notes that the latter is used with the imperfect in the singular, as in

לא ישב אדם לפני הספר

No-one should sit in front of the barber (Shab 1.2; cf. Shab 6.1; Ber 5.3–4, etc.),

whereas the former is used with the participle in the plural:

אין עומדין להתפלל

No-one must stand to pray (Ber 5.1; cf. Shab 23.3, etc.).

For further details and examples, see Units 18.11; 19.17–18,22; 21.6; 24.8,10.

B. לא is an Aramaic loanword, employed in disjunctive formulas of the kind 'if ... or if not', with the verb not repeated in the negative alternative (see Unit 28.7C). Traces of its colloquial usage can be seen in, for example, Git 7.1:

אם אמר על לאו, לאו, ועל הן, הן, הרי אלו יכתבו ויחננו

If to 'no', he responds, 'no', and to 'yes', 'yes', they may write (the letter of divorce) and deliver it.

C. בל is an early negative particle, found in biblical poetry. In RH, it is only found as part of biblical prohibitions: 'do not kill, do not swear', etc., for example:

עוברים משום, לא תתן [ויקרא כה' לו], ומשום, בל תקח מאתו
[ויקרא כה' לו]

They transgress (the precept) in respect of 'you are not to give' [Lv 25.37] and in respect of 'you are not to take from him' [Lv 25.36] (BM 5.11).

(For the preposition משום, see Unit 22.19.)

D. **שום** and **כלום** are used to reinforce a negation, emphasizing its absolute quality: ‘absolutely nothing, none whatsoever’:

ולבנו אחד לא נתן שום מתנה

But to a son of his, he gave no present whatsoever (SNm 119.2 [H 142]);

אין לו כלום

He has absolutely nothing (ARN 11 [S 47]).

12. Oaths and vows.

These are usually formulated as exclamations, and because of this sometimes include interjections and fossilized expressions like **קֹדֶם** (see Units 3.4; 8.7B; 28.7E).

13. Wishes.

A. RH has dispensed with the shortened and lengthened forms of imperfect (jussive and cohortative) with which BH formulated wishes and intentions (see Unit 18.3–4). But the imperfect has remained in RH as the mood by which hope, fear, and desire are expressed (see Unit 18.10–11).

B. The interjection **וְהִלֵּאִי** is employed by the *amoraim*, but in the tannaitic *midrashim* **וְלֹא/לֹא/לֹא/לֹא** is only found occasionally:

לואי אהיה כיוצא בי ולואי כל ישראל כיוצא בך

Would that you were like me and would that all the Israelites were like you (SNm 96.3 [H 96]);

ולואי מתנו בשלשת ימי אפלה במצרים

Would that we had died during the three days of darkness in Egypt (Mek 16.3 [L 2.100]).

C. In tannaitic literature, we encounter various formulas with **רְצוֹן** ‘will, desire’, for example **יְהִי רְצוֹן שְׁ-** at SNm 89.5 (H 90):

יהי רצון מלפניך שירד ונמצאו הופכים את לבם לשמים

Let it be your will that it (manna) descends, and they found themselves turning their hearts towards heaven.

רְצוֹן can take on a cohortative function, as in **רְצוֹנוֹנוּ** **לְשִׁמוֹעַ מִפִּי מַלְכֵנוּ** ‘may we hear it from the very mouth of our king’ (Mek 19.9 [L 2.209]).

With second person suffix (**רְצוֹנְךָ**), **רְצוֹן** has jussive or desiderative value (see the exercises).

14. **יְכוֹל**, ‘possibly’ has an interrogative nuance:

יכול שכבוד האב עורך על כבוד האם?

Is it possible that the dignity of the father is superior to that of the mother? (Ker 6.9).

In rabbinic arguments, **יְכוֹל** can introduce an opinion that is rejected by reference to a biblical quotation (**יְכוֹל ... תִּל**):

שמו העם ולקטו במדבר יא ח. יכול מפני שמצטערים עליו בשעת לקישתו היו מתרעמים? תִּל, שמו העם, לפתח ביתו היה יוצא ומלקט פרנסתו ופרנסת ביתו

The people dispersed and gathered up (the manna) [Nm 11.8]. Perhaps they rebelled because of what they had to suffer at the time of

gathering it? The text says, The people dispersed: all that was needed was for a person to go to the door of the house to gather their own supply and that of their household (SNm 89.1 [H 88–89]).

IV *Phraseology*

15. 'seeing that' הואיל ונאמר א' בתורה סתם, ופרט לך הכתוב באחד מהן ש- 15. 'seeing that in the Torah, 'A' is mentioned without any specification, but in a certain place the text specifies that ...', a formula associated with the school of Ishmael (SNm 1.2; 14.1–2; 15.2; 73.1; 107.1; 123.12; 142.5; 153.1) and used to deduce from an explicitly specified sense (פְּרָט) the general meaning that should be assigned to other passages in which the sense of the form is not specified (סָתָם):

אצבעו (במדמד יש' ד') ימינית שבידו ... ת"ל, ושבל הכהן את אצבעו הימינית (ויקרא יד' טו). הואיל ונאמרו אצבעות בתורה סתם, ופרט לך הכתוב באחת מהם שאינה אלא ביד הימינית, אף פורטני בכל אצבעות שבתורה, שלא יהו אלא ביד הימינית.

With his finger [Nm 19.4]. It refers to the right finger of the right hand A text teaches, The priest will moisten the right finger [Lv 14.16]. Seeing that in the Torah, fingers are mentioned without further specification, but in one passage of Scripture, it specifies for you that the right hand is concerned, I can extend this specification to all the fingers mentioned in the Torah: they refer to the finger of the right hand (SNm 123.12).

16. כּבִּיכּוֹל (יכול + ב- + כ-), 'if such a thing were possible, as if', usually employed to mitigate anthropomorphic or anthropopathic expressions (as in the introductory text of this unit), although sometimes to be interpreted as a request to excuse an exaggerated statement:

ובזמן שאין עושים רצונו כביכול הוא נלחם בם

But when they do not carry out his will, he, if one may say so, fights against them (SNm 157.8 [H 211]).

V *Vocabulary*

בָּלַע 'swallow, devour, absorb'

בִּישוּל 'cooking'

דָּחַף 'strike'

הַפְטִיר (hi. of פִּטַר) 'do a reading from the prophets, recite the *haftarah*'

לֹאֵלֶב 'palm'

מֵאֲמָד וּמוֹשֵׁב 'standing up and sitting down'

סָקִילָה 'stoning'

רְגִימָה 'stoning'

רִיבּוֹא 'a hundred thousand'

VI Exercises

1. והסתכל בשלשה דברים ואי אתה בא לידי עברה, דע מה למעלה ממך, עין רואה, ואזן שומעת, וכל מעשיך בספר נכתבין.
2. ואל תאמר דבר שאי אפשר לשמוע, שסופו להישמע.
3. יהי רצון מלפניך, אלהינו, שתבנה עירך במהרה בקימנו, ותן חלקנו בתורתך.
4. יהי רצון שתלד אשתי זכר... יהי רצון שלא יהיו אלו בני ביתי.
5. אין פורסין את שמע, ואין עוברים לפני התבה ואין נושאים את כפיהם, ואין קורין בתורה ואין מפטירין בנביא ואין עושין מעמד ומושב ואין אומרים ברפת אכלים ותנחומי אכלים וברפת תתנים ואין מזמנין בשם פחות מעשרה.
6. אם מצאו לו זכות, פטרהו, ואם לאו, מעבירין דינו למחר.
7. הקרובים באים ושואלין בשלום הרגלים ובשלום העדים, כלומר, שאין בלבנו עליכם כלום, שדין אמת דנתם.
8. ומלמדים אותם לומר, כל מי שמגיע ללילי בידו, הרי הוא לו במתנה.
9. וכן חבית שלשמן שנשפכה, מודה רבי אליעזר ורבי יהושע שאם יכול להציל ממנה רביעית בשתרה, יציל, ואם לאו, רבי אליעזר אומר, תרד ותבלע, ואל יבלענה בידיו.
10. אמר להם יוסף, אבי ירד כאן לרצונו ואני העלתיו. אני ירדתי על כורחי, משביע אני אליכם שממקום שנבחנוי לשם תחזירוני. וכן עשו.
11. רבי אומר, דבר אל בני ישראל ויסעו (שמות יד טו), יסעו דברים שהיו דוברים מלבן, אמש היו אומרים, המבלי אין קברים... (שמות יד יא), ועכשיו אתה עומד ומרבה בתפלה?
12. רבי אומר, וכי מה אמר המקום למשה לאמר לישראל? או מה אמרו ישראל למשה לאמר למקום? אלא אמרו, רצונו לשמוע מפי מלכנו, לא דומה שומע מפי פרגוד לשומע מפי המלך. אמר המקום, תן להם מה שבקשו... אמרו, רצונו לראות את מלכנו, לא דומה שומע לרואה. אמר המקום, תן להם מה שבקשו.
13. לא תבשל גדי בחלב אמו (שמות כג יט). אין לי אלא שהוא אסור בבישול. ומנין שהוא אסור באכילה? אמרת, קל וחמר, ומה אם הפסח, שאין בו, בל תבשל, יש בו, בל תאכל, בשר בחלב, שיש לו, בל תבשל, דין הוא שיהיה בו, בל תאכל.
14. ואל אשה בנידת טומאתה לא תקרב לגלות ערותה (ויקרא יד יט). אין לי אלא שלא יגלה. מנין שלא תקרב? תלמוד לומר, לא תקרב. אין לי אלא נידה בל תקרב בל תגלה. מנין לכל העריות בל תקרבו ובל תגלו? תלמוד לומר, לא תקרבו לגלות.
15. מיכן אמרו, כל המוסר עצמו על מנת לעשות לו נס, אין עושים לו נס, ושלא לעשות לו נס, עושים לו נס.
16. [אליהו] אמר לו, בני, מאיזו משפחה אתה? אמר לו, ממשפחה פלוני. אמר לו, וכמה הייתה? אמר לו, שלשת אלפים. וכמה נשתייר מכם? אמר לו, אני. אמר לו, רצונך לומר דבר אחד ולחיות? אמר לו, אין [=הן]. אמר לו, אמור, שמע ישראל אלהיך אחד. צעק מיד ואמר, חס כי לא להזכיר בשם, לא לימדני אבא כך.

17. כיצד יתקיימו שני כתובים הללו? [במדבר טו' לה, ויקרא כד' כג]. בית הסקילה היה גבוה שתי קומות, אחד מן העדים דוחפו על מתניו, נהפך על לבו הופכו על מתניו. אם מת בה, יצא, ואם לאו, העד השני נוטל את האבן ונותנה על לבו. אם מת בה, יצא, ואם לאו, רגימתו בכל ישראל.

18. ויברך אותם משה [שמות לט' מג]. מה ברכה ברכם? אמר להם, יהי רצון שתשרה שכינה במעשה ידיכם.

19. כי הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה לא כארץ מצרים היא [דברים י"ז]. לרשתה אתם באים, לא להיות עליה מגין שנים שמטים ויובלות, אלא הפרש בין ביאתה של זו לביאתה של זו. ביאת ארץ מצרים רשות, ביאת ארץ ישראל חובה. ארץ מצרים בין שעושים רצונו של מקום ובין שאין עושים רצונו של מקום, הרי לכם ארץ מצרים. ארץ ישראל אינו כן, אם אתם עושים רצונו של מקום, הרי לכם ארץ כנען, ואם לאו, הרי אתם גולים מעליה.

20. עמד ומדד לו שמן במאה ריבוא. אמר לו, רצונך שוב? אמר לו, אין לי מעות. אמר לו, טול ואני אבוא עמך ואטול את מעותי. עמד ומדד לו שמן בשמונה עשרה ריבוא.

Sources. 1. Abot 2.1. 2 Abot 2.4. 3. Abot 5.20. 4. Ber 9.3. 5. Meg 4.3. 6. Sanh 5.5. 7. Sanh 6.6. 8. Suk 4.4. 9. Ter 8.10. 10. Mek 13.19 (L 1.181). 11. Mek 14.15 (L 1.219). 12. Mek 19.9 (L 2.209). 13. Mek 23.19 (L 3.190). 14. SLv 16.19 (W 85d). 15. SLv 22.32 (W 99d). 16. SLv 26.25 (W 112a). 17. SNm 114 (H 123; cf. Sanh 6.4). 18. SNm 143.2 (H 191). 19. SDt 38 (F 77). 20. SDt 355 (F 421).

PART IV
CLAUSES

UNIT TWENTY-FOUR

TYPES OF CLAUSE

I *Introductory text* (Mek 13.2 [L 1.133])

רבי שמעון בן יוחי אומר, מושלו משל, למה הדבר דומה? לאחד שהיה מהלך בדרך ופגע בו זאב וניצל ממנו, והיה הולך ומספר מעשה הזאב. פגע בו ארי וניצל הימנו, שכח מעשה הזאב, והיה הולך ומספר מעשה ארי. פגע בו נחש וניצל ממנו, שכח מעשה שניהם והיה הולך ומספר מעשה נחש. כך ישראל, צרות האחרונות משכחות הראשונות.

Rabbi Simeon ben Yoḥai said, They used to recount a parable. To what may this be compared? To someone who on a journey was attacked by a wolf but was rescued from it and continued the journey relating the story of the wolf. Later, the person was attacked by a lion but was rescued from it and, forgetting the story of the wolf, continued the journey relating the story of the lion. Later, the person was attacked by a snake but was rescued from it and, forgetting both the earlier stories, continued the journey relating the story of the snake. So it is with Israel: their later tribulations make them forget earlier ones.

1. The parable is introduced to explain Jr 23.7–8, in which vows by Y. invoke the liberation not from Egypt but from the northern kingdoms. In this context, it fulfils a typically midrashic function, illuminating the biblical text by demonstrating an analogy between divine and human action. The argument takes the form of a *kelal*: something that happens later makes what has happened previously be forgotten. Given the biblical dynamic, there is the underlying idea not only that the latter replaces the former but also that it is better, that the second liberation will be superior to the first one.

II *Morphology*

2. Nominal and verbal clauses.

The classification of clauses as nominal or verbal is a traditional first stage in their grammatical analysis. Grammarians usually understand a verbal clause as a clause in which the predicate includes a personal form of a verb, and a nominal clause as a clause in which the predicate is a noun, adjective, participle, pronoun, or adverbial expression, but never a personal form of a verb—a common type of nominal clause comprises three members, in which the third person pronoun or the verb הָיָה functions as copula (see Meyer

1992, §§90–91).

This classification is nowadays regarded as being of only limited value in respect of Hebrew. A more appropriate model would seem to be that of traditional Arabic grammar, which makes a distinction between a clause that begins with a verb and says what the subject does (verbal clause) and one that begins with a noun and says who the subject is (nominal clause). On this understanding, every clause of the type וְאִמָּר אֵ is verbal, 'so-and-so said', and every clause of the type אֵ אִמָּר is nominal, 'so-and-so is the one who said', e.g. 2 S 7.13: הוּא הַיּוֹם יִבְנֶה בַּיִת לְשִׁמִּי 'he is the one who will build a temple for my name'.

Such distinctions retain some validity in RH—a subject placed before a verb or at the start of a clause has extra emphasis. Indeed, traditional grammar had observed that in nominal clauses the order subject-predicate is the norm, whereas in verbal clauses, the order is reversed, verb-subject, with the different word-orders reflecting differences in emphasis. However, as a linguistic phenomenon, emphasis is extremely difficult to analyse or even to identify, especially when dealing with stylistic variation in a dead language.

In the light of all this, the following general remarks may be made.

Among nominal clauses, a distinction should be made between clauses of identification, in which the subject and the predicate are determined and which usually take the form subject-predicate (אֵ אִי), and clauses of classification, in which a general or indeterminate predicate is usually placed before the subject (יִפְהַ תְּלַמּוּד תּוֹרָה).

A distinction should also be made between simple nominal clauses, with the verb 'to be' or a personal pronoun as copula, and complex nominal clauses, which contain a personal form of a finite verb but with the subject, or some other word, preceding it and, therefore, being emphasized. However, it should be noted that not every proposition of the type אֵ אִמָּר should be automatically interpreted as a complex nominal clause (see Niccacci 1990).

The significance of a nominal clause (who does?) or a verbal clause (what's being done?) should not be viewed solely in the context of an isolated clause, but within that of the various literary genres: narrative, discourse, *halakhah*, prayer, etc. For example, within a narrative framework, such as that provided by the *mesalim* or *ma'asiyyot*, the word order employed to introduce the words of a character is verb-subject (אִמָּר מִשָּׁה), but in exegetical or halakhic discussions, the order is subject-verb (רַבִּי טַרְפוֹן אָמַר). Thus, the identification of genre is indispensable when analysing clause types, as A. Niccacci has shown in respect of biblical prose.

In a so-called verbal clause, given that a personal form of a verb includes reference to a subject by means of affixes, any additional expression of the subject should be viewed as having emphatic value, if placed before the verb, or as in determinative apposition, if placed after. Having said that, the order also depends to a considerable extent on the rhythm of a clause and its accents.

3. Coordination and subordination.

Semitic clause structure frequently evidences the juxtaposing of clauses, with or without *and* (syndetic and asyndetic parataxis), which, nonetheless, conveys logical subordination (hypotaxis):

הביאו את אחיכם הקטן אלי וארעה

Bring me your younger brother that I might (literally, 'and I shall') know (Gn 42.34).

In BH, we also find more striking instances of logical subordination expressed through the juxtaposition of finite forms of verbs:

לא ידעתי אכנה

I do not know how to (literally, 'I do not know, I do not') flatter (Jb 32.22);

אשובה ארעה

I shall pasture once again (Gn 30.31);

מי יודע יחנני י'

Who knows whether Y. will take pity on me (2 S 12.22).

This phenomenon continued into RH, even though, as we shall see in the following units, there was a considerable increase in the number of conjunctions, often morphologically combined with other particles, which unambiguously express hypotaxis/subordination, as in the following illuminating example. Dt 17.17 states, using coordination,

לא ירבה לך נשים ולא יסור לך לבו

He is not to acquire many wives and his heart will not (i.e. 'so that his heart will not') stray,

for which SDt 159 (F 210) places the following interpretation in the mouth of Rabbi Judah:

מרבה הוא לו ובלבד שלא יהו מסירות את לבו

He will be able to acquire more (wives) so long as they do not make his heart stray.

The change from coordination to subordination occurs both as part of language evolution and because of the need for exegetical precision.

4. The two-element syntactic construction.

This is the term that A. Niccacci (1990) employs for the characteristic Hebrew construction of protasis and apodosis, often but not necessarily joined by the so-called *waw apodosis*, which 'serves vividly to pick up the train of thought which has been held up or slowed down, and to link the two disjointed parts of the statement' (Joüon-Muraoka 1993, §176B). The structure is commonly found with a conditional, temporal, or causal proposition in the protasis, or following a nominal clause, adverbial expression, or *casus pendens*:

יען מאסתי את דברי י' וימאסך ממלך

Because you rejected the word of Y., he has rejected you as king (1 S 15.23);

במותי וקברתם אותי

When I die, you are to bury me (1 K 13.31);

וַיְהִי בְעֵת הַהִיא וַיֹּאמֶר

It happened at that time that he said (Gn 21.22).

A comparison of the classical BH text of 1 K 15.13 and its LBH counterpart is illuminating:

וְגַם אֶת־מַעֲכָה אִמּוֹ וַיִּסְרֶהָ מִגִּבְרִיהָ

And he even removed his mother, Maacah, from the post of queen mother (1 K 15.13);

וְגַם־מַעֲכָה אִם אֶסָּא הַמֶּלֶךְ הִסְרֶהָ מִגִּבְרִיהָ

And even Maacah, (his) mother, Asa the king removed (her) from the post of queen mother (2 C 15.16).

Whereas Kings retains the two-element construction of protasis and apodosis joined by *waw*, Chronicles removes the *waw apodosis* and converts the protasis into a *casus pendens*, which is emphasized because of its position at the beginning of the clause (see below, §11). This process of change would reach its climax in RH, where the *casus pendens* construction abounds and *waw apodosis* is generally absent.

III Grammar and usage

5. RH continues to formulate what are in effect subordinate structures through coordination, as in the following example, typically couched as a two-element construction:

נִכְנְסוּ כָל הַפְרוֹת וְאוֹתָהּ הַפְרָה לֹא נִכְנְסָה

When all the other cows came in, that cow did not come in (SLv 26.13 [W 111b]).

In narrative works, it is common to find chains of clauses, sometimes not even linked by the conjunction *waw*, among which a logically subordinate structure is evident, as in the parable from the Mekhilta in the introductory text of this unit (Mek 13.2) or in the parable of the king who ordered that his son be given what he needed day by day, not all at once (SNm 89.5 [H 90]) or of the expert and prudent general (SNm 131.1 [H 170], text 17 in the exercises). The following is a typical example of asyndetic coordination, once again as a two-element construction, expressing simultaneity of action:

הִתְחִיל הַבֵּן הַהוּא מִנְתֵּק, הוֹצִיא עָלָיו שֹׁטֵר וְאָמַר

When that son started to protest, he brought the document out to him and said (SNm 115.5 [H 127]).

6. These examples show that RH maintains the two-element syntactic construction, even though *waw apodosis* is generally omitted (sometimes replaced by emphatic הִרְרִי). To this category belong the numerous two-element conditional constructions that appear in *halakhot*, and that are discussed and illustrated in Units 17.11–12, 19.11, and 28.5, for example:

מִזְגוּ לוֹ אֶת הַכּוֹס, וְאָמַר, הִרְרִינִי נָזִיר מִמֶּנּוּ, הֲרִי זֶה נָזִיר

If they prepare him a drink and he says, I shall abstain from it, that one is a Nazirite (Naz 2.3).

7. A striking construction that is maintained, albeit only as a literary affectation, has two finite verbs asyndetically juxtaposed, with one verb being in reality the main verb and the other an auxiliary:

אמר רבי עקיבה, אני אהיה אבין לפניך

Rabbi Akiba said, I am going to make you understand (literally, 'I shall be, I shall cause to understand') (SDt 60 [F 126]).

More and more, though, logical subordination is achieved through formal subordination based on the use of conjunctions.

8. Negation of verbal clauses is usually effected through לא, with אל regularly used to negate the imperfect expressing a subjunctive sense of desire or exhortation (see Units 18.11; 23.11; Segal 1927, §471).

9. A characteristic feature of RH is the anticipation of an element in a subordinate clause as the object of the main clause:

והעדים מעידין אותו שגנבו

The witnesses testified (against him) that he had stolen it (Shebu 8.3);

לימד על בנות ישראל שהן מכסות ראשיהן

Teach (concerning) the daughters of Israel that they are to cover their heads (SNm 11.2 [H 17]).

This kind of anticipation regularly occurs with certain verbs, for example גזר 'decree':

גזר על בנו להיות מפרנסו

He decreed concerning his son to provide for him (i.e. 'he gave a decree to provide for his son') (SNm 89.5 [H 90]).

The anticipated element can also function as a *casus pendens* (see below, §11), as in narratives with מעשה, for example at Ket 1.10:

מעשה בחינוקת שירדה

It happened that a little girl went down.

10. The modal nominal clause.

This is a common BH construction, in which a simple nominal clause (without a finite verb), syndetically or asyndetically juxtaposed to a main clause, conveys a concomitant circumstance. Such a 'circumstantial clause', as it has traditionally been labelled, is found, for example, at Gn 18.1:

וירא אליו באלני ממרא והוא ישב פתח האהל

Y. appeared to him among the terebinths of Mamre while he was sitting at the entrance of his tent.

The construction is continued in RH, especially in narrative style:

וצדיקים רואים אותו ומזדעזעים מלפניו, הריני כיוצא בכם

When the righteous see it and tremble in its presence, (he will say to them) I am like you (SLv 26.12 [W 111n]);

המוצא כלים ועליהם צורת החמה

One who finds an object with a figure of the sun engraved (AZ 3.3, a particularly clear example);

מורדין לפני התבה זקן ורגיל ויש לו בנים וביתו ריקם

They carried before the ark a skilled elder, with sons but with his house already empty (Taa 2.2).

Nominal clauses are usually negated with ׀ (see below, §14, and Unit 23.11).

It should be noted that nominal clauses, as such, are atemporal, with their location in time being given only by context.

11. Nominative absolute or *casus pendens*.

These terms are used to designate a noun, pronoun, or clause that, positioned emphatically at the beginning of a clause, lacks syntactic continuation ('what they're saying, forget it', etc.). As a typically spoken usage, it is especially common in RH, for example

אבל אתם חשבון רב אני עתיד לחשב עמכן

But you, in the future I'm going to agree a large reward for you (SLv 26.9 [W 111a]),

and occurs not only in narrative but also in legal contexts. The effect of this type of construction is to highlight whatever has been made into the first element of the grammatical sequence.

But what to our way of thinking appears to be a *casus pendens* or 'hanging' clause, when carefully considered, may be understood as an instance of asyndetic coordination of clauses, yielding a compound clause in which the nominal subject (which can even be an entire clause) always goes in front, and the predicate forms an independent clause of a verbal or nominal kind (Meyer 1992, §92.4).

The inclusion of *casus pendens* among subjects of nominal clauses is widely contested, with concepts expressed by terms like extraposition, segmentation, isolation, and compound sentence being preferred as more appropriate to the phenomenon concerned, namely, the advance presentation of an element. R. Contini (1982, 56) writes:

The extraposed element is indeed the 'logical subject' of the sentence, but the latter does not thereby lose its grammatically verbal character, which derives from the morphological nature of the predicate: no-one would consider calling an example such as the ... French *Ce problème, je n'arrive pas à le résoudre* a compound (or 'complex') nominal sentence.

Nonetheless, it seems more correct to view the *casus pendens* structure as a version of the two-element syntactic construction. The following are some of the types found in RH.

Usually, the element brought forward on its own to the beginning of the clause is referred to by a pronoun in the main, or predicative, clause:

הַתְּרוּמָה, מָה הִיוּ עוֹשִׂין בָּהֶן?

The oblation, what is to be done with it? (Sheq 4.1);

מוֹתֵר שְׂפִירֵי הַלְשָׁכָה, מָה הִיוּ עוֹשִׂין בָּהֶן?

The remnants of the chamber, what is to be done with them? (Sheq 4.3).

But formal reference may be omitted if there is no possibility of confusion:

הָרִי אֵלָיו תִּיב לְהַקְרִיז

Note that these are the things one must proclaim (BM 2.2).

This kind of construction is very common in halakhic formulations, especially those commencing with *מִי שֶׁ*, which raise in an emphatic manner a particular case to be decided:

מִי שֶׁהִלְכָה אִשְׁתּוֹ לְמַדִּינַת הַיָּם, וּבָאוּ וְאָמְרוּ לוֹ, מָתָה אִשְׁתְּךָ, וְנִשְׂאָ אֶת
אֲחוֹתָהּ, וְאַחֲרַי כִּדְ בָּאת אִשְׁתּוֹ, מִתְּרַת לְחִזּוֹר לוֹ

Someone whose wife left to go to a faraway town, if they come and tell him, Your wife has died, and he then marries her sister, but later it happens that his (first) wife reappears, she may return to him (Yeb 10.4; cf. Yeb 11.6; 13.8–9, etc.).

(On the indefinite or general significance of *מִי שֶׁ* and *מָה שֶׁ* see Units 5.7 and 6.7.)

Within this group of clauses, a particular type comprises those that begin with *הַאִשָּׁה שֶׁהִלְכָה* ‘when the wife goes away’ (Yeb 15.1,6; 16.1, etc.), a further indication that the *casus pendens* is frequently a relative clause with antecedent.

A characteristic feature, especially when the shifted element turns out to be very long or is followed by an extensive digression, is the resumptive use of *הָרִי* followed by a pronoun corresponding to the shifted element:

הָיְהוּ עוֹשֶׂה בְיָדָיו אֲכָל לֹא בְרַגְלָיו, בְּרַגְלָיו אֲכָל לֹא בְיָדָיו, אִפְּלוּ
בְּכַתְפוֹ, הָרִי זֶה אוֹכֵל

If someone was working with their hands but not with their feet or with their feet but not with their hands, or even with their shoulder, note that this person may eat (BM 7.3).

Observe that in this example, the *casus pendens* is an extended nominal clause.

Another typical kind of *casus pendens* occurs when the topic of halakhic dispute is left hanging at the beginning of a clause while the competing opinions on the matter are stated—to give just one example:

הָרִנִּי נָזִיר מִן הַגְּרוֹגְרוֹת וּמִן הַדְּבָלָה, בֵּית שַׁמַּי אוֹמְרִים, נָזִיר,
וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, אֵינוּ נָזִיר

(If someone says) I shall abstain from dried figs and from fig-cake, the school of Shammai declare that such a person is a Nazirite and the school of Hillel declare that such a person is not (Naz 2.1).

In *meshalim*, or parables, the subject to which the parable applies may appear as the first element, highlighted and syntactically isolated:

כִּדְ יִשְׂרָאֵל, צָרוֹת הָאַחֲרוֹנוֹת מַשְׁכַּחוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת

So it is with Israel: their later tribulations make them forget the earlier ones (Mek 13.2 [L 1.133]).

Similarly, in statements of comparison, it is normal to emphasize, by isolation, the object of comparison—*סוֹטָה* in the following example:

אִם לְמַדְתִּי לְפָרָה שֶׁעָשָׂה בָּהּ כָּל הַכֹּלִים כְּכֹלִי חַרְשׁ, אִף סוֹטָה, אֵינוּ דִין

שנעשה בה כל הכלים ככלי חרש?

Seeing that in the ritual of the red heifer any vessel is treated as an earthen vessel, so also in the ritual of a woman suspected of adultery may we not infer that any vessel is to be treated as an earthen vessel? (SNm 10.2 [H 16])

All the foregoing examples demonstrate that the phenomenon of the nominative absolute or *casus pendens* actually consists of an enunciation of the topic to be discussed, couched as a two-element syntactic construction. At a formal level, it may be regarded as an instance of parataxis; at a logical level there is in practice subordination or hypotaxis (which needs to be translated by means of conditional, temporal or circumstantial clauses: 'if one says', 'when it happens', etc.); at a stylistic or affective level, the structure is an efficient means of conveying emphasis.

The topic, or *casus pendens*, can be given even greater prominence by determining it with the deictic particle אַתָּה (see Units 2.7 and 8.6F):

אַתָּה שְׂצָרִיךְ כְּפָרָה, יֵצֵא מִתּוֹ שְׂכִיפָרָה לְדוֹנְפוֹ

With regard to one who requires expiation, a dead person is excluded as their soul has atoned for them (SNm 4.5 [H 7]).

12. Adjectival clauses.

R. Meyer (1992, §115) perceptively observed that from a syntactic perspective, relative clauses are actually adjectival, as their function is to complete the nominal parts of a main clause.

In RH, אֲשֶׁר has disappeared in favour of -שׁ, concerning which, see in particular Unit 8.6.

13. Disjunctive clauses.

These are examined in the context of direct and indirect interrogative, comparative, and conditional clauses (see Units 25–26 and 28). At times a disjunctive structure (either in the Hebrew text or in its translation) is to be understood as merely representing alternative, but not disjunctive, possibilities. RH can indicate such alternative possibilities by means of או (signifying equivalence), -, or simply by juxtaposition. For example, at Meg 4.1,

הַקּוֹרֵא אֶת הַמְגִילָה עוֹמֵד וְיוֹשֵׁב

signifies that the reader may be standing or (-) seated, without implying any real disjunction. When a clear disjunction is intended, the forms או ... או, -שׁ ... או, or אִם ... אִם are used:

אֲחֻזָּה כְּשֶׁהָאִיבִמְתָּהּ, או חֹלְצָת אוּ מְתִיבָמָה

If her sister is also her sister-in-law, either she performs *haliṣah* or she marries (Yeb 3.3);

אָמַר לוֹ בְּגִזְרָה, שֶׁתֹּאכַל אֶת הַדָּג או שֶׁתִּלְקַח מֵאָה מַכּוֹת או שֶׁתִּן מֵאָה מִנָּה

He told him sternly, Either you eat the fish, or you receive a hundred lashes, or you pay a hundred minas (Mek 14.5 [L 1.195]);

הוֹדִיעֵנִי אִם אַתָּה מֵרַפָּא אוֹתָהּ וְאִם לֹא

Tell me if you are going to cure her or not (SDt 26 [F 41]).

IV *Phraseology*

14. וַאֲיִן אֲנִי, וַאֲיִן אֲתָם, etc., is a common way of beginning a nominal clause that expresses a circumstance with a concomitant, modal, or temporal relationship to the main activity conveyed by the sentence:

אַרְבַּע מַלְכוּתֹת מוֹשְׁלוּת בְּהֵם בִּישְׂרָאֵל, וַאֲיִן בְּהֵם חֲכָם וַאֲיִן בְּהֵם נָבוֹן

Four empires have ruled over the Israelites, when there was no wise or intelligent person among them (the Israelites). (SDt 304 [F 323]);

וְעַדִּין הַדְּבַר חֲלֵי בְדֹלָא חֲלֵי, וַאֲיִן אֲנִי יוֹדְעִים אִם הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא

בַּחַר בִּיעֲקוֹב, אִם יַעֲקֹב בַּחַר בְּהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא

But still the matter is not clear, so that we do not know whether it was the holy one, blessed be he, who chose Jacob or whether it was Jacob who chose the holy one, blessed be he (SDt 312 [F 353]).

V *Vocabulary*

אַמָּה 'arm, cubit, channel'

אַוּרִין [אַוּרִין אַרְבַּעָה עֶשֶׂר] '(the night of) the fourteenth (of Nisan)'

בְּטוֹבָה 'in the expectation of thanks', i.e. 'freely, voluntarily, gratefully'

בְּקִי וּמְיוֹשֵׁב 'experienced and serene'

דְּרָקוֹן (δράκων) 'dragon'

זֵלָג 'shed (tears)'

חַמָּה 'sun'

טַמְאָה 'impurity, contamination'; אָב טַמְאָה 'father of impurity' refers to a primary source of impurity, which can be transmitted to a thing, which, or a person, who, thus becomes a בֶּלֶד טַמְאָה 'child of impurity', a derived or secondary source of impurity, which can only be transmitted to things.

טָרַד 'expel, throw out'

לְבָנָה 'moon'

נָבַב 'be dry'

נָוֵחַ 'comfortable, good, pleasant'

פִּיתָק 'chit, tablet'

צוּרָה 'shape, figure'

קַלְפִּי (κάλπις) 'urn'

תְּקֵנָה 'ordinance, practical measure'

VI *Exercises*

1. שְׁנַיִם שְׂיוֹשְׁבֵין וַאֲיִן בִּינֵיהֶם דְּבַרֵי תוֹרָה, הֲרִיזָה מוֹשֵׁב לְצִיִּים ... אֲבָל שְׁנַיִם שְׂיוֹשְׁבֵין וַיֵּשׁ בִּינֵיהֶם דְּבַרֵי תוֹרָה, שְׂכִינָה בֵיתֵיהֶם.
2. כָּל הַמְּקַבֵּל עָלָיו עַל תּוֹרָה, מַעֲבִירִין מִמֶּנּוּ עַל מַלְכוּת וְעַל דְּרָךְ אֲרָץ, וְכָל הַפּוֹרֵק מִמֶּנּוּ עַל תּוֹרָה, נּוֹתֵגִים עָלָיו עַל מַלְכוּת וְעַל דְּרָךְ אֲרָץ.
3. הַמוֹצֵא כָּלִים וְעַלֵּיהֶם צוּרַת הַחַמָּה, צוּרַת הַלְּבָנָה, צוּרַת הַדְּרָקוֹן, יוֹלִיכֵם לִים הַמַּלְחָה.
4. עֲבוּדָה זָרָה, שֶׁהִיָּה לָהּ עֵנָה אוֹ מְרַחֵץ, נִהְנֵין מִתְּנָן שְׂלָא בְּטוֹבָה, וַאֲיִן

- נהנין מהן בטובה. ה'יה שלח ושלאחרים, נהנין מהן בין בטובה ובין שלא בטובה.
5. ביצה שנולדה ביום טוב, בית שמאי אומרים, תאכל, ובית הלל אומרים, לא תאכל.
6. אמת המים שהיא עוברת בחצר, אין ממלאין הימנה בשבת.
7. היו מהלכין בדרך ואחד בא כנגדן, אמר אחד מהן, הריני נזיר שזה פלוני, ואחד אמר, הריני נזיר שאין זה פלוני... בית שמאי אומרים, כלן נזירים... ורבי טרפון אומר, אין אחד מהם נזיר.
8. מי שגזר והוא בבית הקברות, אפילו היה שם שלשים יום, אין עולין לו מן המנין, ואינו מביא קרבן סמאה.
9. וחכמים אומרים, לא ב'דק אור ארבעה עשר, יב'דק בארבעה עשר, לא ב'דק בארבעה עשר, יב'דק בחודך המועד, לא ב'דק בחודך המועד, יב'דק לאחר המועד.
10. כך ישראל, צרות האחרונות משכחות הראשונות.
11. משל, למה הדבר דומה? לאדם שכעס על בנו ושרדו מביתו. נכנס אוהבו לבקש הימנו ולהחזירו לביתו. אמר לו, כלום אתה מבקש ממני אלא מפני בני? כבר נחרצתי לבני.
12. משל, למה הדבר דומה? לאחד שהיה מהלך בדרך והיה מנהיג את בנו לפניו. באו לסטים מלפניו לשבותו, נשלו מלפניו ונתנו לאחריו. בא זאב מאחריו, נשלו מאחריו ונתנו לפניו. באו לסטים מלפניו וזאבים מאחריו, נשלו ונתנו על זרועותיו. התחיל הבן מצטער מפני החמה, פרש עליו אביו בגדו. רעב, האכילו, צמא, השקהו. כך עשה הקב"ה.
13. הלמד שלא לעשות נוח לו שלא נברא.
14. מעשה בימי הורודוס שהיו גשמים יורדים בלילות, בשחרית זרחה חמה ונשבה הרוח ונתנגבה הארץ והפועלים יצאים למלאכתם ויודעים שמעשיהם לשם שמאים.
15. היו בביתו של אדם חמש זכרים או חמש נקבות. היה יושב ומצפה ואומר, אוי לי, שמא לא ירד המן למחר ונמצינו מתים ברעב, ידי רצון מלפניך שירד.
16. אמר משה, מה אני אעשה? עכשיו כל אחד ואחד אומר, כבר פדאני לוי. עשה משה תקנה, נטל פיתקים וכתב עליהם, לוי, ונטל פיתקים וכתב עליהם, כסף חמשת שקלים, ובללם והטילם בקלפי. אמר להם, באו וטלו פיתקיהם. כל מי שנטל פיתקו וכתוב היה עליו, בן לוי, אומר לו, כבר אתה פדוי. ומי שנטל פיתקו וכתוב עליו, כסף חמשת שקלים, היה משה אומר לו, צא ותן פדיונך.
17. משל, למה הדבר דומה? למדינה שמרדה על המלך. שלח המלך פולימרכוס אחד להחריבה. היה אותו פולימרכוס בקי ומושב. אמר להם, טלו לכם ימים, ואם לאו, הריני עושה לכם כדרך שעשיתי למדינה פלונית ולחברותיה ולהפרכיא פלונית ולחברותיה.
18. נקרא המקום רחום, אף אתה היה רחום, הקדוש ברוך הוא נקרא חנון, אף אתה היה חנון.
19. מעשה ברבי אלעזר בן שמוע ורבי יוחנן הסנדלר, שהיו הולכים לנציבים אצל רבי יהודה בן בתירה ללמוד ממנו תורה, והגיעו לציידן וזכרו את ארץ ישראל. זקפו עיניהם וולגו דמעותיהם וקרעו בגדיהם וקראו את המקרא הזה, וירשחם אותה וישבתם בה ושמרת לעשות את

כל החוקים האלה ואת המשפטים [דברים יא' לא'-לב']. אמרו, ישיבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצוות שבתורה. הזרו ובאו להם לארץ ישראל.
20. רק אם שמע תשמע בקול יי' אלהיך [דברים טז' ה']. מיכן אמרו, שמע אדם קימה, משמיעים אותו הרבה, שמע אדם דברי תורה, משמיעים אותו דברי סופרים.

Sources. 1. Abot 3.2. 2. Abot 3.5. 3. AZ 3.3. 4. AZ 4.3. 5. Beṣ 1.1. 6. Erub 8.7. 7. Naz 5.5. 8. Naz 3.5. 9. Pes 1.3. 10. Mek 13.2 (L 1.133). 11. Mek 14.15 (L 1.218). 12. Mek 14.19 (L 1.224–25). 13. SLv 26.3 (W 110c). 14. SLv 26.4 (W 110d). 15. SNm 89.5 (H 90). 16. SNm 95.2 (H 96). 17. SNm 131.1 (H 170). 18. SDt 49 (F 114). 19. SDt 80 (F 146). 20. SDt 115 (F 174).

UNIT TWENTY-FIVE

INTERROGATIVE CLAUSES

I *Introductory text* (SNm 87.1 [H 86])

זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם [במדבר יא' ה']. וכי יש בענין שהיו המצריים נותנים להם דגים בחנם? הלא כבר נאמר, ועתה לכו עבדו ותבן לא ינתן לכם [שמות ה' יח']? אם תבן לא היו נותנים להם בחנם, ודגים היו נותנים להם בחנם? ומה אני אומר, חנם? מן המצוות.

We remember the fish that we ate without charge in Egypt [Nm 11.5]. Does it say in the context that the Egyptians had given them fishes without charge? Rather, is it not said, Now go and work, and you will not even be given straw [Ex 5.18]? If they didn't even give them straw for nothing, were they going to give them fishes without charge? In that case, how should I interpret, Without charge? Without the commandments!

1. Here we see a contrast between grace and commandments that Saint Paul himself could have put his name to. A detailed and ingenious exegesis reveals that the Egyptians did not provide fish for free, but rather this was something that came from God, with 'without charge' indicating that the gift was not in exchange for merit or for commandments fulfilled, as the Torah had not yet been promulgated.

II *Morphology*

2. For a presentation of the forms and uses of interrogative pronouns and

adverbs, see Units 5 and 23.

3. As well as the BH interrogative particles כִּי, הֲלֵא, הֲאִם, and הֲ-, RH employs כְּלָאִם (כֵּל + מְאוּמָה; see Unit 6.2) and שְׁמָא 'perhaps'.

III Grammar and usage

4. An interrogative structure may have no formal representation in writing, being detectable only by tone of voice or context. Rhetorical questions of the type 'is it not right that?' are common and easily identified.

In midrashic exposition, a conclusion that is regarded as correct can be formulated with דִּין הוּא 'it is/concerns a deduction' or with a rhetorical question, אִינוּ דִּין שֶׁ- 'is it not a deduction that?', both forms alternating with no discernible difference in meaning. Such constructions should usually be rendered with a verb rather than a noun 'one deduces, one may infer, it follows' or 'does not one deduce?, may not one infer?, does it not follow?':

אִם לַמִּדְתִּי לַפְרָה שֶׁעָשָׂה בָּהּ כָּל הַכֵּלִים כְּכֵלֵי חֶרֶשׁ, אַף סוּסָה, אִינוּ דִּין שֶׁעָשָׂה בָּהּ כָּל הַכֵּלִים כְּכֵלֵי חֶרֶשׁ?

Seeing that in the ritual of the red heifer any vessel is treated as an earthen vessel, so also in the ritual of a woman suspected of adultery may we not infer that any vessel is to be treated as an earthen vessel? (SNm 10.2 [H 16]).

In the Mishnah, the formula אִינוּ דִּין שֶׁ- is continually employed as the conclusion in a *qal wa-homer*, or a *fortiori*, argument, following an initial supposition that begins with אִם:

מָה אִם חֵלֶב הָאִשָּׁה, שֶׁאִינוּ מִיָּחָד אֱלֵא לְקַטְנִים, מְטַמֵּא לְרִצּוֹן וְשֵׁלֵא לְרִצּוֹן, חֵלֶב הַבְּהֵמָה שֶׁהוּא מִיָּחָד לְקַטְנִים וְלַגְדוּלִים, אִינוּ דִּין שֶׁיְטַמֵּא לְרִצּוֹן וְשֵׁלֵא לְרִצּוֹן?

If a woman's milk, which is only for infants, contaminates whether it is released voluntarily or involuntarily, does not one deduce that the milk of a beast, which is used for infants and adults, will also cause contamination whether it is released voluntarily or involuntarily? (Makhsh 6.8).

5. The interrogative particle הֲ- is little used in RH. An example is at RS 2.8, where Rabban Gamaliel shows various pictures of the moon to illiterate witnesses and asks them:

הַכֹּהֵן רְאִיתָ אוֹ כֹּהֵן?

Did it look like this or like this?

More common is הֲלֵא (as in BH), when seeking a response in the affirmative, 'is it not true that', as in the following two examples. At Yom 6.8, in connection with the means of verifying that the scapegoat had reached the desert, R. Judah and R. Ishmael ask:

וְהֲלֵא סִמּוֹן גְּדוּל הָיָה לָהֶם? ... וְהֲלֵא סִמּוֹן אַחֵר הָיָה לָהֶם?

Didn't they have a better sign? ... Didn't they have a different sign?

At Sanh 6.4, a question, the answer to which was well-known, is raised:

והלא שמעון בן שטח תלה נשים באשקלון?

Did not Simeon ben Shatah hang women in Ashkelon?

6. וכי is also frequently used: 'all the trees are fit for the fire?' (Tam 2.3). It is usually employed in the expectation of a negative response:

וכי על דעתנו עלתה שזקני בית דין שופכי דמים הן?

Could it occur to us that the elders of the tribunal were shedders of blood? (Soṭ 9.6);

וכי כושים היו?

Were they (the Israelites) Ethiopians? (SNm 99.3 [H 99]).

Sometimes, וכי is employed pleonastically in support of other interrogative particles or expressions, giving rise to structures like וכי מה, וכי היאך, וכי איזו. Among numerous examples of their use is the following:

וכי איזה מדה מרובה, מדת טובה או מדת פורענות?

Which measure is the more generous, that of mercy or that of punishment? (SNm 8 [H 15]).

7. כלום is an indefinite particle employed in negative expressions. In later RH, it is also used to introduce questions, but there seems to be only one instance of this usage in the Mishnah, in an apparently colloquial context:

כלום אמרת אלא מפני כבודי? והוא כבודי

Didn't you say it to give me honour? This is my honour (Ned 8.7).

The usage is also rare in the tannaitic *midrashim*:

אמר משה לפני המקום, אדוני, כלום הגון להם שתתן להם ותהרגם?

Moses argued before the omnipresent one. My lord, are you giving them something only to kill them afterwards? (SNm 95.1 [H 95]; cf. Mek 20.2 [L 2.229]).

8. Direct disjunctive questions introduce the second part with או, as at RS 3.8:

וכי ידיו של משה עושות מלחמה או שוברות מלחמה?

Was it that Moses' hands were able to wage war or perhaps to hinder it? (see Unit 24.13).

9. Indirect questions.

These do not differ at all from direct questions (see Segal 1927, §465; Meyer 1992, §114.4), which means that it is often uncertain which is intended—for example, at Sanh 3.6

אמור היאך אתה יודע

could mean either 'say how you know' or 'say, How do you know?'

An indirect question may be introduced by אם (as well as by an interrogative adverb or pronoun, as in the previous example):

וכן לכל אומה ואומה שאל להם אם מקבילים את התורה

And in the same way each of the peoples was asked if they wished to receive the Torah (SDt 343 [F 396]).

A disjunctive indirect question (see Unit 24.13) will usually introduce

each part of the question with אָם, as at BQ 10.7:

הַאֹמֵר לְחֵבֵרוֹ ... אֵינִי יוֹדֵעַ אִם הִחֲזַרְתִּי לְךָ אִם לֹא הִחֲזַרְתִּי לְךָ, חַיִּיב לְשֵׁלֶם. אֲבָל אִם אָמַר לוֹ, אֵינִי יוֹדֵעַ אִם גָּזַלְתִּיךָ, אִם הִלְוִיתִנִּי, אִם הִפְקַדְתָּ אֵצְלִי, פְּטוּר מִלְּשֵׁלֶם

If a person says to their companion, But I don't know if I did return it to you or if I didn't, such a person is obliged to pay. But if they say, I don't know if I robbed you or if you made me a loan or if you deposited it with me, they are exempt from repayment.

However, there are other examples in which the alternative possibility is introduced by אוֹ שֶׁ- (see Unit 8.9), for example:

וְאִם אֵינִי יוֹדֵעַ מִזֶּמֶן מִהֶם נִשְׁחַט רִאשׁוֹן, אוֹ שֶׁשְׁחַטוּ כְּאֶחָד, הוּא אוֹכֵל מִשְׁלוֹ

And if it is not known which of the two was slaughtered first, or if the two were slaughtered at the same time, he may start eating his one (Pes 9.9).

IV Phraseology

10. אֵינִי דִין שֶׁ- 'is it not a deduction that?'; see above, §4.

11. מָה אֲנִי ל־, מָה אֲפָה ל־, מָה אָנוּ ל־, etc., followed by an infinitive, 'may I (etc.) do so-and-so?' (see Unit 20.13):

הַגֵּר] עָמַד לִפְנֵיהֶן בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ, אָמַר לָהֶם, מָה אֲנִי לְבֹא בְּקִהְלִי?
(The proselyte) presented himself to them in the academy and said to them, May I enter the congregation? (Yad 4.4);

מָה אֲנִי לְהֵבִיא זֶרַע אֶל תַּחַת הַמִּזְבֵּחַ?
May I plant a seed beneath what remains? (Kil 6.4);

אָמְרוּ לוֹ לְרַבֵּן גַּמְלִיאֵל, מָה אָנוּ לִירֹד? אָמַר לָהֶן, מִזְרָה?
They asked Rabban Gamaliel, May we go down (i.e. 'disembark')?
He answered them, It is permitted (Erub 4.2).

12. הֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר 'has it not already been said?', introducing a scriptural passage regarded as a repetition of the text under discussion; the formula is used when attempting to establish an additional meaning for a 'repeated' text (there can be no throwaway comments in the Torah!), and alternates with a positive variant: הֲרִי כְּבָר נֶאֱמַר 'note that it has already been said'. The following is a good example:

כִּי אִשָּׁה כּוֹשִׁית לָקַח (במדבר יב' א'). עוֹד לְמַה נֹאמַר? וְהֲלֹא כְּבָר נֹאמַר, עַל אוֹדוֹת הָאִשָּׁה הַכוֹשִׁית (במדבר יב' א')? אֵלֵּא מַה חֵיל, כִּי אִשָּׁה כּוֹשֶׁת לָקַח? יֵשׁ לָךְ אִשָּׁה נְאֻה בִּיּוֹפֶיהָ וְלֹא בַמַּעֲשִׂיהָ, בַּמַּעֲשִׂיהָ וְלֹא בִּיּוֹפֶיהָ ... וְחַצַּת נְאֻה בְּנוֹיָהּ וְנֹאֵה בַּמַּעֲשִׂיהָ, לְכַךְ נֹאמַר, כִּי אִשָּׁה כּוֹשִׁית לָקַח

For he had married an Ethiopian woman [Nm 12.1b]. Why does it say this again? Was it not already said, On account of the Ethiopian woman [Nm 12.1a]? So, what teaching is provided by the text, For

he had married an Ethiopian woman. You would have it that a woman can be beautiful because of her looks but not because of her deeds or because of her deeds but not because of her looks ... But this woman was beautiful because of her looks and because of her deeds, and that is why it says, For he had married an Ethiopian woman (SNm 99.4 [H 99]).

V Vocabulary

מַה אֲכַפְתָּ לְ- (Aramaic) 'burden, preoccupation', 'of what concern is it to?'

בֵּית הַבְּחִירָה 'the house of choice', i.e. the temple

בִּלְבַל 'mix'

דָּחַק 'annul, abrogate, expel', דָּחַק הַשַּׁבָּת 'abrogate the sabbath commandment'

דְּלִיעַת (דְּלִיעִין plural) 'gourd'

הַזָּאָה 'sprinkling'

זָךְ 'pure'

חִלּוּף 'change, substitution'; used adverbially, 'the other way round'

עֲכָבֵר 'mouse'

עַלְיָלָה 'pretext'

קָבַל עַל 'accuse, cry out, protest' (as against קָבַל 'receive')

קַטְנִית 'pulse' (beans, peas, etc.)

קָלַם 'acclaim, applaud'

רִמָּא 'fraud, impostor'

VI Exercises

1. לֹא יִתֵּן לוֹ ... עַד שֶׁתְּדַרְשׁ אֶת אֲחִיקָה, אִם רִמָּא הוּא אִם אֵינוּ רִמָּא.
2. הַכֹּל לְפִי הַמִּדָּה, הַכֹּל לְפִי הַזְמַן. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי, וְכִי מָה אֲכַפְתָּ לָהֶן לְעַכְבָּרִין, וְהֲלֹא אוֹכְלִין בֵּין מְהַרְבֵּה וּבֵין מִקְמַעָה.
3. אָמַר רַבִּי יוֹסִי, וְכִי מִי מוֹדִיעֵנִי אִיזוּהִי [בְּיִצְאָן] גְּדוּלָה וְאִיזוּהִי קַטְנָה? אֵלָּא הַכֹּל לְפִי דַעְתּוֹ שֶׁלְּרוּאָה.
4. אַף הַמְּנַחֹת הָיוּ בְּדִין שֶׁיִּשְׁעֲנֵנו שְׁמֵן זֵית זָךְ. מָה אִם הַמְּנַחֵרָה שְׂאִינָה לְאַכִּילָה, טַעוּנָה שְׁמֵן זֵית זָךְ, הַמְּנַחֹת שֶׁהֵן לְאַכִּילָה, אֵינוּ דִין שֶׁיִּשְׁעֲנֵנו שְׁמֵן זֵית זָךְ?
5. הַנּוֹדֵר מִן הַיָּרֵק, מִתָּר בְּדִלּוּעִין, וְרַבִּי עֲקִיבָא אוֹסֵר. אָמְרוּ לוֹ לְרַבִּי עֲקִיבָא, וְהֲלֹא אוֹמֵר אָדָם לְשִׁלּוּחוֹ, קָח לִי יָרֵק, וְהוּא אוֹמֵר, לֹא מִצְאָתִי אֵלָּא דִלּוּעִין. אָמַר לָהֶם, כֵּן הַדְּבָר. אוֹ שְׂמָא אוֹמֵר הוּא לוֹ, לֹא מִצְאָתִי אֵלָּא קַטְנִית? אֵלָּא שֶׁהַדִּלּוּעִין בְּכֻלָּל יָרֵק וְאִין הַקַּטְנִית בְּכֻלָּל יָרֵק.
6. אָמַר לוֹ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, וְעַלְיָה אֲנִי דִן. וְמָה אִם שְׁחִיטָה שְׂהִיא מִשּׁוּם מִלְּאכָה דְּרוּחָה אֶת הַשְּׁבֵת, הַזָּאָה שְׂהִיא מִשּׁוּם שְׁבוּת, אֵינוּ דִין שֶׁדוּחָה אֶת הַשְּׁבֵת? אָמַר לוֹ רַבִּי עֲקִיבָא, אוֹ חִלּוּף. מָה אִם הַזָּאָה שְׂהִיא מִשּׁוּם שְׁבוּת אֵינָה

- ה'זקה את השבת, שחיטה שהיא משום מלאכה, אינו דין שלא תדחה את השבת? אמר לו רבי אליעזר, עקיבא, עקרת מה שכתוב בתורה.
7. עשה לך שרף ושנים אחרו על-ינס, והיה כל הנשרף וראוה אחרו וחי, (במדבר כא' ח'). וכי נחש ממית, או נחש מחיה? אלא בזמן שישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהן שבשמים, היו מתרפאים, ואם לאו, היו נמוקים.
8. בו ביום בא יהודה גר עמוני ועמד לפניהן בבית המדרש, אמר להם, מה אני לבא בקהל? אמר לו רבן גמליאל, אסור אתה. אמר לו רבי יהושע, מתר אתה. אמר לו רבן גמליאל, הכתוב אומר, לא יבא עמוני ומואבי בקהל י גם דור עשירי (דברים כג' ד'). אמר לו רבי יהושע, וכי עמונים ומואבים במקומן הן? כבר עלה סנחריב מלך אשור ובלבל את כל האמות.
9. אומרים צדוקים, קובלין אנו עליכם פרושים, שאתם אומרים, כתבי הקדש מטמאין את הידים, וספרי המרס אינם מטמאים את הידים. אמר רבן יוחנן בן זכאי, וכי אין לנו על הפרושים אלא זו בלבד?
10. אמר משה לפני הקב"ה, רבונו של עולם, שמא דרכיך כדרכי בשר ודם? ... רבונו של עולם, כלום נגזרה גזירה שלא אכנס לה?
11. מפני מה לא נאמרו עשרת הדברות מתחלת התורה? משלו משל, למה הדבר דומה? למלך שנכנס למדינה, אמר להם, אמלוך עליכם, אמרו לו, כלום עשית לנו טובה שתמלוך עלינו?
12. על מה נחלקת על העושה בתוך היום, שאין יודע אם בשבת עשה אם ביום הכפורים עשה.
13. וכי היאך היה משה יכול להפשיט את בגדיו (של אהרון) כסידרו? ... וכי היאך היה יכול משה להלביש את אלעזר בגדים כסידרו?
14. אמרו ישראל לפני משה, וכי היאך מקלסת מדינה את המלך ואינה רואה פני המלך?
15. ואם אין לאיש גואל (במדבר ה' ח'). רבי ישמעאל אומר, וכי יש לך אדם בישראל שאין לו גואל?
16. ויקריבו הנשיאים את קרבנם לפני המזבח (במדבר ז' י'). ... ועדין לא היה יודע משה כיצד יקריבו אם למסעות אם לתולדות, עד שנאמר לו מפי הקב"ה... ועדיין לא היה יודע משה כיצד יקריבו נשיאים אם כולן כאחד או כל אחד ואחד יזמו, עד שנאמר מפי הקדש.
17. וינוסו משנאיך (במדבר י' לה). וכי יש שונאים לפני מי שאמר והיה העולם? ... וברוב נאונך תהרוס קמין (שמות טו' ז'). וכי יש קמים לפני מי שאמר והיה העולם?
18. והלא הלכה עמהם באר במדבר והיחה מעלת להם דגים שמנים יותר מצרכם? אלא שמבקשים עלילה היאך לפרוש מאחרי המקום.
19. זה אחד מן הדברים שאמר משה לפני המקום, הודיעני אם אותה עושה לי אם אי אתה עושה לי. אמר לו הקדוש ברוך הוא, אני עושה.
20. רבי יהודה אומר, שלש מצוות נצטוו ישראל בשעת כניסתם לארץ, למנות להם מלך, לבנות להם בית הבחירה ולהכרית זרע עמלק. איני יודע איזה יקדום, אם למנות להם מלך, אם לבנות להם בית הבחירה, אם להכרית זרע עמלק.

Sources. 1. BM 2.7. 2. BM 3.7. 3. Kel 17.6. 4. Men 8.5. 5. Ned 7.1. 6. Pes 6.2. 7. RS 3.8. 8. Yad 4.4. 9. Yad 4.6. 10. Mek 17.14 (L 2.150–52). 11. Mek 20.2 (L 2.229–30). 12. SLv 4.23 (W 20b). 13. SLv 8.7 (W 41a). 14. SLv 9.4 (W 43d). 15. SNm 4.1 (H 7). 16. SNm 47 (H 52). 17. SNm 84.4 (H 81). 18. SNm 95.1 (H 95). 19. SDt 26 (F 40). 20. SDt 67 (F 132).

UNIT TWENTY-SIX

COMPARATIVE CLAUSES

I *Introductory text* (SDt 8 [F 16])

מה תלמוד לומר, [באו ורשו את הארץ אשר נשבע י' לאבותיכם] לאברהם
ליצחק וליעקב [דברים א' ח']? כדאי אברהם בעצמו, כדאי יצחק בעצמו,
כדאי יעקב בעצמו. משל למלך שנתן לעבדו שדה אחת במתנה, לא
נתנה לו אלא כמות שהיא. עמד העבד ההוא והשביחה ואמר, מה בידי?
לא נתנה לי אלא כמות שהיא. חזר ונטעה כרם ואמר, מה בידי? לא
נתנה לי אלא כמות שהיא. כך כשנתן הקדוש ברוך הוא לאברהם
אבינו את הארץ לא נתנה לו אלא כמות שהיא, שנאמר, קום התהלך
בארץ לארצה ולרחבה כי לך נתנה [בראשית יג' יז]. עמד אברהם
השביחה, שנאמר, וישע אשל בבאר שבע [בראשית כא' לג]. עמד
יצחק והשביחה, שנאמר, ויזרע יצחק בארץ ההיא וימצא בשנה ההיא
מאה שערים [בראשית כו' יב]. עמד יעקב והשביחה, שנאמר, ויקן
את חלקת השדה [בראשית לג' יט].

What instruction is provided by the text, (Come and take possession of the land that I swore to your fathers) to Abraham, Isaac, and Jacob [Dt 1.8]. How worthy was Abraham in his own right, how worthy was Isaac in his own right, and how worthy was Jacob in his own right! A parable—it is like a king who gave a field to his servant—it was given to him just as it was. That servant set about improving it, saying, What should I do? It has been given to me as it is. He came back and planted a vineyard, saying, What should I do? It was given to me just as it is. Thus, in the same way, when the holy one, blessed be he, gave Abraham the land, it was given to him just as it is, as it is said, Arise and go the length and breadth of the land, because I shall give it to you [Gn 13.17]. Abraham set about improving it, as it is said, And he planted a tamarisk at Beer-sheba [Gn 21.33]. Isaac set about improving it, as it is said, And Isaac sowed in that land and reaped a hundredfold that year [Gn 26.12]. Jacob set about improving it, as it is said, And he bought part of the countryside [Gn 33.19].

1. Why is the name of each patriarch expressly mentioned? Would not the generic 'our fathers' have sufficed? The exegesis provided finds the motive for this apparently superfluous form of expression—each one of the patriarchs was worthy in his own right to receive the oath promising the land. The point of the parable is to show that just as the servant was deserving of his lord's gift, so too was each of the patriarchs, for each of them did not rest content with merely maintaining the property in the state it had been given him (כְּמוֹת שְׂדֵיִא) but took the risk of working to improve it. (Note the parallel with the parable of the talents in Mt 25.14–30 and Lk 19.12–27.) The midrashic function of the parable is to energize a series of texts describing the work of each patriarch.

The servant's words *מה בידִי* are to be interpreted as 'what possibilities are available to me?', 'what can I do?', as is clear from the parallel text in Midrash Tannaim.

II Morphology

2. RH employs the BH comparative particles *כִּי* and *כְּמוֹ*. As in BH, *כְּמוֹ* is used with personal suffixes, but is also found in a plural or collective form, *כְּמוֹת*, resulting in a specifically RH paradigm. The following strengthened forms with suffixes are attested in the Mishnah and tannaitic *midrashim*:

1st person	כְּמוֹתִי
2nd person	כְּמוֹתְךָ, כְּמוֹכָה, כְּמוֹדְךָ
3rd person sing.	כְּמוֹתָהּ, כְּמוֹתָהּ, כְּמוֹתָהּ
3rd person plur.	כְּמוֹתָם/ן

3. In line with developments in the spoken language, *כִּי* is often strengthened by other particles in RH to achieve greater expressivity or to make certain kinds of comparison more explicit:

- כִּי־כִּי 'corresponding to':
- כִּי־כִּי־כִּי 'according to the custom of';
- כִּי־כִּי 'as much as is required for, sufficient for';
- כִּי־כִּי־כִּי 'analogously to'.

4. BH's comparative conjunction is *כַּאֲשֶׁר* (occasionally, just *אֲשֶׁר*), generally in association with *כֵּן*:

כַּאֲשֶׁר עָשָׂה בֶן יִעֲשֶׂה לוֹ

As he did, so let it be done to him (Lv 24.19).

RH possesses a greater variety of conjunctions for subordinating one clause to another in a relationship of comparison:

- כְּמוֹ שְׁ-
- כְּמוֹת שְׁ-

כשם ש-
 כְּדֶרֶךְ ש-
 כְּעֵינֵי ש-
 כְּאֵילוֹ.

The second term of a comparison may be introduced by modal adverbs like כִּי, כֵּן, or אֵף ש- כמו is also found at Qumran.

III Grammar and usage

5. Concerning adjectives and comparisons of superiority or inferiority, see Unit 13.5; on כְּדִי as a comparative particle, see Unit 30.8B.

6. Some compound prepositions or prepositional phrases convey a meaning that is often difficult to determine precisely.

A. כְּנִגְדָּה (כ- and נִגְדָּה) expresses the idea of corespondence, correlation, proportion (see Unit 7.1), not opposition or confrontation, as well illustrated by the late text PRE 12, in which the עֶזְרַת כְּנִגְדָּה of Gn 2.18, that is the woman as help for the man, could be converted into the exact opposite, simply by reading לְנִגְדָּה:

ר' יהודה אומר, אל תקרא, כנגדו, אלא, לנגדו. אם זכה תהיה לו עזר,
 ואם לאו, לנגדו להלחם

R. Judah used to say, Do not read כְּנִגְדָּה, but לְנִגְדָּה; if she were righteous, she would be of help to him, but if not, she would be against him, fighting him.

B. כְּדֶרֶךְ signifies that which is habitual (see Units 8.10 and 11.10). Hence, we encounter expressions like כְּדֶרֶכְךָ, כְּדֶרֶכָּהּ, and כְּדֶרֶכָּן in the sense of 'as customary, in the habitual manner', or, frequently, 'in his, her, its (etc.) own way':

ובית הלל אומרים, כל אדם קורא כדרכו

The school of Hillel maintains, Each person may read in their own way (Ber 1.3);

הבהמה מועדת להלך כדרכה לשבר

Livestock has a warning attached to it for going along in its normal way, causing damage (BQ 2.1);

חייב, שלא שומר כדריך השומרים, ואם שומר כדריך השומרים, פטור

Liable, because he did not look after (the deposit) as guardians normally do, but if he looked after it as guardians normally do, then he is exempt (BM 3.10).

In the following comparison from Sheq 3.2, the point is not that people have to carry out their obligations both to mortals and to God but that they must carry out their obligations to mortals *in the same way* as they carry out their obligations to God (see below, §7):

לפי שאדם צריך לצאת ידי הבריות כדרך שצריך לצאת ידי המקום.

Note also TosSoṭ 1.6:

כדרך שמאיימין עליה בית דין שתחזור בה, כך מאיימין עליה
שלא תחזור בה

In the same way that the tribunal had warned her to repent, so they used to warn her not to repent.

C. כִּי־צָא בוֹ literally means 'as it goes out in'. The formula כִּי־צָא בוֹ is employed to introduce a list of biblical citations similar to a text just mentioned, conveying the sense of 'analogously, equally, with the same meaning', etc.

But the formula may also simply express identity or similarity, as in the following striking example from SLv 26.12 (W 111b):

אמר לו המלך ... הרני כיוצא בך ... והקב"ה אומר להם לצדיקים
הרני כיוצא בכם

The king said to him (his employee) ..., I am like you ... and the holy one, blessed be he, says to the righteous, I am like you.

7. The new conjunctions כְּשֵׁם שֶׁ-, כְּדֶרֶךְ שֶׁ-, and כְּעֵנִין שֶׁ-, have a similar meaning. In origin, they each appear to have had a slightly different sense, 'just as', 'in the same way that', 'corresponding to that which':

לפי שאדם צריך לצאת ידי הבריות כדרך שצריך לצאת ידי המקום

For a person must carry out their obligations to mortals in the same way that they must carry out their obligations to the omnipresent one (Sheq 3.2);

כענין שאמרו ישראל ליהזקאל

In keeping with what the Israelites said to Ezekiel (SNm 115.5 [H 128]).

The following text from SNm 139.2 (H 185) shows to what extent כְּדֶרֶךְ שֶׁ- and כְּשֵׁם שֶׁ- had become identical and could be used interchangeably:

אשר יצא לפניהם ואשר יבא לפניהם [במדבר כו ז'ן], לא כדרך
שאחרים עושים, שהם משלחים חיילות והם באים לבסוף, אלא
כשם שעשה משה

That he might go out at their head and come back at their head [Nm 27.17], not like others do, who send armies out in front while they come behind, but like Moses did.

8. Formulas expressing analogy.

In both Mishnah and *midrashim*, analogy is fundamental, as it permits, by means of comparison or contrast, a continual updating in the interpretation of biblical or halakhic texts. The following three types (*middot*) of comparison are among those to be found in both exegetical and halakhic texts: *gezerah shawah*, *heqqesh*, and *qal wahomer*. A striking grammatical feature is the use of כְּדֶם as a comparative particle (see Unit 5.8), frequently preceded by וְ- (וְכֶדֶם), although without copulative value.

A. *Gezerah shawah* refers to verbal analogy, whereby two or more texts are elucidated through their use of a common word. The commonest formulation of a *gezerah shawah* analogy is:

נִאָמַר כֵּן ... נִאָמַר לְהֵלֵן, מִה הָאָמֹר כֵּן ... אִף לְהֵלֵן

Here it says *x* and there it says *x*: if *x* is *y* here, then *x* is also *y* there.

Invariably, this kind of comparison employs the correlative terms: מִה ... אִף:

נִאָמַר כֵּן, עֵפֶר [במדבר ה' ז'], תִּאמַר לְהֵלֵן, עֵפֶר [במדבר י"ז ז'],

מִה עֵפֶר הָאָמֹר כֵּן עֵפֶר עַל פְּנֵי הַמַּיִם, אִף לְהֵלֵן עֵפֶר עַל פְּנֵי הַמַּיִם

Here [Nm 5.17] it says, Ash, and there [Nm 19.17] it says, Ash: as the ash mentioned here is (for scattering) over water, so too the ash mentioned there is (for scattering) over water (SNm 10.4 [H 16]).

B. *Heqqesh* 'comparison' is distinguished from *gezerah shawah* in that it is concerned more with what the words refer to than the words themselves (and is thus considered an irrefutable form of argument: אֵין מְשִׁיבִין עַל הֵהֱקֵשׁ [BQ 106b]). It is not formulated in such a stereotyped way as *gezerah shawah*, although comparison is, once more, established by means of מִה ... אִף:

מִקִּישׁ הַרְמָה לַתְּנוּפָה, מִה תְּנוּפָה מוֹלִיךְ וּמְבִיא, אִף הַרְמָה כֵּן

You have to match the raising to the waving: as the waving moves to and fro, so too the raising (SNm 17.2 [H 22]).

C. A *qal wa-homer* or *a fortiori* argument is, from a linguistic perspective, the expression of a relationship between two propositions by means of the following correlative terms:

מִה אִם ... קָל וְחֹמֶר שְׁ-

מִה אִם ... דִּין הוּא;

מִה אִם ... אֵינוֹ דִּין שְׁ-

מִה אִם ... עַל אֲחַת כְּמִה וְכְמִה

etc.

The first proposition corresponds to a protasis and is regularly introduced by מִה אִם (although sometimes by אִם on its own or מִה on its own). It can normally be rendered as a conditional, 'if this is so'. The apodosis is introduced by the second part of the forms cited above, and signifies 'how much more!/less!', 'with greater reason/lesser reason', etc., depending on the supposition expressed by the protasis. The following may be added to the numerous examples of *qal wa-homer* found in the exercises at the end of the unit:

מִה אִם הָעוֹבֵר עֲבָרָה אֲחַת נֹטֵל נַפְשׁוֹ עֲלֶיהָ, הָעוֹשֶׂה מִצְוָה אֲחַת, עַל אֲחַת כְּמִה וְכְמִה שֶׁתִּצְתֵּן לּוֹ נַפְשׁוֹ

If one who commits a transgression pays for it with their life, with greater reason will one who fulfils a precept have their life restored to them (Mak 3.15).

Often, the apodosis is understood but not overtly expressed:

אִם מִדַּת פּוֹרְעֵנוֹת מְמוּעָט אֲבָר שֶׁהַתְּחִיל בְּעֵבִירָה מִמֶּנּוּ הַתְּחִילָה הַפּוֹרְעֵנוֹת, קָל וְחֹמֶר לְמִדַּת הַטּוֹב מְרֻבָּה

If in accordance with the measure of punishment, which has to be interpreted restrictively, it is through the member by which the sin began that punishment begins, with greater reason in accordance with the measure of mercy, which is interpreted generously (through

the same person who was the first to do good, rewards will begin to flow) (SNm 18.1 [H 22]; cf. SNm 115.5; 156; 160.3).

D. For the formula, אִם לְמִדַּתִּי ... אֵין/כֵּן, 'considering that ... it follows that', see Unit 28.9.

9. Equalizing comparisons.

The verb עָשָׂה is employed with two objects connected by כִּ-, in the formula עָשָׂה זֶה כְּזֶה 'treat this the same as that'. The exegetical formula כִּ- ... לְעִשׂוֹת, has already been presented in Unit 20.15, with some typical examples expressing equal treatment of men and women or children and adults. The following is a further example:

חֹמוֹץ יַיִן וְחֹמוֹץ שֶׁכֶר לֹא יִשְׁחָה [בַּמְדַּבֵּר רַגְלָא], מְגִיד שֶׁעָשָׂה בּוֹ חֹמוֹץ
כִּי

They are not to drink vinegar of wine or vinegar of liquor [Nm 6.3], declaring thereby that vinegar is to be ranked with wine (SNm 23.4 [H 28]).

10. Inclusive formulas of comparison.

These are comparative expressions that exclude any alternative by combining a statement with its exact opposite, as in, 'on foot or seated', 'whether you come or not', etc. RH has various devices of this kind, including the following common structures:

- כִּ- ... וְשֶׁלֹא ב- (see Unit 8.8);
- ל- ... וְשֶׁלֹא ל- (see Unit 8.8);
- בֵּין ... בֵּין/בֵּין שֶׁ- ... וּבֵין שֶׁ- (see Unit 8.12);
- אֶחָד/אֶחָת ... וְאֶחָד/וְאֶחָת (see Unit 14.11).

Examples include:

וְחֹכְמִים אוֹמְרִים, בַּחֲבֵר עִיר וְשֶׁלֹא בַחֲבֵר עִיר

The sages say, Either in a congregation or without a congregation (one may recite the *tefillah*) (Ber 4.7);

אֵינוֹ דוֹמֶה הָאִישׁ הַמְגֵרֵשׁ לְאִשָּׁה הַמְתַּגֵּרֶשֶׁת, שֶׁהָאִשָּׁה יוֹצֵאתָ לְרִצּוֹנָהּ
וְשֶׁלֹא לְרִצּוֹנָהּ, וְהָאִישׁ אֵינוֹ מוֹצִיא אֶלָּא לְרִצּוֹנוֹ

There is no similarity between a man who divorces and a woman who is divorced, for a woman has to leave whether she wants to or not, but a man can only dismiss a woman with his own consent (Yeb 14.1).

Mek 23.19 (L 3.189) combines in one sentence constructions with בֵּין, אֶחָת, and -שֶׁלֹא ב-:

אֶחָת בֵּין בְּאֶרֶץ בֵּין בְּחוּצָה לְאֶרֶץ, וְאֶחָת בְּפָנֵי הַבַּיִת וְאֶחָת שֶׁלֹא בְּפָנֵי
הַבַּיִת

In the land and outside the land, while the temple survived and when the temple no longer existed.

IV *Phraseology*

11. 'equally, in the same way' is employed to lend emphasis to the second part of a comparison or to introduce a similar case, as in SLv 11.44 (W 57b):

כשם שאני קדוש, כך אתם קדושים, כשם שאני פרוש כך אתם כמו כן פרושים

Just as I am holy, so you must be holy; just as I am set apart, so you too must be set apart.

12. כמות שהוא/היא 'as it is ...', sometimes in the sense 'simply this, only this', as at BM 2.2:

מצא פרות בכלי, או כלי כמות שהוא, מעות בכיס, או כיס כמות שהוא

If one finds fruit in a fruit basket or simply a fruit basket, or coins inside a purse or simply a purse.

A similar sense is attested in the parable in the introductory text to this unit (SDt 8).

13. בין כך ובין כך 'as much like this as like that, in either case, whichever way':

בין כך ובין כך, נשל בשבת

In either case, it may be moved on the sabbath (Shab 17.3).

With a negative, the sense is 'in no case':

בין כך ובין כך, לא מכר לו את המרחץ

In neither case does he sell the bath-house (BB 4.4).

V *Vocabulary*

זריקה 'sprinkling'

כיס 'purse'

קרז 'proclaim, announce'

מחלקת 'division, separation, dissension, discrepancy'

נזק 'damage'

החזיר ראש 'decapitate', hi. החזיר (pi. of נחז) 'cut'

תשלום 'payment, indemnity'

VI *Exercises*

1. והיו זהיר במצנה קלה כבחמורה, שאין אשה יודע מתן שכרן של מצות. והיו מחשב הפסד מצנה כנגד שכרה, ושכר עברה כנגד הפסדה.
2. המתפלל וטעה, סימן רע לו, ואם שליח צבור הוא, סימן רע לשולחיו, מפני ששלוחו של אדם כמותו.

3. חייב אדם לקבץ על הרעה כשם שהוא מקבץ על הטובה.
4. ואלו חייב להכריז, מצא פרוח בקלי או כלי כמות שהוא, קעות בכיס או כיס כמות שהוא ... הרי אלו חייב להכריז.
5. מצות הנהיגים, היו מתיזין את ראשו בסיף, כדרך שהמלכות עושה.
6. והשני אומר, אף אני כמוהו, והשלישי אומר, אף אני כמוהו.
7. כל הכלים הנמצאין בירושלם ידרך ירדה לבית הטבילה, טמאין ירך עליה, טהורין, שלא כדרך ירדתן עליהן.
8. רבי אליעזר אומר, את שנטמא באב הטמאה, בין בפנים בין בחוץ, ישרף בחוץ, ואת שנמצא בולד הטמאה, בין בפנים בין בחוץ, ישרף בפנים.
9. ומה אם מדת הפורענות מעוטה, העושה בסתר המקום מפרסמו בגלוי, מדה טובה מרובה על אחת כמה וכמה.
10. מכה בהמה ישלמה ומכה אדם יומת (ויקרא כד' כא'). הקיש הכתוב נוקי אדם לנוקי בהמה ונוקי בהמה לנוקי אדם, ומה נוקי בהמה בתשלומין אף נוקי אדם בתשלומין.
11. עין תחת עין (ויקרא כא' כד'), שומע אני בין מתכוין בין שאינו מתכוין אינו משלם אלא ממון.
12. ומה אם מי שהוא שומע מפי הקב"ה ומדבר ברוח הקודש צריך להתבונן בין פרשה לפרשה ובין ענין לענין, על אחת כמה וכמה הדיוס מן הדיוס.
13. ודין הוא, מה אם הראש שאין מעון תנופה מעון סמיכה, החזה שהוא מעון תנופה אינו דין שיטען סמיכה?
14. רבי אומר, נאמר כאן, בבואכם, ונאמר להלן, בבואכם. מה בבואכם אל אהל מועד עשה את היציאה כביאה ואת המזבח כאוהל מועד ואינו חייב אלא בשעת עבודה, אף בבואכם אל אהל מועד האמור כאן עשה יציאה כביאה ואת המזבח כאוהל מועד ולא יהיה חייב אלא בשעת עבודה.
15. ת"ל, מזכר ועד נקבה תשלחו (במדבר ה' ג'). בכל אדם הכתוב מדבר אחד גדולים ואחד קטנים במשמע. אתה אומר, אחד גדולים ואחד קטנים במשמע, או אינו אלא כענין שעשש? מה מצינו במטמא מקדש שלא ענש אלא גדולים ... אף כאן לא נזהיר אלא גדולים.
16. ואף י' חרה בעם (במדבר י"א ג'). מלמד ששלח עליהם המקום מכה קשה שלא היה כיוצא בזו מיום שיצאו ממצרים.
17. אמר לה, השמיע לי. אמרה לו, איני נשמעת אלא לגדול שבכם שהוא כיוצא במשה רבך.
18. ויקרא יעקב אל בניו ... (בראשית מט' א'). מאחר שהוכיחם כל אחד ואחד בפני עצמו, חזר וקראם כולם כאחד. אמר להם, שמא יש בלבבכם מחלוקת על מי שאמר והיה העולם? אמרו לו, שמע, ישראל אבינו, כשם שאין בלבך מחלוקת, כך אין בלבנו מחלוקת על מי שאמר והיה העולם.
19. וכתבתם (דברים ו' ט'). שומע אני על גבי אבנים. הרי אתה דן, נאמר כאן, כתב, ונאמר להלן, כתב (דברים כו' כח). מה כתב האמור להלן על גבי אבנים, אף כתב האמור כאן על גבי אבנים.
20. ועשית עלותיך הבשר והדם (דברים יב' כז). מקיש בשר לדם, מה דם בזריקה אף בשר בזריקה.

Sources. 1. Abot 2.1. 2. Ber 5.5. 3. Ber 9.5. 4. BM 2.2. 5. Sanh 7.3. 6. Sanh 7.5. 7. Sheq 8.2. 8. Sheq 8.7. 9. Mek 12.33 (L 1.103). 10. Mek 21.24 (L 3.67). 11. Mek 21.24 (L 3.68). 12. SLv 1.1 (W 3c). 13. SLv 3.2 (W 13c). 14. SLv 10.9 (W 46c). 15. SNm 1.6 (H 2–3). 16. SNm 98.3 (H 97). 17. SNm 131.2 (H 172). 18. SDt 31 (F 53). 19. SDt 36 (F 66). 20. SDt 78 (F 143).

UNIT TWENTY-SEVEN

TEMPORAL CLAUSES

I *Introductory text* (SNm 58.1 [H 56])

זה מדה בתורה, שני כתובים, זה כנגד זה והרי הם סותרים זה על ידי זה,
 יתקיימו במקומם עד שיבוא כתוב אחר ויכריע ביניהם

This is the rule that prevails in the Torah: two texts that contradict one another are fulfilled in their respective places until another text appears that can decide between them.

1. This is the thirteenth hermeneutical rule of Rabbi Ishmael. Other formulations are found in Baraita de R. Ishmael in Sifra W 3a–b, part of which may be found in exercise text 13. In the SNm example above, the formal opposition between Lv 1.1 (Y. spoke from the tent of meeting) and Ex 25.22 (Y. spoke from the mercy seat) is resolved in the harmonizing text of Nm 7.89.

II *Morphology*

2. Among the most characteristic temporal conjunctions of BH are כִּי followed by the imperfect, כַּאֲשֶׁר, טָרַם, and בְּטָרַם, as well as the compound forms עַד אֲשֶׁר, אַחֲרֵי אֲשֶׁר, עַד אִם, אַחֲרֵי אִם, and so on.

In RH, טָרַם, בְּטָרַם, and עַד בְּלִחַי have disappeared, כַּאֲשֶׁר, אֲשֶׁר and compounds with אֲשֶׁר have been replaced by -שׁ, -כֶּשׁ-, and compounds with -שׁ:

3. Nearly every RH temporal conjunction is compounded with -שׁ:

- לְכַשׁ, לְכַשׁ- 'when';
- בְּכַשׁ 'after';
- עַד שׁ 'until, before, while';
- עַד כְּדֵי שׁ 'until, before, while';
- מֵאַחֵר שׁ-, לְאַחֵר שׁ-, אַחֵר שׁ- 'after';
- לְקֹדֶם שׁ-, קֹדֶם שׁ- 'before';
- אִימְתָּי שׁ- 'when, in the event that';
- כִּיּוֹן שׁ- 'as soon as, immediately after';
- בְּזֶמֶן שׁ- 'when';
- כָּל זֶמֶן שׁ- 'whenever, all the time that'
- בְּשָׂעָה שׁ- 'when';
- כָּל שָׂעָה שׁ- 'whenever, all the time that';
- מִשָּׂעָה שׁ- 'from the time that, since'.

III Grammar and usage

4. As already indicated (see Unit 24.3–5), RH continued using simple juxtaposition of clauses, or parataxis, to convey a relationship of subordination, as at SNm 115.5 (H 127):

הַתְּחִיל הַבֵּן הַהוּא מִנְתַּק, הוֹצִיא עָלָיו שֹׁטֵר וְאָמַר

When that son started to protest, he brought the document out to him and said.

5. Furthermore, a clause that is concomitant or simultaneous with the main clause may be elegantly expressed by means of a juxtaposed nominal clause (see Unit 24.10).

6. On the use of the perfect with temporal/conditional significance ('when, if, supposing that, in the event that'), see Unit 17.10–13. As stated there, this usage is not confined to juridical formulations but is also found in wisdom sayings such as וְצֵא סוֹד יַיִן, נִכְסֵי יַיִן 'when wine goes in, secrets go out' (Eruv 65a) and in narrative.

The participle may also convey temporal value (see Units 19.19 and 28.5).

7. Nonetheless, because of the loss of the consecutive tense forms, RH is less able to formulate temporal relationships simply through parataxis. Because of this, it tends to employ conjunctions and, indeed, to create new conjunctions with an ever more transparently temporal significance (in line with the language's development as a popular idiom), such as -בְּזֶמֶן שׁ- 'at the time in which' or -מִשָּׂעָה שׁ- 'from the moment at which'.

Below are examples of some temporal conjunctions, with brief remarks on their usage.

8. כַּשׁ- 'when, if'.

-כַּשׁ- is used with the perfect as well as the imperfect. The use of -לְכַשׁ- emphasizes the future or conditional character of the clause that follows (in the imperfect):

הֲרִינִי נָזִיר לְכַשְׁיֶיהָ לִּי בֶן

I shall become a Nazirite when (or, 'only if') I have a son (Naz 2.7).
But one is left with the impression that as the language evolved -לְכַש- crept in only as a secondary form in response to the gradual loss of expressive power of the usual form -כַּשׁ-: at Naz 2.7, just cited, K reads כַּשׁ- instead of -לְכַש-; similarly, at Ket 12.1,

לֹא יֵאמֵר הָרֵאשׁוֹן, לְכַשְׁתָּבֵא אֶצְלִי אֲזוּתָהּ

The first one may not say, When she comes to me, I shall feed her,
K and P have כַּשְׁתָּבֵא.

SNm 155.5 (H 127) provides an example of כַּשׁ- with both past and future:

כִּךְ כִּשְׁפָדָא הִקְבִּי'ה אֵת זֵרַע אַבְרָהָם אֲוֵהָבוּ לֹא פְדָאָם לְשׁוּם בְּנִים אֵלָא
לְשׁוּם עֲבָדִים, כְּשִׁגְזוּר וְלֹא יְהִיוּ מִקְבָּלִים עֲלֵיהֶם יֵאמֵר לְהֶם, עֲבָדִי
אֲחִים

In the same way, when the holy one, blessed be he, freed the descendants of Abraham, his friend, he did not free them as friends but as servants, so that when he ordered something they did not want, he could say to them, You are my servants.

With a participle or introducing a nominal clause, -כַּשׁ- can indicate simultaneity or simply a modality or circumstance:

אִי־פֶשֶׁר שְׁנַתֵּן מֹשֶׁה אֵת הַתּוֹרָה כִּשְׁהִיא חֲסִירָה אִפִּילוּ אֹתָהּ אַחַת?

Is it possible that Moses would have delivered the Torah with even one letter missing? (SDt 357 [F 427])

9. -כַּשׁ- 'after'.

A. -כַּשׁ- is usually found with the imperfect in reference to a future action:
מוֹכֵר הוּא מְשִׁיקֶצֶר

He can sell (produce) after it has been cut (AZ 1.8).

B. But -כַּשׁ- is also commonly employed with the perfect, in the sense of 'since, once':

מִשְׂרָבוּ הַרְצֻחִין ... מִשְׂבָּא אֱלֶזָר בֶּן דִּנְאִי ... מִשְׂרָבוּ הַמְנַאֲפִים ...
מִשְׁמַת יוֹסִי בֶן יוֹעֶזֶר ...

Since murderers began to multiply ... from the time that Eleazar ben Dinai came ... after adulterers began to multiply ... once Jose ben Joezer had died ... (Soṭ 9.9)

C. -כַּשׁ- is normally followed by the perfect in combination with עַד שְׁלֵא 'before ... after':

שׁוֹר שְׁנָנַח אֵת הַפָּרָה וְנִמְצָא עֲבָרָהּ בְּצִדָּהּ, וְאִין יָדוּעַ אִם עַד שְׁלֵא נִנְחָה
יְלָדָהּ, אִם מִשְׁנָנְחָה יְלָדָהּ

If an ox has gored a cow and her new-born calf is found beside her, but it is not known whether she gave birth before it gored her or after it gored her (BQ 5.1);

עַד שְׁלֵא פִשְׁטוּ יְדֵיהֶם בְּעִבְרִיהָ לֹא הָיָה בְּהֵם זִבִּים וּמְצוּרִים,
וּמִשְׁפִּשְׁטוּ יְדֵיהֶם בְּעִבְרִיהָ הָיוּ בְּהֵם זִבִּים וּמְצוּרִים

Before they stretched out their hands to sin, there was among them

nobody affected by venereal or skin disease; after they stretched out their hands to sin ... (SNm 1.10 [H 4]).

10. עד ש- 'until'.

A. עד ש- is found with the imperfect, which may also be rendered as a verbal noun:

עד שיעלה עמוד השחר

Until dawn arises/Until the arrival of dawn (Ber 1.1).

עד ש- always signifies one point of time in relation to another—in the following sequence from Yom 6.6, it refers to a moment in the past that follows another event, at which the narrator is situated, mentally:

בא וישב לו תחת סוכה האחרונה עד שתחשך

He came and seated himself under the last booth until it became dark.

But the same sequence of events may be expressed with a perfect if the narrator decides to remain outside the actions described:

שכל הדורות היו מכעיסין ובאין עד שהביא עליהם את מי המבול

For all those generations were continually provoking him until he brought upon them the waters of the flood (Abot 5.2).

B. עד שלא 'until not' conveys the sense of 'before', and may be construed with a perfect or imperfect, or, in the Mishnah (for example, Kil 9.9), a participle:

אם יכולין להתחיל ולגמור עד שלא יגיעו לשורה

If they can begin and end (the *shema*) before reaching the row (Ber 3.2).

Occasionally, עד ש-, without the negative particle, bears the same sense, as at Tam 1.4 (see also Ned 9.1 and Makhsh 1.3):

תזהר, שמא תגע בכלי עד שתקדש ידיך ורגליך

Take care, in case you touch the vessel before purifying your hands and feet.

C. The temporal value of עד ש- becomes modal in sentences where the conjunction is used in the extended sense of 'while, so long as, to the extent that', as at BM 7.2, where R. Jose bar Judah allows the labourers to eat from the field they are working in 'so long as they work with both their hands and their feet':

עד שיעשה בידיו וברגליו

With the verb רצה, this usage is common, 'to the extent that they permit it, while it is permitted, only if permitted', for example, at Kel 1.7: עד שירצו 'wherever they will'.

D. The same basic meaning is to be understood in those rabbinic comments on scriptural texts that begin with עד ש-: the brief comment thus introduced is intended as a restatement of the biblical passage, with עד ש- thus conveying the sense of 'that is to say', 'i.e.', etc:

רבי יהודה אומר, וענתה ואמרה ככה [דברים כד טז], עד שתאמר
בלשון הזה

Rabbi Judah interprets, She will respond, saying thus [Dt 25.9], that is to say, she is to respond in this language (BM 2.7).

(Cf. Bik 1.2; Naz 2.7; 3.5, etc.)

11. עד כְּדִי־שׁ.

This innovation of RH coincides in usage with עַד־שׁ: 'until' (BM 2.6; 4.3); 'to the extent that, while' (Ber 8.7; Meg 4.4). It always refers to a fixed portion (כֶּדֶי), of time—for the meaning and use of כְּדִי, see Unit 30.8.

12. אַחַר־שׁ, קודם־שׁ.

These conjunctions are infrequent in tannaitic RH, where one more usually finds the preposition ל־קודם or ל־אחַר/מֵאחַר/מֵאַחַר preceding a noun (including a verbal noun), although there are exceptions, for example Soṭ 2.6: לֹא עַל קוּדָם שֶׁתִּתְאַרְסוּ וְלֹא עַל מֵאַחַר שֶׁתִּתְגַּרְשׁוּ

Neither concerning the time before becoming engaged nor concerning the time after divorcing.

However, such instances are probably secondary, as indicated by the reading of K and P (cf. Giṭ 8.4):

קודם לשנתארסה ולא משנתגרשה.

Occasionally, one also encounters an apparently emphatic variant, such as אַחַר־שׁ, for example, at Ter 5.4, לֵאחַר שֶׁהוּדוּ 'after they accepted', or Shab 11.6, לֵאחַר שֶׁיִּצְתָּה מִיָּדוֹ 'after it left his hand'.

On the causal value of מֵאַחַר־שׁ, see Unit 29.12.

13. כִּיִּנְךָ־שׁ 'as soon as, immediately after'.

This calque from the Aramaic כִּיִּנְךָ־דִּ is so common that it eventually loses its overtone of urgency and often simply means 'when':

כִּיִּן שֶׁנִּכְנַס לְמַדִּינָה אָמַר לוֹ

As soon as he (the king) entered the city, he (the servant) said to him (SNm 115.5 [H 127]).

14. אִיִּמְחִי־שׁ 'when, in the event that, whenever'.

This conjunction, too, has been developed under Aramaic influence:

אִיִּמְחִי שֶׁתַּעֲשׂוּ בְכֶה, הַדָּם מִתְּכַפֵּר לָכֶם

Whenever you do accordingly, you atone for yourselves concerning blood (Soṭ 9.6).

15. Compounds with בְּשַׁעֲה־שׁ, כָּל זְמַן־שׁ, בְּזִמְנֵי־שׁ, זֶמֶן־שׁ and זְמַן־שׁ וְזֶמֶן־שׁ. כָּל שַׁעֲה־שׁ, מִשַּׁעֲה־שׁ.

A. The forms with כָּל have a distributive character and should be understood as 'whenever, at any time that':

כָּל זְמַן שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מִסְתַּכְּלִים כָּל־פִּי מֵעֵלָה

Whenever the Israelites looked above (RS 3.8).

When a conditional or modal usage is to be emphasized, these forms can better be rendered as 'provided that, so long as':

רַבִּי יְהוּדָה מִתִּיר כָּל זְמַן שֶׁבִּכְרוּ עַד שֶׁלֹּא יִכְלֶה הַקָּיִץ

Rabbi Judah declared (the fruits of the sabbatical year) permissible provided that they were mature before summer (Shebi 9.4).

Sometimes, the forms with כָּל have a predominantly comparative sense,

'to the extent that, so long as', as in:

כל זמן שיש לו תחתיו, יש לו בראשו

To the extent that (or, 'provided that') what is below it belongs to him, so too does what is on top of it (Pea 7.2);

זקני עם הארץ כל זמן שמוקינין, דעתן מטרפת עליהן ... אבל זקני התורה אינן כן, אלא כל זמן שמוקינין, דעתן מתישבת עליהן

The older the ignorant aged become, the more they lose their wits, but the older the elders (in the study) of the Torah become, the more established in them is knowledge (Qin 3.6).

In LBH, expressions of this type are already found, for example בכך עת אשר:

וקל-זה איננו שנה לי בכל-עת אשר אני ראה את-מורדכי היהודי יושב בשער המלך

But all this means nothing to me as long as I see Mordecai the Jew sitting in the king's gate (Est 5.13).

B. The semantic values of שעה 'hour' and זמן 'time' would appear to give more expression to the temporal character of a conjunction, as, for example, at Sanh 6.5:

בשעה שאדם מצטער, שכניה מה הלשון אימרת?

In the hour of a person's suffering, what words does the Shekhinah say?

But often they are employed without conveying any special extra sense:

משוח מלחמה בשעה שהוא מדבר אל העם בלשון הקודש היה מדבר

When the one anointed for battle spoke to the people, he would do it in the holy tongue (Soṭ 8.1).

-בזמן ש- is usually employed in response to the question אימתי, as at Dem 5.5:

אימתי? בזמן שמתנה מרובה

When? When the donation has been large.

Further removed from the temporal sphere, -בזמן ש- is frequently employed in an extended sense of 'so long as, to the extent that':

שתגלחת הנגע דוחה תגלחת הנזיר בזמן שהיא נדאי

For shaving because of leprosy abrogates shaving because of a Nazirite vow so long as (or, 'provided that') it is certain (Naz 8.2).

IV Phraseology

16. *עד שלא יאמר יש לי בדין* 'before it (Scripture) says, I obtain through deduction', in other words 'without Scripture needing to have said it, I could have deduced the same thing through logical argument': the underlying claim is that the biblical text is superfluous. Midrashic writers will sometimes justify such an apparently superfluous biblical text on the grounds that its presence avoids the need to impose a penalty merely on the basis of logical argument. Among numerous examples, see SNm 23.6 (H 28).

V Vocabulary

שָׁדַשׁ 'heap up, make a sheaf';

גִּידוּל 'growth, that which grows, produce'

דָּד 'breast, teat, udder'

זָמַם 'plot evil, bear false witness, incite false witness'

יָגַע 'suffer'; htp. 'tire oneself out'

קָלַל 'stitch'

מִלְקוּת 'flagellation, punishment of stripes'

מְשִׁיחָה 'cord'

קַנְקַן 'jug'

רָשַׁל 'be weak'

שָׁבַח 'improve, increase in value' (as also in hi.), pi. 'praise'

VI Exercises

1. מֵאִיזָה טַעַם אֵינּוּ מְבִיאַי מְשׁוּם שְׁנֵאֲמַר, רֵאשִׁית בְּפוּרֵי אֲדָמָתְךָ נִשְׁמֹת כִּג' יו"ט, עַד שִׁיְהִיו כָּל הַגִּדּוּלִין מֵאֲדָמָתְךָ.
2. הִיָּה עוֹשֶׂה בְּיָדָיו אֲכָל לֹא בְּרַגְלָיו, בְּרַגְלָיו אֲכָל לֹא בְּיָדָיו, אִפְלוּ בַּכַּתְּפוֹ, הָרִי זֶה אוֹכֵל. רַבִּי יוֹסִי בַר יְהוּדָה אוֹמֵר, עַד שִׁיעֲשֶׂה בְּיָדָיו וּבְרַגְלָיו.
3. עֵיסַת הַקְּלָבִים, בּוֹמֵן שֶׁהָרוּעִים אוֹכְלִין מִמֶּנָּה, חֵיבַת בַּחֲלָה.
4. רַבִּי יוֹסִי אוֹמֵר, מְשִׁיחוֹת שֶׁלְאַרְגָּמָן אִסּוּרוֹת, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מוֹלֵל עַד שֶׁלֹּא קוֹשֵׁר.
5. מְעִידִין אָנּוּ בְּאִישׁ פְּלוּנִי, שֶׁהוּא חֵיב מִלְקוּת אַרְבַּעִים, וְנִמְצָאוּ זוֹמָמִים, לְזָקִים שְׁמוֹנִים.
6. אֲנָשֵׁי יְדִיחוּ קוֹצְרֵין בְּרִצּוֹן חֲכָמִים, וְגוֹדְשִׁין שֶׁלֹּא בְּרִצּוֹן חֲכָמִים ... קוֹצֵר לְשַׁחַת, וּמֵאֲכִיל לְבַהֲמָה. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, אֵימַתִּי בּוֹמֵן שֶׁהַחֲחִיל עַד שֶׁלֹּא הִבִּיֵּאֶה שְׁלִישׁ. רַבִּי שְׁמַעוֹן אוֹמֵר, אֵף יִקְצֵר וְיֵאֲכִיל אֵף מִשֶׁהִּבִּיֵּאֶה שְׁלִישׁ.
7. מִי שֶׁנֶּזֶר וְהוּא בְּבֵית הַקְּבֻרוֹת, אִפְלוּ הִיָּה שֵׁם שְׁלֹשִׁים יוֹם, אֵין עוֹלִין לוֹ מִן הַמִּנְיָן, וְאֵינוּ מְבִיאַ קָרְבַן טְמֵאָה. יֵצֵא וְנִכְנַס, עוֹלִין לוֹ מִן הַמִּנְיָן, וּמְבִיאַ קָרְבַן טְמֵאָה. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, לֹא בּוֹ כַּיּוֹם, שְׁנֵאֲמַר, וְהָיִים הָרֵאשֹׁנִים יִפְלוּ (בַּמְדַּבֵּר ו' יב'), עַד שִׁיְהִיו לוֹ יָמִים רֵאשֹׁנִים.
8. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, פּוֹתְחִין לְאָדָם בַּכְּבוֹד אֲבִיו וְאִמּוֹ, וְחֲכָמִים אוֹסְרִין. אָמַר רַבִּי צְדוֹק, עַד שְׁפוֹתְחִין לוֹ בַּכְּבוֹד אֲבִיו וְאִמּוֹ, יִפְתְּחוּ לוֹ בַּכְּבוֹד הַקָּדוּם.
9. עֲשֶׂה לָךְ שָׂרָף וְשֵׁם אֹתוֹ עַל־נֶס, וְהִיָּה כָּל־הַנְּשׂוּף וְרָאָה אֹתוֹ וְחָי, (בַּמְדַּבֵּר כ"א ח'). וְכִי נָחַשׁ מִמִּית, אוֹ נָחַשׁ מִחַיָּה? אֵלֶּא בּוֹמֵן שִׁישְׁרָאֵל מִסְתַּכְּלִין כִּלְפֵי מַעֲלָה וּמְשַׁעֲבֵדִין אֶת לִבָּם לְאַבִּיֵיהֶם שְׁבַשְׁמִים, הִיוּ מִתְּרַפְּאִים.
10. וְעַד שֶׁלֹּא נִבְחַרָה אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, הִיוּ הָאֲרֻצוֹת כְּשֵׁרוֹת לְדַבְּרוֹת. מִשְׁנַבְּחָה אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, יֵצְאוּ כָּל הָאֲרֻצוֹת. עַד שֶׁלֹּא נִבְחַרָה יְרוּשָׁלַיִם, הִיָּתָה כָּל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל כְּשֵׁרָה לְמוֹצְחוֹת. מִשְׁנַבְּחָה יְרוּשָׁלַיִם, יֵצְאָה כָּל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל ... עַד שֶׁלֹּא נִבְחַרָה בֵּית עוֹלָמִים, הִיָּתָה יְרוּשָׁלַיִם רְאוּיָה לְשִׁכְנָה. מִשְׁנַבְּחָה בֵּית עוֹלָמִים, יֵצְאוּ יְרוּשָׁלַיִם ... עַד שֶׁלֹּא נִבְחַרָה אֶהֱרָן, הִיוּ כָּל יִשְׂרָאֵל רְאוּיִים לְכַהֲנָה. מִשְׁנַבְּחָה אֶהֱרָן, יֵצְאוּ כָּל יִשְׂרָאֵל ... עַד שֶׁלֹּא נִבְחַרָה דוֹד, הִיוּ כָּל יִשְׂרָאֵל רְאוּיִים לְמַלְכוּת. מִשְׁנַבְּחָה דוֹד, יֵצְאוּ כָּל יִשְׂרָאֵל.
11. וְמָה תִּל, דַּבְּרוּ (נִשְׁמֹת יב' ג')? אֵלֶּא כִּיּוֹן שִׁיְהִי מִשֶׁה מְדַבֵּר הִיָּה אֶהֱרָן מִיָּמִינוּ וְאֵלֶּעֶזֶר מִשְׁמֵאלוֹ וְאִיתְמַר מִיָּמִינוּ שֶׁל אֶהֱרָן, וְהִיָּה הַדְּבָר יוֹצֵא

- מביניהם כאילו שניהם מדברים.
12. וי' נתן את חן העם וגו' (שמות יב' לד'), כמשמעו, לא הספיק לומר לו השאילני, עד שהוא מציא ונותן לו.
13. כתוב אחד אומר, ובבא משה אל אהל מועד לדבר אותו (במדבר ז' פט), וכתוב אחד אומר, ולא יכול משה לבא אל אהל מועד (שמות מ' לה). הכריע, כי שכן עליו הענן (שמות מ' לה). אמור מעתה, כל זמן שהיה הענן שם, לא היה משה נכנס לשם. נסתלק הענן, היה נכנס ומדבר עמו.
14. משלל משל. למה הדבר דומה? לבני אדם שיוצאים למלחמה, בשעה שהם יוצאים הם שמחים וכל זמן שהם מתייגעים ידיהם מתרשלות. אבל ישראל אינו כן, אלא כל זמן שהם מתייגעים הם שמחים ואומרים, נלך וגירש את ארץ ישראל.
15. מה הדר הוזה תינוק מצטער בשעה שפורש ממנו, כך היו ישראל מצטערים בשעה שפירשו מן המן.
16. ויאמר י' אל משה, עלה אל הר העברים הזה, הר נבו (במדבר כז' יב', דברים לב' מט'). זו נחלת בני ראובן ובני גד. בשעה שנכנס משה לנחלת בני ראובן ובני גד, שמח ואמר, דומה אני שהתיר לי נדרי, התחיל שופך תחנונים לפני המקום. משל, למה הדבר דומה? למלך בשר ודם שגזר על בנו שלא יכנס לפתח פלטרין שלו, נכנס לשער והוא אחריו, לחצר והוא אחריו, לטרקלין והוא אחריו. כיון שבא ליכנס לקיטון אמר לו, בני, מיכן ואילך אתה אסור. כך בשעה שנכנס משה לנחלת בני גד ובני ראובן שמח ואמר, דומה אני שהתיר לי נדרי. התחיל שופך תחנונים לפני המקום ...
17. מה צבי זה קל ברגליו מכל בהמה וחיה, כך פירות ארץ ישראל קלים לבוא מכל פירות ארצות. דבר אחר, מה צביזה כשאחה מפשיטו אין עורו מחזיק את בשרו, כך ארץ ישראל אין מחזקת פירותיה בשעה שישראל עושים את התורה.
18. מה יין משמח את הלב, כך דברי תורה משמחים את הלב ... מה יין אי אתה טועם בו טעם מתחלתו וכל זמן שמתישן בקנקן סופו להשביח, כך דברי תורה כל זמן שמתישנים בגוף סופו להשביח.
19. למען ישוב י' מחרון אפן (דברים יג' יח). כל זמן שעבודה זרה בעולם, חרון אף בעולם. נסתלקה עבודה זרה מן העולם, נסתלק חרון אף מן העולם. ונתן לך רחמים ורחמן (דברים יג' יח), לך רחמים ולא לאחרים רחמים. מיכן היה רבן גמליאל ברבי אומר, כל זמן שאחזה מרחם על הבריות, מרחמים עליך מן השמים, אין אתה מרחם על הבריות, אין מרחמים עליך מן השמים.
20. זכור ימות עולם (דברים לב' ז). אמר להם, כל זמן שהקדוש ברוך הוא מביא עליהם יסורים, הזכרו כמה טובות ונחמות עתיד ליתן להם לעולם הבא.

Sources. 1. Bik 1.2. 2. BM 7.3. 3. Hal 1.8. 4. Kil 9.9. 5. Mak 1.3. 6. Men 10.9. 7. Naz 3.5. 8. Ned 9.1. 9. RS 3.8. 10. Mek 12.1 (L 1.4–5). 11. Mek 12.3 (L 1.23). 12. Mek 12.36 (L 1.105). 13. Sifra, Baraita de R. Ishmael (W 3b). 14. SNm 82.1 (H 77–78). 15. SNm 89.4 (H 89). 16. SNm 134.5 (H 179–80). 17. SDt 37 (F 72–73). 18. SDt 48 (F 111). 19. SDt 96 (F 157). 20. SDt 310 (F 351).

UNIT TWENTY-EIGHT

CONDITIONAL CLAUSES

I *Introductory text* (Ned 3.11)

גְּדוּלָה מִיָּלָה, שְׂאֵילְמָלָא הִיא לֹא בְּרָא הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת עוֹלָמוֹ,
 שְׂנֵאמֹר, כִּה אִמְרִי יֵאָמֵר לֹא בְּרִיתִי יוֹמָם וְלַיְלָה חֻקוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא שְׂמַתִּי
 [יִרְמִיָּה לֵג' כה].

Great is circumcision, for except for it the holy one, blessed be he, would not have created the world. as it is said, Thus says Y., If my covenant did not exist day and night, I should not have ordained the laws of heaven and earth [Jr 33.25].

1. Circumcision is the outward sign of the pact or covenant of God with his people (Gn 17), a covenant as eternal as day and night and the reason why the world was created.

II *Morphology*

2. Particles that generally express possible, or 'real', conditions in BH, are כִּי, אִם, הִנֵּה, and הֵן, all of which may be rendered as 'if', 'in the case that', 'on the assumption that', etc., and in origin have a deictic force.

For impossible, or 'irreal', conditions, BH employs לוֹ 'if', לוֹלִי 'if not', and אֵלֵּי (only twice, in LBH: Ec 6.6; Est 7.4).

3. In RH, the use of אִם is widely maintained, although the old forms לוֹ and לוֹלִי are replaced by the compounded structures אֵילֵּי/אֵלֵּי (אִם and לוֹ), אֵילֵּי/אֵלֵּי (לֹא and אִם), and אֵילֵּי/אֵלֵּי (לֹא and אִם and לוֹ).

Comparative force is conveyed by כְּאֵלֵּי (-כִּי and אֵלֵּי) 'as if' and concessive by אֵפִילֵּי/אֵפִילֵּי (אֵלֵּי and אֵפִילֵּי) 'even if', corresponding, respectively, to the BH forms כְּאִם and כִּי.

The restrictive particle וּבְלִבְדָּ שְׁ 'only when, on condition that' (see Unit 32.7) may also be regarded as having, in effect, conditional value.

III *Grammar and usage*

4. A condition does not have to be formulated by means of a conditional particle as such.

A. The perfect and participle may be employed without any conjunction to express a supposition or condition (protasis) in legal and sapiential texts (see Units 17.10–11 and 19.19).

B. רצונך ל- and רצונך ש- are elliptical formulas for expressing ‘if you would like’:

רצונך שאשמע לך, השתחווה לזה

If you would like me to please you, you will have to prostrate yourself before this (SNm 131.1 [H 171]);

רצונך להכיר את מי שאמר והיה העולם, למוד הגדה

If you would like to know the-one-that-spoke-and-the-world-was, study *haggadah* (SDt 49 [F 115]).

5. The two-member halakhic conditional statement.

This halakhic structure never introduces the supposition or condition with **אם** or another conditional particle but with the perfect, participle, or a relative clause of the kind **מי שאמר**, **מי שאמר**, **מי שאמר**, or **אשה שהלכה**. The apodosis may be a declarative statement (sometimes introduced by **הרי**) or a command (generally formulated by means of a participle with jussive or facultative value; see Unit 19.18). The examples that follow are all taken from the Mishah tractate Nazir:

האומר, אהא, הרי זה נזיר

If someone says, I will be a Nazirite, that person is a Nazirite (Naz 1.1);

נזרק עליה אחד מן הדמים, אינו יכול להפר

If the blood of one of the sacrifices has been spilt for her, he (the husband) may not annul the vow (Naz 4.5);

מי שאמר, הריני נזיר, מגלח יום שלשים ואחד

If someone says, I am a Nazirite, that person may cut their hair on (i.e. ‘from’) the thirty-first day (Naz 3.1).

Although the participle is more usual, the imperative formula in the apodosis may also be expressed by the imperfect. In the protasis, the supposition or condition is not expressed with **אם** except when specifying particular cases. Analogously, in the biblical laws, a principal condition is formulated with **כי** while particular cases are introduced by **אם**, as at Ex 21.2–3 (see Meyer 1992, §122.3E). The following is a clear example of the phenomenon in RH:

האשה שגדרה בנזיר והפרישה את בהמתה ואחר כך הפר לה בעלה,
אם שלו היתה בהמתה, תצא ותרעה בעדר, ואם שלה היתה בהמתה,
תחטאת תמות

If a woman has taken a Nazirite vow and already set aside the sacrificial beast but afterwards her husband annuls the vow, in the case that (**אם**) the beast belongs to him, he is to let it loose to graze with the flock, but in the case that (**אם**) the beast belongs to her, it is to die as a sin offering (תָּמוּת) (Naz 4.4).

הואילן- introduces suppositions or condi-

tions, particularly in rabbinic arguments, where considerations thus expressed correspond to fulfilled real conditions (see Unit 29.14–15).

6. In narrative style, a supposition or condition may also be introduced by the formula *הָרִי שִׁיזְאוּ* - הָרִי שִׁי, equivalent to BH *הִנֵּה*. It may best be rendered as ‘let us suppose that’:

הָרִי שִׁיזְאוּ עִמּוֹ עֶשְׂרֵה בָנִים מִמִּצְרַיִם וּבְכִנִּיּוֹתָן לְאֶרֶץ נִמְצְאוּ חֲמִשָּׁה
Let us suppose that one left Egypt with ten children but on entering
the land (of Israel) there were only five (SNm 132.2 [H 175]).

7. Uses of אם.

A. אם is employed in possible, real, conditions relating to the past or the future. The protasis uses the perfect when the condition is regarded as fulfilled and the participle or, less often, imperfect when the condition is regarded as possible, or real, in the future. Often, the apodosis is introduced with הָרִי.

An example with the perfect is

חָתָן פְּטוּר מִקְרִיאַת שְׁמַע בְּלֵילָה הָרִאשׁוֹן עַד מוֹצָאֵי שַׁבָּת,
אם לא עָשָׂה מַעֲשֵׂה

The husband is exempted from reciting the *shema* ‘on the first night (of his being married) until the end of the sabbath if he has not consummated the marriage (Ber 2.5).

אם with the perfect is also used for indicating the future perfect (or *futurum exactum*) when a condition that might be fulfilled in the future is represented as having already been fulfilled:

אם אֶחְרָתִי, צְאוּ וְשַׁחֲטוּ עָלַי

If I am delayed, go out and sacrifice on my behalf (Pes 9.9).

This construction is usual at Qumran (see Qimron 1986, 84–85) as against BH usage: אם יִקְמַל.

אם with the participle is exemplified by

אם אוֹכֵלָת בְּתִרּוּמָה, לֹא תֹאכַל בַּמַּעֲשֵׂר?

If she may eat of the *terumah*, may she not eat of the tithe? (SNm 122.2 [H 150])

In some contexts, אם has the concessive force of אִפְלוּ or אִף עַל פִּי שֶׁ-, as in the late Abot 6.9,

אם אֶתְּנֶה נֹתֵן לִי כָּל כֶּסֶף זָהָב

Though you were to give me all the silver and gold,

but it is more usual to express concessive meaning through the imperfect:

אם יִהְיוּ כָּל חֲכָמֵי יִשְׂרָאֵל בְּכַף מֵאֻזְנִים

Even if all the sages of Israel were on one balance of a pair of scales (Abot 2.8).

(See Unit 31.13.)

In the imperfect, the verb רָצָה ‘desire’ is commonly used with אם:

אם יִרְצֶה הָעֵלְיוֹן לְקַח אֶת עֲפָרוֹ, אֵין כָּאֵן יֵרֶק

If (i.e. ‘whenever’) the one above wished to collect his earth, there would be no grass (BM 10.6);

אין מוכרין בית הכנסת, אלא על תנאי שאם ירצו יחזירוהו

A synagogue may not be sold except on condition that it can be recovered when this is desired (Meg 3.2; but K and MS Parma read אמתו ירצו).

Normally, though, future real conditions employ such temporal conjunctions as *עד ש-* (see Unit 27).

B. אם followed by הִיָּה and participle expresses a hypothetical condition prior to a past event (pluperfect):

אם משה לא היה יודע, אהרן היה יודע?

If Moses had not known, could Aaron have known? (SNm 68.2 [H 63])

C. An alternative negative condition, 'and if not', employs לֹא, without the verb needing to be repeated (see Segal 1927, §489):

אם עובר לפניהם, עוברים, ואם לאו, אינם עוברים

If he passes before them, they will pass, but if not, they will not pass (SDt 29 [F 48]).

D. אם is also used in indirect questions (see Unit 25.9), with the particle repeated for disjunctive questions:

הודיעני אם אתה מרפא אותה ואם לאו

Let me know if you are going to heal her or not (SDt 26 [F 41]).

E. A characteristic usage is represented by oath formulas introduced by אם for negative vows (I swear that I shall not) or אֵם לֹא for positive vows (I swear that I shall). These formulas imply an apodosis containing a curse or imprecation, such that an affirmative condition is to be understood as representing a negative oath and vice-versa, a usage derived from the Bible (see 2 S 11.11; Jr 22.6, etc.). Such conditional oath formulas may also employ an interjection like קִנָּה, although usually קִנָּה introduces an oath with *ש-*:

קִנָּה אם לא ראיתי בדרך הזה כיוצאי מצרים, אם לא ראיתי נחש בקורת בית הבד

I swear it! Along this road I have seen as many people as in the exodus from Egypt! I have seen a serpent like the beam of an olive-press! (Ned 3.2).

(For other interjections and oath formulas, see Units 3.4 and 8.7B.)

Often, commands are expressed more forcefully as oaths introduced by אם:

משביע אני עליכם אם לא תבואו ותעידתי

I adjure you to come and testify for me without fail (Shebu 4.5).

This usage represents an evolution of the oath formula, which developed from (1) the expression of a vow that included a condition as part of a curse to (2) the statement of the condition alone, with the imprecation understood, and from there to (3) the use of the condition not as a vow but as a command.

F. אם, or אם קה or וקה אם, is also found in *qal wa-homer* arguments (see Unit 26.8C).

8. Uses of אלו, אלו אלו, אלו אלו אלו, אלו אלו, and אלו אלו.

All these conjunctions are used to express an irreal condition or one that is impossible to fulfil.

A. **אלו** is by far the most widely used, always followed by the perfect:

רבי טרפון ורבי עקיבא אומרים, אלו היינו בסנהדרין,
לא נהרג אדם מעולם

Rabbi Tarfon and Rabbi Akiba used to say, If we had been in the Sanhedrin, no-one would ever have been executed (Mak 1.10).

B. The compound conjunction **אפילו/אפילו** (אף and אלו) has concessive value, 'including, even if, although' (see Unit 31.3), and corresponds to the BH construction **גם כי**:

אפילו המלך שואל בשלומו, לא ישיבנו, ואפילו נחש כרוך על עקבו
לא יפסיק

Even if the king greets someone (during prayer), they are not to respond, even if a snake is coiled around their feet, they are not to interrupt (their prayer) (Ber 5.1).

C. **כאלו**, compounded of **כ-** and **אלו** has lost any irreal conditional value, expressing instead a comparison of equality:

מגיד הכתוב שכל מי ששונא את ישראל כאלו שונא את מי
שאמר והיה העולם

This passage teaches that anyone who hates Israel is as though they hate the-one-that-spoke-and-the-world-was (SNm 84.4 [H 81]).

D. Like **אלמלא**, **אלולי** has negative force, 'if not', and is frequent in nominal clauses of the type 'if it were not for such-and-such', 'if not', 'had it not been':

אלמלא חוני אהה, גזרתי עליך גדי

If you were not Honi, I would decree your excommunication (Taa 3.8);

צריך היה הדבר לאמרו, שאלמלא כן יש במשמע שאפלו
בארץ כנען לא ינהלו

It was necessary to say it, for if not, the meaning would have been that they would not even have inherited the land of Canaan (Qid 3.4);

אילמלא אני

Had it not been for me (SDt 346);

אילמלא שבטים

If it had not been for the tribes (SDt 347).

E. **אלולי** usually begins a clause with **-ש**, as at Mek 22.19 (L 3.146):

אחרים אומרים, אלולי ששחפו ישראל שמו של הקדוש ברוך הוא
בעבודה זרה, כלים היו מן העולם

Others said, If the Israelites had not mixed the name of the holy one, blessed be he, with the idols, they would have been extirpated from the world.

On occasions, the negative **לא** is added pleonastically, as at SLv 10.19 (W 47c):

אילולי לא אילו בלבד קברתי אלא אפילו אלה קברתי עם אילו,
לא כך הייתי מבזה קודשי המקדש

Even if these had not been the only ones I buried but (even if) I had buried these with others, I would never have treated the holiness of the sanctuary with disdain.

A usage very similar to that of אלקלא can be seen at SLv 26.46 (W 112c):

ואילולי ספר תורה שנשתייר להם, לא היו משנים מאומות העולם כלום
If it had not been for the book of the Torah, which was left for them, they would not have differed from other peoples in any way.

IV Phraseology

9. אם למדת, 'if you learned', אם למדתי, 'if I learned' are used in rabbinic arguments to introduce an obvious and universally-accepted fact, which serves as the basis for the argument. Both formulas should be regarded as expressing a fulfilled or verified condition, 'seeing that you know, having learnt, considering that', which is followed by a conclusion starting with הן or כך. The thing that has been learnt or is being considered is almost invariably introduced by על...ש or, on a few occasions, by על...ש:

אם למדת לישראל שמביאים על שגגת ע"ז, הן הגוים מביאים
על שגגת ע"ז

Considering that the Israelites have to make an offering for inadvertent sins of idolatry, it is also the case that the gentiles have to make an offering for inadvertent sins of idolatry (SNm 123.11 [H 119]).

The conclusion of an אם למדתי argument begins with הן or, infrequently, כך; the structure as a whole constituting, in fact, a formula of comparison (see Unit 26.8).

10. אלקלא מקרא פתוב 'if it is not a written text' is found at Mek 12.41 (L 1.114); at SNm 84.4 (H 82) and 106.2 (H 105), we find the variant אלקלא מקרא פתוב. In each instance, the formula indicates that it would have been impossible to have accepted an anthropomorphism had it not actually occurred in the biblical text. An example relates to the statement that God buried Moses with his own hands:

מי לנו גדול ממשה שלא נתעסק בו אלא הקב"ה, שנאמר, ויקבור
אותו בניא בארץ נבו [דברים לד' ו']? ר' יהודה אומר, אלקלא
מקרא פתוב, אי אפשר לאמרו

Whom can we find greater than Moses, for whose sepulchre none but the holy one, blessed be he, was responsible, as it is said, And he buried him in the valley, in the land of Nebo [Dt 34.6]? R. Judah remarked, Were it not for this passage, it would have been impossible to say it (SNm 106.2 [H 105]).

V Vocabulary

אֶסְפִּינּוֹס 'Vespasian'

וְסֵחַ 'conduct'

חֹזֵק 'be strong', להַחְזִיק מְדֻבָּה ל-, 'attribute merit to, praise, show gratitude to'

יוֹן 'Greece'

כֶּבֶד וּמַקְלַל 'bread and stick', i.e. 'carrot and stick, 'reward and punishment'

כָּרַךְ 'surround, wrap'

לְדִיקֵיא 'Laodicea'

לָדָה 'unite, connect', pi. 'accompany, escort'

עֲנִי נֶפֶשׁ 'harm', עֲנִי נֶפֶשׁ 'mortification'

פָּדְיָה 'rescue, redemption, liberation'

פְּרָק לְפָרָקִים, 'period, chapter', 'periodically'

קָשַׁט 'walk in a straight line', htp. 'adorn oneself, dress up'

VI Exercises

1. רַבִּי חֲנַנְיָה סָגַן הַכֹּהֲנִים אָמַר, הָרִי מִחֲפָלָל בְּשִׁלּוּמָה שְׁלֵמִלְכוּת, שְׂאֵלְמָלָא מוֹרְאָה אִישׁ אֶת רַעְיוֹ חַיִּים בְּלַעֲוֹ.
2. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן עֲזַרְיָה אָמַר, אִם אֵין תּוֹרָה אֵין דְּרַךְ אַרְץ, אִם אֵין דְּרַךְ אַרְץ אֵין תּוֹרָה. אִם אֵין חֻכְמָה אֵין יְרָאָה, אִם אֵין יְרָאָה אֵין חֻכְמָה. אִם אֵין בִּינָה אֵין דַּעַת, אִם אֵין דַּעַת, אִם אֵין בִּינָה. אִם אֵין קַמְחָא אֵין תּוֹרָה, אִם אֵין תּוֹרָה אֵין קַמְחָא.
3. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אָמַר, אִשָּׁה בַת גֵּרִים לֹא תִנְשָׂא לְכַהֲנָה, עַד שֶׁתֵּהֵא אִמָּהּ מִיִּשְׂרָאֵל, אֶחָד גֵּרִים וְאֶחָד עֲבָדִים מִשְׁחַרְרִים, וְאִפְלוּ עַד עֶשְׂרֵה דוֹרוֹת, עַד שֶׁתֵּהֵא אִמָּן מִיִּשְׂרָאֵל.
4. הָרִי שֶׁהֵבִיא מִמִּין אֶחָד וְקָרָא וְחִזַּר וְהֵבִיא מִמִּין אֲחֵר, אֵינוֹ קוֹרָא.
5. הָאוֹמֵר לְבִנּוֹ, קוֹנֵם אֵי אִתָּהּ נִהְגָה מְשָׁלִי, אִם מֵת, יִירָשֶׁנּוּ.
6. רַבִּי יוֹסִי אָמַר, אִם מִתְרִין לְאוֹתָהּ שֶׁבֶת, מִתְרִין לְעֵתִיד לְבָא, וְאִם אִסּוּרִין לְעֵתִיד לְבָא, אִסּוּרִין לְאוֹתָהּ שֶׁבֶת.
7. הַמַּעֲוֵן הַזֶּה, אֵלּוֹ הָיוּ מְנִיחִים לִי, הָיִיתִי מְבִיא.
8. פּוֹתְחִים לְאָדָם בְּכַבּוּד עֲצֻמוֹ וּבְכַבּוּד בְּנָיו. אוֹמְרִים לוֹ, אֵלּוֹ הָיִיתִי יוֹדֵעַ, שֶׁלְמַחֲרָא אוֹמְרִין עֲלֶיךָ, כִּךְ הָיָא וְסַחֲוֹ שְׁלִפְלוֹנִי, מְגַרְשׁ אֶת נַשְׁוִי, וְעַל בְּנוֹתֶיךָ אוֹמְרִין, בְּנוֹת גְּרוֹשׁוֹת הֵן, מָה רָאִיתָ אִמָּן שֶׁלְאֵלּוֹ לְהַתְגַּרְשׁ? וְאָמַר, אֵלּוֹ הָיִיתִי יוֹדֵעַ שְׁכֵן, לֹא הָיִיתִי נוֹדֵר, הָרִי זֶה מִסָּחָר.
9. וְאֵלּוֹ נִדְרִים שֶׁהוּא מִפְּרָ, דְּבָרִים שִׁישׁ בָּהֶם עֲנִי נֶפֶשׁ, אִם אַרְחֵץ וְאִם לֹא אַרְחֵץ, אִם אֶתְקַשְׁטֵת וְאִם לֹא אֶתְקַשְׁטֵת. אָמַר רַבִּי יוֹסִי, אֵין אֵלּוֹ נִדְרֵי עֲנִי נֶפֶשׁ.
10. אִם הָיָה חֻכְמָה, דוֹרֵשׁ, וְאִם לֹא, תְּלַמֵּדִי חֻכְמִים דוֹרְשִׁין לְפָנָיו, וְאִם רְגִיל לְקָרוֹת קוֹרָא, וְאִם לֹא, קוֹרֵין לְפָנָיו. וּבִמָּה קוֹרֵין לְפָנָיו בְּאֵיזֵב וּבְעֶזְרָא וּבְדַבְרֵי הַיָּמִים.
11. הָרִי שֶׁהָיוּ לְפָנָיו עֲבָדִים עֲרָלִים, מִנִּין אֶתָּה אוֹמֵר שְׂאֵם רִצָּה לְמוֹלָךְ וְלֵהֲאִכְלִין בְּפִסְחָא שֶׁהוּא רִשְׁאִי תְּלַמּוּד לּוֹמֵר, וּמִלְחָה אוֹתוֹ אוֹ יֵאֲכַל בּוֹ [שְׁמוֹת י"ב מִדְ].

12. רבי יוסי הגלילי אומר, הואיל ואמרה תורה, פדה את בנך ולמד את בנך תורה, אם למדת על תלמוד תורה שאם לא למדו אביו מלמד הוא את עצמו, כך אם לא פדאו אביו הוא יפדה את עצמו. לא, אם אמרת בתלמוד תורה, שהוא שקול כנגד הכל, שאם לא למדו אביו מלמד הוא את עצמו, תאמר בפדייה, שאינה שקולה כנגד הכל, לפיכך אם לא פדאו אביו לא יפדה את עצמו.
13. וירדף אחרי בני ישראל [שמות יד' ח], להודיע שבחן של ישראל, שאלו הייתה אומה אחרת לא היה פרעה רודף אחריה.
14. אבל לא היו יודעים באיזו מיתה ימות, שנאמר, כי לא פורש מה יעשה לו [במדבר טו' לד]. וכן הוא אומר, לפרוש להם על פי י' [ויקרא כד' יב], מלמד שלא היו יודעים אם חייב מיתה אם לאו.
15. לא מאסתים ולא געלתים לכלותם [ויקרא כו' מד]. וכי מה גשתייר להם שלא נגעלו ושלא נמאסו? והלא כל נתנות טובות שנתנו להם נשלו מהם? ואילולי ספר תורה שגשתייר להם, לא היו משנים מאומות העולם כלום. אלא, לא מאסתים, בימי אספסינוס, ולא געלתים, בימי יון.
16. רבי שמעון בן יוחי אומר, ככר ומקל ירדו כרוכים מן השמים. אמר להם, אם עשיתם את התורה, הרי ככר לאכול, ואם לאו, הרי מקל ללקות בו.
17. מעשה שבא רבינו מלדיקיא ונכנס רבי יוסי ברבי יהודה ורבי אלעזר בן יהודה וישבו לפניו. אמר להם, קרבו לכם, אני צריך להחזיק לכם טובה שתקיימו את התורה אחרי, אף אתם צריכים שתחזיקו טובה לבניכם שקיימו את התורה אחריכם. אילו אין משה גדול ואילולא אחרים קבלו תורה על ידו, לא הייתה שוה, [אנן] על אחת כמה וכמה.
18. אש דת למו [דברים לג' ב'], אלולא דת שנתנה עמה, אין אדם יכול לעמוד בה.
19. אליך נשאתי את עיני היושבי בשמים [תהלים קכנ' א], אלמלא אני, כביכול לא היית יושב בשמים.
20. יחד שבטי ישראל. יחי ראובן ואל ימות [דברים לג' ה-ו]. וכי מה ענין זה לזה? משל למלך שבא אצל בניו לפרקים. כשהוא נפטר מבניו היו בניו וקרוביו מלויים אותו. אמר להם, בניי, שמא צורך יש לכם לומר, שמא דבר יש לכם. אמרו לי. אמרו לו, אבה, אין לנו צורך ואין לנו דבר, אלא שתתחצה לאחינו הגדול. כך אלמלא שבטים, לא נתחצה המקום לראובן. לכך נאמר, יחד שבטי ישראל. יחי ראובן ואל ימות.

Sources. 1. Abot 3.2. 2. Abot 3.17. 3. Bik 1.5. 4. Bik 1.9. 5. BQ 9.10. 6. Erub 9.3. 7. Ker 6.3. 8. Ned 9.9. 9. Ned 11.1. 10. Yom 1.6. 11. Mek 12.44 (L 1.119). 12. Mek 13.13 (L 1.164-65). 13. Mek 14.8 (L 1.203). 14. SLv 24.12 (W 104c). 15. SLv 26.44 (W 112c). 16. SDt 40 (F 83). 17. SDt 335 (F 385). 18. SDt 343 (F 400). 19. SDt 346 (F 404). 20. SDt 347 (F 404).

UNIT TWENTY-NINE

CAUSAL CLAUSES

I *Introductory text* (Pes 10.5)

רַבֵּן גַּמְלִיאֵל הָיָה אוֹמֵר, כֹּל שֶׁלֹּא אָמַר שְׁלוֹשֵׁה דְּבָרִים אֵלָיו בְּפֶסַח לֹא יֵצֵא יְדֵי חֻבְתּוֹ. וְאֵלָיו הֵן, פֶּסַח מִצֵּה וּמְרוֹר. פֶּסַח, עַל שׁוּם שֶׁפָּסַח הַמָּקוֹם עַל בְּתֵי אֲבוֹתֵינוּ בַּמִּצְרַיִם. מִצֵּה, עַל שׁוּם שֶׁנִּצְּלוּ אֲבוֹתֵינוּ בַּמִּצְרַיִם. מְרוֹר, עַל שׁוּם שֶׁמְרָרוּ הַמִּצְרַיִים אֶת חַיֵּי אֲבוֹתֵינוּ בַּמִּצְרַיִם. בְּכֹל דּוֹר וָדוֹר חֵיב אָדָם לִרְאוֹת אֶת עַצְמוֹ כְּאִלּוּ הוּא יֵצֵא מִמִּצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר, וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בְּעִבּוֹר זֶה עָשָׂה יי' לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרַיִם [שְׁמוֹת י"ג ח']. לְפִיכֵךְ אֲנַחְנוּ חֵיבִין לְהוֹדוֹת, לְהַלֵּל, לְשַׁבַּח, לְפָאֵר, לְרוֹמֵם, לְהַדְרָה, לְכַרְךָ, לְעֹלָה וּלְקִלְס לְמִי שֶׁעָשָׂה לְאֲבוֹתֵינוּ וְלָנוּ אֶת כָּל הַנִּסִּים הָאֵלֶּה, הוֹצִיאָנוּ מֵעֲבָדוֹת לְחֵירוֹת, מִיָּגוֹן לְשִׂמְחָה, וּמֵאֲפֵל לְיוֹם טוֹב, וּמֵאֲפֵלָה לְאוֹר גְּדוֹל, וּמִשְׁעָבִיד לְנֶאֱלָה. וְנֶאֱמַר לְפָנָיו, הַלְלוּיָהּ.

Rabban Gamaliel used to say, Whoever has not explained these three terms during the celebration of Passover has not fulfilled their duty: passover, unleavened bread, and bitter herbs. Passover, because the omnipresent one passed high above the houses of our ancestors in Egypt; unleavened bread, because our ancestors were liberated in Egypt; bitter herbs, because the Egyptians embittered the life of our ancestors in Egypt. In each and every generation, a person is obliged to consider himself as though they themselves had gone out from Egypt, as it is said, You are to explain to your son that day, saying, It is due to what Y. did for me when I was leaving Egypt [Ex 13.8]. Because of that, we are obliged to give thanks, to praise, to laud, to glorify, to exalt, to honour, to bless, to magnify, and to applaud the one who performed all these marvels for us and for our ancestors: he took us out of slavery into freedom, from sadness to joy, from mourning to festival, from darkness to shining light, and from oppression to redemption. Let us proclaim before him, Hallelujah.

1. Israel's formative experience of the exodus has to be realized anew by each generation. The paschal catachesis presented here has the objective of explaining, by means of popular etymology, how each element in the passover ritual (eating of the paschal lamb, unleavened bread, and bitter herbs) serves as a means of introduction to that essential event. Because of this, the praise of the God of liberation rises up from each new generation of

those who have been truly liberated.

Because of its frequent use and its interplay with liturgical texts, the text of Pesahim has tended to be constantly updated, resulting in differences among manuscripts and editions that are more striking than usual.

II Morphology

2. Nearly all the causal conjunctions of BH listed by R. Meyer (1992, §120.2) have disappeared in RH, as seen in the table that follows (which also provides examples of passages employing the biblical conjunctions).

BH	Example	RH
כי	Gn 3.14	
יען כי	Nm 11.20	
על כי	Jg 3.12	
תחת כי	Pr 1.29	
כי על כן	Gn 18.5	
עקב כי	2 S 12.10	
אשר	Gn 30.18	-ש
על אשר	2 S 3.30	על-ש
מאשר	Is 43.4	מאחר-ש
באשר	Gn 39.9	מפני-ש
תחת אשר	1 S 26.21	לפי-ש
על דבר אשר	Dt 23.5	על שום ש- / על שם ש-
על כל אדות אשר	Jr 3.8	משום ש-
יען אשר	Gn 22.16	בשביל ש-
עקב אשר	2 S 12.6	
יען	Nm 20.12	הואיל-ו-
עקב	Nm 14.24	
על	Ps 119.136	
על בלי	Gn 31.20	
מבלי	Dt 28.55	

3. In RH, כי and other conjunctions compounded with כי no longer have causal force and אשר has been replaced by -ש (on the origins of which, see Unit 8.2–5). Although על ש- is a calque of BH על אשר, the rest of RH's compounds with -ש do not precisely mirror those of BH in אשר.

4. The table in §2 is a further indication that RH is the result neither simply of evolution from BH nor of rabbinic invention. A structure like -שביל ש- (ב- plus שביל plus ש-) has no antecedent in BH but, on the other

hand, is too far removed from its etymological sense to be regarded as a recent innovation.

5. הוֹאִיל־ו includes a form of the verb יָאָל in the *Hif'il*, 'help', in a fossilized expression that has the sense of 'given that'. On its possible origins, see Bacher 1899, 37–38.

III Grammar and usage

6. Causal uses of -ש .

On the use of -ש as a conjunction, see Unit 8.5,7.

Instances abound of causal or explicative -ש :

הַגֵּר מְבִיא וְאֵינוּ קֹרֵא, שְׂאִינוּ יְכוּל לִזְמַר, אֲשֶׁר נִשְׁבַּע " לְאַבְתָּנוּ
לְתַת לָנוּ [וְדָבָרִים כּוּנִי]

Proselytes may perform the offering but not the reading *because* they cannot say, That Y. swore to our ancestors to give us [Dt 26.3] (Bik 1.4);

מְאֹד מְאֹד הָיָה שְׂפָל רִיחַ, שֶׁתִּקַּת אָנוּשׁ רַמָּה

You must be extremely humble, *for* the hope of humankind is the worm (Abot 4.4).

שְׂאֵם 'in the case that' introduces a condition as the reason for something:

שְׂאֵם יִרְאֶה בֵּית דִּין אֶת דְּבָרֵי הַיָּחִיד

In the case that the tribunal approves an individual's opinion (Eduy 1.5).

The common construction of שְׂנֵאמַר introducing a biblical text has a wide and diffuse sense, being found introducing a text as the cause or basis of an affirmation, or merely as an illustration, perhaps as an *a posteriori* confirmation—hence the variety of renderings: 'as it is said', 'for it is said', etc.

Very often, compounds with -ש are used for greater expressivity and to indicate a certain nuance in the causal relationship being expressed. Although differences among the conjunctions relate more to style than to semantic content (in the exercises to this unit, it can be seen how -ש , מִפְּנֵי־ש , and other forms are used without distinction), it is still possible to outline a number of regular features in their use.

7. מִפְּנֵי־ש .

This combination, the most frequent compound of causal -ש , possesses an unequivocally causal sense. It can be followed by a participle or perfect verb but is also commonly found as part of a nominal clause:

הַמִּתְפַּלֵּל וְטָעָה, סִימָן רַע לּוֹ, וְאֵם שְׁלִיחַ צְבוּר הוּא, סִימָן רַע לְשׁוֹחֲטָיו,
מִפְּנֵי שְׁשִׁלוּחַו שְׁלְאָדָם כְּמוֹתוֹ

If someone makes a mistake in reciting prayers, it is a bad sign for them; if they are sent by (i.e. reciting prayers on behalf of) the community, it is a bad sign for the ones commissioning, *for* the envoy of a person is like the person himself (Ber 5.5);

מִפְּנֵי מָה זֶה תְּלוּי? מִפְּנֵי שֶׁבָּרַךְ אֶת הַשֵּׁם וְנִמְצָא שֵׁם שָׁמַיִם מִתְּחִלָּה

Why was this person hanged? *Because* they blasphemed the name (of God) and the heavenly name ended up being profaned (Sanh 6.4).

8. מִשּׁוּם שֵׁ-/מִשּׁוּם שֵׁ.

Concerning the different vocalizations, see Introduction, §§8.3; 9.11; 10.2.

Normally this conjunction is employed to confirm a statement with a biblical text, usually in the formula מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר, which leaves no room for doubt concerning the causal force of שֶׁנֶּאֱמַר. Thus, at Par 3.7, the saying of R. Jose,

לֹא מִשּׁוּם זֶה, אֱלֹא מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר

It is not because of this, but *because it is said*

(K and MS Parma have מִשּׁוּם), it is obvious that here a biblical text is presented as the clear and immediate basis of a statement. It is not much used in the tannaitic *midrashim* (see SNm 123.9 [H 153]; SDt 112 [F 172]). At TosSo_t 1.6, we can see the development of the construction from מִן הַשֵּׁם to מִשּׁוּם:

לֹא מִן הַשֵּׁם הוּא זֶה אֱלֹא מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר

It is not for that reason but because it is said.

9. עַל שֵׁם שֵׁ-/עַל שֵׁם שֵׁ.

Meaning 'inasmuch as', the conjunction is always employed in (popular) etymologizing explanations, such as that found in the introductory text:

פֶּסַח, עַל שֵׁם שֶׁפֶּסַח הַקּוֹמָם עַל בְּתֵי אֲבוֹתֵינוּ בַּמִּצְרַיִם. מִצֵּה, עַל שֵׁם שֶׁנֶּאֱמַר אֲבוֹתֵינוּ בַּמִּצְרַיִם. מָרוֹר, עַל שֵׁם שֶׁמָּרְרוּ הַמִּצְרַיִים אֶת חַיֵּי אֲבוֹתֵינוּ בַּמִּצְרַיִם

Passover, because the omnipresent one passed high above the houses of our ancestors in Egypt; unleavened bread, because our ancestors were liberated in Egypt; bitter herbs, because the Egyptians embittered the life of our ancestors in Egypt (Pes 10.5).

Another characteristic example is found at SNm 78.1 (H 72–73):

ר' שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָי אוֹמֵר, שְׁנֵי שְׁמוֹת הָיוּ לוֹ, חוֹבַב וַיְתֵרוֹ. יְתֵרוֹ, עַל שֵׁם שֶׁיְתֵרוֹ פָּרָשָׁה אַחַת בַּתּוֹרָה... חוֹבַב, עַל שֵׁם שֶׁחִיֵּב אֶת הַתּוֹרָה שֶׁלֹּא מִצֵּינוּ בְּכָל הַגֵּרִים שֶׁחִיֵּבּוּ אֶת הַתּוֹרָה כִּיְתֵרוֹ

R. Simeon ben Yoḥai taught, He had two names, Hobab and Jethro—Jethro, inasmuch as he added (יְתֵרוֹ) a pericope to the Torah; Hobab, inasmuch as he loved (חִבֵּב) the Torah to the extent that we have never found any proselyte who loved it as much as Jethro did.

10. לְפִי שֵׁ-.

This has a basically explicative function, 'since, given that', although when introducing a biblical text it has a comparative force, 'according to, conforming to':

לְפִי שֶׁאֵדָרְם צָרִיךְ לְצַאֵת יְדֵי הַבְּרִיּוֹת כְּדֶרֶךְ שֶׁצָּרִיךְ לְצַאֵת יְדֵי הַקּוֹמָם

Seeing that people have to do what is required by mortals in the

same way as they do what is required by God (Sheq 3.2; see Unit 26.6B).

Although in the Mishnah *לפי ש* is never found introducing a biblical text, in the tannaitic *midrashim* of the school of R. Ishmael (SNm and Mek), the formula *לפי שהוא אומר* commonly introduces a biblical text, which is then followed by *יכול שומע אני* or *או* or *אין לי אלא*: 'given that/in accordance with what it (i.e. the biblical text) says ... I could understand':

ר' יאשיה אומר, איש או אשה [במדבר ה'ר], למה נאמר? לפי שהוא אומר, וכי יפתח איש בור או כי יכרה איש בור [שמות כא' לג], אין לי אלא איש, אשה מניין?

R. Josiah said, Why does it say, A man or a woman [Nm 5.6]? (Because) *in accordance with what it says* (at Ex 21.33), When a man opens a pit or a man digs a pit, I might conclude that it only refers to the man. From where may it be deduced that it refers also to the woman?

11. בשביל ש-

A. Followed by an imperfect, *בשביל ש* usually expresses final purpose, and is, therefore, most often to be rendered as a simple final conjunction, 'for, so that, in order that':

ואם מוחזקה נטלן בשביל שלא יאבדו

And if from the beginning one took them (fruits) so that they would not go bad (Dem 3.3).

At RH 2.6, the correspondence between *בשביל ש* and the final conjunction *כדי ש* is very clear:

לא שהיו צריכין להן, אלא כדי שלא יצאו בפחי נפש, בשביל שהיו רגילים לבא

Not because they needed them (witnesses) but so that they would not go away frustrated and so that they would get used to coming.

B. In contrast, the properly causal use of *בשביל ש* becomes apparent when followed by a participial or nominal construction:

בשביל שהמלך כשר ... עכשיו יאמרו עלי בשביל שאין בו כח להכניסנו לארץ

Because the king is very capable ... Now they will say of me, Because he lacks the force to get us into the land (SDt 3 [F 11]).

12. מאחר ש-

This conjunction has a primarily temporal sense (see Unit 27.12), 'after', and from this easily developed causal significance:

אמר רבי מאיר, מאחר ששנייהן יכולין למחות זה על זה, רואין מהיכן ירק זה מי

Rabbi Meir said, *Since* each can impede the other, it has to be observed from which part the grass is able to grow (BM 10.6).

In Sifra, the formula *מאחר שקלמדינו* 'since we already know' precedes *מה תלמוד לומר*, commonly used to ask what additional meaning a text might have (see SLv 15.11 [W 77a]).

13. על-ש.

Not widely used in the Mishnah, על-ש also appears in combination with the preposition על, as at Shab 2.6:

על שלש עברות הנשים מתות בשעת לדתן, על שאינן זהירות בגדה
ובחלה ובהדלקת הנר

For three transgressions women die when giving birth: for not being careful about (the laws concerning) menstruation, about the dough offering, and about the lighting of the (sabbath) lamp.

על-ש always seems to relate to an act (מעשה) as the basis/cause of a particular consequence:

מעשה שירדו זקנים מירושלים לעריהם וגזרו תענית על שנראה
כמלא פי תנור שדפון באשקלון. ועוד גזרו תענית על שאכלו זאבים שני
תינוקות בעבר הירדן. רבי יוסי אומר, לא על שאכלו אלא על שנראו

It happened that when the elders went down from Jerusalem to their towns they decreed a fast *due to the fact that* in Ashkelon there appeared a blight large enough to fill the mouth of an oven. They also decreed a fast *due to the fact that* across the Jordan wolves had devoured two children. Rabbi Jose explained, It was not *due to the fact that* they devoured them but simply *due to the fact that* they appeared (Taa 3.6).

In line with RH's tendency to turn the subject of a secondary clause into the object of a main clause (see Unit 24.9), a subordinate clause introduced by על also frequently appears with an object after the על, for example

על אלו מתריעים בשבת, על עיר שהקיפוה גוים או נהר

For these things the *shopfar* is sounded on the sabbath: for a river's, or the gentiles', encircling of a town (literally, 'for a town that gentiles or a river have surrounded') (Taa 3.7).

14. הואיל-ן.

A. Equivalent to a fulfilled real condition: at Eduy 1.5, it is asked why an isolated opinion should be mentioned '*it being the case that the halakhah is determined by the majority*':

הואיל ואין הלכה אלא כדברי הרובין.

B. Marking the protasis in a comparison, the apodosis usually having a correlative הרי, כן, or אף:

רבי מאיר אומר, הואיל והוא נראה כתבנית הכרמים, הרי זה כרם

Rabbi Meir used to say, Since it has the appearance of a vineyard, it is regarded as a vineyard (Kil 5.1).

C. Very frequently in rabbinic arguments, introducing a consideration:

היה ר' ישמעאל אומר, הואיל ונאמרו צוואות בתורה סתם, ופרט לך
הכתוב באחת מהן שאינה אלא מיד בשעת מעשה ובדרורות, אף פורטני
בכל הצוואות שבחורה, שלא יהו אלא מיד בשעת מעשה ולדורות

R. Ishmael used to argue, *Considering that* the Torah contains commandments that are mentioned without any further specification but that in some of them Scripture specifies for you that they are

valid the moment they are decreed and for all time. I can specify concerning all the commandments that are in the Torah that they must be valid the moment they are decreed and for all time (SNm 1.2 [H 1]).

IV Phraseology

15. **הואיל ואמרה תורה** 'considering that the Torah says' is a formula with which Mekhilta introduces a biblical text that is cited not literally but with the contents freely expressed (see Bacher 1899, 38); in the following example, the biblical reference is to Dt 6.8 (see also Mek 13.3; 21.11,17,26, etc.):

הואיל ואמרה תורה, תן תפילין בראש, תן תפילין ביד. מה בראש ארבע
טוטפות אף ביד ארבע טוטפות

Considering that the Torah says you are to place phylacteries on your head and you are to place phylacteries on your arm, since the four sections are on the head, the four sections are also to be on the arm (Mek 13.9 [L 1.150]).

V Vocabulary

אָרִיס 'tenant'

גֹּזֵל 'violent, robber, one who takes something by violence'

דְּבִילָה 'fig cake, fig bread'

זֵינ 'feed'

חֲכוּר/חֲכִיר 'labourer, sharecropper'

חֲרוֹב 'carob'

סִיקְרִיקוֹן (σικακισμός) 'confiscated property' (confiscated by Rome),
'confiscator' or 'usurper' of such property

עַאכִּיז (על אחת כמה וכמה) 'how much more!'

עֲרֵעֵר 'strip'

פֶּשֶׁל 'twist, knot, tie'

פֶּרַח 'fly'

קַמִּיצָה 'fistful'

שְׂאֵל עַל פֶּתָחִים 'call door to door, begging'

תִּרְנַנְגוּל 'cock'

VI Exercises

1. מי שמח והניח בנים וקנות, בזמן שהנכסים מרבים, הבנים יירשו והקנות יזונו. הנכסים מעטין, הקנות יזונו והבנים ישאלו על הפתחים. אדמון אומר, בשביל שאני זכר הפסדותי אומר רבן גמליאל, רואה אני את

- דברי אדמון.
2. מאיזה טעם אינו מביאי משום שנאמר, ראשית בכורי אדמתך ושמות כג' יטן, עד שיהיו כל הגדולין מאדמתך. האריסין והחכורות והסקריקון והגולן אין מביאין מאותו הטעם, משום שנאמר, ראשית בכורי אדמתך.
3. המפקיד מעות אצל חברו, צררן והפשילן לאחוריו, או שמסרן לבנו ולבתו הקטנים, ונעל בפניהם שלא כראוי, חייב שלא שמר כדרך השומרים, ואם שמר כדרך השומרים, פטור.
4. רבי יהודה אומר, שור המדבר, שור ההקדש, שור הגר שמת, פטורים מן המיתה, לפי שאין להם בעלים.
5. ולמה מזכירין דברי היחיד בין הפרבין, הואיל ואין הלכה אלא כדברי המרבין? שאם יראה בית דין את דברי היחיד ויסמך עליו, שאין בית דין יכול לבטל דברי בית דין חברו עד שיהיה גדול ממנו בחכמה ובמנין.
6. רבי יהודה בן בבא העיד חמישה דברים, שממאנים את הקטנות, ושמשאיין את האשה על פי עד אחד, ושנסקל תרנגול בירושלים על שהרג את הנפש, על ה"ן בן ארבעים יום, שנתנסף על גב המזבח, ועל תמיד שלשחר, שקרב בארבע שעות.
7. רבי שמעון אומר, כבשים קודמין לעזים בכל מקום. יכול מפני שהן מבחרין מהן? תלמוד לומר, ואם כבש יביא קרבנו לחטאת ויקרא ד' לבן, מלמד ששניהם שקולין ... האב קודם לאם בכל מקום. יכול שכבוד האב עודף על כבוד האם? תלמוד לומר, איש אמו ואביו תיראו ושם ט' ג', מלמד ששניהם שקולים, אבל אמרו חכמים, האב קודם לאם בכל מקום, מפני שהוא ואמו חייבין בכבוד אביו. וכן בתלמוד תורה, אם זכה הבן לפני הרב, הרב קודם את האב בכל מקום, מפני שהוא ואביו חייבין בכבוד רבו.
8. חצר גדולה היתה בירושלים, ובית יעזק היתה נקראת, ולשם כל העדים מתכנסים, ובית דין בודקין אותם שם. וסעודות גדולות עושין להם בשביל שיהו רגילין לבא.
9. מאימתי מזכירין גבורות גשמים? רבי אליעזר אומר, מיום טוב הראשון שלחג. רבי יהושע אומר, מיום טוב האחרון שלחג. אמר לו רבי יהושע, הואיל ואין הגשמים אלא סימן קללה בחג, למה הוא מזכיר?
10. ויאמר משה, אכלהו היום כי שבת היום לי, היום לא תמצאהו בשדה [שמות טז כה]. רבי זריקה אומר מכאן שלש סעודות בשבת. לפי שהיו ישראל רגילין לצאת בשחרית, אמרו לו, רבינו משה, נצא בשחרית? אמר להם, אינו היום. אמרו לו, הואיל ולא יצאנו שחרית נצא בין הערבים? אמר להם, כי שבת היום לי.
11. ואשא אתכם על כנפי נשרים [שמות יט ד], מה נשתנה הנשר הזה מכל העופות כלם? שכל העופות כלן נוטעין את בניהם בין רגליהם מפני שהן מתיראין מעוף אחר שהוא פורח על גביהם, אבל הנשר הזה אינו מתירא אלא מאדם בלבד. שמו זרוק בו חץ, אומר מוטב שיכנס בו ולא בבניו.
12. רבי נתן אומר, הואיל ואמרה תורה, תן כסף ו, בל תתן כסף, מה, תן כסף, עד שלא באו בה סימנין, אף, בל תתן כסף, משבאו בה סימנין.
13. הואיל ומצינו שאין כפרה אלא בדם, מה תלמוד לומר, וסמך ... ונרצה, [ויקרא א' ד']?
14. רבי אליעזר אומר, לא נחייבו אלא על שהורו הלכה בפני משה רבו, וכל המורה הלכה בפני רבו, חייב מיתה.

15. אז תרצה הארץ את שבתותיה [ויקרא כו לד]. אני אמרתי לכם שתהו זורעים שש ומשמים לי אחת, בשביל שתדעו שהארץ שלי היא, ואתם לא עשיתם כן.
16. וביד הכהן יהיו מי המרים המאירים [במדבר ה' יח] ... נקראו מרים על שם סופן שממרדין את הגוף ומערערין את העון.
17. ומה אלו [= הגרים] שקידבו את עצמן כך קירבם המקום, ישראל שעושים את התורה עאכ"ו.
18. משל. אומרים לאדם, מפני מה אתה אוכל פת שעורים? אמר להם, מפני שאין לי פת חטים. מפני מה אתה אוכל חרובים? אמר להם, מפני שאין לי דבילה. כך אלו היתה בידן של ישראל מאותה קמיצה שקמצו ביום שמת בו משה, שאכלו ממנו כל ארבעים יום, לא רצו לאכול מתבואת ארץ כנען.
19. וכן אתה מוצא בדרכי מקום, שכל מי שחביב קודם את חבריו. תורה, לפי שחביבה מכל, נבראת קודם לכל ... בית המקדש, לפי שחביב מכל, נברא לפני כל ... ארץ ישראל, שחביבה מכל, נבראת לפני כל.
20. דבר אחר, האזינו השמים ואדברה [דברים לב' א'], על שם שניתנה תורה מן השמים, שנאמר, אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם [שמות כ' כב].

Sources. 1. BB 9.1. 2. Bik 1.2. 3. BB 3.10. 4. BQ 4.7. 5. Eduy 1.5. 6. Eduy 6.1. 7. Ker 6.9. 8. RS 2.5. 9. Taa 1.1. 10. Mek 16.25 (L 2.119). 11. Mek 19.4 (L 2.202–203). 12. Mek 21.11 (L 3.31). 13. SLv 1.4 (W 6a). 14. Sifra, Mek of Millu'im (SLv 10.2 [W 45c]). 15. SLv 26.34 (W 112b). 16. SNm 11.4 (H 17). 17. SNm 78.1 (H 73). 18. SNm 89.4 (H 90). 19. SDt 37 (F 70). 20. SDt 306 (F 334).

UNIT THIRTY

FINAL AND CONSECUTIVE CLAUSES

I Introductory text (K Sanh 4.5)

- לפיכך נברא אדם יחיד בעולם.
- ללמד שקל המאבד גפש אחת מעלין עליו כילו אבד עולם מלא וכל חמקים גפש אחת מעלין עליו כילו קים עולם מלא.
- מפני שלום הבריות, שלא יאמר אדם לחברו, אבא גדול מאביך.
- שלא יהו המינין אומרים, רשויות הרבה בשמים.
- להגיד גר' לחו שלמלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, שאדם טוביע מאה מטבעות בחותם אחד וכולן דומין זה לזה, ומלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא טבע את כל האדם בחותמו שלאדם הראשון ואין אחד מהן דומה לחבירו. לפיכך כל אחד ואחד חייב לומר, בשבילי נברא העולם.
- שמא תאמרו, מה לנו ולצרה הזאת? והלא כבר נאמר, והוא עד או ראה או ידע [ואם לוא יגיד] וגו' [ויקרא ה' א']? או שמא תאמרו, מה לנו לחייב בדמו שלזה. והלא כבר נאמר, [ויבאבדן] רשעים רנה [משלי יא י'].]

Because of this, only a single person was created in the world.

—To teach that anyone who destroys a single life is regarded as having destroyed an entire world and anyone who saves a single life is regarded as having saved an entire world.

—With regard to social peace, so that no-one might say to another, My father is greater than yours.

—So that the heretics [erased in K] cannot say, There are many powers in heaven.

—To proclaim the greatness of the king of kings of kings, the holy one, blessed be he: for a person makes a hundred coins with the same seal and all look alike, but the king of kings of kings, the holy one, blessed be he, has coined every person with the seal of the first human being and nobody looks like another. Therefore, each and every one is obliged to say, The world has been created for me.

—So that you do not (or ‘may you not’) dare to say, What is such and such a problem to do with us, is it not already said, A witness who has seen or heard (but does not give evidence, incurs guilt) [Lv 5.1]? So that you do not (or ‘may you not’) dare to say, What is our responsibility for the blood of this person, is it not already said, When the wicked perish, there is joy (in the city) [Pr 11.10]?

1. The text is important in the context of this unit, as it displays several ways of constructing a final clause. But above all, it is important from a theological perspective: all Israel and humankind are found in the unique (יחיד) person of Adam, a uniqueness that causes a person to share in the uniqueness of God, the divine seal upon the first human being (‘like *one* of us’ [Gn 3.22]). This seal is the basis of a person’s dignity, as a creature sealed by God, and of a person’s solidarity with every other human being, which does not allow one to remain unaffected by another’s pain or happiness.

A comparison of K with standard printed versions of this text demonstrates striking and significant differences of both a linguistic and a theological nature.

II Morphology

2. Virtually all the final conjunctions of BH have disappeared from, or been altered in, RH. As an example of the developments taking place, we may note the rare use of final/consecutive *-שׁ* in LBH—

וַהֲאֱלֹהִים עָשָׂה שִׂירָאוּ מִלְּפָנָיו

And God acted so that they would fear him (Ec 3.14)—

which became commonplace in RH.

Similarly, at Ec 7.14, in a statement akin to the one just quoted, we find *-שׁ* על דְּבַרְתָּ שׁ, an early version of RH’s *-שׁ* על מַעַתָּה שׁ:

גם אחת־זה לעמת־זה עשה האלהים על־דברת־שלא ימצא האדם
אחריו מאומה

God made the one thing and the other so that no-one might find fault.

The following is a table of final conjunctions in BH and RH.

BH	RH
-ל + infinitive	-ל + infinitive
לְבַלְתִּי + infinitive	שְׁלֹא + infinitive
	-לְ כְדִי + infinitive
	-לְ עַל מְנַח + infinitive
אֲשֶׁר + imperfect	
-ש + imperfect (LBH)	-ש + imperfect
לְמַעַן	
לְמַעַן אֲשֶׁר	
בְּעֵבוּר	
בְּעֵבוּר אֲשֶׁר	
	כְּדִי שְׁ
	כְּדִי שְׁלֹא
	בְּשִׁבִיל שְׁ
	בְּשִׁבִיל שְׁלֹא
עַל דְּבַרְת־ש	עַל מְנַח שְׁ
	עַל תְּנֵאִי שְׁ
פֶּן	שְׁמָא + imperfect
אֲשֶׁר לֹא	שְׁלֹא + imperfect

שְׁמָא probably derives from -ש and לְמָה, with LBH representing an intermediate stage:

שְׁלֵמָה אֲדִיָּה כְּעֵטִיה

Why do I have to go about as a stray? (Ca 1.7)

The Aramaic equivalent דִּילְמָא is perhaps a calque from RH, but in any case the שְׁ- in שְׁמָא is a clear sign of Aramaic influence. In K, the normal vocalization is שְׁמָא.

3. There are no specifically consecutive particles in BH or RH, with the following forms being used instead.

BH	RH
כִּי	שְׁ
אֲשֶׁר	כְּדִי שְׁ
אֲשֶׁר לֹא	כְּדִי שְׁלֹא

III Grammar and usage

4. BH usually expresses finality through the simple coordination of clauses with - , especially common in the sequence imperative followed by וְקָטַלְתָּ or וְיָקַטְל . In RH, such simple coordination tends to be replaced by the use of the infinitive with -ל or of final conjunctions. Nonetheless, some examples remain:

והסתכל בשלשה דברים ואי אהה כא לידי עברה

Consider three things so as not to fall into the hands of sin (Abot 3.1).

5. -ל + infinitive.

A. The use of this construction in final clauses is widespread:

נתקבצו כולן זו על זו ליטול עצה

They joined up, this one with that one, to take counsel (SNm 133.1 [H 176]).

B. The negative form of the construction employs שלא :

לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכפורים, שבהן
בנות ירושלים יוצאות בכלי לבן שאולין, שלא לבש את מי שאין לו

There were no happier days in Israel than the fifteenth of Ab and the day of atonement, when the girls of Jerusalem would go out in white clothes, borrowed, so as not to offend those who did not have any (Taa 4.8).

C. A so-called exegetical infinitive can begin the explanation of a biblical passage, '(this is said) in order' להוציא 'to exclude', להביא 'to include', להודיע 'to proclaim', ללמדך 'to teach you', etc., and may be regarded as responding to an implied question of the kind למה נאמר:

וכי יזיד איש על רעהו להרגו, [שמות כא יד] ... וכי יזיד, להוציא את
השוגג, איש, להוציא את הקטן, איש, להביא את האחרים, רעהו,
להוציא את האחרים

When a man becomes enraged enough against his companion to kill them [Ex 21.14] ... When a man becomes enraged: (this is said) in order to exclude someone acting unintentionally; a man: in order to exclude minors; a man: to include the others; against his companion: to include minors; against his companion: to exclude the others. (Mek 21.14 [L 3.36–37]);

ויעש כן אהרן, [במדבר ח' ג]. להודיע שבחו של אהרן,
שכשם שאמר לו משה כן עשה

And thus Aaron did [Nm 8.3]. (This is said) to proclaim the praise of Aaron, who acted as Moses had ordered him (SNm 60.1 [H 57]).

6. Final and exegetical -ש .

Followed by the imperfect and with final value, this construction has the same function as an exegetical infinitive (see Units 8.7C and 20.9):

ונקה האיש מעון [במדבר ה' לא]. שלא יאמר, אוי לי שהרגתי בת ישראל

He will be clear of sin [Nm 5.31]. (This is said) so that no-one has to

say, Woe is me, for I have killed a daughter of Israel (SNm 21.3 [H 24]).

(Note how final and consecutive values might easily be confused.)

7. בשביל ש-.

That the reason why and the reason for are near neighbours is clearly seen in this conjunction, which can refer to both cause and end. See Unit 29.11 for instances of בשביל ש- with the imperfect expressing finality or final cause and of the same conjunction followed by a participle or noun to express merely cause. There is a further example at Taa 3.8:

צאו והכניסו תנורי פסחים, בשביל שלא ימוקו

Go and fetch the paschal ovens so that they don't fall apart.

8. כדי ל- and כדי ש-.

A. Any difference, beyond the purely stylistic, that exists between the use of the imperfect with כדי ש- and of the infinitive with כדי ל- lies in the more subjective, personal, and persuasive mood of the imperfect as against the more impersonal nature of the infinitive:

למה אמרו חכמים, על הצוה? כדי להרחיק את האדם מן העברה

Why did the sages say, Up to midnight (one must recite the *shema*)? So as to distance people from sin (Ber 1.1);

למה קדמה, שמע, ל, והיה אם שמעו? אלא כדי שיקבל עליו על
מלכות שמים תחלה, ואחר כך יקבל עליו על מצות

Why does, Hear (O Israel), precede, And it will be, if you listen? It is simply so that first one might take upon oneself the yoke of the kingdom of heaven and only afterwards the yoke of the commandments (Ber 2.2);

ומשמיע בכל לשון ששומעת, כדי שחאה יודעת על מה היתה שתה

It is said in any language she can understand, so that she will know why she is drinking (the bitter waters) (TosSoṭ 2.1).

It should be noted that in the two examples from Berakhot, K reads כדי ל- and להרחיק, אלא יקבל, without כדי (K also lacks כדי at Abot 2.4: see text 3 in the exercises). It seems, then, that the use of כדי to introduce a simple final clause did not become generalized in a uniform way and might represent a later stage of the language, when כדי no longer carried the connotation of 'quantity'.

B. But in virtue of its etymological force, 'as much as is sufficient', כדי can also introduce an attributive or adjectival clause in order to determine, quantitatively, a noun, expressing thereby not so much the final intention of the subject of the main clause as something of the end use or nature of the object referred to by the noun being thus determined. In Shab 8, there are many examples of כדי ל- specifying the quantitative value of an object. For example,

המוציא ... דבש כדי לתן על הכתית

(Shab 8.1) does not refer to the person carrying honey to put it on a wound but to 'whoever carries enough honey to put on a wound'; similarly,

שמן כדי לְסוּךְ אֶבֶר קָטָן

is 'oil enough to anoint the smallest member',

חבל כדי לעשות אֶזְזָן

is 'enough rope to make a handle' (Shab 8.2),

גֵּיד כְּדֵי לְכַתּוֹב עָלָיו קֶשֶׁר מוֹכְסִין

is 'enough paper for writing a taxcollector's note', and

דִּיּוֹ כְּדֵי לְכַתּוֹב שְׁתֵּי אוֹתוֹת

is 'ink in sufficient quantity to write two letters' (Shab 8.3). The adjectival value of final clauses like these is decisive in preventing them from being understood as clauses expressing the final intention of the subject of the main clause.

In fact, in every example I have been able to check, כְּדֵי functions as an indeclinable adjective ('sufficient, enough') that can introduce either an infinitive with לְ or the corresponding verbal noun. Thus, at Hul 11.2, we find that to the question

וּכְמָה נוֹתְנִים לוֹ?

How much (wool) must one give him?

the answer given is כְּדֵי לְעִשׂוֹת מִמֶּנּוּ בְּגָד קָטָן 'enough for a small garment to be made from it' and כְּדֵי מִתְּנָה 'enough for a present'. In both cases, what is expressed is not the intention of the person who wants the wool but the quantity of wool that is needed.

9. על מִנְתָּ ל- and על מִנְתָּ ש-.

עַל מִנְתָּ ש- occurs with the imperfect, and, depending on vocalization, the participle. On the difference between imperfect and infinitive constructions, see above, §8A.

The use of עַל מִנְתָּ underlines the interest or intention of the subject; in line with its original sense of '(laying a bet) on the (corresponding) portion', it is usually rendered as 'on condition that', as in the well-known statement of Antigonus of Socoh:

אַל תְּהִי כְעֶבְדִּים הַמְשֻׁמְשִׁין אֶת הָרֵב עַל מִנְתָּ לְקַבֵּל פְּרָס, אֲלֵא הָיוּ
כְעֶבְדִּים הַמְשֻׁמְשִׁין אֶת הָרֵב שְׁלֵא עַל מִנְתָּ לְקַבֵּל פְּרָס

Do not be like servants who work for their master on condition that they receive a salary, but like servants who work for their master without the intention of receiving remuneration (Abot 1.3).

At Ma'asrot 2.7, the labourer accepts his contract עַל מִנְתָּ שְׂאוּכַל הָאֲנִים 'on condition that I may eat figs'. (In this instance, some prefer to read a participle, עַל מִנְתָּ שְׂאוּכַל.)

10. עַל תְּנָאֵי ש-.

This has a similar function, but because it is not of itself a conjunction, it can still be employed independently of any following clause, as an adverbial modifier of the clause that precedes:

אִף עַל פִּי שֶׁנָּתַנּוּ לָהּ עַל תְּנָאֵי וְלֹא נַעֲשֶׂה הַתְּנָאֵי

Even though he gave it to her conditionally, but the condition was not fulfilled (Giṭ 8.8).

Its use as a conjunction is exemplified by Meg 3.2:

אין מוכרין בית הכנסת, אלא על תנאי שאם ירצו יחזירוהו

A synagogue may only be sold on the condition that, whenever it is so wished, it can be returned.

11. שְׁמָא/שָׁמָא.

This form has both adverbial and conjunctive value, 'perhaps, maybe' and 'in case, lest'; when compared with the conjunction שְׁלֵא, שָׁמָא can be seen to add a note of fear or insecurity, and is associated in RH with the verbs of fear (יָרָא) and caution (הִזְהִיר). It replaces BH פֶּן, as can be seen in the following exegetical text (SDt 43 [F 92] on Dt 11.16):

השמרו לכם פן יפתהו לבבכם. אמר להם, תזהרו שמא תמרדו במקום

Be careful that your heart is not beguiled. It was trying to say to them, Take care not to rebel against the omnipresent one.

At Sanh 4.5, a wide variety of senses is attested.

A. Negative final conjunction:

מאימין עליהן, שְׁמָא תאמרו מאמד ומשמועה.

They warned them, So that you do not utter suppositions or hearsay.

B. Adverb:

שְׁמָא אי אתם יודעין שסופנו לברוק אחכם?

Perhaps you do not know that in the last resort we shall have to investigate you.

C. Preventive final conjunction.

In the meaning 'lest, in case', שְׁמָא is usually found in justification of a biblical text. In the tannaitic *midrashim*, it appears in the standard formula שְׁמָא תאמר/תאמרו... ת"ל 'lest you say (i.e. 'so that you do not argue' in such and such a way) ... the biblical text says' (see Unit 18.17). A similar usage is to be seen in the final part of the introductory text to this unit (Sanh 4.5), where Lv 5.1 and Pr 11.10 are cited in order that no-one might argue (שְׁמָא תאמר) against solidarity.

The expression of preventive purpose is not found only in connection with biblical interpretation. שְׁמָא can also be used to prevent, or to express fear about, any event:

אף אשה אחרת מתקנין לו, שְׁמָא תמות אשתו

Another woman had to be assigned to him in case his wife were to die (Yom 1.1).

Compare the version of this *halakhah* in SLv 16.32 (W 83b):

כך מקדישים לו אשה אחרת על תנאי שאם יארע דבר באשתו

... in case something were to happen to his wife.

Note that in these two examples it is especially clear that the negative final ('so that not') and preventive final ('in case') values of שְׁמָא cannot be used interchangeably.

12. Consecutive clauses.

A. As in BH (see Meyer 1992, §118), a consecutive clause can be connected to its main clause by -י:

כמה יהא בנית ולא יקצנו?

How much must there be in an olive tree so that it may not be pruned? (Shebi 4.10)

B. The similarity of consecutive and final constructions enables the use of conjunctions like כְּדִי־שֶׁ with consecutive value:

מורידין לפני התבה זקן ורגיל ויש לו בנים וביתו ריקם, כְּדִי־שֶׁיהא לבו שלם בתפלה

They placed before the ark a well-versed elder, with children but with his house already empty, so that he might pray with all his heart (Taa 2.2).

C. Typical are consecutive clauses introduced by שֶׁ or שְׁלֵא following an exclamation or emphatic adjective:

חביב בנימין שנקרא ידך למקום

How beloved is Benjamin, such that he has been called, Favourite, by the omnipresent one! (SDt 352 [F 409]);

מה כח עבירה קשה שעד שלא פשטו ידיהם בעבירה לא היה בהם זבים ומצורעים

How terrible is the power of sin, such that before they stretched out their hands to sin none of them had been affected by venereal or skin disease! (SNm 1.10 [H 4]);

אוי לי שאני ערום מן המצות

Woe is me, such that I have become stripped of precepts! (SDt 36 [F 68]).

גדול שלום שאפילו מתים צריכים שלום

How great is peace, such that even the dead need peace! (SDt 199 [F 237]);

וכי מה אני ספון, שהכתי חיות רעות הללו?

Why have I been distinguished to the extent that I can kill these wild beasts? (Mek 17.14 [L 2.157]);

ונאמן הוא בעל מלאכתך, שישלם לך שכר פעולתך

Your employer is faithful, such as to pay you for your work (Abot 2.16).

(Note that K replaces the relative/consecutive clause here with a simple final infinitive structure: לשלם.)

IV Phraseology

13. חביבין ישראל שֶׁ- 'how beloved are the Israelites, such that ...'; the clause dependent on the exclamation should be understood as a consequence rather than a cause (although it is indeed possible for a causal relationship to be formulated in the same exclamatory fashion). Numerous examples include:

חביבין ישראל, שנקראו בנים למקום

How beloved are the Israelites, such that they have been called children of the omnipresent one (Abot 3.14);

חביבין ישראל, שסבבם הכתוב במצות, תפילין בראשיהם ותפילין בורועותיהם, מזוהה בפתחיהם, ציצית בבגדיהם

How beloved are the Israelites, such that Scripture surrounds them with precepts: phylacteries on their heads and phylacteries on their arms, a *mezuzah* on their doors, and a tassel on their garments (SDt 36 [F 67–68]).

See also Mek 21.30 (L 3.87–88); SNm 1.10 (H 4); 161.3 (H 222), etc.

V Vocabulary

אֶפְסָנִי/אֶפְסָנִיא (ὄψωνιον) '(soldier's) pay, rations'

הִסְפִּיק (hi. of סָפַק) 'grant, authorize, supply'

כַּף 'ladle'

לֵבַס (λέβης) '(cooking) pot'

לִיפְתָן 'condiment'

מַחֲזֵה 'brazier'

מְחֻזָּן 'careful, considered'

פֶּרֶס 'piece (of bread)'

פְּרוּטָה '*perutah*' (a small coin), in plural, 'small change, coppers'

קַמְקוּם 'cauldron'

הִשְׁתַּקַּע (htp. of שָׁקַע) 'sink down, be submerged', i.e. 'live permanently', as against גִּיר 'pass through, wander'

VI Exercises

- שמעון בן שטח אומר, הרי מרכה לחקור את העדים, והוי זהיר בדבריה, שמא מתוכם ילמדו לשקר.
- אבטליון אומר, חכמים, הנהרו בדבריכם, שמא תחובו חובת גלות ותגלו למקום מים הרעים, וישתו התלמידים הבאים אחריכם וימותו, ונמצא שם שמים מתחלל.
- הוא [רבן גמליאל] היה אומר, עשה רצונו פרצונך, כדי [כדי K lacks] שיעשה רצונך כרצונו. בטל רצונך מפני רצונו, כדי [כדי K lacks] שיבטל רצון אחרים מפני רצונך. הלל אומר, אל תפרש מן הצבור, ואל תאמן בעצמך עד יום מותך, ואל תדין את חברך עד שתגיע למקומו. ואל תאמר דבר שאי אפשר לשמוע, שסופו להשמע. ואל תאמר, לכשאפנה אשנה, שמא לא תפנה.
- רבי ישמעאל בנו אומר, הלומד על מנת ללמד, מספיקין בידו ללמוד וללמד, והלומד על מנת לעשות, מספיקין בידו ללמוד וללמד, לשמור ולעשות. רבי צדוק אומר, אל תעשם עטרה להתגדל בהם, ולא קרדם לחפור בהם.

5. הוא היה אומר, היילודים למות, והמתים להחיות, והחיים לדון, לידע, להודיע ולהודע שהוא אל, הוא היצר, הוא הבורא, הוא המבין, הוא הדין, הוא עד, הוא בעל דין, והוא עתיד לדון.
6. עשרה דורות מאדם עד נח, להודיע כמה ארץ אפים לפניו, שכל הדורות היו מכעיסין ובאין עד שהביא עליהם את מי המבול. עשרה דורות מצח עד אברהם, להודיע כמה ארץ אפים לפניו, שכל הדורות היו מכעיסין ובאין עד שבא אברהם וקבל עליו שכר כלם.
7. כלי מתכות כמה הוא שגורן? הדלי, כדי למלאות בו. קמקום, כדי לחם בו. מחם, כדי לקבל סלעים. הלבס, כדי לקבל קיתונות. קיתונות, כדי לקבל פרוטות. מדות יין, ביין, מדות שמן, בשמן.
8. לא ירבהו לו סוסים [דברים יז טז], אלא כדי מרפבתו. וכסף וזהב לא ירבהו לו מאד [דברים יז יז], אלא כדי לתן אספניא.
9. ולמה אמרו חכמים, עד חצות? להרחיק מן העבירה ולעשות סייג לתורה ולקיים דברי אנשי כנסת הגדולה, שהיו אומרים שלשה דברים, הווי מתונין בדין והעמידו תלמידים הרבה ועשו סייג לתורה.
10. ושלישים על כלו [שמות יד ז], על מנת לכלות. לשעבר, כל הבן הילוד וגו' [שמות א' כב], אבל כאן, ושלישים על כלו, על מנת לכלות, שנאמר, אריק חרבי תורשימו די [שמות טו ט].
11. שאל אנשנינוס את רבינו הקדוש, אני מבקש לילך לאלכסנדריא, שמא תעמיד עלי מלך וינצחני? אמר לו, איני יודע. מכל מקום כתוב לנו שאין ארץ מצרים יכולה להעמיד לא משל ולא שר, שנאמר, ונשיא מארץ מצרים לא יהיה עוד ויחזקאל לי ג'.
12. אם סופינו לרבות את כל האוכל אע"פ שאינו שוכב, מה תלמוד לומר, האוכל... והשוכב ויקרא יד' מז? אלא כדי ליתן שיעור לשוכב כדי שיאכל. וכמה היא שיעור אכילה? כדי אכילת פרס פת חטים ולא פת שעורים מיסב ואוכלו בליפתן.
13. ובא אהרן אל-אהל מועד [ויקרא טז כג]. כל הפרשה כולה אמורה על הסדר חוץ מן הפסוק הזה, ובא אהרן אל-אהל מועד. ולמה בא? כדי להוציא את הכף ואת המחטה.
14. כמראה אשר הראה י' את משה כן עשה [במדבר ח' ד], להודיע שבחו של משה, שכשם שאמר לו המקום כן עשה.
15. ככל אשר צוה י' את משה כן עשו בני ישראל [במדבר ט' ה], להודיע שבחן של ישראל, שכשם שאמר להם משה, כן עשו.
16. ותקרבנה בנות צלפחד [במדבר כז א]. כיון ששמעו בנות צלפחד שהארץ מתחלקת לשבטים לזכרים ולא לנקבות, נתקבצו כולן זו על זו ליטול עצה. אמרו, לא כרחמי בשר ודם רחמי המקום. בשר ודם רחמיו על הזכרים יוחר מן הנקבות, אבל מי שאמר והיה העולם אינו כן, אלא רחמיו על הזכרים ועל הנקבות, רחמיו על הכל, שנאמר, נתן לחם לכל בשר... [תהלים קל"ו כה].
17. אשר אני שוכן בתוכם [במדבר ה' ג]. חביבים הם ישראל, שאע"פ שהם טמאים, שכנה ביניהם, וכן הוא אומר, השוכן אתם בתוך שומאתם [ויקרא טז טז]... ר' יוסי הגלילי אומר, בוא וראה מה כח עבירה קשה שעד שלא פשטו ידיהם בעבירה לא היה בהם זבים ומצורעים, ומשפשטו ידיהם בעבירה היו בהם זבים ומצורעים.

18. ואכלת ושבעת. השמרו לכם [דברים י"א טו-טז]. אמר להם, הזהירו שמא ישעה אתכם יצר הרע ותפרשו מן התורה, שכיון שאדם פורש מן התורה הולך ומדבק בעבודה זרה.
19. ואמרת, אוכלה בשר כי תאווה נפשך לאכול בשר [דברים יב' כז], ... רבי אלעזר בן עזריה אומר, לא בא הכתוב אלא ללמדך דרך ארץ, שלא יאכל אדם בשר אלא לתיאבון.
20. ואמרת לפני "אלהיך ארמי אויב אבי [דברים כו' ה], מלמד שלא ירד אבינו יעקב לארם אלא על מנת לאבד, ומעלה על לבן הארמי כאילו איבדו. וירד מצרימה [דברים כו' ה], מלמד שלא ירד להשתקע אלא לגור שם. שמא תאמר שירד ליטול כתר מלכות, תלמוד לומר, ויגור שם [שם].

Sources. 1. Abot 1.9. 2. Abot 1.11. 3. Abot 2.4. 4. Abot 4.5. 5. Abot 4.22. 6. Abot 5.2. 7. Kel 14.1. 8. Sanh 2.4. 9. Mek 12.8 (L 1.46). 10. Mek 14.7 (L 1.203). 11. Mek 15.7 (L 2.50). 12. SLv 14.47 (W 74c). 13. SLv 16.23 (W 82b). 14. SNm 61 (H 59). 15. SNm 67.2 (H 63). 16. SNm 133.1 (H 176). 17. SNm 1.10 (H 4). 18. SDt 43 (F 96). 19. SDt 75 (F 139-40). 20. SDt 301 (F 319).

UNIT THIRTY-ONE

CONCESSIVE CLAUSES

I *Introductory text* (SNm 119.2 [H 142])

ויאמר י' אל אהרן ... אני חלקך ונחלתך [במדבר יח' כז]. על שולחני אתה אוכל ועל שולחני אתה שותה. משל, למה הדבר דומה? למלך בשר ודם שנתן לבניו מתנות ולבנו אחד לא נתן שום מתנה. אמר לו, בני, אע"פ שלא נתתי לך מתנה, על שולחני אתה אוכל ועל שולחני אתה שותה. וכך הוא אומר, חלקם נתתי אותה מאשי [ויקרא י"ז], אשי י' ונחלתו יאכלון [דברים יח' א].

And Y. said to Aaron ..., I am your portion and your inheritance [Nm 18.20]. You eat at my table and drink at my table. A parable: to what may this be compared? To a king of flesh and blood who gave presents to his sons and to only one son gave no present but said to him, My son, although I have not given you a present, you eat at my table and drink at my table. That is why it says, It is the portion that I give them of my offerings by fire [Lv 6.10], They are to eat of Y.'s offerings by fire and of his patrimony [Dt 18.1].

1. The parable restates the traditional explanation of why, remarkably,

the tribe of Levi was allotted no territory. This model of a praiseworthy tribe, sustained from outside so as to be free of the normal duties of life, has passed into other religions.

II Morphology

2. In BH, the following particles are used with concessive value: כִּי (Is 54.10), אִם (Nm 22.18; Jb 9.15), גַּם (Is 49.15), גַּם כִּי (Is 1.15), and עַל with noun (Jb 16.17) and with infinitive (Jr 2.35).

In RH, various combinations with the particle אֵךְ are employed, אֵפִילוֹ (אֵךְ and אֵילוֹ), אֵךְ עַל פִּי, אֵךְ כֶּשֶׁ-, (אֵילוֹ and אֵךְ), as well as אִם.

III Grammar and usage

3. Concession is a type of conditional relationship, and it can be seen that many formally conditional clauses may be understood concessively. This is particularly common with אִם and כִּי in BH, and the same is found in RH (see also Unit 28.7A):

אִם לְמִדַּת תּוֹרָה הִרְבֵּה ... אִם יִהְיוּ כָל חֲכָמֵי יִשְׂרָאֵל בְּכַף מֵאֻנִּים

Even though you had studied Torah a lot ... even if all the sages of Israel were on one balance of a pair of scales (Abot 2.8);

אִם אֶתֶּה נֹתֵן לִי כָל כֶּסֶף ... אֵינִי דָר אֱלֵא בְּמִקוֹם תּוֹרָה

Although you were to give me all the silver (in the world) ..., I would not live except in a place where there was Torah (Abot 6.9).

The reverse is also true, so that אֵפִילוֹ can be used to indicate a simple condition:

אֵפִילוֹ מְצָא חֲבִית, וְהִיא מְלֵאָה פְּרוֹת, וְכָתוּב עָלֶיהָ, תְּרוּמָה, הֲרִי אֵלוֹ חֲלָן

If one finds a vessel full of fruit, with *terumah* written on it, they are regarded as profane (MS 4.11).

Here, the irreal value of אֵילוֹ (see Unit 28.8A) has been lost and it expresses instead a straightforward hypothesis concerning something that, while exceptional, is quite possible.

4. A concessive aspect can even be signalled by -וְ joining two clauses, usually according to the pattern (concessive) verbal clause followed by -וְ and a nominal clause:

שְׁתֵּי נָשִׁים שֶׁנִּשְׁבְּוּ, זָאֵחַ אוֹמֵרֶת, נִשְׁבִּיתִי וְטִהַרְתִּי אֲנִי

Let us imagine two women who have been taken captive, one of whom says, *Although I was taken captive*, I remain pure (Ket 2.6).

Concession may also be expressed in RH by simple parataxis, without -וְ:

הָא וְתָרָה כָּל מַה שַׁעֲשִׂיתָם, מַעֲשֵׂה עֵגֶל קִשָּׁה עָלַי מִן הַכֹּל

Although there are many things you have done to me, the incident of the golden calf takes precedence over all (SDt I [F 6]).

It should be noted that in this example, the concessive clause is in reality a nominal clause emphasized with the particle **הִנֵּה**.

5. **אִפְלוּ**.

Although, as we have just seen, **אִפְלוּ** can have purely conditional value, in its concessive function it signals an exceptional circumstance. It is quite normal for **אִפְלוּ** to introduce a nominal or participial clause; between the main clause and the concessive clause, a real and formal subordination can be seen:

אִפְלוּ הֵן בְּשָׂתֵי עִירוֹת, מַעְלוֹת זֶה אֶת זֶה

Even though they are in two different towns, the one (grain) neutralizes the other (Ter 4.12);

**אִפְלוּ הַמֶּלֶךְ שׁוֹאֵל בְּשִׁלוֹמוֹ, לֹא יִשְׁכַּנוּ, וְאִפְלוּ נִחַשׁ כְּרוּךְ עַל עַקְבוֹ
לֹא יַפְסִיק**

Even if the king greets someone (during prayer), they are not to respond, even if a snake is coiled around their feet, they are not to interrupt (their prayer) (Ber 5.1).

But the fact that there are also instances of **אִפְלוּ** with personal forms of the verb suggests that it is the unusualness of a condition or circumstance that predominates rather than its concessive aspect:

אִפְלוּ הִנִּיחַ אִתּוֹ בֵּיתוֹ וְהִלָּךְ לִשְׁבוֹת אֶצֶל בָּתּוֹ בְּאוֹתָהּ הָעִיר, אֵינוֹ אוֹסֵר

Even if he leaves his house and goes to spend the sabbath with his daughter in the same city, it does not create a prohibition (Erub 8.5).

See also Yeb 16.5, etc.

6. **אִף כֵּשׁ**.

There are three examples in the Mishnah, followed by participle, perfect, and imperfect, respectively:

קִדְשָׁתָן אִף כְּשֶׁהֵן שׁוֹמְמִין

Their holiness (remains) even though they are in ruins (Meg 3.3);

אִף כְּשֶׁאָמְרוּ בֵּית שַׁמַּי

Although the school of Shammai said (Naz 2.1-2);

אִף כְּשִׁיאָמַר, רַגְלָהּ שֶׁלְזֶה תַּחַת זֶה

Even if one were to say, This one's leg for that one's (Tem 1.3).

7. **אִף עַל פִּי**.

A. **אִף עַל פִּי שׁ**:

**הַמַּחֲלִיל אֶת הַקִּדְשִׁים וְהַמְכַזֵּה אֶת הַמַּעֲדוֹת וְהַמַּלְבִּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ בְּרִבּוֹ
וְהַמְפַּר בְּרִיתוֹ שֶׁלְאַבְרָהָם אָבִינוּ, עַלְיוֹ הַשְּׁלוֹם, וְהַמְגַלֵּה פְּנִים בַּתּוֹרָה
שֶׁלֹּא כְהִלְכָהּ, אִף עַל פִּי שֵׁשׁ בִּידוֹ תּוֹרָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים, אֵין לוֹ חֵלֶק
לְעוֹלָם הַבָּא**

A person who profanes the holy things, who despises the festival days, who humiliates another in public, who breaks the covenant of Abraham our father (peace be upon him), who discovers in the Torah meanings that are not in agreement with the *halakhah*, even if such a person has (learning in) Torah and good deeds, they will have no part in the world to come (Abot 3.11).

Before a participle, the *-w* can be omitted:

אָף עַל פִּי כְּפּוֹפִין, אָף עַל פִּי מִקְבָּלִין

Even if they (earthenware vessels) are bent, even if they are receptacles (Kel 2.3).

B. אָף עַל פִּי כֵּן, which constitutes a clause in its own right, 'though it be so, despite that, nonetheless', following a concessive clause serves to contrast with the main clause that follows. In the following text from Qid 2.3, both אָף עַל פִּי variants are present:

וּבְכָלֵם, אָף עַל פִּי שְׂאֵמְרָהּ, בִּלְבָבִי הָיָה לְהִתְקַדֵּשׁ לּוֹ, אָף עַל פִּי כֵּן,
אֵינָהּ מִקְדָּשָׁת

Even though she said, It was in my heart to become engaged to him, in spite of everything, she has not become engaged.

IV Phraseology

8. אָף עַל פִּי שְׂאֵין רְאִיָּה לְדָבָר, זָכַר לְדָבָר שְׂנֵאֵמַר 'although there is no evidence in its favour, there is an allusion to it in the text that says ...' contrasts strict proof (רְאִיָּה) with an indication or an allusion (זָכַר) and is used to introduce texts that have only an indirect bearing on a matter of dispute. In the Mishnah, the formula appears at Shab 8.7 and 9.4 and Sanh 8.2 (Bacher 1899, 51–55 has a list of biblical texts adduced with this formula in the tannaitic literature).

V Vocabulary

מֵן אֶת לְבוֹ מֵן 'distance the heart from, decide against'

יִיחַד (pi.) 'unite, confer an honour or a name'

כְּבֹד רֵאשׁ 'inclination of the head', indicating respect or honour

כְּדָא/כְּדִי 'worthy, appropriate, sufficient'

מְנַע 'hold back, refuse'

מִצִּיּוֹן (ptc. of צִיּוֹן [pi.]) 'noted, distinguished'

מְנַע עֲצֻמוֹ מִן הַרְחָמִים 'refuse mercy', i.e. despair
of mercy, cease praying

שְׁדָּה 'be slow, delay'

VI Exercises

1. אין עומדין להתפלל אלא מתוך כבוד ראש. חסידים הראשונים היו שוהים שעה אחת ומחפלים, כדי שיכוננו את לבם למקום. אפלו המלך שואל בשלומו, לא ישיבנו, ואפלו נחש כרוך על עקבו, לא יפסיק.
2. חייב אדם לברך על הרעה כשם שהוא מברך על הטובה, שנאמר, ואהבת

- את י' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאורך [דברים ו' ה']. בכל לבבך, בשני יצריך, ביצר טוב וביצר רע. ובכל נפשך, אפילו הוא נוטל את נפשך. ובכל מאורך, בכל ממונד.
3. איזו היא בחוליה? כל שלא ראתה דם מימיה, אף על פי ששואה.
4. אין שוחטין את הפסח על היחיד, דברי רבי יהודה. ורבי יוסי מתיר. אפילו חבורה שלמאה שאין יכולין לאכול כזית, אין שוחטין עליהן. ואין עושין חבורת נשים ועבדים וקטנים.
5. היו ידיו שהורות, והסיע את לבו מלאכול, אף על פי שאמר, יודע אני שלא נטמאו ידי, ידיו טמאות, שהידיים עסקניות.
6. אפילו שמעו מן הנשים אומרות, מת איש פלוני, דין.
7. ועד שלא נבחרה ארץ ישראל היו כל הארצות כשרות לדברות, משנבחרה ארץ ישראל יצאו כל הארצות... ואם תאמר, דן אני את הנביאים שנדבר עמהם בחוצא לארץ, אפ על פי שנדבר עמהם בחוצה לארץ, לא נדבר עמהם אלא בזכות אבות.
8. ומפני מה שרתה שכנה בחלקו של בנימין? שכל השבטים היו שותפים במכירתו של יוסף ובנימין לא היה שותף עמהם, וכל השבטים נולדו בחוץ לארץ ובנימין נולד בארץ ישראל. אף על פי כן, ההר [סיני] חמד אלהים לשבתו [תהלים סח' ז'].
9. אלהים אני לכל באי עולם. אף על פי כן לא ייחדתי שמי אלא על עמי ישראל.
10. ויאמר אל אהרן, קח לך עגל בן בקר לחטאת [ויקרא ט' ב'], מלמד שאמר לו משה לאהרן, אהרן אחי, אף על פי שנרצה המקום לכפר על ענותיך, צריך אתה ליתן לחודך פי של שטן.
11. ונתתי גשמיכם בעתם [ויקרא כה' ד'], ברביעות. אתה אומר, ברביעות, או אינו אלא בערבי שבתות? אמרו, אפילו שנים כשני אליהו וגשמים יורדים בערבי שבתות, אינו אלא סימן קללה. הא מה אני מקיים, ונתתי גשמיכם בעתם? ברביעות.
12. ר' יוסי בן דורמסקית אומר משל, ביד אדם איסר ופרוטה והוא יושב ומשקלו. ואומר, אקח בו פת, אוכל אני ולא שבע, אקח בו תמרים, שמא אוכל אני ושבע. אף על פי כן, אוכל ולא שבע, שנאמר, ואכלתם ולא תשבעו [ויקרא כו' כז].
13. גדל פרע שער ראשו [במדבר ו' ה'], למה נאמר? לפי שהוא אומר, והיה ביום השביעי יגלח את כל שערו, את ראשו את זקנו ואת גבות עיניו, [ויקרא יד' ט'], אף הגזיר במשמע, ומה אני מקיים, גדל פרע שער ראשו? בשאר כל הנזירים חוץ מן המנגע? או אף על פי מנגע? ומה אני מקיים, יגלח את כל שערו? בשאר כל המנגעים חוץ מן הנזיר? או אף הנזיר? ת"ל, יגלח, אע"פ הנזיר.
14. ר' אלעזר בנו של רבי אלעזר הקפר אומר, גדול השלום, שאפילו ישראל עובדין עבודה זרה ושלום ביניהם, כביכול אמר המקום, אין השטן נוגע בהם, שנאמר, חבור עצבים אפראים הנח לו [הושע ד' ז'], אבל משחלקו מה נאמר בהם? חלק לבם עתה יאשמו [הושע ו' ב']. הא גדול השלום ושואה מחלוקת.
15. וידבר י' אל משה לאמר, עשה לך שתי חצוצרות כסף [במדבר י' א'—ב']. למה נאמרה פרשה זו? לפי שהוא אומר, על פי י' יחנו ועל פי י' יסעו [במדבר ט' כג], שומע אני, הואיל ונוסעים על פי הדיבר וחונים על

- פי הדיבר, לא יהיו צריכים חצוצרות. ת"ל, עשה לך שתי חצוצרות כסף.
מגיד הכתוב שאף על פי שנוסעים על פי י' וחוננים על פי י', צריכים
היו חצוצרות.
16. מכאן אמר רבי אלעזר המודעי, המחלל את הקדשים והמבזה את
המועדות והמפר בריתו של אברהם אבינו, אע"פ שיש בידו מצות הרבה
כד"י הוא לדחותו מן העולם.
17. ומה אם משה, חכם חכמים, גדול גדולים, אבי דנביאים, אע"פ שידע
שגזירה עליו גזירה לא מנע עצמו מן הרחמים, קל וחומר לשאר בני אדם.
18. ואברתם מהרה. ושמתם את דברי אלה... [דברים י"ז]. אף על פי
שאני מגלה אתכם מן הארץ לחוצה לארץ, ה"ו מצויינים במצות
שכשתחזרו לא יהו עליכם חדשים.
19. המוציא אתכם מארץ מצרים [דברים י"ז]. אפילו אין לו עליך אלא
שהוציאך מארץ מצרים, די.
20. וקראת אליה לשלום [דברים כ"י]. גדול שלום, שאפילו מתים צריכים
שלום. גדול שלום, שאפילו במלחמתם של ישראל צריכים שלום. גדול
שלום, שדרי רום צריכים שלום, שנאמר, עוש שלום במרומו [איוב כה' א'].
גדול שלום, שחותמים בו ברכת כהנים. ואף משה היה אוהב שלום, ואשלח
מלאכים ממדבר קדמות אל סיחון מלך חשבון דברי שלום [דברים ב' כ"ז].

Sources. 1. Ber 5.1. 2. Ber 9.5. 3. Nid 1.4. 4. Pes 8.7. 5. Ṭoh 7.8. 6. Yeb
16.5. 7. Mek 12.1 (L 1.4–5). 8. Mek 19.16 (L 2.222). 9. Mek 23.17 (L
3.185). 10. SLv 9.2 (W 43c). 11. SLv 26.4 (W 110b). 12. SLv 26.26 (W
112a). 13. SNm 25.6 (H 31). 14. SNm 42.2 (H 46). 15. SNm 72.1 (H 67).
16. SNm 112.4 (H 121). 17. SNm 134.5 (H 180). 18. SDt 43 (F 102). 19.
SDt 86 (F 150–51). 20. SDt 199 (F 237).

UNIT THIRTY-TWO

ADVERSATIVE CLAUSES

I *Introductory text* (SDt 313 [F 355])

יצרנהו כאישון עינו [דברים לב' י']. אפילו בקש הקדוש ברוך הוא
מאברהם אבינו גלגל עינו היה נותן לו, ולא גלגל עינו בלבד אלא אף
נפשו שחביבה עליו מן הכל, שנאמר, קח נא את בנך את יחידיך... את
יצחק [בראשית כב' ב']. והלא ידוע שהוא בנו יחידי? אלא זו נפש
שנקראת יחידה, שנאמר, הצילה מחרב נפשי מיד כלב יחידי
[תהילים כב' כא'].

He cares for him like the pupil of his eye [Dt 32.10]. Even if the holy one,

blessed be he, had asked our father Abraham for his eyeball, he would have given it to him, and not only the eyeball but his very soul, which was dearer to him than anything, as it is said, Take your son, your beloved ..., Isaac [Gn 22.2]. Is it not known that this refers to his beloved son? No, rather it refers to the soul, which is called, Beloved, as it is said, Free my soul from the sword, my beloved from the claws of the dog [Ps 22.21].

1. To God's loving care, Abraham responds with a love so great that not only does he hand over to God his son but his very soul, according to an interpretation that, in the light of Ps 22.21, equates רח"ד with 'soul'.

Note that in this interpretation, the meaning of a highly anthropomorphic expression has been reversed, so that it is no longer God who holds Israel as dear as the pupils of his eyes, but Abraham who is prepared to deliver even more than the pupils of his eyes.

II Morphology

2. The only exclusively adversative particle in BH is אולם (Gn 28.19), although -וּ, אִם, and כִּי אִם (in antithetic relationship to a preceding negative) can also be used adversatively; as a restrictive, BH employs אֲשֶׁר and in earlier texts also אֲבָל (Gn 17.19). In LBH, אֲבָל reappears as an adversative conjunction, 'but' (Ezr 10.13).

3. In RH, אֲבָל has become a full adversative and a new particle has developed under the influence of Aramaic: אֲלֵא (אִם and לֵא). אולם has disappeared.

New restrictive or exceptive compounds are חוּץ מִשֵּׁ- and בְּלִבְדֵּשֵׁ-

III Grammar and usage

4. RH, like BH (see Lv 2.12), evidences widespread use of copulative -וּ with adversative value:

נתן לבניו מתנות ולבנו אחד לא נתן שום מתנה

He gave presents to his sons but to one he gave nothing (SNm 119.2 [H 142]).

A. The value of -וּ is made clear by the flow of thought, when it joins two opposing terms or concepts:

זָקֵן וְרַגִּיל יֵשׁ לוֹ בָּנִים וּבֵיתוֹ רֵיקָם

A well-versed elder, with children but with his house already empty (Taa 2.2).

B. Sometimes, a difference in tense between coordinated clauses (see Unit 17.12 with its quotation of Sof 7.8) underlines the adversative context:

אָדָם טוֹבֵעַ כְּפֹה מִטְּבַעוֹת בַּחוּתָם אַחַד וְכֵלָן דּוֹמִין זֶה לְזֶה, וּמִלֶּךְ מַלְכֵי

המלכים הקדושים פרוש פרוש הוא טבע כל האדם בחוקמו של אדם הראשון
ואין אחד מהן דומה לחבירו

A person *makes* various coins with the same seal and all look alike, but the king of kings of kings, the holy one, blessed be he, *has coined* every person with the seal of the first human being and nobody looks like another (Sanh 4.5).

C. Given that in RH the personal pronoun already has a particularly emphatic rôle (see Unit 1.7), when it is also introduced by *ו*, the resulting form, for example והוא, usually implies a contrast:

המזמין את חברו שיאכל אצלו והוא אינו מאמינו על המעשרות

If someone invites another for a meal, but the latter is not sure that the former can be trusted with regard to tithes (Dem 7.1).

Such a contrast is even more patent with the vernacular construction והוא *ש*- introducing a verb that contradicts a preceding claim, as amply demonstrated by the following example:

היכן שור? אמר לו, מת, והוא שנשבר, ..., נשבר, והוא שמת, ..., נשבר,
והוא שמת, ..., נגנב, והוא שמת, ..., אבד והוא שמת

(If he asked) Where is my ox?, and he answered, It's dead, when in fact it was only lame ..., or, It's lame, when in fact it was dead ..., or, It's been captured, when in fact it was dead ..., or, It's lost, when in fact it was dead (Shebu 8.2).

5. אָבֵל.

'אָבֵל introduces a co-ordinated sentence which contains a new case in opposition to the foregoing' (Segal 1927, §503). In Abot, there is a rich display of parallel but opposing sentences coordinated with אָבֵל:

שנים שיושבין ואין ביניהם דברי תורה, הרי זה מושב לצים ...
אבל שנים שיושבין ויש ביניהם דברי תורה, שכינה ביניהם

When two people sit together and do not exchange words of Torah, then this is a meeting of cynics ... but when two people sit together and exchange words of Torah, the Shekhinah stays between them (Abot 3.2).

(See Abot 3.3, 17; 5.17 for the same structure.)

Frequently, contrasting positive and negative statements are coordinated with אָבֵל לֹא:

ירדו לצמחין אָבֵל לֹא ירדו לאילן

If (enough rain) came down for the plants but not enough came down for the trees (Taa 3.2).

When the order is negative followed by positive, the meaning of אָבֵל לֹא ... אֵין should be carefully distinguished from that of אֵין ... אָבֵל לֹא (see below, §6). Whereas the former coordinates two clauses ('he didn't do that, but [אָבֵל] he did this') the latter restricts the meaning of a single sentence ('he only did/he did nothing but [אֵין] that); see Sanh 1.5, etc.

אָבֵל אֵין and אָבֵל ב- introduce new hypothetical statements ('but if, but in such a case'):

בני העיר שמכרו רחובה שלעיר, לוקחין בְּדָמָיו בית הכנסת ...
אבל אם מכרו תורה, לא יקחו ספרים

If the people living in a city sell a square, with the proceeds they may buy a synagogue ... but if they sell a Torah scroll, they will not be able to buy books (Meg 3.1).

(See as well Ket 5.9.)

6. אֵלָא.

This particle has a basically restrictive or exceptive value.

A. **אֵלָא ... לֹא** ('not ... but rather') corresponds to BH **כִּי אִם** and usually expresses the lack of alternative actions available to a subject: 'he did not do anything but', that is to say, 'he only did', such and such. This exclusive/restrictive force can be made yet stronger by adding **בְּלֹבַד** 'only' at the end of a clause:

כָּל מָה שֶׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּעוֹלָמוֹ לֹא בָּרָא אֵלָא לְכַבוֹד
All that the holy one, blessed be he, created in his world, he created exclusively for his glory (Abot 6.11);

שָׁכַן מְצִינוּ בְּדוֹד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל, שֶׁלֹּא לִמַּד מֵאַחִיתּוֹפֵל אֵלָא שְׁנֵי דְבָרִים
בְּלֹבַד, וּקְרָאוּ רַבּוֹ

For thus we found it with David, king of Israel, that he learned no more than two things from Ahithophel, and then he called him his teacher (Abot 6.3).

There is also an isolated example of **אֵלָא** following **כְּלוּם**, in which the latter has an interrogative negative force (see Unit 25.7).

B. **אֵלָא ... לֹא כִי אֵלָא** 'it is not so, but rather; that is not true, instead' is a colloquial formula that mixes BH and Aramaic:

זֶה אוֹמֵר, שׁוֹרֵךְ הַזֵּיק, וְזֶה אוֹמֵר, לֹא כִי אֵלָא בְּסַלֵּעַ לָקָה
One said, Your ox has injured (another ox), and the other said, It's not true; rather, it hurt itself on a stone (BQ 3.11);

הַלֶּחֶם מַעֲכָב אֶת הַכֹּבֵשִׁים ... אָמַר שִׁמְעוֹן בֶּן נָנָס, לֹא כִי אֵלָא
הַכֹּבֵשִׁין מַעֲכָבִין אֶת הַלֶּחֶם

The bread invalidates the lambs ... R. Simeon ben Nannas said, It is not so, rather, the lambs invalidate the bread (Men 4.3).

C. **אֵלָא ... אִין** in exegetical idiom expresses the equivalence of two terms: A is B, A means B, A is understood as B, etc. Abot 6.3, though late, is a superb example of its use and the rabbinic thinking that it embodies—in order to prove that **כְּבוֹד** is to be identified with **תּוֹרָה**, Pr 3.35 and 28.10 are cited; from these it is deduced that **כְּבוֹד** is identified with **טוֹב**; then, Pr 4.2 is adduced to show that **טוֹב** is identified with **תּוֹרָה**; hence, if **כְּבוֹד** is the same as **טוֹב** and **טוֹב** is the same as **תּוֹרָה**, it follows that **כְּבוֹד** and **תּוֹרָה** must also be the same:

וְאִין כְּבוֹד אֵלָא תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר, כְּבוֹד חֲכָמִים יִנְחָלוּ [מִשְׁלֵי ג' לְדָן],
וְחֲכָמִים יִנְחָלוּ טוֹב [מִשְׁלֵי כ"ז י'], וְאִין טוֹב אֵלָא תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר,
כִּי לָקַח טוֹב נִתְתִּי לָכֶם תּוֹרָתִי אֲלֵי־תַעֲזְבוּ [מִשְׁלֵי ד' ב']

Honour is Torah, as it is said, The wise will inherit honour [Pr 3.35],

And the blameless will inherit good [Pr 28.10], and 'good' is Torah, as it is said, I give you teaching of good, do not abandon my Torah [Pr 4.2].

Examples of such reasoning are widespread in the tannaitic *midrashim*:

אין מעילה בכל מקום אלא שיקור

Offence always means Infidelity (SNm 7.5 [H 11]);

ואין ברית אלא תורה

Covenant means Torah (SNm 111.1 [H 116]);

אין פלילים אלא דינים

Pelitim [Dt 32.31] are the judges (Mek 21.22 [L 3.66]);

אין נזירה אלא הפרשה

Abstinence implies separation (SLv 15.31 [W 79b]).

אין תלמוד לומר ... אלא, a common formula associated with the school of Rabbi Ishmael, has to be understood in the same way. It does not reject the text introduced by ת"ל, but assigns it a new meaning; generally speaking, the formula may be rendered as 'this text only signifies that', 'it only teaches that', etc.:

אין ת"ל, לאמר. אלא שאמר לו, השיבני אם אתה גואלם אם לאו

Saying only means that he said to him, Tell me if you are going to free them or not (SNm 105.5 [H 104]).

(Other examples from SNm are 103.6 [H 102]; 118.12 [H 141]; 125.3 [H 160]; 138 [H 185].)

A contrast can be made even more striking by interposing the question א"ל between אין ת"ל and אלא, resulting in the somewhat overloaded sequence אין ת"ל. א"ל. מה ת"ל, א"ל? אלא, the point being to emphasize that the meaning of a particular biblical text is not apparent: *a* makes no sense; what, then, is the meaning of *a*? *a* can only mean that. This formula is applied when *a* is a term regarded as superfluous, for example, according to the text quoted in the last paragraph (SNm 105.5), לאמר; in another version of this passage, at SNm 138 (H 184–85), the longer form of the formula is employed. In the following example, it is a superfluous הו"א that is the object of interpretation:

טמא הוא [במדבר י"ט ט"ז]. אין ת"ל, טמא הוא. מה ת"ל, טמא הוא
אלא הוא שיציל על עצמו צמיד פתיל באהל המת, יציל על עצמו צמיד
פתיל באהל השרץ

He will be impure [Nm 19.15]. 'He will be impure' makes no sense, so what is it that 'He will be impure' teaches? That he who can by himself prevent contamination in a hermetically-sealed tent containing a corpse is the same as he who can by himself prevent contamination in a hermetically-sealed tent containing a (dead) insect (SNm 126.10 [H 164]).

The same terminology is also to be found in the Mishnah, as in the following passage:

בו ביום דרש רבי עקיבא, אז ישיר משה ובני ישראל את השירה

הזאת לִי נִאמְרוּ לֵאמֹר (שמות טו א). שִׁאִין תִּלְמֹד לֹמֵר, לֵאמֹר.
וּמָה תִּלְמֹד לֹמֵר, לֵאמֹר? מִלְּמַד שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל עֹנִין אַחֲרָיו
שֶׁלְּמֹשֶׁה עַל כָּל דְּבַר וְדָבַר

That same day, Rabbi Akiba explained, Then Moses and the people of Israel sang this song to Y., saying [Ex 15.1]. ‘Saying’ offers no teaching. What meaning, then, could ‘Saying’ have? It teaches that the Israelites were responding to each of the words that Moses said (Soṭ 5.4).

D. אֵלֶּא שֶׁ- does not always have to follow a negative. Thus, אֵלֶּא, or אֵלֶּא שֶׁ-, even without a preceding negative, still has an obviously restrictive function, ‘except that, in contrast, however, in fact’, attested in both Mishnah and *midrashim*:

אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, שָׁמַעְתִּי כְּשֶׁהָיוּ בּוֹנִים בְּהִיכָל עוֹשִׂים קַלְעִים לְהִיכָל
וְקַלְעִים לְעִזְרוֹת, אֵלֶּא שֶׁבְּהִיכָל בּוֹנִים מִבְּחוּץ וּבְעִזְרוֹת בּוֹנִים מִבְּפְנֵים

Rabbi Eliezer said, I heard that when they were building the temple they made curtains for the temple and curtains for the courtyards, except that for the temple they built outside and for the courtyards they built inside (Eduy 8.6);

וּיִרְשָׁתֶם גּוֹיִם גְּדוֹלִים וְעֲצוּמִים מִכֶּם (דברים יא כג). אִף אַתֶּם
גְּדוֹלִים וְעֲצוּמִים, אֲלֵא שֶׁהֵם גְּדוֹלִים וְעֲצוּמִים מִכֶּם

You will dispossess peoples greater and stronger than you [Dt 11.23]. You too are great and strong, but, nonetheless, they are greater and stronger than you (SDt 50 [F 115]);

וְחַכְמִים אוֹמְרִים, מִן הִיָּה מִשְׁתַּנֵּה לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל לְכָל דְּבַר שְׂרוּצִים,
אֲלֵא שֶׁלֹּא הָיוּ רוֹאִים בְּעֵינֵיהֶם אֲלֵא מִן

The sages interpreted thus: manna transformed itself into anything the Israelites desired, except that what they saw with their eyes was only manna (SNm 87.2 [H 87]),

a striking example of this construction.

In the tannaitic *midrashim*, אֵלֶּא and אֵלֶּא שֶׁ- may begin an interpretation immediately after a text has been cited, as at SDt 159 (F 210):

וְלֹא יִרְבֶּה לוֹ נָשִׁים (דברים יז יז), אֲלֵא שֶׁמִּנָּה עֶשְׂרֵה

He is not to obtain for himself many wives [Dt 17.17], only eighteen. Here, an ellipsis of the complete formula (‘not ... but rather’) should be understood or perhaps an undertone of polemic against another, more predictable, interpretation, present in some form in the mind of the midrashic writer—this is clear when אֵלֶּא is used in response to the explicitly-presented question לְמָה נִאמְרָה or מָה תִּלְמֹד לֹמֵר:

וּמָה תִּלְמֹד לֹמֵר, בְּמוֹעֵדוֹ (במדבר כח ב)? אֲלֵא מוֹפְנֵה לְהַקִּישׁ וּלְדַוֵּן
מִמֶּנּוּ גִזְרָה שׁוּדָה

What teaching is provided by ‘At its appointed time’ [Nm 28.2]? In fact, this is a redundant term used so that a comparison can be established and an argument from analogy can be made (SNm 65.1 [H 61]).

In any case, the use of אֵלָא at the beginning of an answer to a question always marks a contrast that is more or less amenable to translation:

מָה בֵּין נִדְרִים לְנִדְבוֹת? אֵלָא שֶׁהַנְּדָרִים, מִתּוֹ אוֹ נִגְנְבוּ, חֵיבִים בְּאַחֲרֵי יוֹמָם, וְנִדְבוֹת, מִתּוֹ אוֹ נִגְנְבוּ, אֵין חֵיבִים בְּאַחֲרֵי יוֹתָן

What difference is there between vows and voluntary offerings. It is that in vows, if they (the birds) die or are stolen, the obligation (to replace them) remains, and in voluntary offerings, if they die or are stolen, then there is no such obligation (Qin 1.1).

7. וּבִלְבַד שְׁ-

Always with restrictive force, 'only if, in the case that, provided that', the *waw* has lost all conjunctive value. The construction is, in effect, equivalent to a conditional particle, and is generally employed with the imperfect:

הֲרֵי הַמָּעוֹת הָאֵלוֹ נְתוּנִים לְךָ בְּמִתְנָה וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִהְיֶה לְבַעַלְיָד רְשׁוּת בָּהֶן

Look, this money is given to you as a gift provided that your husband cannot use it (Ned 11.8);

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, מֵרַבָּה הוּא לּוֹ [נְשִׁים] וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִהְיֶה מְסִירוֹת אֶת לְבוֹ

Rabbi Judah interpreted thus: He will be able to obtain more (wives) for himself so long as they do not lead his heart astray (SDt 159 [F 210]).

8. חוּץ מִן.

This expression introduces an exception:

מִפְּנֵי מָה הַמָּן מִשְׁתַּנֵּה לָהֶם לְכָל דָּבָר שֶׁהָיוּ רוֹצִים חוּץ מֵחַמֶּשֶׁת מִיָּנִים הַלֵּלוּ

Why did the manna use to transform itself into whatever they desired apart from those five things? (SNm 87.2 [H 86–87])

Following a negative statement, it can have the same sense as אֵלָא:

אֵין מְבִיאִין בְּכוֹרִים חוּץ מִשִּׁבְעַת הַמִּינִים

One may only bring firstfruits from the seven kinds (Bik 1.3).

In general, חוּץ מִן comes before a noun and is not, therefore, strictly speaking, a conjunction (which joins clauses together). However, occasionally we find חוּץ מִשְׁ- introducing an adjectival or relative clause:

הַכֹּל יִפְדָּה וַיֵּאָכַל בְּפָנִים חוּץ מִשְׁנִטְמָא בְּאֵב הַטְּמֵאָה בְּחוּץ

Everything can be redeemed and consumed within (the city walls) except whatever has been contaminated outside by a primary source of impurity (MS 3.9).

IV Phraseology

9. אֵין לִי אֵלָא is a formula from rabbinic dialectic, with the לִי signalling a personal view, 'for me, in my opinion', which goes against the tone of the biblical text. The most frequently found context is

אֵין לִי אֵלָא א'. ב' מִנִּי? תִּלְמִיד לֹאמֵר ...

where א and ב are the two possible interpretations:

וְאִם בְּאֵבן יָד אֲשֶׁר יָמוֹת בָּהּ הִכְהוּ וַיָּמוֹת רֹצֵחַ הוּא מוֹת יוֹמֵת הַרֹצֵחַ

[במדבר לה' יז] ... אין לי אלא שהרגו באבן שיהא חייב. גלגל עליו
 סלעים ועמודים מניין? ת"ל, רוצח הוא מות יומת הרוצח, מכל מקום

If he injured him with a stone in his hand so badly that he could die,
 and he did die, he is a murderer, he must be put to death [Nm 35.17]

... In my opinion, only if he kills him with a stone is he to be con-
 demned to death; from where may it be deduced that this is also true
 if he kills him by rolling boulders or pillars over him? From the text
 that says, He is a murderer, he must be put to death, in whatever cir-
 cumstance (SNm 160.6 [H 217]);

לא יתיצב איש בפניכם [דברים י' א' כה]. אין לי אלא איש. אומה
 ומשפחה אשה בכשפיה מניין? תלמוד לומר, לא יתיצב איש, מכל
 מקום. אם כן, למה נאמר, איש? אפילו כעוג מלך הבשן ...

No man will be able to stand against you [Dt 11.25]. In my opinion,
 it only refers to a man; from where may it be deduced that it also
 applies to a people or a family or a woman with her enchantments?
 From the text that says, No man (i.e. 'no-one') will be able to stand
 against you. And if so, why does it say, Man? Because, even if he
 were like Og, king of Bashan ... (SDt 52 [F 118]).

The second text here is developed in a manner that is frequently at-
 tested—if the first interpretation, which is literal and more restrictive, is not
 correct, why does the text say what it does say literally? A perfect opportu-
 nity is offered to look for a further meaning, which transcends the merely lit-
 eral.

10. ... אֵלֶּה? ... איפשר ש- 'but is it possible that...? In fact, ...', ex-
 presses a reaction to a biblical text that is, if taken literally, absurd or scan-
 dalous (for example, the text referred to at SDt 359 [F 427] that might be
 taken to imply that Moses wrote all the Torah, including the account of his
 own death), with אֵלֶּה introducing a more appropriate interpretation:

בשנאת י' אתנו [דברים י' כז]. איפשר שהמקום שונא את ישראל?
 והלא כבר נאמר, אהבתי אתכם אמר י' [מלאכי א' ב']? אלא הם
 ששונאים את המקום

Because Y. hates us [Dt 1.27]. But is it possible that the omnipresent
 one hates Israel? For is it not said, I have loved you, says Y. [MI
 1.2]? It is they who are the ones that hate Y.! (SDt 24 [F 34]).

(Further examples, including SDt 359, can be found in the exercise texts.)

V Vocabulary

אִוְכַדֵּן 'destruction'

הִגִּיד (hi. of גִּיד [BH גִּיד]) 'bring, drag'

מֵדִי 'Media'

מִמַּשׁ 'reality'; used adverbially, 'in reality'

מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה 'copy of the law'; in rabbinic idiom, מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה means

'Deuteronomy' (the 'second law')

תורה 'exit, farewell, death'

ר"ע, abbreviation of רבי עקיבא 'Rabbi Akiba'

שבתה 'sabbath rest'

שמע 'listen, obey'; in halakhic idiom, also 'interpret, permit'

VI Exercises

1. רבי שמעון אומר, שלשה שאכלו על שלחן אחד ולא אמרו עליו דברי תורה, כאלו אכלו מזבחי מתים, שנאמר, כי כל שלחנות מלאו קיא צאה בלי מקום (ישעיה כח ח), אבל שלשה שאכלו על שלחן אחד ואמרו עליו דברי תורה, כאלו אכלו משלחנו של מקום ברוך הוא, שנאמר, וידבר אלי זה השלחן אשר לפני יי' (יחזקאל מא כב).
2. אמר רבי יוסי בן קיסמא, פעם אחת הייתי מהלך בדרך, ופגע בי אדם אחד ונתן לי שלום והחזרתי לו שלום. אמר לי, רבי, מאיזה מקום אתה? אמרתי לו, מעיר גדולה של חכמים ושל סופרים אני. אמר לי, רבי, רצונך שתדור עמנו במקומנו, ואני אחן לך אלה אלפים דינרי זהב ואבנים טובות ומרגליות. אמרתי לו, בני, אם אתה נותן לי כל כסף וזהב ואבנים טובות ומרגליות שבועולם, איני דר אלא במקום תורה, לפי שבשעת פטירתו של אדם אין מלוין לו לאדם לא כסף ולא זהב ולא אבנים טובות ומרגליות, אלא תורה ומעשים טובים בלבד.
3. רבי אליעזר בן יעקב אומר, מושכים את הפנים מאילן לאילן, ובלבד שלא ישקה את כל השדה.
4. הכל מטמאין בנגעים, חוץ מן הגוים וגר תושב. הכל פשרים לראות את הנגעים, אלא שהטמאה והפחירה בידי להן.
5. נכרי שבא לכבות, אין אומרים לו, כבה, ו, אל תכבה, מפני שאין שבתתו עליהן, אבל קטן שבא לכבות, אין שומעין לו, מפני ששבתתו עליהן.
6. אמר לאחד בשוק, היכן שורי שנבנת? והוא אומר, לא ננבתי, והעדים מעדין אותו שננבו, משלם תשלומי כפל.
7. שלח לו שמעון בן שטח, אלמלא חוני אתה, גזרני עליך נדוי. אבל מה אעשה לך, שאתה מתחטא לפני המקום ועושה לך רצונך כבן שהוא מתחטא על אביו ועושה לו רצונו.
8. וירדו כל עבדיך אלה... (שמות יא ח), שאין תלמוד לומר, אלה, אלא שסופך עתיד לירד בראשם. אלא שמשם חלק כבוד למלכות.
9. היום אתם יוצאים בחדש האביב (שמות ג' ד). שאין תלמוד לומר, חדש האביב, אלא, חדש שהוא כשר לכם, לא חמה קשה ולא גשמים, וכן הוא אומר, אלהים מושיב יחידים ביתה, מוציא אסירים בכושרות, (תהלים סח ז). שאין תלמוד לומר, בכושרות, אלא, חדש שהוא כשר לכם, לא חמה קשה ולא גשמים.
10. בידו (שמות כא טז). אין בידו אלא רשותו, ואף על פי שאין ראה לדבר, וזכר לדבר, ויקח כל ארצו מידו (במדבר כא כו), ואומר, ויקח העבד עשרה גמלים מגמלי אדוניו וילך וכל טוב אדוניו בידו ובראשית כד י), הא אין ידו בכל מקום אלא רשותו.

11. רבי דוסא אומר, הרי הוא אומר, כי לא יראני האדם וחי [שמות לג' כ],
בחייהו אינן רואים, אבל רואין במיתתן.
12. בני ישראל מניפין ואין בנוח ישראל מניפות. ואין לי אלא בני
ישראל. מנין לרבות הגרים, העבדים, המשחררים? תלמוד לומר,
המקריב [ויקרא ז' כט].
13. ואבדתם בגוים [ויקרא כו' לח]. ר"ע אומר, אילו י' שבטים שגלו למדי
אחרים אומרים, ואבדתם בגוים, אין אובדן אלא גולה. יכול אובדן ממש?
כשהוא אומר, ואכלה אתכם ארץ איביכם [ויקרא כו' לח], הרי אובדן
ממש אמור. הא מה אני מקיים, ואבדתם בגוים? אין אובדן אלא גולה.
14. ואין שופר אלא של חירות, שנאמר, והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול ...
[ישעיה כז' ג]. אבל איני יודע מי יתקעו. ת"ל, וי' אלהים בשופר יתקע
[זכריה ט' יד].
15. ויהי העם [במדבר יא' א]. אין העם אלא הרשעים, שנאמר, מה אעשה לעם
הזה? [שמות יז' ד], עד אנה ינאצוני העם הזה [במדבר יד' יא]. ... וכשקוראן,
עמי, אין עמי אלא כשרים, שנאמר, שלח עמי ויעבדני [שמות ז' טז]. ...
16. ומדוע לא יראתם לדבר בעבדי במשה? [במדבר יב' ח]. אין ת"ל, בעבדי
במשה, אלא שתחת שדברתם בי דברתם בעבדי משה. משל, למה הדבר
דומה? למלך בשר ודם שהיה לו אפוטרופוס במדינה והיו בני המדינה
מדברים בפניו. אמר להם המלך, לא בעבדי דברתם אלא בי דברתם,
ואם תאמרו, איני מכיר במעשיו, זו קשה מן הראשונה.
17. לא אוכל לבדי שאות אתכם [דברים א' ט]. איפשר שלא היה משה יכול
לדון את ישראל, אדם שהוציאם ממצרים וקרע להם את היס והוריד להם
את המן והגיד להם את השליו ועשה להם נסים וגבורות, ולא היה יכול
לדונם? אלא כך אמר להם, י' אלהיכם הרבה אתכם על גבי דיניכם.
18. וכתב לו את משנה התורה [דברים יז' יח]. אין לי אלא משנה תורה, שאר
דברי תורה מניין? תלמוד לומר, לשמור את כל דברי התורה הזאת ואת
החקים האלה לעשותם [דברים יז' יט]. אם כן, למה נאמר, משנה התורה?
שעתידה להשתנות. אחרים אומרים, אין קוראים ביום הקהל אלא משנה
תורה בלבד.
19. ואם איש עני הוא [דברים כד' יב]. אין לי אלא עני, עשיר מנין? תלמוד
לומר, ואם איש. אם כן, למה נאמר, עני? ממחר אני ליפרע על ידי עני
יותר מן העשיר.
20. וימת שם משה [דברים לד' ה], איפשר שמת משה וכתב, וימת שם משה?
אלא עד כאן כתב משה, מיכן ואילך כתב יהושע. רבי מאיר אומר, הרי הוא
אומר, ויכתוב משה את התורה הזאת [דברים לא' ט], איפשר שנתן משה את
התורה כשהיא חסירה אפילו אות אחת? אלא מלמד שהיה משה כותב מה
שנאמר לו הקדוש ברוך הוא כותב.

Sources. 1. Abot 3.3. 2. Abot 6.9. 3. MQ 1.3. 4. Neg 3.1. 5. Shab 16.6. 6. Shebu 8.4. 7. Taa 3.8. 8. Mek 12.31 (L 1.101). 9. Mek 13.4 (L 1.140). 10. Mek 21.16 (L 3.45). 11. SLv 1.1 (W 4a). 12. SLv 7.29-30 (W 39b). 13. SLv 26.38 (W 112b). 14. SNm 77.4 (H 72). 15. SNm 85.2 (H 84). 16. SNm 103.6 (H 102). 17. SDt 9 (F 17). 18. SDt 160 (F 211). 19. SDt 277 (F 295). 20. SDt 357 (F 427).

BIBLIOGRAPHY

Abbreviations

ANDRL1, ANDRL2=Archive of the new dictionary of rabbinical literature, 1 (ed. by E.Y. Kutscher; Ramat-Gan, 1972), 2 (ed. by M.Z. Kaddari; Ramat-Gan, 1974); BI=Bar-Ilan; CBQ=The Catholic Biblical Quarterly; ET=The Expository Times; HDSSBS=T. Muraoka and J.F. Elwolde (eds.), *The Hebrew of the Dead Sea Scrolls and Ben Sira: proceedings of a symposium held at Leiden University, 11-14 December 1995* (Leiden, 1997); HLSZBH=M. Bar-Asher, A. Dotan, G.B. Šarfatti, and D. Téné (eds.), *Hebrew language studies presented to Professor Zeev Ben-Hayyim* (Jerusalem, 1983); HUCA=Hebrew Union College Annual; HYMV=E.Y. Kutscher, S. Lieberman, and M.Z. Kaddari (eds.), *Henoch Yalon memorial volume* (Bar-Ilan Departmental Researches, 2; Ramat-Gan, 1974); JBL=Journal of Biblical Literature; JQR=Jewish Quarterly Review; JSS=Journal of Semitic Studies; L^éš.=L^éšon-énu; LS1, LS2-3, LS4, LS5-6=M. Bar-Asher (ed.), *Language studies [Meḥ-qarim ba-lashon]*, 1, 2-3, 4, 5-6 (Jerusalem, 1985, 1987, 1990, 1992); MEAH=Miscelánea de Estudios Arabes y Hebraicos; P9WCJS=Proceedings of the Ninth World Congress of Jewish Studies, Jerusalem, August 4-12, 1985 (Jerusalem, 1986, 1988); RB=Revue Biblique; REJ=Revue des Etudes Juives; SHJLSM=M. Bar-Asher (ed.), *Studies in Hebrew and Jewish languages presented to Shelomo Morag* (Jerusalem, 1996); SHSLEYK=G.B. Šarfatti, P. Artzi, J.C. Greenfield, and M.Z. Kaddari (eds.), *Studies in Hebrew and Semitic languages dedicated to the memory of Prof. E.Y. Kutscher* (Ramat-Gan, 1980); SYHA=S. Lieberman (ed.), *Sefer ha-yovel le-Rabbi Hanokh Albeck* (Jerusalem, 1963); ZNW=Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft.

Doct. diss. = Doctoral dissertation; H. (at the end of a reference) = (written in) Hebrew; repr. = reprinted; * indicates pages within a separately paginated Hebrew section.

Abbot, W.G.M., 1944-45: 'Did Jesus speak Aramaic?', *ET* 56, 305.

Abramson, S., 1956-57: 'Mi-leshon ḥakhamim', *L^éš.* 21, 94-103.

Academy of the Hebrew Language, 1988: *The historical dictionary of the Hebrew language. Material for the dictionary. Series I: 200 B.C.E.-300 C.E. Guides and indices to the microfiche*. Jerusalem.

Albeck, C., 1971: *Einführung in die Mischna*. Berlin/New York.

Albrecht, K., 1911: 'Še- in der Mischnah', *Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft* 31, 205-17.

1913: *Neuhebräische Grammatik auf Grund der Mishna*. Munich.

Alexander, P.S., 1990: *Quid Athenis et Hierosolymis? Rabbinic midrash and*

- hermeneutics in the Greco-Roman world', in P.R. Davies and R.T. White (eds.), *A tribute to Geza Vermes: essays on Jewish and Christian Literature and history*, Sheffield, pp. 101–24.
- Allony, N., 1963: 'Qeṭa' Mishnah 'im niqqud Ereš-Yisra'el', in *SYHA*, pp. 30–40.
- 1973–74: *Qit'e Genizah shel Mishnah, Talmud, u-midrash menuqqadim be-niqqud Ereš-Yisre'eli*. Jerusalem.
- Andersen, F.I., 1970: *The Hebrew verbless clause in the Pentateuch*. Nashville/New York.
- 1974: *The sentence in Biblical Hebrew*. The Hague.
- Argyle, A.W., 1955–56: 'Did Jesus speak Greek?', *ET* 67, 92–93.
- Azar, M., 1983: 'Pseudo-"casus pendens" in the Mishnah', *L'š.* 47, 264–71. H.
- 1990: 'The elliptical sentence in the Mishna: syntactical conditions', in *LS4*, pp. 5–25. H.
- 1995: *Tahbir leshon ha-Mishnah*. Jerusalem.
- Bacher, W., 1899 (repr. 1965): *Die exegetische Terminologie der jüdischen Traditionsliteratur*, 1. Leipzig.
- Bar-Asher, M., 1971: *Mishna codex Parma 'B', Seder Teharot*. Jerusalem.
- 1972–80 (ed.): *Qoveš ma'amarim bi-lshon HaZaL*. 2 vols. Jerusalem.
- 1976: 'Šurot nediroṭ bi-lshon ha-tanna'im', *L'š.* 41, 83–102.
- 1980: *The tradition of Mishnaic Hebrew in the communities of Italy (according to MS Paris 328–329)*. Jerusalem. H.
- 1983: 'Nishkaḥot bi-lshon ha-tanna'im: ben ha-sofer la-naqdan shel Ketav-yad Kaufmann shel ha-Mishnah (berur rishon)', in *HLSZBH*, pp. 83–110.
- 1984a: 'Ha-ṭipusim ha-shonim shel leshon ha-Mishnah', *Tarbiz* 53, 187–220.
- 1984b: 'On vocalization errors in Codex Kaufmann of the Mishna', in *Massorot: studies in language traditions*, I, Jerusalem, pp. 1–17. H.
- 1985: 'The historical unity of Hebrew and Mishnaic Hebrew research', in *LS1*, pp. 75–99. H.
- 1986a: 'La langue de la Mishna d'après les traditions des communautés juives d'Italie', *REJ* 145, 267–78.
- 1986b: 'Linguistic studies in the manuscripts of the Mishnah', *Proceedings of the Israeli National Academy of Sciences 7.7*, Jerusalem, pp. 183–210. H.
- 1987: 'The different traditions of Mishnaic Hebrew', in D.M. Golomb and S.T. Hollis (eds.), *Working with no data: Semitic and Egyptian studies presented to Thomas O. Lambdin*, Winona Lake, pp. 1–38.
- 1988: 'The study of Mishnaic Hebrew grammar—achievements, problems and goals', in *P9WCJS*, Panel sessions: Hebrew and Aramaic, pp. *3–37. H.
- 1990a: 'L'hébreu mishnique: esquisse d'une description', in *Académie des Inscriptions et Belles-Lettres: comptes rendus des séances de l'année 1990*, 1, Paris, pp. 200–37.
- 1990b: 'L'hébreu mishnique et la tradition samaritaine de l'hébreu', in *Proceedings of the First International Congress of Samaritan Studies*, Tel Aviv.
- 1990c: 'Contextual forms and pausal forms in Mishnaic Hebrew according to MS Parma B', in *LS4*, pp. 51–100. H.
- 1990d: 'Quelques phénomènes grammaticaux en hébreu mishnique', *REJ* 149, 351–67.
- 1990e: '*hmn* (= *mn*) in a fragment from Qumran', *L'š.* 55, 75. H.
- Barr, J., 1970: 'Which language did Jesus speak? Some remarks of a Semitist',

Bulletin of the John Rylands Library 53, 9–29.

- Beit-Arié, M., 1980: 'Ketav-yad Kaufmann shel ha-Mishnah, moša'o u-zemano', in Bar-Asher 1972–80, II, pp. 84–92.
- van Bekkum, W.J., 1983a: 'Observations on stem formations (*binyanim*) in rabbinical Hebrew', *Orientalia Lovaniensia Periodica* 14, 167–98.
- 1983b: 'The origins of the infinitive in rabbinical Hebrew', *JSS* 28, 247–72.
- Bendavid, A., 1967: *Biblical Hebrew and Mishnaic Hebrew*. Tel-Aviv. H.
- Ben-Ḥayyim, Z., 1957–77: *The literary and oral tradition of Hebrew and Aramaic amongst the Samaritans*. 5 vols. Jerusalem. H.
- 1958: 'The Samaritan tradition and its ties with the linguistic tradition of the Dead Sea Scrolls and with Mishnaic Hebrew', *L'š.* 22, 223–45. H.
- 1985: 'The historical unity of the Hebrew language and its divisions into periods', in *LSI*, pp. 3–25. H.
- Berggrün, N., 1974: 'Berurim bi-lshon ḥakhamim', in *HYMV*, pp. 59–63.
- Birkeland, H., 1954: *The language of Jesus*. Oslo.
- Birnbaum, G., 1986: 'The noun determination in Mishnaic Hebrew', in *P9WCJS*, Division D, pp. 39–43. H.
- A phonological and morphological description of Geniza fragments T-S E1 43—Mishna Shabbat 9–17, in *LS4*, pp. 27–50. H.
- Black, M., 1956–57: 'The recovery of the language of Jesus', *New Testament studies* 3, 305–13.
- 1957: 'Die Erforschung der Muttersprache Jesu', *Theologische Literaturzeitung* 82, 653–68.
- Blau, J., 1953: 'Benoni pa'ul be-hora'ah 'aqtivit', *L'š.* 18, 67–81.
- 1957: 'O she- bi-lshon ḥakhamim', *L'š.* 21, 7–14.
- 1983a: 'Are Rabbinical Hebrew forms like ḥayāt archaic?', *L'š.* 47, 158–59. H.
- 1996: 'On the border between Mishnaic Hebrew and Aramaic (a possible abstract grammatical borrowing)', in *SHJLSM*, pp. *73–78. H.
- Brauerman, N., 1986: 'Concerning the language of the Mishnah and the Tosephta', in *P9WCJS*, Division D, pp. *31–38. H.
- Brody, R., 1983: 'Two lexical notes on Mishnaic Hebrew', *L'š.* 47, 295–97. H.
- Bruce, F.F., 1944–45: 'Did Jesus speak Aramaic?', *ET* 56, 328.
- Buber, S., 1885 (repr. 1964): *Midrasch Tanhuma*. Wilna.
- Cantineau, J., 1955: 'Quelle langue parlait le peuple en Palestine au premier siècle de notre ère?', *Semitica* 5, 99–101.
- Cavalletti, S., 1957: 'Ebraico biblico ed ebraico mishnico', *Sefarad* 17, 122–29.
- Chomsky, W., 1951–52: 'What was the Jewish vernacular during the Second Commonwealth?', *JQR*, n.s., 42, 193–212.
- Cohen, Ḥ., 1982–83: 'Expressing the pronominal object in Mishnaic Hebrew', *L'š.* 47, 208–18. H.
- 1990: 'Compound nouns with the possessive pronoun in Tannaitic Hebrew', in *LS4*, pp. 205–18.
- Contini, R., 1982: *Tipologia della frase nominale nel semitico nordoccidentale del I millennio a.C.* Pisa.
- Dalman, G.H., 1902: *The words of Jesus considered in the light of post-biblical Jewish writings and the Aramaic language*. I: *Introduction and Fundamental ideas*. Edinburgh.
- 1929: *Jesus-Jeshua: studies in the Gospels*. London.

- 1938 (repr. 1987): *Aramäisch-neuhebräisches Handwörterbuch zu Targum, Talmud und Midrasch*. 3rd ed. Göttingen.
- Draper, H.M., 1955–56: 'Did Jesus speak Greek?', *ET* 67, 317.
- Duensing, H., 1960: *Verzeichnis der Personennamen und geographischen Namen in der Mischna*. Stuttgart.
- Elwolde, J.F., 1997: 'Developments in Hebrew vocabulary between Bible and Mishnah', in *HDSBS*, pp. 17–55.
- Emerton, J.A., 1973: 'The problem of vernacular Hebrew in the first century A.D. and the language of Jesus', *The Journal of Theological Studies*, n.s., 24, 1–23.
- Epstein, J.N., 1957: *Introduction to tannaitic literature: Mishna, Tosephta and halakhic midrashim*. Ed. by E.Z. Melamed. Jerusalem/Tel-Aviv. H.
- 1964: *Mavo le-nosah ha-Mishnah*. 2nd ed. Jerusalem.
- Fellman, J., 1977: 'The linguistic status of Mishnaic Hebrew', *Journal of Northwest Semitic Languages* 5, 21–22.
- Fellman, K., 1982: *Variations of a nominal pattern in the traditions of Hebrew: the pattern qótel in Mishnaic Hebrew*. Jerusalem.
- Finkelstein, L., 1939 (repr. 1969): *Siphre ad Deuteronomium H.S. Horovitzii schedis usus cum variis lectionibus et adnotationibus*. Berlin
- Fitzmyer, J.A., 1970: 'The languages of Palestine in the first century A.D.', *CBQ* 32, 501–31.
- Friedman, S., 1995: 'An ancient scroll fragment (B. Hullin 101a–105a) and the rediscovery of the Babylonian branch of Tannaitic Hebrew', *JQR*, n.s., 86, 9–50
- 1996: 'The manuscripts of the Babylonian Talmud: a typology based upon orthographic and linguistic features', in *SHJLSM*, pp. *163–90. H.
- Friedmann, C.B., 1927: *Zur Geschichte der ältesten Mischna-Überlieferung*. Frankfurt am Main.
- Friedmann, M., 1880 (repr. 1963): *Pesikta Rabbati: Midrasch für den Fest-Cyclus und die ausgezeichneten Sabbathe*. Vienna.
- Geiger, A., 1845: *Lehr- und Lesebuch zur Sprache der Mischnah*. Breslau.
- Girón Blanc, L., 1988–89: 'Aproximación a la lengua del Šir ha-širim Rabbah y modelo de edición', *MEA* 37–38, 249–72.
- 1989: *Midrás Exodo Rabbah*, I. Valencia.
- 1990: 'A preliminary description of the language of Canticles Rabbah: sample edition', in *LS4*, pp. 129–60. H.
- 1991: *Midrás Cantar de los Cantares Rabbá*. Estella.
- 1992: 'The use of 'atid and sof in the language of the Palestinian amoraim', in *LS5–6*, pp. 215–24. H.
- Gluska, I., 1980–81: 'Nouns of the maqtel pattern in Biblical and Mishnaic Hebrew and their meanings', *Léš.* 45, 280–98. H.
- 1983: 'The gender of šade in Mishnaic Hebrew', *BI* 20–21, 43–66. H.
- 1987: 'The influences of Aramaic on Mishnaic Hebrew'. Doct. diss., Bar-Ilan University, Ramat-Gan. H.
- Goldberg, A., 1962–77: 'Le-tiv leshon ha-Mishnah', *Léš.* 26, 104–17; 41, 6–20.
- Gordis, R., 1945: 'Studies in the relationship of Biblical and Rabbinic Hebrew', in S. Lieberman et al. (eds.), *Louis Ginzberg jubilee volume on ... his seventieth birthday*, New York, pp. 173–99.
- Griffiths, J.G., 1944–45: 'Did Jesus speak Aramaic?', *ET* 56, 327–28.
- Grintz, J.M., 1960: 'Hebrew as the spoken and written language in the last days of the

- Second Temple', *JBL* 79, 32–47.
- Gundry, R.H., 1964: 'The language milieu of first-century Palestine: its bearing on the authenticity of the Gospel tradition', *JBL* 83, 404–408.
- Gwilliam, G.H., 1890–91: 'The vernacular of Palestine in the time of Our Lord and the remains of it in St. Mark', *ET* 2, 133–34.
- Hadas-Lebel, Mireille, 1995: *Histoire de la langue hébraïque, des origines à l'époque de la Mishna*. 4th ed. Paris/Leeuven.
- Haneman, G., 1974: 'Uniformization and differentiation in the history of two Hebrew verbs', in *ANDRL2*, pp. 24–30. H.
- 1974a: 'Le-masoret ha-ketiv shel Ketav-yad ha-Sifra ha-menuqqad (Ketav-yad Romi 66)', in *HYMV*, pp. 84–98.
- 1976: "'Al millat-ha-yaḥas ben ba-Mishnah u-va-Miqra', *L'š.* 40, 33–53.
- 1980a: *A morphology of Mishnaic Hebrew according to the tradition of the Parma Manuscript (De Rossi 138)*. Tel-Aviv. H.
- 1980b: 'Mi-mehqar leshon ha-Mishnah', in *SHSLEYK*, pp. 19–23.
- Hillel, F., 1891: *Die Nominalbildung in der Mischna*. Frankfurt am Main.
- Horowitz, H.S., 1917 (repr. 1966): *Siphre d'be Rab*, Fasciculus primus: *Siphre ad Numeros adjecto Siphre Zutta*. Leipzig.
- Hurvitz, A., 1997: 'The linguistic status of Ben Sira as a link between Biblical and Mishnaic Hebrew: lexicographical aspects', in *HDSSBS*, pp. 72–86.
- Jastrow, M., 1886–1903 (repr. 1989): *A dictionary of the Targumim, the Talmud Babli and Yerushalmi, and the midrashic literature*. 2 vols. London/New York.
- Jouon, P. and Muraoka, T. 1993: *A grammar of Biblical Hebrew*. Corrected ed. 2 vols. Rome.
- Kaddari, M.Z., 1972: 'Grammatical notes on Saul Lieberman's *Tosefta Kifshutah* (Zera'im)', in *ANDRL1*, pp. 163–73. H.
- 1974: "'Mah le-" + N(oun) P(hrase) preceding clauses in Mishnaic Hebrew', in *ANDRL2*, pp. 85–95. H.
- 1977–78: '*Nitpa'al* ke-benoni ba-lashon ha-rabbanit (ha-Š. u-T.)—mah ṭivo?', *L'š.* 42, 190–202.
- 1978–79: 'Al ha-po'al *HYH* bi-lshon ha-Miqra', *BI* 16–17, 112–25.
- 1981: 'Homonymy and polysemy of *Nitpa'al* forms in the language of the *responsa* literature', *BI* 18–19, 233–47. H.
- 1990: 'Syntax of *harbe* in Mishnaic Hebrew', in *LS4*, pp. 311–34. H.
- 1991–94 (ed.): *Postbiblical Hebrew syntax and semantics: studies in diachronic Hebrew*. 2 vols. Ramat-Gan. H.
- Kahana, M., 1995: *Manuscripts of the halakhic midrashim: an annotated catalogue*. Jerusalem. H.
- Kara, Y., 1996: 'Yemenite traditions of Mishnaic Hebrew according to the oral traditions in the tractate Kelim', in *SHJLSM*, pp. *405–26.
- Kessar, T., 1996: 'The Mishnaic pattern *p^e'al* in the Yemenite tradition', in *SHJLSM*, pp. *427–39. H.
- Kosovsky, B., 1965–69: *Otsar leschon ha-tannaim: concordantiae verborum quae in Mechilta d'Rabbi Ismael reperiuntur*. 4 vols. Jerusalem.
- 1967–69: *Otsar leschon ha-tannaim: Sifra*. 4 vols. New York/Jerusalem.
- 1971–74: *Thesaurus Sifrei: concordantiae verborum quae in Sifrei Numeri et Deuteronomium reperiuntur*. 5 vols. Jerusalem.
- Kosovsky, H.J., 1957–61: *Concordantiae verborum quae in sex Mishnae ordinibus*

- reperiuntur*. 4 vols. Jerusalem.
- Kosovsky, H.J. and B., 1932–61: *Concordantiae verborum quae in sex Tosephtae ordinibus reperiuntur*. 6 vols. Jerusalem.
- Krauss, S., 1898–1900: *Griechische und lateinische Lehnwörter im Talmud, Midrasch und Targum*. 2 vols. Berlin.
- Kutscher, E.Y., 1956: 'Leshon ḥakhamim, mah ṭivah?', *Ha-arets*, 22 June; 29 July.
- 1960: 'Das zur Zeit Jesu gesprochene Aramäisch', *ZNW* 5, 46–54.
- 1961: *Words and their history*. Jerusalem. H.
- 1961–62: 'The Hebrew and Aramaic letters of Bar Koseba and his contemporaries', *L'š.* 25, 117–33; 26, 7–23. Repr. in 1977, pp. *36–70. H.
- 1963: 'Mishnaic Hebrew', in *SYHA*, pp. 246–80. Repr. in 1977, pp. *73–107. H.
- 1963–64: 'Aramaic calque in Hebrew', *Tarbîz* 33, 118–30. Repr. in 1977, pp. *394–406. H.
- 1964: 'Mišnisches Hebräisch', *Rocznik orientalistyczny* 28, 35–48.
- 1967: 'Mittelhebräisch und Jüdisch-Aramäisch im neuen Köhler-Baumgartner', in B. Hartmann (ed.), *Hebräische Wortforschung, W. Baumgartner Festschrift* (Supplements to Vetus Testamentum, 16), Leiden, pp. 158–175. Repr. in 1977, pp. 156–73.
- 1969a: 'Articulation of the vowels *u*, *i* in [Greek and Latin] transcriptions of Biblical Hebrew, in Galilean Aramaic and in Mishnaic Hebrew', in E.Z. Melamed (ed.), *Sefer zikkaron le-Benjamin de Vries*, Jerusalem, pp. 218–51. Repr. in 1977, pp. *135–68. H.
- 1969b: 'Studies in the grammar of Mishnaic Hebrew according to MS Kaufmann', in M.Z. Kaddari (ed.), *Bar-Ilan volume in humanities and social sciences*, Decennial volume, 2 (Jerusalem), pp. 51–77. Repr. in 1977, pp. *108–34. H.
- 1971: 'Hebrew language, Mishnaic'. in *Encyclopaedia Judaica* (New York), Vol. XVI, pp. 1590–1607.
- 1972a: 'The present state of research into Mishnaic Hebrew (especially lexicography) and its tasks', in *ANDRLI*, pp. 3–28. H.
- 1972b: 'Some problems of the lexicography of Mishnaic Hebrew and its comparisons with Biblical Hebrew', in *ANDRLI*, pp. 29–82. H.
- 1972c: 'Addenda to the lexicographical section', in *ANDRLI*, pp. 83–94. H.
- 1972d: 'Trivia', in *ANDRLI*, pp. 95–105. H.
- 1974: *The language and linguistic background of the complete Isaiah Scroll (IQIsa^a)*. Leiden.
- 1977: *Hebrew and Aramaic studies*. Ed. by Z. Ben-Hayyim, A. Dotan, and G.B. Šarfatti. Jerusalem.
- 1982: *A history of the Hebrew language*. Ed. by R. Kutscher. Leiden/Jerusalem.
- Lapide, P., 1972–75: 'Insights from Qumran into the languages of Jesus', *Revue de Qumran* 8, 483–501.
- Lauterbach, J.Z., 1933–35 (repr. 1976): *Mekilta de-Rabbi Ishmael: a critical edition ... with an English translation, introduction and notes*. 3 vols. Philadelphia.
- Levy, J., 1924: *Wörterbuch über die Talmudim und Midraschim*. 2nd ed. Berlin/Vienna.
- Lieberman, S., 1942: *Greek in Jewish Palestine*. New York.
- 1950: *Hellenism in Jewish Palestine*. New York.
- 1955: *The Tosefta*. 5 vols. New York.
- Lifschitz, E.M., 1917: 'Ha-diqduq ha-miqra'it we-ha-diqduq ha-mishnati', in

- Sefatenu, I, Jerusalem/Berlin, pp. 39–42.
- Luzzatto, S.D., 1846–47: 'Über die Sprache der Mischnah', *Literatur-Blatt des Orients* 7, 829–32; 8, 1–5, 46–48, 55–57.
- Maman, A., 1984: 'The reading tradition of the Jews of Tetouan: phonology of Biblical and Mishnaic Hebrew', in M. Bar-Asher (ed.), *Massorot: studies in language traditions*, I, Jerusalem, pp. 120–51. H.
- Mannes, S., 1899: *Über den Einfluss des Aramäischen auf den Wortschatz der Mischna*. Berlin.
- Margaliot, E., 962–63. 'Ivrit wa-'Aramit ba-Talmud u-va-midrash', *Lš.* 27–28, 20–33.
- Melamed, E.Z., 1982–83: 'Taboos in Mishnaic Hebrew', *Lš.* 47, 3–16. H.
- Meyer, A., 1896: *Jesu Muttersprache*. Leipzig.
- Meyer, R., 1992: *Hebräische Grammatik*. 3rd rev. ed. 4 vols. in 1. Berlin.
- Mieses, J., 1919: *Neuhebräisches Wörterbuch: ein Supplement*. Vienna.
- Milik, J.T., 1953: 'Une lettre de Siméon Bar Kokheba', *RB* 60, 276–94.
- 1962: 'Le rouleau de cuivre provenant de la grotte 3Q (3Q15)', in M. Baillet, J.T. Milik, and R. de Vaux, *Les 'Petites grottes' de Qumrân* (Discoveries in the Judaean Desert of Jordan, III), Oxford, pp. 200–302.
- Mishor, M., 1979–80: 'Le-habba'at ha-modaliut bi-lshon ḥakhamim', *Lš.* 44, 76–79.
- 1983a: 'The tense system in Tannaitic Hebrew'. Doct. diss., Hebrew University, Jerusalem. H.
- 1983b: 'Ha-zeman ba-mashlim ha-pesuqi bi-lshon ha-tanna'im', in *HLSZBH*, pp. 407–18.
- 1985–86: 'On the style of mishnaic-talmudic literature: the imperfect with indicative meaning', *Tarbiz* 55, 345–58.
- 1989: 'Iggeret 'Ivrit Oxford MS Heb. d. 69(p): a new publication', *Lš.* 53, 215–64. H.
- 1990: 'Talmudic Hebrew in the light of epigraphy', in *LS4*, pp. 253–70. H.
- 1991: 'Le-gibbush ha-niggud –ym/–yn be-siyyumat ha-ribbui', in *Sugyot bi-lshon ḥakhamim*, Institute for Advanced Studies of the Hebrew University of Jerusalem, Jerusalem, pp. 80–85.
- Mittwoch, E., 1943: 'Some observations on the language of the prayers, the benedictions and the Mishnah', in I. Epstein, E. Levine, and C. Roth (eds.), *Essays in honour of J.H. Hertz*, London, pp. 325–30.
- Morag, S., 1956–57a: 'Le-meḥqar mesorot ha-'edot bi-lshon ḥakhamim', *Tarbiz* 26, 4–16.
- 1956–57a: 'The Pa'el and Nithpa'el verbal systems', *Tarbiz* 26, 349–56. H.
- 1957–58: 'More on the subject of Pa'el and Nithpa'el', *Tarbiz* 27, 556. H.
- 1963: *The Hebrew language tradition of the Yemenite Jews*. Jerusalem. H.
- 1966–67: "'Ad ematay dibberu 'Ivrit?', *Lšonenu la-'am* 67–68, 3–10.
- 1970 (ed.): *The Mishnah tractates Neziqin, Qodashin, Ṭeharoth: Codex Jerusalem Heb. 4° 1336*. Jerusalem.
- 1977: *The Hebrew language tradition of the Baghdadi community: the phonology*. (Edah we-lashon, I.) Jerusalem.
- 1988: 'The study of Mishnaic Hebrew—the oral evidence, its nature and evaluation', in *P9WCJS*, Panel sessions: Hebrew and Aramaic, pp *39–54. H.
- Moreshet, M., 1976: 'Hif'il le-lo' hevdel min ha-Qal bi-lshon ḤaZaL (be-hashwa'ah li-lshon ha-Miqra)', *BI* 13, 249–81.

- 1979: 'The present participle with enclitic nominative pronoun in Mishnaic Hebrew', *BI* 16–17, 126–48. H.
- 1980a: *A lexicon of the new verbs in Tannaitic Hebrew*. Ramat-Gan. H.
- 1980b: 'On the *Nuf'al* stem in Post-Biblical Hebrew', in *SHSLEYK*, pp. 126–39. H.
- 1981: '*PolellHitpolel* in Mishnaic Hebrew and Aramaic dialects', *BI* 18–19, 248–69. H.
- Muraoka, T., 1990: 'The nominal clause in Late Biblical Hebrew and Mishnaic Hebrew', in *LS4*, pp. 219–52. H.
- 1993: see Joüon and Muraoka.
- Mussies, G., 1976: 'Greek in Palestine and the diaspora', in S. Safrai and M. Stern (eds.), *The Jewish people in the first century*, II, Assen/Amsterdam, pp. 1040–60.
- Naeh, M., 1990: 'Notes to Tannaitic Hebrew based on Codex Vat. 66 of the Sifra', in *LS4*, pp. 271–95. H.
- Nathan, H., 1984: 'Did Mishnaic Hebrew lose the distinction between the pronominal suffixes of the third person feminine singular and plural?', in *HLSZBH*, pp. 121–34. H.
- 1986: 'Some juridical terms in Tannaitic Hebrew', in *P9WCJS*, Division D, pp. *23–29. H.
- Navarro Peiró, Mª Angeles, 1987: *Abot de Rabbí Natán*. Valencia.
- Naveh, J., 1978: *On stone and papyrus: the Aramaic and Hebrew inscriptions from ancient synagogues*. Jerusalem. H.
- 1981: 'Ancient synagogue inscriptions', in L.I. Levine (ed.), *Ancient synagogues revealed*, Jerusalem, pp. 133–39.
- Nebe, G.W., 1997: 'Die hebräische Sprache der Naḥal Ḥever Dokumente 5/6Ḥev 44–46', in *HDSSBS*, pp. 150–57.
- Netzer, N., 1983: 'Mishnaic Hebrew in the works of medieval Hebrew grammarians'. Doct. diss., Hebrew University, Jerusalem. H.
- 1988: 'Biblical Hebrew in the light of Mishnaic Hebrew: the contribution of R. Shelomo Parḥon, the author of *Maḥberet he-'Aruch*', *L^éš. 52*, 26–67. H.
- Niccacci, A., 1990: *The syntax of the verb in Classical Hebrew prose*. Sheffield.
- Ott, H., 1967: 'Um die Muttersprache Jesu: Forschungen seit Gustaf Dalman', *Novum Testamentum* 9, 1–25.
- Ouellette, J., 1980: 'An unnoticed device for expressing the future in Middle Hebrew', *Hebrew Annual Review* 4, 127–29.
- Pérez Fernández, M., 1984: *Los capítulos de Rabbí Eliezer (Pirḡe Rabbí 'Eli'ezer)*, Valencia.
- 1986: 'Hermenéutica de los tannaítas: la exégesis introducida por *lammah ne'e-mar*', *Sefarad* 46, 391–96.
- 1987a: 'Fórmulas con *'amar* y *din* en la exégesis de los tannaítas', in *II Simposio Bíblico Nacional, Córdoba 1985*, Valencia, pp. 581–90.
- 1987b: 'Modelos de argumentación en la exégesis de los tannaítas: las series *talmud lomar* y *mah talmud lomar*', *Sefarad* 47, 363–81.
- 1989: *Midrás Sifre Números: versión crítica, introducción y notas*. Valencia.
- 1990: 'Reinterpretación de palabras bíblicas con *'amar*: un procedimiento hermenéutico de los tannaítas', *MEAH* 39, 31–38.
- 1992: 'Oraciones finales en hebreo rabínico', *Sefarad* 52, 193–99.
- 1994: '*Din* versus *talmud lomar* en los *midrashim* tannaíticos', in *Proceedings of the Eleventh World Congress of Jewish Studies, Jerusalem, 1993* (Jerusalem),

- Division C, Vol. I, pp. 9–16.
- 1997: *Midrás Sifra: el comentario rabínico al Levítico*. Vol. I. Estella.
- Porath, E., 1938: *Mishnaic Hebrew as vocalized in the early manuscripts of the Babylonian Jews*. Jerusalem. H.
- Prijs, L., 1967: 'Ergänzungen zum talmudisch-aramäischen Wörterbuch', *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft* 117, 266–86.
- Qimron, E., 1977: 'Nitpa'al benoni', *L'š* 41, 144–57.
- 1986: *The Hebrew of the Dead Sea Scrolls*. Atlanta.
- 1988: 'The origins of the Nuf'al conjugation', *L'š* 52, 178–79. H
- 1990: 'Considerations on modal tenses in Mishnaic Hebrew', *L'š* 55, 89–96.
- Qimron, E. and Strugnell, J., 1994: *Qumran Cave 4*, Vol. V: *Miqṣat ma'aśé ha-Torah*. (Discoveries in the Judaean Desert, X.). Oxford.
- Rabin, C., 1970: 'Hebrew', in T.A. Sebeok (ed.), *Linguistics in South West Asia and North Africa* (Current Trends in Linguistics, VI), The Hague/Paris, pp. 304–46.
- 1976: 'Hebrew and Aramaic in the first century', in S. Safrai and M. Stern (eds.), *The Jewish people in the first century*, II, Assen/Amsterdam, pp. 1007–39.
- Rabinowitz, I., 1962: 'Be opened = effatha (Mark 7, 34): did Jesus speak Hebrew?', *ZNW* 53, 229–38.
- 1971a: 'Effatha (Mark vii 34): certainly Hebrew, not Aramaic', *JSS* 16, 151–56.
- Richter, A., 1925: *Das Neuhebräische in babylonischer Überlieferung*. I: *Handschriften und Akzente*. Giessen.
- Ridzewski, Beate, 1992: *Neuhebräische Grammatik auf Grund der ältesten Handschriften und Inschriften*. Frankfurt am Main.
- Roberts, A., 1877: 'That Christ spoke Greek', *The expositor*, first series, 6, 81–96, 161–76, 285–99, 367–83.
- 1878: 'That Christ spoke Greek—a reply', *The expositor*, first series, 7, 278–95.
- Rosén, H.B., 1963: 'Palestinianian koinē in rabbinic illustration', *JSS* 8, 55–72.
- Rosenthal, D., 1981: 'Mishna Aboda Zara: a critical edition with introduction'. Doct. diss., Hebrew University, Jerusalem. H.
- Russell, J.K., 1955–56: 'Did Jesus speak Greek?', *ET* 67, 246.
- Sachs, H., 1897: *Die Partikeln der Mischna*. Berlin.
- Sáenz-Badillos, A., 1975: 'El hebreo del s. II d.C. a la luz de las transcripciones griegas de Aquila, Símmaco y Teodoción', *Sefarad* 35, 107–30.
- 1996: *A history of the Hebrew language*. Corrected first ed., Cambridge.
- Sanday, W., 1878: 'The language spoken in Palestine at the time of Our Lord', *The Expositor*, first series, 7, 81–99.
- 1878: 'Did Christ speak Greek?—a rejoinder', *The Expositor*, first series, 7, 368–88.
- Şarfatti, G.B. 1964–66: 'Iyyunim ba-semantiqah shel leshon HaZaL u-bi-drashotehen', *L'š* 29, 238–44; 30, 29–40.
- 1979–80: 'Ha-tafqid ha-prosodi shel he ha-yedi'ah bi-lshon ḥakhamim', *L'š* 44, 185–201.
- 1980: 'Al odot ha-yadua' shel šerufe ha-semikhut ha-kevulim bi-lshon ḥakhamim', in *SHSLEYK*, pp. 140–54.
- 1983: 'Masoret leshon ḥakhamim—masoret shel lashon sifrutit ḥayah', in *HLSZBH*, pp. 451–58.
- 1984: 'L'uso dell'articolo determinativo in espressioni del tipo *keneset ha-gedolah*', *Annuario di studi ebraici* 10, 219–28.

- 1985: 'Simmude millim be-seder qavua' bi-lishon ḥakhamim', in B.Z. Luria (ed.), *Sefer Avraham Even-Shoshan*, Jerusalem, pp. 301–13.
- Schechter, S., 1887 (repr. 1979): *Aboth de Rabbi Nathan: edited from manuscripts with an introduction, notes and appendices*. Vienna. H.
- Schürer, E., 1979: *The history of the Jewish people in the age of Jesus Christ 175 B.C.–A.D. 135*. Revised ed. by G. Vermes, F. Millar, and M. Black, Vol. II, Edinburgh.
- Schürmann, H., 1958: 'Die Sprache des Christus', *Biblische Zeitschrift*, n.s., 2, 54–84.
- Segal, M.H., 1908–1909: 'Mishnaic Hebrew and its relation to Biblical Hebrew and to Aramaic', *JQR* 20, 647–737.
- 1910: 'Hebrew in the period of the Second Temple', *International Journal of Apocrypha* 11, 79–82.
- 1927: *A grammar of Mishnaic Hebrew*. Oxford.
- 1936: *Diqduq leshon ha-Mishnah*. Tel-Aviv.
- 1939: 'Halom—halomot—ḥ^alomot', *L'š.* 10, 154–56.
- Segert, S., 1957: 'Aramäische Studien, ii: Zur Verbreitung des Aramäischen in Palästina zur Zeit Jesu', *Archiv Orientalní* 25, 21–37.
- Sevenster, J.N., 1968: *Do you know Greek? How much Greek could the first Jewish Christians have known?* Leiden.
- Sharvit, S., 1974: 'Studies in the lexicography and grammar of Mishnaic Hebrew based on the *Introductions* of J.N. Epstein', in *ANDRL2*, pp. 112–24.
- 1977: 'Textual variants and language of the treatise Abot'. Doct. diss., Bar-Ilan University, Ramat-Gan. H.
- 1980: 'The "tense system" of Mishnaic Hebrew', in *SHSLEYK*, pp. 110–25. H.
- 1981: 'The crystallization of Mishnaic Hebrew research', *BI* 18–19, 221–32. H.
- 1983: 'Ha-'apologiah bi-lshon ḥakhamim', in *HLSZBH*, pp. 557–68.
- 1988a: 'Shte tofa'ot fonologiot bi-lshon ḥakhamim', in *Mehqarim be-'Ivrit u-va-'Aravit: sefer zikkaron le-D. 'Iron*, Tel Aviv, pp. 43–61.
- 1988b: 'The study of Mishnaic Hebrew—accomplishments and tasks', in *P9WCJS*, Panel sessions: Hebrew and Aramaic, pp. *61–75. H.
- 1990: 'Nouns with double formation in the plural in Tannaitic Hebrew', in *LS4*, pp. 335–73.
- 1996: 'Three-place verbs in Tannaitic Hebrew', in *SHJLSM*, pp. *223–35. H.
- Shivtiel, I., 1937–39 (repr. 1963): 'Mesorot ha-Temanim be-diqduq leshon ḥakhamim', in H. Yalon, (ed.), *Qunteresim le-'inyene ha-lashon ha-'Ivrit*, Jerusalem, I, pp. 8–15; II, pp. 61–69.
- 1963: 'Yemenite traditions relating to the grammar of the language of the Mishnah', in *SYHA*, pp. 338–59. H.
- Siegfried, C., 1897: 'Beiträge zur Lehre von den zusammengesetzten Satze im Neuhebräischen', in G.A. Kohut (ed.), *Semitic studies in memory of Rev. Dr. Alexander Kohut*, Berlin, pp. 543–56.
- Siegfried, C. and Strack, H.L., 1884: *Lehrbuch der neuhebräischen Sprache und Literatur*. 2 vols. Karlsruhe/Leipzig.
- Sokoloff, M., 1969: 'The Hebrew of Berēšit Rabba according to MS Vat. Ebr. 30', *L'š.* 33, 25–42, 135–49, 270–79. H.
- Sokolow, N., 1937: 'The living Hebrew language in the foundation of the Mishnah', in *J. Klausner jubilee volume*, Tel Aviv, pp. 109–31.
- Sperber, A., 1929: 'Das Alphabet der Septuaginta-Vorlage', *Orientalistische*

Literaturzeitung 32, 533–40.

- Sperber, D., 1974: 'Etymological studies in Rabbinic Hebrew', in *ANDRL2*, pp. 102–111. H.
- 1975: 'Studies in Greek and Latin loan-words in rabbinic literature', *Scripta classica israelica* 2, 163–74.
- 1977–79: 'Greek and Latin words in rabbinic literature. Prolegomena to a new dictionary of classical words in rabbinic literature', *BI* 14–15, 9–60; 16–17, 9–30.
- 1982: *Essays on Greek and Latin in the Mishnah, Talmud and midrashic literature*. Jerusalem. H.
- 1984: *A dictionary of Greek and Latin legal terms in rabbinic literature*. Leiden/Ramat-Gan.
- 1986: *Nautica talmudica*. Leiden/Ramat-Gan.
- 1988–89: 'Etymological studies in Rabbinic Hebrew', *L* 53, 60–66.
- Stein, S., 1888: *Das Verbum der Mischnasprache*. Berlin.
- Stemberger, G., 1996: *Introduction to the Talmud and midrash*. 2nd [English] ed., ed. by M. Bockmuehl. Edinburgh.
- 1997: 'Historia de la redacción de Sifra', in Pérez Fernández 1997, pp. 17–65.
- Sussman, J., 1974: 'A halakhic inscription from the Beth-Shean valley', *Tarbiz* 43, 88–158.
- Sznol, S., 1990: 'Jefe o supremo: estudio lexicográfico de los compuestos con 'archi en fuentes judías de la koine oriental', *MEAH* 40, 55–70.
- Talshir, D., 1987: 'The autonomic status of Late Biblical Hebrew', in *LS2–3*, pp. 161–72. H.
- 1996: 'Ha-'Ivrit ba-meah ha-sheniyyah la-sefirah: leshon ha-'epigrafíyah behashwa'ah li-lshon ha-tanna'im', in M. Bar-Asher (ed.), *Iyyunim bi-lshon hakhamim*, Institute for Advanced Studies of the Hebrew University of Jerusalem, Jerusalem, pp. 42–49.
- Taylor, R.O.P., 1944–45: 'Did Jesus speak Aramaic?', *ET* 56, 95–97.
- Ṭur-Sinai, N.H., 1937: 'Millim she' ulot bi-lshonenu', *L* 8, 99–109, 259–78.
- de Vaux, R., 1953: 'Quelques texts hébreux de Murabba'at', *RB* 60, 268–75.
- Waldman, N.M., 1972: 'Akkadian loanwords and parallels in Mishnaic Hebrew'. Doct. diss., Dropsie College, Philadelphia.
- 1989: *The recent study of Hebrew: a survey of the literature with selected bibliography*. Cincinnati/Winona Lake.
- Wartsky, I., 1970: *Leshon ha-midrashim*. Jerusalem.
- Weinberg, W., 1985: 'Observations about the pronunciation of Hebrew in rabbinic sources', *HUCA* 56, 117–43.
- Weisberg, D., 1968: 'Some observations on late Babylonian texts and rabbinic literature', *HUCA* 39, 71–80.
- Weiss, I.H., 1862 (repr. 1947): *Sifra. Commentar zu Leviticus aus der Anfänge des III. Jahrhunderts*. Vienna.
- 1867: *Mishpaṭ leshon ha-Mishnah*. Vienna.
- Wiesenberg, E.J., 1976: 'Rabbinic Hebrew as an aid in the study of Biblical Hebrew, illustrated in the exposition of the rare words *rht* and *mzrh*', *HUCA* 47, 143–80.
- Wilson, R.M., 1956–57: 'Did Jesus speak Greek?', *ET* 68, 121–22.
- Yalon, H., 1959–60: 'Nimmuqim le-mishnayot menuqqadot', *L* 24, 15–39, 157–66, 253.
- 1960–61a: 'Mishnahs and their pointing', *Sinai* 48, 89–105. H.

- 1960–61b: 'Versions and forms of language in various Mishnahs', *Sinai* 48, 254–60. H.
- 1963–64: *Introduction to the vocalization of the Mishnah*. Jerusalem. H
- 1964–65: 'He'arot we-tiqqunim', *Léš.* 29, 59–62.
- 1967: *Studies in the Dead Sea Scrolls: philological essays 1949–1952*. Jerusalem. H.
- 1967–68: 'Gleanings on Mishnaic Hebrew', *Tarbiz* 37, 133–34. H.
- 1971: *Pirqa lashon*. Jerusalem.
- Yeivin, I., 1974 (ed.): *Osef qit'e ha-Genizah shel ha-Mishnah be-niqqud Bavli*. Jerusalem.
- 1990: 'Interchange of roots in the language of the Mishna and piyyuṭ', in *LS4*, pp. 161–204. H.
- Zuckerman, M.S., 1880 (repr. 1970): *Tosephta*. Pasewalk.
- Zuntz, G., 1956: 'Greek words in the Talmud', *JSS* 1, 129–40.

INDICES

Texts

(Bible, Ben Sira, Inscriptions, Dead Sea Scrolls, Mishnah, Tosephta, Talmud, ARN, Pesiqta de Rab Kahana, PesR, Mek, SLv, SNm, SDt, Seder Olam Rabbah, Tanḥuma, PRE, Midrash Rabbah, Targums)

<i>Gn</i>	20.1 60	<i>Nm</i>	23.10 85
2.18 199	21.2–3 214	5.6 225	27.17 200
3.6 139	21.14 232	5.12–31 20	28.2 249
3.14 222	21.28 139	5.14 163	30.17 118
3.22 230	21.33 225	5.17 201	35.17 251
4.19 45	22.24 166	5.22 52	
6.17 138	23.5 141	5.28 52	<i>Dt</i>
7.13 23	23.8 126	5.31 232	1.8 197
11.3 46	24.10 171	6.2 148	1.27 251
13.17 197	25.22 205	6.3 202	1.31 74, 75
17 213	33.16 68	6.5 42	6.8 227
17.19 245	34.6 150	6.23 53	7.16 168
18.1 185		7.89 205	8.9 53
18.5 222	<i>Lv</i>	8.3 232	10.17 82
21.22 184	1.1 205	9.20–23 21	11.13 121
21.33 197	2.12 245	9.23 21	11.16 235
22.2 245	5.1 230, 235	10.9 119	11.22 150,
22.16 222	6.10 239	10.29 29	151
26.12 197	10.6 142	10.35 21	11.23 249
27.42 23	11.47 139	11.4 124	11.25 251
28.19 245	14.16 176	11.5 191	15.6 72
29.12 23	14.28 153	11.8 176	16.3 56, 166
30.18 222	16.20–22 139	11.15 5, 8, 18	16.19 126
30.31 183	19.9 67	11.20 222	17.17 183,
31.20 222	23.22 67	12.1 194, 195	249
39.9 222	24.19 198	14.24 222	18.1 239
42.34 183	25.36 166,	15.30 62	21.1 139
49.1 51	174	15.31 62	23.5 222
	25.37 166,	15.37–41 56	24.12 80
	174	18.20 239	24.19–22 67
<i>Ex</i>	26.5 126	19.4 176	25.1–3 90
5.18 191	26.6 127, 138	19.15 248	25.5–10 38
12.38 110	26.23 163	19.17 201	25.9 209
13.8 11, 221		20.12 222	26.3 223
15.1 249		22.18 240	26.5 127
19.4 75			

28.55 222	<i>I K</i>	40.45 8, 22,	32.22 183
32.7 8, 65	4.2 30	35	
32.10 245	6.19 146	44.5 72	<i>Pr</i>
32.25 146	13.31 183		1.7 27
32.31 248	14.5 35	<i>Ho</i>	1.29 222
32.36 115	15.13 57, 184	6.2 85	3.35 247, 248
32.39 85, 129	17.14 146	6.6 34, 104	4.2 247, 248
33.6 85		7.16 8, 22, 35	11.10 230,
33.11 41	<i>2 K</i>	12.2 63	235
33.21 143	3.8 35		18.22 117
34.6 218	6.2 51	<i>Jl</i>	24.17 12, 96
	6.19 8, 22, 35	3.5 150, 151	28.10 247,
<i>Jos</i>	9.37 115		248
23.11 46		<i>Jon</i>	
	<i>Is</i>	1.7 37	<i>Ca</i>
<i>Jg</i>	1.15 240	1.7-8 9	1.7 231
3.12 222	38.18 70	1.9 18	3.7 9, 31, 32
5-8 8, 50	43.4 222		6.1 82
5.10 8, 63	49.15 240	<i>Zc</i>	
5.16 57	53.12 144	14.3 119	<i>Ec</i>
6.15 82	54.10 240		1.18 27
6.17 50	56.2 72	<i>Ml</i>	3.14 230
18.4 35	63.9 171	1.2 251	5.4 51
20.46 23		1.6 27	6.6 213
	<i>Jr</i>		7.14 231
<i>I S</i>	2.35 240	<i>Ps</i>	7.22 18
2.27 59	3.8 222	8.4 8, 105	9.12 14
9.18 35	3.12 151	8.7 8, 105	9.15 40
15.23 183	7.4 147	11.7 151	10.5 14, 131
17.41 110	17.6 11, 49	22.21 245	11.6 36
20.4 36	17.8 11, 49	22.30 70, 133	
21.8 30	22.6 216	22.32 139	<i>Lm</i>
26.21 222	23.7-8 181	49.8 129	4.21 65
	33.25 213	49.8-9 129	
<i>2 S</i>	39.7 12, 97	68.8 110	<i>Est</i>
3.30 222	42.6 18	68.10 8, 105	1.18 9
5.8 27		68.34 82	2.20 9, 132
7.13 182	<i>Ezk</i>	119.136 222	3.14 109
10.9 133	2.1 72	124.6 50	5.13 210
11.11 216	8.12 72	132.12 8, 22,	7.4 213
11.24 164	16.2 71	35	8.13 109
11.25 35	17.2 72	133.2-3 14	9.26 36
12.4 27	24.1-2 72		
12.6 222	26.2 72	<i>Jb</i>	<i>Ezr</i>
12.10 222	28.2 72	1.10 18	6.8 144
12.22 183	33.7 72	9.15 240	
21.6 138	33.24 72	15.24 109	<i>Ne</i>
	39.17 72	16.17 240	2.13 137

- 2.15 137
8 17
9.6 18
I C
12.31 70
14.1 70

2 C
15.16 184
24.12 137
30.10 137
31.10 12
36.16 137

Mt
5.1-2 141
7.2 134
7.24-25 49
16.19 20
19.12 167
19.18 20
23.6-8 122
25.14-30 198
25.35-40 34
26.25 119
26.64 119
27.11 119

Mk
4.24 134

Lk
6.20-38 44
6.36 151
6.38 134
14.12-14 44
18.28-30 44
19.12-27 198

Jn
2.1-11 104
9.7 131
11.1 13

I Co
11.23 17
15.3 17
Ben Sira
30.40 36
37.29 12
Inscriptions
Mesha: 8, 63
Arad ostracon 24: 12
Siloam tunnel: 8, 115
Beth Shearim tombs: 31
Dead Sea Scrolls
General: 3, 18, 23, 50, 96, 99, 105, 199, 215
CD 5.11-12: 9
1QH
2.18-19: 9
4.16-17: 9
1QpHab
11.6: 160
Copper Scroll: 3, 9, 50
4QMMT: 50
11QT 6.1: 31
Mur 42.4: 160
5/6HevEp 5: 31
Bar-Kokhba letters 3, 9, 31, 160
Abot
1.1 17
1.2 29, 108
1.3 21, 52, 234
1.4 100, 113, 123
1.5 29, 123, 124, 130
1.6 68
1.8 6, 10, 11, 122
1.9 152, 239
1.10 100
1.11 29, 118, 124, 239
1.12 33, 61, 156
1.13 3
1.14 39, 48
1.15 43
1.17 19, 21, 25, 26, 43, 46, 48, 61, 98
2.1 33, 39, 43, 59, 61, 167, 178, 205
2.2 29, 33, 40, 50, 61, 171
2.3 19, 48, 152
2.4 10, 48, 122, 128, 178, 233, 239
2.5 51
2.7 27, 29, 43, 45, 61
2.8 21, 26, 68, 126, 215, 240
2.9 39, 55
2.10 33, 55, 61, 123
2.11 113
2.12 55, 122, 123, 167, 171
2.13 57, 123, 128, 156
2.14 21, 36, 39, 156
2.16 21, 42, 134, 236
3.1 21, 83, 109, 150, 232
3.2 25, 29, 33, 55, 61, 152, 191, 220, 246
3.3 246, 253
3.4 47, 48
3.5 29, 43, 143, 191
3.7 32, 39
3.7-8 47
3.9 39, 104
3.10 34
3.11 43, 55
3.13 61
3.14 237
3.16 99
3.17 11, 29, 49, 56, 61, 220, 246
4.1 39, 43
4.2 61
4.3 29, 40, 123
4.4 41, 57, 82, 92, 143, 223
4.5 46, 134, 239
4.6 46
4.7 61
4.8 55, 123
4.9 147
4.10 43, 150
4.11 40, 79, 150, 167, 171
4.12 123
4.14 51
4.15 123
4.16 25, 79
4.17 25
4.20 10, 39, 130, 131
4.22 21, 83,

109, 113,	<i>BB</i>	6.4 39, 74	8.6 146
150, 239	1.5 68	6.6 92	10.1 37
5.1 104, 167	3.1 141, 162	7.1 90	10.6 216, 225
5.2 11, 14,	3.3 141, 162	7.3 90, 124	
136, 208.	3.10 229	8.7 209	<i>BQ</i>
239	4.4 203	9.3 178	1.2 117
5.20 123,	5.2 21	9.4 109, 111	2.1 199
156, 178	5.6 101	9.5 82, 137,	3.10 47, 48
5.5 47	6.5 74, 137	156, 205,	3.11 247
5.8 41, 43	6.6 8, 72, 143	244	4.7 229
5.9 74	7.4 70		5.1 207
5.10 34	8.6 121	<i>Beş</i>	6.1 68
5.12 61	8.7 41, 42	1.1 191	6.5 72
5.14 61, 133	8.8 121, 165		8.1 168
5.17 150, 246	9.1 229	<i>Bik</i>	8.4 104
5.19 25	10.8 102	1.2 209, 212,	8.6 85
6 69		229	9.1 148
6.2 25, 68.	<i>Bekh</i>	1.3 250	9.10 220
69, 72, 74,	4.4 100	1.4 46, 223	10.5 58
123	7.6 12	1.5 220	10.7 194
6.3 247		1.9 173, 220	
6.5 81	<i>Ber</i>	3.1 99	<i>Dem</i>
6.9 104, 165,	1.1 11, 99,	3.2-8 3	2.3 48
215, 240,	208, 233	3.3 116, 121	2.5 54
253	1.2 113	3.4 117	3.3 225
6.11 247	1.3 45, 72,		5.5 210
	199	<i>BM</i>	6.11 21
<i>Arakh</i>	1.4 113, 144	1.4 163	7.1 246
2.1 100	1.5 56, 68,	2.2 187, 203,	
9.4 98	108, 139,	205	<i>Eduy</i>
	143	2.6 88, 209	1.1 165
<i>AZ</i>	2.2 11, 233		1.3 3
1.3 61	2.3 42, 43,	2.7 197, 209	1.5 223, 226,
1.8 207	104, 117,	3.7 197	229
2.1 61, 139	121	3.10 199	1.13 48
2.3 59, 61, 97	2.5 61, 215	4.3 209.10	2.1 66
2.4 59	3.1 25	74	2.2 68
2.6 59	3.2 208	4.11 128	3.2 48
2.6-7 145	3.5 99	5.5 125	5.1 53
3.3 185, 191	4.3 168	5.9 47	5.6 147
3.4 55, 110	4.5 150	5.11 166, 175	6.1 229
4.1 23	4.7 202	6.6 156	6.3 35, 38,
4.3 191	5.1 174, 217,	6.7 110	105
5.4 45	241, 244	7.1 171	8.5 68
5.8 41	5.3-4 174	7.2 208	8.6 249
5.9 41	5.5 137, 138,	7.3 187, 212	8.7 17
5.12 51	205, 224	7.5 82	
	6.2 119	7.9 45	

<i>Erub</i>	8.4 51	7.6 83, 85	<i>Mid</i>
1.2 99	9.5 55	9.9 208, 212	4.2 165
1.8 82	11.2 234		
2.3 87		<i>Ma'asrot</i>	<i>Miqw</i>
2.5 85	<i>Kel</i>	2.7 234	9.4 12
2.6 106, 144	1.7 208		
3.1 145	13.7 36	<i>Mak</i>	<i>MQ</i>
4.1 97, 99	14.1 239	1.1 90	1.3 253
4.2 13, 148,	17.6 197	1.3 89, 212	3.6 68
194	26.2 13	1.10 217	
4.9 163	29.2 83	2.2 165	<i>MS</i>
5.5 147	29.3 83	2.3 27, 171	1.1 47, 173
8.5 241	29.7 83	3.10 90	1.6 165
8.7 191		3.12 172	3.3 25
9.3 220	<i>Ker</i>	3.14 133	3.6 99
10.9 109	1.7 29	3.15 101, 201	3.9 250
	6.3 220		8.7 74
<i>Git</i>	6.9 69, 175,	<i>Makhsh</i>	
2.7 23	229	1.3 208	<i>Naz</i>
3.3 71		6.2 71	1.1 139, 214
4.4 104	<i>Ket</i>	6.8 53, 192	2.1 187
4.6 60, 85	1.3 132		2.1-2 241
7.1 174	1.7 74	<i>Meg</i>	2.3 117, 184
7.5 126	1.8 96	1.1 68	2.4 128, 137,
7-8 71	1.10 146, 185	2.1 121	140
8.4 209	2.5 115	3.1 10, 247	2.5 147
8.8 234	2.6 46, 240	3.2 235	2.7 11, 207
9.5 25	2.9 171	3.3 241	2.7 209
	2.10 140	4.1 125, 128,	3.1 88, 117
<i>Hag</i>	3.1 100	133, 139	3.2 23, 64
1.1 41, 43	3.2 47, 115	4.3 178	3.5 191, 212
1.5 43, 104	4.6 23, 25	4.4 85, 209	3.6 113, 123,
1.8 95, 96,	5.1 101	4.9 8, 124	209
132	5.9 143, 247		4.1 121
2.2 92	7.1 83	<i>Mei</i>	4.3 90
2.7 82	7.6 96	6.6 136	4.4 215
	11.4 101		4.5 214
<i>Hal</i>	12.1 108, 207	<i>Men</i>	4.6 108
1.8 212	13.1-2 99	4.3 36, 163	4.7 139
3.6 121		5.6 125	5.3 99
	<i>Kil</i>	8.5 197	5.4 121
<i>Hor</i>	2.1 92	10.9 212	5.5 52, 191
1.2 45	2.3 123, 128	11.1 87	6.1 133
1.5 121	4.1 87	11.8 125	6.3 53
	4.4 47, 83	11.9 85, 87	6.4 89
<i>Hul</i>	4.8 48	13.7 37	7.1 37
1.1 47	5.1 226		7.4 77
8.2 79	6.4 148, 194		8.1 19, 37

8.2 210	2.1 67, 68	3.8 104, 193,	8.7 242
9.2-3 66	2.6 17, 140	197, 209,	9.4 242
9.3 139	2.7 50	212	9.6 43
9.4 66	4.1 51	4.5 67	11.6 209
	4.4 46		12.3 87
<i>Ned</i>	7.2 210	<i>Sanh</i>	16.1 41, 54,
3.2 216	8.4 27	1.5 246	74
3.11 213		2.4 168, 239	16.6 164, 253
7.1 197	<i>Pes</i>	3.6 193	16.8 167, 171
7.5 104	1.3 191	3.7 85, 124	17.2 145
8.6 137	1.5 136	4.4 92	17.3 203
8.7 18, 193	4.1 106, 125	4.5 47, 48,	19.2 45
9.1 208, 212	4.4 150	83, 104,	19.5 86
9.9 220	6.2 197	156, 229,	19.6 70
11.1 145, 220	6.6 53, 74	235, 246	23.3 47, 48,
	8.7 244	5.5 178	174
<i>Neg</i>	9.9 53, 194,	6.2 139, 151	
3.1 253	215	6.4 193, 224	<i>Shebi</i>
7.4 110	9.10 21	6.5 210	1.3 90
14.12 165	10.1 6, 65, 82	6.6 178	2.2 100
	10.2 6, 65	7.3 205	2.5 125
<i>Nid</i>	10.5 11, 169,	7.5 205	4.10 236
1.4 66, 244	221, 224	7.10 132	6.4 113
2.4 71, 74		8.2 242	8.3 54, 55
4.2 145	<i>Qid</i>	8.5 166	9.4 210
4.4 5	1.3 126	8.6 166	9.8 92
4.5 85	1.7 92	9.5 52	
5.4 85	2.1 131	10.2 79	<i>Shebu</i>
9.7 89	2.3 242	10.3 109, 147	3.1 55, 128
	2.9 139	10.6 131	4.5 216
<i>Ohol</i>	3.4 217	11.2 131, 143	4.9 128
13.5-6 165	4.14 58, 66,	11.4 68	8.2 53, 246
16.1 52	79, 85, 104,		8.3 185
	121	<i>Shab</i>	8.4 253
<i>Orl</i>		1.1 28, 50	
3.3 97	<i>Qin</i>	1.2 174	<i>Sheq</i>
3.7 54	1.1 250	1.3 21	2.5 11, 167
	2.3 41, 86	1.9 23	3.2 169, 199,
<i>Par</i>	3.6 210	1.11 41	200, 225
1.1 88		2.1 90	3.3 133
3.5 12, 92,	<i>RS</i>	2.5 167	4.1 186
115	1.7 50	2.6 164, 226	4.3 186
3.7 224	1.9 10, 50	6.1 131, 174	8.2 205
5.5 19	2.5 128, 229	7.1 168	8.7 205
9.5 105, 115	2.8 192	7.2 90	
	2.9 68, 88,	8.1 233	<i>Sot</i>
<i>Pea</i>	128	8.2 234	1.1 163
1.1 44, 47, 57	3.1 171	8.3 234	1.7 134

- 1.9 81, 85
 2.3 24
 2.6 209
 3.8 9, 132,
 143
 4.3 150
 4.4 165
 5.2 124
 5.4 249
 7.3 130
 7.8 3, 117,
 134, 135,
 245
 8.1 210
 8.7 141, 162
 9.6 133, 193,
 209
 9.9 207
 9.12 95, 167
 9.14 79
 9.15 108,
 159, 166

Suk
 2.1 169
 2.9 79
 3.13 92, 169
 4.4 178
 4.10 34
 5.1 43, 66
 5.2 34
 5.4 135
 5.6 88, 92

Taa
 1.1 229
 2.2 186, 236,
 245
 2.9 12
 3.2 246
 3.4 85, 87
 3.6 226
 3.7 226
 3.8 11, 52,
 55, 130,
 137, 217,
 233, 253
 4.4 137

 4.5 88
 4.6 100
 4.8 232

Tam
 1.4 208
 2.2-3 10
 2.3 193
 3.7 165
 5.4 68

Tem
 7.5 54

Ter
 2.2 118
 4.12 241
 5.4 209
 6.1. 92
 8.10 178

Toh
 1.5 12, 115
 3.8 150
 7.8 244

Uqş
 3.12 62, 68

Yad
 3.5 99
 4.3 147
 4.4 150, 194,
 197
 4.6 197

Yeb
 1.4 137
 2.2 39
 3.3 188
 3.9 87
 10.4 187
 11.1 70
 11.5 46
 11.6 187
 13.1 55
 13.7 25
 13.8-9 187

 13.12 98
 14.1 131, 202
 15.1 187
 15.6 187
 16.1 187
 16.2 55
 16.5 164,
 241, 244
 16.6 42, 72,
 74, 138

Yom
 1.1 235
 1.2 162
 1.3 156
 1.6 121, 220
 2.1 13
 3.2 140
 3.8 163
 3.10 21, 32
 5.2 68
 5.6 34
 6.1 139
 6.2 173
 6.6 208
 6.8 192
 7.1 79, 85

Zab
 2.1 104

Zeb
 5.6 164
 10.7 145

Tosefta
 Eduy 1.1:
 109
 Ket
 1.6: 46
 3.3: 52
 Kippurim
 2.4: 136
 Neg 2.7: 37
 Nid 2.3: 136
 Pea 4.21: 79
 Soṭ
 1.2: 23, 26,
 168
 1.6: 90, 136,
 200, 224
 1.10: 140
 2.1: 135,
 233
 2.3: 147
 3.1: 134
 3.2: 97
 3.4: 65
 3.7: 41
 3.10: 61
 3.12: 72
 12.1: 126
 15.10: 147
 Ter 2.13: 118

Talmud
 Arakh 58b: 1,
 45
 Ber 16a: 82
 jBer 9.13c:
 76
 BM 59b: 72
 Erub 65a:
 117, 206
 Ket 40b: 132
 Meg 24b: 11
 Pes
 11b: 41
 114a: 72
 Qid 18a: 132
 Shab 31a: 21
 Soṭ 14a: 34

ARN
 1 25, 29
 2 34
 4 34, 104
 11 43, 48,
 143, 175
 20 136
 38 29, 76, 79

Pesiqta de
Rab Kahana
 427 80

<i>PesR</i>	15.3 141	22.20 156	24.2 164
14 25	15.7 138, 239	22.22 150	24.12 220
44 80	15.11 90, 113	22.25 128	25.36 143
	15.14 82,	23.8 126	26.3 191
<i>Mek</i>	113, 121	23.17 244	26.4 131,
12.1 45, 55,	15.18 41, 79,	23.19 178,	191, 244
87, 92, 212,	164	202	26.6 113,
244	15.26 121,	35.2 128	127, 133,
12.2 25	138		138, 153
12.3 28, 29,	16.3 175	<i>SLv</i>	26.8 82
32, 212	16.4 141, 143	1.1 171, 205,	26.9 23, 116,
12.5 25	16.16 85	253	186
12.6 28, 32	16.25 146,	1.2 43	26.12 113,
12.8 239	229	1.3 38, 96	116, 138,
12.31 77, 253	16.33 71, 150	1.4 90, 229	185, 200
12.33 101,	17.8 36, 39,	1.5 70	26.13 23, 25,
104, 205	123	1.15 45	150, 184
12.36 212	17.11 19, 39	3.2 205	26.14 143
12.41 218	17.14 165,	3.5 92	26.23 128
12.42 113,	171. 197.	4.23 197	26.25 135,
138	236	6.15 85	178
12.44 220	18.3 133, 151	7.29–30 253	26.26 244
13.2 26, 29,	18.15 77	8.7 197	26.33 51, 150
104, 181,	18.27 72, 74	8.15 121	26.34 229
184, 187,	19.4 74, 229	9.2 244	26.38 253
191	19.9 175, 178	9.4 197	26.44 220
13.3 227	19.16 244	9.23 167	26.46 218
13.4 253	19.17 128	10.2 229	Sifra Ned-
13.9 227	19.21 171	10.9 205	abah 13.9:
13.13 220	19.24 77	10.19 218	145
13.17 121	20.1 60	11.3 92	Sifra Baraita
13.19 178	20.2 193, 197	11.44 156,	de R. Ishma-
13.21 21	20.23 74, 156	203	el: 205, 212
14.2 21	21.11 227.	13.3 77	
14.5 52, 53,	229	14.2 113, 143	<i>SNm</i>
55, 104, 188	21.14 232	14.17 153	1.2 130, 176,
14.7 37, 82,	21.16 166,	14.47 239	227
239	253	15.11 226	1.4 130
14.8 220	21.17 92, 227	15.31 248	1.6 205
14.14 150	21.18 171	16.19 178	1.10 21, 208,
14.15 178,	21.19 141	16.23 239	236, 237,
191	21.22 248	16.32 235	239
14.19 191	21.24 205	18.3 171	4.1 197
14.21 21, 113	21.26 227	20.2 71, 74	4.5 51, 188
14.27 55	21.30 237	20.26 156	7.5 248
14.29 71, 128	21.32 156	22.1 171	8 193
15.1 34, 141,	22.3 43	22.32 128,	8.8 153
143	22.19 217	178	10.2 188, 192

10.4 201	229	106.2 218,	134.5 13, 34,
11.2 185	78.4 29	219	76, 77, 79,
11.4 166, 229	80.1 48, 113,	107.1 176	83, 125,
14.1-2 176	121, 143	107.12 97	173, 212,
15.2 52, 176	82.1 212	111.1 248	244
16 139	82.2 76, 79	112 141	136 34, 39,
17.1 160, 171	83.2 83	112.3 121	115, 171
17.2 201	84.1 99, 154	112.4 25, 53,	138 125, 248
18.1 101, 202	84.2 21, 101.	62, 71, 121,	139.2 200
19.3 52	104, 154	244	142.1 156
21.3 233	84.4 171,	114 178	142.5 176
22.2 148	197, 217,	115.5 76, 96,	143.2 178
22.3 43, 148	218	101, 104,	150 141
22.4 21	85.2 253	113, 138,	153.1 176
22.6 39	86.1 21, 116	171, 184,	153.6 118
23.1 74	87.1 191	200, 202,	155.5 207
23.2 148	87.2 39, 76,	206, 209	156 101, 202
23.3 21, 57	135, 154,	116 141	157.1 68
23.4 202	249, 250	116.1 9	157.8 176
23.6 210	88.2 136	116.6 55	160.3 202
25.3 74	89.1 176	117.1 76, 128	160.5 41, 44
25.5 42	89.4 212, 229	118.2 137	160.6 251
25.6 244	89.5 39, 48,	118.12 248	160.11 150
26.2 74	121, 135,	119.2 175,	160.13 101
30.2 48	175, 184,	239, 245	161.1 166
35 9	185, 191	119.3 24, 92,	161.3 59, 237
39.3 53	91.1 152	156	
39.4 55	91.2 76	119.6 55	<i>SDt</i>
40 48	92.4 113	122.2 215	1 24, 29, 81,
42.2 244	93 25	123.9 224	88. 105, 241
44.1 143	95.1 85, 110,	123.11 218	2 133
47 197	132, 156,	123.12 176	3 34, 138,
49.2 148	193, 197	124.2 29	143, 225
55 148	95.2 191	124.12 29	5 48
58.1 83, 205	96.3 175	125.3 248	8 70, 133,
60.1 232	98.3 205	126.10 248	197, 203
60.2 163	99.3 81, 85,	131.1 12, 46,	9 34, 253
61 134, 239	193	48, 76, 77,	10 23, 32, 34
66 109	99.4 195	128, 130,	11 79, 108,
67.2 239	100 48	135, 150,	136
68.2 216	101 115	184, 191,	19 19, 79
70.2 24	102.1 100	214	20 150
72.1 244	102.2 60	131.2 164,	24 251
73.1 176	103.4 71	205	26 188, 197,
76.2 119	103.6 248,	132.2 215	216
77.4 38, 68,	253	133.1 81,	28 150
253	105.1 76	232, 239	29 85, 216
78.1 34, 224,	105.5 248	133.2 98	31 92, 205

32 92, 156	81 101	319 156	<i>PRE</i>
34 125	86 244	321 146, 151	10 110, 113
36 205, 236, 237	96 213	328 116, 124	12 104, 199
37 68, 81, 171, 213, 229	112 224	329 85, 129	16–17 34
38 178	115 191	333 111	<i>Genesis</i>
40 143, 220	116 72	335 220	<i>Rabbah</i>
41 85, 121, 126	117 143	336 74	1.15 25
43 113, 135, 235, 239, 244	130 166	342 135, 153, 156	49 12
45 156	159 128, 183, 249, 250	343 24, 61, 193, 220	50.2 6
46 110	160 253	345 57	<i>Exodus</i>
47 153	186 150	346 217, 220	<i>Rabbah</i>
48 88, 92, 122, 128, 213	199 236, 244	347 217, 220	18.5 80
49 150, 152, 191, 214	217 148	352 164, 236	43.1 80
50 249	222 141	355 101, 143, 178	<i>Numbers</i>
52 251	233 60	356 113	<i>Rabbah</i>
60 185	249 148	357 72, 74, 92, 121, 207, 254	13.15–16 68
63 171	277 80, 165, 253	359 251	<i>Ecclesiastes</i>
64 39	278 104	397 148	<i>Rabbah</i>
67 18, 39, 138, 197	300 104		7.1–3 34
71 39	301 239	<i>Seder Olam</i>	<i>Targum</i>
75 239	304 68, 189	<i>Rabbah</i>	<i>Neofiti</i>
78 205	305 113	3 126	Gn 35.9 34
80 191	306 89, 126, 229	15 126	<i>Targum</i>
	307 116	<i>Tanhuma</i>	<i>pseudo-</i>
	309 82, 85, 143	<i>Wa-yeṣe'</i> 19:	<i>Jonathan</i>
	310 213	79	Ex 18.20 34
	312 189		Dt 34.6 34
	313 244		
	318 68		

Hebrew and Aramaic forms

𐤀- Babylonian for
Palestinian ה- 14

𐤀- in קָאָן 14

𐤀-

Aramaism for ה- 231
in feminine nouns 63
in Greek/Latin loan-
words 76

𐤀 63

אב בית דין 90

אב שימאה 203

כבוד אב 69

כבוד אב נאם 69

אבא 5

אבד

שמאבדן 14

שהן מאבדן 14

אבד 130

אָבָה 127

אָבִיָּה 10

אָבִיָּה 10

אָבִיד 12

אָבִית 13, 160

אָבִית הַבְּלִיעָה 160

אָבִל 162, 245, 246

אָבִל ב- 246

אָבִל אַם 246

- 246 אָבֵל לֹא
 246 אֵין ... אָבֵל
 100 אָבֵק
 100 מִתְאַבֵּק
 45 אֲבָרַח לִי
 54 אָגַד
 12 אָגַדָּה
 13 אָגַדְלִי
 8, 40, 72 אָדָם
 8 אָדָן
 27 אָדָם הָרִאשׁוֹן
 40 אֵין אָדָם
 40 כָּל אָדָם
 28, 32 שְׁלַחְנוּ שֶׁל אָדָם
 47 בֵּין אָדָם לַחֲבֵרִי
 47 לֹא יֵאמָר אָדָם לַחֲבֵרִי
 71, 72 בֶּן אָדָם
 70, 71 בְּנֵי אָדָם
 72, 137 דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם
 72 כְּדֶרֶךְ בְּנֵי אָדָם
 אָדָם 8, see also אָדָן
 123 אֵדָה
 אֵדָה
 123 אֵדָה
 53, 160, 161, 188, 193, 225
 54 אֵו אֵינוּ אֵלָא
 188 אֵו ... אֵו
 53, 160, 194 אֵו שֶׁ-
 188 אֵו שֶׁ ... אֵו שֶׁ-
 50 אֵו שֶׁנִּסְלַ
 251 אֵוּבָדָן
 127 אֵוָה
 20 אֵוָהב
 173 אֵוִי לֹו
 12, see also אֵוִיר
 172 אֵוִלִי
 245 אֵוִלָם
 154 אֵוִקָן
 123 אֵוִפֶד
 75, 77 אֵוִקָנוּס
 189 [אֵוִר] אֵוִרְבָּעָה עָשָׂר
 - as plural suffix, especially of Greek and Latin loanwords
 6, 64, 76
 172 אֵז
 115 אֵזֶלַת
- 13, 75 אֵזְמַל
 86 אֵחָד
 86 אֵחָד
 88 אֵחָד אֵחָד
 90, 202 אֵחָד ... וְאֵחָד
 88 כָּל-אֵחָד וְאֵחָד
 60 בְּדַבּוּר אֵחָד
 90, 172 כְּאֵחָד
 89 אֵחָד מִשְׁלָשִׁים
 ... וּפְרִיט לֶךְ הַכְּתוּב
 176 בְּאֵחָד מִהֶן שֶׁ-
 160 אֵחוּר
 173 לְאֵחוּר
 160 אֵחוּרִי
 64 אֵחוּת
 64 אֵחוּת
 160, 209 אֵחָר
 161, 206, 209 אֵחָר שֶׁ-
 209 לְאֵחָר
 125, 206, 209 לְאֵחָר שֶׁ-
 209 כְּאֵחָר
 161, 206, 209, 222, 225 כְּאֵחָר שֶׁ-
 225 מְאֵחָר שֶׁלְמִדְנוּ
 80 אֵחָרִין
 ... כְּלָשׁוֹן דְּאֵחָרִין ...
 148
 71, 160 אֵחָרִי
 205 אֵחָרִי אֵשֶׁר
 71, 159 אֵחָרִי שֶׁ-
 86, 202 אֵחָת
 202 אֵחָת ... וְאֵחָת
 90, 172 כְּאֵחָת
 102, 201, 227 עַל אֵחָת כְּפָה וְכַפָּה
- representing
 Babylonian *ay* 14
 35, 60 אֵי
 60, 172, 174 אֵי (negative)
 60 אֵי אִפְשָׁר
 173 אֵי לֹו
 172 אֵיה
 35, 36, 37, 153 אֵיזָה
 35 אֵיזָה
 35 אֵיזָה
 35 אֵיזָה
 35, 37 אֵיזָהוּ
- 35 אֵיזָה הוּא
 35, 37 אֵיזָו
 193 וְכִי אֵיזָו
 37 אֵיזָו הִיא
 35, 37 אֵיזָוהִי
 37 אֵיזָו שֶׁ-
 154 אֵיִם
 172 אֵיךְ
 12, 172, see also הֵיכָן
 35, 37 אֵילו
 213, 217, 240 אֵילו
 54 אֵיף אֵילו
 148 אֵילִיתִיח
 173 אֵילֶךְ
 172 אֵילֶךְ וְאֵילֶךְ
 38 אֵילֶן
 111, 173, 210 אֵיכְתִי
 216 אֵמְתִי יִרְצֵוּ
 161, 206, 209 אֵיכְתִי שֶׁ-
 111 כְּאֵיכְתִי
 (interrogative) 172 אֵין
 172 לְאֵין
 172 כְּאֵין
 54 מִן אֵין
 54, 172 מִן
 19, 60, 124, 140, 144, 152, 172, 174, 186 אֵין אֵין
 246 אֵין ... אָבֵל
 40 אֵין אָדָם
 40 אֵין דְּבָר
 124, 174 אֵין עֲשִׂינִי
 19 אֵינוּ
 19 אֵינָה
 19 אֵינִי
 19 אֵינֶךְ
 19 אֵינֶן
 19 אֵינָנָה
 19 אֵינָנוּ
 19 אֵינִי
 189 וְאֵין אֵתָם
 36 אֵין לֹו מִן יִחִידְנוּ
 36 אֵין לִי קָה אֵשִׁיב
 189 וְאֵין אָנוּ
 54 אֵו אֵינוּ אֵלָא
 36 קָה אָם ... אֵינוּ דִין

- ש- 192, 194
 אינו דין -ש-
 קה אם ... אינו דין -ש-
 201
 ... אין ראיה לדבר ...
 242
 [הא] אין עליף לומר ...
 148, 248
 148 אין עליף לדון ...
 248 אין ח"ל, א'
 172 איפה
 169 איפשיקוס
 40 איש
 46 איש ... רע
 26 דאיש הזה
 27 לאיש העשיר
 172, 245 אך
 5, 57 אכילה
 123, 145 אכל
 107 (pausal) אכלו
 145 יאכל
 234 על מנת שאוכל
 234 על מנת שאוכל
 10, 145 לאכל
 10, 145 לזכר
 10, 131 לאכול
 139 נאכלת
 124 מי יאכלנו
 13, 75 אכסניא
 77 אכסניי
 195 אכפת
 195 מה אכפת ל-
 124, 140, 152, 172, 174, 185 אל
 174 אל תעשה
 68 אל תקרא
 18, 160, 163, 165 אל
 45 מאליו
 45 מאליהן
 6, 20, 162, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251 אלא
 233 אלא יקבל
 249 אלא ש-
 225, 250 אין לי אלא
 248 אין תלמוד לומר ... אלא
 247 לא כי אלא
 225, 250 אין לי אלא
 246, 247 אין ... אלא
 54 או אינו אלא
 אין עליף לומר/לדון
 ... אלא כקשון הראשון
 148
 אין עליף לדון אלא כדן
 148 הראשון
 7, 22 אלה
 7, 19, 20, 22, 35 אלו
 23 כל הנסין האלו
 109, 161, 213, 217 אלו
 65 אלהות
 65 אלהים
 26 (vocative) האלהים
 213 אלווא
 161, 213, 217 אלולי
 217 אלולי ש-
 13 אליעזר
 13 ליעזר
 45 אלך לי
 173 אללי
 213, 217, 218 אלקוא
 אלקוא מקרא ושן כתוב
 218
 161, 213 אלמלי
 13 אלעזר
 13 לעזר
 63, 64 אם
 69 כבוד אם
 69 כבוד אב ואם
 126, 160, 161, 162, 193, 194, 201, 213, 214, 215, 216, 240, 245 אם למדת
 163, 218 אם למדתי
 202 אם למדתי ... אף
 202 אם למדתי ... כך
 (sentence type) אם יקמל
 215
 188 אם ... אם
 188 אם ... ואם
 216 ואם לאו
 246 אכל אם
 192 האם
 213 כאם
 245 כי אם
 247 לא ... כי אם
 205 עד אם
 223 שאם
 161, 192, 201, 216 [נ]קה אם
 36, קה אם ... דין הוא
 201
 36 קה אם ... אינו דין
 קה אם ... אינו דין ש-
 201
 קה אם ... על אחת
 201 כפה וכפה
 36 קה אם ... קל וחומר
 48 קה אם ... קי"ל ל-
 קה אם ... קל וחומר ש-
 201
 189 אקה
 5 אקא
 64 אקהות
 64 אמות
 141 אמירה
 אמן
 122 האמן
 122 תאמן
 52 אמן ש-
 106, 123, 145, אומר
 see also ח"ל
 107 (pausal) אקר
 (sentence type) אן אקר
 182
 45, 163 אקר ל'
 36 מי שאמר והיה עולם
 227 הואיל ואמרה תורה
 116, 119 אמרת
 108 אתה אמרת
 6, 77 יפה אמרת
 27 חכמים אמרו
 106, 145 יאמר
 123 יומר
 (sentence type) ויאמר א'
 182
 52 שלא יאמר
 210 עד שלא יאמר יש לי בדן
 47 לא יאמר אדם לחברו
 126, 235 שמא תאמר
 126, 235 שמא תאמרו
 123 אומר

- 106, 145, 146, 147
 147
 145 לאומר
 106, 145, 146, 147
 111, 126, 147
 111, 225, 249
 248
 148
 38
 38
 172
 153
 153
 19, 109, 137
 20, 36
 36
 225
 153
 23
 42
 134
 130
 130
 141, 162
 176
 194
 194
 98, 232, 249
 54, 223, 224
 242
 224
 173
 216
 245
 6
 173
 7, 18
 189
 194
 18
 18
- 76
 7, 8, 18
 138
 130
 125
 130
 54
 130, 225
 148, 194
 8, 18
 70
 60
 59
 77
 219
 237
 20
 54
 (noun)
 160
 102, 160
 19,
 199, 213, 217, 218,
 226, 240
 54
 162, 240, 241
 202
 36, 201
 54, 240, 241,
 242
 242
 54, 215,
 241, 242
 78
 78
 162, 213, 215,
 217, 241
 54, 213, 217,
 240
 237
 77
 60
 160, 165
 13, 75
- ארז
 70
 86
 86
 189
 86
 90
 78
 72
 72
 227
 ארז
 111
 11
 6
 6, 77
 63
 169
 ארז
 70, 133
 27
 ארז
 187
 82
 אשר
 relative 1, 8, 20, 50,
 188,
 causal 222
 comparative 198
 consecutive 231
 determinative 51
 final 231
 temporal 205
 144, 231
 53
 30, 32, 50
 31
 31
 31
 205
 51
 222
 210
 231
 222
 38, 198, 205
 231
 222

- 205 עד אשר
 222 על אשר
 222 על דבר אשר
 222 עקב אשר
 222 על כל אדות אשר
 222 תחת אשר
 173 אשתקד
 5, 8, 18 את
 as masculine
 pronoun 18
 18, 19, 23, 51, 160, 163, 164, 188 את-אשר
 51 את-ש-
 23, 51 את-ש-
 54 את-שדרכו-
 36 את-מי
 23 אותו היום
 18 אתה
 108 אתה אקרת
 20 הרי אתה דן
 148, 194 מה אתה ל-
 50 שאתה
 18 אתם
 189 ואין אתם
 173 אחמול
 18 אתן
 18 אתנה
 173 אתר
 173 על אתר
 222 באשר
 9 באשר למי
 קבל
 70, 133 עולי קבל
 102 בגלוי
 160 בגלל
 141 בר"א
 60 בדבור אחד
 59 בהיותם
 12 בהקשלו
 51 בו
 200 כיוצא בו
 42, 58, 106 בוא
 165 בא
 148 בא הקחוב
 28 בא הקחוב ולמד על
 136 ובא
 23 זה בא
 116 באתם לשלום
 207 כשתבא
 207 לכשתבא
 24, 66, לעולם הבא
 111
 111, 148 לעתיד לבוא
 106, (participle) באה
 131
 11 ובאין
 70, 133 באי הארץ
 42 הביא
 12, 146, 148, להביא
 232
 12, 97 לביא
 110 התחלתי מביא
 134 ש מביאין
 83 בוליוס
 בור
 70 יורד-בור
 66 בור
 77 בורגנין
 96, 114 בוש
 96 ביש
 42 בקה
 20 בזוז
 20 בזוזא
 9, 154 בזיון
 172 בחוץ
 172 מבחוץ
 133 בחורי בישראל
 בחירה
 195 בית הבחירה
 172, 189 בטובה
 172 שלא בטובה
 60, 114, 129, 130 בסל
 130 בושל
 60, 129 במלה
 129 במלין
 129 בשלוח
 146 להבטל
 146 ליבטל
 127 בטל
 47, 57 בקלה
 205 במרם
 57, 83 ביאה
 165, 166 ביד
 198 מה ביד
 165, 166 ביד
 19 ביום ההוא
 65 בימות הקטיף
 33, 77 ביקה
 71, 159, 160, 167, בין
 202
 202 בין ... בין
 203 בידך ובידך
 45, 46, בינו לבין עצמו
 167
 45 בינו לבין עצמן
 46, 167 בין ... לחברו
 47 בין אדם לחברו
 47 בין קנה לחברו
 71, 159 ביני
 57 בין
 57 ביקה
 33 בינוני
 172, 173 ביתנים
 ביציאת-
 59 ביציאתו שלו
 110 ביציאתם
 176 בישל
 54, 70 ביה
 54 בית דין
 90 אב בית דין
 195 בית הבחירה
 127 בית סאה
 43 בית השואבה
 70 פתי מדרשות
 הולכי לבית המדרש
 133
 160 בבית
 54 בפני ה בית
 70 בעלי בתים
 210 בקלעת אשר
 37 במקה
 12, 96 בקשלו
 172, 174 בל
 162, 163 בלא
 195 בלבב
 172 בלבד
 172 בלי
 222 מבלי
 222 על בלי
 בליעה
 160 אביה הבליעה
 176 קלע
 172 בלתי

- לבלתי 144, 231
 ער בלתי 205
 בקה 36
 במהדברים אמורים
 141, 162
 במי 36
 בן 70
 בן אדם 71, 72
 בני אדם 70, 71
 בדרך בני אדם 72, 137
 כדרך בני אדם 72
 ברחוק 47, 70
 נכסים ברחוק 101
 ברחוק 70
 ברחוק 70
 בנה 131
 נבניה 131
 בסס 6, 77
 בסתר 102
 בעבור 231
 בעבור אשר 231
 בעזה"ז 66
 בעולם הזה 23, 24, 66
 בעור 90
 בעל 70
 בעל בשר 70
 בעל מום 27, 70
 בעלי מומים 70
 בעל חוב 70
 בעל קרי 70
 בעל תשובה 70
 בעלי תשובה 70
 בעלי בתים 70
 בעל
 תורה שבעל פה 17
 בעליל 172
 בעצמו 45
 בפחות 120
 בפירוש 172
 בפני הבית 54
 בצאת-
 בצאתו 59, 109, 146
 יהי בצאתו 59
 בצאתו 110
 בצאתי 146
 בצד 160
 בצורת 42
 בקי ומיושב 189
 בקע
 להבקע 12
 להפקע 12
 בקר 58
 בקשה 38
 ברא 57
 בראשונה 173
 בראשית
 מעשה בראשית 141
 ברה 47, 57
 בריח 47, 57
 ברוך
 הקדוש ברוך הוא 111
 ברר 42
 בשר
 בעל בשר 70
 בשביל 160, 167
 בשביל שלא 231
 בשביל מה 37
 בשה 120
 בשלמי 9, 37
 בשעה ש- 161, 206,
 209
 בח 70
 בחיבור 72
 בחוק 159
 גאל
 נגאלו 96
 גב 65
 על גב 160
 גבה
 הגביה 141
 גבול 127
 גבח 12
 גבים 65
 גביה 57
 גדול 63, 80, 98
 גדול גדולים 83
 הים הגדול 26
 כהן גדול 27
 כהן הגדול 78
 גדולה 63
 כנסת הגדולה 27
 גדולה 98
 גדף 119
 גז 251
 הגיז 251
 גחלן 14, 58, see also
 גזלן
 גוי
 שבגוים 82
 שהיו של הגואל 31
 גוף 42, 45, 46
 שבעה נופי עברה 42
 גור 114, 237
 נהגיר 114
 גזבר 119
 גזו 251
 גזלן 14, 58, 227, see
 also גזלן
 גזירה 54, 57
 גזירה 57
 גזירה 57, 59
 גזר
 גזרתי 130
 גזרתי ש- 125
 גט 7
 גידול 211
 גינה 65
 גילגל 111
 גילה 102
 גילוי 102
 בגילוי 102
 נגילה 115
 נגלית 115
 מי גילה 124
 מגולה 132
 מגולה 132
 גלח 141
 גם 19, 240
 גם כי 213, 217, 240
 גם מילוח 5
 גם מילוח חסדים 27, 34,
 59
 גם 80
 גם 65
 גם 65
 גם 119
 גם 72
 גם 42
 גם 77
 גם 119
 גם 28
 גם 60
 גם 211

גרושה 130
 גשם
 ימות העשמים 65
 ד-
 31 ד-
 209 כיון ד-
 דא 22
 דבור 57
 דבור אחד 60
 דבור לדבור 4
 דבילה 227
 דבק
 110 חולך ומדבק
 דבר
 132 מדבר
 97, 132 מדברת
 132 מדברין
 132 מדברות
 132 מדבר
 132 מדברת
 132 מדברין
 132 מדברות
 96 מדברת
 40, 72 דבר
 31 דבר שלי
 30 דברו
 30 דברה
 30 דברך
 30 דברך
 30 דברך
 30 דברך
 30, 31 דברי
 30 דברכם
 30 דברכם
 30 דברכם
 30 דברנו
 40 אין דבר
 40 כל דבר
 37 למה הדבר דומה
 66 רגלים לדבר
 222 על דבר אשר
 אף על פי שאין ראיה
 לדבר, זכר לדבר
 242 שגאור
 במה דברים אמורים
 141, 162
 דברה
 על דברת ש- 230, 231

דד 211
 דון 111, 149
 דן 20
 20 הרי אמה דן
 111 לדון
 148 אין עליך לדון ...
 111 לדון
 149 לידון
 114, 131 נדון
 114, 131 נידון
 195 דחה
 195 דחה השבת
 176 דחף
 6, 31 די
 144 דיילא ל-
 58 דיין
 231 דילמא
 77 דימוס
 111, 118, 131 דין
 54 בית דין
 90 אב בית דין
 192 דין הוא
 36, קה אם ... דין הוא
 201
 36 קה אם ... אינו דין
 קה אם ... אינו דין ש-
 201
 192, 194 אינו דין ש-
 עד שלא יאמר יש לי בדין
 210
 116, לא זכיתי מן הדין
 118
 ... לדון ... כדון הראשון
 148
 149 לתן דין וחשבון
 154 דיני קמתות
 154 דיני נפשות
 6 ארכי דינים
 76 דיגר
 169 דיקוריון
 65 דיר
 65 דינה
 119 דיחיקי
 76 דיחיקי
 76 דיחיקאות
 דל
 82 הדיל במגשה
 195 דלועין

195 דלעת
 130 דלק
 130 דולק
 72 דלקה
 דם
 83 דמים
 133 שופכי דם
 61 שפכת דמים
 דמה
 37 למה הדבר דומה
 127 דפוס
 96 דקק
 96 דקדק
 54 דרך
 66 דרך היחיד
 66 דרך הרבים
 27 דרך ארץ
 72, 137 דרך בני אדם
 72 פדרך בני אדם
 198, 199 כדרך
 172, 199 פדרכו
 199 כדרכה
 199 כדרקן
 161, 199, כדרך ש-
 200
 54 אחזשורכול-
 72 דרס
 189 דרקון
 25, 141 דרש
 136, הנה יושב ודרש
 140
 169 דשן
 31 (article) ד-
 ה-
 of אלה 22
 Palestinian for
 Babylonian א- 14
 for Palestinian final
 -e 14
 in *Nif'al* and
Hif'il infinitive 96,
 97, 146
 ה-
 in feminine nouns
 63, 69
 in Greek/Latin
 loanwords 76

- in feminine participles 130, 131, 132
 in קְטֹלָה (imperative) 151
 in third person singular feminine perfect 8
 הֲ- (interrogative) 161, 192
 הָאֵם 192
 הָא 173
 הָא 173, 241
 הָאִישׁ הַזֶּה 26
 הָאֱלֹהִים (vocative) 26
 הָאִמִּין
 תָּאִמִּין 122
 תָּאִמִּין 122
 הָאֲרִיךְ
 לְהָאֲרִיךְ 111
 הָאִשָּׁה שֶׁהִלְכָה 187
 הַבָּאָה 47, 58
 הַבְּדֻלָּה 58
 הַבְּסֻחוֹת 85
 הַבְּטֵל
 לְהַבְטֵל 146
 לִיבְטֵל 146
 הָבִיא 42
 לְהָבִיא 12, 146, 148, 232
 לָבִיא 12, 97
 הַחֲלָתִי מִבִּיא 110
 הַבְּקִיעַ
 לְהַבְּקִיעַ 12
 לְהַפְּקִיעַ 12
 הַגְּבִיָּה 141
 הַגְּרָה 12
 הַגִּיד
 מִגִּידָת 9, 132
 הַגִּיז 251
 הַדְּרִיט 78
 כְּהֵן הַדְּרִיט 78
 הַדֵּל בַּמְּנֶשֶׁה 82
 הוּ- of *Hof'al* 97
 הוּא 18, 20, 36
 וְהוּא 246
 וְהוּא שֶׁ- 53, 246
 אִי זֶה הוּא 35
 מֶה הוּא 36
 מָהוּ 36
 מָהוּ אֹמֵר 36
 מָה הוּא ל־ 148
 רַפְּיִידִים מָהוּ 36
 דִּין הוּא 192
 מָה אֵם ... דִּין הוּא 36, 201
 הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא 111
 בְּיָמֵי הַהוּא 19
 כְּלִשְׁהוּא 41, 51
 2 כְּלִשְׁהוּ
 203 כְּמוֹת שְׁהוּא
 51 מָה שְׁהוּא
 41 מְשֻׁהוּא
 2 מְשֻׁהוּ
 20, 36 וְכֵן הוּא אֹמֵר
 225 לְפִי שְׁהוּא אֹמֵר
 19 עֹמֵד הוּא הַקְּטוֹרֵר
 19, 109, הוּא הָיָה אֹמֵר 137
 72, 161, 215, הוּאִיל־ו- 222, 223, 226
 176 הוּאִיל וְנֹאמֵר
 227 הוּאִיל וְאָמְרָה תִּזְרָה
 הוֹדִיעַ
 232 לְהוֹדִיעַ
 הָיָה 152, see also הָיָה
 הוּי 153, 173
 28 הוֹכִיחַ
 58 הוֹצֵאָה
 הוֹצִיא
 146, 148, 232 לְהוֹצִיא
 106 מִלְּהוֹצִיא
 14, 58 הוֹרְאָה
 58 הוֹרְרָה
 14 הוֹרְרָה
 111 הוֹשִׁיעַ
 111 הוֹשִׁיעַ יָד
 195 הוֹצָאָה
 235 הוֹזִיר
 90 הוֹזִיר
 66 הוֹזִיק
 133 מוֹזִיקִים
 163 הַחֲזִיק
 163 הַחֲזִיק ב־
 219 לְהַחֲזִיק שׁוֹבֵה ל־
 הַחֲכִים
 100 יַחֲכִים
 10 החל
 החמיר
 97 להחמיר
 47, 173 הי
 18 היא
 35 אי זו היא
 198, 203 כמות שהיא
 41 קלשהיא
 24, 172 היאך
 193 וכי היאך
 26 היבש
 הָיָה
 + participle 1, 19, 137
 expressing continuous or repeated action 108, 152
 expressing pluperfect 116, 137, 216
 expressing past conditional 109
 as copula in noun clause 181
 in imperative 152
 in imperfect 122, 123
 in *Pi'el* participle 132
 with יָכוֹל 114
 36 מי שאמר והיה עולם
 19, 109, הוּא הָיָה אֹמֵר 137
 136, הָיָה יוֹשֵׁב וְדוֹרֵשׁ 140
 105, 115 הָיָה
 8, 105, 115 הָיָה
 31 שהיו של הנואין
 123 יהיה
 122, 123 יהי
 123 יהא
 123 יהי
 175 יהיה רצון ש־
 59 יהיה בצאתו
 123 תהיה
 122, 123 תהי
 123 תהא
 123 תהי
 123 תהיה

- אהא** 123
אהי 123
יהיו 123
יהו 123
יהוא 123
תהיו 123
תהו 123
תהינה 123
תהינה 123
נהיה 123
נהא 123
נהי 123
להיות 110
בהיותם 59
היה 152
הזה 152
הוי 5, 152, 153
הוי 5, 152
הווי 152, 153
הוי אומר 153
הוי הולך 139
הוי 152
הו 5, 152
הו 5, 152
הוין 152
מהנה 132
מהיה 132
היורדים 26
היכן 12, 172
איכן 12, 172
להיכן 172
מהיכן 172
היכר 58
הילך 47, 173
הילך והילך 172
הים הגדול 26
הימנה 14, 160, 164
הימנו 14, 102, 160, 164
היפה בנשים 82
היקש 58
היךק חי 27
הכנס
להכנס 12, 96, 146
ליכנס 12, 96, 146
הכריז 73
(ה)קרת 58, 64
להקרת 12, 58, 96, 146
להקרת 12, 58, 96, 146
ליקרת 12, 58, 96, 146
הכשיר 38
הקשל
בהקשלו 12
הקחוב מלמד 111
הלא 192
הלא כבר נאמר 194
הלה 22, 23
הלואי
והלואי 173, 175
הלו 22
הלוה 22
הלוז 22
הליכה 5, 59, 60
הלך 5, 99, 110, 145
הלך לו 45, 163
האשה שהלכה 187
ילך 145
אלך לי 45
לילך 10, 145
לילך 10, 145
ללכה 10, 145
הולך 138
הולך ומדבק 110
הולך וסוער 110
הולך וקרב 110
הולכי לבית המדרש 133
הולך 11, 110, 136, 139
הוי הולך 139
הלך 5, 99
הגל 13
הגל 13
הגלו 2, 22
כתובים הגלו 23
הקן 172
להקן 172
הם 18
המה 18
המוקחים 139
המלך (vocative) 26
המעון הזה (vocative) 26, 173
המתין 127
הן
pronoun 18
affirmative 172
interjection 154, 213
קל שהן 41
קשהן 41
שלהןם 31
שהן מאבדין 14
שהן מקימין 14
הנהה 60, see also **הנה**
הנהה 59
הנה 18
הנהה 38, see also **הנהה**
הנה 20, 153, 173, 213, 215
הנני 54
הנור 127
הנהה 38
הנמחה 139
הנראה 173
הנראה 154
הנראה ש- 153, 154
הנשא
להנשא 146
לינשא 146
הסושלים 173
הסב 90
מיסב 90
הסיע את לבו מן 242
הספיק 237
הסתכל 102
העבדה (vocative) 26, 173
העלה 102
העלה על 102
מעלה עליו הקחוב כאלו 102
מעלה 132
הערייה 102
העשות
להעשות 146
ליעשות 146
העשיר 90, 100
הפסיר 176
הפך 123
אופך 123
י'פך 123
הפסד 58, 60

- הפסד עברה 59
 הפסד מצדה 59, 70
 הפסיק
 להפסיק לפאה 67
 הפסקה 58
 הפקיד
 והפקידים 12
 והבקינים 12
 הפרכוס 33
 הפרכיא 12, 76
 הקביה 111
 הקדוש ברוך הוא 111
 הקדש 64
 הקדשות 64
 הקורין 26
 הקל
 להקל 97
 הראה
 להראות 97
 לראות 97
 הרבה 28
 להרבות 12, 97, 146
 לרבות 12, 97, 146
 הרג 58
 הרדה 73
 הרחיק
 להרחיק 233
 הרי 20, 153, 173, 184,
 187, 214, 215, 226
 הריני 54
 הריני אני 54
 הרי אהיה 20
 הרי ש- 173, 215
 הרי כבר נאמר 194
 הריני עילי ל- 147
 הרף 111
 הרף עין 111
 השיא 73
 השקפה 72
 השמים (vocative) 26,
 173
 השפיל 141
 השתחנה 95
 השתקע 237
 התודה 58
 התודה (imperative)
 151
 התחייב 47
 מתחייב בנפשו 47
 החליל 10, 110, 136
 החלתי מביא 110
 החזיר ראש 203
 החזיר 20
 החיש
 מחיש 154
 התליע 127
 החפלה 95
 התקדש 83
 התקים
 מחקימת 44
 התקין 169
 התר 97
 ו- 116, 137, 160, 188,
 200, 232
 adversative 245, 246
 concessive 240
 consecutive 235
 in ובלבד 250
 ו- 72, 161, 215,
 222, 223, 226
 ו-
 as plural marker in
 demonstrative 7
 in third person plural
 perfect 22
 ואין אני 189
 ואין אדם 189
 ואם לאו 216
 ובאין 11
 ובלבד ש- 125, 162,
 213, 250
 והיא 172
 והי 172
 והיה, see ידה 246
 והוא 53, 246
 והולך 11, 110, 136,
 139
 והלואי 173, 175
 והפקידים 12
 והבקינים 12
 ויאמר א' (sentence
 type) 182
 ויהי 58
 ויהי בצאתו 59
 ויזא 136
 ויזרד 11, 136
 ויות (plural suffix)
 14, 64
 ויקחלו 45
 ויש אומרים 42
 וכי 161, 193
 וכי איוו 193
 וכי היאך 193
 וכי קה 193
 וכי מפני קה 193
 וכן 37
 וכן הוא אומר 20, 36
 וילד שימאה 203
 ולנאי 175
 ונחמה אם 161, 192,
 201, 216
 ומתחמתן 101
 ון- in plural verb 122
 ון- (adjectival suffix)
 80
 ונמצא 101
 ונמצאו 101
 ונמצאתם 101
 ונסח 219
 ועד 111
 ועולה 136
 ועומד 136
 ופרט לך הכתוב 176
 ורד 7
 וות (plural suffix) 64,
 65, 76
 וות- (abstract suffix) 5.
 14, 59, 63, 64
 זאח 8, 22
 זבח
 שלזבחים 31
 זג 114
 זנג 114
 זה 19, 22, 35
 זה אומר 23
 זה בא 23
 זה בת 138
 זה מדרש 23
 זה פתורנו 23
 זה את זה 46
 עשה זה כזה 202

- האיש הזה 26
 בעולם הזה 23, 24, 66
 הקעוץ הזה (vocative)
 26, 173
 זה 8, 22, 35
 זו עדות 23
 זקב
 טבלה של זקב 32
 זהיר 47, 80
 זהר
 הזהיר 235
 זו 8, 19, 22, 35
 זו את זו 46
 פָּרָשָׁה זו 23
 זוג 6, 77
 זוג 7, 77
 זוגות 140
 זון 54
 זון 119, 227
 זיבה 102
 זיד 90
 הזיד 90
 זך 195
 זָכָה 163
 לא זכיתו מן הדין
 116, 118
 זכה 100
 זכות 66
 זכר
 זוכר 134, 140
 זָכַר 134, 140
 נזכר 99
 נזכר 134
 זכר 242
 זכר לזכר 242
 זכרונות 67
 זָלַג 189
 זָמַם 211
 זמן 209, 210
 בזמן ש-
 126, 161, 206,
 209, 210, 216
 כל זמן ש-
 161, 206,
 209
 זריקה 203
 זָרַע
 נזרעת 131
 זָרְעִית 154
 זָרְעִיחַ 154
- חבב 224
 חבה 119
 חביב 20, 81
 חביבין ישראל ש-
 236
 חביח 33
 חבר 46, 47
 בין ... לחברו
 46, 167
 בין אדם לחברו
 47
 בין קנה לחברו
 47
 לא יאמר אדם לחברו
 47
 חג
 מוצאי חג
 33
 חנוכה 127
 חוב
 חיב 100
 החיב 47
 נחתיב בנפשו
 47
 חוב 65
 בעל חיב 70
 חובה 65
 119, 168 יָצָא יְדֵי חֻבְתּוֹ
 חוג
 חג חוגה 11
 חזיר 14
 חול 90
 חל 90
 חול 65
 חולה 65
 חומש 89
 חוץ 172
 בחוץ 172
 מבחוץ 172
 להרוץ 172
 חוץ מן 162, 250
 חוץ מן-
 245, 250
 חוצפה 13
 חוצפה 13
 חזיר 14
 חזן 20
 חזק 219
 החזיק ב-
 163
 החזיק טובה ל-
 219
 חֻזְקָה
 בחזקת ש-
 71
 חזר 4, 135
 חָטָא
 חֻבֵּי חָטָאוֹת
 70
 חֻטָּה 64
- חטים 64
 חי
 הנקד חי 27
 חיב 47, 58
 חֻבֵּי חָטָאוֹת
 70
 חייט 58
 חיים 45, 46
 נוטל חייו
 46
 חיצון 33
 חכור 227
 חכיר 227
 חכם
 יחכים 100
 חָכָם
 חכם חכמים 83
 חֻכְמֵי אֱמֶרֶת
 27
 מה ראו חכמים לומר
 38
 חלול 57, 59
 חלוף 195
 חלילה 172
 חלל 10
 החל 10
 חלף סדרא 12
 חֻלָּץ 38
 חֻלָּק
 נחלקו 47, 99
 חם
 חמים 38
 חמי חמים 82
 חפד
 נחפד 139
 חֻפָּה 189
 ימות החמה 65
 חמה
 מחמת 160, 168
 חמר
 להחמיר 97
 חמש 86
 חמש 86
 חמש 89
 חמשה 86
 חמשת 86
 חג
 החחנוג 12
 חנוך 80
 חנם
 שומרי חנם
 154

- חסד
גמילות חסדים 27, 34,
59
חסך 60
חפץ 148
חצי 89
חר
בן חרין 47, 70
נכסים בני חרין 101
חרב 148
חרב 65
חרבה 65
חרוב 227
חרות 68
חרות 68
חרץ 70
בך-חרץ 70
חרשי עצים 70
חשך 60
חשבון
לתן דין וחשבון 149
חשד 60
חשוד 60
חשש 78
התאבק
מתאבק 100
חתיכה 59
חתך 154
חתם 111
לחתום 111
- 70 טבול יום
טבח 83
טבלא 76
טבלה 20
טבלה של זקב 32
טבלאות 76
טבלות 76
טבע 47
טבריה 38
טהור 81
עומד (הוא) הטהור 19
טהר 81
טיהר 100
טוב 96
טייב 96
מטיבה 132
טוב 247
- 27 יצר טוב
27 יצר הרע
101 מרח הטוב מרובה
טובה
219 להתחזיק טובה ל-
172, 189 בטובה
172 שלא בטובה
111, 114 טול
111, 114 טיל
152 טול
4 טחול
83 טלשל
63 טלית
81, 130 טמא
130 טמאה
100 טמא
81 (מ)טמא
97 נטמא
97 נטמא
189 טמאה
189 אב טמאה
189 נלד טמאה
24 טעם
42 טען
140 טען
42 טענין גניזה
189 טרד
76, 77 טריקלין
172, 205 טרם
205 בטרם
- representing
Babylonian -e 14
representing
Palestinian ay 14
- as construct marker
in plural nouns 69
-
for Greek -η 76
gentilic/ordinal
suffix 80
145 יאכל
223 יאל
72, 161, 215, 222, 223, 226
הואיל תאמר
227 הואיל ואמרה תורה
- 100 יבל
38 יבם
12, 24 יבנה
12 יזונה
יבש
26 היבש
47 לח היבש
60 יניעה
211 יגע
66 יד
28 ידו של עני
111 הושיט יד
165, 166 ביד
198 קה בדי
160, 165, 166 ליד
66, 173 מיד
173 על יד
160, 165 על יד
165 על ידו
169 די
119, 168 יצא די חובתו
165, 166 בדי
160, 165, 166 לדי
160, 165 על יד
169 על די נפשות
151, 172 ידה
58 התורה
(imperative) התורה
151
106, 145 ידע
108 ידעתי
106, 145 ידע
106, 145 לידע
106, 145 לדעת
22 יך
232 להודיע
123 יחא
123 יהו
123 יהוא
123 יהי
122, 123 יהי
123 יהיה
175 יהיה רצון ש-
123 יהיו
77 ידיקי
65 יום
88 in dates
89 יום יום

- 89 כַּלְיוֹם וְיוֹם
 88 שְׁלֹשִׁים יוֹם
 88 יוֹם שְׁלֹשִׁים
 23 אֲחֻזַּת הַיּוֹם
 19 בְּיָמֵי הַהוּא
 70 מְבוּל יוֹם
 8 יוֹמָת
 8, 65 יָמִים
 72 אֲרֵיכוֹת יָמִים
 8, 65 יָמוֹחַ
 65 יְמוֹחַ הַחֶקֶק
 65 יְמוֹחַ הַנְּשָׁמִים
 65 בִּימֹת הַקְּשִׁיחַ
 173 מִיָּמִי
 66 מִקְּמִי
 66 מִקְּמִיךְ
 219 מִן
 10, 14 יִיסֶה
 14 יוֹסִי
 123 יוֹפֵךְ
 64 יוֹחַ - (plural suffix)
 14, 64 יוֹחַ - (plural suffix)
 81 יוֹתֵר
 81, 164 יוֹתֵר מִן
 83 יוֹתֵר מִכֵּן
 230, 245 יוֹחֵד
 66 דֶּרֶךְ הַיְחָדֵד
 100 יוֹחֵדִים
 " - representing
 Palestinian ay 14
 242 יוֹחֵד
 65 יוֹן
 48 יוֹן מְצֻנֶה
 48 יוֹן רְשׁוּת
 65 יוֹנָת
 141 יוֹשֵׁב
 28 יֹכַח
 28 הוֹכִיחַ
 114, 129, 130, 172, 175, 176, 225 יֹכֹל
 176 כְּבִיכּוֹל
 114 יֹלֶכֶת
 114 יֹלְחֵי
 130 יֹכֵלֶה
 114, 129, 130 יֹכֵלֶה
 114 יֹכֵלִים
 114, 129 יֹכֵלִין
 114, 129 יֹכֵלוֹת
 145 יֹלֵד
 145 יֹלֵד
 145 לִילֵד
 145 לִילְדַת
 96 נִלְדָּה
 111 יֹלֵד
 145 יֹלֵךְ
 in pronominal
 suffixes 30
 63, 69, 129 - (plural suffix)
 64 - (dual suffix)
 יָם
 26 תֵּיִם וְגִדּוֹל
 63, 129 - (plural suffix)
 14 יָמָא
 14 יָי
 90 יָסוּר
 222 יָעַן
 222 יָעַן אִשֶׁר
 222 יָעַן כִּי
 יָפֵה
 6, 77 יָפֵה אֲמֶרֶת
 82 תֵּיפֵה בְּנֵשִׁים
 97 יָפֵרַם
 42, 58, 59, 119, 145, 169 יָצָא
 119, 168 יָצָא יְדֵי חוֹבְתוֹ
 59, 109, 110 כִּשְׂיָצָא
 145 לְיָצֵאת
 59, 109, 146 בְּצֵאתוֹ
 59 וַיְהִי בְּצֵאתוֹ
 110 בְּצֵאתֶךָ
 109, 146 כְּצֵאתוֹ
 136 וַיּוֹצֵא
 200 כִּיּוֹצֵא בּוֹ
 131 יוֹצֵא
 131 יוֹצֵאת
 131 יוֹצֵאת
 154 צָא וְרָאָה
 146, 148, 232 לְהוֹצִיא
 106 מִלְּהוֹצִיא
 יָצִיאת
 59 בִּיצִיאָתוֹ שְׁלוֹ
 110 בִּיצִיאָתָם
 יָצַר
 27 יָצַר טוֹב
 27 יָצַר הַטּוֹב
 27 יָצַר רָע
 27 יָצַר הָרָע
 106, 145 יָקַח
 151 יָקָרָא
 123, 151 יָקָרָא
 123 יָקָרָא
 7, 235 יָרָא
 7 מִתְּרָא
 58, 145, 165 יָרַד
 145 יָרַד
 145 לִיָּרַד
 145 קָרַח
 11, 136 וַיּוֹרַד
 26 הַיּוֹרְדִים
 70 יוֹרְדֵיבוֹר
 70, 133 יוֹרְדֵי עָפָר
 13 יוֹרֵךְ
 58 יוֹרֵי
 יָרַק
 27 הַיָּרֵק חַי
 145 יִשָּׂא
 יִשְׂרָאֵל
 82 שְׁבִישְׂרָאֵל
 133 בַּחוּרֵי בִישְׂרָאֵל
 236 תְּבִיבֵין שְׂרָאֵל שֶׁ-
 שֶׁ
 שְׁשֶׁבַע יָמִים לְמִקְרָא
 68
 134 יִשְׁמַבְיָאן
 42 וַיִּשְׁאֹמְרוּם
 134 יִשְׁאֹמְרֵן
 134 יִשְׁקוֹרֵן
 עַד שְׁלֹא יֵאמַר שֶׁלִּי בְדִין
 210
 145 יָשַׁב
 45 יִשְׁבֵּלוֹ
 145 יִשַׁב
 145 לִישַׁב
 145 לְשַׁבַּח
 135, 141 יוֹשֵׁב
 136, 140 תִּהְיֶה יוֹשֵׁב וְדוֹרֵשׁ
 189 בְּקִי וּמוֹשֵׁב
 97 יִשְׁחַרְרַךְ
 111 יִשַׁט
 111 הוֹשִׁיט

- 111 הושיט יד
 28, 59, 122, ישיבה
 141
 ית-
 diminutive suffix 63
 gentilic/ordinal
 suffix 80
 יחזר 224, see also יחזר
 יחזר 81
 יחזר על 81, 164
 יתרה על 81
 יחזרו על 81
 יתר
 יתרו 47
 יך-/ך- ((second person
 suffix) 5, 30
 כ- 66, 144, 160, 172,
 176, 198, 199, 202,
 213, 217
 כ- עשה ... 73, 148,
 202
 כאחז 90, 172
 כאחח 90, 172
 כאלו 83, 213, 217
 כאילו 161, 199
 מעלה עליו הקתוב כאילו
 102
 כאם 213
 כאן 14, 172, 173
 כן 172
 לכאן 172
 מכאן 28, 172, 173
 מכאן ואילך 78, 173
 יחזר מכאן 83
 כאשר 38, 198, 205
 קבד 105
 קבד ראש 242
 קבור 247
 קבוד אב 69
 קבוד אם 69
 קבוד 5, 57, 59
 קבוד אב ואם 69
 קבכול 176
 קבר 173
 קבלא קבר נאמר 194
 קברי קבר נאמר 194
 קבש 169
 כנון 172
 כנאי 242
 כנאי 242
 כנאי 160, 167, 198,
 199, 209, 233, 234
 כנל- 11, 162, 231,
 233
 כנשי- 11, 47, 71,
 125, 162, 225, 231,
 233, 236
 כנשי שלא 231
 עד כנשי- 161, 206,
 209
 כנדיח 63
 כנדיח 198, 199
 כנדיח בני אדם 72
 כנדיח- 161, 199,
 200
 כנדיקה 199
 כנדיכו 172, 199
 כנדיכן 199
 כהן
 27 כהן גדול
 78 כהן הגדול
 78 כהן הדיוט
 כהנה
 82 שבכנהנה
 63 כהנת
 114 כהן
 105 כהנהנה
 114 כהן
 58 כנהנה
 6, 65 כוס
 6, 65 כוס ראשון
 6 כוסות
 65 כוסות משובחין
 65 כוסים
 51, 192, 205, 213,
 214, 222, 231, 240 כו
 245 כו כי אם
 247 לא ... כי אם
 222 כו על כן
 213, 217, 240 כו כי
 161, 193 וכי
 193 וכי איוז
 193 וכי היאוך
 193 וכי קה
 193 וכי מפיי קה
 247 לא כי אלא
 222 עין כי
 222 על כי
 222 עקב כי
 222 תחזח כי
 209 פיון-
 78, 161, 206, כיון-
 209
 200 פיוצא בו
 203 כוס
 172 כיוצד
 37, 172, 199, 218, כן
 226
 203 ביון כן וביון כן
 37 לכך
 202 אם למדתי ... כן
 219 כפר ומקל
 40, 41, 51, 192, כל-
 209, 210
 in distributives 88
 88 קל אאוד ואאוד
 88 קל שלשה ושלשה
 89 קל-יום ויום
 40 קל-אדם
 40 קל-דבר
 40 קל-מאונה
 23 כל הנסין האלו
 6, 41, 42 מכל מקום
 41 קל-ש-
 41, 51 קל-שהתאן
 2 קל-שהו
 41 קל-שהיא
 41 קל-שהן
 161, 206, קל זמן ש-
 209
 23, 24 קל עצם-
 210 בקל עח אשר
 161, 206, קל שעה ש-
 209
 222 על קל אורח אשר
 56 כל
 40, 41, 161, 175, כלום
 192, 193, 247
 41 לא עשה כלום
 172 פלומר
 5, 54, 172 פלל
 54 פלל מנע/מקשא
 5 פלול

- כלפי 102, 160
 כִּמְהוּ 37, 172
 על אחת כְּמֵהוּ וּכְמֵהוּ 102, 201, 227
 בְּכֵהוּ 37
 עַד כְּמֵהוּ 37
 כְּמוֹ 198
 כְּמוֹ שֶׁ- 161, 198, 199
 כְּמוֹ כֵן 161, 203
 כְּמוֹהוּ 198
 כְּמוֹהֶיךָ 198
 כְּמוֹדֵךְ 198
 כְּמוֹכָהּ 198
 כְּמוֹת 160, 198
 כְּמוֹת שֶׁ- 161, 199
 כְּמוֹת שֶׁהוּא 203
 כְּמוֹת שֶׁהִיא 198, 203
 כְּמוֹתוֹ 198
 כְּמוֹתָהּ 198
 כְּמוֹתֶיךָ 198
 כְּמוֹתֵי 198
 כְּמוֹתָם/ן 198
 כְּאֵן 172, 173, see כֵּן
 כֵּן 172, 198, 199
 וְכֵן 37
 וְכֵן הוּא אוֹמֵר 20, 36
 כְּמוֹ כֵן 161, 203
 כִּי עַל פִּי 222
 אַף עַל פִּי כֵן 242
 כִּנְדוּ 44, 47, 198, 199
 כִּנְדוּ 199
 עֶזְרָה כִּנְדוּ 199
 קִנְסָה
 קִנְסָה 99
 קִנְסָה 12, 96, 146
 לִיקְנֵס 12, 96, 146
 כִּנְסִיָּה 149
 כִּנְסַת הַגְּדוּלָה 27
 כִּסְבֹּרֶת 140
 כִּפָּה 64, 237
 כִּפָּה 54, 59
 כִּפָּה 163
 כִּפְרָה 38
 כִּצְאוֹ 109, 146
 כִּרְאוֹ 66
 כִּרְוֵה 203
 כִּרְוֵה 73
 כִּרְחֵה
 עַל כִּרְחֵה 172
 כִּרְחֵה 64
 כִּרְחֵה 64
 כִּרְחֵה 219
 כִּרְחֵה 58, 64
 כִּרְחֵה (הַקְּרָח) 58, 64
 לִהְיֶה כִּרְחֵה 12, 58, 96, 146
 לִיקְרָח 12, 58, 96, 146
 כִּשְׁ- 11, 38, 52, 59, 116, 126, 161, 205, 206, 207, 216
 כִּשְׁפָּא 59, 109, 110
 כִּשְׁתָּבֵא 207
 אַף כִּשְׁ- 162, 240, 241
 לִכְשֶׁ- 11, 125, 126, 161, 206, 207, 216
 לִכְשְׁתָּבֵא 207
 כְּשֵׁל
 בְּכְשֵׁל 12, 96
 בְּהַכְשֵׁל 12
 כְּשֵׁם שֶׁ- 161, 199, 200
 כְּשֵׁר 114
 הַכְשֵׁר 38
 כְּתָב
 כּוֹתֵב 105
 כְּתוּב 105
 כְּתוּבָה
 שְׁבַע כְּתוּבֵי שְׁלֹשִׁים 32
 כְּתוּב 28, 105
 אֲלֵקָלָא מִקְרָא כְּתוּב 218
 כְּתוּב 148
 כְּתוּב עַל 28
 הַכְּתוּב מִלְמַד 111
 כְּתוּבִים הַלְלוּ 23
 מַעֲלֵה עֲלֵיו הַכְּתוּב כֹּאֲלוֹ 102
 וּפְרַט לֶךְ הַכְּתוּב ... 176
 כְּתוּב תּוֹרָה 27
 כְּתֻשׁ 66
 לִ-
 as preposition 18, 30, 37, 50, 51, 160, 163, 164, 165
 of infinitive 58, 96, 97, 110, 144, 146, 162, 231, 234
 as final conjunction 162, 231, 232
 with pronominal suffix 44, 45
 לִ- ... שֶׁ- 218
 לוֹ (to it) 51
 לוֹ (for oneself) 45
 לוֹ (proleptic) 19
 לָהּ 51
 לָךְ 47
 לִי 250
 אֶשְׂרֵל- 30, 32, 50
 בֵּין ... לִ- 167
 בֵּין ... וְלִ- 167
 כְּדִל- 11, 162, 231, 233
 דִּילְלָא לִ- 144
 לִ- ... שְׁלָא לִ- 53
 לִ- ... וְשְׁלָא לִ- 161, 202
 מִלִּ- 144
 מָה אֲנִי לִ- 148, 194
 מָה אֲנִי לִ- 194
 מָה אֲתָה לִ- 148, 194
 מָה הוּא לִ- 148
 מָה אֲכַפְתִּי לִ- 195
 מָה אִם ... קִיּוּ לִ- 48
 נְהַרְחֵי עָלֵי לִ- 147
 עַל מִנְחָל לִ- 162, 231, 234
 סוּף לִ- 147
 עוֹמֵד לִ- 147
 עֲתִיד לִ- 109, 126, 147
 קִדְמֵ לִ- 209
 רִצְוֹן לִ- 214
 אֲחִישְׁדְּרִכּוּ לִ- 54
 לְהַחְזִיק טוֹבָה לִ- 219
 אֲמַר לוֹ 45, 163
 אֲלֵךְ לִי 45
 הֲלֵךְ לוֹ 45, 163
 נִיקְחֵדְלוֹ 45
 קָנָה לוֹ 45
 יֵשֵׁב לוֹ 45
 אוֹי לוֹ 173
 אוֹי לוֹ 173

- לָא
 6 אָן לָא
 144 דִּי-לָא-ל-
 לָא 124, 140, 144,
 152, 172, 174, 185,
 213, 218
 116, לָא זְכִיחִי מִן הָרִין
 118
 47 לָא יֵאמֵר אָדָם לְחִבְרוֹ
 עַד שְׁלֵא יֵאמֵר יֵשׁ לִי בְרִין
 210
 41 לָא עֲשֵׂה כְלוּם
 124 לָא יַעֲשֵׂה
 174 לָא חַעֲשֵׂה
 247 לָא כִי אֵלֵא
 247 לָא ... כִי אֵם
 246 אָבֵל לָא
 6, 216 אֵם לָא
 144, 231 אֲשֶׁר לָא
 53 אֲשֶׁר לָא ב-
 52, 202 שְׁלֵא ב-
 53 ב- ... שְׁלֵא ב-
 54, 161, ב- ... וְשְׁלֵא ב-
 202
 53 ל- ... שְׁלֵא ל-
 161, ל- ... וְשְׁלֵא ל-
 202
 162, 163 בְּלֵא
 192 הֵלֵא
 106, 144, 152, שְׁלֵא
 231, 235, 236
 106 שְׁלֵא לַעֲשׂוֹת
 231 בְּשִׁבִיל שְׁלֵא
 231 כְּדֵי שְׁלֵא
 207, 208 עַד שְׁלֵא
 6, 172, 174 לָאוּ
 216 וְאֵם לָאוּ
 172 לְאִין
 10, 131 לְאִכּוּל
 173 לְאִחוּר
 209 לְאַחַר
 27 לְאִישׁ הַעֲשִׂיר
 10, 145 לְאִלּוּל
 106, 145, 146, לְאִמֵּר
 147
 160 לְאַפִּי
 45 לֵב
 242 הַסִּיעַ אֶת לְבוֹ מִן
- לְבַד
 172 בְּלֵבָד
 245 בְּלֵבָד ש-
 125, 162, וּבְלֵבָד ש-
 213, 250
 12, 97 (= לְהֵבִיא) לְבִיא
 13 לְבֵלֵר
 13 לְבֵלֵר
 144, 231 לְבֵלְחִי
 189 לְבִנָּה
 237 לְבַס
 111 לְדִין
 111 לְדִין
 219 לְדִיקֵיא
 106, 145 לְדַעַת
 111 לְהֵאָרִיךְ
 146 לְהֵבְטֵל
 12, 146, 148, לְהֵבִיא
 232
 12 לְהֵבְקִיעַ
 12 לְהֵפְקִיעַ
 232 לְהוֹדִיעַ
 146, 148, 232 לְהוֹצִיא
 106 בְּלֵהוֹצִיא
 97 לְהַחֲמִיד
 110 לְהוֹת
 172 לְהוֹכֵן
 12, 96, 146 לְהַקְנִס
 12, 58, 96, לְהַקְרַח
 146
 172 לְהַלֵּן
 146 לְהַנְשֵׂא
 146 לְהַעֲשׂוֹת
 67 לְהַפְסִיק לְפִתּוּאָה
 12 לְהַפְרַע
 97 לְהַקְלֵל
 97 לְהַרְאוֹת
 12, 97, 146 לְהַרְבוֹת
 233 לְהַרְחִיק
 213 לוֹ
 175 לְוֵאִי
 175 לְוֵאִי
 175 וְלֵוִאִי
 219 קָהָה
 10, 145 לְזַכֵּל
 172 לְזַכְסֹן
 109, 213 לְזִלִּי
 176 לְזִלְבֵּן
- 106, 145, 146, לְזִמֵּר
 147
 111, 126, תְּלַמְּדוּ לְזִמֵּר
 147
 249 מָה תְּלַמְּדוּ לְזִמֵּר
 172 כְּלִזְמֵר
 47 לְחַוֵּיבֵשׁ
 172 לְחִוֵּץ
 60 לְחִשָּׁה
 12 לְחִלְחִי
 111 לְחִחְחֵם
 58 לִי-
 146 לִיבְטֵל
 12, 96, 146 לִיבְנִס
 12, 58, 96, לִיבְרַח
 146
 12 לִיפְרַע
 77 לִיבּוֹרְנִי
 160, 165, 166 לִיד
 160, 165, 166 לִידִי
 149 לִידִין
 106, 145 לִידַע
 145 לִילֵד
 5 לִילֵה
 5 לִיל
 5 לִיל
 5 לִילִי
 13 לִיעֲזֹר
 146 לִיעֲשׂוֹחַ
 237 לִיפְתֹן
 145 לִירֵד
 145 לִישָׂא
 145 לִישָׂא וְלִיתִין
 145 לִישָׂא וְלִיתִין
 172 לִכְאֹן
 37 לִכְךָ
 12 לִכְלוּכִי
 11, 125, 126, לִכְש-
 161, 206, 207, 216
 207 לִכְשֶׁתְּבֵא
 145 לִלְדַחַת
 10, 145 לִלְחַת
 לְמַד
 163, 218 אֵם לְמִדְתִּי
 202 אֵם לְמִדְתִּי ... אִף
 202 אֵם לְמִדְתִּי ... כֶּךָ
 225 בְּאַחַר שְׁלִמְדֵנוּ

- למד 10, 130
 למדה 130
 נמציתו למדים 141
 למד 10, 130
 למדת 130
 בא הקחוב ולמד על 28
 ללמדך 232
 מלמד ש- 52
 הקחוב מלמד 111
 למה 37
 למה נאמר 98, 232, 249
 למה 231
 למה 36
 למה תדבר דומה 37
 למחר 173
 למה 141, 172
 למי 36
 באשר למי 9
 בשלמי 9, 37
 משלמי 37
 למלא 146
 לקלאות 146
 נקל למן 77, see also למן
 למן 13
 ללמעה 141, 172
 למעלן 172
 למען 160, 231
 למען אשר 231
 למפרע 119, 172
 לנגוד 199
 לסמם 7
 לסמס 42, 77, 78
 ליסמים 42, 78
 לעודה"ב 66
 לעולם 173
 לעולם הבא 24, 66, 111
 לעזר 13
 לענין 160
 לעצמו 45
 לעזר לכו 111, 148
 לפי 160
 לפי ש- 161, 222, 224, 225
 לפי שהוא אומר 225
 לפי 71, 159
 לפני ש- 71, 159
- לפנים 172
 לפרנס 97
 לפרקים 219
 לין 24
 לצאח 145
 לקודם ש- 206
 לקה 54
 לקח 5, 10, 106, 145, 149
 יקח 106, 145
 ויקחלו 45
 ליקח 106, 145
 לקחת 106, 145
 לקרא 146
 לקרות 146
 לראות 97
 לרבות 12, 97, 146
 לרדת 145
 לשאת 145
 לשאח ולתח 145
 לשבת 145
 לשום 160, 167
 לשון
 ... כלשון הראשון
 ... כלשון האחרון ... 148
 לשורר 97
 לשם 51
 לשם 11, 160, 167
 לשם שקמים 167
 לחוך 159, 160
 לחן דין וחשבון 149
 לתח 10, 90, 106, 145, 146
 לשאח ולתח 145
- ם- in pronominal
 suffixes 30
 מאד 82
 מאומה 192
 קל-מאומה 40
 מאחר 209
 מאחר שקודם 225
 מאימתי 111
 מאין 172
 מאליהן 45
 מאליי 45
 מאמר ומושב 176
- מאמר 102
 מאס 141
 מאשר 222
 מבחון 172
 מגיד
 מגיד ש- 52
 מגדת 9, 132
 מגולה 132
 מגולה 132
 מגלה 66
 מגע 54
 כלל מגע 54
 מדבק
 110 הולך ומדבק
 מדבר 141
 מדבר 132
 מדברת 97, 132
 מדברין 132
 מדברות 132
 מדבר 132
 מדברת 132
 מדברין 132
 מדברות 132
 מדברת 96
 מדה 24
 מדה הציב מרוקה 101
 מדה פורענות מצועמת 101
 מדות 68
 מדור 111
 מדי 251
 מדרש 20, 25, 65
 זה מדרש 23
 הולכי לבית המדרש 133
 מדרשים 25, 65
 מדרשות 25, 65
 בתי מדרשות 70
 מדרת 9, 132
 מה 35, 36, 40, 41, 51, 161, 172, 200, 201
 מה 161, 192, 201, 216
 מה אים ... דין הוא 36, 201
 מה אים ... אינו דין ש- 201
 מה אים ... קל וחומר 36

- 48 קה אם ... קיז ל-
 קה אם ... קל נחמר ש-
 201
 201 קה ... אף
 194 קה אני ל-
 194 קה אני ל-
 194 קה אנה ל-
 קה אני/אנה/הוא ... ל-
 148
 195 קה אכפת ל-
 198 קה בירי
 36 קה הוא
 36 קהו
 36 קהו אומר
 36 רפידים מהו
 36, 41, 51, 187 קה ש-
 51 קה שהוא
 41 קשהוא
 2, 41 קשהו
 41 קשהינאן
 41 קשהן
 146 קה לעשות
 37 קה ראה
 35, 37 קה ראיך
 35 קה ראינה
 38 מה ראיית לומר
 37 קה ראו
 38 מה ראו חכמים לומר
 249 קה תלמוד לומר
 248 קה תיל
 36 אין לי קה אשיב
 36 בקה
 במה דברים אמורים
 141, 162
 37 בשביל קה
 193 וכי קה
 36 לקה
 37 לקה הרבך דומה
 37 מפני קה
 193 וכי מפני קה
 132 מנה
 132 מהיה
 172 מהיכן
 of Hof'al 97 מו-
 132 מוכת עץ
 160 מול
 146 חינוך למול
 מום
- 27, 70 בעל מום
 70 בעלי מומים
 42 מועד
 42 מועדות
 33 מוצא
 33 מוצאי חג
 33 מוצאי שבת
 132 מוקדם
 132 מוקדמת
 57 מות
 215 תמות
 114 מת
 138 זה מת
 138 אני מת
 142 תחית המתים
 70 מח מצנה
 139 המוקמים
 57 מוח
 13, 78 מוג
 5 מוזה
 133 מוזיקים
 קחה
 139 תמחה
 149, 203 מחלקה
 160, 168 מחמת
 89 מחצה
 169 מחק
 173 מחור
 173 למחר
 237 מחתה
 47 מטבע
 172 מטפה
 141, 172 (ול) מטפה
 132 מטיבה
 81 (מן) מצבא
 77 מטרופולין
 9, 31 מטחו שלשלמה
 35, 36, 40, 41, 51, 124, 153
 36, 41, 51, 187 מי ש-
 36 מי שאמר והיה עולם
 124 מי יאכלנו
 124 מי יגלה
 36 אין לו מי יתירנו
 36 אחדמי
 36 במי
 36 למי
 9 באשר למי
- 9, 37 בשלמי
 37 משלמי
 66, 173 מיד
 מיושב
 189 בקי ומיושב
 173 מימי
 66 מימי
 66 מימיד
 90 מיסב
 57 מיעוט
 78 מיצר
 57, 141 מיתה
 141 סמוך למיתה
 28, 172, 173 מפאן
 83 יחד מפאן
 78, 173 מפאן ואילך
 6, 41, 42 מפל'קום
 before infinitive מל-
 144
 מלא
 146 למלא
 146 למלאות
 106 מלהוציא
 127 מלך
 127 נמלך
 97 נמלך
 97 נמלך
 מלך
 26 (vocative) המלך
 31 שלמלך
 82 מלך מלכי הגללים
 33, 64, 66 מלכות
 14, 64 מלכויות
 14, 64, 66 מלכויות
 211 מלל
 מלמד
 52 מלמד ש-
 111 המשוב מלמד
 211 מלקוח
 5, 43 ממון
 154 דיני קמתות
 14, 51, 160, 164 ממנה
 14, 51, 102, 160, 164
 160 מבני
 251 מקוש
 14, 41, 66, 67, 89, 106, 144, 160, 164

- of comparison 81, 83
 41 מְרִיקוּמִן
 162, 250 חוּץ מִן
 81, 164 יוֹתֵר מִן
 102 נָדָר מִן הַעֵיד
 54 מִן אֵין
 54, 172 מִנִּין
 41 מִן קֶצֶת
 224 מִן הַשֵּׁם
 ... וּפְרַט לֶךְ הַכְּתוּב
 176 בְּאֶחָד מֵהֵן שֶׁ-
 242 הַסִּיעַ אֶת לְבוֹ מִן
 54, 172 מִנִּין
 242 קָנַע
 מִנָּה
 160, 234 עַל מִנָּה
 52 שְׁלֵא עַל מִנָּה
 162, 231, 234 עַל מִנָּה ל-
 125, 162, 231, 234 עַל מִנָּה שֶׁ-
 עַל מִנָּה שְׂאוּכַל/שְׂאוּכַל
 234
 13 קֶסֶר
 17 קֶסֶר
 5, 24 קָעָה
 24 קָעוּת
 173 מַעוּלָם
 43, 165 קָעַט
 100 מִיעַט
 14, 43, 96, 132 מִדָּת פּוֹרְעָנוּת מִבְּמִיעַט
 101
 160, 168 מִעִין
 132, 154, 172 מַעֲלָה
 141, 172 גְּלוּמַעֲלָה
 172 לַמַּעֲלָן
 מַעֲלָה
 מַעֲלָה עֲלֵיו הַכְּחוּב כְּאֵלֶּי
 102
 132 מַעֲלָה
 45 מַעֲצָמו
 5, 26, 141, 185, 226 מַעֲשֶׂה
 141 מַעֲשֶׂה בְּרֵאשִׁית
 73 מַפְרִישׁ
 מַפְנִי 60
 מַפְנֵי חֶקֶן הָעוֹלָם
 37 מַפְנֵי קוּה
 193 וְכִי מַפְנֵי קוּה
 52, 161, 222, 223 מַפְנֵי שֶׁ-
 97 מַפְרִיט
 מַפְרָע
 119, 172 לַמַּפְרָע
 קֶצֶא
 12, 114 מִקְצָאוֹ
 12, 114 מִקְצִינוֹ
 98 נִמְצָא
 101 תִּמְצָא
 115 נִמְצָאָה
 115 נִמְצָאוֹת
 101 תִּמְצָאוֹת מִקָּמַיִם
 101 וְנִמְצָאוֹ
 141 נִמְצִינוֹ לְמִדָּה
 57 מִצְנָה
 59, 70 הַפְּסֵד מִצְנָה
 48 יִין מִצְנָה
 70 מֵת מִצְנָה
 70 שֶׁכֶר מִצְנָה
 242 מִצְוִין
 119 מִצְפּוֹחַ
 140 מִקְבֵּל
 97 מִקְדָּשִׁין
 97 מִקְדָּשִׁין
 6, 64 מִקְדָּה
 6, 64 מִקְרָאוֹת
 33, 51 מִקָּמוֹ
 6, 41, 42 מִכְּלִי מִקָּמוֹ
 125 מִקָּמוֹ שְׁנֵהוּ
 מִקֵּל
 219 כְּפָר וּמִקֵּל
 41 מִקְצֵת
 102 מִקֶּק
 17, 64 מִקְרָא
 אֶלְמִלָּא מִקְרָא כְּחוּב
 218
 יֵשׁ שְׁבַעִים פְּנִים לַמִּקְרָא
 68
 64 מִקְרָאוֹת
 162 מִרְאֵשׁ
 13, 75 מִרְגְּלִית
 111 מִרַד
 43 מִרְבָּה
 101 מִדָּת הַפְּחוּב מִרְבָּה 111
 מִרְבָּה 132
 מִשְׁאָה 54
 54 כִּלְלִי מִשְׁאָה
 52, 67, 161, 206, 207 מִשֶׁ-
 245, 250 חוּץ מִשֶׁ-
 11, 14, 24, 160, 166, 167, 175 מִשְׁוֹם שֶׁ-
 161, 222, 224 מִשְׁוֹם שֶׁ-
 224 מִשְׁוֹם שְׂנֵאֲמָר
 83 מִשְׁוֹנָה
 קִשִּׁיחַ
 65 בִּימֹת הַקִּשִּׁיחַ
 97 מִשְׁחָרֵר
 98 מִשְׁחָרֵר
 98 מִשְׁחָרֵרֶת
 211 מִשְׁחָה
 37 קִשְׁלָה
 37 קִשְׁלוֹ קִשְׁלָה
 32 מִשְׁלִי
 32 מִשְׁלֶךְ
 37 מִשְׁלָמִי
 51 מִשָּׁם
 11, 14, 160, 166, 167, 224 מִשָּׁם שֶׁ-
 224 מִשָּׁם שֶׁ-
 17 מִשְׁנָה
 252 מִשְׁנָה הַחֹזֶרֶת
 206, 209 מִשְׁשָׁה שֶׁ-
 132 of *Hitpa'el* מִתּ-
 100 מִתְּאָבֵק
 160 מִתּוֹךְ
 47 מִתְּחִיב בְּנַפְשׁוֹ
 160 מִתְּחַת
 7 מִתִּירָא
 154 מִתִּישׁ
 43 מִתְּכַת
 127 מִתָּן
 237 מִתָּוִן
 127 הַמִּתָּוִן
 44 מִתְּקִימָה
 38, 97 מִתָּר
]- in pronominal suffixes 30

-]- (adjectival suffix)
 80
 נָאָה 38
 נִאֲכֹלֶה 139
 נְבִיא 63, 78
 נְבִיאָה 63
 נְבִיחַ 131
 נְגַב 189
 נָגַד
 נָגַד 52
 נָגַד ש- 9, 132
 נָגַד 160, 199
 נְכַנְד 44, 47, 198, 199
 כְּנַנְדִי 199
 עֲזָר כְּנַנְדִי 199
 לְנַנְדִי 199
 נְגַלִּית 115
 נְגַלְתָּה 115
 נָדוֹן 114, 131
 נָדָר 102
 נָדָר מִן הָעִיר 102
 מְדַרְת 9, 132
 נִהַא 123
 נָהַג
 מְקוֹם שָׁהֲגוּ 125
 נִהִיָה 123
 נִהַאֲלוּ 96
 נָהַג 54
 נָהִי 123
 נִחַ 189
 נִחְלָה 96
 נִחְרַח 57
 נִזְרַחַח 64
 נִזְרַחִית 64
 נִזְכַּר 99
 נִזְכַּר 134
 נָזַף 73
 נָזַף 73
 נִזַּק 66
 הִזִּיק 66
 מִזִּיקִים 133
 מִזַּק 203
 נָזַר 57, 127
 דָּזָר 127
 מִזְרַחַת 131
 נְחַלְקוּ 47, 99
 נְחַקְדוּ 139
 נְחַנוּ 18
 נָחַשׁ הָרִשָּׁע 27
 נָחַל 152
 אוּ שָׁנְמַל 50
 נוּמַל חִיּוּ 46
 נוּמַל 96
 נוּל 152
 נִמְכָּא 97
 נִמְכָּא 97
 נִידוֹן 114, 131
 נִימוּס 13
 נָכָה
 מוּכַח עֵץ 132
 נִכְסוּ 99
 נִכְסוּ
 נִכְסִים מוּשְׁעָדִים 101
 נִכְסִים בְּנֵי חוּרֵן 101
 נָכַר 58
 נִמְחָה
 הִנְמַחַה 139
 נָקַל 13, see also לָמַן
 נְמִיל 13
 נְמַלְךְ 127
 נְמַלְךְ 97
 נְמַלְךְ 97
 נְמַצָּא 98
 תִּמְצָא 101
 נְמַצָּאָה 115
 נְמַצָּאת 115
 תִּמְצָאתֶם מִקִּים 101
 נְמַצִּיתוּ לַמֵּדִים 141
 נִס
 כָּל הַנְּסִין הָאֵלֹו 23
 נָסַע
 הִסִיעַ אוֹת לְבוֹ מִן 242
 נִסְקַל
 שׁוּר הַנִּסְקַל 27, 139
 נִעֲשָׂה 131
 נִעֲשָׂה 131
 נִעֲשָׂה 131
 נִעֲשִׂית 131, 134
 נִפְדִּית 115
 נִפְהַ 127
 נִפְרַע 99
 לְהִפְרַע 12
 לִיפְרַע 12
 נִפְשׁ 45, 46, 169
 עֲנִי נִפְשׁ 219
 דִּינֵי נִפְשׁוֹת 154
 עֲדֵי נִפְשׁוֹת 154
 עַל יְדֵי נִפְשׁוֹת 169
 מִתְחַיֵּב בְּנִפְשׁוֹ 47
 נִקְרָאת 63, 131
 נָקַשׁ 58
 נִרְאָה
 הִנְרָאָה 154, 173
 הִנְרָאָה ש- 153, 154
 נָשָׂא 73, 75, 145
 יִשָּׂא 145
 לִישָׂא 145
 לִישָׂא וְלִיתִין 145
 לִישָׂאת 145
 לִישָׂאת וְלִחַת 145
 נִשָּׂאת 115
 לְדַנְשָׂא 146
 לִינְשָׂא 146
 הִשִּׂיא 73
 נִשָּׂיא 78, 91
 נִשְׂיאוֹת 5
 נִשְׂיאוֹת כְּפִים 54, 59
 נִשְׂאָל 99
 נִשְׁבַּע ש- 52
 נִשְׂכָּה 54, 57
 נִשְׁחַחֲרַר 98
 נִשְׁחַחֲרַף 101
 of Nitpa'al נ- 96, 132
 נִחְגִּיר 114
 נִחַז 203
 נִחַז 203
 הַחֲזִיר רִאשׁ 203
 נָחַן 90, 106, 145, 151
 יָחַן 106, 145
 חָן 151
 חָן 10, 90, 106, 145, 146
 חָן 10, 90, 106, 145, 146
 חָחַן 146
 לִשָּׂאת וְלִחַת 145
 לִישָׂא וְלִיתִין 145
 חָחַן דִּין וְחָשְׁבוֹן 149
 חָחַרְב 101
 חָחַקִים 28
 חָחַר 20, 38, 97
 חָחִיר 20
 חָחִיר 36

- התר 97
 מתר 38, 97
 נהש 154
 מחיש 154

 סאה
 בית סאה 127
 קב 90
 הסב 90
 מיסב 90
 קבר 102
 קבור 140
 כקבור 140
 סבר 43
 סבר פנים 43
 סגל 91
 סגן 120
 סוטה 20, 187
 פְּרִשָּׁת סוּטָה 20
 סוף 138
 סיג 28
 סימן 119
 סיע 169
 סיקריקון 227
 סכל 102
 הסתכל 102
 סלע 65
 סמך 4, 91, 141
 קמוך 141
 קמוך למיתה 141
 סנדל 76
 סניגור 78
 סניגוריא 78
 סעודה 111
 סער 110
 הולך וסער 110
 ספן 169
 ספון 169
 ספן 58
 ספסל 13
 ספסל 13
 ספק 237
 הספיק 237
 ספק 172
 ספקלטור 76, 77
 ספר 58
 סקילה 176
 סקל
- שור הנסקל 27, 139
 סרוגין 172
 סרף 13
 סתם 172, 176
 בתורה סתם 176
 סתר 102
 בסתר 102

 עאכז 227
 עבד 70
 עובדי עבודה זרה 133
 עובדי אה ע"ז 70
 עבדה (vocative) 26, 173
 עובדי עבודה זרה 70
 עבוד 102
 עבירה 57
 עבירה 57
 עברה 38, 57
 הפסד עברה 59
 שבעה גופי עברה 42
 עברי לדבור 4
 עג עוגה 11
 עגלה ערופה 139
 עד 160
 עד אים 205
 עד אשר 205
 עד בלחי 205
 עד כד"ש- 161, 206, 209
 עד כמה 37
 עד 52, 71, 125, 126, 159, 161, 206, 208, 209, 216
 עד שלא 207, 208
 עד שלא יאמר יש לי ברין 210
 עד 154
 עדי נפשוח 154
 ערות 23
 זו ערות 173
 עדין 173
 עוד 173
 עולם 5, 24, 65
 מי שאמר והיה עולם 36
 בעולם הזה 23, 24, 66
- שבועולם 82
 לעולם 173
 לעולם הבא 24, 66, 111
 מעולם 173
 מפני חקון העולם 60
 עולמים 65
 עולמות 62, 65
 עור 114
 עורר 127, 227
 עורכי 6, 11
 עזר פגנור 199
 עין 111
 הרף עין 160, 168
 מעין 219
 עיוני 219
 עניי נפש 120
 עיפה 120
 עיר 70
 בקעיר 102
 נדר מן העיר 89
 עישור 111
 עכב 195
 עכשו 173
 על 18, 147, 160, 163, 164, 222, 226, 240
 העלה על 28
 בא הכתוב ולמד על 195
 קבל על 46
 קבל על 81, 164
 יתרה על 81
 יתרות על 81
 [הרין] עלי ל- 147
 אין עליך לומר ... 148
 אין עליך לדון ... 148
 על אשר 222
 על דבר אשר 222
 על כל אדות אשר 173
 על אחר 160
 על גב 230, 231
 על הברת ש- 160, 165
 על יד 173
 על ידו 160, 165
 על ידי 160, 165

- 169 על ידי נפשטה
 222 על כי
 102, על אחת כמה וכמה
 201, 227
 222 כי על כן
 172 על כרח
 81 על מן
 160, 234 על מנת
 162, 231, על מנת ל-
 234
 52 שלא על מנת
 125, 162, על מנת ש-
 231, 234
 על מנת שאוכל/ שאוכל
 234
 160 על פני
 161, 222, 226 על ש-
 218 על ... ש-
 160, 166, 167 על שם
 161, 166, על שם ש-
 222, 224
 161, 222, על שום ש-
 224
 162 על תנאי
 231, 234 על תנאי ש-
 17 תורה שבעל-פה
 על תורה 27
 73 עלבון
 עקלה
 136 ועולה
 70, 133 עולי בבל
 102 העקלה על
 מעלה עליו הכתוב כאלו
 102
 132 מעלה
 120 עליה
 עליין
 27 שער העליון
 עליל
 172 בעליל
 195 עלילה
 160 עם
 עמד
 135 עומד
 147 עומד ל-
 19 עומד [הוא] הנשחר
 136 ועומד
 ענג
- 12 תחענג
 67 ענה
 עני
 28 דו של עני
 ענין
 161, 199, 200 בענין ש-
 160 לענין
 24 עסק
 140 עסוק
 עפף
 70, 133 יורדי עפר
 עץ
 132 מופת עץ
 70 תרשי עצים
 70 עצי ארזים
 23, 45 עצם
 19 עצמו
 45 בעצמו
 45, 46, ביתו לבין עצמו
 167
 45 לעצמו
 45 מעצמו
 19 עצמי
 45 ביין לבין עצמן
 23, 24 קל עצם-
 4 עצר
 67 עצרת
 222 עקב
 222 עקב אשר
 222 עקב כי
 14 עקיבא
 14 עקיבה
 252 רבי עקיבא
 252 ר"ע
 60 עקיצה
 20 עקר
 60 עקרב
 96 ערב
 96 ערבב
 101 נחערב
 76 ערכיין
 ערף
 139 עגלה ערופה
 131, 202 עקשה
 73, 148, עקשה ... כ-
 202
 12, 115 עשאן
 12, 115 עשאנה
- 41 לא עקה כלום
 124 לא עשה
 174 אל העשה
 174 לא העשה
 106 שלא לעשות
 146 קה לעשות
 124, 174 אין עשין
 134 עשירה
 146 להעשיר
 146 ליעשות
 131 געשה
 131 געשה
 131 געשה
 131, 134 נעשית
 90 עשר
 86 עשר
 86 עשרה
 86 עשרת
 100 עשן
 38 עשיר
 27 לאיש העשיר
 63 עשירות
 עשר
 43 עשר
 90, 100 העשיר
- עת
 210 בכל עת אשר
 109, 138 עתיד
 109, 126, 147 עתיד ל-
 126, 147 עתיד ש-
 111, 148 לעתיד לבוא
 109 עתידה
 109 עתידים
 109 עתידות
- 67 פאה
 67 להפסיק לפאה
 פדה
 115 נפדיה
 219 פדיה
 160 פה
 17 תורה שבעל-פה
 12, 76 פולמרכוס
 76 פלומפילון
 43 פירענות
 בדת פירענות כמגעות
 101
 43 פורעניות

- פתח 120
 פחות
 בפחות 120
 פטירה 252
 פטר 24
 פטור 47
 הפטר 176
 פירגוג 76
 פילי 75, 77
 פינאמין 77
 פירוש
 בפירוש 172
 פיתק 189
 פלזניח 40, 41
 פלטיה 77
 פלטין 77
 פלטרין 13, 33, 77
 פלל
 דחפולל 95
 פלמוס 78
 פלפל 43
 פמליא 78
 פן 160, 231
 פנדקא 60
 פנה 127
 נפנה 127
 פנים
 יש שבעים פנים למקרא 68
 סבר פנים 43
 פרנס 96, see also פנס
 פנס 20
 פסולת 67
 פסוק 83
 פסיקא 127
 פסע 13
 פסק 120, 169
 להפסיק לפאה 67
 פעם 89
 פעמים 89
 פקד
 והפקידם 12
 והבקידם 12
 פקח 149
 פרנמטיא 91
 פרזודור 24, 77
 פרושה 237
 פרח 227
- פרט 91
 פורטאני 130
 פורטי 130
 פרט 176
 פרי 48
 פרישה 57
 פרישת 60, 63
 פרם
 פראע ופרם 142
 פרנס 91, 96, 97
 פרינס 97
 לפרנס 97
 מפרנס 97
 פרנס (imperative) 97
 פרוקסה 78
 פרס 237
 פרסם 102
 פראע
 פראע ופרם 142
 נפרע 99
 להפראע 12
 ליפראע 12
 פראצוף 75
 פראק 219
 לפראקים 219
 פראקליט 77
 פראש 57, 73
 מפרש 73
 פראשה 20
 פראשה זו 23
 פראשת סושה 20
 פשע 13
 פשאל 227
 פתרון
 זה פתרוני 23
- צא וראה 154
 צבור 169
 צד 63
 בצד 160
 צדים 63
 צדדים 63
 צדיק 80
 שבע כחות של צדיקים 32
 צנהב 83
 צהובה 169
 ציווי 57, 59
- צין 242
 מצוין 242
 צורה 189
 צימק 120
 צלב 78
 צער 102
 צער 48
 צפה 119
 מצפוח 119
 צריך 4, 63
 צריך ש- 110, 25
 צריכה 63
 צרך 48
 צרף 91
 צרר 78
 מיצר 78
- קב
 תרי קב 67
 תרקב 67
 קבים 65
 קבל
 קבל על 195
 קבל 17, 195
 קבל על 46
 אלא יקבל 233
 מקבל 140
 קבלה 57
 קבע 54
 קבע 127
 קבר 65
 קברים 65
 קברות 65
 קברניט 77
 קדוש 81
 הקדוש ברוך הוא 111
 קדם
 קודם ל- 209
 קודם ש- 161, 206, 209
 לקודם ש- 206
 מוקדם 132
 מוקדמת 132
 קדמא
 שפה קדמא 173
 קדש
 מקדשין 97
 התקדש 83

- מקדשין 97
 קדש 81
 קי"ז 48
 - קה אה ... קי"ז ל-
 קודם ל- 209
 קודם ש- 161, 206, 209
 לקודם ש- 206
 קודש 81
 קול
 קול וחומר 30
 בתד קול 72
 קום 12, 22, 28, 57,
 96, 114
 קום 12, 114
 מן יקומו 41
 קינים 12, 96, 114
 תמצאות מקום 101
 קימת 44
 שהן מקימין 14
 שמקימין 14
 נחזקים 28
 קונם 175, 216
 - קונם ש- 52, 216
 קורדום 13
 קטיגור 77
 קפנית 195
 קמרנ 77
 קידושין 83
 קישון 77, 78
 קיטרין 77
 קיסה 57
 קיסר 77
 קירייה 57
 קישי 83
 קיתון 78
 קל וחומר 30, 48
 קל ומה אה ... קל וחומר
 48 קה אה ... קי"ז ל-
 קה אה ... קל וחומר ש-
 201
 קול וחומר 30
 קלוס 77
 קלל
 להקל 97
 קלס 195
 קלפי 189
 קמיצה 227
 קמטא 83
 קמקום 237
 קנה לו 45
 קנה
 בין קנה לחברו 47
 קנקן 211
 קסם 96
 קפח 12, 20
 קצת
 מקצת 41
 מן קצת 41
 קצור
 תבואה לקצור 146
 קרא 63, 146
 קראתי 114
 קראנו 12, 114
 קרנו 12, 114
 יקרא 123, 151
 יקרא 123
 תקרא 123
 אלה תקרא 68
 תקרי 123
 לקרא 146
 לקרות 146
 קראין 131
 קרין 131
 הקורין 26
 יש קורין 134
 יקרא 151
 נקראת 63, 131
 קראה 57
 קרב 114, 165
 חלך וקרב 110
 קרב 65
 קרבים 65
 קרבן ש- 52
 קרדים 13
 קורדום 13
 קרון 77
 קרי 73
 בעל קרי 70
 קריבה 169
 קריה 57
 קריה 57
 קרן 48
 קרסם 96
 קשט 219
 קחורר 77
 קרא 66
 שקרא 50
 מה קרא 37
 מה קראתי 35, 37
 מה קראתי 35, 105
 מה ראית לומר 38
 שקרא 50
 מה קראו 37
 מה ראוי חכמים לומר 38
 ראה 154
 צא וראה 154
 כראוי 66
 הנראה 154
 הנראה ש- 153, 154
 להראות 97
 לראות 97
 ראה 73, 242
 ... אין ראה לדבר ...
 242
 ראש
 החי ראש 203
 מראש 162
 ראשון
 פוס ראשון 6, 65
 אדם הראשון 27
 ... פלשון הראשון 148
 ... כדון הראשון 148
 רב 65
 רבים 65
 ירך הרבים 66
 רבות 65
 רביע קיבא 252
 ריע 252
 רבה 28, 43
 הרבה 28
 להרבות 12, 97, 146
 להרבות 12, 97, 146
 ריבה 100
 מרובה 43
 רביע 89
 רביעה 61, 127
 רביעי 88, 89
 רבע 89
 רבעי 88
 רניקה 177
 רגל 65, 169
 רגלים 65, 169
 רגלים 65

- 66 רגלים לדָבַר
 89 רובע
 102 רֶגֶק
 120 רחיצה
 2 רחלות
 2 רחלים
 242 רחמים
 רחק
 233 להרחיק
 177 ריבוא
 56, 57 ריבוי
 195 רמאי
 252 ריע
 רע
 27 יצר רע
 27 יצר הרע
 רע
 46 איש ... רע
 רעע
 132 מריעה
 36 רפידים מהו
 208, 215 רצה
 216 אמתי ירצו
 131 רצה
 175 רצון
 175 יהיה רצון ש-
 175 רצונך
 214 רצונך ל-
 214 רצונך ש-
 172 רק
 111 רשאי
 48 רשות
 48 יין רשות
 211 רשל
 רשע
 27 נחש הרשע
 83 שופה
 20 שקר
 154 שומרי שקר
 70 שכר מצנה
 139 שעיר המשתולח
 64 שערך
 64 שגרים
 13 שרף
 91 שררה
- ש-
 relative 1, 8, 14, 20,
 30, 36, 37, 50, 51,
 67, 71, 188
 demonstrative 52
 in שָׁמָּה 231
 as conjunction 110,
 116, 125, 138, 146,
 159
 causal 52, 161, 222,
 223
 consecutive 52, 162,
 231, 236
 exegetical 52,
 final 52, 162, 230,
 231, 232
 introducing direct
 speech 52
 introducing object
 clause 51
 temporal 52, 205
 53, 160, 194 או ש-
 188 או ש- ... או ש-
 161, 206, 209 אחר ש-
 125, 206, 209
 161, 206, מאחר ש-
 209, 222, 225
 225 מאחר שְׁלִמְרוֹנו
 71, 159 אחרי ש-
 37 איזו ש-
 161, 206, איקתי ש-
 209
 249 אלא ש-
 52 אמן ש-
 192, 194 אינו דין ש-
 201 קה אם ... אינו דין ש-
 217 אלולי ש-
 54, 215, אף על פי ש-
 241, 242
 23, 51 אח ש-
 54 אח שדרכו ל-
 71 בחזקת ש-
 54 בין ש-
 161 בין ש- ... בין ש-
 54 ובין ש-
 90, בין ש- ... ובין ש-
- 202
 245 בלבד ש-
 125, 162, ובלבד ש-
 213, 250
 125, 161, בְּשִׁבִיל ש-
 162, 222, 225, 231,
 233
 231 בְּשִׁבִיל שֶׁלֹא
 125 גורני ש-
 ופרט לך הכתוב באחד
 176 מהן ש-
 53, 246 והוא ש-
 236 חביבין ישראל ש-
 153, 154 דגראה ש-
 173, 215 הרי ש-
 161, 206, קל זמן ש-
 209
 126, 161, 206, בוקן ש-
 209, 210, 216
 11, 38, 52, 59, כש-
 116, 126, 161, 205,
 206, 207, 216
 11, 47, 71, כדי ש-
 125, 162, 225, 231,
 233, 236
 161, 206, עד כדי ש-
 209
 231 כְּדֵי שֶׁלֹא
 161, 199, כדרך ש-
 200
 78, 161, 206, כיון ש-
 209
 41 קלִישׁ-
 161, 198, 199 כמו ש-
 161, 199 כמות ש-
 203 כמות שהוא
 198, 203 כמות שהיא
 161, 199, 200 כענין ש-
 162, 240, 241 אף כש-
 11, 125, 126, לכש-
 161, 206, 207, 216
 ל- ... ש- 218
 161, 222, 224, לפי ש-
 225
 225 לפי שהוא אומר
 71, 159 לְפִי ש-
 52, 67, 161, 206, מִשֵּׁ-
 207

- מש- 245, 250
 חרץ מ-ש- 36, 41, 51, 187
 מי שאמר והיה עולם 36
 52 כצדי ש-
 36, 41, 51, 187 קה ש-
 52 מלמד ש-
 52, 161, 222, 223 מפני ש-
 52 נשבע ש-
 52, 71, 125, 126, 159, 161, 206, 208, 209, 216 עד ש-
 207, 208 עד שלא
 161, 222, 226 על ש-
 218 על ... ש-
 125, 162, 231, 234 על מנח ש-
 230, 231 על דברך ש-
 231, 234 על תנאי ש-
 126, 147 עחיד ש-
 110, 125 צריך ש-
 161, 206, 209 קודם ש-
 206 לקודם ש-
 52, 216 קום ש-
 קה אם ... קל וחמר ש-
 201 קרן ש-
 175 יהיה רצון ש-
 214 רצונך ש-
 52, 125 שבועה ש-
 161, 199, 200 כשם ש-
 224 משם ש-
 161, 166, 222, 224 על שם ש-
 161, 222, 224 משום ש-
 161, 222, 224 על שום ש-
 224 משום שנאמר
 161, 206, 209 בשעה ש-
 161, 206, 209 כל שעה ש-
 206, 209 בשעה ש-
 187 האשה שהלכה
 54, 223, 224 שנאמר
 אף על פי שאין ראיה
- לךָ, זכר לךָ 242
 50 שראיה
 50 שראוי
 31 שהיו של הגואין
 125 מקום שנהגו
 14 שהן מאבדין
 14 שמאבדין
 14 שהן מקימין
 14 שמקימין
 50 שאחה
 223 שאם
 82 שב-
 52, 202 שלא ב-
 53 ב- ... שלא ב-
 54, 161, 202 ב- ... ושלא ב-
 82 שבכם
 82 שבכולם
 82 שבכהנה
 82 שבנמים
 82 שבישראל
 17 תורה שבעל פה
 106, 144, 152, 231, 235, 236 שלא
 52 שלא יאמר
 עד שלא יאמר יש לי בדין
 210
 172 שלא בטובה
 106 שלא לעשות
 52 שלא על מנח
- שאל
 99 נשאל
 12, 96, 114 שאר
 12 שאר
 12 שר
 12, 96, 114 שיר
 28 שאר
 28 שיר
 83 שבו
 52, 125 שבועה ש-
 211 שבח
 65 כוסית משוכחין
 67, 222 שביל
 160, 167 בשביל ש-
 125, 161, 162, 222, 225, 231, 233
- 231 בשביל שלא
 252 שביחה
 שבע
 52 נשבע ש-
 86 שבע
 שבע כחות של צדיקים
 32
 86 שבע
 86 שבעה
 42 שבעה נופי עברה
 86 שבעת
 שבת
 33 מוצאי שבת
 195 דחה השבת
 90 שגג
 242 שקה
 43 שראכה
 43 בית השואכה
 173 שוב
 36 אין לי מה אשיב
 120 שקה
 120 בשקה
 13, 160, 175 שם
 160, 167 לשום
 11, 14, 24, 160, 166, 167, 175 משום
 161, 222, 224 משום ש-
 224 משום שנאמר
 161, 222, 224 על שום ש-
 224 שפרוח
 54 שיק
 63 שור
 63 שורים
 27, 139 שור הנסקל
 שחה
 95 השתחה
 43 שחריה
 97, 101 שחרר
 97 שחרר
 97 לשחרר
 97 משחרר
 97 שחרר (imperative)
 98 משחרר
 98 משחרר
 98 נשחרר
 28 שחה

- שתיקה 67
 שתיקה 48, 57
 שתף 83
 שותף 83
 נשותף 101
- ה-
 in feminine nouns 63
 in feminine demonstrative 22
 ה- of
Hitpa'el/Nitpa'al
 participle 132
 ה- in third person
 singular feminine
 perfect 8, 105, 115
 ה- in feminine
 constructs 69
 ה- in feminine
 participles 9, 106,
 115, 129, 131, 132
 ה- in second person
 singular masculine
 perfect 8
 תאמין 122
 תאמן 122
 חבוּאָה לקצור 146
 תבל 169
 תבל 169
 תדיר 173
 ה- in second person
 singular masculine
 perfect 8, 105
 תהא 123
 תהו 123
 תהי 123
 תהי 122, 123
 תהיה 123
- תהיו 123
 תהינה 123
 תוב 173
 תנך 159
 תוך 159, 160
 בתוך 159
 לתוך 159, 160
 מתוך 160
 תורה 247
 תורה שבעל־פה 17
 תלמוד תורה 26, 27,
 44
 תורה ואמרה תורה 227
 תואיל ותאמר 'א' בתורה
 ... סתם 176
 פתר תורה 27
 משנה התורה 252
 על תורה 27
 תחום 102
 תחילה 10, 173
 תחית המיתים 142
 תחת 71, 159, 160
 תחת אשר 222
 תחת כי 222
 מתחת 160
 תחתונים 142
 תינוק 64
 תינוק לומר 146
 תינוקה 64
 תישע 89
 תיל 111, 175, 235,
 248
 קה תיל 248
 תלוי 140
 תלים 127
 תלמוד 24, 25
 תלמוד לומר 111, 126,
 147
- אין תלמוד לומר ... אלא
 248
 אין תיל, א'. קה תיל, אי?
 248
 אלא ... 248
 קה תלמוד לומר
 249
 תלמוד תורה 26, 27,
 44
 תלמיד 24
 תלע 127
 החליע 127
 תמות 215
 תנאי
 על תנאי- 162
 על תנאי-ש- 231, 234
 תפלה 65
 תפלות 65
 תפלים 65
 תקון
 מפני תקון העולם 60
 תקן 54, 169
 התקין 169
 תקנה 189
 תרגום 7
 תרי קב 67
 תרי קב 67
 תרנגול 7, 227
 תשובה
 בעל/בעלי תשובה 70
 תשלום 203
 תשע 89
 תשע 86
 תשע 86
 תשעה 86
 תשעת 86
 תשש 154
 תתחונג 12
 תתענג 12

Verb conjugations (binyanim)

- Af'el* 122
Hif'il 9, 10, 12, 57, 58, 95, 97, 100, 122, 132, 146, 223
Hitpa'el 7, 13, 22, 44, 45, 58, 95, 96, 97, 100, 101, 114, 132
Hof'al/Huf'al 95, 97, 132
Nif'al 7, 12, 45, 46, 58, 63, 64, 95, 96, 97, 98, 100, 114, 115, 131, 134, 146, 154
Nitpa'al 7, 13, 22, 45, 95, 96, 97, 98, 100, 101, 114, 132

Nitpa'el 96
Nittaf'al 95
Nuf'al 7, 95, 96
Pa'ol 10
Pi'el 12, 22, 57, 58, 95, 96, 97, 99, 100, 114, 132
Pi'lel 96, 97
Pi'les 96, 97
Pilpel 96, 97, 114
Pir'el 96, 97
Po'lel 114
Pu'al 7, 14, 95, 96, 97, 98, 114, 132
Qal/Pa'al 9, 12, 57, 58, 63, 95, 97, 98, 100, 104, 107, 114, 129, 131, 134, 145, 151
Saf'el 96, 97, 101
Shaf'el 96, 97, 101

Types of verbal root

ayin-waw 57, 58, 96, 106, 114, 130, 131
ayin-yod 57, 96, 114
lamed-alef 12, 57, 105, 106, 114, 115, 123, 131, 146
lamed-he 12, 105, 114, 115, 123, 130, 131, 132, 146
lamed-yod 57, 58, 105, 106, 123
pe-alef 123, 145
pe-nun 95, 145, 152
pe-yod 58, 145, 151

Forms of the paradigm verb קטל

קטל	105, 107, 108, 114	תקטול	107
קטלה	107, 114	תקטלי	107
קטלה	107, 114	תקטלין	106, 122
קטלה	105, 107, 114	תקטולו	106, 107
קטלה	105, 107, 114	תקטלה	105, 107, 122
וקטלה	232	יקטלו	106, 107, 122
קטלה	107	יקטלו (pausal)	107
קטלה	107	יקטלו	107
קטלה	106, 107, 151	תקטלו	106, 107, 122
קטלהם	107	תקטלו (pausal)	107
קטלהן	105, 107, 114	תקטלו	106, 107, 122
קטלו	107	תקטלנה	18, 106, 107, 122
יקטל	105	תקטלו	107
יקטל	105, 106, 108, 145	תקטלו	133, 134
יקטלו	107	תקטלה	105, 107, 122, 131
יקטלו	116	תקטלו (imperative)	106, 151
ויקטל	232	תקטלה (imperative)	151
		תקטלי	107, 151

- קטלו 106, 107, 151
 קטלו (pausal) 151
 קטל 114, 129, 130
 קטול 105, 131
 קטל (infinitive absolute) 105
 לקטל 145
 לקטול 107
 קטול 10
 קטל 105
 קטיל 105 (infinitive construct)
 קטול 105 (infinitive construct)
 קטל 129
 קטל 107, 131, 133
- קטל 114, 129, 130, 133
 קטל 81, 105, 108 (participle)
 קטלה 130
 קטלה 130
 קטלה 107
 קטל/ים 107
 קטלה 107
 קטל 63, 80, 97, 131, 134
 קטלה (Nif'al participle) 63
 קטלה 63, 131
 מקטל 9
 קטלה 9, 132
 קטלה 9, 132

Noun patterns (mishqalim)

קטל 80	קטלה 5, 57, 58, 59.	קטלה 57, 58, 64
קטל 57, 58	63	קטלה 57, 58, 64
קטול 80	קטלה 5, 57, 63	קטלה 5, 57, 58, 63,
קטול 57, 58, 63, 131	קטל 14, 58	64
קטיל 63, 80	קטל 14	
קטיל 80	קטלה 58	

Forms from other Semitic languages

- Akkadian *ša* 50
 Phoenician 'š 50
 Punic š- 50
 Ugaritic 'an 8, 18

Greek forms

-αι 6, 76	ἐκ παντός τρόπου 6,	κατήγορ 77
ἀντίκαισαρ 76	42	κατηγορέω 77
ἀπεσταλμένος 131	Ἑλλάλη 13	κατήγορος 77
ἀπόφασις 77	ἐπαρχία 12, 76	κλεψύδρα 12
ἀρχεῖον 76	ἐπίτροπος 78	κοιτών 77, 78
ἀρχί- 6	ζεύγος 7, 77	κύαθος 78
ἀρχι <i>iudex</i> 6, 77	-η 6, 76	κυβερνήτης 77
βάσις 6, 77	ιδιώτης 78	κώθων 78
βῆμα 33, 77	Ἰορδάνης 13	λέβης 237
βουλευτής 83	καθέδρα 77	ληστής 7, 42, 77, 78
διὰ 167	κάλις 189	λιμήν 13, 77
διαθήκη 76, 119	καλῶς 77	λοξόν 172
δράκων 189	καλῶς εἶπας 6, 77	μαργαρίτης 13, 75

μετρόπολις 77
νόμος 13
ξένος 13, 75, 77
ὄψώνιον 237
ὄχλος 76
παιδαγωγός 76
πανδοκεῖον 60
παραδίδωμι 17
παράκλητος 77
παραλαμβάνω 17
πειρατής 77

πλατεία 77
πολέμαρχος 12, 76
πόλεμος 78
πραγματεία 91
πραιτώριον 13, 33,
77
πρόθυρον 24, 77
πρόσωπον 75
πύλαι 75, 77
πύργος 77
σανδάλιον 76

σικαρικόν 227
σμίλη 13, 75
στολή 13, 75
συνηγορία 78
συνήγορος 78
φανός 20
υἱός τοῦ ἀνθρώπου
72
ὑπαρχος 33
ὑπατικός 169
ὠκεανός 75, 77

Latin forms

-ae 6, 76
burgi 77
carrus 77
centurio 77
decurio 169
denarius 76
dimissio 77

familia 78
fascia 127
gradus 77
iudex 6, 77
libellarius 13
librarius 13
liburnus 77

palatium 77
praetorium
13, 77
primipilus 77
speculator
76, 77
strata 77

subsellium 13
tabella 20
tabula 20, 76
triclinium 76,
77

English glosses

abandon 12
abilities, with one's
own 45
able 111
abode 28
abode, by this 26, 173
about to, be 135
above 141, 172
abrogate 195
absolutely 23, 24,
172
absolutely nothing
175
absorb 176
abstain 48, 127
abstinence 57
academy 122
accept 46
accident 73
acclaim 195
accompany 169, 219
according to the cus-

tom of 198
according to the first
argument, you
should only argue
148
according to the first
form but according
to the last, you
should not interpret/
argue 148
according to usual
practice 172
account of, on 165,
166, 167
account?, on whose
9, 37
account of what?, on
37
account, settle an 149
account, taking into
166
accuse 77, 195

acquire the right to
66, 163
act deliberately 90
act with premedita-
tion 90
acts of kindness 34,
104
add?, what does this
text 36
administrator 78
admonish 28
adorer 70
adorn oneself 219
adulteress 20
advantage 38, 60
advice, take 127
after 52, 67, 125, 206,
207
after, immediately
206, 209
again 172, 173
against 102

- against, argue 28
 age 65
 agree 120
 air 12
 (Rabbi) Akiba 14, 252
 alas 153
 alive 111
 all 40, 51
 all of it 24
 all the time that 206
 all who(m) 51
 allusion 242
 allusion, although
 there is no evidence
 in its favour, there is
 an 242
 along with 165
 alongside, rank 73
 already 173
 already been said,
 note that it has 194
 already know, since
 we 225
 also 19
 alter 142
 alternately 172
 although 54, 217
 although there is no
 evidence in its
 favour, there is an
 allusion to it in the
 text that says ... 242
 always 173
 among 167
 among the ashes 160
 amount, any 41
 amplification 56
 analogously 172, 198,
 200
 and coming 11
 and going 11
 and going down 11
 and if not 216
 and in the same sense
 it says 20, 36
 and so you find your-
 self fulfilling 101
- angle 67
 announce 73, 203
 annul 127, 195
 annulment 47, 57
 any amount 41
 anyone 40
 anyone who(m) 51
 anything 40
 apart, set 60
 applaud 195
 applicable, be 54
 applied?, when is this
 rule 141
 apply to?, what does
 this 141, 162
 appointed time 42
 appointment 111
 approach 169
 appropriate 242
 appropriate to, as
 much as is 167, 198
 aptly 66
 Aramaic 63
 archives 76
 area 102
 argue according to
 the first argument,
 you should only 148
 argue according to
 the first form but ac-
 cording to the last,
 you should not 148
 argue against 28
 argue the case your-
 self, behold, you can
 20
 argument, without
 Scripture needing to
 have said it, I could
 have deduced the
 same thing through
 logical 210
 argument, you should
 only argue according
 to the first 148
 arise 12
 arm 189
 arrange 169
- arrive at this through
 logical deduction, I
 do not 118
 arrogance 13, 73
 artisan 154
 as 162, 167
 as a reflection of 168
 as compared with 165
 as customary 199
 as if 83, 176, 213
 as imagining 140
 as is the custom 72
 as it goes out in 200
 as it is 203
 as it is said 54, 223
 as it should be 66
 as, just 200
 as much as is re-
 quired for/
 appropriate to 167,
 198
 as much as is suffi-
 cient for 198, 233
 as much like this as
 like that 203
 as soon as 78, 206,
 209
 ashes, among the 160
 ascent 120
 ask about oneself 99
 ask for oneself 99
 assault 7, 77
 assembly 149
 assign 169
 associate 83
 associate with 83,
 101
 assumption that, on
 the 71, 213
 at any time that 209
 at the same time 90,
 172
 at the time in which
 206
 atonement 38
 attack 77
 attend 169
 attorney, defence 77

- attribute merit to 219
 authority 48, 91
 authorize 237
 authorization, without 172
 authorized 111
 autumn rain 127
 available to me?, what possibilities are 198
 average 33

 Babylonia, immigrant from 70
 back 65
 back to front 119
 backwards 172
 bald 12
 bandit 77, 78
 banquet 111
 barber 58
 barley 64
 base 6, 77
 basis 67
 basis for?, what is his/their/your 37
 bath 120
 bath, ritual 6, 64
 be 1, 5
 be about to 135
 be applicable 54
 be compared?, to what might it 37
 be condemned 47
 be covered, let oneself 100
 be cut off 12, 96
 be divided 99
 be dry 189
 be established 22
 be exterminated 58, 96
 be found 115
 be free 127
 be freed 98
 be fulfilled 28
 be great 98
 be guilty 47

 be in use 54
 be it like this ... or like that 90
 be judged 149
 be permitted 97
 be practised 54
 be probable 66
 be raised 44
 be revealed 115
 be rich 100
 be rigorous 97
 be slow 242
 be strong 219
 be submerged 237
 be suspicious of wife 163
 be the cause of 28
 be tolerant 97
 be weak 211
 be whipped 54
 beans 195
 bear false witness 211
 beast with defect 27
 beautiful 38
 because 52, 72, 125
 because of 14, 165, 167
 because of a capital offence 169
 because of that, the text says 126
 become betrothed 83
 become great 98
 become intimate with 96
 become rich 90
 bedroom 77, 78
 before 52, 206, 207, 208
 before Scripture says, I obtain through deduction 210
 beg 227
 beg you to, I 154
 begin 10, 110
 beginning 10
 behalf of, on 165

 behaviour of human beings, the habitual 72
 behold 20, 47, 173
 behold for you 173
 behold, you can argue the case yourself 20
 being, celestial 142
 being, first human 27
 being, human 47
 being, living 111
 being responsible for one's (loss of) life 47
 being, terrestrial 142
 beings, the habitual behaviour of human 72
 beings, way of human 137
 belonging to 30
 beloved 20
 beloved are the Israelites, how 236
 below 83, 141, 172
 bench 13
 benefit from 38
 benefit (from them), the prohibition on them is a prohibition on (deriving any) 59
 benefit of, for the 167
 benevolence 66
 bestiality 61
 betake oneself 45
 betrothal 83
 betrothal (musical instrument) 78
 betrothed, become 83
 between 167
 bind 20, 54
 birth, give 145
 bite 54, 57
 blemish 119
 blink of an eye 111
 blood, flesh and 29
 bloodshed 61
 body 42, 45

- bone 23, 45
 born 111
 both sides, on 172
 boundary, city 102
 bow down 95
 bowl 12
 brassiere 127
 brazier 237
 bread and stick 219
 bread, fig 227
 bread, piece of 237
 break up 12
 breast 211
 bridge 169
 bring 12, 42, 97, 251
 bring about 28
 bringing 47, 58
 brother's widow,
 marry 38
 burden 195
 burn 13
 burn incense 100
 business 91
 busy 140
 but 245
 but if 246
 but in such a case 246
 but is it possible
 that...? In fact. ...
 251
 but rather 6, 20, 247
 but, nonetheless, he
 53
 butcher 83
 buy 5, 10, 149
 by 162, 165
 by force 172
 by God 26
 by heaven 26, 173
 by mistake, do 90
 by one's own en-
 deavours 165
 by oneself 45, 165
 by the service (of the
 temple) 26, 173
 by this abode 26, 173
 by way of 167
 by what? 36
- by which? 36
 by whom? 36
- Caesar 77
 Caesar, pro- 76
 cake, fig 227
 call 12
 called 63
 calling 131
 cancellation 72
 canopy 78
 cantor 20
 capacity for, with the
 111
 capacity of, in the 24,
 167
 capital offence, be-
 cause of a 169
 capital sins, seven 42
 captive 83
 careful 237
 carefully enunciate
 96
 carob 227
 carpenter 70
 carriage 77
 carrot and stick 219
 carry 42
 cauldron 237
 cause 24, 28
 cause of, be the 28
 cautious 47, 80
 cease praying 242
 celestial being 142
 central 33
 centurion 77
 centurion, chief 77
 chair 77
 change 123, 142, 195
 change for 91
 change one's mind
 127
 change, small 237
 channel 67, 189
 chapter 219
 chief 6
 chief centurion 77
 chief judge 6, 77
- child of impurity 189
 child to be circum-
 cised 146
 chit 189
 choice, house of 195
 choose 42
 circumcised, child to
 be 146
 circumstance, what-
 ever the 41, 42
 cite 42
 citizen 70
 city boundary 102
 city gate 75, 77
 city square 77
 civilization 141
 clarify 42
 class 28
 clear, make 114
 clearly 172
 close to death 141
 clothes 75
 cock 7, 227
 coercion, without 45
 coin 24, 47, 65
 colleague 46
 collect payment 99
 comfortable 189
 come, in the world to
 24
 come to the land of
 Israel, one who has
 70
 coming 131
 coming, and 11
 coming near 169
 command 91, 102
 commander 169
 commanding 59
 commandment 57, 59
 comment, without
 172
 commentary 20, 25
 commit oneself 46,
 47
 common 33
 community 169
 companion 46

- compared?, to what might it be 37
 compared with, as 165
 comparison 58, 201
 compassion 242
 compassionate 80
 conclude 111
 concluding formula, quote a 111
 conclusion 67
 condemned 47
 condemned, be 47
 condemning oneself 47
 condiment 169, 237
 condition that, on 125, 213, 234
 conduct 219
 confer honour 242
 confer name 242
 confess 58, 151, 172
 confession 58
 confiscated property 227
 confiscator 227
 conflagration 72
 confuse 96
 connect 219
 consecrate oneself 83
 consecrated property 64
 consider 78, 102
 consider equal to 73
 considered 237
 considering that 215, 218
 considering that ... it follows that 202
 considering that the Torah says 227
 consisting of 32
 consul, pro-76
 consult 99
 consummation 83
 contact 54
 contact, sexual 102
 contaminate 100
 contamination 189
 continually 173
 continue 28
 contrast. in 249
 controversy 149
 conversation 28
 convert 70
 convinced that 140
 cooking 176
 coppers 237
 copy of the law 252
 cor 65
 cord 211
 cordiality 43
 corner 67
 corner, interrupt for the 67
 correct 54
 correct?, is it not 36
 correction 90
 corrective punishment 90
 correspond 44
 corresponding to 47, 198
 corresponding to that which 200
 councillor 83
 couple 77
 courtesy 27
 covenant 76
 covered 119
 covered, let oneself be 100
 cowhand 58
 crazed 83
 creation 57, 141
 creation, order of 141
 creation, work of 141
 creature 47, 57
 creditor 70
 crimes punishable by death, laws concerning 154
 crimes punishable by death, witnesses to 154
 crosswise 172
 crowd 76
 crown of the law 27
 crucify 78
 crush 96, 169
 cry out 195
 cubit 189
 cup 6, 65
 custodian, paid 154
 custodian, unpaid 154
 custom, as is the 72
 custom of, according to the 198
 custom of, that which is the 54
 customary, as 199
 cut 5, 59, 96, 154, 203
 cut off, be 12, 96
 cut one's hair 141
 cutting 59
 cynical 24
 damage 203
 daughter of the voice 72
 dawn 43
 day 65
 day, on this very 23
 day, this very 23
 day, that 19
 day, thirtieth 88
 days 8
 days, thirty 88
 dead of precept 70
 death 57, 141, 252
 death, close to 141
 death, laws concerning crimes punishable by 154
 death, placing oneself under sentence of 47
 death, witnesses to crimes punishable by 154
 debt 65
 debtor 58
 decapitate 203
 decay 102, 127

- decide against 242
 declare guilty 100
 declare impure 100
 declare innocent 100
 declare pure 100
 declaring 52
 decrease 43
 decree 5, 54, 57, 59,
 127, 185
 decree, I 130
 decreeing 59
 deduce 192
 deduce logically 20
 deduced the same
 thing through logical
 argument, without
 Scripture needing to
 have said it, I could
 have 210
 deduction, before
 Scripture says, I
 obtain through 210
 deduction, I do not
 arrive at this through
 logical 118
 deduction that?, is it
 not a 194
 deed 5, 141
 deeds of love 59
 deeds of mercy 27,
 104
 defect, person/beast
 with 27
 defect, priest with
 physical 70
 defective (one) 70
 defence 78
 defence attorney 77
 defence, lawyer for
 the 78
 defy 83
 delay 67, 242
 deliberately, act 90
 demand 42
 demanded 140
 depart 54
 depending 140
 deprive oneself 48,
 127
 descendants 154
 descent 58
 desirable 139
 desirable object 148
 desire 127
 desiring 131
 despair of mercy 242
 despise 42, 141
 despite that 242
 destroy 169
 destroyed 148
 destruction 251
 detail, examine in 96
 detain 111
 determine 54, 91
 Deuteronomy 252
 devour 176
 diagonally 172
 different 83
 difficulty 83
 dignity 69
 diminish 100
 diminution 57
 disadvantage 60
 disciple 24
 discrepancy 203
 disease, venereal 102
 disgrace 119
 disorderly way, in a
 172
 dispute 99
 disputes, laws con-
 cerning financial
 154
 dissension 203
 dissolve 169
 distance the heart
 from 242
 distancing 90
 distinct 83
 distinctly 172
 distinguished 169,
 242
 distress 102
 distressed 78
 distribute 169
 district 102
 ditch 70
 divide by three 89
 divide into five parts
 89
 divide into nine parts
 90
 divided, be 99
 divine presence 28
 division 203
 divorce, document of
 7
 divorcée 130
 divulge 102
 do by mistake 90
 do for the fourth time
 89
 do good 96
 do inadvertently 90
 document (of di-
 vorce) 7
 doorpost 5
 doubtfully 172
 dough 120
 drag 251
 dragon 189
 drawing of water 43
 dress up 219
 dried fig 119
 drought 42
 dry, be 189
 dry food, liquid and
 47
 dry, wet and 47
 duty, fulfil one's 119,
 168
 dwell 145
 dwelling place 65,
 111
 each and every 88
 each one 88
 each, one 88
 each, two 88
 earth, spread 100
 eat 10, 145
 eating 57
 effort 60
 eight 86

- eighth 89
 either case, in 203
 ejaculation, one who
 has had an involun-
 tary 70
 Eleazar 13
 elevation 5
 Eliezer 13
 emissary 63, 131
 empowered 111
 emptiness 47, 58
 empty 60
 endeavours, by one's
 own 165
 endure 28
 engraved 68
 enjoyment 60
 enough 234
 enslave 101
 enter 12, 96, 99
 entrance 57, 83
 enunciate, carefully
 96
 envy 169
 epoch 65
 equal 120
 equal to, consider 73
 equally 90, 200, 203
 equivalent 120
 era 65
 escort 219
 essence 20, 42, 45
 establish 12, 22, 54,
 96
 established, be 22
 establishing 57
 eternity 5, 24, 65
 even if 54, 213, 217
 event 5
 event that, in the 206,
 209
 ever 66
 ever, for 173
 every case, in 6, 41,
 42
 every, each and 88
 every place, from 6
 every three 88
- everyone 40
 everything 40
 evidence 73
 evidence in its
 favour, although
 there is no 242
 evidently 153
 examine in detail 96
 example, for 172
 except that 249
 exception, without 24
 excess of, in 82
 exclude 146, 148,
 232
 excommunicate 73
 executioner 76, 77
 exempt 24, 47
 exit 33, 59, 252
 expansive, the mea-
 sure of mercy is 101
 expel 189, 242
 experienced 189
 expiate 163
 expiation 38
 explained 73
 explicit 73
 expound 42
 extend 111
 extent that, to the
 208, 209, 210
 exterminated, be 58,
 96
 extermination 58, 64
 extraction 58
 extremely 82
 eyeball 111
 eye, blink of an 111
- face 75
 faces to Scripture,
 there are seventy 68
 fair price, for a 120
 fairest 82
 false witness, bear
 211
 false witness, incite
 211
 family 154
- farewell 252
 father 5, 63
 father of impurity
 189
 fault 119
 favour, although
 there is no evidence
 in its 242
 favour of, in 165
 fear 7
 feast 111
 feed 119, 227
 feet 65
 fence 28
 festival, pilgrim 65,
 169
 fever 169
 fifth 89
 fig bread 227
 fig cake 227
 fig, dried 119
 fight 66
 figure 189
 financial disputes,
 laws concerning 154
 find 12
 find ourselves in-
 formed, we 141
 find yourself fulfill-
 ing, and so you 101
 fire 72
 first form but accord-
 ing to the last, you
 should not interpret/
 argue according to
 the 148
 first human being 27
 first place, in the 162
 fistful 227
 five 86
 five parts, divide into
 89
 fix 54
 flagellation 211
 flask 33
 flesh and blood 29
 fleshy one 70
 fly 227

- follow 192
 follows that, considering that ... it 202
 food 5
 food, liquid and dry 47
 foolish 83
 foot 65
 for 165, 225
 for (the benefit of) 167
 for (the purpose of) 167
 for (the sake of) 167
 for a fair price 120
 for a lower price 120
 for ever 173
 for example 172
 for how much? 37
 for it is said 223
 for me 250
 for the good order of the world 60
 for the maintenance of the world 60
 for what is right 120
 for what reason? 37
 force, by 172
 foreigner 13
 forgive 163
 form but according to the last, you should not interpret/argue according to the first 148
 formula, quote a concluding 111
 forty lashes 90
 found, be 115
 foundation 67
 four 86
 four-year old 88
 fourteenth (of Nisan) 189
 fourth 88
 fourth time, do for the 89
 fraud 195
 free 111
 free, be 127
 free (person) 47, 70
 freed 98
 freed, be 98
 freely 189
 friend 20
 from 14, 102
 from every place 6
 from here 28
 from here onwards 78, 173
 from now on 173
 from the moment at which 206
 from the time that 206
 from there 51
 from when? 111
 from where? 54
 front 75
 fruit 48
 fulfil an obligation 42
 fulfil one's duty 119, 168
 fulfil the law of levirate marriage 38
 fulfilled, be 28
 fulfilling 5
 fulfilling a precept, loss that comes from 59
 fulfilling, and so you find yourself 101
 fulfilment 5
 fulfilment of mercies 34
 fulfilment of scriptures 22
 fumigate 100
 furrow 127
 future world, in the 66
 garden 65
 garden, vegetable 65
 garment 13
 gate, city 75, 77
 general 12, 76
 general rule 5, 54
 generalization 5, 54
 generally 172
 get into 99
 girdle 127
 give 10, 90, 145
 give a tithe 43
 give birth 145
 give in marriage 73
 given that 215, 223, 224, 226
 given that it says ... I might understand 225
 go 5, 10, 99, 145
 go away 45, 163
 go back 123
 go down 145
 go for a walk 111
 go out 42, 59, 145
 go out and see 154
 go out from (the power of) one's obligation 168
 go to and fro 99
 God 65
 God, by 26
 God, O 173
 goes out in, as it 200
 going (down), and 11
 going out 131
 good 189
 good, do 96
 good order of the world, for the 60
 goodness, impulse of 27
 gourd 195
 government 48
 governor 33
 grade 169
 gradually 173
 grain 5
 grant 237
 gratefully 172, 189
 gratitude to, show 219

- grave 65
graveyard 65
great 63, 80
great, be(come) 98
great synagogue 27
greater reason, with 201
greatest 82, 83
Greece 219
grow 98
grows, that which 211
growth 211
guide 54
guilty 47
guilty, be 47
guilty, declare 100
- habitation 59
habitual behaviour of human beings, the 72
habitual manner, in the 199
haftarah, recite the 176
haggadah 12
hair, cut one's 141
hair, let down one's 142
hair offering, make the Nazirite 141
half 89
halfway 33
haliṣah, perform 38
hand, stretch out the 111
hands on, lay 91
hands, raising of 54, 59
harden 97
harm 66, 219
harvest olives 4
has it not already been said? 194
have time 127
having learnt 218
he is not 19
- he sat down and interpreted 136
he set about interpreting 136
head 120
head, inclination of the 242
heap up 211
heart 45
heart, distance the 242
heaven, by 26, 173
heaven forbid 174
heavens, highest 83
hedge 28
height 154
help 223
her(s) 31
here 14, 172
here, from 28
here I am 54
here onwards, from 78, 173
here, over 172
here you are 47
here you have 173
hey! 154
high priest 27, 78
highest heavens 83
highway 77
highwayman 77, 78
Hillel 13
himself 19
his 31
hiss 60
hissings 57
hold back 60, 242
holidays 42
holy one, blessed be he 19, 111
honour 5, 69
honour, confer 242
honouring 57, 59
hope 43, 102
horn 48
hostel 75
hour 5, 210
house 54, 70
- house of choice 195
house of study 70
household 78
householder 70
how? 24, 172
how beloved are the Israelites, such that ... 236
how far? 37
how much less! 201
how much more! 30, 48, 102, 201, 227
how much? 37
how much?, for 37
however 249
human 71
human being 47
human being, first 27
human beings, the habitual behaviour of 72
human beings, way of 137
humankind 47, 71
humankind, son of 71
humankind, way of the sons of 8
humble 141
humiliation 73
hundred thousand 177
hushed voice, in a 45
hypothetical world 65
- I 7, 8, 18
I am not 19
I beg you to 154
I decree 130
I do not arrive at this through logical deduction 118
I interpret 130
I learned, if 218
I might understand, given that it says 225
I obtain through deduction, before

- Scripture says, 210
 I order that 125
 I specify 130
 I swear (that) 52, 125
 i.e. 172, 208
 if 30, 52, 117, 206, 213
 if, as 83, 176, 213
 if, but 246
 if, even 54, 213, 217
 if I learned 218
 if it is not a written text 218
 if it is true for this ... it is even more true for that 36
 if not 213, 217
 if not, and 216
 if only 173
 if, only 125, 250
 if such a thing were possible 176
 if this is so 36, 48, 201
 if you learned 218
 if you would like 214
 if ... or if 53
 imagine 102
 imagining, as 140
 immediately 66, 173
 immediately after 206, 209
 immersion, one purified through ritual 70
 immigrant from Babylonia 70
 implicitly 172
 impossible 60
 impostor 195
 impression 127
 improve 211
 impulse of goodness 27
 impulse of wickedness 27
 impure 130
 impure, declare 100
- impurity 189
 impurity, child of 189
 impurity, father of 189
 impurity, primary source of 189
 impurity, secondary source of 189
 impute to 102
 in 13, 160, 162
 in a disorderly way 172
 in a hushed voice 45
 in accordance with what it says ... I might understand 225
 in case 13, 125, 235
 in case you interpret 126
 in contrast 249
 in detail, examine 96
 in either case 203
 in every case 6, 41, 42
 in excess of 82
 in fact 249, 251
 in favour of 165
 in his own way 199
 in its usual way 172
 in my opinion 250
 in order that 11, 47, 52, 225
 in order to 11, 125
 in place of 165
 in private 45
 in public 102
 in reality 251
 in relation to 162, 165
 in ruins 148
 in secret 102
 in such a case, but 246
 in that case 117
 in the capacity of 24, 167
 in the case that 117,
- 213, 224, 250
 in the event that 206, 209
 in the first place 162
 in the future world 66
 in the habitual manner 199
 in the name of 14, 24, 166
 in the rôle of 162
 in the same way 37, 203
 in the same way as 199
 in the same way that 200
 in the stomach 160
 in the world to come 24
 in this world 24, 66
 in turn 172
 in use, be 54
 in virtue of 24
 inadvertently, do 90
 inasmuch as 224
 incense, burn 100
 incite false witness 211
 inclination of the head 242
 include 42, 146, 148, 232
 including 217
 increase 28, 43, 97, 100
 increase in value 211
 indeed 19
 indemnity 203
 indication 242
 infant 64
 infer 192
 inferior 142
 infertile 148
 informed, we find ourselves 141
 initial investment 48
 initiative, on one's own 45

- inn 60
 inner room 77
 innocent, declare 100
 inside 160, 172
 inspector 76
 instant 111
 instead, that is not true, 247
 institution 127
 instruction 14, 58
 insult 73, 83, 96
 intelligent 149
 intention 58
 intimate with, become 9
 interpret 136, 252
 interpret according to the first form but according to the last, you should not 148
 interpret, I 130
 interpret, in case you 126
 interpret, lest you 126
 interpret, sit down and/to 136, 140
 interpretation 25
 interpreted, he sat down and 136
 interpreting, he set about 136
 interrupt for the corner 67
 interruption 58
 intestines 65
 investigation 20
 investment, initial 48
 involuntary ejaculation, one who has had an 70
 irregularly 119
 is it not a deduction that? 194
 is it not correct? 36
 is it not rather? 54
 is it possible? 172
 Israel, one who has come to the land of 70
 Israelites, how beloved are the 236
 it being the case that 226
 it is necessary that 125
 it is not so, but rather 247
 it is offered 134
 it is read 134
 it is said 134
 it only teaches that 248
 Jabneh/Jamnia 12, 24
 jealousy 169
 Jethro 47
 join 6, 91
 jointly 90, 172
 Jordan 13
 Jose 14
 judge 20, 58, 77, 111
 judged, be 149
 jug 33, 63, 78, 211
 just as 200
 just one word, with 60
 kab 65, 67
kabbalah 17
 keep 91, 127
 kind as, of the same 168
 kindness, acts of 34, 104
 king, O 26
 king of kings 83
 kingdom 14, 33, 64, 66
 knife 65, 75
 knot 227
kosher, make 38
 know 145
 know, since we already 225
 labourer 227
 ladle 237
 land of Israel, one who has come to the 70
 land, settled 141
 land, uncultivated 66
 land, unpopulated 141
 landlord 70
 lantern 20
 Laodicea 219
 lashes, forty 90
 last, you should not interpret/argue according to the first form but according to the 148
 last year 173
 latter 80
 law 13, 54, 57, 59
 law, copy of the 252
 law, crown of the 27
 law of levirate marriage, fulfil the 38
 law, study of the 27, 44
 law, yoke of the 27
 laws concerning crimes punishable by death 154
 laws concerning financial disputes 154
 lawyer for the defence 78
 lay hands on 91
 Lazarus 13
 lead 60
 leaning on 141
 learned 130
 learned, if I 218
 learned, if you 218
 learnt, having 218
 leave 96, 127
 legend 12
 lengthen a form of words 111
 less than 83

- lesser reason, with
 201
 lest 235
 lest you interpret 126
 let down (one's hair)
 142
 let no-one say to their
 neighbour 47
 let nobody say to
 anyone 47
 let oneself be covered
 100
 let us suppose that
 215
 levirate marriage, fulfil
 the law of 38
 liberation 219
 liberty 48, 68
 life 45
 life, being responsible
 for one's (loss
 of) 47
 like, if you would
 214
 like this 36
 like this as like that,
 as much 203
 like this ... or like
 that, be it 90
 like Y, make X 148
 limit 127
 line, walk in a
 straight 219
 liquid and dry food
 47
 listen 252
 little 2, 43
 live permanently 237
 living being 111
 load 42
 long as, so 208, 209,
 210
 long prayer, recite a
 111
 longevity 72
 look 173
 loose 20
 lord 70
 lordship 57
 loss 58, 60
 loss of life, being re-
 sponsible for one's
 47
 loss of precept 70
 loss that comes from
 fulfilling a precept
 59
 loss that results from
 transgression 59
 love 119
 love, deeds of 59

 made from 32
 maintain 96
 maintenance of the
 world, for the 60
 make a sheaf 54, 211
 make clear 114
 make *kosher* 38
 make oneself wise
 100
 make public 102
 make suitable 38
 make the Nazirite
 hair offering 141
 make use of 38
 make X like Y 148
 mammon 5
 manner, in the habit-
 ual 199
 mantle 63
 many 65
 market 54
 marriage, fulfil the
 law of levirate 38
 marriage, give in 73
 marry brother's
 widow 38
masorah 17
 mature 80
 may 139
 may I (etc.) do so-
 and-so? 194
 maybe 235
 meaning 52
 meaning, with the
 same 200
 meanwhile 172
 measure of mercy is
 expansive, the 101
 measure of punish-
 ment is restrictive,
 the 101
 measure, practical
 189
 Media 251
 meditate 73
 Mediterranean 26
 meet 99
 meeting 111, 149
 mentioned 130
 merit, attribute 219
 mercies, fulfilment of
 34
 mercy 242
 mercy, deeds of 27,
 104
 mercy, despair of 242
 mercy is expansive,
 the measure of 101
 mercy, refuse 242
 metal 43
 metropolis 77
mezuzah 5
middot 101
midrash 65
 midrashic text 65
 mind, change one's
 127
 mindful 140
 mine 31, 32
 mint 47
 Mishnah 17
 mistake, do by 90
 mitigate 97
 mix 13, 78, 96, 195
 mix with 101
 moment at which,
 from the 206
 money 5, 24, 43
 moon 189
 more than 81, 82, 83
 morning 43
 morning prayer 43

- mortgaged property 101
 mortification 219
 mother 5, 63, 64
 mouse 195
 move 54, 83
 much 43, 65
 multiplication 57
 multiply 12, 28
 murderer 58
 must 139
 must, one 117
 my 31, 32
 myself 19, 44
- name 13
 name, confer 242
 name of, in the 14, 24, 166
 nature as, of the same 168
 Nazirite hair offering, make the 141
 Naziritehood 64
 near 141
 necessary 4, 110
 necessary that, it is 125
 necessity 48
 necessity, of 172
 neighbour, let no-one say to their 47
 never 66
 night 5
 nine 86
 nine parts, divide into 90
 ninth 89
 Nisan, fourteenth of 189
 nonetheless, but, 53
 no 60
 no-one 40
 no-one say to their neighbour, let 47
 noble 120
 nobody say to any-one, let 47
- none whatsoever 175
 nonetheless 242
 norm 24
 normal priest 78
 not 6, 60
 not a written text, if it is 218
 not, and if 216
 not ... but rather 247, 249
 not correct?, is it 36
 not, he is 19
 not, I am 19
 not, if 213, 217
 not interpret/argue according to the first form but according to the last, you should 148
 not rather?, is it 54
 not say, so that you do 126
 not, she is 19
 not so, but rather, it is 247
 not, so that 235
 not specified 176
 not, there is 19, 174
 not, they are 19
 not to, so as 125
 not true, instead, that is 247
 not, until 208
 not, you are 19
 note that it has already been said 194
 noted 242
 nothing 40
 nothing, absolutely 175
 now 173
 now on, from 173
 null 60
- O (God) 173
 O king 26
 obey 252
 obliged to present an offering for sin, one 70
 obligation 65
 obligation, fulfil an 42
 obligation, under 47
 obliged 63
 observe 102
 obtain through deduction, before Scripture says, I 210
 obviously 153
 occupied 140
 occupy oneself with 24
 occur 90
 ocean 75, 77
 of 1, 9, 28, 30, 51, 69
 of itself 45
 of necessity 172
 of the same kind as 168
 of the same type/nature as 168
 of what concern is it to? 195
 offence 65
 offence, because of a capital 169
 offer 42
 offer, there are those who 134
 offered, it is 134
 offering for sin, one obliged to present an 70
 offering, make the Nazirite hair 141
 olives, harvest 4
 on account of 165, 166, 167
 on account of what? 37
 on behalf of 165
 on both sides 172
 on condition that 125, 213, 234
 on one's own 45, 47,

- 167
 on one's own initiative 45
 on the assumption that 71, 213
 on the spot 173
 on this very day 23
 on whose account? 9, 37
 once 207
 one 72, 86
 one another 46
 one each 88
 one must 117
 one obliged to present an offering for sin 70
 one purified through ritual immersion 70
 one *seah*, space occupied by 127
 one who has come to the land of Israel 70
 one who has had an involuntary ejaculation 70
 one word, with just 60
 oneself, by 45, 165
 only 172, 247
 only if 125, 250
 only signifies that, this text 248
 only this 203
 only when 213
 opinion, in my 250
 opposite 47
 oppressed 78
 opprobrium 9
 or 188
 order 102
 order of creation 141
 order of the world, for the good 60
 order that, I 125
 order, without 119
 ordinance 189
 other way round, the 172, 195
 our(s) 31
 outer 33
 outgoing 33
 outside 172
 over here 172
 over there 172
 overriding 165
 own abilities, with one's 45
 own, on one's 45, 47, 167
 own initiative, on one's 45
 ox 63
 ox to be stoned 27
 pact 119
 paid custodian 154
 palace 33, 77
 palm (of hand) 64
 palm (of tree) 176
 parable 37
 parable, recount a 37
 participate in 83
 pass three times 89
 pass through 237
 passage 28
 passage teaches, the 111
 path 67
 patriarch 91
 pay tithes 90
 payment 203
 payment, collect 99
 pearl 13, 75
 peas 195
 penitent 70
 people 70, 72
 pepper 43
 perform *haliṣah* 38
 perhaps 235
 perhaps? 172
 pericope 20
 period 219
 perish 102
 permanently, live 237
 permission 48
 permission, with 172
 permission, without 172
 permit 20, 24, 38, 252
 permitted 38, 97
 permitted, be 97
 person 40
 person/beast with defect 27
peruṭah 237
 phylactery 65
 physical defect, priest with 70
 piece 59
 piece (of bread) 237
 pig 14
 pilgrim festival 65, 169
 pillage 20
 pirate 77
 place 33, 51, 173
 place, from every 6
 placing oneself under sentence of death 47
 platform 77
 pleasant 189
 please 154
 plot evil 211
 podium 77
 poison 111
 pool 67
 port 13, 77
 possession of, take 66, 163
 possibilities are available to me?, what 198
 possible, if such a thing were 176
 possible? is it 172
 possible that...?, but is it 251
 possibly 172
 postpone 67, 127
 pour wine 78
 power 48, 91
 practical measure 189

- practice, according to usual 172
 practised, be 54
 praise 141, 211, 219
 pray 95
 prayer 65
 prayer, morning 43
 prayer, recite a long 111
 praying, cease 242
 precept, dead of 70
 precept, loss of 70
 precept, loss that comes from fulfilling a 59
 prefect 120
 prefecture 12, 76
 premeditation, act with 90
 preoccupation 195
 prepare 54, 169
 presence, divine 28
 present an offering for sin, one obliged to 70
 president of the Sanhedrin 90
 pretext 195
 price 83
 price, for a fair 120
 price, for a lower 120
 priest, high 27, 78
 priest, regular 78
 priest with physical defect 70
 priestess 63
 primary source of impurity 189
 principal 48
 principle 20
 private, in 45
 private way 66
 privately 47
 prize 20
 pro-Caesar 76
 pro-consul 76
 probable, be 66
 problem 83
 proclaim 73, 203, 232
 produce 211
 profaning 57, 59
 prohibit 20
 prohibition 60
 prohibition on them is a prohibition on (deriving any) benefit (from them), the 59
 prolongation 72
 proof 73, 242
 prophet 63
 prophetess 63
 property, confiscated 227
 property, consecrated 64
 property, mortgaged 101
 property, unmortgaged 101
 prophets, read from the 176
 prosecutor 77
 proselyte 29
 protection 28
 protest 127, 195
 provide for 91
 provided that 125, 209, 250
 provisions 78
 prudent 47
 prune 96, 100
 public, in 102
 public, make 102
 public way 66
 publish 102
 pulse 195
 punishable by death, laws concerning crimes 154
 punishable by death, witnesses to crimes 154
 punishment 43, 90
 punishment, corrective 90
 punishment is restrictive, the measure of 101
 punishment of stripes 211
 punishment, reward and 219
 punishment, suffering that results from 90
 pupil 24
 pure 195
 pure, declare 100
 purified through ritual immersion, one 70
 purify 100
 purpose of, for the 167
 purse 203
 push 60
 quality 24
 quantity, the smallest 41
 quarter 89
 quote a concluding formula 111
 rain, autumn 127
 raise 145
 raised, be 44
 raisin 120
 raising of hands 54, 59
 raising up 5
 ramp 169
 rank alongside 73
 rank one thing with another 148
 rape 72
 rather, but 6, 20
 rather?, is it not 54
 rather, it is not so, but 247
 razor 13
 read from the prophets 176
 read, it is 134
 read, there are those

- who 134
 reading 17, 57, 64
 ready 109
 reality 251
 reality, in 251
 reason 24
 reason?, for what 37
 reason why he/they/
 you?, what is the 37
 reason, with greater
 201
 reason, with lesser
 201
 rebelliousness 111
 receive 195
 receive strokes 54
 received 140
 reception 57
 recipient 140
 reciprocally 47
 recitation 57
 recite a long prayer
 111
 recite the *haftarah*
 176
 recognition 58
 recognize, you should
 153
 recompense 20
 reconsider 127
 recount a parable 37
 redemption 219
 reduced 14, 96
 refectory 76
 reflection of, as a 168
 refuse 67, 242
 refuse mercy 242
 regard to, with 166
 regard to that which,
 with 51
 register 76
 regular priest 78
 reject 141
 relation to, in 162,
 165
 remain 12, 44
 remember 99
 remembered 140
 remnant 28
 removal 90
 repeat 127
 repetition 17
 repository 140
 representative 78
 reprobate 73
 reprove 73
 request 38
 require 42
 required for, as much
 as is 167, 198
 requiring 140
 rescue 219
 reserve 96
 respect 169
 respect to, with 162
 respond 28
 responsible for one's
 (loss of) life, being
 47
 rest 28
 rest, sabbath 252
 restrictive, the mea-
 sure of punishment
 is 101
 retribution 43
 return 4, 173
 revealed 102
 revealed, be 115
 revenge, take 99
 reward and punish-
 ment 219
 rich 38
 rich, become 90, 100
 right, for what is 120
 right to, acquire the
 66, 163
 righteous 80
 rigorous, be 97
 ripen 127
 ritual bath 6, 64
 ritual immersion, one
 purified through 70
 robber 6, 20, 42, 58,
 227
 robbery 20
 rock 65
 rôle of, in the 162
 room, inner 77
 root 20
 rose 7
 round, the other way
 172, 195
 ruins, in 148
 rule 24, 68, 102
 rule applied?, when is
 this 141
 rule, general 5, 54
 rumour 72
 run away 45

 sabbath rest 252
 safekeeping 72
 said 130
 said about?, what are
 these things 141
 said, as it is 54, 223
 said, for it is 223
 said it, I could have
 deduced the same
 thing through logical
 argument, without
 Scripture needing to
 have 210
 said, it is 134
 said, note that it has
 already been 194
 said?, why was it 98
 said, you 119
 sailor 58
 sake of, for the 167
 same 23
 same as that, treat
 this the 202
 same kind as, of the
 168
 same meaning, with
 the 200
 same nature as, of the
 168
 same sense, and in
 the 20, 36
 same time, at the 90,
 172
 same type as, of the

- 168
 same way, in the 37, 203
 same way as, in the 199
 same way that, in the 200
 sanctifying themselves 97
 sand 65
 sand dune 65
 sandal 76
 sandal, take off 38
 Sanhedrin, president of the 90
 sat down and interpreted, he 136
 save 91
 say 19, 45, 145, 153
 say, so that you do not 126
 say, that is to 52, 172, 208
 say, there are those who 42, 134
 say, this is what he used to 20
 say to anyone, let nobody 47
 say to their neighbour, let no-one 47
 say, you ought to 153
 saying 141, 146
 saying?, what is it 36
 says, although there is no evidence in its favour, there is an allusion to it in the text that 242
 says, because of that, the text 126
 says, considering that the Torah 227
 says, given that it 225
 says, in accordance with what it 225
 scale (for weights) 64
 scalpel 13
 school 28
 scorn 9, 154
 scorpion 60
 scrape (clean) 119
 scribe 13
 Scripture 17
 Scripture needing to have said it, I could have deduced the same thing through logical argument, without 210
 Scripture says ... before 210
 Scripture, there are seventy faces to 68
 scriptures, fulfilment of 22
 scroll 66
seah, space occupied by one 127
 seal 111
 season 65
 second 86
 secondary source of impurity 189
 secret, in 102
 section 20
 see, go out and 154
 see?, what did he/they/you 37
 seeing that you know 218
 seek 25
 select 42
 senator 83
 sense 24
 sense, and in the same 20, 36
 sentence of death, placing oneself under 47
 separate 169
 separated 69
 separately 45
 separation 57, 58, 60, 63, 203
 serene 189
 serpent, wicked 27
 serve 102
 service (of the temple), by the 26, 173
 session 59
 set about interpreting, he 136
 set apart 60
 settle an account 149
 settled land 141
 settlement 59
 seven 86
 seven capital sins 42
 seventy faces to Scripture, there are 68
 sexual contact 102
 shame 9, 96, 154
 Shammai 14
 shape 189
 sharecropper 227
 shave 141
 she is not 19
 sheaf, make a 54, 211
 shed 65
 shed (tears) 189
 sheep 2
 ship 77
 should be, as it 66
 show 97
 show gratitude to 219
 showing 52
 side 63
 sides, on both 172
 sign 119
 signifies that, this text only 248
 silence 48, 57
 simply this 203
 sin 38
 sin, one obliged to present an offering for 70
 sins, seven capital 42
 since 67, 206, 207, 224, 226
 since we already know 225

- single 102
 sink down 237
 sister 64
 sit at (table) 90
 sit down and/to interpret 136, 140
 sitting 59
 sitting down 176
 six 86
 sixth 89
 skipper 77
 slash 59
 slow, be 242
 small change 237
 smallest quantity, the 41
 so as not to 125
 so long as 208, 209, 210
 so that 47, 52, 71, 125, 225
 so that not 235
 so that you do not say 126
 so-and-so 41
 soiling 12
 some (of) 41
 someone 40, 72
 something 2, 41
 son 70
 son of humankind 71
 sons of humankind, way of the 8
 soon as, as 78, 206, 209
 soul 45, 169, 245
 source of impurity, primary 189
 source of impurity, secondary 189
 space occupied by one *seah* 127
 spade 13
 speak 97
 speaking 57
 specified 176
 specified, not 176
 specify 91
 specify, I 130
 spice 169
 spilling 61
 spleen 4
 spoken well, you have 6, 77
 spoon 64
 spot, on the 173
 spread earth 100
 sprinkling 195, 203
 square 89
 square, city 77
 square, town 54
 stand 44
 standing up 176
 step 13
 stick, bread and 219
 still 173
 sting 60
 stitch 211
 stock, unsellable 67
 stomach, in the 160
 stoned, ox to be 27
 stoning 176, 177
 store room 72
 straight line, walk in a 219
 stranger 75, 77
 stretch out the hand 111
 strike 66, 176
 strip 227
 stripes, punishment of 211
 strong, be 219
 student 130
 study 20, 24, 25, 65
 study, house of 70
 study of the law 27, 44
 stupid 83
 substitution 195
 submerged, be 237
 such-and-such 41
 such that, how beloved are the Israelites, 236
 suffer 211
 suffering that results from punishment 90
 sufficient 234, 242
 sufficient for 167
 sufficient for, as much as is 198, 233
 suitable, make 38
 sun 189
 superior 142
 supply 96, 119, 237
 support 69, 91, 141, 169
 supported 69
 suppose that 173
 suppose that, let us 215
 supposing that 206
 surpassing 83
 surround 90, 219
 survivor 28
 suspect 60
 suspected (of) 60
 suspicious of wife, be 163
 sustain 91, 96
 sustenance 78
 swallow 176
 swear 52
 swear (that), I 52, 125
 sword 65
 synagogue, great 27
 table 76
 tablet 20, 76, 189
 tailor 58
 take 5, 10, 145, 149
 take advice 127
 take off sandal 38
 take possession of 66, 163
 take revenge 99
 take tithe 43, 90
 take upon oneself 46, 47
 taking 47
 taking into account 166
targum 7

- task 146
 tattoo 127
 tavern 60
 teach 232
 teach about, this text
 is there to 28
 teacher 65
 teaches that, it only
 248
 teaches, the passage
 111
 teaching 52
 tear (one's clothes)
 142
 teat 211
 temple 54, 195
 ten 86
 tenant 227
 tenth 89
 terrestrial being 142
 test 90
 testament 119
 text 28
 text add?, what does
 this 36
 text, although there is
 no evidence in its
 favour, there is an
 allusion to it in the
 242
 text, if it is not a writ-
 ten 218
 text is there to teach
 about, this 28
 text, midrashic 65
 text only signifies
 that, this 248
 text says, because of
 that, the 126
 than 165
 thankfully 172
 that (demonstrative)
 19
 that (conjunction) 51
 that (relative) 8, 20,
 30
 that day 19
 that is not true, in-
 stead 247
 that is to say 52, 172,
 208
 that which 51
 that which grows 211
 that which is the cus-
 tom of 54
 the habitual be-
 haviour of human
 beings 72
 the measure of mercy
 is expansive 101
 the measure of pun-
 ishment is restrictive
 101
 the other way round
 172, 195
 the passage teaches
 111
 the prohibition on
 them is a prohibition
 on (deriving any)
 benefit (from them)
 59
 the smallest quantity
 41
 the-one-that-spoke-
 and-the-world-was
 29, 36
 their(s) 31
 then 117, 173
 there 51, 172, 173
 there are seventy
 faces to Scripture 68
 there are those who
 offer 134
 there are those who
 read 134
 there are those who
 say 42, 134
 there, from 51
 there is not 19, 174
 there, to 51
 there, over 172
 therefore 37
 thermal waters 38
 these 7, 19, 20, 22
 they are not 19
 thing 40
 think 45, 73, 102
 thinking 140
 third 88, 89
 (a) thirtieth 89
 thirtieth day 88
 thirty days 88
 this 8, 19, 22
 this is what he used
 to say 20
 this text is there to
 teach about 28
 this text only signifies
 that 248
 this very day 23
 this very day, on 23
 those 19
 though it be so 242
 thought 140
 three 86
 three, divide by 89
 three, every 88
 three times, pass 89
 three-year old 88
 through 165
 throw out 189
 thumb 13
 thunder 72
 Tiberias 38
 tie 227
 time 89, 210
 time, appointed 42
 time, at the same 90,
 172
 time, fourth, do for
 the 89
 time, have 127
 time in which, at the
 206
 time that, all the 206
 time that, at any 209
 time that, from the
 206
 times 89
 times, pass three 89
 tire of 141
 tire oneself out 211
 tithe 90

- tithe, give 43, 90
 tithe, take 43, 90
 to 37, 50, 51, 58
 to and fro, go 99
 to the extent that 208,
 209, 210
 to there 51
 to what might it be
 compared? 37
 to what? 36
 to whom? 36
 tolerant, be 97
 tomorrow 173
 Torah says, consider-
 ing that the 227
 torch 20
 totality 54
 totally 23
 towards 102
 town square 54
 trade 145
 transfer 83
 transform 91, 142
 transgression 38, 57
 transgression, loss
 that results from 59
 translation 7
 transport 54
 treasurer 119
 treat 102
 treat this the same as
 that 202
 tree 38
 trembling 111
 tribunal 54
 trinket 148
 true for this ... it is
 even more true for
 that, if it is 36
 truly 52
 turn 123, 127
 turn, in 172
 turn out 101
 tutor 76
 twist 227
 two 86
 two each 88
 type as, of the same
 168
 udder 211
 uncover oneself 12
 uncultivated land 66
 under obligation 47
 understand, given
 that it says ... I
 might 225
 understand, in accor-
 dance with what it
 says ... I might 225
 understanding 57
 unfit item 67
 unique 230
 unite 54, 219, 242
 unmarried 102
 unmortgaged prop-
 erty 101
 unpaid custodian 154
 unpopulated land 141
 unsellable stock 67
 until 52, 125, 206,
 208, 209
 until not 208
 upper gate 27
 uproot 4
 urn 189
 use 60
 use of, make 38
 uselessness 47
 usual practice, ac-
 cording to 172
 usual way, in its 172
 usufruct 60
 usurper 227
 value, increase in 211
 vanity 47
 vegetable garden 65
 venereal disease 102
 verse 28, 83
 very 82
 Vespasian 219
 vestibule 24
 village 57
 virtue of, in 24
 violent 227
 voice 72
 voice, daughter of the
 72
 voice, in a hushed 45
 voluntarily 189
 vow 102
 wait 127
 walk 5, 60
 walk about 5, 99
 walk, go for a 111
 walk in a straight line
 219
 walking 59
 wander 237
 war 78
 warn 154
 watchful 140
 watchtower 77
 water, drawing of 43
 waters, thermal 38
 way 54
 way as, in the same
 199
 way, in his own 199
 way, in its usual 172
 way, in the same 37,
 203
 way of human beings
 137
 way of the sons of
 humankind 8
 way, private 66
 way, public 66
 way round, the other
 172, 195
 way that, in the same
 200
 way, whichever 203
 we 7, 18
 we already know,
 since 225
 we find ourselves in-
 formed 141
 weak, be 211
 weaken 154
 wealth 5, 43, 63
 weariness 60

- well, you have spoken 6, 77
- wet and dry 47
- what! 36
- what? 35, 40, 51
- what are these things said about? 141
- what?, by 36
- what can I do? 198
- what concern is it to? of 195
- what did he/they/you see? 37
- what does this apply to? 141, 162
- what does this text add? 36
- what is he? 36
- what is his/their/your basis for? 37
- what is it? 36
- what is it saying? 36
- what is the reason why he/they/you? 37
- what is this like? 37
- what might it be compared?, to 37
- what?, on account of 37
- what possibilities are available to me? 198
- what reason?, for 37
- what?, to 36
- whatever 36, 41, 51
- whatever it might be 41
- whatever the circumstance 41, 42
- wheat 64
- when (conjunction) 11, 38, 52, 59, 117, 125, 206, 209
- when? 111, 173
- when?, from 111
- when is this rule applied? 141
- when, only 213
- whenever 206, 209
- (the place) where 13, 51
- where? 12, 35, 172
- where?, from 54
- where is? 35
- whether ... or 54, 90
- which (relative) 8, 20, 30
- which? 35
- which?, by 36
- which is to 30
- which, that 51
- whichever way 203
- while 206, 208, 209
- whipped, be 54
- whither? 35
- who (relative) 30
- who? 35, 40, 51
- who(m), all 51
- who(m), anyone 51
- whom?, by 36
- whom?, to 36
- whom?, with 36
- who(m)ever 36, 41, 51
- whose account?, on 9, 37
- why? 37
- why was it said? 98
- wicked 24
- wicked serpent 27
- wickedness, impulse of 27
- widow, marry brother's 38
- will 135
- wine 65
- wine, pour 78
- wise, make oneself 100
- wisest 83
- with 54, 160, 162
- with, along 165
- with greater reason 201
- with just one word 60
- with lesser reason 201
- with one's own abilities 45
- with permission 172
- with premeditation, act 90
- with regard to 166
- with regard to that which 51
- with respect to 162
- with the capacity for 111
- with the same meaning 200
- with whom? 36
- withdraw 20
- withdrawal 60
- within 13
- without 54, 162
- without authorization 172
- without coercion 45
- without comment 172
- without exception 24
- without order 119
- without permission 172
- without Scripture needing to have said it, I could have deduced the same thing through logical argument 210
- witness, bear false 211
- witness, incite false 211
- witnesses to crimes punishable by death 154
- word 102
- word, with just one 60
- words, lengthen a form of 111
- work 27, 60
- work of creation 141
- world 5, 24, 65
- world, for the good

- order of the 60
- world, for the main-
tenance of the 60
- world, in the future
66
- world, in this 24, 66
- world to come, in the
24
- worthy 127, 242
- wrap 219
- written text, if it is
not a 218
- Yannai 14
- Yavneh 24
- year 65
- year, last 173
- yesterday 173
- yoke 7, 77
- yoke of the law 27
- you 8, 18
- you are not 19
- you have spoken well
6, 77
- you ought to say 153
- you said 119
- you should not inter-
pret/argue according
to the first form but
according to the last
148
- you should only ar-
gue according to the
first argument 148
- you do not say, so
that 126
- you should recognize
153
- your(s) 31, 32

In Greek and Roman Palestine we find a Hebrew dialect that had existed alongside the literary language of Biblical Hebrew but had followed its own pattern of development. After the destruction of the Temple, the rabbis elevated this dialect to the status of a literary language, 'Rabbinic Hebrew', and employed it in the composition of the Mishnah, Tosefta, and halakhic *midrashim*.

This volume is a practical grammar of Rabbinic Hebrew that brings M.H. Segal's 1927 grammar up to date by incorporating the results of recent investigations in this field. It also adds a clearly pedagogic perspective, with vocabulary and exercises in every unit, and introduces readers to the thinking of the Sages of Israel (each unit commences with a text that bears on a theological, historical, literary, or methodological topic).

ISBN 90-04-10890-4

9 789004 108905